

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Ahmet TOPAL

AHMEDÎ (İSHAK HOCASI)
VAHDETNÂME-İ ÂLEM-ENGÎZ
(İnceleme-Metin)

DOKTORA TEZİ

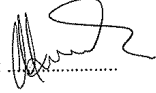
TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU

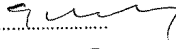
ERZURUM-2011

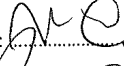
TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. O. Kemal TANUKÇU danışmanlığında, Ahmet TOPAL.... tarafından hazırlanan bu çalışma 22./07./2011..tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı.....Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Othman OKUYUCU imza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Turгут KARABEY imza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇİ imza:

Prof. Dr. İzzet AKKUS

Doç. Dr. O. Kemal TANUKÇU

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü

Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
KISALTMALAR	X
ÖNSÖZ	XI
GİRİŞ	1
A. TÜRK EDEBİYATINDA VAHDETNÂME ADLI ESERLER.....	1
1. Abdurrahîm Karahisarî, Vahdetnâme	4
2. Hüseyin Lamekanî, Risâle-i Vahdetnâme	4
3. Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi, Vahdetnâme (Tasavvufnâme)	4
4. Mukimî (16-17.yy), Vahdetnâme (Vahdetnâme-i İlâhî).....	4
5. Aşkî, Vahdetnâme.....	5
6. Fethü'l-ma'arif Muhammed, Vahdetnâme (Vahdetnâme-i Fethü'l-ma'arif).....	6
7. Niyazî-i Mısırî, Vahdetnâme (Risâle-i Vahdet-i Vücûd).....	7
8. Edib Harabî, Vahdetnâme	7
9. Ahmedî (İshak Hocası Ahmed Efendi), Vahdetnâme	7
B. TÜRK EDEBİYATINDA KISAS-I ENBİYA.....	8
1. Mehmed b. Yusuf b. Mustafa (Çerkesoğlu), Kıssa-ı Enbiyâ Tercümesi	11
2. Kısâs-ı Enbiyâ Tercümesi	11
3. Rabguzî, Kısâsü'l-Enbiyâ	11
4. Abdülvasi Çelebi, Halîlnâme	12
5. Gubarî, Ka'benâme	12
6. Firdevsî-i Rumî (ö. 1512'den sonra), Süleymânnâme	12
7. Sirozlu Sadî (15. yy.), Süleymânnâme	13
8. Şemseddin Sivasî, Süleymâniyye	13
9. Menâkıb-ı Süleymân b. Davud	13
10. Kıssa-ı Süleymân Peygamber 'aleyhisselâm.....	14
11. Dâsitân-ı Hz. İsa (Cimcime Sultân).....	14
12. Kıssadan Sekiz Hikaye	14
13. Siyer-i Enbiyâ.....	14

14. Mehmed Rauf, Zebh-i İsmâil.....	14
15. Tahirü'l-Mevlevî: Zebh-i İsmâil.....	15
16. Ahmed Cevdet Paşa, Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ	15
17. Mehmed Rifat (ö. 1907), Tuhfetü'l-İslâm.....	16
18. Şevket Gavsî (ö. 1954), Manzûm Târîh-i Enbiyâ.....	17
19. Hüseyin Hıfzî, Hulâsa-ı Târîh-i Enbiyâ.....	18
20. Nurî Şeyda, Mücmel Târîh-i Enbiyâ	19
21. Raşid, Zübde-i Târîh-i Enbiyâ	19
22. Rif'at, Târîh-i 'Ali-i Enbiyâ.....	20
23. Ali Şeyyad, Târîh-i Enbiyâ ve İslâm	20
24. Faik Ersöz, Manzum Şekliyle Peygamberler Tarihi ve Ahirete Ait Konular	21
25. Nizam Bozkurt, Dörtlüklerle Peygamberler Tarihi	21

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMEDÎ

1.1. AHMEDÎ'NİN HAYATI.....	23
1.2. ESERLERİ	30
1. 2.1. Mensur Eserleri	30
1.2.1.1. Risâle fi'l-'Amel bi'r-Rub'i'l-Mukantarât (Risâle-i İrtifâ)	30
1.2.1.2. Aksa'l-'ereb fi-Tercemeti Mukaddimeti'l-Edeb.....	30
1.2.1.3. Risâle Ma'mûle fi Beyâni'z-Zıllı ve Tahdîdi'l-Cihât ve Ta'yîni Sempti'l-Kıble bi'd-Dâ'ireti'l-Hindiyye	31
1.2.1.4. Tercüme-i Hadîs-i Erba'în.....	32
1.2.1.5. Kavâ'id-i Fârisiyye	32
1.2.1.6. Akvemü'l-Vesâ'il fi Tercemeti's-Şemâ'il	32
1.2.1.7. Şerhu Dâ'ireti'l-Hindiyye	33
1.2.1.8. 'İlm-i Tılsım ve Def'-i Tâ'ûn	33
1.2.1.9. Silsile-i Fahr-ı Kâ'inât.....	33
1.2.1.10. Münşeât	33
1.2.1.11. Risâle fi Tahkîki Ma'nâ'l-Hidâye	33
1.2.1.12. Takrîz 'ala Şerhi'l-Muhammediyye el-Müsemmâ bi-Ferahi'r-Rûh	33

1.2.1.13. Şerh-i Mektûb-ı Mevlânâ Câmî	33
1.2.1.14. Sandûkatu'l-Ma'ârif	33
1.2.1.15. Telhîs-i Şerhü'l-Mu'ammayât-ı Emrî.....	34
1.2.1.16. Şerh-i Lügaz-ı Kadı Muhammed Maksûd	34
1.2.1.17. Mecmû'a	34
1.2.1.18. Şerh-i Lügaz-ı Fârisiyye.....	34
1.2.1.19. Talîkât-ı Envârü't-Tenzîl.....	35
1.2.1.20. Talîkât-ı Tehzîbü'l-Mantık.....	35
1.2.1.21. Talîkât-ı Şifâ-ı Şerîf.....	35
1.2.1.22. Hâşîye-i Mîr Ebu'l-Feth.....	35
1.2.1.23. Hâşîye 'ala Tefsîri'l-Beydavî	35
1.2.2. Manzum Eserleri	35
1.2.2.1. Vahdetnâme	35
1.2.2.2. Tezkirelerde ve Mecmualarda Yer Alan Şiirleri.....	35
1.3. AHMEDÎ'YE AİT OLDUĞU SÖYLENEN ESERLER	37
1.3.1. Hafız İshak Reis, Kavâ'id-i Ressâmiye.....	37
1.3.2. Risale fî Âdâb-ı Hizmeti's-Sultân.....	37
1.3.3. Manzûmetü'l-Leâlî	37
1.4. EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	37

İKİNCİ BÖLÜM VAHDETNÂME

2.1. ESERİN ADI	57
2.2. YAZILIŞ TARİHİ	57
2.3. TÜRÜ	58
2.4. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	59
2.4.1. Nazım Biçimi	59
2.4.2. Vezni	60
2.4.3. Kafiye ve Redif.....	64
2.5. MUHTEVA	68
2.5.1. Alem	68
2.5.2. Felekler	70

2.5.2.1. Çarh-ı Atlas	71
2.5.2.2. Çarh-ı Heştüm	72
2.5.2.2.1. Hamel.....	73
2.5.2.2.2. Sevr	74
2.5.2.2.3. Cevza.....	75
2.5.2.2.4. Harçeng	75
2.5.2.2.5. Esed	76
2.5.2.2.6. Sünbüle	77
2.5.2.2.7. Mizan	78
2.5.2.2.8. Kejdüm	78
2.5.2.2.9. Kavs	79
2.5.2.2.10. Cedi	80
2.5.2.2.11. Delv	81
2.5.2.2.12. Hut	82
2.5.2.3. Kevakib-i Seyyare.....	83
2.5.2.3.1. Keyvan	83
2.5.2.3.2. Müşteri.....	84
2.5.2.3.3. Behram	85
2.5.2.3.4. Şems	86
2.5.2.3.5. Zühre	86
2.5.2.3.6. Utarid.....	88
2.5.2.3.7. Kamer	89
2.5.2.4. Sevabit	90
2.5.2.4.1. Kehkeşan	90
2.5.2.4.2. Benatu'n-na'ş	90
2.5.2.4.3. Süreyya	91
2.5.2.4.4. Gumeйда	91
2.5.2.4.5. Şıra-yı Şamî (Öncü) ve Şıra-yı Yemanî (Akyıldız)	91
2.5.2.4.6. Dübb-i Ekber	92
2.5.2.4.7. 'Anter	92
2.5.2.4.8. 'Ayyuk	92
2.5.2.4.9. İklil	92

2.5.2.4.10. Nesr-i Tair	93
2.5.2.4.11. Makiyan.....	93
2.5.2.4.12. ‘Ukab	93
2.5.2.4.13. Gurab	93
2.5.2.4.14. Tinnin.....	93
2.5.2.4.15. Delfin.....	93
2.5.2.4.16. Ramih (Simak-ı Ramih), A’zel (Simak-ı A’zel)	94
2.5.3. ‘Anasır-ı Erba’a.....	94
2.5.3.1. Ateş.....	95
2.5.3.2. Hava	97
2.5.3.3. Ab	98
2.5.3.4. Hak.....	100
2.5.4. Çeşitli Tabiat Olayları.....	101
2.5.5. Mevalid-i selase	101
2.5.5.1. Ma’deniyyat	102
2.5.5.2. Nebatat.....	105
2.5.5.3. Hayvanat	106
2.5.6. Peygamber Kıssaları.....	112
2.5.6.1 Hz. Adem Kıssası	112
2.5.6.2 Hz. Nuh Kıssası	120
2.5.6.3. Hz. İbrahim Kıssası	124
2.5.6.4. Hz. Muhammed Kıssası	131
2.5.7. Kalemîyye	142
2.6. DİLİ VE ÜSLUBU	145
2.6.1. Atasözleri ve Deyimler	155
2.6.1.1. Atasözleri.....	155
2.6.1. 2. Deyimler	160
2.6.2. Edebi Sanatlar	164
2.6.2.1. Teşbih.....	165
2.6.2.2. İştikak	166
2.6.2.3. İstifham.....	166
2.6.2.4. Tezat.....	167

2.6.2.5. Teşhis ve İntak	168
2.6.2.6. İktibas	168
2.6.2.7. Tazmin	169
2.6.2.8. Telmih	169
2.6.2.9. Tevriye	171
2.6.2.10. İrsal-i Mesel.....	171
2.6.2.11. Nida	172
2.6.2.12. Hüsn-i Talil.....	172
2.6.2.13. Kalb.....	173
2.6.2.14. Akis	173
2.6.2.15. Tecrid	174
2.6.2.16. Tensik-i Sıfat	174
2.6.2.17. Aliterasyon ve Asonans	174
2.6.2.18. Mübalağa.....	175
2.6.3 Anlatım Teknikleri	175
2.6.3.1. Anlatma-Nakletme	175
2.6.3.2. Gösterme	176
2.6.3.3. Tasvir	177
2.6.3.4. Montaj	179
2.6.3.5. Özetleme	180
2.6.3.6. Duraklama.....	181

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VAHDETNÂME 'NİN TENKİTLİ METNİ

3.1. METİN TESPİTİ İLE İLGİLİ HUSUSLAR	183
3.2. VAHDETNÂME NİN NÜSHALARI.....	185
3.2.1. Karşılaştırmada Kullanılan Nüshalar	185
3.2.1.1. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Pertev Paşa, nr. 618 [P].....	185
3.2. 1. 2. Nuruosmaniye Yazma Eser Ktp., nr. 2649/1 [N1].....	185
3.2.1.3. Nuruosmaniye Yazma Eser Ktp., nr. 4362/1 [N2].....	186
3.2.1.4. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Halet Efendi, nr. 344 [S1]	186
3.2.1.5. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Ayasofya, nr. 4813/2 [S2]	187

3.2.1.6. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Esad Efendi, nr. 1799 [S3]	187
3.2.1.7. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Esad Efendi, nr. 3536 [S4]	187
3.2.1.8. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 880 [Ü1].....	188
3.2.1.9. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., nr. 1867 [Ü2]	188
3.2.1.10. Kahire Milli Ktp., nr. 61077 [K]	189
3.2.1.11. Avusturya Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, nr. 361 [V]	189
3.2.1.12. Matbu Nüsha [M]	189
3.2.1. Karşılaştırmada Kullanılmayan Nüshalar	190
3.2.1.1. Diyarbakır İl Halk Ktp., nr. 1591	190
3.2.1.2. Topkapı Sarayı Müzesi, Emanet Hazinesi Kitaplığı, nr. 1659	190
3.2.2.3. Kahire Milli Ktp., nr. 5064	191
3.2.2.4. Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, nr. 6248/2.....	191
3.3. VAHDETNÂME'NİN TENKİTLİ METNİ.....	192
EKLER	457
SONUÇ	465
SÖZLÜK	467
KAYNAKLAR.....	497
NÜSHALARA GÖRE KONU BAŞLIKLARI.....	507
DİZİN.....	515
ÖZGEÇMİŞ	523

ÖZET
DOKTORA TEZİ

AHMEDÎ (İSHAK HOCASI)
VAHDETNÂME-İ ÂLEM-ENGÎZ
(İnceleme-Metin)

Ahmet TOPAL

Danışman : Doç. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU

2011, 536 sayfa

Jüri : Doç. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU (Danışman)

Prof. Dr. Cihan OKUYUCU

Prof. Dr. Turgut KARABEY

Prof. Dr. Metin AKKUŞ

Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

17. yüzyıl şairlerinden Ahmedî'nin (İshak Hocası) *Vahdetnâme* adlı mesnevisinin tenkitli metnini hazırladığımız bu çalışma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. İki başlık halinde tertip edilen giriş bölümünde eserle ilgisi bakımından Türk edebiyatında vahdetname adıyla kaleme alınan eserler ve kısas-ı enbiyalar hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde Ahmedî'nin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde eser, şekil ve muhteva bakımından incelenmiştir. Üçüncü bölümde eserin nüshaları hakkında bilgi verildikten sonra tenkitli metne yer verilmiştir. Çalışmanın sonunda ise metinde geçen ayet, hadis, kalam-ı kibar vb. ibarelerin tam metinlerini içeren "Ekler" bölümüyle birlikte "Sözlük" ve "Dizin" bölümleri yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Şiiri, Ahmedî, Vahdetnâme

ABSTRACT
Ph. D. DISSERTATION
AHMEDÎ (İSHAK HOCASI)
VAHDETNÂME-İ ÂLEM-ENGÎZ
(Study-Text)

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU

2011, 536 Page

Jury: Assoc. Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU (Advisor)

Prof. Dr. Cihan OKUYUCU

Prof. Dr. Turgut KARABEY

Prof. Dr. Metin AKKUŞ

Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

We have, in this study, prepared the critical edition of Vahdetname, a mathnawi written by Ahmedi, a poet of 17. century. The study has an Introduction and three chapters. In the Introduction we have introduced, in two headlines, ‘vahdetnames’ and ‘kısas-ı enbiyas’, two subjects written in classical Turkish literature, in connection with our study.

In the first chapter we have given information about Ahmedi’s life, literary personality, and works. In the second chapter, we have studied his Vahdetname with regard to its form and content. In the third chapter, introducing the manuscripts, we have prepared the critical edition of the book. At the end of the study, we have added a section of Appendix (Ekler), in which we have given Koranic verses, words of the prophet, proverbs etc. in their full text as well as a Vocabulary and an Index.

Key Words: Classical Turkish Poetry, Ahmedi, Vahdetnâme

KISALTMALAR

A.	: Arapça
a.mlf	: Aynı müellif
bk.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
F.	: Farsça
haz.	: Hazırlayan
krş.	: Karşılaştırınız
Ktp.	: Kütüphane / Kütüphanesi
nr.	: Numara
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
salt.	: Saltanatı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDEA	: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Dergah Yayınları)
TDEKTS	: Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü
Ter.	: Tercüme eden
vd.	: Ve diğerleri
yk.	: Yaprak
Yz.	: Yazmalar Koleksiyonu

ÖNSÖZ

17. yüzyılda yaşayan Ahmedî (İshak Hocası Ahmed Efendi), yaşadığı dönemde ilmi ve edebi kişiliği ile tebarüz etmiş önemli bir şahsiyettir. Manzum ve mensur olmak üzere çeşitli alanlarda eser telif eden Ahmedî hakkında yapılan araştırmalar ne yazık ki yeterli düzeyde değildir. Bu çalışma, *Vahdetnâme* adlı mesnevisinin tenkitli metninin hazırlanması suretiyle, şairin günümüz okuyucuları tarafından da tanınmasına bir nebze olsun katkı amacı taşımaktadır.

Giriş ve üç bölüm halinde düzenlenen çalışmanın giriş bölümünde Türk edebiyatında *Vahdetnâme* adlı eserler ve kısas-ı enbiya türü hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde şairin hayatı, eserleri ve edebi kişiliği anlatılmıştır. Ahmedî'ye atfedilen eserler üzerindeki şüpheler de bu bölümde tartışılmıştır.

İkinci bölüm *Vahdetnâme*'nin incelenmesine ayrılmıştır. Eserin adı, edebi türü, yazılış tarihi gibi konularda da bazı tespitlerin yapıldığı bu bölümde eser şekil ve muhteva bakımından incelenmiştir. Bölümde özellikle peygamber kıssaları üzerinde durulmuştur. Kısas-ı enbiya türündeki eserlerin tertibine bağlı kalınarak alemin yaratılışı, dört unsur, mevalid-i selase gibi konular da peygamber kıssaları içerisinde değerlendirilmiştir. Peygamber kıssaları incelenirken öncelikle tarihi kaynaklardan faydalanılmış, ardından kıssaların eserdeki görünümü kısaca özetlenmiştir. Kıssalardan sonra yer alan ve müellif tarafından esere sonradan eklendiği anlaşılan kalem konulu bölüm de *kalemiyye* başlığıyla bu bölümde incelenmiştir.

Üçüncü bölümü *Vahdetnâme*'nin tenkitli metni oluşturmaktadır. Bu bölümde metin tespitiyle ilgili hususlar ve eserin nüshalarına dair değerlendirmelerin ardından tenkitli metne yer verilmiştir. "Ekler" başlığı altında metindeki ayet ve hadis gibi alıntı ifadelerine ait tam metinler kaynaklarıyla birlikte verilmiştir.

Çalışmanın sonunda metinde geçen bazı kelimelerin anlamlarını içeren sözlük; nüshalara göre konu başlıklarını gösteren bir tablo; şahıs, eser ve yer adlarını kapsayan dizine yer verilmiştir.

Çalışmayı hazırlarken pek çok kişiden yardım gördüm. Başta, çalışmamın başından sonuna her aşamasında yanımda olan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Turgut KARABEY ve danışman hocam Doç. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU'ya ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca bilgilerini ve kıymetli vakitlerini benden esirgemeyen Prof.

Dr. Metin AKKUŞ, Prof. Dr. Avni GÖZÜTOK ve Doç. Dr. Selami ECE'ye de şükranlarımı sunarım. Çalışmam esnasında çeşitli yardımlarını gördüğüm Doğu Dilleri ve Edebiyatları bölümünün değerli öğretim üyeleri Prof. Dr. Sadi ÇÖĞENLİ ve Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY'a teşekkürü bir vefa borcu olarak görüyorum.

Erzurum - 2011

Ahmet TOPAL

GİRİŞ

A. TÜRK EDEBİYATINDA VAHDETNÂME ADLI ESERLER

Vahdet kelimesi, lügatte *tek olma, birlik, teklik; yalnızlık bağlantısızlık*¹; *inziva, uzlet, halvet*² gibi anlamları karşılamaktadır.³

Vahdet, tasavvufta *her şeyi bir olarak ve bir içinde, nesnelere Allah ile görmek*⁴; *bütün yaratılıştan kendisinden başka bir varlık bulunmayan Allah'ın varlığının bir ve tek olması, Allah'ın varlıktaki birliği; Allah'a ulaşmış Allah'la bir olma durumu*⁵ şeklinde tanımlanmıştır. Vahdet kavramı tasavvufta özellikle *vahdet-i küsûd*⁶, *vahdet-i şühûd*⁷ ve *vahdet-i vücûd* kavramları etrafında ele alınmıştır. *Vahdet-i vücûd* Allah'tan başka varlık olmadığının idrak ve şuuruna sahip olmak, bilmek demektir.⁸ Türk tasavvuf literatüründe özellikle İbni Arabî'nin en önemli temsilcisi olarak kabul edildiği⁹ vahdet-i vücûd nazariyesi hakkında manzum ve mensur birçok eser kaleme alınmıştır.

¹ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1995, s. 967.

² Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul 2004, s. 1488.

³ Vahdet kelimesiyle aynı kökten türeyen tevhid kelimesi de konumuzla yakından ilişkilidir. Türkçe'de *birlemek* şeklinde ifade edilen tevhid kelimesi Arapça *vhd* kökünden *tef'il* vezninde bir mastardır. Anlam itibarıyla tevhid bir şeyin bir olduğuna hükmetmek, onu bir olarak bilmek, bir şeyi diğerinden ayırarak onu tek kılmak, birlemek, bir kılmak anlamlarına gelir.(Mevlüt Özler, *İslam Düşüncesinde Tevhid*, İstanbul 2005, s. 46) İslam düşüncesinde tevhid, *zatta tevhid, sıfatta tevhid ve fiilde tevhid* olmak üzere başlıca üç kısımda incelenmiştir. Zatta tevhid, Allah'ın zât-ı ilâhîsine benzeyen bir ortaktan münezzehe olması, mülkünde ortağı bulunmaması, cevher ve arazdan mürekkebe olmaması ve bölünmeyi kabul etmemesi demektir. Onun mürekkebe olmaması demek; cevher, cisim ve araz olmaması demektir. Çünkü cüzlerden mürekkebe olmamak vâcib varlığın zorunlu niteliklerindedir. Cüzlerden mürekkebe olan varlık, cüzlerine ve bu cüzleri birleştiren bir kuvvete muhtaç olur. Allah ise vâcibü'l-vücûd olup her türlü ihtiyaçtan ve cismaniyete gerektiren bütün şeylerden münezzehtir. Sıfatta tevhidin bir diğer adı da "tevhîd-i ilmî"dir. Allah'ın sıfatlarında bir olmasının iki manası vardır. Biri, bir cinsten iki sıfatının, mesela iki ilim, iki kudretinin bulunmaması; diğeri de mahiyeti ve keyfiyeti itibarıyla sıfatlarının hiçbir mahlukun sıfatına benzememesidir. Allah'ın "Muhalefetün-li'l-Havadis" sıfatı bunu ifade eder. Tevhîd-i Rubûbiyyet" ve "Tevhîd-i Hâlıkıyyet" şeklinde de ifade edilen fiilde tevhidin manası ise; yaratmanın sadece Allah'a ait olduğunu kabul ederek, O'nun dışındakilerin âdî birer sebep olduğuna inanmaktır. Buna göre, O, âlemi tek başına idare eder. O'ndan başka yaratan, rızık veren, diriltiren ve öldüren yoktur. O alemde dilediğini yapandır. O'nun izni olmadan hiçbir şey meydana gelemez ve O müdahale ettiğinde de zahiri sebep ve vâsıtaların hiçbir rolü kalmaz. (Özler, s. 48-49.)

⁴ *Dini Kavramlar Sözlüğü*, İstanbul 2009, s. 588

⁵ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2005, s. 3286-3287.

⁶ *Vahdet-i küsûd*, maksatta, muratta ve matlapta söz konusu olan birlik; yani Allah'ın irade ettiği ve istediği ile kulun irade ettiği ve istediği şeyin bir ve aynı olması demektir. (Uludağ, s. 364)

⁷ *Vahdet-i şühûd*, görmenin birliği; bir görmek, her şeyi Allah'ın tecellisi olarak görmek anlamındadır. (Uludağ, s. 364; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri-Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul 2004, s. 682.)

⁸ Uludağ, 2002, s. 364; Cebecioğlu, s. 683.

⁹ Vahdet-i vücûd terimi ilk defa Sadreddin Konevî'nin ve onun yaşadığı dönemde kendisiyle Mısır'da görüşmüş olan Seb'in'in (669/1270) eserlerinde kullanılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte her ne kadar bu tabiri kullanmasa bile İbni Arabî vahdet-i vücûd doktrininin en önemli temsilcilerinden biri ve en başta geleni olarak kabul edilmiştir. (Ahmed Avni Konuk, *Füsûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 2005, I, 48.)

Edebi tür dikkatiyle vahdetnâme terimine yer veren kaynaklar edebiyatımızda tevhid olarak bilinen şiiirlerle vahdetnâmeleri benzer şekilde tanımlamışlardır. Buna göre vahdetnâme, klasik Türk edebiyatındaki örnekler dikkate alınarak *tasavvufî anlamda Allah'a ulaşma yollarında sofilerin manzum ve mensur olarak yazdıkları eserler* şeklinde tanımlanmıştır.¹⁰ Klasik Türk edebiyatının yaygın olarak bilinen şekliyle tevhidler ile vahdetnâme terimi arasındaki ortaklığa dikkat çeken Agah Sırrı Levend olmuştur. Levend, kaside, murabba, terci' biçimlerinde yazılan ya da mesnevilerin başına eklenen tevhid ve münacatlardan başka bu konuda ayrıca kaleme alınan eserleri tevhidnâme ve vahdetnâme olarak adlandırmıştır.¹¹ Tür, literatürde genellikle tevhid başlığı altında ele alınmış Allah'ın varlığına ve birliğine dair yazılan manzum ve mensur eserlere tevhid denilmiştir. Genellikle kaside, gazel, mesnevi nazım şekilleriyle yazılan tevhidlerde işlenen konular, ayet ve hadislerden alıntılar yapılarak veya bu iki ana kaynaktan faydalanarak kaleme alınmıştır.¹²

Çalışmamızı da ilgilendirmesi bakımından burada tevhidlerle ilgili birkaç ayrıntıya dikkat çekmek gerekmektedir. Bunlardan ilki tevhid/vahdetnâmelerle klasik Türk şiiirin farklı türleri arasında görülen benzerliklerdir. Tevhid konusunu ele alırken bazı şairler Allah'ın isim ve sıfatlarına da yer verirler. Kimi söz konusu isim ve sıfatları yalnızca sıralamakla yetinirken kimi tasavvufî bakış açısıyla yeryüzündeki tecellileriyle birlikte ele almışlardır. Allah'ın isim ve sıfatlarını, onların ifade ettikleri anlamları bilmek tevhidlerin daha kolay anlaşılmasını sağlar. Allah'ın isimlerinin sıralanması tevhidleri esma-i hüсна türü eserlere yaklaştırır.¹³ İlahî güç karşısında insanın konumu değerlendirilirken tevhidin münacat konusuna dönüştüğü görülebilir. Aynı şekilde

¹⁰ Doğan Kaya, *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara 2007, s. 762; Abdurrahman Güzel, *Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Ankara 2006, s. 625. Abdurrahman Güzel, Abdurrahim Karahisarî'nin *Vahdetname*'si ile birlikte Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye*'si, Çelebizade Mevlana Derviş Mehmed Efendi'nin (Derviş Hayalî) *Ravza-i Envâr* ve Halilî'nin *Fürkatnâme* gibi eserleri bu türün müstakil örnekleri olarak değerlendirmiştir. Ancak aynı yazar bu başlık altında *Muhammediye* için *Muhammediye baştan sona bir naat münacat havası taşımaktadır* şeklinde bir değerlendirmeyle eserin türü hakkında farklı ve daha doğru bir bilgi de vermektedir. (Güzel, s. 625) Örnekler arasında gösterilen bir diğer eser *Fürkatnâme* de bir ayrılığı hikaye etmekle birlikte müellifi Halilî'nin hayatının bir kısmını da anlattığı otobiyografik bir mesnevi olması nedeniyle Türk edebiyatında ilk sergüzeştname olarak değerlendirilmiştir. (Orhan Kemal Tavukçu, *Halilî and Fürkatnâme*, Harvard 2008, s. 53.) *Ravzatü'l-envâr* ise muhtelif hikayeler, yorumlar ve nasihatlerden ibaret, dinî-tasavvufî bir nasihat kitabıdır (Derviş Hayalî, *Ravzatü'l-envâr*, (haz. M. Fatih Köksal), İstanbul 2003, s. 39)

¹¹ Agah Sırrı Levend, "Dini Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, [1973] 1972, s. 40.

¹² Alim Şener-İbrahim Yıldız, *Türk İslam Edebiyatı*, İstanbul 2003, s. 144-145.

¹³ Haluk Gökalp, "Eski Türk Edebiyatında Edebi Türler", *Başlangıçtan Günümüze Tür ve Şekil Bilgisi*, İstanbul 2009, s. 430.

tefe'ülle ilgili eserler, muamma türündeki metinlerde de tevhide benzer örneklere rastlanır.¹⁴

Tevhid konulu edebi eserleri daha iyi anlamak için bu tür eserlerin kaynakları hakkında da bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Şairler, bu metinlerde Allah'ın varlığını ispatlamak için Kelâm ilminden ve kaynağını Antik Yunan filozoflarına kadar götürebileceğimiz felsefenin yöntem ve terimlerinden yararlanmışlardır. Allah'ın varlığı ve birliğini maddeden yola çıkarak ispatlayan kozmolojik deliller ve "varlık", "mükemmel varlık" olan Allah'tan yola çıkılarak varlığı sorgulayan ontolojik deliller şairlerin kullandıkları başlıca ispat yöntemleridir. Özellikle Kur'ân-ı Kerîm kaynaklı olan ve evrendeki amaç ve düzeni sorgulayan gaye ve nizam delili, kolay anlaşılır olması, evrendeki tüm varlıkları edebi malzeme olarak şairlerin kullanımına sunması nedeniyle mealen veya doğrudan ayet iktibaslarına imkan vermesi onun en fazla tercih edilen yöntem olmasını sağlamıştır.¹⁵

Tevhid fikri ile peygamberlerin tebliğ vazifeleri arasında da bir ilişki söz konusudur. Kur'ân-ı Kerîm'in peygamberlerin davetleriyle ilgili ifadelerinden de anlaşılmalıdır ki Kur'ân'da ilk planda ve ısrarla anlatılmak istenen temel konu Allah'a iman konusudur. Ancak burada söz konusu edilen tevhidle ilgili önemli ince bir nokta açıkça kendini hissettirmektedir. Bu da; bütün peygamberlerin, doğrudan Allah'ın varlığına değil de, tek bir Allah'a iman esasını ümmetlerine anlatmak istemeleri gerçeğidir."¹⁶

Yapılan bu tanım, açıklamalar ve vahdetnâme adıyla yazılan eserlerden hareketle vahdetnâme teriminin tevhid konulu, genellikle hacimli ve müstakil eserler için kullanılan bir isim olduğunu söylemek mümkündür. Bu tür hacimli eserlerin tümünde tevhid fikri eserin ana konusunu oluşturmakla birlikte bazılarında vahdet-i vücud fikri etrafında ya da Hurufilik gibi özel bir disiplin içerisinde ele alınmış; bir kısmında ise tasavvufun mahiyeti, kuralları, kavramları gibi konularla beraber işlenmiştir. Çalışmamızın konusunu oluşturan Ahmedî'nin *Vahdetnâme* adlı eserinde ise peygamberlerin tevhid mücadeleleri söz konusu edilmiştir. Türk edebiyatında *Vahdetnâme* adıyla yazıldığı tespit edilen eserler şunlardır:

¹⁴ Metin Akkuş, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebi Türler ve Tarzlar*, Erzurum 2006, s. 259.

¹⁵ Gökalp, s. 429.

¹⁶ İdris Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, İzmir 1994, s. 282.

1. Abdurrahîm Karahisarî, Vahdetnâme

865/1461 yılında yazılan eserde İslam dininin önemi ve esaslarıyla tasavvufun mahiyeti ve kuralları, bazı Kur'ân-ı Kerîm ayetleri ve Hz. Muhammed'in hadisleriyle uygun hikaye, rivayet ve misaller de eklenerek şiirleştirilmiştir. Aruz vezninin *fâilâtüin fâilâtüin fâilün* kalıbıyla yazılan *Vahdetnâme* 110 başlık altında 4267 beyitten oluşmaktadır. Karahisarî *Vahdetnâme*'yi şehit veziriazam Mahmud Paşa'ya ithaf etmiş, onu yazmasına Akşemseddin'in sebep olduğunu ve ilhamını da ondan aldığını eserinde belirtmiştir.¹⁷

2. Hüseyin Lamekanî, Risâle-i Vahdetnâme

Hüseyin Lamekanî'nin (ö. 1624) *Vahdetnâme* adlı eseri vahdet-i vücud düşüncesini insan-ı kâmil kavramı etrafında kaleme almıştır. Eser mensur bir risaledir.¹⁸

3. Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi, Vahdetnâme (Tasavvufnâme)

1019-1020/ 1611 yılında henüz 20 yaşlarında iken efendisi Hüseyin Lamekanî'nin emri üzerine yazmıştır. 1250 beyitlik eserde başından sonuna kadar seyr-i sülukün bütün hal ve makamlarını, tasavvufun anlaşılması zor inceliklerini berrak bir üslupla açıklaması onun daha o yaşlarda ne kadar olgun bir seviyeye eriştiğini gösterir. O, eserin başında sebep-i telifi de kapsayan dibace bölümünden sonra tasavvufun ana konularını 12 başlık altında veciz bir şekilde şerh eder. Bu bölümde bidayet, hakikat, Hak arifi, insan cismi, insan kalbi, sohbet ve muhabbet adabı, vahdet, kuvvet ve kudret, seyr-i süluk, manevi şühud, hikmet sırları, ahval-ı kurba başlıkları yer alır.¹⁹

4. Mukimî (16-17.yy), Vahdetnâme (Vahdetnâme-i İlahî)

Hurufilikle ilgili olan eser Fazlullah Hurufî'nin *Câvidânnâme* ve Feriştahoğlu'nun *Işknâme* adlı eserlerinin hülasesi mahiyetindedir.²⁰ *Vahdetnâme*, yazıldığı dönem itibariyle özgün ve Hurufiliği geliştirici eserlerden biri olarak değerlendirilmiştir.²¹

Mukimî, eserini ilm-i İlahînin sırrını ve hakikatini açıklamak amacıyla kaleme almıştır. *İmdi ey tâlib-i 'âşikân-ı ehl-i vahdet ve ey tâlibân-ı bâb-ı rahmet bu za'îf ü*

¹⁷ Hacı Ömer Karpuz, *Abdurrahim Karahisarî'nin Vahdetnâmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), AÜ, SBE, Erzurum 1991, s. 12-13.

¹⁸ Bilal Kemikli, "Hüseyin Lâmekânî'nin İnsân-ı Kâmil Görüşü: Risâle-i Vahdetnâme", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S.3, (Temmuz 1997), s. 32.

¹⁹ H. Rahmi Yananlı, *Hazret-i Dil-i Dâna, Oğlan Şeyh İbrahim Efendi Külliyyatı*, İstanbul 2008, s. 8.

²⁰ Abdulkaki Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, Ankara 1989, s. 114.

²¹ Fatih Usluer, *Hurufîlik, İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, İstanbul 2009, s. 29.

*nahîf Dervîş Mukîmî ki bende-i Fazlullahdur hidâyet-i Hak ile bu 'ilm-i İlâhînin sırr u hakîkati üzerine bu risâleyi yazdı ve bu risâlenin adını Vahdetnâme-i İlâhî koyub siz erenlerden temâşâ eyler kim iktizâ-ı kâyinât ber-karâr olduğınca bu Vahdetnâme-i İlâhî ile ferâmuş olunmayub dilinüzde mezkurunuz ola kim...*²²

5. Aşkî, Vahdetnâme

Vahdetnâme'de Allah'ın birliğinden, mürşid ve müridin nasıl olması gerektiğinden, nefsin hallerinden bahsedilmiştir. *Mesnevî-i Ma'nevî*'den ilhamla Mevlevî olmanın gerekliliğine değinilmiştir.

Eser 89 beyitlik giriş bölümüyle başlamaktadır. Bu bölümden sonra 60 beyitlik sofrapend bölümü yer almaktadır. Bundan sonra sırasıyla eserin asıl bölümünü oluşturan lokma-i evvel(90 beyit), lokma-i sâni (59 beyit), lokma-i sâlis (62 beyit), lokma-i râbi' (71 beyit), lokma-i hâmis (120 beyit), lokma-i sâdis (87 beyit), lokma-i sâbi' (120 beyit) lokma-i sâmin (91 beyit) ve lokma-i tâsi' (248 beyit) şeklinde dokuz bölüm yer alır.²³

Mevlana'nın *Mesnevî*'si gibi *fâilâtün fâilâtün fâilün* vezniyle kaleme alınan eser, 1097 beyittir. Eser, 1272/1855-1856 yılında tamamlanmış ve Giritli şair Mehmed Şefik Efendi'ye ithaf edilmiştir.²⁴

Aşkî'nin *Vahdetnâme*'si, konusu itibariyle bu adla anılan diğer eserlerden farklıdır. Aşkî'nin eserinin diğer eserlerden başlıca farkı eserin Mevlevî olmanın gerekliliği üzerine yazılmış olmasıdır.²⁵

Eserde *Mesnevî* oldukça belirgin bir şekilde etkisini hissettirmektedir. Şair, eserinin her beytinde Hakk'ın mukim olduğunu ifade ederken, eserinde vahdet kavramı üzerinde durduğunu, her sözünün *Mesnevî* hazinelerine bir anahtar olduğunu dile getirir:

Kıl nazar 'ibretle *Vahdet-nâme*ye

'Afv kıl bakma kusûr-ı hâmeye

İşte her beyti anun şehr-i 'azîm

Kâh-ı ma'nâsında Hakk olmuş mukîm

²² *Vahdetnâme*, İstanbul Millet Ktp., Ali Emiri Koleksiyonu, nr. 1232, 1^b-2^a.

²³ Mehmet Şamil Baş, *Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-nâme Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), DEÜ, SBE, İzmir 2007, s. 31.

²⁴ Baş, s. 37.

²⁵ Baş, s. 38.

Nazm-ı pâk-i ‘Aşkî pîri Mevlevî
Lafzı miftâh-ı künûz-i *Mesnevî*²⁶

Kim okursa bu *Kitâb-ı Ma’nevî*
Bulur isti’ dâd-ı fehme *Mesnevî*

Mesnevîye bir kilid itdüm bunı
Der-miyân-ı ‘âşıkân atdum bunı²⁷

Şair daha önce yazdığı *Aşknâme* adlı eserini tamamladıktan sonra tevhid içerikli bir eser yazmayı düşündüğünü ve bu nedenle *Vahdetnâme* ’yi kaleme aldığını söylemektedir:

Ba’de ez-itmâm-ı ‘İşk-nâmei
Külbe-i tevhîde atdum hâmei

Gâhice hâtırda eylerdi hutûr
Nâme-i vahdet yazum çendîn sutûr²⁸

6. Fethü’l-ma’arif Muhammed, Vahdetnâme (Vahdetnâme-i Fethü’l-ma’arif)

1258/1868-1869 yılında istinsah edilen eser Rufaî tarikatının Marufî kolunun kurucusu olarak kabul edilen Seyyid Muhammed Fethü’l-ma’arif’e (ö. 1824) aittir. Eser tasavvufun ana konularından şeriat, tarikat, marifet ve hakikat hakkında bir risale olup 153 varaktan oluşmaktadır. Yazar, eserinin yazılış amacını, muhtevasını ve ismini şu şekilde dile getirmektedir: *Ey tâlib-i ma’arif ve ey ‘âşık-ı zât-ı mutlak ve ey müştâk-ı rahmet-i hidâyet bu zâif ü nahîf Fethü’l-maârif ki bu ‘âlemü’l-hey’etin ma’rifeti ve sırr-ı hakîkati üzere bu risaleyi te’lif eyleyüb usûl-ı şerî’atı usûl-ı tarîkatı ve usûl-ı ma’rifet ü usûl-ı hakîkatı beyân iderek tercümemizi takrîr idüb ismini ma’arifet-i Vahdetnâme -i Fethül-maârif tesmiye eyledim...*²⁹

²⁶ Baş, s. 203

²⁷ Baş, s. 210.

²⁸ Baş, s. 201.

²⁹ *Vahdetnâme*, Ankara Milli Ktp., Yz., 7112/1, 4^a.

7. Niyazî-i Mısırî, Vahdetnâme (Risâle-i Vahdet-i Vücûd)

Bu risalede Niyazî-i Mısırî, vahdet-i vücud düşüncesini işler. Ayet ve hadisler, Türkçe, Arapça ve Farsça beyitlerle konu desteklenir, iman mertebeleri, yaratılışın gayesi gibi konular üzerinde durulur.³⁰

8. Edib Harabî, Vahdetnâme

28 dörtlükten oluşan manzumede küntü kenz, esma ve evsaf, kainatın yaratılışı, cennet, cehennem, kün emri, ism-i azam, bezm-i elest gibi kavram ve konuların yanında Hz. Adem ile Havva, Hz. Nuh, Hz. Salih, Ashab-ı Kehf, Hz. Süleyman, Hz. Eyyub, Hz. Yakub, Hz. Musa, Hz. Şit, Hz. İdris, Hz. Yusuf, Hz. Davud, Hz. Lut, Hz. Hud, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Yunus, Hz. İsa, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya, Hz. Muhammed gibi peygamberler ve dini kişilikler etrafında vahdet/tevhid konusu işlenmiştir. Edib Harabî'nin *Vahdetnâmesi*'nden iktibas edilen aşağıdaki dörtlük, eserin muhtevasını dile getirmektedir:

Vahdet sarayına girenler için
Hakkı hakke'l-yakîn görenler için
Bu sırra Harâbî erenler bilenler için
Birlik meydanında cevlân eyledik³¹

9. Ahmedî (İshak Hocası Ahmed Efendi), Vahdetnâme: Eser hakkında Birinci Bölüm'de ayrıntılı bilgi verilmiştir.

³⁰ Eserin, Süleymaniye Ktp., İzmirli, nr. 1210/4; 1210/6; H. Mahmut, 3299/3; Haşim P., 27/2; İstanbul Üni. Ktp. nr. 6374; Yapı Kredi, nr. 53; İstanbul Belediye, Osm. nr. 1096, 1099, 1049, 313, 96, 175 olmak üzere bazı nüshaları tespit edilmiştir. (Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısırî, Divânı*, Ankara 2008, s. 127.)

³¹ Şevki Koca-Dursun Gümüšoğlu, *Ahmed Edib Harabi Divanı, Yaşamı ve Tüm Şiirleri*, İstanbul 2003, s. 100.

B. TÜRK EDEBİYATINDA KISAS-I ENBİYA

Peygamberlerin hayatları ve tebliğ mücadeleleri Türk edebiyatının hemen her alanında edebi malzeme olarak kullanılmıştır.³² Genellikle peygamberlerin hayatları ile ilgili öne çıkmış olaylara göndermeler; sözlerinden iktibaslar şeklinde kullanımların yanında doğrudan peygamberlerin hayat hikayelerini konu alan müstakil eserler kısas-ı enbiya adıyla edebi bir tür olarak öne çıkmıştır. Bu bölümde kısas-ı enbiya bir edebi tür olarak incelemeye tabi tutulmuş, bu türün örnekleri hakkında bilgi verilmiştir.

Kıssa kelimesi, *kesim*, *kesme*; *hikaye*³³; *kısa hikaye*, *ibretli hikaye*, *fıkra*, *rivayet*; *vak'a*, *macera*, *sergüzeşt*³⁴ gibi anlamlara gelmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de kıssalar için aynı kökten (قصص, *kasas*) türeyen ve mastar yerine de kullanılmakla birlikte isim olan "kasas" ifadesi kullanılmaktadır ki bunun da fiil hali "kassa" dır. "Kıssa" ve bunun çoğulu olan "kısas" ifadeleri de aynı kökten türemiş olmakla birlikte Kur'ân-ı Kerim'de kullanılmamaktadır. İstilahta ise kısas veya kıssa ifadeleri insanların ibret almalarını ve hidayete ulaşmalarını sağlamak amacıyla çoğunlukla zaman ve mekandan soyutlanmış, geçmiş peygamberler ve kavimleri ile veya geçmiş toplumlarla ilgili Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan olayları karşılamaktadır. Kıssalarla tarihin derinliklerinde kalan ibret yüklü olayların izi sürülmekte ve bu olaylarla ilgili bilgi verilmektedir.³⁵ Kıssalar bu yönüyle hikayeden büyük ölçüde farklılık arz etmektedir. Zira hikaye, meydana gelmiş olsun veya olmasın anlatılan tüm olaylar için kullanılan bir ifade olmasına rağmen "kıssa"da vakıa ile örtüşme, olmuş olayların anlatımı gibi özellikler bulunmaktadır. Dolayısıyla kıssalarda meydana gelmemiş olayların tasviri veya kurguya dayalı olayların anlatımı söz konusu değildir. Bu yönüyle kıssayı meselden de ayırmak gerekmektedir. Zira mesel, kıssa ile kısmi bir benzerlik arz etmek ve kıssa ile aynı amacı paylaşmakla birlikte, yapı itibarıyla farklıdır. Meselin kıssadan yapı itibarıyla en önemli farkı, anlatımın vuku bulmuş olma zorunluluğunun bulunmamasıdır.³⁶

³² Türk edebiyatında peygamberlerle ilgili akademik çalışmalar yapılmıştır. Genellikle kısas-ı enbiya olarak bilinen eserlerin dışında kalan metinler üzerine yoğunlaşmış bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Melike Uçar, *Klasik Türk Şiirinde Peygamberler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KSIÜ, SBE, Kahramanmaraş 2006, 120 s.; Hasan Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Peygamberler*, Edirne 2006, 191 s.; Emine Dalkılıç, *Aşık Edebiyatında Peygamber Kıssaları*, Isparta 2010, 296 s.; Metin Akkuş, *Divan Şiirinde İnsan I, Dini Kişilikler*, Erzurum 2000, 195 s.; Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Ankara 2000, s. 273-306; Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, Ankara 1993; Mahmut Kaplan, *Klasik Türk Şiirinde Hz. Muhammed*, İstanbul 2010.

³³ Mutçalı, s. 707.

³⁴ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2005, s. 1689.

³⁵ Şehmus Demir, *Mitoloji, Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, İstanbul 2003, s. 73-74.

³⁶ Demir, s. 74.

Arapça kısas ve nebi kelimelerinin çoğul şekillerinden oluşan “kısas-ı enbiya” (kasasü’l-enbiya) ise “peygamberlerin kıssaları, tarihleri” demektir. Bu anlamda ahbar-ı enbiya tabiri de kullanılır.³⁷ Konuyla ilgili başka bir terim de *siyer*dir. Siyer kelimesi Arapça *sire* kelimesinin çoğuludur ve sözlükte *yol, adet, tutum, davranış, ahlak, yaşantı* gibi anlamları karşılamakta; ıstılahta ise Hz. Muhammed’in hayatını inceleyen, nakleden ve kendine özgü metotları olan ilim için kullanılmaktadır. Bununla birlikte başlangıçta Resulullah’ın hayatını ifade eden siyer kelimesi, zamanla “biyografi” karşılığında da kullanılır olmuş; hatta bununla sınırlı kalınmamış genel anlamda tarih ilmini ifade etmek için de kullanılmıştır.³⁸

Bir edebi tür olarak kısas-ı enbiya, kaynaklarda benzer şekilde; *Adem aleyhisselam ile Hz. Peygamber sallallahualeyhivesellem arasında gelmiş geçmiş peygamberlerden haklarında haber ve nakiller bulunanların hayat hikayelerinden bahseden kısas tarzında eserler*³⁹; *Kur’ân-ı Kerim’de adı geçen peygamberlerden biri ya da birkaçının hayat hikayesini edebi bir üslupla anlatan kitaplar*⁴⁰; *peygamber kıssaları, peygamberlerin hayat, menkıbe ve kutsal kişiliklerini anlatan kitap*⁴¹; *İslam tarihinde peygamberlerin hayat hikayelerini işleyen eserlere verilen ad*⁴² şeklinde tanımlanmıştır. Bu eserler içinde muhtevasına hulefa-i raşidini ve hatta daha sonraki devirlerin İslam tarihini dahil edenler de vardır.⁴³

Kur’ân’da Hz. Adem, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Musa ve Hz. İsa gibi peygamberlerin kıssaları oldukça tafsilatlı olarak verilmektedir. Bunun yanında muhtelif peygamberlerin, çeşitli şahısların ve kavimlerin kıssaları, ayrıca Kur’ân’ın indirildiği dönemde vuku bulan bazı olaylar da Kur’ân’da yer almaktadır. Kur’ân’da kısaca yer alan kıssalar daha sonra Kur’ân dışı kaynaklarla genişletilmiştir. Bu noktada israiliyat⁴⁴ denilen Yahudî ve Hıristiyan kutsal metinleriyle Yahudi dinî literatüründen istifade

³⁷ M. Süreyya Şahin, “Kısâs-ı Enbiyâ”, *DİA*, XXV, 495.

³⁸ Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), AÜ, SBE, Ankara 2006, s. 23.

³⁹ Necla Pekolcay vd., *İslami Türk Edebiyatında Şekil ve Nevilere Giriş*, İstanbul 1996, s. 200.

⁴⁰ *TDEKTS*, IV, 132.

⁴¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, s. 296.

⁴² Ahmet Mermer-Neslihan Koç Keskin, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara 2005, s. 60.

⁴³ Pekolcay vd., s. 200.

⁴⁴ İsrailiyat, İslam’a özellikle de tefsirlere girmiş Yahudi, Hıristiyan ve diğer dinlere ait kültür kalıntılarıyla, dinin gerek lehine gerek aleyhine uydurularak Hz. Peygambere ve onun muasırları olan sahabe ve müteakip nesillere izafe edilen her türlü haberi ihtiva etmektedir. Başka bir ifade ile israiliyat İslam dinine yabancı olan her şeyi kapsamaktadır. (Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyat*, İstanbul 2000, s. 29)

edilmiş, önceleri tefsirde yer alan bu açıklamalar özel bir tür olan kısas-ı enbiya eserlerini meydana getirmiştir.⁴⁵

Katip Çelebi (ö. 1067/1657), kısas-ı enbiya konusunda ilk eser veren müellifin Vehb. b. Münebbih (ö. 110/728) olduğunu bildirmektedir. Ehl-i kitaba dair pek çok rivayetin onun kanalıyla İslamî literatüre girdiği bilinmektedir. Katip Çelebi ayrıca Kisaî, Sehl b. Abdullah et-Tüsterî, Muhammed b. Abdumelik el-Müsebbihî'nin Arapça; Muhammed b. Hasan ed-Dandurmî ve İbrahim b. Halef en-Nisaburî'nin Farsça kısas-ı enbiyalarından bahsetmektedir.⁴⁶ Kısas-ı enbiya türündeki eserlerin en meşhurları ise Sa'lebî'nin *Arâ'isü'l-Mecâlis*'i ile Kisaî'nin *Kısâsü'l-enbiyâ* adlı kitabıdır. Daha sonra yazılan eserlerin birçoğu ya bunların tercümesi veya kısaltılmış şeklidir.⁴⁷ Sa'lebî'nin çeşitli dini bilgi ve şiirlerle zenginleştirilen *Arâ'isü'l-Mecâlis*'i ilk olarak 14. yy.da kimliği bilinmeyen biri tarafından Aydınöglu Mehmed Bey adına; sonra da Mehmed b. Çerkez tarafından Anadolu Türkçesine; Muhammed Amr. b. Abdullah Yakubî tarafından da Kazan Türkçesine çevrilmiştir.⁴⁸ Asıl ismi Muhammed b. Abdi'llah olan Kisaî'nin (ö. h. 5. asır) *Kitâbu Bed'i'd-dünyâ ve Kısâsü'l Enbiyâ* adlı eserinin, Ebu Ahmed ve Nisaburî'nin kısas-ı enbiyalarının da mütercimi bilinmeyen Türkçe tercümeleri bulunmaktadır.⁴⁹

Kısas-ı enbiyalarda genellikle ilk olarak kainatın yaratılışı anlatılmaktadır. Bu bölümün ardından Hz. Adem'den peygamberlik müessesesinin son buluşuna kadar Hz. Muhammed de dahil Kur'ân-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te zikri geçen peygamberlerin kıssaları, hayatları, mücadeleleri vb. anlatılmaktadır. Bu kitaplar, bazen belirli bir peygamberden başlayıp belirli bir olayla da son bulabilir. Bunlardan Hz. Yusuf'un kıssasını anlatan eserler klasik Türk şiirinde *sanat yönü ön planda olan, okuyucunun edebi zevkine hitap eden, ana konusu aşk ve macera olan mesneviler* arasında değerlendirilmiştir.⁵⁰ Hz. Yusuf'la birlikte Hz. Süleyman peygamber hakkında yazılan eserlerin de edebi yönü ağır basar.⁵¹ Önceleri Arap edebiyatında *sire* veya *siyer*

⁴⁵ Şahin, s. 495.

⁴⁶ Şahin, s. 495.

⁴⁷ Şahin, s. 495.

⁴⁸ Şener-Yıldız, s. 208-209.

⁴⁹ İsmet Cemiloğlu, *14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*, Ankara 2000, s. 15.

⁵⁰ İsmail Ünver, "Mesnevi", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417, 1986, s. 441.

⁵¹ Pala, s. 297.

adı altında Hz. Peygamberin hayatını anlatan müstakil eserler ise sonraları her bölümü ayrı ayrı işlenerek yeni türlerin doğmasına kaynaklık etmiştir.⁵²

Türk edebiyatında bir ya da birden fazla peygamberin kıssasına yer veren manzum ve mensur birçok kıssa-ı enbiya kaleme alınmıştır. Bunlardan öne çıkan eserler şunlardır.

1. Mehmed b. Yusuf b. Mustafa (Çerkesoğlu), Kıssa-ı Enbiyâ Tercümesi

Eser Muhammed b. Yusuf el-Garakî'nin 741/1340'ta Arapça olarak yazdığı *Kısâs-ı Enbiyâ* adlı eserinin Mehmed b. Yusuf b. Mustafa (Çerkesoğlu) tarafından yapılan tercümesidir. Hz. Yuşa'dan Fil Kıssası'na kadarki peygamber kıssalarından bahsetmektedir.⁵³

2. Kısâs-ı Enbiyâ Tercümesi

Mütercimi bilinmeyen eser Ebu İshak b. Mansur Nisaburî'nin Farsça eserinin tercümesidir. Alem ve Hz. Adem'in yaratılışıyla başlayan eserde Hz. Muhammed'e kadar gelen peygamberlerin kıssası ile Hz. Muhammed'in nübüvveti ve vefatına kadarki hayatı anlatılır. Eser ayrıca Yezid ile Hz. Hüseyin'in evladı arasında geçen münasebetleri de konu edinir.⁵⁴

3. Rabguzî, Kısâsü'l-Enbiyâ

Rabguzî, eserini 710/1310-311 yılında tamamlamış ve Nasırüddin Tok Buğra Han'a sunmuştur.⁵⁵ Allah'a hamd ü sena, bir na't ve Tok Buğra'nın medhiyesiyle başlayan *Kısâsü'l-Enbiyâ*'da kainatın yaratılışına temas edildikten sonra Hz. Adem'den itibaren bütün peygamberlerin kıssaları ile Habil ve Kabil, Harut ve Marut, Avac b. Annak, Karun, Samiri, Ashab-ı Kehf ve Fil vakası gibi çeşitli kıssalara yer verilmiş, Hz. Peygamberin siyeri geniş bir biçimde anlatılmış, dört halifenin faziletleri zikredilmiştir. Hz. Hüseyin'in şehadeti ile son bulan *Kısâs-ı Enbiyâ*'da yer yer Arapça ve Türkçe manzumelere rastlanmaktadır. Eserde toplam 484 mısra tutan 43 Türkçe şiir mevcuttur.⁵⁶

⁵² Cemal Kurnaz, "Dini Edebiyat Türleri ve Dini Edebiyatımızın Bugünü Hakkında Düşünceler", *Divan Edebiyatı Yazıları*, Ankara 1997, s. 278.

⁵³ Seyfettin Erşahin, *Siyer Yazıcılığı Üzerine*, Ankara 2004, s. 43.

⁵⁴ Erşahin, s. 43.

⁵⁵ Aysu Ata, *Nasırüddin Bin Burhanüddin Rabguzî, Kısâsü'l-Enbiya (Peygamber Kıssaları)*, Ankara 1997, I, XII.

⁵⁶ Aysu Ata, "Rabguzî", *DİA*, XXXIV, 377.

4. Abdülvasi Çelebi, Halîlnâme

Hız. İbrahim'in doğumundan ölümüne kadar bütün hayatını manzum bir şekilde müstakil olarak kaleme alan tek eser Abdülvasi Çelebi'nin *Halîlnâme* adlı mesnevisidir. Eser 3693 beyittir. Eserin başında münacat, na't, Hız. Peygamberin mucizeleri, Çelebi Mehmed ve Bayezid Beg'in övgüleri, sebep-i telif bölümleri vardır. Esas konunun arasına konan ve şehzadeler mücadelesini anlatan tarihi bölüm ile eserin sonuna doğru ilave edilen miracname geniş bir yer tutar. *Halîlnâme*'de 15 adet de gazel yer almaktadır.⁵⁷ *Halîlnâme* aruzun *mefâîlün mefâîlün feûlün* kalıbıyla yazılmıştır. Ancak eserin sonundaki tetimme-i kelim ve hatime-i kitab başlığını taşıyan bölüm *mefûlü fâilâtü mefâîlü fâilün* veznindedir.⁵⁸

5. Gubarî, Ka'benâme

Gubarî'nin 3213 beyitlik *Ka'benâme* adlı mesnevisi'nde 1292-2485. beyitleri arasında Hız. İbrahim'in, oğlu Hız. İsmail'le beraber Kabe'yi inşa etmeleri vesilesiyle Hız. İbrahim kıssası anlatılmaktadır. Mesnevinin Hız. İbrahim'le ilgili bölümü onun Allah'tan zürriyet dilemesi ve çocuğu olmayan Sare'nin cariyesi Hacer'i Hız. İbrahim'e eş olarak vermesi olayından başlar. Mesnevîde, Hacer ve Hız. İsmail'in Hicaz'da yerleşmeleri, Zemzem suyunu bulmaları, susuzluk çeken Amalîk kavminin de gelip o bölgeye yerleşmesi, Hız. İsmail'in kurban edilmesine dair rüyanın görülmesi ve şeytanın Hacer, Hız. İsmail ve Hız. İbrahim'i kandırmaya çalışması, Hız. İbrahim ve Hız. İsmail'in bu büyük imtihanı başarıyla geçmeleri, baba ve oğulun Kabe'yi inşa etmeleri hikaye edilir. Mesnevî, Kabe'nin faziletlerinin anlatıldığı fasılla sona erer.⁵⁹

6. Firdevsî-i Rumî (ö. 1512'den sonra), Süleymânnâme

Firdevsî-i Rumî'nin *Süleymânnâme-i Kebîr*'i manzum ve mensur olarak kaleme alınıp II. Bayezid'e sunulmuştur. Müellifin belirttiğine göre 366 cilt, 1830 meclis

⁵⁷ Ayhan Gültaş, *Halilname*, Ankara 1996, s. 13.

⁵⁸ Gültaş, s. 25. Hız. İbrahim ve oğlu İsmail hakkında anlatımlara bir bölüm halinde yer veren eserler de hayli fazladır. Hatiboğlu'nun *Letâifnâme*, İmamzade Muhammed'in *Hamdiyye* (Siyer-i Enbiyâ), Taşlıcalı Yahya'nın *Yûsuf u Züleyhâ*, Aşık Paşa'nın *Garîbnâme*, Neşatî Ahmed Dede'nin *Hilye-i Enbiyâ*, Şeyh Şemseddin Sivasî'nin *Tercüme-i İlahînâme* ve Kaygusuz Abdal'ın *Gülistân* adlı eserlerinde Hız. İbrahim'in hayatına kısa ve manzum olarak değinilmiştir. Bu manzum bölümlerde Hız. İsmail'in kurban edilmesine ağırlık verilmeyle birlikte Hız. İbrahim'in Nemrud ile mücadelesi ve ateşe atılma olayı da çokça işlenmiş, genellikle ibret ve hüznün verici bir üslup kullanılmıştır. (Gültaş, s. 5-6)

⁵⁹ Melike Gökcan Türkdoğan, "Klasik Türk Edebiyatında Kur'an Kıssalarını Konu Alan Mesnevîler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research*, Volume: 3 Issue: 15, s. 75. Eserin, TDK Kütüphanesi, nr. A398; Üsküdar Selim Ağa Ktp., Kemankeş Emin Hoca Bölümü, nr. 223; Manisa İl Halk Ktp., Çarşın Bölümü, nr. 4952; Kayseri Raşit Efendi Ktp., nr. 168'de nüshaları bulunmaktadır. (Özay Karadağ, *Gubarî Abdurrahman ve Ka'benâmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), CÜ, SBE, Sivas 1999, s. 6.)

halinde tasarlanan eserin Türkiye ve Türkiye dışındaki kütüphanelerde mevcut 81 cildi tespit edilmiştir.⁶⁰

7. Sirozlu Sadî (15. yy.), Süleymânnâme

Mesnevi nazım biçimiyle kaleme alınan *Süleymânnâme* Türkçe’de Hz. Süleyman’ın kıssalarını konu edinen ilk manzum eserdir. Nüshası bilinmeyen eserden Firdevsî-i Rûmî, *Süleymânnâme-i Kebîr*’in mukaddimesinde bahseder. Rivayete göre II. Murad, Ahmedî, Şeyhi, Şeyhoğlu ve Ahmedî Daî gibi şairlerden *Süleymânnâme* yazmalarını istemiş, bunlardan Sirozlu Sadî, 3500 beyitlik bir eser yazmıştır.⁶¹

8. Şemseddin Sivasî, Süleymâniyye

Şemseddin Sivasî tarafından 1557 yılında mesnevi nazım biçimiyle yazılan eser 1684 beyittir. Zikrin faziletiyle başlayan eser, esma-i hüsnadan bazı isimlerin özellikleri, münacat, na’t, tertib-i enbiya, dört halifenin medhi, sebep-i telif bölümlerinden sonra Hz. Süleyman’ın kıssalarını Sebe melikesi Belkıs’la aralarında geçen hikayeyi anlatır. Eser dua ve hatimeyle son bulur.⁶² Eserin tespit edilen 5 nüshası üzerine Hüseyin Akkaya tarafından tenkitli metin çalışması yapılmıştır.⁶³

9. Menâkıb-ı Süleymân b. Davud:

Mensur anonim bir eser hüviyetindedir. Eserde Süleyman peygamberle ilgili çoğu adaletine dair kıssalardan sonra onun cinlere, vahşi hayvanlara ve insanlara hükmetmesi, kuş dilini bilmesi, güle aşık olan bülbüle izin vermesi ve diğer kuşların bülbüle iftira etmesi, Hz. Süleyman ile karıncanın konuşmaları, Belkıs’ın hikayesi, Mescid-i Aksa’nın cinler ve ifritler tarafından inşa edilmesi gibi konular folklorik

⁶⁰ Hüseyin Akkaya, “Süleyman”, *DİA*, XXXVIII, 61; Eserin bazı ciltleri üzerine akademik çalışmalar yapılmıştır: Firdevsî-i Rûmî, *Süleymân-nâme-i Kebîr*, (haz. M. Ata Çatıkkaş), Ankara 2009; Asuman Akay, *Firdevsi, Süleymân-nâme (44. Cilt), Metin ve Fiiller Üzerine Bir Deneme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İÜ, SBE, İstanbul 1990; Halil İbrahim Usta, *Firdevsi-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr, (İnceleme-Metin-Sözlük)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), AÜ, SBE, Ankara 1995; Gülnaz Genç, *Firdevsi-i Rûmî, Süleymân-nâme, (25 ve 26. Ciltler)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), MÜ, SBE, İstanbul 1995; İlhamı Jafarova, *Firdevsi-i Rumi’nin Süleymanname yazmasının (81. cilt, 54b-82a, 28 yk.) yayını ve üzerinde dil incelemeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, SBE, İstanbul 2003; a.mlf., *Firdevsî-i Rûmî’nin Süleyman-Nâme-i Kebîr’i (63. cilt) inceleme-metin-dizin*, MÜ, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010; Mehmet Dursun Erdem, *Kitâb-ı Kıssanâme-i Süleymân Aleyhisselam Üzerine Söz Dizimi Çalışması, (Süleymânnâme 74. Cilt)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), OMÜ, SBE, Samsun 2005; Sezer Özyaşamış Şakar, *Firdevsi-i Rumi’nin Süleymanname Yazması’nın (81. cilt, 28 yk.) bilimsel yayını ve üzerinde dil incelemeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, SBE, İstanbul 2003; Yasemin Abul, *Süleymân-Nâme-i kebir (47.cilt) metin tenkidi ve inceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), CBÜ, SBE, Manisa 2004.

⁶¹ Akkaya, s. 61.

⁶² Akkaya, s. 61.

⁶³ Hüseyin Akkaya, *Osmanlı Türk Edebiyatında Süleyman Peygamber ve Şemseddin Sivasî’nin Süleymâniyyesi*, Harvard 1997.

motiflerle beslenerek anlatılmıştır. 17 veya 18. yüzyılda istinsah edilmiş bir nüshası bulunmaktadır.⁶⁴

10. Kıssa-ı Süleymân Peygamber ‘aleyhisselâm

Müellifi bilinmeyen mensur bir eserdir. 1249/1833 yılında istinsah edilen eserde Süleyman peygamberin tahtı, yüzüğü, bu yüzük sayesinde bütün mahlukatı emri altına alması, bir cinin yüzüğü çalarak kısa süre tahta geçmesi, kuş dilini bilmesi, karınca ile konuşması, Belkıs ile olan macerası, esasına dayanarak ölmesi gibi menkıbeler genellikle israiliyyata dayanılarak hikaye edilmiştir. Eserin tek nüshası bulunmaktadır.⁶⁵

11. Dâsitân-ı Hz. İsa (Cimcime Sultân)

Fâilâtün fâilâtün fâilün vezninde 113 beyit tutarında bir eserdir. Hz. İsa etrafında, dünyada malın, mülkün ve saltanatın; Hakka imandan başka hiçbir şeyin faydası olmayacağını öğütleyen destanî, dinî ve didaktik mahiyette, dili ve tasvirleri basit bir mesnevidir.⁶⁶

12. Kıssadan Sekiz Hikaye

Eserin mütercimi Ahmed b. Mehmed Emin hakkında bilgi yoktur. Mukaddime ve hatime'deki ifadelerle göre mütercim, tercümesini 1202/1786-87'de tamamlamıştır. Eser Hz. Nuh, Hz. Yunus, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Süleyman, Hz. Eyyub, Hz. İbrahim'in değiştirilmiş bazı kıssalarının tashihine dair sekiz hikayeyi içermektedir.⁶⁷

13. Siyer-i Enbiyâ

Çoğu manzum, bir kısmı mensur olan bu eser Hz. Muhammed başta olmak üzere peygamberin mucize ve gazalarından ve ashabın faziletinden bahsetmektedir.⁶⁸

14. Mehmed Rauf, Zebh-i İsmâil

Şeyh Seyyid Mehmed Rauf'un kaleme aldığı *Manzûme-i Zebh-i İsmâil*, adlı eser 32 dörtlük halinde Hz. İsmail'in, babası Hz. İbrahim tarafından kurban edilmesini anlatmaktadır. Son dörtlükte eserin aleme ibret olması bakımından yazıldığı ifade edilmiştir:

Raûf işte budur hikmet-i Mevlâ

Evvel harâb ise son olur a'lâ

⁶⁴ Topkapı Sarayı Müzesi, Mehmed Reşad, nr. 358. (Akkaya, s. 61.).

⁶⁵ Arkeoloji Müzesi Ktp., nr. 1505/2. (Akkaya, s. 61.)

⁶⁶ Eserin bilinen tek nüshası Atatürk Üniversitesi, Ktp., Seyfettin Özege Kitaplığı, ASL, nr. 60/4'te bulunmaktadır. (Amil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Mesnevi (XV. yy.'a, kadar)*, İstanbul 1999, s. 105.)

⁶⁷ Seyfettin Erşahin, *Siyer Yazıcılığı Üzerine*, Ankara 2004, s. 42.

⁶⁸ Erşahin, s. 43.

İbret alsun diye bu halk-ı dünyâ
Anlurun nâmını eyledim destân⁶⁹

15. Tahirü'l-Mevlevî: Zebh-i İsmâil

Şairin kurban bayramı münasebetiyle kaleme aldığı şiiri *Mahfil* dergisinde yayımlanmıştır.⁷⁰ Mehmed Rauf'un eserinde olduğu gibi bu şiir de Hz. İsmail'in kurban edilmesini anlatmaktadır. Mesnevi nazım biçimiyle ve *fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün* vezniyle kaleme alınan manzume 56 beyittir. Şiir hakkında bir fikir vermesi bakımından bir bölümü aşağıya aktarıyoruz:

Cüst-cû eyler gibi destinde bir râh-ı girîz
'Azm-i İbrâhîme tâbi' olmuyor şemşîr-i tîz

Seng-i hârâyı iderken darbesiyle çâk çâk
Kesmiyor ol gerden-i pür-nûru tîğ-i hevl-nâk

Eydi-i pür-ra'şe teşdîd eyledükçe mâlişi
Hiss edilmekte o gerden üzre seyfin nâlişi

Ki bana kat' etmeyi emr eyliyor 'azm-i Halîl
Mâni'-i kat'ı buna olmakda fermân-ı Celîl

Kabza-ı pür-zûr-ı hüllet durma bir dem kes diyot
Dest-i kudret seyrimi tevkîf edip kesdirmiyor⁷¹

16. Ahmed Cevdet Paşa, Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ

Kısas-ı enbiyaların en önemlilerinden biri de Ahmed Cevdet Paşa'nın hayatının sonlarına doğru yazdığı *Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ* adlı eseridir. Eserin baş kısmında bu tür eserlerin genelini aksine kainatın ya da dünyanın yaratılışına yer

⁶⁹ Mehmed Rauf, *Manzûme-i Zebh-i İsmâil*, İstanbul 1325, s. 11.

⁷⁰ Tahirü'l-Mevlevî, "Zebh-i İsmâil", *Mahfil*, S.2, 1338, s. 30-31.

⁷¹ Müzahir Kılıç, "Tâhirü'l-Mevlevî'nin Mahfil Dergisinin Birinci Cildinde Çıkan Şiirleri, *AÜ, Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*, S. 24, Erzurum 2004, s. 90.

verilmemiş doğrudan Hz. Adem'den başlayarak Hz. Muhammed'e kadar 24 peygamberin kıssasına yer verilmiştir. Ahmed Cevdet Paşa, Kur'ân'da yer alan bilgilerle yetinmiş, menakıp ve hikayeye fazla yer vermemiştir. Eserde, Hz. Peygamberin hayatı hicri senelere göre genişçe anlatıldıktan sonra dört halife, Emeviler, Abbasiler, Türkistan ahvali hakkında genel bilgi; Gazneliler, Selçuklular, Harzemşahlar, Cengiz Han ve devleti, II. Murad'a kadar Osmanlılar dönemi hakkında bilgiler yer almaktadır.⁷²

17. Mehmed Rıfat (ö. 1907), Tuhfetü'l-İslâm

Manastırlı Mehmed Rıfat'ın *Tuhfetü'l-İslâm* adlı eseri manzum ve mensur bir mukaddime ile başlar. Manzum bölümde tevhid ve na't beyitlerinin yanı sıra Sultan Abdulhamid'in övgüsüne de yer verilmiştir. Mehmed Rıfat, bu bölümde eserin yazılış sebebini de dile getirir:

Yazub evvelce nazmen ilm-i hâli
Hediye eylemişdim asdikâyâ

Yine sevk-i hidâyetle bu kerre
Koyuldum vasf-ı hâl-i enbiyâyâ

Alub târîhini peygamberânın
Çalışdım anları nazmen edâyâ

Hüdâyâ hamd ola oldum muvaffak
Bu sûretle bu emr-i mu'tenâyâ

İki manzûme hâsıl oldu andan
Biri mahsûs oldu Mustafâyâ

Didim ben Tuhfetü'l-İslâm nâmın
Hediye eyledim ehl-i vefâyâ

⁷² İsmail Kara, "Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa", *TDEA*, İstanbul 1982, V, 334.

Şair, mukaddimenin mensur bölümünde eserlerini manzum olarak kaleme almasındaki amacının hüner göstermek olmadığını, şiir dilindeki güzellik ve akıcılık nedeniyle ele alınan konunun zihinlerde yer ederek unutulmadığını ve hedef kitlesinin gençler olduğunu ifade eder.⁷³

Kısas-ı enbiya ve siyer olmak üzere iki bölümden oluşan eserin ilk bölümünde *Adem aleyhisselam, Şit ve İdris aleyhisselam, Nuh aleyhisselam, Hud aleyhisselam, Salih aleyhisselam, İbrahim ve İshak ve İsmail aleyhisselam, Lut aleyhisselam, Eyyub ve Zülkiyl aleyhisselam, Şuayb aleyhisselam, Yakub ve Yusuf aleyhisselam, Musa ve Harun aleyhisselam, Yuşa ve İsmuîl aleyhisselam, Davud ve Süleyman aleyhisselam, İlyas ve Elyesa' aleyhisselam, Yunus aleyhisselam, Eşia ve Armia ve Danyal ve Üzeyir aleyhisselam, Zekeriya ve Yahya aleyhisselam, Hatemü'l-enbiya Muhammed Mustafa aleyhisselam* başlıkları yer alır.

Sire-i Muhammediye adlı ikinci bölüm ise *Mevlid-i Muhammedî, Fahr-ı 'alem efendimizin hal-ı rıza'at ve zeman-ı sabavetleri, Seyyid-i kainat efendimizin Şam seferleri ve tehhül buyurdıkları, Mefhar-ı mevcudat efendimizin risalet ve nübüvvetleri, Hatemü'l-enbiya efendimizin mucizat-ı azimeleri, Miracü'n-nebi aleyhisselatiivesselam, Fahr-ı 'alem efendimizin hicret-i saadetleri, Hicretten vefata kadar icmal-i ahval* başlıklarından oluşur.

18. Şevket Gavsî (ö. 1954), Manzûm Târîh-i Enbiyâ

Danişzade Şevket Gavsî (Mahmut Şevket Özdönmez), Yeni Kapı Mevlevihanesi neyzenlerinden olup 1873-1954 yılları arasında yaşamıştır.⁷⁴ *Manzûm Târîh-i Enbiyâ*, Şevket Gavsî'nin tamamlanamayan eserinin birinci kısmıdır. Alemin yaratılışından Hz. Hud peygamberin bisetine kadar olan kıssalara yer vermektedir. *Manzûm Târîh-i Enbiyâ* besmele, tevhid, na't, dört halife ve sultan Abdulhamid övgüsüne yer veren *Bed'-i kelam* başlıklı bölümle başlamaktadır. Bu bölümden sonra şair *İntibah* başlığı altında tazarruda bulunur. Bu bölümü kısas-ı enbiyaların genel tertibine uygun olarak *Hilkat-ı 'Alem, Halk-ı Adem, Hilkat-ı Havva, Hubut-ı Adem ü Havva, Kabil ü Habil, Vefat-ı Adem ü Havva, Hz. Şit aleyhisselam, Hz. İdris aleyhisselam, Hz. Nuh aleyhisselam* ve *Tufan* başlıkları altında anlatılan peygamber kıssaları takip etmektedir.

⁷³ Mehmet Rifat, *Tuhfetü'l-İslâm*, İstanbul 1310, s. 3.

⁷⁴ Erol Başara, "Dânişzâde Şevket Gavsî'nin Musikimiz ve Taksimlerle İlgili Bir Makalesi", *C.Ü., İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV/1, 2010, s. 125.

Mesnevi nazım biçimiyle ve aruzun *feilâtün feilâtin feilün* kalıbıyla kaleme alınan eserin *Bed'-i kalam* başlıklı bölümünde şair, Hakanî 'nin hilyesini övmekte ve bu eser gibi kendi eserinin de herkes tarafından okunmasını ve bu suretle mağfiret olunmayı istediğini bildirmektedir.

İştihâr itme degildür fikrim
Var benim sadece şu bir fikrim

Çıka bir ehl-i hüner meydâna
Koya bir şöyle eser meydâna

Ola makbûl-ı cihân ol eseri
Yayıla 'âleme sît-ı hüneri

Olayım fahr ile ben de rûşen
Göre teşvîkimi 'âlem-i Ahsen

Sebeb-i mağfiret olsun diye ben
Eyledim hasr-ı zamân u dil ü ten⁷⁵

19. Hüseyin Hıfzî, Hulâsa-ı Târîh-i Enbiyâ

Eserde⁷⁶ sırasıyla Hz. Adem aleyhisselam, Hz. Şit aleyhisselam, Hz. İdris aleyhisselam, Hz. Nuh aleyhisselam, Hz. Hud aleyhisselam, Hz. Salih aleyhisselam, Hz. İbrahim aleyhisselam, Hz. İsmail aleyhisselam, Hz. İshak aleyhisselam, Hz. Yakub aleyhisselam, Hz. Yusuf aleyhisselam, Hz. Eyyub aleyhisselam, Hz. Şuayb aleyhisselam, Hz. Musa aleyhisselam, Hz. Harun aleyhisselam, Hz. Yuşa aleyhisselam, Hz. Davud aleyhisselam, Hz. Süleyman aleyhisselam, Hz. İlyas aleyhisselam, Hz. Elyasa aleyhisselam, Hz. Zülkişl aleyhisselam, Hz. Yunus aleyhisselam, Hz. Eş'ya aleyhisselam, Hz. Danyal aleyhisselam, Hz. Zekeriya aleyhisselam, Hz. Yahya aleyhisselam, Hz. İsa aleyhisselam, Fahr-ı 'âlem Hatemü'l-Enbiya Hz. Muhammed

⁷⁵ Şevket Gavsî, *Manzûm Târîh-i Enbiyâ*, İstanbul 1313, s. 3.

⁷⁶ Hüseyin Hıfzî, *Hulâsa-ı Târîh-i Enbiyâ*, İstanbul 1323, 96 s.

Mustafa sallallahualeyhivesellem Efendimiz Hazretleri başlıklarının ardından dört halifenin isimleri, hilafet ve vefat tarihleri bir tablo içerisinde verilmiştir.

20. Nurî Şeyda, Mücmel Târîh-i Enbiyâ

Eserde bir mukaddimenin ardından *Hz. Adem aleyhisselam, Hz. İdris aleyhisselam, Hz. Nuh aleyhisselam, Hz. Hud aleyhisselam, Hz. Salih aleyhisselam, Hz. İbrahim aleyhisselam, Hz. Lut aleyhisselam, Hz. İsmail aleyhisselam, Hz. İshak aleyhisselam, Hz. Yakub aleyhisselam, Hz. Yusuf aleyhisselam, Hz. Eyyub aleyhisselam, Hz. Şuayb aleyhisselam, Hz. Musa aleyhisselam, Hz. Harun aleyhisselam, Hz. Yuşa aleyhisselam, Hz. Davud aleyhisselam, Hz. Süleyman aleyhisselam, Hz. İlyas aleyhisselam, Hz. Elyasa aleyhisselam, Hz. Zülkipl aleyhisselam, Hz. Yunus aleyhisselam, Hz. Eş'ya aleyhisselam, Hz. Danyal aleyhisselam, Hz. Zekeriya aleyhisselam, Hz. Yahya aleyhisselam, Hz. İsa aleyhisselam, Cenab-ı Fahr-ı ka'inat aleyhi ekmeliü't-tahiyyat Peygamberimiz Muhammed Resulullah sallallahualeyhivesellem Efendimiz Hazretleri* başlıkları altında 28 peygamberin kıssası anlatılır.

Müellif mukaddimedede peygamberlerin siyerlerine dair bir çok telifat olmasına rağmen bunların dilinin muğlak olduğunu, ayrıca mekteplerde okutulmak için muntazam ve açık ibareli bir esere tesadüf edemediğinden bu eseri yazdığını belirtir.⁷⁷

21. Raşid, Zübde-i Târîh-i Enbiyâ

'Alem'in yaratılışı, İblis, Adem aleyhisselamın Yaratılışı, Adem aleyhisselamın Yeryüzüne İnişi, Habil-Kabil, Vefat-ı Adem ve Havva aleyhisselam, Hz. Şit aleyhisselam, Hz. İdris aleyhisselam, Hz. Nuh aleyhisselam, Tufan-ı Nuh aleyhisselam, Evlad-ı Nuh aleyhisselam, Hud aleyhisselam, Salih aleyhisselam, İbrahim Halilullah, Hz. Lut aleyhisselam, İsmail aleyhisselam, İshak aleyhisselam, Hz. Yakub aleyhisselam, Hz. Yusuf aleyhisselam, Eyyub aleyhisselam, Şuayb aleyhisselam, Musa aleyhisselam, Hz. Hızır aleyhisselam, Yuşa aleyhisselam-Hükkam-ı benî İsrail, Eşmail aleyhisselam, Davud aleyhisselam, Hz. Süleyman aleyhisselam, Hz. Lokman aleyhisselam, Hz. İlyas ve Elyasa aleyhisselam, Yunus aleyhisselam, Zekeriya-Yahya-İsa aleyhisselam, Hatemü'l-Enbiya Resul-i Mücteba Muhammed Mustafa sallallahualeyhivesellem

⁷⁷ Nurî Şeyda, *Mücmel Târîh-i Enbiyâ*, İstanbul 1315, s. 3-4.

Efendimiz Hazretleri başlıkları bulunmaktadır. Eserin⁷⁸ sonunda *Lugatçe-i Tarih-i Enbiya* başlığı altında bir sözlüğe yer verilmiştir.

22. Rif'at, Târîh-i 'Ali-i Enbiyâ

Eser⁷⁹ iki bölüm halinde tertip edilmiştir. Birinci bölümde Hz. Adem'in yaratılışı, Havva, Habil ve Kabil kıssalarına kısaca değinildikten sonra *Şit aleyhisselam*, Hz. İdris aleyhisselam, Hz. Nuh aleyhisselam, Hz. Hud aleyhisselam, *Kavm-i Semud aleyhisselam*, Hz. İbrahim aleyhisselam, *Lut aleyhisselam*, Hz. İsmail aleyhisselam, Hz. İshak, Hz. Yakub, *Yusuf aleyhisselam*, Hz. Eyyub, *Şuayb aleyhisselam*, *Kıssa-ı Musa ve Harun* başlıkları yer almaktadır. Hz. *Yuşa bin Nun ve Feth-i Ken'an*, *Hükümet-i Talut*, Hz. *Davud aleyhisselam*, Hz. *Süleyman aleyhisselam*, Hz. *Yunus aleyhisselam*, *Yehuda hükümeti*, *Zekeriya ve Yahya aleyhisselam* kıssalarına ise ikinci bölümde yer verilmiştir.

Eserde kıssaların ardından *Malumat-ı 'aliyye* başlığıyla oruç, hac, sadaka ve zekat gibi konular hakkında bilgi verilmiştir.

23. Ali Şeyyad, Târîh-i Enbiyâ ve İslâm

Darülfünun müderrislerinden maarif nezareti müsteşarı Ali Şeyyad'ın hazırladığı eser⁸⁰ iki kısımdan oluşmaktadır. *Tarih-i Enbiya* başlığını taşıyan birinci bölümde *Hilkat-ı 'Alem ve Adem*, *Dünya Hayatı*, *İdris aleyhisselam*, *Nuh aleyhisselam*, *Hud aleyhisselam*, *Salih aleyhisselam*, *İbrahim aleyhisselam*, *İsmail aleyhisselam*, *İshak aleyhisselam*, *Yakub ve Yusuf aleyhisselam*, *Eyyub aleyhisselam*, *Şuayb aleyhisselam*, *Musa ve Harun aleyhisselam*, *Davud aleyhisselam*, *Süleyman aleyhisselam*, *İlyas aleyhisselam*, *Yunus aleyhisselam*, *Benî İsrail'in Son Zamanları*, *Zekeriyya*, *Yahya*, *İsa aleyhisselam* başlıkları altında peygamberler tarihine yer verilir.

Tarih-i İslam başlıklı ikinci bölüm asr-ı saadet dönemiyle başlatılır. Arabistan'ın durumu ve bir peygambere duyulan ihtiyaç dile getirildikten sonra Hz. Peygamberin doğumu anlatılarak İslam tarihine geçilir. Eserde İslam tarihi Selçuklular dönemine kadar anlatılmıştır.

⁷⁸ Raşid, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, İstanbul 1323, 152 s.

⁷⁹ Rif'at, *Târîh-i Alî-i Enbiyâ*, İstanbul 1327, 63 s.

⁸⁰ Ali Şeyyad, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*, İstanbul 1338, 104 s.

24. Faik Ersöz, Manzum Şekliyle Peygamberler Tarihi ve Ahirete Ait Konular

Eserde⁸¹, Allaha iman ve Kur'ân, Hz. Adem, Hz. Şit, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. İbrahim, Hz. Lut, Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Yakub, Hz. Yusuf, Hz. Eyyub, Hz. Bişr, Hz. Şuayb, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. Yuşa, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. İlyas, Hz. Elyasa, Hz. Zülkipl, Hz. Yunus, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya, Hz. İsa, Hz. Meryem, Hz. Muhammed'e ait kıssaların yanı sıra İmam-ı Azam Ebu Hanife, İmam-ı Şafi Muhammed İbni İdris, İmam Ahmed İbni Hanbel, Dört Mezhepte Teferruata Ait Bazı İhtilaflar, Hac ve Umre, Ölürken, Ölüm ve Kabir, Ahiret Alemleri, Amel Defteri, Sırat Köprüsü, Cehennem, Cennet, Şefaata, Kıyamet Alametleri, Ruh, Sabır ve Şükür, Ömrüm ve İnsanlık başlıkları altında bazı dini konulara da yer verilmiştir.

14'lü hece ve mesnevi nazım biçimine ait kafiye düzeninin özensizce kullanıldığı eserin kapak yazısında belirtildiğine göre başta Ahmet Cemil Akıncı'nın hazırladığı *En Büyük Peygamberler Tarihi* ve çeşitli kaynaklar esas alınarak nazmedilmiştir.

25. Nizam Bozkurt, Dörtlüklerle Peygamberler Tarihi

Nizam Bozkurt, ayet ve hadislerden de faydalanarak 11'li hece ölçüsüyle ve dörtlükler halinde bir peygamberler tarihi yazmıştır.⁸² Bozkurt, toplam 242 dörtlük halinde yazdığı eserinde sırasıyla *Yaratılış, Adem, Kabil, Şit, İdris, Nuh, Hud, Salih, İbrahim, İsmail, İsak, Lut, Yakub, Yusuf, Eyyub, Zülküf, Şuayb, Musa, Harun, Hızır, Yuşa, Kalıp, Hazkil, İlyas, Elyasa, Yunus, Şamuyel, Davud, Süleyman, Lokman, Şaye, İrmiye, Danyal, Üzeyir, Zülkarneyn, Zekeriya, Yahya, Meryem, İsa, Hz. Muhammed* başlıklarına yer verir. Son dörtlükte şair mahlasıyla birlikte eserin yazılış amacını dile getirmiştir:

Nizam Hak emeğin vermesin zaya
Yardımcın da olsun bütün evliya
Okuyanlar hisse alsınlar diye
Nebiler hayatın yazdım bilirim⁸³

⁸¹ *Manzum Şekliyle Peygamberler Tarihi ve Ahirete Ait Konular*, Manzum Hale Getiren: Faik Ersöz, İzmir 1992.

⁸² Nizam Bozkurt, "Dörtlüklerle Peygamberler Tarihi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 28, 2003, s. 193-210.

⁸³ Bozkurt, s. 210.

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMEDÎ

1.1. AHMEDÎ'NİN HAYATI

Asıl adı Şemseddin Ahmed'dir. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan Şemseddin Ahmed Efendi, Aydın Güzelhisar yakınlarındaki Sobuca isimli köyde dünyaya gelmiştir.⁸⁴ Sobuca köyü sakinlerinden Hayreddin Efendi'nin oğludur.⁸⁵ Ahmedî, *Hediyyetü'l-Ârifîn*'de Ahmed b. Hayreddin el-Güzelhisarî er-Rumî el-Hanefî olarak takdim edilmiştir.⁸⁶

İlk tahsilini babası Hayreddin Efendi'den alan Ahmedî, genç yaşında bir müddet Diyarbakır ve Irak taraflarında kaldıktan sonra⁸⁷ Şirvan'a gitmiş, burada beş yıl boyunca Hoca Nimetullahzade'den ilim tahsil etmiş⁸⁸ ve icazet almıştır.⁸⁹ Şair Irak'ta geçirdiği yıllar nedeniyle sonraki dönemlerde Acem Ahmed Efendi diye anılmıştır.⁹⁰ Şairin bu dönemde kendisini oldukça iyi yetiştirdiği anlaşılıyor. Mehmed Siraceddin, şairin

⁸⁴ İsmail Beliğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefâyât-ı Dânişverân*, Bursa 1302, s. 411, ; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri, I-III ve Ahmed Remzi Akyürek, Miiftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifîn Fihristi*, Ankara, 2009, s. 232; Reşat Öngören, "İshak Hocası", *DİA*, XXII, 533; Halit Karatay, *Hattat Divan Şairleri*, Ankara 2008, s. 90; Hasan Enûşe, *Dânişnâme-i Edeb-i Fârisî (Edeb-i Fârisi der-Anatoli ve Balkan)*, Tahran 1383, s. 35. Bazı kaynaklarda şairin doğum yeri Mentеше (Pervin Çapan, *Mustafa Safâyî Efendi, Tezkire-i Safâyî*, Ankara 2005, s. 79; Adnan İnce, *Tezkiretü's-su'arâ, Sâlim Efendi*, Ankara 2005, s. 198; Habib, *Hatt u Hattâtân*, İstanbul, 1302, s. 97-98.) ve Germiyan olarak gösterilmiştir. (Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâ'ilî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, (haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı), Ankara 2001, I, 20.) Nihal Atsız, "İshak Hocası veya Ahmed Rızaî" maddesinde özellikle şairin adı, doğum yeri ve mahlası ile ilgili hatalı bilgiler vermektedir. Atsız, şairin asıl adının Ahmed Rızaî, doğum yerinin ise Menemen'e bağlı Güzelhisar köyü olduğunu belirtir. (Nihal Atsız, "İshak Hocası veya Ahmed Rızaî", *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1972, XX, 232.) Yazar herhalde, manzum eserlerinde Rızaî mahlasını kullanan İshak bin Tokadî ile Ahmed Efendi'yi karıştırmaktadır. Zira Rızaî'ye ait *Nazmu'l-Le'âlî* adlı eserin serlevhasında yer alan bilgide Rızaî'den "İshak Hocası" şeklinde bahsedilmektedir. Bu bölümde eser ve yazarıyla ilgili şu bilgiler yer almaktadır: *İmam-ı Azam Ebu Hanife Numân ibn-i Sâbit radyallahute'alâanhu hazretlerinin fıkıh-ı ekber kitâb-ı celîlinden ve şerh-i mevâkıf ve mekâsîd ve kütüb-i kelâmîyye-i sâireden ehl-i sünnet ve'l-cemâat itikadı üzere mesâil-i 'akâ'id-i dîniyyeyi havî muhtasar ve müfîd İshak Hâcesi dimekle ma'ruf Rızaî rahmetullahialeh hazretlerinin telîf ve cem' buyurdıkları risâle-i şerîfe Manzûmetü'l-Le'âlidür* (Rızaî, *Manzûmetü'l-Le'âlî*, İstanbul 1268, s. 3.) Her halde Atsız'ın bu maddesinden hareketle *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi* adlı eserde de şairin Ahmed Rızaî olarak da bilindiği ifade edilmiştir. (Salim Aydın, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, I, 119.) İshak bin Tokadî hakkında geniş bilgi için bk. Bayram Özfirat, *Tokatlı İshâk Efendi'nin Nazmu'l-ulûm, Nazmu'l-le'âlî ve Manzûme-i Keydânî adlı Mesnevileri, (İnceleme-metin)*, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), SÜ, SBE, Konya 2006.

⁸⁵ Şeyhi Mehmed Efendi, *Şakâyık-ı Numâniyye ve Zeyleri, Vakâyü'l-Fuzâlâ*, (haz. Abdulkadir Özcan), İstanbul 1989, s. 301; Hasan Enûşe, s. 35. *Tuhfe-i Nâ'ilî*'de Hayreddin Efendi'nin Germiyanlı olduğu kaydedilmektedir. (Mehmet Nail Tuman, I, 20.)

⁸⁶ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Arifîn, Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, İstanbul 1951, I, 168.

⁸⁷ Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, I., 294.

⁸⁸ İsmail Beliğ, s. 412; Bursalı Mehmed Tahir, s. 232.

⁸⁹ Bursalı Mehmed Tahir, s. 232; Hasan Enûşe, s. 35; *TDEA*, I, 61.

⁹⁰ Çapan, s. 78; İnce, s. 198.

döneminde revaçta olan ilimleri tahsil ettiğini belirterek, onu özellikle ilm-i hikmette (felsefe) asrın Farabîsi ve ilm-i heyette (astronomi) İbn-i Sinası şeklinde nitelemektedir.⁹¹

Daha sonra Bursa'ya gelen şair, burada Sultan III. Mehmed'in musahiplerinden İshak Efendi'ye hocalık yapmış, bu nedenle İshak Hocası olarak tanınmıştır.⁹² Başka bir rivayete göre ise şair İshak Efendi'nin oğluna hocalık yaptığı için bu ismi almıştır.⁹³ Bursa'da bulunduğu dönemde Hüsn-i hat sanatına ilgi duyan şair, sülüs ve nesih çeşitlerini Nefeszade Seyyid İsmail Efendi (ö. 1679)'den meşk etmiştir.⁹⁴ Bu dönemde her ramazan ayında nesih hatla bir Mushaf yazarak Bursa'daki selatin camilerine vakfettiği rivayet edilmektedir.⁹⁵ Talik, tevki ve siyakat gibi hüsn-i hat çeşitlerinde de mahir olduğundan Sadrazam Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa'ya tezkireci olmuştur.⁹⁶ Ahmedî'nin, Fazıl Ahmed Paşa'nın babası Sadrazam Mehmed Paşa'nın tezkireciliğini yaptığı da rivayet edilmektedir.⁹⁷

Ahmedî, Bursa'da müderrislik yaparken Halvetî tarikatının şeyhlerinden Niyazî-i Mısırî (ö. 1694) ile tanışmış ve ona intisab etmiştir. Ahmedî, başlangıçta Niyazî-i Mısırî'ye intisab etmekte, halkın dedikodusundan çekinerek tereddüt etmiş; İbrahim Rakım Efendi'nin bildirdiğine göre, bir gün Niyazî-i Mısırî'nin “ya Rab iki Ahmed'den birisiyle kulunu teyid et” diye dua ettiğinden haberdar olunca müteessir olmuş ve kendisine intisab etmiştir.⁹⁸ İbrahim Rakım Efendi bu olayı şu şekilde anlatır: *Ve dahi Hazret-i Rasûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem ve şefîc-i ümem sallâlahu te'âlâ 'aleyhi ves-sellem Hazretleri evâ'il-i bi'setlerinde Rabb-i müte'âl celle celâluh Hazretleri dergâhından din-i mübîni ki şeri'at-i mutahharadır 'umereynin biri ile takviye ve mazarrat ricasında olub du'âları makbul ve Hazret-i 'adalet me'âb 'Ömer ibn-i Hattâb razıyallahu te'âlâ 'anhu Hazretleri islâm ile ümmet-i erba'îne vâsıl ve anlar yüziünden bu kadar âsâr-ı 'azîme hasıl olduğu gibi ben kara yüzli Mısri dahi Hudâ-yı mucibü'd-da'vât bârigâh-ı bi'istibâhından hâlâ bu şehri Bursa'da rükn-i rakîn ve tarz u*

⁹¹ Mehmed Siraceddin, *Mecma'ü's-Suârâ*, İstanbul 1325, s. 113.

⁹² İsmail Belîğ, s. 412; Çapan, s. 78; İnce, s. 198; Öngören, s. 533; Habîb, s. 97-98; Karatay, s. 90; Şeyhi Mehmed Efendi, İshak Efendi'nin Sadrazam Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa'nın nedimlerinden olduğunu belirtir (Şeyhi Mehmed Efendi, s. 301)

⁹³ Hasan Enûşe, s. 35; *TDEA*, I, 61.

⁹⁴ Habîb, s. 97-98; Karatay, s. 90.

⁹⁵ İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 419; s. 90; Öngören, s. 533.

⁹⁶ Müstakimzade Süleyman Sadeddin, *Tuhfe-i Hattatîn*, İstanbul 1928, s. 96; Karatay, s. 90.

⁹⁷ Mehmed Siraceddin, s. 113.

⁹⁸ Mustafa Aşkar, *Niyâzî-i Mısırî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İstanbul 2004, s. 221; Mustafa Kara, *Niyazî-i Mısri*, Ankara 1994, s. 40.

tavırları makbûl u güzîn iki Ahmed Efendi ki vardır biri fahrü'l-müderrişnü'l-kirâm İshak H'âcesi dinmekle ma'rûf Ahmed Efendidir ve biri yine fahrü'l-müderrişnü'l-^cızâm Gazevi Ahmed Efendidir. Bu ikiden birini takviye-i tarîkat ve temşiye-i âyîn-i evliyâ râh-ı hidâyet için isterim deyu nice defa taleb ü ricâ-yı manevîde olduklarından sonra bu taleb-i ilhâmîleri zîb-i mesâmi' ahbâb olub esâtize-i 'asrın efdal ü a'lemi musevvid menâkıb bendelerinin üstâz ve'l-eşrâdı mefharü'l-mü'ellifîn ve kıdvetü'l-musannifîn mümâ ileyh faziletli İshak Hâcesi Ahmed Efendi merhumun dahi bu husûs gûş-zedleri oldukda Hazret-i şeyhin bendegân u dostânından bir mu'temed zât-ı şerifin delâleti ile hakipâyîlerin ziyarete 'âzım ve âsitânelerinde hücre-i seniyyelerine vâsıl u dâhil olduklarında destmâllerin kendü gerdenlerine ta'lîk ve iki avucun bir idüb ve sağ eli ile tût-ı pîşgâhlarında sultânım Hazretleri bu Ahmed kulunuz efendimin kemter-i 'abd-i derem-i harîdesidir. Misilli edâ-i hulûs-i nişân ile dest-i meyâmın pirâmenlerine rûmâl olmuşlar⁹⁹

Raşid tarihinin bildirdiğine göre Ahmedî'nin hocalığını yaptığı İshak Efendi, padişaha oldukça yakın olduğundan döneminde sözü geçen biri idi. Bu nedenle devrin sadrazamı Kara İbrahim Paşa (ö. 1687) kendisine kin tutmuştu. Sürgün ettirilmesi için fırsat gözetiyordu. Nihayet me'muren Mısır'a gitmesine irade çıkarıldı. İshak Efendi yolculuğa tahammül edemediği için Eskişehir'de hastalandı, geri döndü. Kurnaz sadrazam kendisine hürmet ve muhabbetini bildiren mektuplar yazıyordu. Fakat aynı zamanda padişaha da İshak Efendi İstanbul'da ocak halkıyla ittifak etmiş, sizi hal' ettirecek diye tezviratta bulundu. Rodos'a sürüldü. Daha sonra yeni iftiralar icad ederek

⁹⁹ Kamil Beki, *İbrahim Râkım Efendi, Vâkı'ât-ı Niyâzî-i Mısırî, İnceleme-Metin*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), UÜ, SBE, Bursa 1997, s. 63. Genel kanı Ahmedî'nin Ahmed Gazzî'den önce Niyâzî-i Mısırî'ye halife olduğu yönündedir (bk. Kara, s. 40-41; Aşkar, s. 221) Bununla birlikte Ahmed Gazzî'nin daha önce Niyâzî-i Mısırî'ye halife olduğu ve Ahmedî'nin bundan rahatsızlık duyduğu şeklinde bir rivayet de söz konusu edilmiştir. Gazzizade Abdullatif'in *Menâkıb-ı Gazzî* adlı eserinde Mısırî'nin halifelerinden Rakım Efendi'den rivayet edildiğine göre; *Mısırî - Gazzî hilafet meclisini İshak Hocası Ahmed Efendi duyduğunda o gün akşamla yatsı arasında Mısırî dergâhına varıp: "Aman efendim, bu Ahmed senin aşkını kabul eylemez. Ben de sana aşığıam ama bu ana kadar izhar edemedim. İhsan eyle veraset-i kâmileyi bu kuluna ver"* diye ağlayarak ayaklarına kapanıp yalvarınca Mısırî şöyle cevap verdi: "Ahmed Efendi, olan oldu ve veraset-kamilen verildi, değişiklik mümkün değildir., nasib Ahmed Gazzî Efendinin imiş. Bizim elimizde bir şey yoktur. Bizde olan emanet-i kübrayı sahibi Gazzî'ye ihsan eyledi. Ama sen de me'yus olma, daima manevî velayete biraz seni de irşad edelim" deyip İshak Hocası Ahmed Efendi'ye dahi telkin-i zikir buyurup zümre-i bendegân divanına kayıt eylediler. Hamdi Tekeli, *Ahmed Gazzî'nin Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), UÜ, SBE, Bursa 1991, s. 31; İhramcızade İsmail Hakkı Altuntaş, *Niyâzî-i Mısırî, Divan-ı İlâhiyyat ve Açıklaması*, 2010, s. 73.

1095/1683-1684 yılında katl ettirdi.¹⁰⁰ Ahmedî hamisinin felaketinden sonra Bursa'da müderrislik görevlerinde bulundu. Şair önce 1098/1686 tarihinde İshak Paşa müderrisliğine tayin edilmiştir.¹⁰¹ Daha sonra Köprülüzade Mustafa Paşa (ö. 1691) sadrazam olunca Ahmedî'yi 1100/1688-1689 senesinde Bıçakçızade Mustafa Efendi yerine ibtida-yı dahil ile Gazi Hudavendigâr medresesine müderris tayin etmiştir.¹⁰² Köprülüzade Mustafa Paşa, Ahmedî'yi İstanbul'a davet etmiş ve Anadolu muhasebecisi göreviyle Belgrad seferine de götürmüştür.¹⁰³ Sadrazamın seferde vefat etmesi üzerine Ahmedî, 1102/1691 yılında tekrar Bursa'ya dönmüştür.¹⁰⁴ Bursa'ya döndükten sonra Yıldırım, İshak Paşa, Hudavendigâr ve Muradiye medreselerinde müderrislik yapan Ahmedî Rebiülevvel 1103'te (Aralık 1691) mûsile-i sahn, 1107/1696'da sahn müderrisi olmuş;¹⁰⁵ ardından 1115 Cemaziyelevvelinde (Ekim / Kasım 1703) Fenarizade Seyyid İbrahim Efendi yerine Muradiye medresesine tayin olunmuştur.¹⁰⁶

Ahmedî, Bursa'ya döndükten sonra ömrünün kalan kısmını burada müderrislik yaparak geçirmiştir. Kaynakların çoğunun ittifakla bildirdiklerine göre, Ahmedî 1120/1708 senesinde II. Murad Han medresesi müderrisi iken vefat etmiştir.¹⁰⁷ Bursalı İsmail Belîğ, şairin ölüm tarihini gün ve ay belirterek 10 Şaban 1120 (25 Ekim 1708) olarak göstermektedir.¹⁰⁸ Salim Efendi tezkiyesinde şairin öldüğü yıl, *sene bin yüz yigirmi iki hilalinde...*¹⁰⁹ ifadesiyle 1122/1710-1711 olarak gösterilmektedir ki bu bilgi diğer kaynaklarca desteklenmemektedir. *Kâfile-i Şu'arâ* adlı eserde ise şairin ölüm tarihi yanlışlıkla 1220/1805-1806 olarak gösterilmiştir.¹¹⁰ Ahmet Efendi vefatından

¹⁰⁰ Ali Canip Yöntem, "Onikinci Asrın Meşhur Simalarından: İshak Hocası Ahmed Efendi", *Yasin ARAS, Ali Canip Yöntemin Eski Türk Edebiyatıyla İlgili Makaleleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜ, SBE, Erzurum 1999, s. 69.

¹⁰¹ İsmail Belîğ, s. 412. *Vakâyü'l-Fuzâlâ*'da bu tarih 1093/1681 olarak kayıtlıdır. (Şeyhi Mehmed Efendi, s. 301)

¹⁰² İsmail Belîğ, s. 412; Karatay, s. 90.

¹⁰³ Çapan, s. 78; İnce, s. 198; Yöntem, s. 69.

¹⁰⁴ Şeyhi Mehmed Efendi, s. 301; Öngören, s. 533.

¹⁰⁵ Şeyhi Mehmed Efendi, s. 301; Öngören, s. 533.

¹⁰⁶ İsmail Belîğ, s. 413; İnce, s. 199; Karatay, s. 90.

¹⁰⁷ İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr*, (haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu), Ankara 1999, s. 5; a.mlf., *Güldeste*, s. 413; Habîb, s. 98; Mehmet Nail Tuman, II, 1142; Bursalı Mehmed Tahir, s. 232; Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliyâ*, (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006, V, 122; Öngören, s. 533; Karatay, s. 90; Aşkar, s. 221; Rıza Oğraş, *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-endûzu, İnceleme-Metin*, Burdur 2001, s. 25.

¹⁰⁸ İsmail Belîğ, s. 413.

¹⁰⁹ İnce, s. 199.

¹¹⁰ Mehmed Tefrik (Çaylak), *Kâfile-i Şu'arâ*, İstanbul 1290, s. 51.

sonra Sarban Şeyh Mehmed (Deveciler) mezarlığında Karaçelebizade Abdulaziz Efendi'nin kabri yanına defnedilmiştir.¹¹¹

Ahmedî'nin ölümüne Huldî tarih düşürmüştür:

Târîh

Hâce-i 'âlemiyân Ahmed Efendi kim anuñ

Derkden 'âciz idi rütbe-i 'ilmin evhâm

'İlm-i hikmetde nazîri yoğidi dünyâda

Bû 'Alî olsa zamânında olurdu kem-nâm

Dest-i endîşesi hey'etde tasarruf itse

Gûy-ı çevgâna dönerdi kürre-i heft-ecrâm

Niceler meclis-i dersinde çerâğ oldu anuñ

Eylesün kabrini pür-nûr Hudâ-yı 'allâm

Huldiyâ gûş idicek fevtini târîh didim

Eyleye medrese-i cennet-i 'ulyâda makâm

ایلیه مدرسه جنت علیاده مقام¹¹² (1120)

Beliğ de şairin ölümüne tarihler düşürmüştür.

Çeşm-i devrân hazret-i Hâce Efendi gitdi hayf

Görmemişdür 'ilm ü fazlile müdekkik fâzılı

Yoğidi bir nâ-şenîde fen ki ma'lûmı değül

Genc idi kâlâ-yı 'ilm ü dânişe gûyâ dili

¹¹¹ Bursalı Mehmed Tahir, s. 232; Öngören, s. 533.

¹¹² İsmail Beliğ, *Güldeste*, s. 414-415.

Hall iderdi şübhesiz elbet benân-ı fikreti
Her ne denlü sâ'ilün muğlak olursa müşkili

Dikkate hâcet komazdı fehme bir kerre anar
Zihnine mahsûs idi derk eylemek 'akl-ı külli

Cilve-gâh-ı rûh-ı pâki cennet-i a'lâ olub
Şâne olsun zülf-i hûr-ı 'îne ya Rabbî eli

Rihletini gûş iden didi mücevher târîhin
Gülşen-i firdevs ide Hâce ilâhî menzili

كلشن فردوس ايده خواجه الهى منزلى (1120)

Diger

Harf-ı cevher-dâr ile hâtif didi târîhini
Eyleye Ahmed Efendi ravza-ı 'adni makâm

113 ايليه احمد افندى روضه عدنى مقام (1120)

Ahmedî'nin ölümüne tarih düşürenler arasında oğlu Vâkîf mahlasıyla şiirler yazan Mahmud Efendi de yer almaktadır:

Ref' idüb iki elim fevtine didim târîh

Vâlidim Hâce Efendi ide 'adni menzil

114 والدم خواجه افندى ايده عدنى منزل (1120)

Kaynaklarda şairin Mahmud ve Muhammed adlarında iki oğlundan bahsedilmektedir. Divan şairleri arasında yer alan ve Vâkîf mahlasını kullanan Mahmud

¹¹³ İsmail Belîğ, s. 414-415.

¹¹⁴ İsmail Belîğ, s. 415.

Efendi¹¹⁵ ilköğrenimini babasından tahsil etmiş Bursa'da çeşitli medreselerde görev yaptıktan sonra Sultan Orhan medresesinde müderris iken 1137/1724-1725 senesinde vefat etmiştir.¹¹⁶ Vakıf'ın, döneminde babasına nisbetle Hâcezade Efendi adıyla da meşhur olduğu bildirilmektedir.¹¹⁷

Mahmud Efendi'nin kardeşi Muhammed Efendi de ilk tahsilini babasından almıştır. Derviş meşrep biri olarak bilinen Muhammed Efendi çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra 1173/1759-1760 senesinde vefat etmiştir. Eşrefzade Şeyh Ahmed Ziyaeddin'in *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefâyât-ı Urefâ* adlı eserinde bildirdiğine göre Muhammed Efendi'nin kabri Deveciler kabristanında ağabeyi Mahmud Efendi ve babası Ahmed Efendi'nin kabri yakınlarındadır.¹¹⁸ Yine aynı eserde Bursa'nın ileri gelenlerinden Cizyedarzade Hüseyin Efendi'nin oğlu Mahmud Efendi'nin Ahmedî'nin torunu olduğu belirtilmektedir.¹¹⁹ 1208/1793-1794 senesinde vefat eden Cizyedarzade Mahmud Efendi'nin oğlu Halep Mollası Ahmed Bahaeddin Efendi'nin¹²⁰ de mürettep münşeatında ve sair eserlerinde İshak Hocası diye imza attığı ve bununla iftihar ettiği belirtilmektedir.¹²¹

¹¹⁵ Safayî Tezkiresinde "Vakıf" başlığı altında Mahmud Efendi'nin ismi Mehmed olarak anılmıştır: *Nâmu Mehmed'dir. Mahrûsa-ı Burûsa'dan zuhûr etmiştir. 'Asrının yegânesi ve dehrin ferzanesi 'allâme-i cihân edîb-i devrân İshak Hâcesi ve 'Acem Ahmed Efendi denmekle meşhûr-ı cihân olan fâzıl-ı devrânın oğludur. Evâ'il-i hâlinde pederi terbiyesiyle tahsîl-i ma'ârif etmekle mahrûsa-ı Burûsa müderrislikleri silkine dâhil olmuştur. 'Asrın zuraîfâ ve şu'arâsından bir şâ'ir-i şîrînkârdır...* (Çapan, s. 711.) Aynı hata *Türk Şairleri*'nde de tekrar edilmiştir. (s. 295)

¹¹⁶ İsmail Belig, *Nuhbetü'l-Âsâr*, s. 649; Vakıf hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Sadık Erdem, *Ramiz ve Âdâb-ı Zuraîfâ*, Ankara 1994, s. 277.

¹¹⁷ Mehmet Nail Tuman, II, 1142.

¹¹⁸ Eşrefzade Şeyh Ahmed Ziyaeddin, *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefâyât-ı Urefâ*, Ankara Milli Ktp., Yz., nr. 176, v. 58^a.

¹¹⁹ *Cizyedâr El-hâc Hüseyin Ağa-zâde Mahmûd Efendi: mültecâ-yı sigâr u kibâr ve merci'-i erbâb-ı devlet ve'l-iktidâr kâfil-i umûr-ı erâmil ü eytâm-ı bî-yeksân ve mahzen-i cevâhir-i zevâhir re'fet ü ihsân hâlen mütelebbis-i ferve-i fâhire-i sıhhat ve mesned-ârâ-yı ikbâl-hâne-i semâhat Cizyedâr el-hâc Hüseyin Ağa hazretlerinin sulbünden ve Hâce-zâde Mahmûd Efendinin kerime-i mükerrermelerinden mahrûse-i Burusada bisât-ı izzet-menât kevne kudûm iden mahdûm-ı Mübeccel-i sa'âdet-rüsum ve ferzend-i dil-bend-i fazîlet mevsûmları mazhar-ı 'inâyât-ı rabb-i vedûd masdar-ı teşrîfât-ı kâdir-i zi'l-cûd cenâb-ı mekârim-efzûd hazret-i Mahmûd Efendidir* (Eşrefzade Şeyh Ahmed Ziyaeddin, v. 52^b)

¹²⁰ Cizyedarzade Ahmed Baheddin Efendi (1741-1794): Tarih yazarı. Cizyedarzade el-Hac Hüseyin Ağazade Mahmûd Efendi'nin oğlu. İlk tahsilini Bursa'da yaptı. Arapça ve Farsça öğrendi. 1759'da İstanbul müderrisi unvanıyla ulema sınıfına dahil oldu. 1791'de kendisine Halep kadılığı verildi. Bu görevden ayrıldıktan sonra Bursa'da öldü. 1773'te Hoca Sadeddin Efendi'nin *Tâcü't-Tevârih*'ini özetleyerek yazdığı eseri *Cizyedâr* tarihi namıyla tanınmaktadır (Nuri Akbayar, "Cizyedarzade Ahmed Baheddin Efendi", *TDEA*, İstanbul 1977, II, 80.)

¹²¹ İsmail Belig, *Güldeste*, s. 414-415.

1.2. ESERLERİ

1. 2.1. Mensur Eserleri

1.2.1.1. Risâle fi'l-‘Amel bi'r-Rub'i'l-Mukantarât (Risâle-i İrtifâ)

İshak Efendi adına yazıldığı için *Ishakiyye* olarak da bilinen eser mukantarât tahtası vesaire gibi irtifa aletlerinin tarif ve kullanımından bahsetmektedir.¹²² Türkçe yazılan eser, bir mukaddimeden sonra on yedi bab ve hatimeden meydana gelmektedir. *Risâle-i İrtifâ*, Cemaziyelevvel 1102 (Ocak-Mart 1691)'de telif edilmiştir.¹²³ Eserin, çeşitli kütüphanelerde farklı adlarla kayıtlı birçok nüshası bulunmaktadır.¹²⁴

1.2.1.2. Aksa'l-‘ereb fi-Tercemeti Mukaddimeti'l-Edeb

Zemahşerî'nin (ö. 1144) Arapça'nın kuralları ve faydalarını anlatan *Mukaddimetü'l-edeb* adlı eserinin 1117/1705 senesinde yapılmış tercümesidir. Ahmedî, eseri tercüme ederken Cevherî'nin (ö. 1009) *es-Sıhah*, Firuzabadî'nin (ö. 1415) *el-Kâmûsu'l-mugîs* ve Zemahşerî'nin *el-Fâik* ve *el-Esâs* adlı eserlerinden de faydalanmıştır. Zemahşerî, eserini el-Esma, el-Ef'al, el-Huruf, Tasarrufu'l-Esma, Tasarrufu'l-Ef'al olmak üzere beş kısım olarak tertip etmiştir. Ahmedî bu beş kısımdan sadece el-Esma ve el-Ef'al kısımlarını Türkçe'ye tercüme etmiştir. El-Esma iki cilt halinde basılan eserin birinci cildinin ikinci yarısını, el-Ef'al ise ikinci cildin tamamını oluşturur. Eserin başına, okuyucular tarafından daha kolay anlaşılabilmesini sağlamak amacıyla biri Arapça diğeri Farsça kaideleri anlatan iki mukaddime konulmuştur.

Tercümede kelimeler alfabe sırasına göre değil, ifade ettikleri manaya göre gruplandırılıp sıralanmıştır. Bu gruplardan geniş olanlarına bab, daha küçük olanlarına fasıl adı verilmiştir. el-Esma kısmında ilk grup zaman ifade eden kelimelerle başlar.

¹²² *Mevzû'âtu'l-'Ulûm'* rub'-ı mukantarât, ilm-i heyetin bir alt dalı olarak değerlendirilmiştir. *İlmu Vaz'i'r-Rub'i'l-Müceyyeb ve'l- Mukantarât: Türkler tarafından icat edilen ve eski bir astronomi aleti olan rubu' tahtasının bir çeşit logaritmik abak veya trigonometrik hesap cetveli mâhiyetindeki yüzüne rub'u'l-müceyyeb denir. Bu rubu' tahtasının üstüne ufka paralel farazi da'ireler halinde gök yüzü haritası çizilmiş olan yüzüne de rub'u'l-mukantarât denir.* (Süleyman Çaldak, "Taşkoprülüzade'nin Mevzû'âtu'l-'Ulûm'undaki İlimler Tasnifi Üzerine", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ 2005, c.15, S: 2, s. 134-135).

¹²³ Ekmeleddin İhsanoğlu vd, *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*, İstanbul 1997, I, 374.

¹²⁴ Eserin tespit edilebilen nüshaları şunlardır: Manisa İl Halk Ktp., nr. 6590/7, 75b-103b; Bursa İnebey Yazma Eser Ktp., Orhan Gazi Koleksiyonu, nr. 947/4, 21b-55b; Mısır Millî Ktp. Türkçe Yazmaları, Kahire-Mısır, 63 yk; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3536, 100-148 yk; Süleymaniye Ktp., Laleli, nr. 2727, 1-37 yk; Süleymaniye Ktp., Reisülküttab Mustafa Efendi, nr. 576, 46 yk; Süleymaniye Ktp., Çelebi Abdullah Efendi, nr. 288, 58 yk; Süleymaniye Ktp., Fatih, nr. 5319, 47-82 yk; Süleymaniye Ktp., Veliyüddin Efendi, nr. 2305/7, 87-104 yk; Süleymaniye Ktp., Veliyüddin Efendi, nr. 2283/3, 51b-83a; İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar, nr. 1749/1, 1b-45a; İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar, nr. 1913, 74 yk; İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar, nr. 2722, 62 yk.

Daha sonra bunu gök, yer, bitkiler vs. ile ilgili kelimeler takip eder. el-Ef'al bölümünde ise fiiller önce üç harfli (sülasi), sonra daha fazla harfli olan kalıplara göre sınıflandırılmış, bunlar da kendi içinde harflerin sahih ve illetli olmasına göre gruplara ayrılmıştır. Her bir gruptaki fiiller son harf esasına göre sıralanmıştır.

Eserde hem el-Esma hem de el-Ef'al kısmında tercümesi yapılan Arapça kelime parantez içerisinde verilmiş, hemen yanına Farsça karşılığı kaydedilmiştir. Kelimelerin Türkçe karşılıkları parantez dışında verilmiştir.

Birçok nüshası bulunan eser¹²⁵, 1313/1895 yılında İstanbul'da *Aksa'l-ereb fi tercemeti Mukaddimeti'l-edeb* adıyla iki cilt halinde basılmıştır.¹²⁶

1.2.1.3. Risâle Ma'mûle fi Beyâni'z-Zilli ve Tahdîdi'l-Cihât ve Ta'yîni Senti'l-Kible bi'd-Dâ'ireti'l-Hindiyye

Gölge ile ilgili astronomi işlemlerinden, yönlerin tayininden ve "dairesü'l-hindiyye" yardımıyla kible yönünün tayininden bahseden bir eserdir. Kitabın sonuna müellif kıblenin tayini ile ilgili kısmı sonradan ilave etmiştir. 1102/1691'de telif edilen eserin içerisinde üç de şekil yer almaktadır.¹²⁷ Eserin birçok nüshası bulunmaktadır.¹²⁸

¹²⁵ Tespit edilen yazma nüshaları: Süleymaniye Ktp. Es'ad Efendi Bölümü, nr. 3180 (müellif nüshası); Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp., nr. 1861, 384 yk; Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Antalya Akseki Yeğen Mehmet Paşa İlçe Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 101, 333 yk; Ankara Adnan Ötügen İl Halk Ktp., nr. 3969, 22 yk; Türk Dil Kurumu Ktp. Türkçe Yazmaları, nr. 226, 550 yk; Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, nr. 1853, 785 yk; Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, nr. 1854, 167 yk; Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, nr. 1855, 738 yk; Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, nr. 2781, 841 yk; Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, nr. 1864, 376 yk; Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, nr. 1863, 756 yk; Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, nr. 1865, 728 yk; Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, nr. 1866, 447 yk; İzmir Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, nr. 1618, 463 yk; İzmir Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, nr. 1954, 369 yk; Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, Lugatı Türkî Talat, 30, 494 yk; Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, Lugatı Türkî 3, 159 yk; Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, Lugatı Türkî 2, 386 yk; Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, Lugatı Türkî 4, 673 yk; Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, Lugatı Türkî Talat 19, 522 yk; Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, Mecami Türkî 17, 110 yk; Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, Lugatı Türkî 1, 645 yk; Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, Lugatı Türkî Talat 61, 342 yk; Hidiv Ktp. Türkçe Yazmaları, Kahire-Mısır, nr. 8614, 645 yk; Hidiv Ktp. Türkçe Yazmaları, Kahire-Mısır, nr. 8615, 386 yk; Hidiv Ktp. Türkçe Yazmaları, Kahire-Mısır, nr. 8616, 456 yk; Hidiv Ktp. Türkçe Yazmaları, Kahire-Mısır, nr. 8617, 673 yk; Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Ktp., Raşid Efendi, nr. 1033, 413 yk; Atıf Efendi Yazma Eser Ktp., nr. 2699; Atıf Efendi Yazma Eser Ktp., nr. 2700; Atıf Efendi Yazma Eser Ktp., nr. 2701; Edirne Selimiye Yazma Eser Ktp., nr. 5269; Edirne Selimiye Yazma Eser Ktp., nr. 5270; Edirne Selimiye Yazma Eser Ktp., nr. 5271.

¹²⁶ Özcan Kaş, *Osmanlı Döneminde Arapça Sözlük Çalışmaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜ, SBE, İstanbul 2007, s. 40-42.

¹²⁷ İhsanoğlu vd., I, 373.

¹²⁸ Gazi Hüseyin Ktp. Türkçe Yazmaları, Bosna-Hersek, R 3280/2, 116b-124b; Süleymaniye Ktp., Laleli nr. 2727/2, 40a-51b; Süleymaniye Ktp., Fatih, nr. 5319/8, 82a-93a; Süleymaniye Ktp., Veliyüddin Efendi, nr. 2305, 106b-112b; Süleymaniye Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, nr. 2283/4, 83a-93a; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3536/3, 136b-147b; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 576/2, 49a-63b; İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmaları, nr. 1749, 45a-60a.

1.2.1.4. Tercüme-i Hadîs-i Erba'în

Ahmedî, kırk hadisi vezir Fazıl Ahmed Paşa'nın emir ve iltiması üzerine tertip etmiştir. Eser mensurdur. Nesri ne sade ne külfetli sayılır. Eserde önce seçilen hadisin tercüme ve şerhine yer verilmekte, ardından iktibaslar ve misaller gelmektedir. Bazı hadislerin şerhinde, aynı mealde olan diğer hadislerle tercüme takviye edilmiştir. Ayrıca şerh esnasında, bütün hadislerde olmasa da, İslam dünyasının bilinen hikayelerinden de faydalanılmıştır. Risaledeki bazı hadislerin Okçuzade'nin *Ahsenü'l-Hadîs* adlı eserinde de bulunması Ahmedî'nin Okçuzade'den istifade ettiğini hissettirir.¹²⁹ Eserin iki yazma nüshası tespit edilmiştir.¹³⁰

1.2.1.5. Kavâ'id-i Fârisiyye

Ahmedî eserin mukaddimesinde; Farsça'da kullanılan ibarelerin hakiki manalarını beyan; bazı dekayık ve letayifini izah için daha önce risaleler ve defterler tasnif edildiğini fakat bunların bazı eksikleri olmakla birlikte zamanla da unutulduğunu bildirmiş, bunun üzerine Farsça divanları tarayarak Farsça heveslilerine faydalı olmak için eseri hazırlamıştır.¹³¹

1.2.1.6. Akvemü'l-Vesâ'il fi Tercemeti's-Şemâ'il

Eser hadis alimi Muhammed Tirmizî'nin (ö. 892-893) *Eş-şemâilü'n-nebeviyye fi Hasâili'l-Mustavafiye* adlı eserinin tercümesidir. Ahmedî bu tercümeyi 1111/1699-1700'de yapmıştır.¹³²

¹²⁹ Abdülkadir Karahan, *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis (Tercüme, Toplama ve Şerhleri)*, İstanbul 1954, s. 239-240.

¹³⁰ Süleymaniye Ktp., Hafid Efendi, nr. 473; Ayasofya, nr. 4813(Öngören, s. 534.)

¹³¹ İstanbul Üniversitesi Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 1939, 5^a.

¹³² Atsız, s. 232; Eserin tespit edilen nüshaları: Manisa İl Halk Ktp., Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyon, nr. 5649, 332 yk.; İzmir Milli Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 1690, 264 yk.; İzmir Milli Ktp., Türkçe Yazmaları, nr. 738, 244 yk.; Almanya Milli Ktp., Türkçe Yazmalar, Ms.or.oct.2077, 247 yk; Mısır Milli Ktp., Türkçe Yazmalar, Hadisi Türkî 8, 544 yk; Mısır Milli Ktp., Türkçe Yazmalar, Hadisi Türkî 1, 412 yk; Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, Siyer-i Muhammediyye Türkî Talat 6, 354 yk; Mısır Milli Ktp., Türkçe Yazmaları, Hadis-i Timur 236, 395 yk; Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, Hadisi Türkî 2, 518 yk; Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, Siyer-i Muhammediyye Türkî Talat 1, 420 yk; Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmalar, Hadisi Türkî 1, 267 yk; Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmalar, Siyer-i Muhammediyye Türkî Talat 22, 423 yk; Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Ktp., Raşid Efendi 125, 368 yk; Atif Efendi Yazma Eser Ktp., 34 Atf 403, 381 yk; Manisa İl Halk Ktp., Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 5649, 332 yk; Süleymaniye Ktp., Kasidicizade Süleyman Sırrı, nr. 75, 324 yk; Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 231, 420 yk; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 272, 458 yk; Süleymaniye Ktp., Laleli, nr. 401, 398 yk; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 541, 335 yk; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 596, 685 yk.

1.2.1.7. Şerhu Dâ'ireti'l-Hindiyye

*Osmanlı Müellifleri'*nde¹³³ yanlışlıkla *Dâ'ire-i Hendesiyye* şerhi olarak kaydedilen eser kible tayininde kullanılan daire-i Hindiyye hakkında bilgi verilen Arapça iki varaklık küçük bir risaledir.¹³⁴

1.2.1.8. 'İlm-i Tılsım ve Def'-i Tâ'ûn

Kendi içerisinde bölümlerden oluşmak üzere üç makale halinde yazılmış Türkçe bir risaledir.¹³⁵

1.2.1.9. Silsile-i Fahr-ı Kâ'inât

Hz. Peygamberin nesebi şema halinde gösterilmiştir.¹³⁶

1.2.1.10. Münşeât

Ahmedî'nin muhtelif kişi ve makamlara yazdığı mektupları ihtiva eder.¹³⁷

1.2.1.11. Risâle fî Tahkîki Ma'nâ'l-Hidâye

Arapça kısa bir risaledir.¹³⁸

1.2.1.12. Takrîz 'ala Şerhi'l-Muhammediyye el-Müsemmâ bi-Ferahi'r-Rûh

Eser Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3785/22'de kayıtlı 2 yapraktan oluşan kısa bir risaledir.

1.2.1.13. Şerh-i Mektûb-ı Mevlânâ Câmî

Eser Molla Camî'nin bir mektubunun şerhi mahiyetindedir.¹³⁹

1.2.1.14. Sandûkatu'l-Ma'ârif

Muamma ve lugazın tarifi ve aralarındaki farkları konu edinen Farsça mensur bir eserdir. Eserde ariflerin, filozofların Arapça, Farsça ve Türkçe latifeleri; İmam Ali gibi din ve siyaset büyüklerinin sözleri; Hakanî, Hatifî, Hayyam, Kınalızade, Nef'î, Ebu Tammam gibi şairlerin şiirlerinden örnekler yer alır. Eserin müellif nüshası İran'ın Kum

¹³³ Bursalı Mehmet Tahir, s. 233.

¹³⁴ Öngören, s. 534.

¹³⁵ Pertev Paşa, Mecmua, 618, 83^b-101^b.

¹³⁶ Pertev Paşa, Mecmua, nr. 618, 69^a.

¹³⁷ Aydüz, s. 120.

¹³⁸ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3785, 122^a.

¹³⁹ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2808.

şehrinde bulunan Ayetullah Maraşî Kütüphanesi'nde 2558 numarada kayıtlı bulunmaktadır.¹⁴⁰

1.2.1.15. Telhîs-i Şerhü'l-Mu'ammayât-ı Emrî

Emrî'nin halledilmesi güç muammalarının açıklamalarını içeren bir eserdir. Eserin müellif nüshasından istinsah edilen ve yer yer müellifin kontrolünden geçen bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.¹⁴¹

1.2.1.16. Şerh-i Lügaz-ı Kadı Muhammed Maksûd

Şirvan kadısı Kadı Muhammed Maksud'un bir lugazının şerhidir. Farsça kaleme alınmıştır.¹⁴²

1.2.1.17. Mecmû'a

Müellifin başta ünlü İranlı şair Camî'nin muamma ve lugazları hakkında yazmış olduğu rislaler olmak üzere; muamma ve lugazın çeşitleri hakkında; bazı Farsça müşkil muammaların halline dair Farsça ve Türkçe risaleleri bu mecmua içerisinde bulunmaktadır. Mecmuada şu başlıklar yer almaktadır: *Risale-i Mu'ammâ li Câmi-i mensûr-ı Farisî*143, *Risâle-i Mu'ammâ li Monlâ Câmi Manzûm-ı Farisî*144, *Risâle-i Diger Muammâ li Câmi-i Manzûm*145, *Risâle-i Farisî-i Lugaz-ı Mensûr*146, *Şerh-i Lugaz*147, *Şerh-i Lugaz-ı Farisî*148, *Şerh-i Lugaz-ı Türkî*149, *Şerh-i Lugaz-ı Farisî*150, *Şerh-i Lugaz*.¹⁵¹

1.2.1.18. Şerh-i Lügaz-ı Fârisiyye

Farsça lugazların şerhine dair bir eserdir

¹⁴⁰ Enûşe, s. 36; Tespit edilen diğer nüshaları: Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Ktp., nr. 577, 82 yk; Nuruosmaniye Yazma Eser Ktp., nr. 2649/2; Mısır Milli Ktp., Türkçe Yazmaları, nr. 223, 91 yk; Köprülü Yazma Eser Ktp., Mehmed Asım Bey Koleksiyonu, nr. 441, 45 yk; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4813, 39-44 yk; Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 618, 193-241 yk; Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, nr. 401, 82-121 yk; Süleymaniye Ktp., Hafid Efendi, nr. 478, 50-75 yk; Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 113, 71-88 yk; Süleymaniye Ktp., Aşir Efendi, nr. 422, 170-220 yk.

¹⁴¹ İstanbul Üniversitesi Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 1970, 69 yk

¹⁴² Süleymaniye Ktp., Esad Efendi nr. 3785, 146^b-147^a.

¹⁴³ Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, Mecmua, nr. 618, 4^b-40^b.

¹⁴⁴ Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, Mecmua, nr. 618, 41^a-44^a.

¹⁴⁵ Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, Mecmua, nr. 618, 46^b-55^a.

¹⁴⁶ Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, Mecmua, nr. 618, 56^a-57^a.

¹⁴⁷ Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, Mecmua, nr. 618, 57^b-58^b.

¹⁴⁸ Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, Mecmua, nr. 618, 59^b-68^b.

¹⁴⁹ Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, Mecmua, nr. 618, 70^b-81^a.

¹⁵⁰ 102^b-110^a.

¹⁵¹ 110^b-117^b.

1.2.1.19. Talikât-ı Envârü't-Tenzîl

Kadı Beyzavî'nin tefsirinin bazı bölümlerine yazdığı talikattır. On adet risaleden oluşur.¹⁵²

1.2.1.20. Talikât-ı Tehzîbü'l-Mantık

Taftazanî'nin *Tehzîbü'l-Mantık* adlı eserinin dibacesindeki Molla Celal ve bazı önde gelen alimlerin görüşlerinin açıklanıp özetlendiği bir eserdir.¹⁵³

1.2.1.21. Talikât-ı Şifâ-ı Şerîf

Kadı İyaz'ın *Şifâ-ı Şerîf* adlı eserine talikattır.¹⁵⁴

1.2.1.22. Hâşiye-i Mîr Ebu'l-Feth

Mir Ebu'l-Feth'in adab-ı münazaraya dair eserinin haşiyesidir.¹⁵⁵

1.2.1.23. Hâşiye 'ala Tefsîri'l-Beydavî

Beyzavî'nin *Tavâli'ul-envâr fi'l-keîâm*'ına haşiyedir.¹⁵⁶

1.2.2. Manzum Eserleri

1.2.2.1. Vahdetnâme

Eser çalışmamızın konusunu teşkil ettiğinden daha sonraki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

1.2.2.2. Tezkirelerde ve Mecmualarda Yer Alan Şiirleri

Ahmedî'nin divanı olduğuna dair kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte tezkirelerde Ahmedî'ye ait olduğu ifade edilen bazı şiirler mevcuttur. Safayî, şairin biyografisine yer verdikten sonra aşağıda matlaları verilen şiirleri örnek vermiştir.

Levh-i ruhuñda hatt-ı perîşân görünmesin

Mir'ât-ı dilde jeng-i firâvân görünmesin

Düşüp ayagina sâkîye 'izzet eyleyelim

Varıp suyunca şarâbına hürmet eyleyelim

¹⁵² Eserin Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 39'da kayıtlı bir nüshası bulunmaktadır. (Aydüz, s. 120.)

¹⁵³ Bursalı Mehmet Tahir, s. 233.

¹⁵⁴ Bursalı Mehmet Tahir, s. 233.

¹⁵⁵ Öngören, s. 534.

¹⁵⁶ Öngören, s. 534.

Dil meyl ederdi kâkül-i cânânı görmege
Sevdâsı şimdi zülf-i perîşânı görmege¹⁵⁷

Beliğ de *Güldeste*'de şairin bir ruba'îsiyle birlikte Vecdî'ye yazdığı nazirelerinden bölümlere yer vermiştir:

Devrân sirişk-i âlumı bezme şarâb ider
Sîh-i belâda bağrumı hûnîn kebâb ider

Mî'mâr-ı kec-esâs-ı sipihre budur reviş
Ma'mûr idince bir dili bin dil harâb ider

Bî-hûş u mest görse eger ol perî meni
Nâr-ı cefâyı çihre-i gül-âb ider

Tâ çâk-ı girbânımı dâmâne getürdüm
Âgâz-ı ser-kârımı pâyâne getürdüm

Yüz tîr-i ciger-dûzını dilden geçürdüm
Sad âb-ı hayât tuhfe için câna getürdüm

Hûnîn müjelerden dil-i sad-çâki gören dir
Dâmâna güli pençe-i mercâna getürdüm

Kış basdı bu şehre kadem-i şûmını hattâ
Eyyâm-ı temmûzda iken hep ton durayazdı

Eczâ-yı bedende bulunan 'unsûr-ı mâ'î
Az kaldı ki ser-tâ-be-kadem tondurayazdı¹⁵⁸

¹⁵⁷ Çapan, s. 79-80.

¹⁵⁸ İsmail Beliğ, *Güldeste*, s. 415.

Ahmedî'nin tezkirelerdeki bu şiirlerinin yanında çeşitli mecmualarda da şiirleri yer almaktadır.¹⁵⁹

1.3. AHMEDÎ'YE AİT OLDUĞU SÖYLENEN ESERLER

1.3.1. Hafız İshak Reis, Kavâ'id-i Ressâmiye

Muhtemelen kütüphane kayıtlarından hareketle bu eser İshak Hocası Ahmed Efendi'ye ait olarak gösterilmiştir.¹⁶⁰ Ancak İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan ve müellif nüshası olduğu anlaşılan nüshadan eserin kara mühendishanesi muallimlerinden Hafız İshak Reis'e ait olduğu ve 1250/1834 yılında; yani Ahmedî'nin vefatından 126 yıl sonra telif edildiği anlaşılmaktadır.¹⁶¹

1.3.2. Risale fî Âdâb-ı Hizmeti's-Sultân

Saray-ı Atik Muallimi ismiyle de anılan eser *Saray Hocası* ismiyle meşhur olmuştur¹⁶² şeklinde bir bilgiyle Ahmedî'ye ait olduğu belirtilen eserin zahriyesinde adı, *Âdâb-ı Hizmeti's-Sultân-ı İshak Efendi* şeklinde kaydedilmiştir.¹⁶³ Eserin ferağ kaydı başta olmak üzere hiçbir yerinde Ahmedî'ye ait olduğuna dair bir bilgi yer almamaktadır.

1.3.3. Manzûmetü'l-Leâlî

Bu eser, şairin hayatı bahsinde değindiğimiz Rızaî'ye ait *Nazmu'l-Le'âlî* adlı eserden başkası değildir. Eser yanlışlıkla İshak Hocası'na ait olarak gösterilmiştir.¹⁶⁴ *Manzûme-i Akâ'id* adıyla Ahmedî'ye atfedilen eser de bu olmalıdır.¹⁶⁵

1.4. EDEBİ KİŞİLİĞİ

Kaynaklarda Ahmedî'nin daha ziyade ilmi yönü öne çıkarılmakla birlikte edebi kişiliği hakkında da değerlendirmeler yapılmıştır. Belig, Ahmedî hakkında ...*Hakka ki vücûd-ı kâm-yâb-ı 'âdîlleri sıdk-ı kemâlâtta perveriş olmuş dürr-i nazîm ve nevâdir-i*

¹⁵⁹ Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 618; Esad Efendi, nr. 3785; Fatih, nr. 4101 (Öngören, s. 534)

¹⁶⁰ Aydüz, s. 120.

¹⁶¹ İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar, nr. 6829, 137^b.

¹⁶² Aydüz, s. 120. Bu bilgide eser ismi olarak gösterilen *Saray Hocası*, Ahmedî ile aynı yıl vefat eden eski saray muallimlerinden müderris Ahmed Efendi'nin (ö. 1708) lakabıdır. (Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî, Osmanlı Ünlüleri*, (haz. Nuri Akbayar), İstanbul 1996, I, 187) *Sicill-i Osmânî*'nin 1308 tarihli eski harfli matbu baskısında Saray Hocası Ahmed Efendi'nin biyografisi, İshak Hocası Ahmed Efendi'ninkinin hemen akabinde ve aynı paragrafta verildiği için müellif ismi eser ismi olarak algılanmış olabilir (bk. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye*, Matba-ı Âmire, 1308).

¹⁶³ İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar, nr. 2721, 1^a.

¹⁶⁴ Aydüz, s. 120.

¹⁶⁵ Öngören, s. 534.

*fünûn-ı nâ-dîdede kasabu's-sebak-ı dânişverân-ı kadîm idi*¹⁶⁶ şeklinde bir değerlendirmede bulunurken, Safayî onun şiirlerini, ... *cümle-i fezâ'ilinden fazla eş'âr-ı âbdârı vardır. Gonca-i güftârı rengîn ve şi'r ü inşâsı sihr-âferîndir* şeklinde nitelemiştir.¹⁶⁷ Salim Efendi, Ahmedî hakkında; *Süyûtî-i zamân, Câmî-i devrân bir fâzıl-ı kesîrü't-tahrîrdir kim 'Arabiyyatda yed-i tûlâsı dırâz ve Fârisîde bâğ-ı iktidârı her müşkile bâz idi. Te'lifâtı ekserü min en-yuhsâ ve âsâr-ı kalemi nâ-kâbil-i 'add u ihsâdır. Husûsâ lugat-ı kavme ol rütbede intisâbı ve edebiyâta şol mertebede iktisâbı varidi kim kâmûsu'l-muhît-i 'akl-ı tâm kef-ber-dehân-ı hayret idigi mâlâ-kelemdir... nice memdûh u mümtaz gazeliyyât u kasâ'id ü elgâz ve nazm u nesr-i mu'teberden nice güherleri vardır ki her biri kutra-ı simâh-ı tahsîn olmaga şâyeste...*¹⁶⁸ şeklinde değerlendirmeler yapmıştır.

Kaynaklarda yer alan bu ifadelerin yanında *Vahdetnâme*'de Ahmedî kendi şiiri hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. *Vahdetnâme'nin* sonunda yer alan *Kalemiyyedeki* fahriye beyitlerinde şair kendisi hakkında şu beyitleri söylemiştir:

Ḳāfile ḳāfile mezāyāya

Şaḥn-ı pehnā-yı ṭab'um oldı memer

Sāyık-ı ceş-i ma'nīyem ki anuñ

Ḳāyidi ḥāme-i siyeh miğfer

Siḥr-kārīde ḳādir-endāzem

Eylemezseñ bu ma'nīye bâver

Naḥl-i ḥuşke eger ser-engüştüm

Virse cünbiş döker hezār şemer

Reh-nümā feyz ü ḥızr olur hem-rāh

Zulmet-ābāda kil-küm itse sefer

¹⁶⁶ İsmail Belig, s. 414.

¹⁶⁷ Çapan, s. 78.

¹⁶⁸ İnce, s. 198

Eyleme Aḥmedī ḥod-ārāyī
Saña çoḡdur bu lāf ġayrı yeter

Ṭotalum eldedür zimām-ı suḡan
Zīr-i destüñde kilik-i efsün-ger

Gevher-i nazm u nazm-ı gevherüñe
Güş-ı rüh-ı Nizāmī reşk eyler

Bī-nazīr olsa da dür-i nazmuñ
Ṭaʿn ider yine düşmen-i aʿver

Men ki rezm-i suḡanda ser-bāzım
Ḥāme vü kāğıdum sinān u siper

Ḥaşm-ı bed-dil degül çü merd-i neberd
Bağlasun cā-yı miğfere miʿcer

Nice inşāf ider o sengīn-dil
Āteş-i kīne sīnede muzmer

Derd-i reşk ile olsa dil pür-ḡün
Nevk-i kiliküm olur ḡavī nişter

Ḥaşm-ı kütteh-nazarla şiʿr-i terüm
Fiʿl-meşel āfitāb ile şeb-per

(2721-2734)

17. yüzyılda klasik Türk şiiri büyük oranda Sebk-i Hindî üslubunun etkisi altında kalmıştır. Bu etki tekdüze olmamış; farklı şekillerde kendini hissettirmiştir. Aslında Sebk-i Hindî İran edebiyatında da temel üslup özellikleri aynı olmakla birlikte

zaman içinde çeşitli açılardan farklılaşan iki ekole bölünmüştür. Genel eğilimleri dikkate alındığında Saib (ö. 1670-71) ve Kelim'in (ö. 1650) temsilcisi olduğu ekol; klasik, yani Sebk-i Irakî diye bilinen usluba yaklaşan özellikler göstermektedir. Vech-i şebahlerin ve dolayısıyla mısralar arasındaki teşbih ilişkisinin sağlam ve kolay olması, gazel bütünlüğünün önemsenmesi; kullanılan dilin akıcı ve gündelik konuşma diline yakın olması, mesel kullanma eğilimi, beytin yapısal bütünlüğünün ve şiirsel söyleyişin hayal kadar önemsenmesi, marifet, irfan ve hikmet konularına ağırlık verilmesi gibi özellikler bu üslubun öne çıkan taraflarıdır. Şevket (ö. 1695-96) ve Bidil'in (ö. 1720) temsilcisi olduğu diğer ekol ise genel hatlarıyla bu özelliklerin tam tersi bir karakter arz etmektedir.¹⁶⁹ Saib ve Şevket'in Türk şairleri üzerindeki etkisinden dolayı Saibane ve Şevketane diye adlandırılabilir iki farklı ekolün 17. yüzyıldan itibaren edebiyatımızda da izlerini sürmek mümkündür. Fehim (ö. 1646-48), İsmetî (ö. 1665-66), Neşatî (ö. 1674-1678), Nailî (ö. 1666-68), Şeyh Galib (ö. 1799) ve hatta bazı gazel ve beyitleriyle Nedim (ö. 1730) gibi şairler ikinci ekolü temsil ederken Nabî (ö. 1712) ve takipçileri birinci ekolün başlıca temsilcileri durumundadırlar.¹⁷⁰

Edebiyatımıza Nabî ile bir ekol olarak giren hikemî şiirin özelliklerini; genellikle öğüt ve nasihat ifade eden ayet ve hadisler, sosyal ve siyasi olayların hakimane (bilgece) bir biçimde formüle edilmesi, halkın dilinde söylene söylene klişeleşmiş ve onun hayat anlayışını yansıtan atasözleri ve deyimler, kıssadan hisselerle düstur olan kelim-kibarlar, insanların hafızasında canlı bir tablo gibi yaşayan ve tecessüm eden adet ve geleneklerin gerçek hayata yansımaları, ahlakî ve tasavvufî birtakım kavramların öğüt verici tarzda işlenerek insanlar arasında yüzyıllardır oluşturduğu anlayış birliği gibi konular teşkil eder.¹⁷¹

Başta *Vahdetnâme* olmak üzere tezkirelerde yer alan şiirleri de dikkate alındığında Ahmedî'nin Nabî ve takipçilerinin çizgisine daha yakın olduğunu söyleyebiliriz. *Vahdetnâme*'de özellikle kıssalar öncesinde anlatılan feleklerin yaratılışı, gökyüzü unsurları, insanın çeşitli donanımlarla var edilişi gibi bölümlerde yaratılışın, eşyanın ve bütün bunların bir nizam içerisinde sürekliliğinde hakikati kavramaya ve yansıtmaya yönelik bir çaba dikkat çekmektedir. Peygamber kıssalarının anlatımında da

¹⁶⁹ Ali Emre Özyıldırım, "Sebk-i Hindî'nin Türk Edebiyatındaki Seyri Üzerine Notlar", *Sözde ve Anlamda Farklılaşma: Sebk-i Hindi (29 Nisan 2005 Bildiriler)*, (haz. Hatice Aynur vd.), İstanbul 2006, s. 144-145.

¹⁷⁰ Özyıldırım, s. 145-146.

¹⁷¹ Hüseyin Yorulmaz, *Divan Edebiyatında Nabi Ekolü, Eski Şiirde Hikemiyat*, İstanbul 1996, s. 12-13.

hikmet vurgusu kendini hissettirmektedir. Peygamberler birer hikmet sahibi kişiler olarak takdim edilirken yaşadıkları olaylar da insanlığa ders verir nitelikte hikmet dolu kıssalar olarak anlatılmıştır.

Aşağıdaki beyitlerin ilkinde Allah'ın bütün sözlerinin ve fiillerinin bir hikmet içerdiği vurgulanmıştır. Bu fikir daha da geliştirilerek, feleklerin hareketini yorumlarken akla ve deneye göre hareket eden filozoflara itibar edilmemesi tavsiye edilmiş, bu hareketlerin arkasında yer alan görünmeyen güce dikkat çekilmiştir.

Ḳavl ü fi'li hemîşe pür-hikmet
Her kelâm-ı ḳadîmi bî-âlet (902)

Râh-ı Hâḳdan şaḳın 'udül itme
Felsefî gitdügi yola gitme

Ne bilür hikmetini her gevden
Sözleri cümle yerden ü gökden

Çarḥ-ı aḥlas didikleri ḥayrân
O da bir bî-sitâre ser-gerdân

Çarḥ-ı heştüm de emrine münḳâd
Yoḥsa eylerdi burcını berbâd (54-57)

Allah'ın yaratıcı kalemi sekizinci felekte nice suretler yaratmıştır. Gerçi bunlar cansız olsa da Allah'ın hükmüne boyun eğen birer kuldur. Allah'ın bu yaratma kudretini ve yarattığı şeyin varlığını devam ettirmesindeki hikmeti algılayacak gözlere ihtiyaç vardır:

Hâme-i sun'ı yazdı bî-minnet
Çarḥ-ı heştümde bir nice şüret

Her birisi egerçi bî-cāndur
Bāb-ı hükümünde bende fermāndur

İtdi anlarla kudretin izhār
Tā ki ʿibret ala ulū'l-ebşār (189-191)

Şair ibret fikrini en açık şekilde, insanın duyu organlarından “göz”ü anlatırken ifade etmektedir. Şaire göre bakmak fiilinden asıl maksat ibret almak ve yaratılanlardan hareketle yaratıcıyı bilmek olmalıdır:

Bakmadan ʿibret almadur maḫşūd
Çıksun ol dīde kim ola bî-sūd

Görmeden bilmek oldu çünkü murād
Gözliye gizli yok dimiş üstād

Aç gözüñ bir hoş eyle hem izcān
Oldı her zerre āfitāba nişān (701-703)

17. yüzyılda özellikle Nabî ve takipçilerinde hikemi şiire bağlı olarak sıkça görülen günlük konuşma diline ait unsurlara, atasözü ve deyimlere; günlük hayattan alınma adet ve geleneklere Ahmedî'nin de yer verdiğini görmekteyiz. Şair bazen atasözü ve deyimleri öne sürdüğü fikri desteklemek amacıyla örnek vererek kullanır. Bu tür durumlarda vurgulanmak istenen düşünce söylendikten sonra atasözü veya deyimle desteklenir:

Dīdesiyle egerçi gāv baḫar
Fā'ide ne bulunmadıkca şemer

Maḫşadı olmağıla āb u giyā
Bir baḫar kör dinür aña meşelā (699-700)

Bazen bir beytin tamamı atasözü ve deyimden oluşturulur. Aşağıdaki beyitte *yoluna kurbanlar kesmek* ve *al kanlar dökülmek* deyimleri beyti oluşturmaktadır:

Şāh-ı hāver *yolına kurbanlar*
Kesdi gerdūn *dökildi al kanlar* (431)

Günlük dilde yaygın olarak kullanılan bu ifadelerin dışında şairin çeşitli mesleklere ait deyim ve tabirlere de aşına olduğu görülmektedir. Aşağıdaki beyitlerin ilkinde yer verilen *tuhm azdı* (*tohum azmak*) deyimini çiftçilikte; ikinci beyitte kullanılan *üçerleme kum* tabiri ise denizcilikte kullanılan ifadelerdir:

Pīr-i dihkān egerçi cān ezdi
 Kışt-zār-ı zemīnde *tuhm azdı* (1136)

Hoş-nişīn-i şarāba itme hücūm
 Bozmasın lengerin *üçerleme kum* (2608)

Aynı zamanda bir hattat olan Ahmedî'nin bu özelliğinin edebi kişiliğine etki ettiği, en azından bu sanata ait kelime, deyim ve tabirleri kullanarak kelime dünyasını zenginleştirdiğini söyleyebiliriz. *Vahdetnâme*'de kalem, kağıt ve devat hakkında yazılan ve bu çalışmada *kalemname/kalemiyye* olarak adlandırdığımız bölümler bir yana, şair, eserin muhtelif beyitlerinde de bu sanata ait deyim ve tabirlerden faydalanmıştır. Eserde *hat çekmek* (357), *elif çekmek* (359), *cetvel çekmek* (390) gibi hüsn-i hat sanatında kullanılan terimlere yer verilmiştir. Şair bir yerde ise harflerle oynayıp adeta bir istif yaparak, hurufilikte yaygın olarak bilinen insan suretini resm etmektedir:

Ƙuvve-i bāşıra idüb ihsān
 Ādemi kıldı zübde-i a'yan
 Yazdı gūyā ki hāme-i icād
Bir elif üzre ser-nigūn iki şād (682-683)

Ahmedî, *Vahdetnâme*'de, adet ve geleneklere dair unsurlar, batıl inanışlar gibi dönemin sosyal hayatına ışık tutabilecek unsurlara da yer vermiştir. Özellikle halk arasında evlilik hazırlıkları ve düğün sırasında görülen adetler şairin kullandığı malzemeler arasındadır. Aşağıdaki beyitlerde gezegenler ile dört unsur arasındaki etkileşim kız isteme sahnesiyle aktarılmıştır.

Oldı nüh kâne cilve-ger ābā
Ya^ñ eflāk-ı tis^ç ser-i bālā

Ṭālibān-ı ^çarūs-vār ṭolu
Kīsesi sīm ü zer ile memlū

Ümmehāt-ı ^çanāşıra kābīn
Eyleyüb oldı çünki ^çadet-bīn

Nuḳre-i aḫter ü zer-i mihri
Eyledi fī'l-meşel anuñ mehri

İzdivācuñ beḳāsı mehriledür
Nev-^çarūsıñ vefāsı mihriledür

Dest pür olsa dest-peymāndan
Cān u baş ile raḡbet eyler zen

Olmasa sīm ü zer eger dilbend
Kimseye kimse eylemez peyvend (27-34)

Klasik Türk şiirinde ayna etrafında geliştirilen imajlardan biri halk hekimliği ile ilgili bir uygulamadan alınmadır. Bu uygulamada yüz ya da ağız çarpılması hastalığına

tutulan biri çelik ve tunç aynalar karşısında şifa bulurmuş. Bu aynalar küçülten ve büyüten aynalarmış. Ahmet Talat Onay'ın bildirdiğine göre Beyoğlu'nda İngiliz sefaretinin bahçesine nazır Kamer Hatun Camii şeyhi Şeyh Nail'de de böyle bir ayna bulunur, Müslüman ve Hıristiyan bütün çarpıklar şifa bulmak ümidiyle bu aynaya bakarlarmış.¹⁷² Ahmedî, feleklerin yaratılışını anlattığı bölümde yer alan ay tavsifinde Hz. Peygamber'in şakk-ı kamer mucizine değinirken bu inanıştan faydalanmıştır.

Zahm-ı engüşt-i meh-şikâf-ı resûl
Şakğ idüb mâhı eylemişdi melûl

Var derûn-ı kamerde andan eşer
Ne 'acebdür yüzine tutsa siper

Yâ bir âyinedür ki aña kamer
Lağvesin def' için nazâr eyler (408-410)

Anadolu köylerinde, delikanlıların birbirlerinin kanattıkları parmaklarını yalamak suretiyle kardeş olmaları inancını ifade eden *kan yalaşmak* adetine Ahmedî de yer vermiştir¹⁷³:

Öz babañ da olursa pîr-i muğân
Kân yalaşma birâderüñ rindân (2592)

Matem için karalar giyinmek (karalar bağlamak) (313, 368, 444), *efsun okuyup altın bulmak* (432), *çiçek hastalığının tedavisinde sıcak yatak kullanmak* (493), *yas esnasında yaka yırtmak* (992) gibi uygulamalar eserde benzer kullanımlar arasında değerlendirilebilir.

¹⁷² Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, (haz. Cemal Kurnaz), Ankara 1992, s. 55; Yusuf Çetindağ, *Ayna Kitabı*, İstanbul 2009, s. 21.

¹⁷³ Bir çok şairin *kan yalaşmak* tabirini kullandığı anlaşılıyor. Ahmet Talat Onay, bu adetle ilgili Ahî, Bursalı Cinanî, Mesihî, Necatî, Sabit, Samî, Müverrih Raşid ve Lebib'in şiirlerinden örnek beyitlere yer vermiştir. (Onay, s. 240) 17. yüzyılın önemli şairi Nabî de bir kasidesinde bu tabiri kullanmıştır:

Kan yalaşmak revîşi olmadı olmadı zâyî' âhir
Tîğ ile eylediler akd-i uhuvvet ecsâm (Yorulmaz, s. 480)

Ahmedî'nin edebi kişiliğini değerlendiren muamma ve lugaz hakkındaki eserlerini de dikkate almak gerekmektedir. Şair, Camî ve Emrî gibi şairlerin muammalarıyla ilgili açıklamalar yazdığı gibi onun *Sandukatu'l-ma'arif* adlı eseri, muamma ve lugazın teorisiyle ilgili bir eser hüviyetindedir. Tezkire yazarlarından Salim Efendi'nin bildirdiğine göre, Ahmedî'nin aşağıdaki Arapça lugazı devrinde özellikle İstanbul'da oldukça meşhur olmuş, dönemin şairlerinden Habeşizade Efendi'nin bu lugaza yazdığı cevapname diğerleri arasında öne çıkmıştır. Ahmedî'nin sözkonusu Arapça lugazı şu şekildedir:

و يفرخ فى البوادی و البطاح	ما تقول فى طير يطير بلا جناح
و عيناه فى موضع قدمه	رسه فى ذنبه
و ينظر بعين زانده	يسمع باذن واحده
و يعرفه كل من ينظر اليه و يذوق	موزون كالنخلة السحوق
و يسجد طول الليل الى سهيل	يصلى المغرب بالليل
و يوحدون الله بقلب صادق	تتقرب الملائكة به الى الخالق
والكتب المنزلة بذلك شهود	النصارى تتقربون به و اليهود
و وبره غزير	ريشه كثير
و يضرب فى الدنيا به المثل	طعامه اللوز و العسل
و نقله الملح و التمر	و شربه اللبن و الخمر
و تهواه الغلمان	تكرهه النسوان
و يفترس الاسد وهو نحيف	يحمل حمل الانفال و هو ضعيف
وان طلب هلك	ان هرب ادرك
بلا حيلة ولا صناعة	يقطع الارض فى ساعة
و تعرفه السوقه و محرمه	تعرفه الملوك و تكرمه
و يهوى بالليل القبور	يسكن فى النهار القصور
و يندم فقد الشباب	و يبكى على الاحباب
ولا حازه اثنى ولا ذكر	و ما ملكه قط بشر
و يتلى فى سورة الانفال	يلعب به الاطفال
و يقعد و يقوم	يصلى و يصوم
و صنعته لا يستقصى	خلقته لا يحصى

Şairin muamma ve lugaza karşı ilgisini de yaşadığı dönemin edebi atmosferinin etkisiyle değerlendirmek gerekir. Bilindiği gibi Sebki Hindî üslubunun belirgin özellikleri en fazla gazelde yer almakla birlikte zamanla diğer nazım şekillerinde de görülmüştür. Bu üslupta gazelin yanı sıra lügaz, muamma ve tarih düşürmeye de çok büyük önem verilmiştir. Lügaz, muamma ve tarih düşürmenin 17 ve 18. yüzyıllarda şairler arasında fazla ilgi görmesinde hem halkın zevk ve beğenisi hem de çeşitli sosyal ihtiyaçlar etkili olmuştur. Çünkü bu nazım türleri şairlerin sanat kudretini göstermekten çok toplumdaki belli bir ihtiyacın karşılanması amacıyla yazılmış türlerdir.¹⁷⁵

Her sanatçı gibi Ahmedî'nin de edebi kişiliğinin şekillenmesinde, inancının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Şair, tezkirelerde yer alan diğer şairlerinde özellikle içki ve içki meclisi etrafında gelişen klişeleri kullanmasına rağmen; *Vahdetnâme*'de musiki ve meyhane terminolojisini ele alırken meseleye helal-haram noktasından baktığı görülmektedir. Şairin, içki meclisi ve içki hakkındaki görüşleri

¹⁷⁴ Ne dersin o kuşa ki uçar ama kanatsızdır, çöllerde ve ovalarda yavrular. Başı kuyruğundadır ve gözleri ayağının yerindedir. Tek kulakla iştir ve bir fazla gözle bakar. Yüce bir hurma ağacı gibi dengelidir. Ona bakan ve onu tadan herkes tanır. Akşam namazını gece kılar, Süheyl'e kadar geceyi secde ile geçirir. Melekler onunla Tanrı'ya daha yaklaşırlar, sadık bir gönülle Tanrı'nın birliğini anarlar. Hırityan ve Yahudiler onunla (Tanrıya) yaklaşırlar ve indirilen kitaplar ona şahittir. Tüyü çok ve sıkçadır. Yiyeceği bademle baldır, dünyada onunla atasözü getirilir. İçeceği sütle içkidir, taşıdığı tuzla hurmadır. Onu kadınlar sevmez, gılgımlar ondan hoşlanırlar. Zayıf olduğu halde ağır yük taşır, cılız olduğu halde aslanı paçalar. Kaçarsa, istediğine ulaşır; elde etmeye çalışırsa yok olur. Yeryüzünü hiçbir vasıta ve fenne başvurmada bir anda kat eder. Onu padişahlar tanır ve saygı gösterir, sıradan insanlar da onu tanır ve hürmet eder. Gündüzleri köşklerde yaşar, geceleri ise mezarlara iner. Dostlara ağlar, gençlerin ölümlerine (kayıbolmalarına) pişman olur. İnsan ona hiç sahip olmadı; ne dişi ne erkek onu elde edebildi. Çocuklar onunla oynar, Enfal suresinde okunur. Namaz kılar ve oruç tutar, oturur ve kalkar. Mizacı sayılmaz ve sanatı bilinmez. Ey efendiler onu açıklayınız, zira onu çözmekte bilgili kişiler bile aciz kalmıştır.

Ahmedî'nin bu lugazına Habeşizade'nin cevapnamesi:

يا عين الافاضل انت شمس	يا عين الافاضل انت شمس
نثرت جواهر اللبائ لغزا	نثرت جواهر اللبائ لغزا
اعينك بالمتانى من عيون	اعينك بالمتانى من عيون
يضى بكل يوم منك افق	يضى بكل يوم منك افق
ثهى القول والمعنى يدق	ثهى القول والمعنى يدق
فقد حدثت ان العين حق	فقد حدثت ان العين حق

Ey ileri gelenlerin gözü, sen güneşsin! Ufuk hergün senden ışıktanır. Sözü tatlı, manası ince akıl cevherlerini lugaz olarak saçtın. Nazarlardan yüce ayetlerle sana sığınırım, zira nazarın gerçek olduğundan söz etmişsin. (İnce, s. 201-202.)

¹⁷⁵ Cafer Mum, "Sebki Hindî", *Türk Edebiyatı Tarihi*, II, 389.

dikkate alındığında klasik Türk şiiri geleneğinde sakiname olarak bilinen şiirlere farklı bir boyut kazandırdığını gözlemlemekteyiz.¹⁷⁶

Ahmedî, içki meclisi ve bu meclisteki her unsuru eleştirmekten öte bedduaya varan ifadeler kullanmaktadır. Burada şairin meyhane terminolojisine yaklaşımı, bu unsurları tasavvufi duygularını dile getirmekte birer mecaz olarak kullanan şairlerinkine benzemez. Şair doğrudan içkinin kötülüklerini anlatan bir vaiz tavrı takınmakta; sakiname türüne adeta bir reddiye kaleme almaktadır:

Ḥāk-ber-ser şurāḫī-i çīniñ

Seng-der-pā zücāc-ı renginiñ

Meclis-i bāde telḫ-kām olsun

Duḫter-i rez baña ḫarām olsun

Açmasun mey-fürüş dükkānı

Şerbetile deli itdi yārānı

Başmasun düz ayağı mey-ḫāruñ

Kāsīd olsun metāı ḫammāruñ

Olmazuz anuñile hem-şoḫbet

Almazuz şatmasun bize ḫikmet

¹⁷⁶ Bilindiği gibi sakinameler; sakiden, içkiden, içkinin çeşitlerinden, içki toplantılarından, sürahiden, meyden, sevgiliden, içki meclisindeki yemeklerden; kısaca içkiyle uzaktan yakından ilgisi bulunan birçok duygu, düşünce ve kavramı bazen tasavvufi, bazen dünyevi olarak bir bütün halinde ele alıp işleyen şiirlerdir. *Asırlar boyunca sakinameler, dünyanın varlığı, onun gelip geçiciliği, biz insanoğlunun bu geçici ve yok olucu neşe içerisindeki acılı sonu, bu yalancı varlığın ruhumuza koyduğu minnet yükünü dertlerinden ve kederlerinden kurtulmak için sarhoşluk ve idraksizlik alemine sığınma, dünya harabesinden harabatın aydınlık yıluna kaçış, kaybolan arzuları şarapçının mahallesinde (meyhane) aramak ve bulmak, pir-i muganın peykesinde (dergahında) hakkın ve hakikatın cilvesini seyretmek, küfür ve iman töhmetinden kurtulmak, bensizlikte beni bulmak ve onu tanımak, gönül halvethanesinde itikafa girmek, lahut ve melekut aleminde sefere çıkmak için hazırlanmak, bu ve benzeri birçok ince ve çekici düşünceler için en elverişli saha idi* (Rıdvan Canım, *Türk Edebiyatında Sâkinâmeler ve İşretnâme*, Ankara 1998, s. 11.).

Şahn-ı hum-hāneye düşüb āşüb
Ser-nigün ola cām u hum menküb

Zarf-ı lağv ola sāgar-ı mīnā
Şişeler hemçü lafz-ı bī-ma'nā

Murğ-ı dem-beste gibi bülbüleler
İtmesün birbiriyle kulkuleler

Eylesün bād-ı fitne hāne-ḫarāb
Açmasun gözlerini bir de ḫabāb

Zevraḫ u baḫ ḡarīk-i baḫr-ı 'adem
Ḥīk-i pür-bād ola kedū pür-ḡam

Ḥasret-i bāde ile ser-ḫoşlar
Gözlerinden aqıtsun āteşler

Mey-gede ḫāşılı ḫarāb olsun
Meste itdiklerini hep bulsun (2559-2570)

Vahdetnâme'de şair, sakiye içkiden vazgeçmesi ve vazgeçirmesi hususunda nasihatlerde bulunur. Şaire göre saki artık inadı bırakıp içki dağıtmaktan vazgeçmelidir. Saki sevgili ya da mürşit olmak bir yana insanları yoldan çıkararak biri olarak tarif edilir. O, içki dağıtarak şaşkınlığın şaşkınlıklarını artırmakta, insanların aklını alıp onları deliye döndürmektedir.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Sakinamelerde, meclise neşe ve canlılık veren sakinin görevi içki dağıtmaktır. Sevgilinin yerini tutar veya bizzat sevgilidir. En önemli özelliklerinden biri güzelliğidir. Aşık, bazen içkiden değil sevgilinin güzelliğinden sarhoş olur. Hızır veya aya benzetildiği olur. Tasavvufi şiirde ise mürşittir. (Canım, s. 14.) Sakinamelerde sakiye sesleniş genel anlatım tekniklerindedir. (Akkuş, s. 219.)

Sende ey sākī gel ʿinād itme
Gör geçür meclisi sürüb gitme

Cām-ı billūrı eyleme ʿan-zil
Dürd-i peymāna eyle pā-der-gil

ʿAqlın alma bir iki mağbūnuñ
Girme ʿanına nice mecnūnuñ

Nice dīvāne olmasun mey-ḥ̄ār
Ay başıdur piyāle-i ser-şār

Māl-i ḥūlyā meʿāl-ı zevḫ-i ʿadeḫ
Ḥāşılı ḥāşıl-ı ḥesāb-ı ferah

Meclis-i bādede ʿarābe-i mey
Ḥatt-ı cāmdan oḫur ḥikāyet-i key

Pey-be-pey ʿādetüñ egerçi ʿatā
Çin-i pişānī mezhebiñde ḥatā

Nehr-i sāʿil yanuñda ʿayn-ı ḥarām
Ḥürmetüñ gördi rind-i dürd-āşām

Ġam-zidāyī saña ḫabīʿatdur
Dil-nevāzī sirişt ü ḥaşletdür

Öz babañ da olursa pīr-i muġān
Ḳan yalaşma birāderüñ rindān

Ayağuñala o halkaya girme
Çehre sür her birine yüz virme

Bāde-i telhi itme der-sāğar
Mey-perestāna türüş-rū göster (2583-2594)

Şairin musikiye karşı tavrı, *Vahdetnâme*'de içki ve içki meclislerine karşı aldığı tavırdan farklı değildir. Ahmedî'nin musiki hakkındaki eleştirilerini döneminde yaşanan tartışmalarla birlikte değerlendirmek gerekir. 17. yüzyılda IV. Murad (salt. 1623-1640) dönemi vaizlerinden Kadızade Mehmed Efendi (ö. 1635) ile dönemin tanınmış halveti şeyhlerinden Abdulmecid Sivasî (ö. 1639) arasında başlayan ve sonrasında muakkipleri tarafından devam ettirilen Kadızadeliler hareketi önce fikri seviyede tartışmalarla başlamış, sosyal ve dini hayatın yanında devletin ana kurumlarını da etkisi altına alacak şekilde gelişme göstermiştir. Kadızade Mehmed Efendi ile Abdulmecid Sivasî arasındaki tartışmaların başlıca konularından birini de zikir ve musiki konularını da içine alan tasavvufi düşünce ve uygulamalarla ilgili meseleler oluşturmuştur.¹⁷⁸

Ahmedî'nin *Vahdetnâme*'de musiki hakkında dikkat çekecek derecede görüş belirtmesinde bu tartışmaların etkili olduğu düşünülebilir. Şair eserinin 641-676. beyitlerinde otuz beyti aşkın bir şekilde bu konuda görüş belirtir. Şair bu bölümde içki ve içki meclislerine karşı gösterdiği tavrın bir benzerini takınmaktadır. Şaire göre kulak musikiye düşkünlüğü ile küfre yaklaşmış olmaktadır. Bilge kişi musikiden uzak durmalı, kulağını ilim ve hikmete açmalıdır:

Niçmet-i sem'a kim olur kâfir

H'âr u şağır olur dem-i âhîr

Güşmâle sezâdır ol nādân

Niçmet-i sem'i itmeye izcân

¹⁷⁸ Mehmed Efendi, akli ilimlerin tahsili, türbe ve kabir ziyareti, cemaatle nafile namaz kılınması, tütün ve kahve içilmesi ve musafaha konularında olduğu gibi ezan, mevlid ve Kur'ân'ın makamla okunması, sema ve devranı da bidat ve haram saymıştır. Abdulmecid Sivasî ise söz konusu meselelerde genellikle müsamahalı davranmıştır. (Semiramis Çavuşoğlu, "Kadızadeliler", *DİA*, XXIV, 100-101.)

İstimâc itmeyüb dürüst ü şavâb
Güş ide nağmehâ-yı çeng ü rebâb

Ĥâne-i sem'ini ider mi ġayūr
Pür-hevâ hemçü kâse-i tanbūr

Hep hevâdur şadâ-yı mūsîkâr
Diñlemez anı merd-i dânişkâr (641-645)

Ķavl-i sâzendeyi iden işġâ
Sem'inüñ ĥükmin eylemez icrâ

Ol sem' ü başır-i bî-noġşân
Ni'met-i sem'i eyleyen iĥsân

Güşı ĥalk itdi cümleden aġdem
Tâ ki güş idesin 'ulüm u ĥikem (641-676)

Şair çeng, rebab, tanbur, musikar, kaval, ney, kudüm, tablek, def, santur, ud, kanun, erganun gibi çeşitli musiki enstrümanlarını sıralayarak her biri hakkında çeşitli benzetmelerle olumsuz görüş belirtir. Başta Mevlevilik olmak üzere tasavvuf musikisinde önemli bir yeri olan ney hakkında şair şu şekilde bir benzetmeyle fikrini ortaya koymaktadır:

El ucıyla tutar neyi neyzen
Eylemez anı gerçi zîr-efken

Râst-hemdem degildügin iş'âr
Eylemez mi nigâhı düşmen-vâr

Bî-meâl olduğın zarîfâne
Gösterür barmağıla yârâna

Göz ucuyla bakub ider iğmâz
Cünbişi hod ‘alâmet-i i‘râz (651-654)

Eserin münacat içerikli bölümünde şair günahının çokluğundan bahsederken zamanla musikiye itibar ettiğinden yakınır. Bu beyitlerde şair ud, çeng, rebab gibi musiki aletleriyle çıkarılan ses ile ezan sesini kıyaslar:

Şaldı âvâz-ı ‘ūd u çeng ü rebâb
Her nefes sem‘ime bentüm sîmâb

Ger mü‘ezzin vireydi bâng-ı ezân
Nağme-i bezm iderdüm anı gümân (2517-2518)

Kendisi bir halveti olan ve Niyazî-i Mısrî’ye intisap eden Ahmedî’nin musiki konusunu helal-haram koktasından ele alması ve bu konuda Halvetilerle büyük tartışmalarda bulunan Kadızadeliler’e yakın görüşler serdetmesi dikkat çekicidir.¹⁷⁹ Zira

¹⁷⁹ Katip Çelebi, dönemin belli başlı tartışma konularına değinirken *teganni, raks ve sema, tasliye ve tarziye, tütün, kahve* vb. konularda yapılan tartışmalara dair görüşlerini de dile getirmiştir. Katip Çelebi, musiki hakkında “yüce şeriatla bu yolda yasaklar bir hikmete dayanır. Aslı budur ki nağmeler, önceden söylendiği gibi, mutlaka ruhlara ve bedenlere tesir edip, ruhu ve bedeni tahrikte büyük tesiri olduğundan hükema [hakîmler] şöyle demiştir. Bir kişinin ki ruhu nefsinin yenmiş ola, gönlünü artıma ve riyazet ile emmâre nefsinin ezip, beden ülkesinde hükümet dizginini ruh sultanının eline vermiş ola; nağmeleri ve musikanın elhanını dinlemek onun ruhunu ruhaniyata doğru yöneltmiş ola, ta ki tanrılaşıp mebd-i evvelin nitelikleriyle vasıflanır ve derinden arzulanmaya şevk verir.

.....

Amma bir kimsenin ki nefsi ruhunu yenmiş olup emmâre nefsi hükmünü yürüte, nağmeleri dinlemek onun nefsinin hayvani arzular tarafına öyle tahrik eder ki dertli insan bazen aşıkane bir beyit dinleyerek heva ve hevesin alçak basamaklarına doğru uçar gider, haberi olmaz.

İmdi teganni konusunda zarar ile yarar bir araya toplandı. Haslar hasına yararlı, lakin kamuya manevi zararı üstün olduğu için; yüce şeriat usulüne göre, bir konuda tehlike ile ibâha bir araya gelse, tehlike tarafının üstün tutulması temel kaidedir. Bu temele dayanarak yüksek tabakanın yararlanmasına bakmayıp kamuyu zarardan korumak için yasak kılındı. Kamuya gerek olan yüce şeriata uymaktır. (Katip Çelebi, *Mîzânü’l-Hakk fî İhtiyâri’l-Ehakk*, Ter. Orhan Şaik Gökyay/Süleyman Uludağ, İstanbul 2008, s. 30.)

bilindiği gibi Halvetilikte musiki önemli bir yere sahiptir.¹⁸⁰ Bütün bunlara rağmen Ahmedî'nin musikiye karşı takındığı tavrı anlayabilmek için, tarikat mensuplarının, zaman zaman tarikatları ile mezhepleri arasında bir tercih yapma durumunda kaldıkları yönündeki tespitler¹⁸¹, Ahmedî'nin tavrını anlamakta yardımcı olabilir. Süleyman Uludağ, musiki hakkında mezheplerle tarikatlar arasında görülen çatışmayı şu şekilde dile getirir: *...Mesela Hanefî mezhebinde bulunan kimselerin, tarikatları icabı bu mezhebin müzik hakkındaki görüşünü benimsemelerine engel teşkil etmiştir. Bu gibi durumlarda umumiyetle mezhep görüşleri terk edilerek, tarikat görüşleriyle amel edilmektedir. Bu ise tarikat-şariat, mutasavvıf-müteşerri' çekişmesinin önemli bir kaynağı olmaktadır. Mesela Hanefî mezhebinde olan bir Mevlevî, müzik bahsinde mezhebinin görüşünden tarikatının görüşünü üstün tutmaktadır. Tasavvufla fikhun en büyük ihtilaf konusunu teşkil eden müzik bahsinde, müzik hakkındaki görüşlerine bakarak bir sufinin hangi mezhebe mensup olduğunu tayin etmek mümkün olmamaktadır. Daha ileri gidilerek denebilir ki; müzik hakkında fikhun görüşleri tasavvufî çevrelerce tamamen veya kısmen terk edilmektedir.*¹⁸² Ahmedî'nin benzer bir tercih yapma noktasında kaldığı; fakat bu konuda tarikatının görüşlerinden ayrıldığı anlaşılmaktadır.

“Hace” mahlasıyla Farsça şiirler yazan Ahmedî, *Vahdetnâme*'de İran şairlerinden yalnızca Nizamî'nin adını anmakla yetinmiştir. Şairin kendi şiirini överken Nizamî'yi kendisine rakip olarak görmesi onu takdir ettiğinin ifadesi olarak düşünülmelidir.

Gevher-i nazm u nazm-ı gevheriñe

Güş-ı rûh-ı Nizâmî reşk eyler

¹⁸⁰ Halvetilikte haftanın belli günlerinde tekkelerde cehrî olarak topluca icra edilen darb-ı esma, devran, hadra adlı zikirler yer almakta; devranda ilahiler okunmaktadır. Oturarak bir halka oluşturan müridler, zikre ayakta devam eder, daha sonra da devrana başlarlar. Zikir yapılırken musikiye de önem verilir ve başta ney, kudüm ve def olmak üzere çeşitli musiki aletleri kullanılır. Hatta bundan dolayı kendilerine karşı çıkan bazı alimlerin itirazlarını reddetmek için Halvetiler devranı savunan eserler yazmışlardır. (Süleyman Uludağ, “Halvetiyye”, *DİA*, XV, 394.) Rivayete göre Mevlevîliğe sıcak bakan Niyazî-i Mısırî, talebelerinden Mehmed Dede'ye *Mesnevî*'den bazı beyitler okuyarak şerh eder, hangi makamlara işaret ettiğini anlatır, dervişlerini de mevlevîhaneye gönderirmiş. Dahası bizzat mevlevîhaneyi ziyaret edip ney dinleyerek ağlar imiş. (Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısırî Dîvânı*, Ankara 2008, s. 103.)

¹⁸¹ Süleyman Uludağ, *İslam Açısından Müzik ve Sema*, İstanbul 2004, s. 132.

¹⁸² Süleyman Uludağ, s. 132.

Ahmedî'nin İran şairlerinden Molla Camî'yi okuduğu ve bu şairden etkilendiği anlaşılmaktadır. Şair Camî'nin muammalarını açıklayan eserler kaleme aldığı gibi onun bir mektubunu da şerhetmiştir. Ahmedî, *Vahdetnâme*'de ise şairin bir mısraını olduğu gibi tazmin etmiştir. Aşağıdaki beytin ikinci mısraı Camî'nin bir gazelinden alınmıştır.

Bî-tereddüd hemân çü bād-ı şimāl¹⁸³

قم و سر نحو قبلة الآمال

İsmail Belîğ'in bildirdiğine göre Ahmedî, çağdaşı şairlerden Vecdî (ö. 1661 ?) nin gazellerine nazireler de yazmıştır. Vecdî'nin,

Lutf-ı felek ki ellere âbı şarâb ider

Dil-teşne-i mahabbete bahrı serâb ider¹⁸⁴

matlalı gazeline Ahmedî, Belîğ'in üç beytini kaydettiği aşağıdaki gazeliyle nazire yazmıştır:

Devrân sirişk-i âlumı bezme şarâb ider

Sîh-i belâda bağrumı hûnîn kebâb ider

Mi'mâr-ı kec-esâs-ı sipihre budur reviş

Ma'mûr idince bir dili bin dil harâb ider

Bî-hûş u mest görse eger ol perî meni

Nâr-ı cefâyı çihre-i gül-âb ider¹⁸⁵

Yine Vecdî'nin;

Mestâne dili meclis-i rindâne getürdüm

Bir bülbül-i şûrîde gilistâne getürdüm¹⁸⁶

¹⁸³ Bu beyit Camî'nin *Der-medh-i Sultân Mehmed-i Rûmî* başlıklı şiirinin ilk beytidir. Camî'nin beyti şu şekildedir:

طالب ریاک ای نسیم شمال

قم و سر نحو کعبه العشاق (*Külliyyât-ı Dîvân-ı Câmî*, Tahran 1385, s. 632.)

¹⁸⁴ Eşref Yanmaz, *Vecdî, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1995, s. 66.

¹⁸⁵ İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 419.

¹⁸⁶ Yanmaz, s. 100.

matlalı gazeline Ahmedî aşağıdaki beyitlerin yer aldığı gazelini nazire olarak yazmıştır.

Tâ çâk-ı girbânımı dâmâne getürdüm
Âgâz-ı ser-kârımı pâyâne getürdüm

Yüz tîr-i ciger-dûzını dilden geçürdüm
Sad âb-ı hayât tuhfe için câna getürdüm

Hûnîn müjelerden dil-i sad-çâki gören dir
Dâmâna güli pençe-i mercâna getürdüm¹⁸⁷

¹⁸⁷ İsmail Belig, *Güldeste*, s. 419.

İKİNCİ BÖLÜM

VAHDETNÂME

2.1. ESERİN ADI

Ahmedî, eserinde, eserin ismiyle ilgili herhangi bir bilgi vermemektedir. Ancak eserin nüshalarının ferağ kayıtlarında¹⁸⁸ ve eserden bahseden kaynaklarda¹⁸⁹ ismi *Tevhidnâme*, *Vahdetnâme-i 'Âlem-engîz* ve *Vahdetnâme* şeklinde yer almaktadır.

Bu çalışmanın başlığında, eserin yaygın olarak bilinen şekliyle *Vahdetnâme -i 'Âlem-engiz* ismine yer verilmeyle birlikte metin içerisinde *Vahdetnâme* şekli tercih edilmiştir.

2.2. YAZILIŞ TARİHİ

Kaynaklarda eserin yazılış tarihine ait herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. *Vahdetnâme*'de de bu konuyla ilgili herhangi bir kayıt yoktur. Ancak eserde yer alan bazı ifadelerden hareketle tahmini bir şeyler söylemek mümkündür.

Elimizde bulunan iki müellif nüshasındaki ferağ kayıtlarında eserin, şairin Bursa'da Gazi Hüdavendigâr medresesinde müderrislik yaptığı dönemde yazıldığı bildirilmektedir. Bu dönem, şairin Hudavendigâr medresesine Bıçakçızade Mustafa Efendi yerine tayin edildiği 1100/1688-1689 yılı ile Anadolu muhasebecisi göreviyle 1102/1691 yılında Fazıl Mustafa Paşa'yla birlikte katıldığı Belgrad seferine kadarki

¹⁸⁸ Elde bulunan iki müellif nüshasından birinde eserin adı *Tevhidnâme* olarak kaydedilmiştir (Süleymaniye Ktp, Pertev Paşa, nr. 618, 195^a). Diğer müellif nüshası başta olmak üzere başka nüshalarla da hayli farklar içeren ve müellifin sonradan ekleme, çıkarma ve değiştirmeler yaptığı anlaşılan bu nüshanın haricinde bu isme ne nüshalarda ne de sonraki kaynaklarda rastlanmaktadır. Diğer nüshaların bir kısmında müstensihlerce gerek serlevhada gerek ferağ kayıtlarında eserin isminden farklı şekillerde bahsedilmiştir. Buna göre eserin adı müellif nüshası olan ve sonraki nüshalara kaynak teşkil eden Nuruosmaniye nüshasının serlevhasında (Nuruosmaniye, nr. 2649, 1^b) ve ferağ kaydında (90^a); Kahire nüshasında bulunan ve müellifin oğlu Mahmud Efendi tarafından istinsah edilen nüshadaki ferağ kaydında (Kahire Milli Ktp., nr. 61077, 88^b); Halet Efendi nüshanın serlevhasında (Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 344, 1^b); müellifin ölümünden iki yıl sonra istinsah edilen Avusturya nüshasının ferağ kaydında (Avusturya Milli Ktp., Türkçe Yazmaları, nr. 361, 99^b) *Vahdetnâme -i 'Âlem-engiz*; matbu nüshada *Vahdetnâme (Vahdetnâme, Naşiri: Hafız Refi'*, Dersaadet, 1302, s. 2.) olarak bildirilmektedir.

¹⁸⁹ Başta tezkireler olmak üzere Ahmedî'den bahseden kaynaklar eserin ismini farklı şekillerde zikretmişlerdir. Eserin adı *Güldeste* (İsmail Belig, s. 419.) ve *Osmanlı Müellifleri*'nde (Bursalı Mehmed Tahir, s. 232.) *Vahdet-name-i 'Âlem-engiz*; Salim (İnce, s. 198.) ve Safayî (Çapan, s. 78.) tezkirelerinde *Vahdetnâme* şeklinde zikredilmiş, başta günümüzde yapılan çalışmalar olmak üzere, sonraki kaynaklar da bu isimleri tekrar etmişlerdir. Öyle anlaşılıyor ki şair eserini ilkin *Tevhidnâme* adıyla telif etmiş, fakat daha sonra bazı değişiklikler yaparak eserin ismini değiştirmiştir. Eser müstensihlerce *Vahdetnâme -i 'Âlem-engiz* ve *Vahdetnâme* adlarıyla istinsah edilmiş ve bu isimle meşhur olmuştur.

döneme tesadüf etmektedir.¹⁹⁰ Ahmedî bu seferden döndükten sonra da tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte aynı medresede müderrislik görevini sürdürmüştür. Yine *Vahdetnâme*'nin sonundaki *kalemiyye* bölümünde, 28 Rebiülevvel 1106 (16 Kasım 1694) ile Receb 1108 (Ocak-Şubat 1697) tarihleri arasında reisülküttablık görevinde bulunan Ramî Mehmed Paşa'nın (ö. 1708) övgüsüne yer verilmiştir.¹⁹¹

Bütün bu kayıtlar dikkate alındığında *Vahdetnâme*'nin 1100/1688-1689-1108/1697 yılları arasında yazıldığını söylemek mümkündür.

2.3. TÜRÜ

Vahdetnâme, tevhid ve münacat içerikli eserler arasında değerlendirilmiştir.¹⁹² Agah Sırrı Levend, konuyla ilgili, *kaside, murabba', terci' biçimlerinde yazılan ya da mesnevilerin başına eklenen tevhid ve münacatlardan başka bu konuda ayrıca kaleme alınan eserler de vardır. Bunlar tevhidnâme ve vahdetnâme adlarını taşıyır* şeklinde bir tanım yaptıktan sonra eseri türün müstakil örnekleri arasında göstermiştir.¹⁹³

Ahmedî'den bahseden biyografik kaynaklar ise *Vahdetnâme*'yi kısas-ı enbiya türü içerisinde değerlendirmişlerdir. Salim, eserin kısas-ı enbiya olduğunu "... ve *Vahdet-nâme ile kısâs-ı enbiyâyı nazm etdikleri eser-i kâmilleri...*"¹⁹⁴ şeklinde ifade eder. Safayî de eserden "*ve dahi Vahdet-nâme namıyla kısâs-ı enbiyâyı nazm etmiştir.*"¹⁹⁵ şeklinde bahsetmektedir.

Peygamberlerin gönderilişindeki başlıca amacın toplumlara tevhid fikrini yerleştirmek olduğu düşünüldüğünde, onların kıssalarını anlatan edebi eserlerin de bu fikirden bağımsız olamayacakları muhakkaktır. Bu nedenle çalışmamıza konu olan eseri; tevhid fikrini ifade etmek maksadıyla kaleme alınan bir kısas-ı enbiya olarak

¹⁹⁰ Fazıl Mustafa Paşa, Rumeli'de Üsküp'e kadar ilerleyen Avusturya kuvvetlerini geri atmak için ilk seferine Şevval 1101'de (Temmuz 1690) çıkmıştır. Bu sefer sırasında Şehirköyü, Vidin, Pasarofça, Güvercinlik, Semendire, Niş ve Belgrad geri alınmış; Sava kıyısındaki Böğürdelen Kalesi ile Tuna kıyısındaki Vidin, Fethülislam Hırsova kaleleri ve Tuna'daki adalar zabtedilmiştir. 1691 kışını İstanbul'da geçiren Mustafa Paşa, 18 Ramazan 1102'de (15 Haziran 1691) Edirne'den ayrılarak ikinci kez Avusturya üzerine sefere çıkmıştır. 24 Zilkade 1102'de (19 Ağustos 1691) ikinci vakti Avusturya kuvvetlerine karşı askeri cesaretlendirmek için öne çıkan Mustafa Paşa, bir kurşun isabetiyle şehit düşmüştür (Abdülkadir Özcan, "Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa", *DİA*, XXVI, 264-265). Kaynaklarda Ahmed Efendi'nin Fazıl Mustafa Paşa'nın şehit edilmesi üzerine Bursa'ya döndüğü bildirildiğine göre (İsmail Belig, *Güldeste*, s. 413; İnce, s. 199; Karatay, s. 90) Ahmed Efendi bu ikinci sefere katılmış olmalıdır.

¹⁹¹ Tenkitli metinde 2869-2920. beyitler arsında yer alan Farsça kasidenin 2907-2921. beyitleri Ramî Mehmed Paşa'ya methiye mahiyetindedir.

¹⁹² Levend, s. 40.

¹⁹³ Levend, s. 40.

¹⁹⁴ İnce, s. 198.

¹⁹⁵ Çapan, s. 78.

değerlendirmek gerekmektedir. Ancak böylesine hacimli eserlerde, beyit ya da beyitler seviyesinde de olsa başlıbaşına bir edebi tür olarak değerlendirilen bazı konulara rastlamak mümkündür. Eserde klasik Türk şiirinde yaygın olarak bilinen edebi türlerden bazılarının isimleri ve beyit numaraları şu şekildedir:

Nasihatname (561-572)

Münacat (1541-1546/2496-2546/2625-2647)

Niyazname [Meleklerin niyazı] (1553-1555)

Mevlid (2289-2329)

Mucizatu'n-Nebî (2330-2432)

Gazavatu'n-nebî (2433)

Hilye-i Nebî (2434-2458)

Şefaatname (2459-2495)

Tevbename (2547-2582/2611-2624)

Sakiname (2583-2610)

Kalemiyye (2648-2921)

Şikayetname [Felekten şikayet] (2695-2737); [Yaşlılıktan şikayet] (2787-2847)

Medhiyye [Reisülküttab Rami Mehmed Paşa övgüsü] (2907-2921)

2.4. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.4.1. Nazım Biçimi:

Vahdetnâme, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Eserin, klasik mesnevi kompozisyonuna tam anlamıyla uyduğu söylenemez. 2921 beyitten meydana gelen eserin giriş bölümünde tamamı Arapça tamlamalarla oluşturulmuş üç beyitle birlikte ilk 10 beyit besmele konusunu işlemektedir. Bundan sonra *tahmid* (10-16) bölümü yer almaktadır. Tevhid fikri eserin tümünde yer almakla birlikte alemin yaratılışı anlatılmadan önceki beyitleri (17-23) mesnevilerin giriş bölümünde yaygın bir şekilde yer verilen *tevhid* bölümlerinin bir örneği olarak değerlendirmek gerekir. *Vahdetnâme*'de mesnevilerin giriş bölümünde bulunan *na't*, *sebeb-i telif*, *agaz-ı dastan* gibi bölümler bulunmamaktadır.

Vahdetnâme'de biri Türkçe (2678-2737), diğerleri Farsça olmak üzere üç kaside yer almaktadır. 60 beyitlik Türkçe kaside, mesnevi nazım biçimiyle ve kaleme hitaben yazılan bölümün devamı mahiyetindedir. İkinci kaside bu kez devata hitaben yazılan bölümün devamı niteliğinde 77 beyitlik Farsça bir kasidedir (2771-2847).

Vahdetnâme'de üçüncü kaside de yine Farsça kaleme alınmıştır. 53 beyitten oluşan manzume bu kez kağıda hitaben yazılmış bölümle aynı muhtevadadır. 2869-2921. beyitler arasında bulunan kasidenin 2907-2921. beyitleri resisülküttab Ramî Mehmed Paşa'ya medhiyye hüviyetindedir.

Ahmedî kasidelerin diline göre mahlas seçimi yapmıştır. Şair Türkçe kasidesinde Ahmedî mahlasını, Farsça kasidelerinde Hace mahlasını kullanmıştır:

Eyleme Aḥmedī ḥod-ārāyī
Saña çoḡdur bu lāf ḡayrı yeter (2726)

خواجه ام خواجه متاع هنر
شیرم و شیر غاب استغنا (2830)

بس کن ای خواجه و عنان برکش
ابلق خامه را مکن ارخا (2840)

خواجه ام گرچه من درین کالا
گشتم از پر کسادیش بیزار (2899)

2.4.2. Vezni

Vezin, şiirde ahengi sağlayan öğelerden biridir ve şiirde ritme hizmet etmesi bakımından önemlidir. Bir şiirde ritim hecelerinin gruplandırılması veya seslerin düzenli bir şekilde dizilişyle sağlanır. Aslolan vezin değil, ritimdir.¹⁹⁶ Klasik Türk şiirinin hakim vezni aruz bir ritim aracıdır. Uzun ve kısa ya da kapalı ve açık hecelerinin belli bir düzen içerisinde sıralanmasından meydana gelen aruz yüzyıllar boyunca türk şiirine güç vermiş, ahenk katmıştır. Şiirde vezin, kelime seçimini kolaylaştırdığı gibi kelime savurganlığını önleyerek dilin musikisini öne çıkarır. Bir başka deyişle seslerin yerini ve rolünü belirler.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Şerif Aktaş, *Şiir Tahlili, Teori-Uygulama*, Ankara 2009, s. 39.

¹⁹⁷ Süleyman Solmaz, "Divan Şiirinde Kelime Seçimini Etkileyen Faktörler", *SÜ, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.15, (Güz 2004), s. 43.

Vahdetnâme, Hafif bahrinin *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Arda gelen açık ve kapalı hecelerın çokluğu, ilk tefilesinin *fâ'ilâtün* son tefilesinin *fa'lun* olarak değişik şekillerde kullanılabilmesi kalıba bir esneklik ve kolaylık getirmiştir. Bu kolaylığı ve kısalığı yüzünden birçok uzun mesnevi bu kalıpla yazılmıştır.¹⁹⁸

Vahdetnâme'de, zihafa sıkça rastlanmaktadır. Fakat aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere bu uygulamaların genellikle kelime sonlarında yapıldığı; söz konusu kelimelerin bugün genellikle kısa okunduğu ve kulağı rahatsız etmediği dikkate alınmalıdır.¹⁹⁹

Evvelâ olmaduğca şekker-ĥâr
Tıťı mümkün mi eyleye güftâr (7)

Mâni° ü mu°tı vü ĥakîm oldur
Ĥâlîķ u râzîķ u °alîm oldur (11)

Oldı nüh kâne cilve-ger âbâ
Ya°nî eflâķ-ı tis° ser-i bâlâ (27)

°Ulvî vü süflîden toğub evlâd
Kurretü'l-ayn-ı mâder ü dâmâd (38)

Tıfl-ı Cevzâ da oldı fermân-ber
Aña erzânîdür o tiğ u kemer (61)

Ĥosa elden terâzûsın mîzân
Ne çekerdi göreydi ol bir ân (70)

¹⁹⁸ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı, Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 1999, s. 261.

¹⁹⁹ Haluk İpekten, zihafı “Uzun seslileri bulunan Arapça ve Farsça kelimeleri aruz kalıplarına uydurabilmek için yapılan hatadır.” şeklinde bir değerlendirmede bulunur. (İpekten, s. 153) Fakat eldeki örneklerden hareketle Yakup Şafak'ın da belirttiği gibi sonu uzun sesli harf ile biten kelimeler geçiş halinde, yani bir tür ulama yapılarak sözün tabii akışına ve telaffuzuna zarar vermediği; hatta çoğu kez akıcılığı sağladığı için hemen bütün şairlerce bir kusur olarak değerlendirilmemiş, tıpkı imale gibi zarûret-i veznden sayılmıştır. (Yakup Şafak, *Aruz Terimleri*, Konya 2003, s. 60)

Gāhī t̄utulduğına bağılmaz
 Çünki nādir olur o t̄utulmaz (119)

Heft deryā nice uymasun emre
 Bir içim Şu kadar deḡül q̄ahra (310)

Şerbet-i q̄ahrıdur kerem-āmīz
 Dārū-yı luđfidur Őifā-engīz (741)

PīŐ-i evŐānda olma ser-cünbān
 CünbiŐ eyle sū-yı reh-i Īmān (1236)

Pençe penç oldı bāzū-yı ilzām
 Rezm-gāh-ı suğanda çekdi ligām (1449)

Eyledikde Īalīli aña sūvār
 İtdi ferzendi āđūŐında q̄arār (1700)

Vezin uygulamasında dikkat çekken hususlardan birisi vezin gereği kelimelerin okunuŐunda yapılan deđiŐikliklerdir. Örnek beyitlerde *huffâş*, *ufkla*, *bezm*, *Şükr*, *dükkân*, *Őehrde*, *hüsnde*, *nesl* kelimeleri vezin gereği deđiŐtirilmiŐtir.

Āfitāb-ı irādetidür fāŐ
 Cebrile gün görür mi çeşm-i **hufāŐ** (133)

Rişte-i fecri itdi Őirāze
 Kıldı devrin **ufuğla** pervāze (435)

Çehresin Īasretiyle kıldı ĪırāŐ
 Őīnesin lāne itdi büm u **hufāŐ** (446)

- Āteş-efrūz-ı micmer-i hūrşīd
 ʿŪd-sūz-ı **bezim**-geh-i Nāhīd (712)
- Ağzını her dem eyle şekker-ḥā
 Bir yiyüb biñ **şükür** ider dānā (752)
- İtdi anda tırāşeler rīzān
 Oldı gūyā **dükān**-ı ḥarrāṭān (1307)
- Kaldı zīrā **şehirde** ten tenhā
 Bā-ḥuşuş oldı keydile gūyā (1351)
- Sāre gerçi **hüsünde** bī-mānend
 Ḥulḫ u ḥalkīle ser-be-pā dil-bend (1649)
- Ola sizden nebīreler peydā
 İnkıṭāʿ-ı **nesil** olur mı revā (2013)
- Şeb külāhın giyüb şeh-i encüm
 Ḥāb-gāh-ı **ufukda** olmuş güm (2299)

Soru edatı “mı/mi/mu/mü” görülen geçmiş zaman ekiyle birlikte kullanıldığında vezinden kaynaklanan zorunlulukla arada kaynaştırma harfi kullanılmamıştır.

- Virmese cānın emr-i mevlāya
 Hem-dem olur **mıdı** mesīḥāya (135)
- İtmese ger irādetin der-kār
 ʿUḫdelerden çıkar **mıdı** seyyār (223)

Esmese ger nesāyim-i bī-çün
Yilkenini açar **mıdı** gerdün (280)

Āsumān u zemīne bir mi‘mār
Olmayaydı olur **mıdı** pā-dār (1225)

Der-miyān olmasa eger hāme
Böyle ābād olur **mıdı** nāme (2851)

Bilindiği gibi Türkçe kelimelerde imale-i memdud olarak da bilinen med yapılmaz. Türkçe’de kısa heceyi uzun okuyarak imale yapmak zaten yanlıştır. Bir de bu kısa heceyi iki hece olacak şekilde büsbütün uzatmak mısraın ahengini bozar ve bir hata olarak değerlendirilir. Bu yüzden şairler Türkçe kelimelerde med yapmaktan kaçınmışlardır. Bununla birlikte Türkçe kelimelerde med örneklerine rastlanılmaktadır.²⁰⁰ *Vahdetnâme*’den alınan aşağıdaki beyitte Türkçe bir kelime olan “Tağ” (Dağ) vezin gereği iki hece olarak okunmuştur.²⁰¹

Serzenişler idüb yed-i tevbîh
Tağlar başına olur gülmîh (329)

2.4.3. Kafiye ve Redif

Kafiye ve redif klasik Türk şiirinde ritmi oluşturan öğelerden ikisidir. Kafiye ses, redif ise söz tekrarlarının mısra sonlarında simetrik olarak kullanılmasıdır. Ancak kafiye, sadece benzer sesbirim ya da sesbirim gruplarının düzenli tekrarına dayanan bir ahenkten ibaret değildir. Kafiyeyle bir araya getirilen unsurlar arasında anlamsal bir ilişki zorunludur.²⁰² Aşağıdaki beyitlerin hemen her kelimesinde göze çarpan anlamsal bütünlük kafiyeyle pekiştirilmiştir:

²⁰⁰ İpekten, s. 152.

²⁰¹ Türkçe kelimelerde “med” uygulaması ve “Tağ” kelimesinde yapılan med uygulamasının örnekleri için bk. Hakan Taş, “Klasik Türk Şiirinde Türkçe Sözcüklerde Med”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 19, İstanbul 2008, s. 143-156.

²⁰² Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Ankara 1996, s. 83. (R. Jakobson’dan naklen)

Merhāmet-pīşe-i dil-efgārān
Mekremet-rīz-i hūn-ı dil-h̄ārān (1065)

İtdi Nūhuñ duāsını maqbūl
Oldı her h̄āhişine hūsn-i qabūl (1067)

Vahdetnâme'de aynı dilden seçilen kelimelerle kafiye oluşturulduğu gibi Osmanlıcanın imkanlarından faydalanılarak Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeler de birbirleriyle kafiyelenmiştir. Aşağıdaki beyitte Arapça *kurban* kelimesiyle Türkçe *kan* kelimesi kafiyeyi oluşturmaktadır:

Şāh-ı hāver yolına qurbānlar
Kesdi gerdūn dökildi al qanlar (431)

Farsça ve Arapça kelimelerin kafiyeyi oluşturduğu bir beyit:

Secde-gāh-i şanemden olmağ dūr
Ser giderse daħi degül mağdūr (1246)

Türkçe ve Farsça kelimelerin kafiye oluşturduğu örnek beyit:

Qudretiyle hayāli var itdi
Anı ol gence genc-dār itdi (829)

Asonans ve aliterasyon uygulamasının göze çarptığı aşağıdaki beyitte kafiye ve redif gibi ahenk unsurları tamamen Türkçe kelimelerle sağlanmıştır:

Birbirine anı toqunduramaz
Hiç birin birine qondurmaz (400)

Eserde yaygın olmamakla birlikte cinas örneğine de rastlanmaktadır:

Ḳabza-ı Ḥaḳḳuñ oldu çün **rāmı**
Ḳavse dinse ‘aceb midür **rāmī** (76)

Şerr-i āb oldu ma‘nīde **bāde**
Virme ‘aḳluñ **şarābile bāde** (767)

Vahdetnâme’de bazen kafiyeyi oluşturan kelimelerin aynı düzenle tekrar edildiği görülmektedir:

Çünkü ser-menzile yitişdi seḫāb
Aḡlayub dökdi gözlerinden āb (373)

Şuyı ile ḳalub ayazda seḫāb
Müncemid oldu hep içindeki āb (386)

Berḳi ebr içre eyleyüb pinhān
Āteşi penbelerde itdi nihān (381)

Her ne rāzım olursa dilde nihān
Saña ‘ahd olsun eylemem pinhān (2676)

Līk perverdīgār-ı bī-mānend
Kār-sāz-ı umūr-ı pest ü bülend (174)

Şāni‘-i bī-zevāl u bī-mānend
Hep anıñ şun‘ıdur bu pest ü bülend (1143)

Şiirde redifin önemine dikkat çeken Yahya Kemal, İran ve Türk şiirinde redifin Arap şiirindeki gibi uslu olmayıp, azgın, taşkın ve coşkun olduğunu söyler. İran ve Türk şairlerinin kafiyeden ziyade redife önem verdiklerini belirten Yahya Kemal’e göre *Türk*

*redifi buldu mu, şiirin asıl özünü söylemiş demektir.*²⁰³ Klasik Türk şiirinin genelinde olduğu gibi *Vahdetnâme*'de de redif önemli bir ahenk unsuru olarak kullanılmıştır. Redif, eserde daha ziyade Türkçe kelimelerden oluşmaktadır. Türkçe eklerle, kelimeyle, birden fazla kelimeyle oluşturulan redifler eserin genelinde gözlemlenmektedir. Aşağıdaki beyitte ise bugün Türkçe'de sıkça kullanılan Farsça *dûst* kelimesi redifi oluşturmuştur:

Var bugün bir maḥalde daḥvet-i dūst
Vācib oldı bize icābet-i dūst (1772)

Aşağıdaki beyitte de redifi Farsça bir kelime oluşturmuştur:

Zāhirā vāḳiḥ oldı ṭāḳa ṣikest
Maḥnide geldi ṭumṭurāḳa ṣikest (2344)

Klasik Türk şiirinde redifi belirleyen etkenlerden biri türdür. Özellikle kelime seviyesindeki rediflerde metnin anlamı arasında bir ilişki vardır. Konu çok kere redifi belirler.²⁰⁴ Aşağıda örneklerde kullanılan redifler büyük oranda kısas-ı enbiyada vurgulanan tevhid fikri ile ilgilidir:

Kā'ini fāsid eyleyen oldur
Rāyici kāsidi eyleyen oldur (334)

Ḥāleme bād-ı nuṣret andandur
Feyz-i riḥ-i vilādet andandur (279)

Klasik Türk şiirinde redif, şiirde aynı anlam ve görevde ses veya kelime tekrarı şeklinde tanımlanmakta; mısra başlarındaki düzenli tekrarlar da redif kapsamında değerlendirilmektedir. Mısra sonundaki redif gibi, sistemli olarak şiirin bütününde

²⁰³ Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, İstanbul 1997, s. 134.

²⁰⁴ Macit, s. 88.

kullanılan tekrarlar, mısra başı kafiyesi ve iç kafiye gibi, bulunduğu yere göre, mısra başı redifi (ön redif) ve iç redif olarak adlandırılmıştır.²⁰⁵ *Vahdetnâme*, mesnevi olması hasebiyle doğal olarak metnin tümünde bu imkanın kullanılmasına müsait değildir. Yine de eserde beyit seviyesinde, aynı zamanda bir paralelizm sağlayan iç kafiye ve iç redif örnekleri verilmiştir. Aşağıdaki beyitte alt alta gelen bütün kelimeler birbiriyle kafiyeli olduğu gibi “-dür” ve “-dan” ekleri redif işleviyle kullanılmıştır:

Şudretidür hisābdan bīrūn
Hikmetidür kıyāsdan efvūn (511)

Şu beyitte ise kelime başında redif söz konusudur:

Şirkdür cālib-i ‘azāb u nekāl
Şirkdür bā‘is-i şekā vü dālāl (1609)

2.5. MUHTEVA

2.5.1. Alem

Kıyas-ı enbiyalara alemin yaratılışıyla başlanması türe özgü bir tertip özelliğidir. Bu nedenle bu bölümü peygamber kıssaları başlığı altında değerlendirmek gerekir. Eserin 23-962. beyitleri arasında yer alan ve tümü dikkate alındığında oldukça hacimli sayılabilecek bu bölümde ayrıntılı anlatımlara yer verilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, astronomiye dair eserler de kaleme alan Ahmedî'nin, konuya vukufunu ortaya koymak amacıyla ayrıntılı sayılabilecek bir inceleme yapmaya gayret edilmiştir.

Kıyas-ı enbiyalara alemin yaratılışı ile başlanmasının Kur’ân-ı Kerim’de ve peygamber kıssalarında anlatılan tevhid mücadeleleriyle doğrudan ilişkisi vardır. Kur’ân’ın temelde varmak istediği en önemli hedefi Allah’ın varlığı ve birliği meselesi; yani tevhid fikridir. Ayetlerde alemin yaratılışı, kanun ve sahnelerine ilişkin işaretlerin, Allah’ın büyüklüğüne, saltanatının sınırsız genişliğine, varlık üzerindeki isim ve sıfatlarının tecellileri karşısında muhatabını takdire, ilim ve kudretinin sonsuzluğuna dikkati çekmeyi hedef aldığı görülmektedir. Daha net bir ifade ile, davetin ana

²⁰⁵ Yaşar Aydemir-Halil Çeltik, “Redife Farklı Bir Bakış: Divan Şiirinde Ön Kafiye ve Ön Redif”, *Bilgi*, S. 46, (Yaz 2008), s. 210.

hedeflerinden birisi olarak Allah'ın varlığının gerekliliği, mükemmel sıfatlara sahip olduğu gerçeği açıkça hissedilmektedir.²⁰⁶ Bu nedenle Kur'ân-ı Kerim, sık sık tabiat görüntülerine, iman edenlerin tefekkür etmesi gereken Allah'ın ayetleri olarak değişir. Bunun için bütün İslam tarihi boyunca bilümlü uğraşan Müslümanların çoğu tabiatın harikuladeliği karşısında Allah'ın rahmet ve yüceliğini gösteren ayetler arama amacını gütmüşlerdir.²⁰⁷

Kur'ân-ı Kerim'in yaratılışa dair ayetlerinin bir başka özelliği teslimiyet fikrini öne çıkarmasıdır. Kainat ne için yaratılmışsa o maksat dahilinde ilahi kanunlara uymakta, yaradanına teslim olarak onun emir ve iradesine boyun eğmektedir. Varlık düzleminde özgür irade sahibi insandan başka hiçbir varlığın bu ilahi emir ve iradenin dışına çıkmadığı anlaşılmaktadır.²⁰⁸

Kur'ân-ı Kerim'de Allah bir şeyi yaratmayı dilediği zaman o şeye “kün” (ol) demesinin yeterli olduğu belirtilir.²⁰⁹ Allah'ın gökleri ve yeri örneksiz bir şekilde hak ve hikmete uygun olarak yaratması²¹⁰ ve Hz. İsa'yı babasız olarak dünyaya getirmesi²¹¹ anlatılırken “kün” emrine vurgu yapılmıştır. Ahmedî de “kün” emrini yaratılışın kaynağı olarak görür. Kainattaki her şey yokluk uykusunda iken bu sözle uyanmış, Allah'ın birliğini dile getirmişlerdir:

Ebr-i kün itdi kaçtre bārānı

Çıldı ter çünkü rüy-ı imkânı

Çufte-gān-ı 'adem olub bīdār

Vahdet-i Haçça itdiler ikrār

Emr-i İcād emr-i vāfīdür

Kāf u nūn kā'ināta kāfīdür

²⁰⁶ Şengül, s. 8-9.

²⁰⁷ Seyyid Hüseyin Nasr, *İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş*, İstanbul 1985, s. 22.

²⁰⁸ Ramazan Altuntaş, *İslam Düşüncesinde Tevhid ve Estetik İlişkisi*, İstanbul 2002, s. 211-212.

²⁰⁹ Nahl, 16/40; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68.

²¹⁰ Bakara, 2/117; Enam, 6/73.

²¹¹ Âl-i İmrân, 3/47, 59; Meryem, 19/35.

Perde-pūşīdegān-ı şahn-ı ʿadem
Cilve-gāh-ı vüçüda başdı kadem (23-26)

2.5.2. Felekler

Ahmedî, feleklerin yaratılışını ve yedi gezegenin ateş, hava, su ve topraktan oluşan dört unsura olan etkilerinden meydana gelen mevalid-i selasenin oluşumunu evlilik istiaresiyle anlatır:

Oldı nüh kâne cilve-ger ābā
Yaʿnī eflāk-ı tisʿ ser-i bālā

Ṭālibān-ı ʿarūs-vār tolu
Kīsesi sīm ü zer ile memlū

Ümmehāt-ı ʿanāşıra kābīn
Eyleyüb oldı çünki ʿādet-bīn

Nuķre-i aķter ü zer-i mihri
Eyledi fı'l-meşel anuñ mehri (27-30)

ʿUlvī vü süflīden toğub evlād
Kurretü'l-ayn-ı māder ü dāmād

Her biridür hūlāsa-ı aʿyān
Maʿden ü hem nebāt u hem hayvān (38-39)

Feleklerdeki bu hareketlilik her ne kadar kendiliğinden oluyor gibi görünse de aslında yaratıcının kudretinin eseridir. Bu kudret olmasa felekler ve içinde bulunanlar hiçbir şeye güç yetiremezler:

Zāhirā iden anı gerdündür
Fī'l-ḥaḳīka Ḥudā-yı bī-çündür

Ḥaḳ budur kim ḥaḳīm-i ʿālem-sāz
Kendü mülkünde istemez enbāz

Ḳudreti zerre zerre şāmıldür
Zātı hem kāmīl ü mükemmıldür

Fī'line ğayrı eylemez işrāk
Neye ḳādir bu günbed-i eflāk (44-47)

2.5.2.1. Çarh-ı Atlas

Atlas Feleği. Batlamyos sisteminden çıkarılan bir düşünceye göre kainatın merkezi konumundaki dünyayı bir soğan zarı gibi iç içe geçmiş bir şekilde dokuz felek çevrelemektedir. Dünya göğünden başlamak üzere bu feleklerden yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Birinci felekte ay olmak üzere sırasıyla Utarid, Zühre, Şems, Mirrih, Müşteri, Zühal gezegenleri bulunur. Sekizinci felek sabit yıldızlar ve burçlar feleğidir. Dokuzuncusu da cisimden arınmış olan ve bütün felekleri saran en büyük, en yüksek felektir. Bu feleğe felek-i atlas, felek-i a'zam, felekü'l-eflak adları verilmektedir.²¹² Atlas feleğinin merkezi alemin merkezi, kutbu alemin kutbudur. Birbirine paralel iki küresel yüzey arasında yıldız ve gezegenlerden arınmış olduğu için Atlas feleği adı verilmiştir. Bütün cisimleri çevrelemiş olduğundan cisimler alemin kendisinde son bulup gerçek yükseklik ve yönlerin sonu olmuştur. Göklerin ötesinde boşluk veya doluluk olmadığı için Atlas feleğinin dışbükey yüzeyi bir şeye temas etmez. Billur gibi saf ve basit (birleşik olmayan) cisimdir. Atlas feleği alemin merkezi etrafında doğudan batıya doğru hızlı bir hareketle içindeki bütün felekleri, ateş küresi ve hava küresinin bir bölümünü döndürüp yirmi dört saatte bir dönmesini tamamlar.²¹³ *Vahdetnâme*'de atlas feleğinin dönüşü İlahî kudrete duyulan hayranlığa bağlanmış, bu felekte yıldız bulunmadığı dile getirilmiştir:

²¹² Pala, s. 164-165.

²¹³ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, Ter. Faruk Meyan, İstanbul 1999, s. 99.

Çarh-ı atlas didikleri hayrān
O da bir bī-sitāre ser-gerdān (56)

2.5.2.2. Çarh-ı Heştüm

Sekizinci Felek, Burçlar Feleği. Sekizinci feleğe felek-i buruc (burçlar feleği) ve felek-i sevabit (sabit yıldızlar feleği) denir. Atlas feleğinin altında yer alır. Merkezi alemin merkezidir. Üstten Atlas feleğine, alttan Zühal feleğine değmektedir. Sayısız sabit yıldızlarla ve on iki burçla şekillenmiştir. Bu felekte yer alan on iki burcun her biri bir kavun dilimi şeklindedir. Sekizinci feleğin on iki bölümünün her birinin ortasında bulunan yıldızların genel görünümleri bir şekle benzetilmiş ve o burca o şeklin ismi verilmiştir. Eski astronomi bilginlerinin gözlemlerine göre toplam bin yirmi iki yıldızdan meydana gelen canlı veya cansız şeylere benzeyen kırk sekiz suret tahayyül olunmuştur. Bunlardan üçyüz kırk altı yıldızı içine alan on ikisi, bilinen on iki burca isim olmuştur.²¹⁴

Bu on iki burcun altısı ekvatorun kuzeyinde bulunur. Bunlara kuzey burçları denir ki Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Arslan ve Başak burçlarıdır. Ekvatorun güneyinde bulunan ve güney burçları denilen altı burç ise Terazi, Akrep, Yay, Oğlak, Kova ve Balık'tır. On iki burçtan Koç, Yengeç, Terazi ve Oğlak münkalibe (değiştiren) burçlardır. Güneş bu burçlarda iken bir mevsimden diğerine geçilir. Koç burcunda kıştan ilkbahara; Yengeç burcunda ilkbahardan yaz; Terazi'de sonbahara; Oğlak burcunda ise kışa geçilir. Koç burcunun başlangıcına ilkbahar noktası, Yengeç burcunun başlangıcına yaz dönüm noktası, Terazi burcunun başlangıcına sonbahar noktası, Oğlak burcunun başlangıcına kış dönüm noktası denir. Boğa, Arslan, Akrep ve Kova burçları "sabite" burçlardır. Bunlarda bir mevsimden diğerine geçiş olmadığı gibi iki mevsimin karıştığı burçlar da değildir. İkizler, Başak, Yay ve Balık burçları ise "mütecesside"

²¹⁴ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 100-101. Burçların on iki olması Roma'da gerçekleştirilmiştir. Çeşitli kültürlerde bunların sayısı daha fazladır. Örneğin Tanrı Baal (ya da Bel) gökyüzünü kurarken on iki ayın her biri için üçer burç dikmişti. Bunların gökkuşaklarını saptamak için de Nebiru durağını (Jüpiter gezegeni) yerleştirmişti. Tanrı Marduk ise yörüngeyi on iki burca bölmüştü. Asur-Babil'de burç adları şu şekildedir: Kusarikku (Koç), Alpu (Boğa), Tuamu rabûti (İkizler), Pulukku (Yengeç ?), Aru (Arslan), Siru (Başak), Zibanitu (Pençe anlamında), Akrapu (Akrep), Kastu (Ok), Saha (Keçi?), Ka (Kova?), Nunu (Balık). Eski Yunanlılarda burçlara ilk değinen Homeros olmuştur. Yunan matematikçi Eudoxus'a göre 44 burç vardır. Ptolemy ise 48 burç sayar. Burçların hayvan adları almasını Hipparchus ile gerçekleştirdiği sanılmaktadır. (Metin And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*, İstanbul 2010, s. 332.)

olarak adlandırılır. Güneş bu burçlarda iken bulunduğu mevsim ile gelecek mevsim arasında karışma olur.

Astronomi bilgileri on iki burç için çeşitli tabiatler tayin etmişlerdir. Her üç burcu bir tabiatla bulup “müsellesat-ı buruc” (burçlar trigonometrisi) ismini vermişlerdir. Buna göre Koç, Arslan ve Yay burçlarına “müsellese-i nariye” (ateş üçlüsü) denmiştir. Bu burçların tabiatı sıcak ve kurudur. Boğa, Başak ve Oğlak üçlüsüne “müsellese-i türabiye” (toprak üçlüsü) denmiştir. Bunların tabiatı soğuk ve kurudur. İkizler, Terazî ve Kova üçlüsü “müsellese-i hevaiyye” (hava üçlüsü) olarak adlandırılmıştır. Tabiatları sıcak ve rutubetlidir. Yengeç, Akrep ve Balık üçlüsüne ise “müsellese-i maiyye” (su üçlüsü) derler ki tabiatları rutubetli ve soğuktur.

On iki burcu, bir de erkek, dişi olmalarına göre ve gece ve gündüze nispet ederek ayırmışlardır. Ateş üçlüsü ve hava üçlüsünde yer alan altı burç müzekker (erkek); toprak üçlüsü ve su üçlüsündeki altı burç ise müennes (dişi) olmuştur. Müzekker olanlar gündüze, müennes olanlar geceye nispet edilmiştir.²¹⁵

Vahdetnâme'de; sekizinci felek; yani burçlar feleğinin İlahî emre bağlı olarak hareket ettiği belirtilmekte, aksi takdirde bu felekte yer alan burçların yok edileceği söylenmektedir. Eserde daha sonra bu felekte yer alan burçların anlatımına yer verilmiştir.

Çarh-ı heştüm de emrine münkâd
Yoğsa eylerdi burcını berbâd (56-57)

2.5.2.2.1. Hamel

Berre, Koç, Kuzu. Arap bilginlerinin Koç takım yıldızına verdikleri addan kaynaklanmaktadır.²¹⁶ Koç burcu, kuzey yarım kürede burçlar kuşağında bir takım yıldızın adıdır. İçinde on üç dışında beş yıldızdan oluşur. İlk parlak yıldızı dışarıda Şerateyn ile Natih'tir. Üçlü yıldızlarına da Butayn denilir.²¹⁷

Koç, Antik çağlardan beri çeşitli kültür ve uygarlıkların mitolojisinde önemli bir yer tutmuştur. Eski Mısır'da doğurganlığın ve yaratıcı yaşamın tanrısı Ammon Ra'nın başı koç başı imiş. Grek mitolojisinde ise koç, kral Athamas'ın kurban edilecek çocukları Friksos ile Helle'yi sırtına almış ve uçarak Kolchis'e (günümüzde Batum ve

²¹⁵ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 102-103.

²¹⁶ Mustafa Pultar, *Yıldız Adları Sözlüğü*, İstanbul 2007, s. 45.

²¹⁷ And, s. 336.

Poti civarı) kaçırmıştı. Çanakkale Boğazı'nı geçerken Helle suya düşmüş ve ölmüştü. Bundan dolayı Çanakkale Boğazı'nın bir adı, Hellespontus (Helle'nin denizi) tur. Friksos daha sonra koçu öldürmüş, ama koçun postu altına dönüşmüştür.²¹⁸

Güneş bu burca martın dokuzunda dahil olur. Bu tarih nevruz adıyla da anılmaktadır. Bu nedenle klasik Türk şiirinde daha çok ilkbaharın gelişini anlatan beyitlerde kullanılmıştır.²¹⁹ *Vahdetnâme*'de koç burcu "berre" ismiyle anılarak yine ilahî emre tabi oluşuyla söz konusu edilir:

Āteş-i qahrı berresin büryān
Eyleridi olaydı nā-fermān (58)

2.5.2.2.2. Sevr

Boğa, Öküz. Kuzey yarım kürede burçlar kuşağı üzerinde bir takımyıldız. MÖ. 4. binyıldan MÖ. 17. yüzyıla kadar ilkbahar ılımını gösterdiği için bilinen en eski takımyıldızdır. Çeşitli dönemlerde ve kültürlerde Mısırlıların Apis'i ve Giritlilerin Minotor'u gibi kutsal boğaları göstermiştir. Grek mitolojisine göre bu yıldız adını tanrı Zeus'un, boğa kılığına girerek Sidon (günümüzde Sayda kenti) kralı Agenor'un güzel kızı Europa'yı kaçırmaması olayından alır.²²⁰

Sevr, Kamerin burcu olduğundan sabah görünmez. Bu vakitte ayın kurban edildiğine inanılır. Güneş doğarken gökyüzünün kızıl olması ayın kanı olarak yorumlanır. Kamer sevr burcuna gelince evlenmek, mal davar almak, ekin ekmek, konuk çağırarak, yeni giymek olumlu yorumlanır.²²¹ Klasik Türk şiirinde genellikle kurban edilmesi, ayın bu burçta bulunması, Hamel ve Sevr burçlarının ona kurban olması gibi benzetmelerle kullanılır.²²² *Vahdetnâme*'de Sevr'in kaza ve kaderi ibret gözüyle izlediği; ayın Allah'ın emrine göre hareket ederek bu burçta menzil tuttuğu belirtilmektedir.

²¹⁸ Pultar, s. 60-61.

²¹⁹ Sabahat Deniz, *16. Yüzyıl Bazı Dîvân Şâirlerinin Türkçe Dîvânlarında Kozmik Unsurlar (Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî Beğ, Nev'î, Yahyâ Beğ)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) MÜ, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1992, s. 149.

²²⁰ Pultar, s. 18-19.

²²¹ And, s. 337.

²²² Deniz, s. 148-149.

Çeşm-i ‘ibretle şevr çünkü bakar
Ki ne güne ola kazā vü kader

Emr-i ‘ālīye olmağın kâ’il
Māh-ı tībāna itdi Hāḡ menzil (59-60)

2.5.2.2.3. Cevza

Paye, İkizler. Kuzey yarım kürede burçlar kuşağı üzerinde bir takımyıldız.²²³ Cevza, sırtı beyaz kara koyunlara denirse de minyatürlerde bu burcun rumuzu, belinde okluk bulunan ve elinde yay tutan bir adamın koyuna binmiş hali olarak tasvir edilir. Bu şekil koyunun üzerinde iki insan varmış görüntüsü verdiği için adına “zülcesedeyn”, “dü-peyker” veya “ikizler” denilmiştir. Aslında Tev’eman adlı birbirinden ayrılmayan iki yıldız Pollūx ve Kastor nedeniyle ikizler olarak adlandırılmıştır.²²⁴ Kamer, Cevza burcuna girince haber göndermek, mektup yazmak, hesap kitapla uğraşmak, kitap ve şiir okumak iyi karşılanmıştır.²²⁵

Tıfl-ı cevzā da oldı fermān-ber
Aña erzānīdür o tīğ u kemer (61)

2.5.2.2.4. Harçeng

Seretan, Yengeç. Kuzey yarım kürede burçlar kuşağında bulunan takımyıldız. Grek mitolojisine göre Herkül, çok başlı canavar İdra ile boğuşurken, Herkül’ü sevmeyen tanrıça Hera onun dikkatini çekmek için yengeci gönderir. Yengece kızan Herkül onu ayağıyla ezer. Bunun üzerine Hera yengece acıyarak onu göğe yerleştirir.²²⁶ Yengeç burcuna burc-ı harçeng denildiği gibi Kamer’in evi olduğundan burc-ı hilal de denilir. Bu burcun parlak yıldızının adı verilmemekle birlikte arkasındaki iki yıldız Hımareyn denilir. Kamer, Seretan burcuna gelince mektup ve elçi göndermek,

²²³ Pultar, s. 50.

²²⁴ Pala, s. 104.

²²⁵ And, s. 338.

²²⁶ Pultar, s. 114.

avlanmak, özellikle su kuşları avlamak, yeni elbiseler biçip giyinmek, yıkanmak, şerbet içmek olumlu yorumlanmıştır.²²⁷

Hükmine rāzı oldı çün harçeng
Baħr-ı nīlīyi eyledi evreng

İstikāmetle tutdı fermānın
Pīş ü pes nola itse cevlanın (62-63)

2.5.2.2.5. Esed

Şir, Aslan. Kuzey yarımkürede burçlar kuşağı üzerinde bir takımyıldız. Batlamyos, bilinen en eski takımyıldızlardan biri olan bu takımyıldızı şimdikine göre çok daha büyük olarak tanımlamıştı. Grek mitolojisine göre Aslan ayda yaşar. Bir gün dünyaya bir akan yıldız biçiminde inerek yeryüzünü talan edince Herkül (Herakles) onu boğarak öldürür ve göğe koyar.²²⁸

Aslan burcunun içinde yirmi yedi dışında beş yıldız bulunur. Yıldızlardan birine Tarf, dört yıldız Cebhe, birine Zübre, birine Zanebül-esed ya da Sarfe denilir. Kamer esed burcuna gelince işe başlamak, padişah görmek, ulu kişilere dertlerini söylemek, düşman üzerine gitmek, savaşmak, savaş araçları hazırlamak, tılsım yazmak, yemin etmek olumlu yorumlanmıştır. Ayrıca Esedullah, Esedullahi'l-galib gibi aslanla ilgili adları bulunan Hz. Ali ile bu burç arasında da ilgi kurulmuştur.²²⁹ Aslan burcu güneşin evi olduğundan minyatürlerde aslan ve güneş birlikte tasvir edilmiştir. Aslan, güneş ikilisi genellikle aslan ve onun sırtındaki insan figürü şeklindedir.²³⁰ *Vahdetnâme*'de ise bu burç yine tevhidî bakış açısıyla ele alınmış, güneşin bineğine benzetilmiştir:

Şir eger olsa idi nā-fermān
Eyler idi künāmını vīrān

²²⁷ And, s. 339.

²²⁸ Pultar, s. 10.

²²⁹ And, s. 340.

²³⁰ Ahmet Çaycı, *Anadolu Selçuklu Sanatı'nda Gezegen ve Burç Tasvirleri*, Ankara 2002, s. 106.

Ne zirā'ī alur idi mebsūt
Ten ü albi olurdu nā-merbūt

Meliki dinse albine ne aceb
āh-ı hūride oldu ho merkeb (64-66)

2.5.2.2.6. Sünbüle

Hue, Baak. Kesin olmamakla birlikte adını Grek mitolojisinde tarlaların ve büyümekte olan ürünlerin tanrıası olan Demeter'den (Roma mitolojisinde Ceres) almıştır. Tanrıa bir elinde bir palmiye dalı dier elinde ise bir buday başaı tutmaktadır. Takımyıldızın ve ierdii yıldızların başakla ilgili olan adları bu imgeden gelmektedir.²³¹ Özellikle iirlerde hue-i arh, hue-i sipihir eklinde anılan başak burcunun bir başka adı da Azra'dır. İinde yirmi altı, dıında altı yıldız bulunur. Sol omzundaki parlak yıldıza Avva denilir. Kamer sünbüle burcuna gelince bilimle uğramak, sema etmek, büyük kiileri görmek, mektup yazmak, resim yapmak, yeni giysiler giymek olumlu karşılanmıştır.²³²

Başak burcu Türkler arasında "buday başı" olarak adlandırılmıştır. Austos ayının ikinci yarısında mevsimin iyice ısındıı bir dönemde başak burcu başlardı ki bu hasat vaktinin geldii anlamını taşırdı²³³. Ahmedî, başak burcunun ilahî buyrua göre hareket ettiini söylerken burcun bu görünümünden faydalanmıştır:

Hue emrine olmayaydı refi
āsiyāb-ı felek iderdi dai

Dānesin kim görirdi hırmeninüñ
Yil eserdi yerinde meskeninüñ

āte-i ahr-ı hāzret-i āhhār
Kit-zārın iderdi ā'ıa-zār (67-69)

²³¹ Pultar, s. 16.

²³² And, s. 341.

²³³ aycı, s. 107.

2.5.2.2.7. Mizan

Terazi. Güney yarımkürede burçlar kuşağı üzerinde bulunmaktadır. Grek mitolojisinde adalet tanrıçası Astraea'nın cennete mi cehenneme mi gideceklerini belirlemek üzere ölümlerin ruhlarını tarttığı terazidir.²³⁴ Terazi burcu Türkler arasında "Ülgü" olarak adlandırılır. Anadoluda kuyruklu yıldız olarak da bilinir. Altay efsanelerine göre üç geyik, avcılar tarafından kovalanmış, avcının önünden göğe kaçan geyikler gökyüzünde terazi burcunu oluşturmuştur.²³⁵ Kamer, terazi burcuna geldiğinde yeni giyinmek, mektup yazmak, sefere gitmek, kadınlarla yiyip içmek, çocuğunu okula vermek, düğün yapmak, elçi göndermek olumlu yorumlanmıştır; Savaşmak ve satın almak hoş karşılanmamıştır.²³⁶ *Vahdetnâme*'de bu burç terazi şeklinden faydalanılarak anlatılmıştır:

Ḳosa elden terāzūsın mīzān

Ne çekerci göreydi ol bir ān

Eksügin tutsa idi ḳahr-ı ilāh

Mihr ü māhı iderdi tahta külāh

Keffeteyni güşāde bir sā'il

Feyz-i Ḥaḳdan daḳıḳaya ḳā'il (70-72)

2.5.2.2.8. Kejdüm

Akreb, Kuyruklu, Akrepyüreği. Güney yarım kürede bulunmaktadır. İsmi görüntüsünden almaktadır. Eski Grek mitolojisindeki öyküye göre, yer tanrıçası Gaia, tüm hayvanları avlayabileceğini öne sürerek övünen avcı Orion'u cezalandırmak için bu akrebi göndermiş ve akrep de avcıyı topuğundan sokarak öldürmüştür. Ancak daha sonra yılanlı Ofiukus avcıya bir iksir vererek onu cezalandırmıştır.²³⁷ Bu burca kejdüm-i felek de denilir. İçinde yirmi bir, dışında üç yıldız bulunur. Parlak yıldızı kalbü'l-akreb adını taşır. Üç yıldızdan birine İklil, diğer iki yıldız Şevle denilir. Kamer akreb burcuna

²³⁴ Pultar, s. 104.

²³⁵ Çaycı, s. 109.

²³⁶ And., s. 342.

²³⁷ Pultar, s. 2.

gelince bilimle uğraşmak, çocuğunu okula vermek, geometri ve yıldız bilimi öğrenmek, güzel yazı yazmak iyi; sefere çıkmak, hamama gitmek kötü karşılanmıştır.²³⁸

Kejdümüñ çeşm-i zāhiridür kūr
 alb-i akreb velī olur pūr-nūr

Savet-i Hada ol da ācizdür
 Geri kıuyruklu haylī yıldızdur

Buldı avf-ı udādan ol behre
 Zehrin izhāra anda yo zehre (73-75)

2.5.2.2.9. Kavs

Rami, Yay. Güney yarım kürede bir takımyıldız. Latince adı Sagittarius olan bu takımyıldız çeşitli dönemlerde çeşitli biçimlerde görülmüştür. Belinden aşağısı at biçiminde ve sol elindeki yayı gererek ok atmaya hazırlanan bir okçu şeklinde tanımlanmıştır.²³⁹ Grek mitolojisine göre okçu attığı oklarla akrebi öldürmüş ve böylece avcı Orion'un öcünü almıştır.²⁴⁰ Burc-ı keman, hân-ı keman da denilen yay burcu ile Müşteri gezegeni ile ok arasında ilişki kurulur. Otuz bir yıldızı vardır. Yıldızların iki kümesine Neayim-i varide ile Neayim-i sadire denilir. Kamer bu burca gelince hamama gitmek, kimya ile ilgilenmek, doğan avlamak, bina yapmak, ilaç içmek, düşmana saldırmak olumlu karşılanmıştır.²⁴¹ Klasik Türk şiirinde şekli dolayısıyla konu edilmiştir. Şiirde kaş yaya benzetilir. Hilal de kavsdır²⁴² Ahmedî, ok ve yay ilişkisinden faydalanarak yay burcunu işlemiştir:

²³⁸ And., s. 343.

²³⁹ Yarı-insan yarı at adam (kentaür) betimlemesinin Sümer mitolojisindeki Gılgamış destanında yer alan akrep adam tiplerinin alt versiyonu olabileceği düşünülmektedir. Kentaür, Hint bölgesinde reinkarnasyon anlayışının bir devamı şeklinde kabul edilmektedir ki insan ve hayvandan oluşan birlikteliğin zuhurunda, insani ruhun ikili bedene intikali olarak algılanabilir (Çaycı, s. 109).

²⁴⁰ Pultar, s. 90.

²⁴¹ And, s. 344.

²⁴² Pala, s. 287.

Ḳabza-ı Ḥaḳḳuñ oldu çün rāmı
Ḳavse dinse ‘aceb midür rāmī

Ḥidmetinde idüb ḳadin pür-ḥam
Pes keşākeşden olmadı derhem

Rāst-revlükde hemçü tīr olmuş
Ṭoğrı ḥidmet ider o pīr olmuş

Nerm olub emre inḳıyād itdi
Nereye çekdi ise ol gitdi

Saḥt u ser-keş olaydı nā-fermān
Çekmez idi anuñ yayın devrān

(76-80)

2.5.2.2.10. Cedi

Büzgale, Oğlak. Güney yarımkürede burçlar kuşağı üzerinde bir takımyıldız. Bilinen en eski takımyıldızlardan olup balık kuyruklu bir keçi olarak canlandırılmıştır. Grek mitolojisine göre Titanlardan Tyfon’un saldırısından kaçan doğa tanrısı keçi Pan, panik halinde suya atlayıp balık olur, ama üst tarafı keçi olarak kalır. Daha sonra tanrı Zeus’a yardım ettiği için göğe yerleştirilir.²⁴³ Oğlak burcu, Zuhâl’in beyti olduğundan çoğunlukla bu gezegenle birlikte anılır. Yedinci gök kuşağında en üstte bulunduğu için, gece gözcüsü anlamına gelen Pasban da denir. Yirmi sekiz yıldızı vardır. Bunlardan ikisi Sa’d-ı Zabih olarak bilinir. Parlak olanının adı Zabihtir.²⁴⁴ Eserde İlahî buyruğa uygun hareket etmesi anlatılırken şekli bakımından da ele alınmıştır:

Çıkdı büzgāle bām-ı bālāya
Şanki çıkdı sekiz çerāğ pāye

²⁴³ Pultar, s. 79.

²⁴⁴ And, s. 345.

Kişt-zârında geşt ider dâ'im
Hükm-i Yezdânile olub kı'ım

Maṭlabı çün rızâ-yı Hâlıkdur
Bir çerâsız çerâya lâyıkdur

Emre râm olmayadı ger oğlaḳ
Çokdan olurdu başına toprak

Cânı mı var ki eylesün naḥvet
Boynuzunu kırar anuñ ğayret (81-85)

2.5.2.2.11. Delv

Kova. Güney yarımkürede burçlar kuşağı üzerinde bir takımyıldız. Delv-i sipihri ya da Sakibü'l-ma da denir.²⁴⁵ Babillilerden beri bir kaptan su döken genç bir adam olarak görülmüştür. İnsan biçimini kullanmayan İslam bilginleri yalnız kabı, diğerleri ise adamı öne çıkarmışlardır. Grek mitolojisine göre bu takımyıldız tanrılara su sunma görevini yerine getirmek üzere Zeus'un kartalı tarafından kaçırılan Ganimede adlı yakışıklı, ölümlü bir genci göstermektedir.²⁴⁶

Hidmete ihtiyâr idüb delvi
İtdi menzilgehin anuñ 'ulvî

Yüzi şuyı ile idüb hidmet
El yudı ğayrıdan bilüb minnet

İtmese ger itâ'at-ı ma'cüb
Uzadub ipini ider merdūd (86-88)

²⁴⁵ And., s. 346.

²⁴⁶ Pultar, s. 62.

2.5.2.2.12. Hut

Mahi, Balık. Grek mitolojisine göre güzellik tanrıçası Afrodit ve oğlu Eros, Tyfon ile karşılaşır. Tyfon ateşte ve yalınlar arasında yaşayabilen, dolayısıyla suda ölen dev bir ejderhadır. Ana oğul ondan kurtulabilmek için balık biçimine dönüşür ve el ele tutuşarak suya dalarlar.²⁴⁷ Eski kaynaklara göre balık burcu iki balık suretinde olup birinin kuyruğu diğerinin kuyruğuna yıldızlardan meydana gelen bir ip ile bağlanmıştır. Birinci balığın başı batıya, kuyruğu doğuya; sonraki balığın başı kuzeye, kuyruğu da güneye dönüktür.²⁴⁸ Başka bir inanişaya göre ise dünya düz olup kendisini çevreleyen Kaf dağı ile birlikte bir deniz içinde çalkalanıp durmaktaydı. Allah bir melek gönderdi ve balığı omzuna almasını emretti. Meleğin altında bir kaya, kayanın altında bir öküz, öküzün altında balık, balığın altında okyanus, okyanusun altında cehennem ve cehennemin altında fırtınalı bir rüzgar bulunuyordu.²⁴⁹ Klasik Türk şiirinde bu burç su veya deniz içinde oluşu, ağ veya olta ile yakalanışı, uyumamaları vb. özellikleriyle aşğın canı, gönlü ve kurduğu hayallere benzetilir.²⁵⁰ *Vahdetnâme*'de Allah'ın iradesiyle var olması, gökte bir nizam içerisinde hareket etmesi ve su burcunda bulunması gibi özelliklerinden bahsedilmektedir:

Burc-ı âbîde ol iki mâhî

Buldılar emr-i Hâkdan âgâhî

Yirleri olmuşdu baħr-ı 'adem

Mehd-i gerdânda oldılar tev'em

Yoğdur anlarda çün zebân-ı cedel

Yirleri gökler olur ise maħal

İtdiler Hâk irâdetiyle şinâ

Baħr-ı sebz oldı anlara me'vâ

(89-92)

²⁴⁷ Pultar, s. 15.

²⁴⁸ Mustafa b. Ali el-Muvakkıt, *Kevâkib-i Seyyâre*, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Ef., Bl. Nr. 6514, yk. 88^b den aktaran Deniz, s. 148.

²⁴⁹ Pala, s. 320.

²⁵⁰ Pala, s. 320.

2.5.2.3. Kevakib-i Seyyare

Seyyar Gezegenler. *Vahdetnâme*'de birinci felekte yer alan Utarid, Zühre, Şems, Mirrih, Müşteri, Zühal gezegenleri ile ilgili beyitlerden önce bu yıldızların; Allah'ın hükmü altında hareket ettiklerinden, Allah'ın lutfuyla uğurlu, kahriyle uğursuz olduklarından, Allah'ın dilemesi halinde bu durumun değişerek uğurlunun uğursuz, uğursuzun uğurlu olabileceğinden bahsedilmektedir:

Sabitât ile heft seyyāre

Zīr-i hükmünde cümle bī-çāre

Saʿd saʿd oldu feyż-i luḫfından

Naḥs naḥs oldu ḳahr u ʿunfından

Ger murād eyler ise ol maʿbūd

Saʿd naḥs u naḥs olur mesʿūd (93-95)

2.5.2.3.1. Keyvan

Zuhal, Satürn, Pasban-ı felek, Sekendiz gibi adlarla da bilinir. Naḥs-ı ekber yani en büyük uğursuzluk sayılır. Bu yıldızın tesiri altındaki burçlarda doğanlar ahmak, cahil, pinti, yalancı olurlar. Onun hakim olduğu senede soğuklar artar. Mitolojiye göre gök ile yerin oğlu olarak bilinir. Zaman tanrısı olup ekip biçmeyi korur. Rengi siyaha yakın boz yeşildir. Eski coğrafyaya göre yedinci iklime hakimdir. Bu iklim kuşağında siyah renkli insanlar yaşamaktadır. Feleğin hazinedarı olarak bilinir.²⁵¹ *Vahdetnâme*'de siyah rengi dolayısıyla emr-i İlahî karşısında siyah renkli bir köleye benzetilmiştir. Ayrıca feleğin bekçisi olması, tabiatının uğursuzluğu gibi özellikleri anlatılmıştır:

Dergehinde gulāmıdur keyvān

Ki siyeh-çerde hindī bir oğlan

²⁵¹ Pala, s. 538.

Pāsbān eylemiş anı Mevlā
Bām-ı gerdūnı beklemez bī-cā

Ṭab'ın itmiş Ḥudā anuñ menḥūs
Kār-ı Hindū belī olur ma'kūs (96-98)

2.5.2.3.2. Müşteri

Bercis, Mars, Jüpiter, Hürmüz, Erendiz, Sakıt diğer adlarıdır. Altıncı felekte bulunmaktadır. Tabiatı itidal üzere sıcak ve rutubetli olup erkek ve gündüze nispet olunarak sa'd-ı ekber (büyük kutluluk) olarak kabul edilmiştir. Din gayreti, ilim, hilm, haya, cömertlik, tevazu, akıl, iffet ve fesahattir. Pazartesi gecesi ile perşembe gündüzüne hakimdir. Gecenin güneş batışından sonra, gündüzün güneş doğuşundan birer zaman saatleri bu yıldıza nispet kılınmıştır.²⁵² Feleğin kadısı ve hatibi olarak bilinir. Mavi renk bu yıldıza aittir. Şiirde, özellikle medhiyelerde kendisinden bahsedilen kişiler düşüncelerinde ve işlerindeki başarılarından dolayı Müşteri yıldızına benzetilirler.²⁵³ Müşteri, altıncı felekte olması sebebiyle yüceliği ifade ettiği için memduhun makamı olarak da kullanılmıştır.²⁵⁴ Eserde ise Müşteri yıldızı isminin kelime anlamını çağrıştıracak şekilde kullanılır. Müşteri yıldızı Allah'ın lutfunun alıcısı olduğu için pazarda kendisine yer bulabilmiştir. Kadı ve katip olarak düşünüldüğü için teşhis edilerek sarık ve destar giyinmiş birisi olarak düşünülmüştür. Ayrıca kutlu bir yıldız olduğu da vurgulanmıştır. Bu kullanımların dışında şairin asıl amacı Müşteri yıldızının bir nizam içerisinde hareket ettirildiğini vurgulamaktır:

Çün Ḥudāvendī emrine bakdı
Ṭaylasāndan başına tel taqdı

Ger rızāsın gözetmeyüb gitse
Ne alurdı şatardı seyr itse

²⁵² Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 136.

²⁵³ Pala, s. 374.

²⁵⁴ Deniz, s. 154.

Ser-i mū ger ideydi inkārı
Boğazına geçeydi destārı

Hakkına k̄ā'il olmayadı eger
Olur idi dükkānı z̄ir ü zeber (103-106)

Başka bir yerde de Bercis'in kutluluğuna dikkat çekilmiş, bu özelliği yine Allah'ın hükmüne bağlanmıştır:

Andan almış sa'ādetin Bercīs
Gāh terbī' ider gehī tesdīs (227)

2.5.2.3.3. Behram

Mirrih, Mars. Küçük uğursuzluk (nahs-ı asgar) olarak kabul edilir. Yıldızların burçlar üzerine olan etkisinden dolayı aşırı derecede ateşli ve kurudur. Neşe, yiğitlik, kızgınlık, sefahat, kuvvet, savaş, hıyanet, gazap gibi vasıflara sahiptir. Beşinci felekte yer alır. Cumartesi gecesi ve Salı gündüzlerine hakimdir. Kırmızı renk Mirrih'e aittir.²⁵⁵ Mirrih, Yunanlıların Ares, Romalıların Mars dedikleri harp tanrısıdır. Bu nedenle bazen elinde kılıç ve mızrak; bazen bir elinde kesik bir baş bulunan güzel bir delikanlı şeklinde düşünülmüş ve tasvir edilmiştir. İran mitolojisinde bir başkomutandır.²⁵⁶ *Vahdetnâme*'de Mirrih, elinde kanlı bir kılıçla dergah-ı ilahide bir kul, adalet kapısının celladı olarak tasvir edilmiştir.

Dergehinde k̄ul oldu çün Behrām
Destine virdi t̄ig-i h̄un-āşām

Ḡirüdār ehline budur mu'cād
Bāb-ı 'adlinde ola bir cellād

²⁵⁵ Pala, s. 352.

²⁵⁶ Deniz, s. 155.

Olmayaydı meyānda ger şemşīr
Kim olurdu cihānda ʿālem-gīr (106-109)

2.5.2.3.4. Şems

Güneş. Güneş dördüncü felekte yer almaktadır. Tabiatı itidal üzere sıcak ve kurudur. Erkek olup gündüze nisbet edilmiştir. Sa'd-ı evsat (orta uğurluk) diye isimlendirilmiştir. Kuvvet, şiddet, kahr, zor yatışan öfke, rağbet, his, rikkat, haya ve iffet güneşin vasıfları olarak bilinmektedir. Pazar günü ve perşembe gecesine hakim olup sarı rengi temsil eder.²⁵⁷ *Vahdetnâme*'de güneş; İlahî fermana göre hareket eden yüzü nurlu, parlak bir yıldızdır. Allah onu felekte, sönmeyen ışıktan bir kandil olarak yaratmıştır. Güneş çok nadir tutulur ve bunda da bir hikmet söz konusudur. Aslında kadındır, fakat bir erkek gibi bilgece cihana hizmet etmektedir. İri cüssesiyle feleklerde at oynatır. Gece ve gündüz güneş sayesinde muntazamdır. Cihana aydınlık verdiği gibi aya da parlaklık verir. Halkı her sabah uykudan uyandırıp Nur suresini öğretir. Hoş gidişli güneş merkebi, Hakk'ın emir kamçısıyla harekete geçen bir binektir. Güneş bütün fiiliyatını Allah'ın emriyle gerçekleştirmektedir.

Olmayaydı güneş de fermān-ber
Zerresinden görünmez idi eşer

Virmese cānın emr-i Mevlāya
Hem-dem olur mıdı Mesīhāya (134-135)

2.5.2.3.5. Zühre

Venüs, Nahid gibi isimleri de bulunan Zühre, halk arasında Kervankıran ya da Çoban Yıldızı olarak bilinir. Dünyaya en yakın ve en parlak olması, güneydoğudan çıkması gibi özelliklerinden kevkeb-i seher (seher yıldızı); gün batımında güneybatıdan görüldüğü için de kevkeb-i i'şā (akşam yıldızı) denir.²⁵⁸ Fars mitolojisinde Aredvisur ab, Anahita olarak da bilinir. Nahid eski İran'da sulardan sorumlu büyük Tanrıçalardan biri olarak dinsel ayinlerde çok özel bir yere sahiptir ve ona olağanüstü bir saygı

²⁵⁷ Deniz, s. 156.

²⁵⁸ And., s. 358.

gösterilir. Yunan tarihçileri Anahita'yı iffet ve günahsızlık tanrıçası Artemis, Bizans tarihçileri ise Diana diye adlandırırlar. Arapların Cahiliyye döneminde tapındıkları putlardan olan Uzza'da onunla ilgilidir.²⁵⁹ Anahita halk arasında çok sevilen, belki de Mezopotamya'daki İştar'ın bir şekliydi. Bazen bir bakire bazen de büyük bir fahişeydi. Suyun, döllemenin ve bereketin tanrıçasıydı. Nahid, Fars edebiyatında güneş sisteminin en parlak yıldızlarından biri olarak kabul edilen Zühre'yle eş anlamlı olarak feleğin şarkıcısı, güzellikler sergileyen, süslenip bezenme simgesi şeklinde yansımakta, bazen de eski anlamlarını çağrıştıracak sözcüklerle birlikte kullanılmaktadır.²⁶⁰

Zühre, üçüncü felekte yer alır. Bu yıldızın tesiri altındaki burçlarda doğanlar güzel, zarif, zevk sahibi, zeki, maharetli ve sanatkar olurlar. Cuma günü ve salı gecesi onun tesirindedir. Yeşil ve parlak renkler ona aittir. Feleğin çalgıcısıdır. Efsaneye göre Zühre, İranlı, çok şuh ve güzel bir kadınmış. Harut ve Marut adlı meleklerden göğe yükselmenin yolunu öğrenip göğe yükselmiştir.²⁶¹

Zühre, feleğin çalgıcısı olduğu için, *Vahdetnâme*'de *bezm-i felek, çeng, mızrab, vecd, nağme, rast, agaze, kanun, dem-saz, devr, neva, kuçek, büziürg, edvar, evtar, zir-efken* gibi eğlence meclislerine ait kelime ve tamlamalarla anlatılmıştır. Burada söz konusu olan meclis bir intizam içerisinde hareket eden felek meclisidir. Nahid, bu mecliste Hakk'ın rızasına göre hareket etmektedir:

Pes rızā-cū-yı Hāḡ olub Nāhīd

Buldı andan nevāziş-i cāvīd

Uydurub kārını irādetine

Nā'il oldı nice kerāmetine

Ger muḡālif olaydı edvārı

Ne çalardı yanında evtārı

²⁵⁹ Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul 2008, s. 539.

²⁶⁰ Yıldırım, s. 540.

²⁶¹ Pala, s. 538.

almaz idi yirinde hiç düzen
Belki hke olurdu zr-efken (145-148)

2.5.2.3.6. Utarid

Bir başka adı Merkür'dr. Utarid'in hakim olduğu burçlarda doğanlar, anlayışlı, zeki ve kurnaz olurlar. Bu yıldız Pazar gecesi ile aramba gündüzünde etkilidir. İkinci felekte yer alır. Feleğin katibi sayılır. Güzel söz ve yazı ile sanatkarlığın sembolüdür. Katip ve yazarların piri sayılır. Hile ve yalancılık Utarid'in özelliklerindedir. Ayrıca neşeli, hassas, alıkan kişiler de onun etkisinde olurlarmı.²⁶²

Utarid, İnan mitolojisinde Tir (Teter) adıyla yağmur ve rızık meleğidir. Onun sayesinde yeryüzü tertemiz olur. Zamanında yağan yağmurlarla bitkiler suya doyar, insanların ve diğer canlıların rızıkları oluşur. Tir, Sami inanıındaki Mikail ile e görevli olarak kabul edilir. Gökteki hareketi, hızı ve gücü İnan'ın ünlü okusu Are'in okunun hızına benzetilir.²⁶³

Eserde, *katib-i hoş-nvis, mni, debir, yazıcı, rami* vasıflarıyla anılan bu yıldızın adı "Tir" olarak geçmektedir. Bu adından dolayı istikamet, gezlik, rami gibi kelimeler Utarid tavsif edilirken tercih edilen kelimelerdir. O dokuz feleğin katibidir. Yaratıcının fermanını idrak etmiştir. Bu istikametle doğruca hareket ettiği için onun adı Tir olmuştur. Kendi küçük fakat himmeti büyüktür. Onun felekler divanına katip olması İlah takdir kalemiyle yazılmıştır. Hakkın yolundan sapmaz. Eğer sapacak olsa yüzü tpk kalem gibi simsiyah olurdu:

Crdr şöyle hme-i tağdr

Tr dvn-ı arھا ola debr

Rh-ı Hağdan udl idüb azmaz

Yazucu kendüsine kem yazmaz

Ser-ke olub olaydı ger gmrh

Hme-s olurdu ry siyh

²⁶² Pala, s. 504.

²⁶³ Yıldırım, s. 686.

Hāmesinden çıkarsa harf-ı haṭā
 Ḳahra çīn-i cebīn olub peydā

Gezlik-i hıṣmile olub maḥkūk
 Tā kıyāmet olur idi meflūk (152-156)

2.5.2.3.7. Kamer

Kamer ya da Ay, orta uğurluluk (sa'd-ı mutavassıt) ve küçük nurluluk (neyyir-i asgar) olarak bilinir. Tabiatı itidal üzere soğuk ve nemlidir. Bu gezegene mensup olanlar zayıf, endişeli, sebatsız, ihmalkar, kararsız ve hayalci olurlar. Pazartesi gündüzle Cuma gecelerine hakimdir. Dostu güneş, uğurlu rengi beyazdır. İnsanlara fazlaca etki eden ay, keten, kamyş ve kuru otları da çürütürmüş.²⁶⁴

Vahdetnâme'de ay teşhis başta olmak üzere çeşitli edebi sanatlar ve halk inanışlarıyla tavsif edilmiştir. Buna göre ay, başı dağlanmış bir dededir. Bu haliyle sanki felekten darbe yemiştir. Felekler değirmeninde bir köle olarak sakal ağartmıştır. Geceleri kıyafet değiştirerek bacalarda dolaşmaktadır. Geceleri tutulduğunda bunu yüzkarası olarak bilip utanmaz. Yüzü kara elleri lekelidir. Aydaki parlaklık feleğin şahı olan güneşin lutfundan kaynaklanmaktadır.

Bu bölümde de vahdet fikri öne çıkarılmaktadır. Bütün felekler Allah'ın iradesiyle hareket etmektedir. Güneş ve ay Allah'ın kudretiyle parlaklık kazanmakta veya tutulmaktadır. Allah istese düzeni alt üst eder ve yerle göğün yerini değiştirir. Ay bu irade karşısında bir köle konumundadır. Eğer emr-i İlahî'den boyun çevirecek olsa Allah'ın kahriyle hanesi harap olur, keteni çürüttüğü gibi kendisi de çürürdü.

Dergehinde o māh-ı tābende
 Oldı tā bende oldı tā bende

Emr-i Ḥaḳdan olaydı gerden-tāb
 Ḳahrı eylerdi anı hāne-ḥarāb

²⁶⁴ Pala, s. 56.

Menzilini iderdi baħr-ı fenā
Bilki almazdı āsumān ber-pā

Rāzı olmaya idi fermāna
İtdüğini bulurdı kettāne (181-184)

2.5.2.4. Sevabit

Sabit yıldızlar ve burçlar feleğidir. Bu feleğe Kürsî de denmektedir. Bu felekte yer alan yıldızlar görüş sahipleri için Allah'ın kudretini yansıtmaktadır. Her biri ilahî emre göre hareket eden bu yıldızlar Allah'ın varlığına birer delil hükmündedirler.

2.5.2.4.1. Kehkeşan

Hacıaryolu, gökyolu, saman uğrusu, kahingan, tinnin-i felek, tarikü't-tebn adlarıyla da anılmaktadır. Gökküreyi büyük bir daire boyunca saran, milyarlarca yıldız ve gaz bulutundan oluşan donuk ışıklı yıldız kuşağı.²⁶⁵ “Keh-keşan” kelime anlamı itibariyle “saman götüren” demektir. Kerpiç ustalarına saman taşıyanların düşürdükleri kırıntılardan kinaye olarak, bu koyu aydınlık bu isimle anılmıştır.²⁶⁶

Burada da yine emre itaatsizlik halinde görülebilecek Allah'ın Kahhar sıfatına vurgu yapılmıştır:

Eyleyüb Kehkeşānını ber-bād
Çivisini atardı çār evtād (198)

2.5.2.4.2. Benatu'n-na'ş

Heft evreng, Heft Biraderan da denilen ve dilimizde Yedi Kardeşler takımyıldızı olarak anılan yıldız kümesinin adıdır.²⁶⁷ Eskiden Büyük Ayı'daki Büyük Kepçe yıldız kümesinin taşı bir tabut olarak görülmüş, bu tabutun önünde yürüyen yıldızlar na'şî gömülmeye götüren kızlar olarak canlandırılmıştır.²⁶⁸ Bu takımyıldızı da emre göre hareket etmemesi durumunda kahra maruz kalacağı düşünülerek söz konusu edilmiştir:

²⁶⁵ Pultar, s. 91.

²⁶⁶ Pala, s. 288.

²⁶⁷ Pala, s. 79.

²⁶⁸ Pultar, s. 80.

“Ḳahrı ile o ḥālıḳu'l-‘arṣuñ
Öksüz olur benātı hep na‘ṣuñ (199)

2.5.2.4.3. Süreyya

Pervin ve Ülker adlarıyla da bilinir. Arapların, Ülker’i merkez alarak, bir baş ve iki kol görünümünde oluşturdukları eski bir yıldız kümesidir.²⁶⁹ Sevr ve Hamel burcunda kümelenmiştir.²⁷⁰

Ṭağıdub cem‘ini Şüreyyānuñ
Yire çalardı kûzesin anuñ (200)

2.5.2.4.4. Gumeйда

Gözü mahmur, çapaklı olan kadın demektir. Eski bir Arap masalına göre Gumeйда ve Ubur iki kız kardeştir. Onların erkek kardeşi olan Süheyl, şimdiki Avcı takımyıldızının yerinde bulunan ve Arapların yıldız kümesi olan Cevza’nın aşığıdır. Süheyl Cevza ile sevişirken onu öldürür ve Samanyolu’nun güneyine kaçmak zorunda kalır. Kardeşi Ubur’da onu izleyerek Samanyolu’nun karşısına geçer. Gumeйда ise kuzeyde kalır ve ağlamaktan gözleri çapaklar içinde kalır.²⁷¹

2.5.2.4.5. Şira-yı Şamî (Öncü) ve Şira-yı Yemanî (Akyıldız)

İki parlak Şiradan (Akyıldız ve Öncü) Samanyolu’nun Şam tarafında, yani kuzeyinde olanına Şira-yı Şamî; Yemen tarafında; yani güneyinde bulunanına Şira-yı Yemanî denmektedir.²⁷² Şira ismi tek başına bu iki yıldızı için kullanılmakla birlikte Şira-yı Yemanî daha parlak olduğu için tek başına Şira kelimesi bu yıldızı karşılar.²⁷³

Gözin açdurmayub gumeıdāya
O da ḥasret giderdi şı‘rāya (201)

²⁶⁹ Pultar, s. 96.

²⁷⁰ Pala, s. 403.

²⁷¹ Pultar, s. 42.

²⁷² Pultar, s. 99.

²⁷³ Ebulfazl Musaffa, *Ferheng-i Istılâhat-ı Nücûmî*, Tahran 1388, s. 444.

2.5.2.4.6. Dübb-i Ekber

Büyük Ayı. Büyük Ayı, kuzey gökkürede bulunan bir takımyıldızdır. Grek mitolojisine göre Arkadya (Ayılar ülkesi) kralı Lykaon'un güzel kızı Kallisto, tanrı Zeus'un kıskanç karısı Hera tarafından ayıya dönüştürülmüştür. Daha sonra Zeus onu oğlu Arkas ile birlikte kurtararak göğe yerleştirmiştir.²⁷⁴

2.5.2.4.7. 'Anter

Anter ya da Antares, kırmızı renginden dolayı Merrih'e benzediği için Akrepyüreği olarak da bilinen yıldızdır.²⁷⁵

2.5.2.4.8. 'Ayyuk

Ayyuk-ı Yüsrâ, 'Uyuk, ayine, Rakibü's-süreyya olarak bilinen yıldızın ismidir.²⁷⁶

Dübb-i ekber çü 'anter-i medkük

Topa tutulmuşa döner 'ayyūk (202)

2.5.2.4.9. İklil

Kuzey tacı, İklil-i Şimalî, Fekke-i Şimalî, Kase-i Dervişan, Kase-i Şikeste adları da bu takımyıldız için kullanılmaktadır. Kuzey gökkürede bulunmaktadır. Bu takımyıldız Girit kralı Minos'un kızı Ariadne ile ilgili bir hikayeden kaynaklanmaktadır. Şarap tanrısı Dionysos, kendisinin bir tanrı olduğuna Ariadne'yi ikna etmek için başındaki tacı göğe fırlatır. Bu taç aşk tanrıçası Afrodite tarafından tasarlanmıştır.²⁷⁷ Eserde elinde keşkül bulunan bir derviş olarak tasvir edilmiştir.

Toğru gitdi reh-i Hağğa iklîl

Āb-ı rüyın bu yolda itdi sebîl

Pāre pāre iderdi keşkūlin

Her seferde gözetmese yolın (203-204)

²⁷⁴ Pultar, s. 20. Örnek beyit için bk. Ayyuk.

²⁷⁵ Pultar, s. 8. Örnek beyit için bk. Ayyuk.

²⁷⁶ Pultar, s. 57.

²⁷⁷ Pultar, s. 65-66.

2.5.2.4.10. Nesr-i Tair

Nesr-i Tair, Uçucu adıyla anılan yıldızın bir başka adıdır.²⁷⁸

2.5.2.4.11. Makiyan

Kelime anlamı “tavuk” olan Makiyan, Kuğu takımyıldızının adıdır.²⁷⁹ Latince adı Cygnus’tur. Mitolojide Kuğu, baş tanrı Zeus olarak bilinir. Zeus peri Nemesis’i baştan çıkartabilmek için bir kuğu kılığında ona yaklaşmış ve onu elde etmiştir. Zeus’un bu hareketi sonucu bir yumurta oluşmuştur. Bu yumurta, daha sonra Sparta (Yunanistan’da bir şehir) kraliçesi Leda’ya verilmiştir. Yumurtadan gelecekte Troyalı Helen olacak güzel bir çocuk çıkmıştır.²⁸⁰

2.5.2.4.12. ‘Ukab

Kartal takımyıldızının adıdır.²⁸¹ Latince Aquila adıyla bilinir. Yunan mitolojisine göre Kartal, Olympos tanrılarının lideri olan Zeus’a hizmet eden yırtıcı bir kuştur. Bazen yıldırım kuşu olarak da adlandırılır.²⁸²

2.5.2.4.13. Gurab

Karga takımyıldızının adıdır.²⁸³ Aşağıdaki beyitte Nesr-i Tair, Makiyan, Ukab ve Gurab yıldızları bir arada kullanılmıştır:

Nesr-i t̄a’irle mākiyān u ‘uqāb

Per ü bālin dōkerdi hem-çü gurāb (205)

2.5.2.4.14. Tinnin

Ejderha takımyıldızı. Kuzey gökkutbuna yakın bir yerdedir. Grek mitolojisine göre Ejderha, Titanlardan biridir. Titanlar ile Olympos tanrıları arasındaki savaşta, bilgelik tanrıçası Athena ejderhayı kuyruğundan yakalayıp göğe fırlatır. Kuzey kutbuna yakın bir yere düşen ejderha orada donup kalır.²⁸⁴

2.5.2.4.15. Delfin

Delfin, Yunus takımyıldızıdır. Gökeşleğinin kuzeyinde yer alır. Bu takımyıldızın gökte yer almasının sebebi olarak bir yunus balığının haksız yere Dicle nehrine atılan

²⁷⁸ Pultar, s. 78. Örnek beyit için bk. Gurab.

²⁷⁹ Pultar, s. 63.

²⁸⁰ Yasemin Örs, *Takımyıldızların Mitolojik Öyküleri*, AÜ, Fen Fakültesi, Astronomi ve Uzay Bilimleri, Ankara 2001, s. 53. Pultar, s. 78. Örnek beyit için bk. Gurab.

²⁸¹ Pultar, s. 56.

²⁸² Örs, s. 41. Örnek beyit için bk. Gurab.

²⁸³ Pultar, s. 55.

²⁸⁴ Pultar, s. 35.

Yunus peygamberi yutması ve tanrıların affı üzerine onu karaya taşınması gösterilmiştir. Grek mitolojisine göre ise Yunus, tanrı Poseidon'un karısı Amfitrit'i elde etmesine yardımda bulunmuş ve böylece gökteki yerini hak etmiştir.²⁸⁵

Seng-i ğayret ezerdi tinnīni
Nār-ı şavvet yaqardı delfīni (206)

2.5.2.4.16. Ramih (Simak-ı Ramih), A'zel (Simak-ı A'zel)

Ramih kelime anlamı olarak *süngü batıran, mızrak saplayan* anlamındadır.²⁸⁶ Simak *bir şeyi yükseltip kaldıracak alet; vasıta, sebep* anlamına gelmektedir. “Simak-ı Ramih” tamlaması gökyüzünün kuzey yarım küresinde bulunan “el-Avva” burcunun en parlak yıldızıdır.²⁸⁷ Araplar bu yıldızı göklere yükselmiş bir süngücü şeklinde gördüklerinden bu adı almıştır.²⁸⁸ Ayıcı, Harisü's-sema, Arktürüs (Arcturus) adlarını da taşıyan yıldız, Büyük Ayı takımyıldızının koruyucusu mahiyetindedir.²⁸⁹

Simak-ı A'zel yıldızının bir diğer adı Başakçı'dır.²⁹⁰ Gökyüzünün kuzey yarımküresinde bulunan sünbüle (başak) burcunun en parlak yıldızıdır.²⁹¹

Rāmihiñ nīzesin alub evvel
Eyler idi anı daği a'zel

A'zeli daği eyleyüb ma'zül
Yılduzı düşgin olur idi çü gül(207-208)

2.5.3. 'Anasır-ı Erba'a

'Anasır-ı Çehar-gane ya da dört unsur. Basit cisimler olan ateş, hava, su ve toprak, mevalid-i selase (maden, bitki, hayvan) olan bileşik cisimleri meydana getirdikten sonra yine dörde çözüldüklerinden bunlara anasır (unsurlar) denmektedir. Bu

²⁸⁵ Pultar, s. 116-117.

²⁸⁶ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara, 2004, s. 876.

²⁸⁷ Devellioğlu, s. 953.

²⁸⁸ Pultar, s. 93.

²⁸⁹ Pultar, s. 13.

²⁹⁰ Pultar, s. 93.

²⁹¹ Devellioğlu, s. 953.

dördünün birleşmesinden ve birbirine çevrilip karışmasından bileşik cisimlerde değişme ve bozulma meydana geldiği için anasıra erkan (rükünler) da denilmiştir. “Anasır-ı eba’a” veya “erkan-ı erba’a” denilen ateş, hava, su ve toprak sırasıyla Ay feleğinin altında, iç içe küreler halinde her biri kendi yerinde karar etmiş halde bulunurlar.²⁹²

Dört unsur sufiler tarafından nefsin dört mertebesine benzetilmiştir. Buna göre nefs-i emmare ateşe, nefs-i levvame havaya, nefs-i mülhime suya, nefs-i mutmainne toprağa benzetilmiş, bunlardan her biri için on özellik belirlenerek sayı kırka çıkarılmıştır.²⁹³

Vahdetnâme'de dört unsurun her bileşenin bir parçası olduğu, bir mimarın yaptığı binada dört duvar ya da bir dokumacı için kumaş ne ise madde için de dört unsurun aynı mesabade olduğu ifade edilmiştir:

Ḥāme-i şunı ʿunsurı ḥaḳḳā

Eyledi her mürekkebe eczā

Ḥāne-bünyādın istese miʿmār

Yapmadıkça olur mı dört dīvār

Tār u pūd olmasa eger nessāc

Nice mümkün ki toḳuya dībāc (233-235)

2.5.3.1. Ateş

Dört unsurun en latif ve yüksek olanı ateştir. Paralel iki küresel yüzey arasındadır. Üst yüzeyi Ay feleğine, alt yüzeyi havanın üst yüzeyine değmektedir. Mekanı Ay feleğinin altında, hava küresinin üstündedir. Mutlak ulvî, halis ve diğer unsurlar gibi renksiz ve hepsine galiptir. Kendine has tabiatı sıcak ve kuru olup mutlak ulvi bulunduğundan diğer unsurlara zıttır. Ayrılma ve birleşmeyi kabul ettiğinden var olmaya, bozulmaya ve çeşitli şekiller almaya kabiliyetlidir.²⁹⁴

²⁹² Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 188.

²⁹³ Uludağ, 2002, s. 42.

²⁹⁴ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 188.

Vahdetnâme'de ateş; yakıcılığı, rengi, tabiatındaki hafiflik ve latifliği, aynı zamanda bir nur oluşu ve Hz. İbrahim'in Nemrud tarafından ateşe atılması olayı dolayısıyla ele alınmıştır. Ateşteki bütün hal ve tavırlar Allah'ın emrinin gereğidir. Tabiatındaki yakıcılığa rağmen Allah'ın lutfuyla Nemrud'un yaktığı ateş Hz. İbrahim'i yakmamıştır. Eğer Allah dileseydi bir kıvılcımla bile kuru ve yaş her şeyi yakabilirdi. Ateş dünyada aydınlatıcı olmakla birlikte, mahşer sabahı yakıcı özelliğe sahiptir. Allah'ın emrine göre hareket etmeseydi kül olur ya da menzili kamışlığa döndürülürdü.

Nārı hengāme germ iden oldur
 Hūşk iken ṭab^{cı} nerm iden oldur

Luṭfinuñ zerresin idüb izhār
 Nār-ı Nemrūdı eyledi gülzār

Kār-fermā olursa ger qahrı
 Bir şererle yaqardı hūşk u teri

Āteş emri ile fūrüzāndur
 Şubḥ-ı mahşer olınca sūzāndur

Halıķı hıdmetinde fermān-ber
 Olmayadı olurdu hākister

Ger qabūl itmeyeydi ol emri
 Ocağına şū qordı Hāq qahrı

Hükümüni ṭutmaz ise Mevlānuñ
 Menzilin neysitān ider anuñ (247-253)

2.5.3.2. Hava

Anasır-ı erba'anın ikincisidir. İki paralel küresel yüzey arasındadır. Üst yüzeyi düzgün küresel olup ateş tabakasının iç yüzüne değer. Alt yüzeyi kara ve denizlerin yüzeyine değdiği için dağlar ve dalgalar dolayısıyla düzgün değildir. Tabîî yeri ateş küresinin altı, su küresinin üstüdür. Kendine mahsus çeşitli hareketleri vardır. Sakin oldukça ismi hava, hareket halinde rüzgardır. Latif, şeffaf ve renksizdir. Tabiatı sıcak, rutubetli ve yüksek olmakla birlikte diğer unsurlara uymamaktadır. Üç tabaka kabul edilir. Üst tabaka ateş küreye yakın olduğu için sıcak olup onunla beraber Ay feleğinin hareketine uyarak doğudan batıya onu takiben döner. Aşağı kısımlar ateş küreden uzaklaştıkça soğuyarak kendi tabiatını almıştır. Hareketi de en alt kısma doğru azalmış, en alt kısmı hareketsiz hale gelmiştir.²⁹⁵

İslam kültüründe rüzgar, yağmurun gelişini haber verdiği için Allah'ın rahmetinin bir müjdecisi olarak düşünülmüştür.²⁹⁶ Hafif bir rüzgar Süleyman'ın tahtını taşımış²⁹⁷, dondurucu rüzgar, sarsar ise Ad ve Semud kavimlerinin şehirlerini yok etmiştir²⁹⁸ Böylece sarsar yıkıcı güçlerin alameti haline gelmiştir.²⁹⁹

Eserde, havanın ateşe komşu olduğu belirtilir. Üstünde ateş küresi, altında su küresi bulunduğu için iki küre arasında yer alan bir perdeye benzetilir. *Nesim-i ihsan, sarsar-ı kahr, şurta-ı lutf, semum-ı kahr, bad-ı nusret, feyz-i rih-i viladet* gibi tamlamalarla hem Allah'ın lutfuyla hem de kahrıyla hareket ettiği dile getirilir. Aşağıdaki beyit rüzgarın rahmet oluşuna dair Kur'ân-ı Kerim'de yer alan “O, rüzgarları rahmetinin önünde müjde olarak gönderendir. Nihayet rüzgarlar ağır bulutları yüklendiği vakit, onları ölü bir belde (yi diriltmek) için sevk ederiz de oraya suyu indiririz. Derken onunla türlü türlü meyveleri çıkarırız. İşte ölüleri de öyle çıkaracağız. Ola ki ibretle düşünürsünüz.”³⁰⁰ şeklindeki ayeti hatırlatmaktadır:

Bādbānını tōldurur da şehāb

Mürde şehre ider mi idi şitāb (281)

²⁹⁵ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 190.

²⁹⁶ A'raf, 7/57.

²⁹⁷ Sebe, 34/12.

²⁹⁸ Hâkka, 69/5-7.

²⁹⁹ Annemarie Schimmel, *Tanrının Yeryüzündeki İşaretleri*, İstanbul 2004, s. 32.

³⁰⁰ A'raf, 7/57.

Rüzgar, Allah'ın lutfuyla hizmet ettiği gibi kahıyla da hareket eder:

Şurta-ı luṭfı ile fülk-i cihān
Lenger-endāz-ı sāhil-i imkān
Ger eserse semūm-ı ḳahrı hemān
Gelmemişe döner bu kevn ü mekān

Hīç andan ʿabeṣ zuhūr itmez
Hikmetinsiz bir iş şudūr itmez

ʿĀleme bād-ı nuṣret andandur
Feyz-i riḥ-i vilādet andandur

Esmese ger nesāyim-i bī-çün
Yilkenini açar mı dı gerdün (276-280)

2.5.3.3. Ab

Anasır-ı erba'anın üçüncüsü ab, yani su'dur. Renksiz, şeffaf, basit ve küresel bir tabaka teşkil eder. Yaş, soğuk ve havadan daha yoğun tabiatlıdır. Çeşitli şekiller alabilir ve diğer unsurlara çevrilebilir. Kendi tabiatı ile yerinde durduğu zaman da çeşitli hareketleri vardır. Su küresinin üst yüzeyi dalgalı olup hava küresinin hareketli alt yüzeyi ile temas halindedir. Alt yüzeyi dağ ve vadilere temas ettiğinden düzgün değildir. Asıl yeri havanın altı, toprağın üstüdür.³⁰¹

İslam kültüründe su çeşitli anlamlarla yüklenmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de “diri olan her şeyin sudan meydana geldiği”³⁰² şeklindeki ifade suyu, yaratılışın kaynağı olarak göstermektedir. Dünyanın suyun üzerindeki köpüğe benzetildiği bir başka ayette geçen “O gökten su indirdi”³⁰³ ifadesi ile suyun Allah tarafından bir rahmet olarak indirildiği vurgulanmaktadır. Bu bakış açısıyla sufiler, alemi Allah'ın engin ve dipsiz

³⁰¹ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 217.

³⁰² Enbiya, 21/30.

³⁰³ Ra'd, 13/17.

okyanusundaki küçük ve hoş köpükler olarak görmüşlerdir.³⁰⁴ Su, aldığı çeşitli hallerle Allah'ın gazabının da hizmetçisi konumundadır. Kur'ân-ı Kerim'de üzerinde gemilerin yüzdüğü okyanusun tehlikelerinden³⁰⁵ bahsedilmektedir. Hz. Nuh'a iman etmeyen kavmi tufanla helak edilmiş; deniz Firavun'un kavmini yutuvermiştir.

Vahdetnâme'de ilkin her şeyin sudan meydana geldiği vurgulanmıştır. *Ebr-i cud* ve *ebr-i kahr* tamlamalarıyla suyun Allah'ın lutuf ve kahriyle hareket ettiği ifade edilmiştir. Allah'ın emriyle su, yeryüzünde denizler meydana getirmiş; çeşitli hareketleriyle bereket sağlamıştır. *Cezr ü medd, kulzüm-i zehhar, tufan, derya, ab-ı zülal, hun* kelime ve tamlamalarıyla Tufan olayına, Hz. Musa ile Firavun arasında geçen kıssaya; Hz. Musa döneminde yaşanan ve Mevlana'nın *Mesnevî*'sinde anlattığı Kıbtî ile Sıbtî hikayesine³⁰⁶ göndermelerde bulunulmuştur.

Ebr-i kahrını eyleyüb rîzân

Aldı saḥḥ-ı zemîni hep tûfân

Ḳavm-i Nûḥ olmağıla gerden-tâb

Ḳahr-ı Hâk itdi anları ğarḳ-âb

Ejder-i kahrı oldu dendân-ḥâ

Ḳavm-i Fir'avnı yutdı hep deryâ

Virdi âb-ı zülâli sıbtîye

Şundı kâseyle ḥûnı kıbtîye

Heft deryâ nice uymasun emre

Bir içim şu kadar degül kâhra

³⁰⁴ Schimmel, s. 27.

³⁰⁵ İsrâ, 17/67.

³⁰⁶ Firavuna mensup Kıbtî su içmek istediğinde Nil nehri kan olmaktadır. Hz. Musa'nın kendisine büyü yaptığını düşündüğü için Hz. Musa'ya iman eden Sıbtî'den yardım ister. Sıbtî Nil'den bir tas su doldurur. Yarısını içtikten sonra Kıbtî'ye verir. Fakat aynı durum yeniden yaşanır. Bunun üzerine Sıbtî, Allah'ın o suyu kafirlere haram ettiğini, Kıbtî'nin Firavun'a uydukça o sudan içemeyeceğini, Hz. Musa'ya iman etmesi gerektiğini söyler. Sıbtî, Kıbtî'nin iman etmesi için Allah'a dua eder ve Kıbtî iman eder. (Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercümesi ve Şerhi*, İstanbul 1983, III/IV, 622-627.)

Ser-keş olsaydı hükmine ger āb
Yil eserdi yirinde hemçü habāb

İtmese ger itā^cat-ı fermān
Hışm-ı Yezdān ider yirin nīrān

Tünd-bād-ı gāzab idüb eşeri
Mātem için geyerdi qaraları (306-313)

2.5.3.4. Hak

Anasır-ı erba'anın dördüncüsü ve esası topraktır. Tabiatı soğuk ve kuru olduğundan diğer unsurlardan farklıdır. Yoğunluğu fazla olduğu için bulunduğu yer diğer unsurların altındadır. Eczasını cezb ve hıfz edip yerinde karar etmiştir. Toprak unsuru, merkezi alemin merkezi olan bir küre şeklindedir. Bu kürenin yüzeyi dağlar ve vadilerle girintili çıkıntılı olup su ve hava kürelerinin alt yüzeyleri ile temas halinde bulunmaktadır. Gökler ve unsurlar zemin küresinin etrafında hareketli olup, feleklerin hızlı hareketi ile her yönden toprağı merkeze itip hareketsiz hale getirmiştir.³⁰⁷

Toprak unsuru da Allah'ın dilemesiyle bir hikmet eseri olarak yaratılmıştır ve ilahi emre göre hareket etmektedir. Emre itaat etmeyecek olsa Lut³⁰⁸ kavminin ve Karun'un³⁰⁹ helak olmasına vesile olduğu gibi kendisi de helak edilecektir:

Emrine ser-keş ola idi türāb
Hışm-ı kâhhār iderdi anı hārāb

Serzenişler idüb yed-i tevbīh
Tağlar başına olur gülmīh

³⁰⁷ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 230.

³⁰⁸ Hûd, 82-83; Hicr, 15/65-76; Neml, 27/56-58; Kamer, 54/34-35.

³⁰⁹ Kasas, 28/81.

Nice hükmine olmasun münkād
Lût kavmini eylemez mi yād

Ğahrı ile nice  oldı bī-ĉūnuñ
Yirini görmedi mi Ğārūnuñ (328-331)

2.5.4. Çeşitli Tabiat Olayları

Vahdetnâme'de anasır-ı erba'adan sonra çeşitli tabiat olaylarından bahsedilmektedir. Bu bölümlerde de Allah'ın hükmü ön plana çıkarılmakta, vahdet fikri işlenmektedir. Eserde bahsedilen tabiat olayları sırasıyla şu başlıklar altında tasnif edilebilir: *inkılab-ı anasır* (334-337), *infıcar-ı 'uyun* (338-339), *zelzele* (340-342), *ka'inat-ı cev̄v* (343-346), *necm-i gisu-dar* (347-349), *necm-i dümdar* (350), *şihab* (351-361), *sehab* (362-372), *baran* (373-379), *sa'ika* (380), *berk* (381-382), *ra'd* (383), *keyfiyet-i nüzul-ı berf* (385-391), *şebnem* (392-400), *kavs-ı kuzah* (401), *hale* (407-419), *subh-ı sadık* (420-424), *subh-ı kazib* (425-430), *tulu'-ı afitab* (431-433), *nehar* (434-440), *zaman* (441-444), *leyl* (445-472), *tul u kasr-ı şeb ü ruz* (473-477), *fusul-ı erba'a* (478-488), *rebi'* (489-492), *sayf* (493-495), *harif* (496-498), *şita* (499-509).

2.5.5. Mevalid-i selase

Mevalid-i selase, ateş, hava, su ve topraktan oluşan dört unsurun birleşmesiyle meydana gelen tam mürekkep cisimlerdir. Yedi gezegenin dört unsura olan etkilerinden doğmaktadır. Mevalid-i selasenin birincisi maden cinsidir. Taş çeşitleri bu guruptandır. İkincisi bitki cinsidir, ağaçları içine alır. Üçüncüsü hayvan cinsidir. İnsan bu gurupta değerlendirilir. Dört unsur en önce duman, buhar ve öze dönüşür. Duman güneşin ısıtması ile havaya yükselip havaya karışır. Atmosferde buhar ve dumandan tam olmayan mürekkepler meydana gelir. Kar ve yağmur suları yerin derinliklerine çekildikçe orada toprak maddeleri ile karışıp koyulaşır. Sonra yerin derinliklerine işleyen güneşin harareti o koyu sıvıları kimyevi olarak kaynatıp, maden ve bitkilerin yapı taşı eder. Bu üç mevlud (doğan, meydana gelen) birbirine şaşılacak bir sıra ile bitişmiş, güzel bir nizam ile meydana gelmiştir. Bu oluşumun ilk mertebesi kesif topraktır. Son mertebesi ise nefis-i tahire olup gayet latiftir. Madenlerin evveli toprak ve suya, sonu bitkiye ulaşır. Bitkinin evveli madene, sonu hayvana çıkar. Hayvanların

evveli bitkiye sonu insana ulaşır. İnsan nefsinin evveli hayvana sonu melekî ve temiz olan nefse ulaşır. Kemal ancak orada hasıl olur.³¹⁰

Vahdetnâme'de; cihanın Allah'ın kudret elinde olduğu için unsurların da Allah'ın dilemesiyle birleştirilip mevalid-i selasenin yaratıldığı; toprağın merkez olduğunu bunun su ile doldurularak dünyanın dörtte birini oluşturan ve rub'-ı meskun denilen karaların ve zıtların birleştirilerek mizaçların yaratıldığı anlatılmıştır:

Eyledikde ʿanāşırı peydā

Tā mevālīde eyleye eczā

Eyledi ol muḥavvilü'l-aḥvāl

ʿUnşur-ı ḥāki merkez-i işkāl

Mādan itdi biraz yirin mekşūf

Rubʿ-ı meskūnile budur maʿrūf

Tā mevālīd ide anı mesken

Nāṭıq u şāmite ola me'men

Virmek için mürekkebāta revāc

Cemʿ-i ezdād idüb yaratdı mizāc (517-521)

2.5.5.1. Ma'deniyyat

Madenlerin tümü yerkürenin içinde saklı bulunan buhar ve dumanlardan meydana gelen cisimler olup nitelik ve nicelikte ayrı ayrı olan karışımlar ve bileşikler halindedir. Terkibi kuvvetli olup çekiçle dövülürse yedi meşhur cisim, yani metaller olan altın, gümüş, bakır, kalay, kurşun, demir ve tunç olur. Terkibi kuvvetli olup çekiçle dövülmezse elmas, la'l, yakut, zümrüt, zeberced, seylan ve firuze gibi taş cinsleri meydana gelir. Mürekkepteki buhar dumandan çok ise, yeşim, mermer, billur, civa ve diğer şeffaf olan maddeler ile cevherler meydana gelir. Duman buhardan çok ise, tuz,

³¹⁰ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 290.

karbonat, potasyum, kükürt, nişadır ve şap gibi maddeler ortaya çıkar. Tuzlu maddeler gibi bazı taşlar rutubetle; kalsiyum ve kükürt gibi bazı maddeler ise ateş ile bozulur. Terkibi yumuşak olan madenler ise civa olur. Bütün madenlerin asılları, yer küre içinde bir müddet kalınca, türevleri zamanla yerin derinliklerine inip gitmektedir. Adı geçen yedi maddenin oluşumu ancak civa ile kükürtün miktar ve kalitede karışımlarından meydana gelir.³¹¹

Vahdetnâme'de; Allah'ın "ol" emriyle kibrî (kükürt) ve civanın buharlaşıp yükselerek yedi cevheri meydana getirdiği; Allah'ın hikmetinin eseri olarak toprağın altın ve gümüşe dönüştüğü; bu ilmin bir sır olarak Allah'a ait olduğu ve taklit edilemeyeceği üzerinde durulmuştur. Eserde simya ilmine karşı alınan tavır dikkat çekicidir:

Ꞑıldı kibrî ü zîbakı taş'îd
Heft-güne cevâhir itdi pedîd

Emr-i كان kânı eyleyüb icâd
Bu cevâhirlle eyledi dil-şâd

Vârid oldı zemîne fermânı
Hırz-ı cân gibi hıfz ide kânı

Şakladı sînesinde çün esrâr
Kimseye râzın eylemez izhâr

Böyledür böyle resm-i kîmiyâ-ger
Ser virür sırrını nihân eyler

Ol Hudâ-yı cevâd u berr ü kerîm
Hikmeti hâki eyledi zer ü sîm

Kendü zu'mınca ʻağd idüb sîm-âb

³¹¹ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 292.

Altun adın bakır ider allāb

Yo yire ātee yaub varı
 Āhen-i serd dgmedür kārı

Her ne yazdıysa hāme-i tadīr
 Bozamaz anı hīle vü tebdīr

Hikmet-i Haa eyleyen talīd
 Bulur elbette nekbet-i cāvīd

Dest-i iflās idüb anı maqlüb
 Fāa vü farla olur menküb

Hem nuūset utub girībānın
 Haret ü derdile virür cānın

aiken almaz anda izz ü vaār
 Öldürür āhirinde semmü'l-fār

Her ne delū iderse de ifā
 Būy-ı kibrīt anı ider rüsvā

alb-zenlikde olsa da üstād
 Zikr-i hayrile kimse itmez yād

Hāılını iderse der-bāzār
 rızını alara alar ayyār (522-538)

2.5.5.2. Nebatat

Mevalid-i selasenin ikincisi nebatat, yani bitkilerdir. Şuursuz bir kuvvete sahiptirler. Nefs-i nebatiyye denilen bir kuvvetle ve çeşitli aletler vasıtasıyla muhtelif hareketler meydana getirirler.³¹²

Vahdetnâme'de; bitkilerin Allah'ın feyz bulutunun eseri olarak yaratıldığı üzerinde durulmuş; *sünbül, mihr-giya, sebzeler, yabruh, nahl, kedu, rez, susen, benefşe, gül, ezhar, eşcar, şecer, serv* teşhis edilerek bu bitkilerin Allah'a hizmet ve şükretmek için görevlendirildikleri anlatılmıştır. Eserin bu bölümünde bir de servin dilinden nasihate yer verilmiştir. Aşağıdaki beyitler sebzeler ve ağaçların anlatıldığı bölümden iktibas edilmiştir:

Sebzeler gerçi oldılar bî-sāk
İtdiler hizmetinde şedd-i niṭāk

Dergehine koyub ruḡ-ı ihlāş
Buldılar her birisi nice ḥavāş

Bir ayak üzre cümleten eşcār
Bārgāhında oldı hizmet-kār

Oldılar çünkü şābitü'l-aḡdām
Ḥil'at-ı sebzile ider ikrām

Ger şecer olmasa yirinde muḡīm
Erre-i ḡahr iderdi anı dü-nīm

Reh-revān-ı hidāyete Yezdān
İtdi her bir dıraḡtı seng-i nişān (556-561)

³¹² Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 296.

2.5.5.3. Hayvanat

Mevalid-i selasenin üçüncüsüdür. Hayvanî ruha sahiptirler. Bu hayvanî ruha mahsus olan iki kuvvet vardır. Birincisi müdrike (anlama kuvveti), diğeri hareket kuvvetidir. Müdrike kuvveti bedenin içinde ve dışında bulunur. Dışında olan görme, işitme, koklama, tatma ve dokunma kuvvetidir. İçinde olan kuvvetler ise hiss-i müşterek (ortak his), hayal, vehim, hafıza ve mutasarrıfa (kullanma yeteneği) dir.³¹³

Hayvanatın en güzel nevi insan olup, mevcudatın en şerefli ve kainatın neticesi odur. Nefs-i natıka (konuşma yeteneği) insana mahsustur. Nefs-i natıka, bir cevher olup maddeden mücerredir. Fakat işlerinde maddeye yakındır. Bütün şeyleri ve mücerred cüzleri idrak edip düşünerek iş yapma bakımından kendisinin vasıta ve aleti olan tabî cismın birinci kemalidir. Nefs-i natıka akıl kuvvetiyle tasavvur ve tasdike ait şeyleri idrak eder. Bu kuvvete nazarî akıl veya nazariyye kuvveti denir. Nefs-i natıkanın bir başka kuvveti amil (yapıcı) kuvvetidir ki onunla insanın bedenini cüz'î fiillerden yana kendine mahsus olan görüş ve inanış gereğince tahrik eder.³¹⁴

Vahdetnâme'de hayvanatın his ve irade yeteneğiyle diğerlerinden daha üstün olduğu belirtilmektedir. Allah önce rızıklarını daha sonra canlıları yaratmıştır:

Қudretiyle yaratdı һayvānı

Ѕamm idüb birbirine erkānı

İtdi һassās anı daһi nāmı

Hem irādetle қıldı ikrāmı

İtdi nev'in Һudā-yı bī-enbāz

Bu fuşūlile ğayrıdan mümtāz

Ol Һudāvend-i bī-şebīh ü 'adīl

Rāzıķ-ı mār u mūr u peşşe vü pīl

³¹³ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 296-297.

³¹⁴ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 298.

Herkesüñ rızķın eyleyüb taķdīr

Ħilķatin Őoñra eyledi taŐvīr (575-579)

Allah, “Ben bilinmeyen bir hazine idim bilinmeyi diledim, birtakım kimseleri yarattım, onlara kendimi bildirdim ve onlar da beni bildiler”³¹⁵ hadis-i kudŐsī mucibince insanı yaratmıştır. İnsana kendi ruhundan üflemiş, ona isimleri öğretmiş ve onu yeryüzünde kendisine halife tayin etmişdir. Allah yarattığı insana meleklerin secde etmelerini istemiş, Şeytan ateşten yaratıldığını söyleyip kibirlenerek Allah’a isyan etmişdir. Bunun üzerine lanetlenerek cennetten kovulmuŐtur.

Allah insanı çeşitli özelliklerle donatmıştır. Kudretiyle insanda çeşitli uzuvlar vasıtasıyla duyular meydana getirmiştir. Kulak iŐitmeye, ilim ve hikmet kesbetmeye yarar. Bu özelliklerinden dolayı Őükrü vaciptir. Bu bölümde musikiye yönelik eleŐtiriler oldukça önemli bir yer tutar. 643-676. beyitler arasında yer alan bölümde Şair musiki dinlememeye yönelik nasihatlerde bulunur.

Hep hevādur Őadā-yı mūsīķār

Diñlemez anı merd-i dāniŐķār (645)

Ķavl-i sāzendeyi iden iŐĝā

Sem‘inüñ ħükmin eylemez icrā

Ol semī‘ ü baŐīr-i bī-noĝŐān

Ni‘met-i sem‘i eyleyen iĥsān

GūŐı ħalk ħitdi cümleden aĝdem

Tā ki gūŐ idesin ‘ulūm u ħikem (674-676)

Basir sıfatıyla her Şeyi gören Allah, insanı yaratırken ona gözler aracılığıyla görme nimetini bahŐetmiştir. Burada bahsedilen göz ve görme ilişkisi maddeyle ilişkili olarak düşünülebilirse de asıl maksat kainatta Allah’ın birliğini idrak etme

³¹⁵ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözlür*, İstanbul 1992, s. 91.

noktasındadır. Nasıl zerreler güneşin varlığına delalet ederse gözle görülen her şey de Allah'ın varlığına ve birliğine işaret etmektedir. Gözün namahreme bakmasının idrak fikrine zarar getireceği ve Allah'ın kahrını celbedeceği düşünülerek bu konuda nasihat edilmiştir:

Biri bir bilmedür şahîh idrāk
Biri iki gören ider işrāk (696)

Bakmadan ʿibret almadur maḳşūd
Çıksun ol dāde kim ola bī-sūd

Görmeden bilmek oldı çünkü murād
Gözliye gizli yok dimiş üstād

Aç gözüñ bir hoş eyle hem izʿān
Oldı her zerre āfitāba nişān

Bakma nā-mahreme şaḳın zīnhār
Mazhar-ı ḳahr ider seni ḳahhār

Olma hem-kāse ecnebiyle müdām
Duḡter-i rez daḡi olursa ḡarām

Kendü zulmet-serāyın it rūşen
İtme her semte gözlerüñ revzen

Bāḡ-ı çeşmüñe girmesün nādān
Ḥār u ḡasdan getürme aña ziyān

Göz tiküb her ḡasiseye çün zen
İtme her tāra çeşmüñi sūzen (701-708)

Koklama, tat alma, dokunma kuvvetleri de yine Allah'ın insana lütuflarındandır. Beyne yakın, meme ucu gibi iki parça etten oluşan koklama kuvvetiyle insan koku almaktadır. Ayrıca bu kuvvet vasıtasıyla insan iyi ve kötü kokuyu seçerek bedenini sıhhatini sağlamaktadır. Tat alma kuvveti ise yiyeceklerin tadına varmayı; acıyı tatlıdan, ekşiye tuzludan, zehri ilaçtan ayırt etmeye yarar. Bu nimetin şükrünü eda etmek vermek çok yiyip içmekle, hırs ve tamahla değil perhizle gerçekleştirilebilir. İnfak etmek ve haram olan içkiden kaçınmak, yetim malı yememek de şairin bu konudaki tavsiyeleridir. Bir hikmete binaen böbrek, akciğer, dalak ve karaciğer haricinde birçok azada bulunan dokunma duyusu ise soğuk ve sıcak ayırt etmeye dolayısıyla vücudu çeşitli zararlardan korumaya yarar. Ahmedî, bu bölümde yeri geldikçe ihtiyaca göre giyinmenin uygun olduğunu, takva libasını giyinmek ve insanı kibre sevk edecek gösterişten kaçınmak gerektiğini dile getirmektedir:

Ehl-i tecrīde bir küleh besdür

Bî-külāh olsa daḥi enfesdür

Ḳıvrılıb pīç pīç olur destār

Oldı her tārı gūyiyā bir mār

Kīş ü semmūr u ḳāḳum u sincāb

Kibr ü ʿucbe ʿaceb olur esbāb

Olmaz ol pīş-i beyn-i merd-i ḡayūr

Cāme-i müsteʿārile maḡrūr

Yek-be-yek ḥālını tedebbūr ider

Evvelin āḥirin tezekkūr ider

Evveli ḥabs-gāh-ı ḳundaḳdur

Āḥiri tengnā-yı ṭopraḳdur

Pūṣiṣi evvelinde oldı palās
 Āhirinde kefendür aña libās

Bir iki gün geyüb ħaz u ħārā
 Ĥāk-ber-ser geyerse de dībā

Eyle taqvā libāsını der-ber
 Budur ancak maṣāff-ı ħaṣre siper (804-812)

Bedene hizmet eden dıştaki bu beş duyudan başka bir de içte olan beş duyu vardır. Beynin üç boşluğunda yer alan bu duyulardan ilki hiss-i müşterek denilen duyudur. *Buna iki mana bakımından bu isim verilmiştir. Birinci mana, iki gözün idrak eylediği bir şeyin suretini hiss-i müşterek de yine bir müşahede etmiştir. Zira bir kimsenin görmesiyle, hiss-i müştereki arasında bir bozukluk olsa, o kimse ahvel (şaşı) olup bir şeyi iki görür. İkinci manası, hiss-i müşterek dış duyguların arkasında ve iç duyguların önünde aracı olduğundan, dışdan, dış duygularla idrak olunan eşya, bu hiss-i müşterekin önüne gelip o nehirlere bu denizde toplandıktan sonra iç duygulara ulaşır. Kalbe gelen düşünceler, önce beyne çıkıp, orada olan hisleri geçip, bu hiss-i müştereke gelip o çeşme ve pınarlar ona doldukta, oradan dış duygulara ulaşır. Onun için bu kuvvete hiss-i müşterek denilmiştir.*³¹⁶

Hayal kuvvetinin yeri ve iş görme merkezi hiss-i müşterekin arkasında ve ona bitişik olan, birinci boşluğun arka kısmındadır. Hayal kuvvetinin işi ve sanatı, dış dünyadan bir şey idrak olursa, mesela bir kimseyi görmüş olsa, o kimse huzurda olmadığında hayal kuvveti onu orada yok iken müşahede etmeye yarar. Vehim kuvveti, gördüğü ve görmediği şeyleri, doğruyu ve yalanı nefse göstermek, şehadet aleminde sureti olan ve olmayan manaları idrak etmektir. Bütün beyinde etkili olan vehim kuvveti hayvanlarda insanlarda olan akıl mesabesindedir. Hafıza kuvveti bir levhaya benzer. İç ve dış duyulardan buna hangi suret gelse, onun nakışı olduğu gibi bu levha üzerinde sabit olup görünür. Hafıza kuvveti hissedilen ve hissedilemeyen suretlerden vehim kuvvetine gelen manaların hazinesidir. Müfekkire kuvveti ise dış ve iç duyulardan

³¹⁶ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 375.

hafıza kuvvetine yazılan her şeyi okur. Müfekkire kuvvetinin diğer duyulardan farkı şudur ki duyu organları ile idrak olunan suretlerden onlara gelenleri ancak biri kabul eder ve toplar. Diğeri o toplananı muhafaza eder. Fakat bu müfekkire kuvveti bu suretler üzerinde tasarruf eder ve o suretlere uygun olan ve olamayan muhalleri de hazır edebilir. Onun için müfekkire kuvveti vehim kuvvetine alet gibi olmuştur.³¹⁷

Vahdetnâme'de, insanda bulunan beş iç duyu sırasıyla tavsif edilir. Aşağıya alıntılanan hayal kuvvetinin anlatıldığı bölümlerde görüleceği üzere bütün bu duyular Allah'ın kudretiyle çeşitli görevler yüklenmişlerdir:

Ꞑudretiyle hayāli var itdi

Anı ol gence genc-dār itdi

Eyler ol cümlesini zīr-nigīn

Lāzım olduğda tā ide tebyīn

Olmayaydı hayāl eger ber-pā

Hiss-i zāhir olurdu cümle hebā

Hātıra düşmeyeydi bir āvāz

Unıdulurdu bŷy-ı müşg ü piyāz

Çehre-i yārı eyleyüb der-yād

Āşık itmezdi nāle vü feryād

Zahmet-i nīş ü lezzet-i nūşı

Añmaz idi idüb ferāmūşı (829-834)

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli iki hassa ise akıl ve konuşma yeteneğidir. *Vahdetnâme*'ye göre, insanda var olan bütün bu iç ve dış duyular aklın hizmetine verilmiştir. Beden bir ülke gibi düşünülürse akıl bu ülkenin sultanı

³¹⁷ Erzurumlu İbrahim Hakkı, s. 375-377.

konumundadır. Vücutun intizamı aklın adil hükmü sayesinde gerçekleşmektedir. İlim ve hikmetle donatılmış aklın asıl vazifesi hidayete rehberlik etmesidir. Konuşma özelliği insanı diğer canlılardan üstün kılan bir başka tarafıdır. İnsana yakışan güzel ve manalı konuşmaktır. Söz doğru olmalıdır. İnsan nüktesiz, hikmetsiz, faydasız, yalan sözleri söylememeli ve dinlememelidir. Akil olan insan muhatabına göre konuşmalı, cahile fazilet ve hikmetli sözler söylememelidir. Ahmedî, konuşma kuvvetinin asıl gayesinin Allah'ın nimetlerine şükretmeye yaradığını ifade etmektedir:

Bil ki nuṭṭ u beyāndan maḳṣūd
Şükr-i inʿām-ı ḫazret-i maʿbūd

Şükrile ol hemîşe şekker-ḫā
Tā zebān ola loḳma-ı ḫelvā

Niʿmet-i Ḥaḳ ki oldı bī-pāyān
Dilde yoḳ şükre aña tāb u tüvān

ʿÖmr olursa eger hezārān sāl
Her nefes hem hezār şükre mecāl (955-958)

2.5.6. Peygamber Kıssaları

2.5.6.1 Hz. Adem Kıssası

Yaratılış ve ilk insan meselesi hemen bütün dinlerin konusu olmuştur. Yahudilikte, kutsal kitap Tekvin'de varlıkların yaratılış sırası verilirken yer ve göklerin Hz. Adem'den önce yaratıldığına temas edilmiş, Hz. Adem'in yaratılış yeri olarak belirli bir mekan ismi verilmemekle birlikte, onun yeryüzünden alınan ıslak topraktan yaratıldığı söylenmiştir. Toprağın belli bir zaman içinde insan şekline sokulması, onun insan olmasına kafi gelmemiş, Allah ona kendinden bir ruh vermiştir. Böylece ilk insan bundan sonra, insani fonksiyonlara sahip bir varlık olmuştur.³¹⁸ Hıristiyanlar ise, Hz.

³¹⁸ Mustafa Erdem, *Hz. Adem (İlk İnsan)*, Ankara 2006, s. 22-23.

Adem'i gerçek bir şahsiyetten çok bir sembol olarak gördüklerinden, onun yaratılışını genel anlamda insan cinsinin yaratılışı şeklinde görmüşler ve hadiseye bu açıdan yaklaşmışlardır. Kitab-ı Mukaddes'in verdiği bilgileri esas alarak yapılan yorumlarda, Hz. Adem, kendisinden önce aynı cinsten başka bir varlığın olmadığı, bütün insan neslinin ondan türediği ilk insan olarak görülmüştür. Hıristiyanlıkta da Hz. Adem, hepsinin özünü toprağın meydana getirdiği, sıcaklık, soğukluk, rutubet ve kuraklık gibi dört temel unsurdan yaratılmıştır. Toprak yaratıcı gücün yetkisi ile kendi kendine insan şekli vermiş ve Hz. Adem'in maddi kalıbını ortaya çıkarmıştır. Bu kalıba ruh bizzat Allah tarafından üfürülmüştür.³¹⁹

Kur'ân-ı Kerim'de "Adem" kelimesi yirmi beş yerde geçmektedir.³²⁰ Allah, meleklerle yeryüzünde bir halife yaratacağını söylediğinde, onlar da orada kan dökcek bozgunculuk yapacak birini mi yaratacağın şeklinde sormuşlardı. Allah, meleklerine ben sizin bilmediğinizi bilirim şeklinde karşılık vermişti.³²¹ Allah, Hz. Ademi yaratmaya karar verince kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan onu yarattı.³²² İbnü'l-Esir'in Ebu Musa'dan rivayet ettiği bir hadise göre Hz. Peygamber, Hz. Adem'in yaratıldığı toprakla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Allah Hz. Âdem'i bütün yeryüzünden aldığı topraktan yarattı; bu sebeple Âdemoğulları yerden alınan bu toprağa göre kırmızı, siyah, beyaz ve bunlar arasında bir renk almakta, yumuşak ve sert huylu, iyi ve kötü olmaktadır. Bundan sonra Âdem'in yaratılacağı toprak ıslatıldı, hatta yapışkan çamur haline geldikten sonra siyah ve kokan bir çamur şeklini alıncaya kadar bekletildi. Bundan sonra da Rabbimizin buyurduğu gibi bu çamur kuru balçık haline dönüşünceye kadar olduğu gibi bırakıldı."*³²³ Allah Hz. Adem'in cesedini yarattıktan ona ruhundan üfleyip meleklerin ona secde etmelerini istedi. Melekler saygıyla eğildiler. İblis kendisinin ateşten, Hz. Adem'in ise balçıktan yaratıldığını söyleyerek secde etmedi. Bunun üzerine Allah İblis'i cenetten kovdu.³²⁴ Rivayete göre Allah, Hz. Adem'in cesedine ruhu üfleyince bu ruh onun baş tarafından cesedine girdi. Ruhun ceset içerisinde harekete geçmesiyle onun uğradığı kısımlar hemen ete büründü. Ruh Hz. Adem'in başına girdiği zaman o aksırdı. Melekler ona "elhamdülillah"

³¹⁹ Erdem, s. 51.

³²⁰ Muhammed Fuad Abdalbaki, *Mucemü'l Müfehres Li Elfâzi'l-Kur'ânü'l-Kerîm*, Lübnan 2005, s. 11-12.

³²¹ Bakara, 2/30.

³²² Hicr, 15/26; Sâffât, 37/11.

³²³ İbnü'l-Esir, *İslâm Tarihi, el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, (Çev. Abdullah Köşe), İstanbul 1989, I, 24.

³²⁴ Hicr, 15/29-35; A'râf, 7/11-13.

demesini söylediler. Hz. Adem'in bu hamdine karşılık Allah ona "Ey Adem! Rabbin sana merhamet etti" buyurdu. Ruh Hz. Adem'in gözlerine gelince o gözlerini cennet meyvelerine çevirdi. Ruhun karnına ulaşmasıyla yemek istedi ve ruh ayaklarına gelmeden önce hemen yerinden kalkarak aceleyle cennet meyvelerine sıçradı.³²⁵

Vahdetnâme'ye göre; Hz. Adem, her şeye hakim ve kadir olan Allah'ın yaratıcı gücünün eseri olarak vücuda getirilmiştir. Allah, Hz. Adem'e kendi ruhundan üfleyip kendisine halife olarak yarattıktan sonra meleklerle arz ederek ona secde etmelerini istemiştir. Bütün melekler bu emre uymakla birlikte Şeytan, Hz. Adem'in topraktan kendisinin ise ateşten yaratıldığını söyleyip kibirlenerek bu emre karşı gelmiştir. Bunun üzerine Allah, onu cennetten kovmuştur:

Dest-i şun'ıyla ol hâkîm ü kâdîr
Tıynet-i Âdemi idüb taḥmîr

Tâ ki vaḳ'ını fehm ide 'âlem
Didi خمرت طينة آدم

Nefḥ-i rûḥile eyleyüb berter
İtdi tâc-ı ḥilâfeti ber-ser

Ḥikmet-ârâ-yı جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ
Kıldı ḥayl-i melâ'ike anı 'arz

اسجُدُوا emri ile kıldı ḥiṭâb
Tâḳ-ı ebrûsın eyleyüb miḥrâb

Piṣ-gâh-ı şafiye nâşıye-sâ
Oldılar cümle şâfiyân-ı semâ

³²⁵ İbnü'l-Esîr, I, 25; Ebu Cafer Muhammed bin Cerir'üt-Taberî, *Tarih-i Taberî*, (Ter. M. Faruk Gürtunca), İstanbul, tarihsiz, I, 85-86.

İtdi Şeytān ibā vü istikbār

Bir bahāne خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ

Ebter ü cāhil olmağıla la'īn

Arza kıldı خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Bir işe lāhik olsa hük-m-i ezel

İtirāza kalur mı hiç maḥal

Her neye şādır olsa emr-i Hudā

Anda 'özü ü bahānedür bī-cā

Kāf-ı kāfir gibi olub ser-keş

Aşlı nār oldu āhiri āteş

Olmuşiken yiri behişt-i berīn

Çıkdı اُخْرِجْ du'āsı ile la'īn

Menzil-i kırbdan olub maṭrūd

Tā-be-maḥşer recīm ü hem merdūd (591-603)

Allah, Şeytan'ı cennetten kovduktan sonra Hz. Adem'i cennete yerleştirdi. Hz. Adem cennete yerleştirildiği zaman tek başına dolaşıyordu. Allah, kendisiyle ülfet edebilsin diye onun kaburga kemiğinden kendisine bir eş olmak üzere Havva'yı yarattı.³²⁶ Kur'ân-ı Kerim'de bildirildiğine göre Allah, Hz. Adem ile Havva'yı cennete yerleştirdikten sonra orada diledikleri nimetlerden bol bol faydalanmalarını ancak yasakladığı bir ağaca yaklaşmalarını emretmiştir. Ancak Şeytan kendilerinin gizlenmiş olan avret yerlerini birbirlerine açmak için, Allah'ın onların melek olmalarını ve cennette ebedi olarak kalmalarını istemediğinden ağacı yasakladığını

³²⁶ İbnü'l-Esîr, I, 28.

söyleyerek³²⁷ onlara vesvese vermiştir. Şeytan'ın sözlerine inan Hz. Adem ve eşi ağaçtan tatmışlardır. Bunun üzerine avret yerleri görünmüş kendilerini cennet meyvelerinin yapraklarıyla örtmüşlerdir. Hatalarını anlayınca tevbe etmişler, bunun karşılığında birbirlerinin düşmanı olarak ve belli bir süreye kadar cennetten yeryüzüne indirilmişlerdir.³²⁸ Allah, Hz. Adem ile eşi Havva'yı onları yarattığı gün olan Cuma günü güneş batmadan önce gökten yeryüzüne indirmiştir. Hz. Adem'in Hindistan'ın Serendib topraklarında bulunan Nud dağı üzerine, Havva'nın da Cidde dağı üzerine indirildiği rivayet edilmektedir.³²⁹

Vahdetnâme'de Hz. Adem'in cennetten indirildiği gün ve yeryüzünde indirildiği yerle ilgili ayrıntılara yer verilmemiştir. Eserde Hz. Adem'in gökyüzünden yeryüzüne halife olarak indirildiği için bu inişin bir şeref olduğu vurgulanmıştır.

İndi Ādem şafī ʿaşa der-kef

Līk oldı hūbūtı aña şeref

Zāhirā āsumāndan itdi nüzūl

Maʿnīde lā-mekāna buldı vuşūl

Meskeni oldı gerçi menzil-i üns

Piş-gāhında cümle maḥfil-i ḫuds (614-616)

İslamî literatürde detaylı bir şekilde yer almakla birlikte Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Adem'in oğulları Habil ve Kabil ile ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır. Kur'ân, İsimlerini anmadan Hz. Adem'in iki oğlunun Allah'a kurban sunduklarını, Allah'ın kendisine karşı gelmekten sakınan Habil'in kurbanını kabul edip Kabil'inkini reddettiğini; öfkelenen Kabil'in kardeşini öldürüp cesedini Allah tarafından gönderilen bir kargadan öğrendiği üzere gömdüğünü bildirir.³³⁰ Kıssa İslamî literatürde genel hatlarıyla şu şekilde yer almaktadır: Allah, alem var oldukça insan neslini devamlı kılmak için Hz. Adem'in tenasülünü murad eylemiş bu nedenle kendisine evlat

³²⁷ A'râf, 7/19-20; Bakara, 2/35.

³²⁸ A'râf, 7/22-24; Taha, 20/123.

³²⁹ İbnü'l-Esr, I, 32.

³³⁰ Mâide, 5/27-31.

yaratmayı irade etmiştir. Bunun için önce Havva'yı yaratmıştır. İsrailiyattan kaynaklanan bazı bilgilere göre Hz. Adem ile Havva cennetten çıktıktan 223 gün sonra evlenmişlerdir. Havva, Hz. Adem'e her batında bir kız ve bir erkek olmak üzere yirmi batında toplam kırk çocuk doğurmuştur.³³¹ Bir başka rivayette ise Havva yüz yirmi batında çocuk doğurmuştur.³³² Havva'dan ilk batında Kabil ve Lubud (Lübüz/Layuza) ikinci batında Habil ve İklima (Aklima) dünyaya gelmiştir. Havva'dan doğan kız kardeşlerden başka kadın bulunmadığından bir erkek çocuk kendisiyle birlikte ikiz olarak doğan kız dışında diğer batınlarda doğan kızla evlenebilirdi. Hz. Adem Habil'in ikiz kız kardeşiyle evlenmesini Kabil'e; Kabil'in kardeşiyle evlenmesini Habil'e emretti. Bu emri Habil kabul ederken Kabil kendi kız kardeşinin daha güzel olduğu düşüncesiyle kabul etmedi. Bunun üzerine Hz. Adem, oğullarına Allah'a birer kurban kesmelerini emretti. Kurbanı kabul edilen Kabil'in kız kardeşiyle evlenebilecekti. Habil davar sahibi idi. Kurban için davarının süt ve kaymak gibi en has gıdalarını hazırladı. Kabil ise çiftçi idi. Kurban için ekinin en kötüsünü aldı. Habil temiz kalpli olduğu için kurbanı kabul edilirken Kabil'inki reddedildi. Bunun üzerine Kabil'in kızgınlığı ve kıskançlığı arttı, kardeşini öldürmeye niyetlendi. Habil, dağda davarlarını otlattığı birgün uykuya daldı. Kabil yanına yaklaşarak yerden aldığı bir kaya parçasıyla Habil'i öldürdü. Habil yeryüzünde Ademoğullarından ilk ölen kimse olduğu için Kabil onun ölüsüne ne yapacağını bilemiyordu. O sırada Allah, iki karga gönderdi. Onlar birbirleriyle kavga ettiler. Biri diğerini öldürdü. Sonra gagası ve iki ayağıyla bir çukur kazıp öldürdüğü kargayı gömdü. Kabil kargadan gördüğünün aynısını yaptı. Kabil bu sırada yirmi beş Habil ise yirmi yaşında idi.³³³

Vahdetnâme 'de Hz. Adem'in Havva ile evlenmesi ve evlatlarının evliliği ile ilgili bölüm kıssanın yaygın olarak bilinen şekliyle paralellik göstermektedir. Esere göre Havva yüz yirmi batında çocuk doğurmuş, Hz. Adem'in kararıyla ilk batında doğan çocuklar ikinci batında doğanlarla evlendirilmek istenmiştir. Fakat Kabil bu karara karşı çıkarak isyan etmiş ve kardeşi Habil'i öldürmüştür:

³³¹ Süleyman Hayri Bolay, "Âdem", *DİA*, I, 363.

³³² Cemiloğlu, s. 135.

³³³ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 2004, s. 50-54; Ayrıca bk. İbnü'l-Esîr, I, 37-43; Taberi, I, 108-110; Mustafa Öztürk, "Arkaik Kültürden Kur'ana Habil-Kabil Kıssası", *Kıssaların Dili*, Ankara 2010, s. 157-173.

Yüz yigirmi başında pes Havvā
İtdi bu vażı ser-be-ser icrā

Haşr-ı evlād u ihtilāf-ı buşın
Oldı hadd-ı řümārdan bīrūn

Ādemūñ řerı űzre  ađd-i zevāc
Bulmuşıdı şu resme ħüsn-i revāc

Başn-ı evveldeki olan tev'em
Başn-ı řānī ile ola hem-dem

Evveli řānīye iderdi refīķ
Şānīyi evvele iderdi řefīķ

Birbiriyle idüb anı hem-ber
Duşterine püser ola şevher

Toğdı İklīmyā ile Hābīl
Hem Layūzā ile ma'an Qābīl

Şerı-i Mevlāyı eyleyüb inkār
İtdi Qābīl ibā vü istikbār

Ĥüsn-i hem-zādını görüb Qābīl
İtdi dīv-i şased anı tařvīl

Qatl-i Hābīle eyleyüb iķdām
Oldı rüz-ı cezāya dek bed-nām

Bĩst-sāle cevān iken Hābĩl

Pençe-i gürge düşdi oldu zelĩl (999-1009)

Habil'in ölümünden beş yıl sonra Havva bir erkek çocuk dünyaya getirmiştir. Bu çocuk ikiz olarak değil, tek olarak doğan Şit'tir.³³⁴ Hz. Adem vefat ettikten sonra oğlu Şit, babasının vasisi olarak onun yerini almıştır. Şit hastalanınca oğlu Enuş'a (Anuş) vasiyetini yapmış ve hemen sonra vefat etmiştir. Enuş'tan doksan yaşında iken kız kardeşi Nimet'ten olan evliliğinden Kaynan dünyaya gelmiştir. Enuş'ta oğlu Kaynan'ı kendisine vasi tayin etmiştir. Bundan sonra Kaynan'ın da başka çocuklarla beraber Mehlail adında bir oğlu, Mehlail'den Yerd (Yard/Yezd), Yerd'den ise İdris (Hanuh) dünyaya gelmiştir.³³⁵ İdris altmış beş yaşında iken Metuşalah adında bir oğlu olmuş, bundan sonra İdris üç yüz yıl daha yaşadıktan sonra vefat etmiştir. Metuşalah'ın bütün ömrü dokuz yüz yirmi yedi yıl sürmüş, ölümlerinde oğlu Lamah'ı (Lemek) yerine vasi kılmıştır. Lamah de ölünce yerine aynı zamanda bir peygamber olan Nuh'u vasi tayin etmiştir.³³⁶

Vahdetnâme'de Hz. Nuh'un soy kütüğü, yukarıda verilen bilgilere paralel olarak, Hz. Adem'e kadar birer beyit halinde sıralanır:

Ādem itdükde ʿazm-i dār-ı qarār

Cümle nesli bulundu çihl-hezār

Şit olmağla cümleden mih-ter

Bĩ-gümān oldu cā-nişĩn-i peder

İtdi dārū-yı merg anı medhūş

Oldı qā'im-maqāmı oğlı Enūş

Qıldı dest-i qazā anı virān

Oldı hayr-ı halef aña Qaynān

³³⁴ Taberi, I, 112.

³³⁵ İbnü'l-Esîr, I, 49-50.

³³⁶ İbnü'l-Esîr, I, 56.

Ol da itdi mekânını tebdîl
Yirine geldi oğlu Mihlâyîl

Bâğ-ı ʿuqbāya eyledi çü hırām
Oğlu Yezd itdi menziline kıyām

Defter-i ʿömri oldı çün mensūh
Geldi anuñ yirine oğlu Hanūh

Yaʿnî İdrîs kim o zāt-ı şerîf
Āsumānı çü eyledi teşrîf

Göklere refʿ olındı ʿİsî-vār
Metuşalah yirinde itdi qarār

Sāğar-ı merg anı da itdi harāb
Oğlu Lāmaḥ maḳāmın itdi meʿāb

Oldı bāb-ı ʿadem aña meftūh
İtdi meʿvā yirini ḫāzret-i Nūḥ (1029-1039)

2.5.6.2 Hz. Nuh Kıssası

İslam’da ululazam peygamberlerden biri olarak isimlendirilen Hz. Nuh, Yahudi ve Hıristiyan dinî literatüründe İbranî ataları kadar önemli bir yere sahip olmamakla birlikte dürüst ve imanlı bir kişi olarak takdim edilir. Saban, balta, orak gibi aletleri insanlığa kazandırması, insanları tövbeye çağırması, hayvanlara karşı iyi muamele göstermesi gibi davranışları onun faydalı davranışlarının başında gelmektedir. Hz. Nuh, tufan olarak bilinen hadisede kullandığı geminin yapımında kullanılacak sedir ağaçlarının yetişmesini beklemek suretiyle gemi yapımını yüz yirmi yıl geciktirmiş, bu suretle kavmine zaman kazandırıp helakini geciktirmiştir. Talmud’da “Nuh kanunları” diye bilinen yedi kuraldan bahsedilmektedir. Putperestliği, Tanrıyı inkarı, öldürmeyi,

gayri meşru cinsi ilişkileri, hırsızlığı, canlı hayvan eti yemeyi yasaklayan bu kurallar bütün milletler tarafından uyulması gereken en temel ahlaki kurallar olarak kabul edilmektedir.³³⁷

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Nuh ile ilgili yirmi sekiz surede bilgi verilmiş ve 43 yerde ismen zikredilmiştir.³³⁸ Kur'ân'da yer alan bilgilere göre Hz. Nuh, Allah tarafından seçilmiş bir kuldu.³³⁹ Kavmine bir peygamber olarak gönderilmişti.³⁴⁰ Dokuz yüz elli yıl kavmi arasında yaşamıştı.³⁴¹ Kavmi putperest bir topluluk olarak yaşamaktaydı.³⁴² Hz. Nuh, kavmini Allah'a ibadet etmeye, ona karşı gelmekten sakınmaya davet etmişti. Fakat kavmi Hz. Nuh'un sözlerini dinlemedi.³⁴³ Bunun üzerine Hz. Nuh, kavminin helak olması için Allah'a dua etti.³⁴⁴ Hz. Nuh'un duası Allah tarafından kabul edilince kavmi tufan ile helak edilmiştir. Tufan'ın mahiyeti hakkında Kur'ân, gökten dökülürcesine yağın bir yağmur ile yeryüzünden fıskıran pınarların hükmün gerçekleşmesi için birleştirildiği bilgisini verir.³⁴⁵ Tufan'dan önce Hz. Nuh Allah'tan aldığı emirle bir gemi yapmıştır.³⁴⁶ Yaptığı gemiye ailesiyle beraber her canlıdan birer çift alması vahyedilmiştir. Hz. Nuh'un oğlu (Yam) babasının teklifini kabul etmeyerek dağa sığınmış böylece Allah'ın gazabından kurtulacağını düşünmüştür. Fakat Tufan sularında boğulmuştur. Sular çekilince gemi Cudi'ye oturmuştur.³⁴⁷

Hz. Nuh'un gemisi bütün yeryüzünü dolaşmış hiçbir yerde durmamıştır. Nihayet Mekke'ye gelmiş ve içine girmeden bir hafta boyunca etrafında dolaştıktan sonra buradan ayrılarak Musul topraklarındaki Karda'da bulunan Cudi dağının üzerinde karar kılmıştır. Sular çekilince Hz. Nuh gemiden çıkıp el-Cezire topraklarında bulunan Karda tarafında bir yere gitmiş ve orada bir köy kurup, bu köye, yanında bulunanların sayısı seksen olduğu için, Semanin (Seksan) adını vermiştir.³⁴⁸

³³⁷ Ömer Faruk Harman, "Nûh", *DİA*, XXXIII, 225-226.

³³⁸ Harman, s. 226; Nûh isminin Kur'an'da geçtiği yerler için bk. Muhammed Fuad Abdulkaki, s. 938-939.

³³⁹ Al-i İmran, 3/33

³⁴⁰ Nuh, 71/1

³⁴¹ Ankebut, 29/14.

³⁴² Nûh, 71/23.

³⁴³ Nûh, 71/7.

³⁴⁴ Nûh, 71/26.

³⁴⁵ Kamer, 54/11-12.

³⁴⁶ Hûd, 11/37; Müminûn, 23/27.

³⁴⁷ Hûd, 40-48.

³⁴⁸ İbnü'l-Esr, I, 66.

Hz. Nuh'un gemisiyle ilgili rivayetlerde, geminin uzunluğunun üçyüz veya binikiyüz; genişliğinin elli veya altıyüz; yüksekliğinin ise otuz arşın olduğu; üç kat olarak yapıldığı, birinci katına kuşların, ikinci katına vahşi hayvanların, üst katta ise insanların bulunduğu bilgisi yer almaktadır.³⁴⁹

Vahdetnâme'de; Hz. Nuh Allah'tan aldığı vahiy doğrultusunda kavmini sapkınlıktan dönmeye çağırır.³⁵⁰ Halkına imanın güzelliğini küfrün çirkinliğini anlatır. Fakat kavmi onun sözlerine kulak vermez. Bunun üzerine Hz. Nuh kavminin helak edilmesi için dua eder. Allah onun duasını kabul ederek bir gemi hazırlamasını ister. Kavmini ise Tufan vasıtasıyla yok eder.

Tufan hadisesinin dehşeti şair tarafından Kur'ân'da yer aldığı şekilde, gökten boşalan ve yerden fışkıran suların birleşmesi şeklinde tasvir edilir. Allah'ın Muntakim sıfatına vurgu yapılarak Hz. Nuh'un düşmanlarının yok edildiği anlatılır.

Cüş idüb nāgehān çeh-i tennūr
Anda fevvāreler idince zühūr

Āsumān eyledikde fetħü'l-bāb
Oldı rüy-ı zemīn bütün ğarķ-āb

Sū-be-sū çıkdı itdi tuğyānı
Tağları başdı aldı meydānı

Bād-ı kahr olmağıla mevc-efken
Oldı her seyli māha sīlī-zen

Gūyiyā itdi şāhbāz-ı sefīd
Zīr-i bālinde beyzasın nā-dīd

³⁴⁹ İbnü'l-Esr, I, 63-65.

³⁵⁰ Hz. Nuh kıssası eserinde, 1040-1152. beyitler arasında yer almaktadır.

Āb āteş nişān-ı pür-māye
Çarḥ-ı nīlīye oldı hem-sāye

İtdi küffāre münhī-i idbār
Ḳavl-i aīnı mَعْرُ i bes tekrār

Müntakımdür Ḥudā-yı dost-nevāz
Dest-i ḳahrın ider ʿadüyā dırāz (1070-1077)

Vahdetnâme 'de Hz. Nuh'un çocukları, İbn-i Esir'in *El-Kâmil fi't-Târîh* adlı eserine bağlı kalınarak zikr edilir. Buna göre Hz. Nuh'un Yafes, Sam, Ham ve Yam adlarında dört çocuğu vardır.

*Kâmil*nde buyurdu ibn-i Esîr
Nūḥuñ evlādını idüb taḥrîr

Çār-ferzendi olmışıdı benām
Yāfeş ü Sām u Ḥām u hem daḥi Yām (1086-1087)

Hz. Nuh, oğullarını Hak yola davet eder. Yam iman etmez ve Tufan'dan korunmak için dağa sığınır. Hz. Nuh, diğer evlatlarıyla beraber her canlılardan birer çift gemiye alır. Gemi, Tufan esnasında herhangi bir zarar görmeden Cudi'ye yerleşir. Bundan sonra Adem-i sanî olarak nitelenen Hz. Nuh'un önderliğinde insanoğlu yeni bir nesil olarak yaşamaya devam etmiştir. Yafes'ten Ye'cuc, Türk ve Sıkılab kavimleri; Ham'dan Ad ve Semud kavimleriyle birlikte yeryüzündeki zalim ve zorba kavimler; Sam'dan Saman, Faris, Rum ve Arap kavimleriyle birlikte Salih ve Hud peygamberler olmuştur. Ayrıca Sam'ın soyundan Ezfahşed (Erfahşed), İbn-i Falığ (Falağ) dünyaya gelmiştir. Hz. Nuh'un evlatları zamanla birbirinden ayrılarak çeşitli bölgelerde yerleşmiş; farklı diller meydana getirmiş yeni dinler benimsemişlerdir.³⁵¹

³⁵¹ Hz. Nūh'un zürriyeti ve yeryüzündeki meskenleri ile ilgili detaylı bilgi için bk. İbnü'l-Esîr, I, 71-74; Taberi, I, 145-146; Köksal, s. 107-109.

Yāfeşe müstenid olan ensāb
 Kavm-i Ye'cūc u Türk ü hem Sıqlāb

Hāmdan Zengibār itdi kıyām
 Daḡi fir'avn-ı Mısr u cābir-i Şām

Hām neslinden oldı 'Ād u Semūd
 Sāmdan neş'et itdi Şāliḡ u Hūd

Sāma mensūbdur nice Sāmān
 Ekser evlādı zübde-i a'yan

Fāris ü Rūm ile 'Arab yekser
 Sāmdur her birine aşl u peder

Sāma Ezfaḡşed oldı şulbī veled
 Toḡdı andan nebireler bī-ḡad

İbn-i Fālīg vücūda başdı ḡadem
 Nuḡuñ evlādı oldılar derhem (1120-1126)

Vahdetnâme'de Hz. Nuh'un kıssası anlatıldıktan sonra Azer'in doğumuyla birlikte Hz. İbrahim'in kıssasına geçilir. Bu iki peygamber döneminde yaşayan Hud ve Salih peygamberler ve bunların döneminde cereyan eden Ad ve Semud kavimlerinin helakı gibi hadiseler *Vahdetnâme*'ye alınmamıştır.

2.5.6.3. Hz. İbrahim Kıssası

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinleri tarafından en büyük ata ve temel referans noktası olarak kabul edilen Hz. İbrahim'le ilgili Tevrat'ta ve genel olarak Yahudi dinî literatüründe; ayrıca Hıristiyan kültürü ile Kur'ân ve sonraki İslam literatüründe diğer birçok peygambere nisbetle daha geniş malumat bulunmaktadır.

Bilhassa Yahudî ve İslam kaynaklarında Hz. İbrahim hakkında tevhid inancını yerleştirmek üzere gösterdiği faaliyetler merkez alınarak bilgi verilmiştir.³⁵²

Kur'ân-ı Kerim'de İbrahim ismi altmış dokuz yerde geçmektedir.³⁵³ Kur'ân'da babasının ve kavminin taptığı putlara karşı mücadele ettiği ve tek tanrı inancını savunduğu; gök cisimleri ve bunların sembolleri olan putlara tapmanın manasız olduğu ve bundan vazgeçmeleri gerektiğini söylediği ifade edilir. Putları kırması ve bu yüzden putperestlerce ateşe atılmasına rağmen ateşin kendini yakmaması, onun tevhid mücadelesinin güzel bir hatırası olarak Kur'ân'da ve bazı ayrıntılarla birlikte diğer kaynaklarda yer alır.³⁵⁴

Hz. İbrahim, Hz. Salih'ten sonra peygamber olarak gönderilmiştir. Peygamber olarak gönderilmeden önce müneccimler Nemrud'un huzuruna gelerek kavmi içinde İbrahim adında bir çocuğun dünyaya geleceğini ve bu çocuğun Nemrud'un dinini terk ederek putlarını kıracağını haber vermişlerdir. Müneccimlerin bildirdiği vakit yaklaşınca Nemrud, bütün hamile kadınları toplatıp hapsedmiş, Hz. İbrahim'in annesinin gebeliği belli olmadığından onu fark edememişti. Hz. İbrahim'in annesi doğum sancısını hissedince bir mağaraya gelerek çocuğunu burada doğurmuştur. Hz. İbrahim büyüyünce içinde yaşadığı kavmin sapıklığını anlamış, önce babası Azer'i tevhide davet etmiştir. Babası onun davetini kabul etmeyince bu kez kavmine aynı yolu teklif etmiştir. Kavmi de bu teklifi kabul etmemiş, onun niyetini anlayınca Nemrud'a şikayet etmişlerdir. Bu arada Hz. İbrahim kavminin tapmış oldukları putları kırmaya niyet etmekteydi. Bir bayram vakti kavminden kimsenin olmadığı bir anda puthanenin kapısına kadar yan yana dizilmiş halde bulunanan putların yanına giderek baltayla biri dışında bütün putları kırmış; baltayı sağlam kalan putun eline bırakarak puthaneden çıkmıştır. Kavmi bu durumdan haberdar olunca ondan şüphelenmiştir. Hz. İbrahim, yakalanıp Nemrud'un huzuruna getirilince bu işi sağlam bıraktığı büyük putun yapmış olabileceğini söylemiştir. Kavmi putların bundan aciz olduğunu söyleyince Hz. İbrahim nasıl olur da Allah'ı bırakıp da bu kadar aciz olan bir varlığa taptıklarını söyleyerek kavminden Allah'a inanmalarını istemiştir. Bunun üzerine Nemrud, onun ateşte yakılarak öldürülmesi emrini vermiştir. Nemrud'un isteği üzerine her çeşit ağaçtan

³⁵² Yahudî ve Hıristiyan kültüründe Hz. İbrahim hakkında bilgi için bk. Ömer Faruk Harman, "İbrâhim", *DİA*, XXI, 266-272; Fatma Aygün, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrahim ve İnsanlığa Mesajı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜ, SBE, İstanbul 2006.

³⁵³ Muhammed Fuad Abdulbaki, s. 35-36.

³⁵⁴ Harman, s. 169-170.

toplanarak bir ateş yakılmıştır. Ateş tutuşturulduğunda insanlar ve cinler hariç yerde ve gökte bulunan bütün varlıklar feryat etmiş, onun yardımına koşmak istemişlerdir. Fakat Hz. İbrahim Allah'a tevekkül ile bu yardım tekliflerini geri çevirmiştir. Kendisine yardım etmek isteyen Cebrail'e de aynı karşılığı vermiştir. İbrahim'in ateşe atılacağı sırada şiddetinden kimse ateşe yanaşamamıştır. Şeytan İbrahim'in ateşe atılmadığını görünce ulu bir kişi kılığına girerek Nemrud'a mancınık yoluyla Hz. İbrahim'i ateşe atabileceklerini söylemiştir. Şeytanın rehberliğinde kavmi onu ateşe atmış; fakat ateş Allah'ın emriyle serin ve selamet olup ona zarar vermemiştir. Bunu gören Nemrud, Allah'ın izzet ve kudretine şahit olup kurbanlar kesmek istediğini söylemiştir. Hz. İbrahim, kendi dinine bağlı kaldıkça Allah'ın, onun kurbanını kabul etmeyeceği şeklinde cevap vermiştir. Nemrud, saltanat ve mülkünden vazgeçmemiş fakat dört bin sığır kurban ederek Hz. İbrahim'i bırakmıştır. Bu olaydan sonra kavminden bazıları Hz. İbrahim'in davetine icabet etmişlerdir³⁵⁵ Hz. İbrahim'e iman edenler arasında kardeşi Haran'ın oğlu Lut ile büyük amcası Haran'ın kızı Sare de yer almaktadır.³⁵⁶

Hz. İbrahim, serbest kalınca kendisine Allah tarafından Babil'den ayrılıp, Şam'a gitmesi yönünde emir gelir. Kendisine tabi olanlarla birlikte Şam'a doğru hareket eder. Harran'a varıp bir müddet burada yerleşirler. Azer iki yüz beş yaşında iken burada ölür. Hz. İbrahim buradan, önce Ürdün'e, sonra Mısır'a gider. Mısır'dayken Sare'nin güzelliği Firavun'un dikkatini çeker. Hz. İbrahim'i yanına çağırır Firavun, Sare'nin kim olduğunu ona sorunca, Hz. İbrahim gerçeği söylediğinde öldürüleceğini düşünerek kızkardeşi olduğunu söyler. Firavun, adam göndererek Sare'yi yanına getirtir. Sare'ye elini uzatınca eli kuruyup kalır. Pişman olduğunu söyleyince Sare'nin duasıyla eli çözülür. Bu olay iki kez daha tekrarlanınca Firavun, Sare'yi Hacer isminde bir cariye vererek serbest bırakır.³⁵⁷

Hz. İbrahim, zevcesi Sare ve cariyesi Hacer'le birlikte Mısır'dan ayrılıp Filistin toprağında, Filistin ile Kudüs arasında bulunan Şam çölündeki Seb' diye anılan yere varırlar. Daha sonra buradan ayrılarak Filistin toprağında Remle ile İlya (Kudüs) arasında bulunan "Katt" veya "Kitt" diye anılan yere gelip yerleşirler.³⁵⁸

³⁵⁵ İbnü'l-Esîr, I, 86-91; Taberi, I, 168-184; Köksal, 141-159.

³⁵⁶ İbnü'l-Esîr, I, 92; Köksal, s. 160.

³⁵⁷ Köksal, s. 160-164.

³⁵⁸ İbnü'l-Esîr, I, 94; Köksal, s. 166.

Allah Hz. İbrahim'e mal ve servet bolluğu verince Hz. İbrahim, çocuk sahibi olmak için Allah'a dua eder. Mısır'dan gelişlerinden on yıl sonra Sare, çocuğu olması için kocası Hz. İbrahim'in cariyesi Hacer'le evlenmesini ister.³⁵⁹ Bu evlilikten Hz. İsmail dünyaya gelir. Sare, Hz. İsmail doğduktan sonra, Hacer'i kıskanmaya başlar.³⁶⁰ Sare ile Hacer arasındaki anlaşmazlık nedeniyle Hz. İbrahim, Allah'tan aldığı vahiyle Hacer ve oğlu Hz. İsmail'le beraber Mekke'ye hareket eder. Bu yolculuk sırasında Hz. İbrahim, Burak'a binmiş, Cebrail de kendisine eşlik etmiştir.³⁶¹ Hz. İbrahim ve ailesinin Mekke'de yerleştikleri yer tarım ve hayvancılık için elverişsiz; içecek su bile bulunmayan bir yerdir. Hz. İbrahim, eşi ve çocuğunu burada bırakarak Şam'a doğru hareket eder. Hacer, yanlarındaki su tükenince Safa ile Merve tepeleri arasında bir şeyler görebilme ümidiyle koşup dururken Cebrail'in yardımıyla Zemzem denilen pınar ortaya çıkar.³⁶²

Mekke'ye yakın bir vadide Cürhüm kabilesi yaşamaktaydı. Su aramak amacıyla aranmaya başladıklarında Hacer'e rastlamışlar ve yanına gelerek yalnızlığını gidermişlerdir. Cürhümîler, Hz. İsmail büyüyüp, Hacer ölünceye kadar burada kalırlar. Daha sonra Hz. İsmail, Cürhüm kabilesinden bir hanımla evlenir. Hz. İsmail ve çocukları Cürhüm kabilesinden Arapça öğrenirler. Bu yüzden Hz. İsmail'in soyundan gelenlere Araplaşmış Arap manasında "el-Arabu'ul-mütearrib" denilmiştir.³⁶³

Hz. İbrahim, Hacer'le Hz. İsmail'i görmek istediği zaman eşi Sare'den izin alarak Burak'la Mekke'ye gelir ve o gün dönerdi. Şam'da bulunduğu bir gece rüyasında oğlunu kurban ettiğini gördü. Bunun üzerine hemen Mekke'ye geldi. Oğlunu beraberinde büyük bir bıçak ve iple birlikte odun toplamak bahanesiyle dışarı çıkardı. Şi'b vadisine doğru yöneldikleri zaman şeytan bir adam suretinde yanlarına gelip Hz. İbrahim'i emrolunduğu işten vazgeçirmeye çalıştı. Başaramayınca Hz. İsmail'e ve Hacer'e durumu anlattı. Fakat onları da ikna edemedi. Başka bir rivayette Şeytan sırasıyla önce Hacer'i, ardından sırasıyla Hz. İsmail ve Hz. İbrahim'i bu işten vazgeçirmeye çalışmıştır.³⁶⁴ Hz. İbrahim oğluyla baş başa kaldığında onu durumu anlatır. Hz. İsmail babasına, Allah'ın emrini yerine getireceğini ve bu duruma razı

³⁵⁹ Köksal, s. 168.

³⁶⁰ Köksal, s. 168-171.

³⁶¹ Köksal, s. 176.

³⁶² İbnü'l-Esîr, I, 95; Köksal, s. 175-179.

³⁶³ İbnü'l-Esîr, I, 96.

³⁶⁴ Taberî, I, 216.

olduğunu bildirir. Hz. İbrahim, Hz. İsmail'i kurban edeceği sırada oğlunun isteği üzerine ellerini ve ayaklarını sıkıca bağladıktan sonra bıçağını bileyerek onu alnı üzerine yatırır. Fakat bıçak kesmez olur. Hz. İbrahim rüyasına sadık kaldığı için Allah tarafından ona Cebrail vasıtasıyla iri boynuzlu bir koç veya bir dağ tekesi gönderilmiş oğlunu bırakması emredilmiştir.³⁶⁵

Hz. İsmail, önce Mekke çevresinde oturan Sa'd kızı Cedda veya Said b. Üsame'nin kızı Umare ile evlenmiş, bu kadından çocuğu olmamıştır. Daha sonra Araplardan Mudad b. Amr'ın kızı Ra'le veya Seyyide ile evlenmiştir.³⁶⁶ Bundan sonra Hz. İsmail, Hz. İbrahim'le Kabe'yi inşa etmiş, yine babasıyla birlikte ilk hac ziyaretlerini gerçekleştirmişlerdir.

Hz. İsmail'in, eşi Ra'le'den on iki erkek çocuğu olmuştur. Bunlar, en büyüğü Nabit olmak üzere, Kayzer, Ezbül, Mebşa, Misme, Maşî, Dimma, Azer, Tayma, Yatur, Nebiş ve Kayzuma'dır.³⁶⁷ Hz. İsmail'in soyu zamanla Arapların iki büyük kolundan biri haline gelmiştir. Bir kısmı Mekke'de kalmış, bir bölümü ise Mekke'den ayrılarak civar bölgelere yerleşmiştir. Bu kol, Arap tarihçileri tarafından "Arab-ı musta'ribe" olarak adlandırılmıştır. Hz. Peygamber, bu kolun en meşhur kabilelerinden olup, miladi beşinci asrın ortalarından itibaren Mekke hakimiyetini ele geçiren Kureyş kabilesine mensuptur.³⁶⁸

Tarihi kaynaklardan hareketle yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız Hz. İbrahim kıssası *Vahdetnâme*'de ayrıntılı sayılabilecek şekilde anlatılmıştır.³⁶⁹ Bu bölümde tabii olarak Hz. İsmail ile ilgili anlatımlar da yer almaktadır.

Vahdetnâme'de kısaca şu şekilde anlatılmaktadır: Hz. İbrahim'in babası Azer, Nahur'un oğlu olarak dünyaya gelmiştir. İsmi Tarah, şöhreti Azer'dir. Put yapmakta ustadır. Azer'in Haran ve İbrahim adında iki oğlu dünyaya gelmiştir. Hz. İbrahim peygamber olunca Allah tarafından kavmini tevhid dini İslam'a davet etmekle görevlendirilmiştir. İlk babasını yaptığı işten ve puta tapmaktan vazgeçirmeye çalışır. Azer oğlunun nasihatini ve teklif ettiği İslam dinini atalarının dinine karşı uydurulmuş bir bidat olarak değerlendirir. Bunun üzerine Hz. İbrahim babasından yüz çevirerek kavmini İslam dinine davet eder. Fakat onlar da eski dinlerini terk etmenin doğru

³⁶⁵ İbnü'l-Esîr, I, 104; Köksal, s. 186-190.

³⁶⁶ İbnü'l-Esîr, I, 118; Köksal, s. 194-196.

³⁶⁷ *Sîret-i İbn-i Hişâm (İslam Tarihi)*, Ter. Hasan Ege, İstanbul 2006, I, 39.

³⁶⁸ İsmail Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul 2010, s. 291.

³⁶⁹ Eserde 1153-2060. beyitler Hz. İbrahim kıssasına ayrılmıştır.

olmayacağı fikriyle bu daveti kabul etmezler. Hz. İbrahim kavmini uyarmanın faydasız olduğunu görünce putları yıkmaya karar verir. Puthanedeki putların birisi hariç tümünü kırar. Kavmi bunu kimin yaptığını sorunca sağlam kalan putun işi olduğunu söyler. Hz. İbrahim'in kavmi 400 yıldan beri hükümdar olan ve ilahlık davasında bulunan Nemrud'a bu durumu anlatıp şikayet ederler. Nemrud adamlarını Hz. İbrahim'e göndererek huzuruna getirtip sorguya çeker. Hz. İbrahim Nemrud'a da aynı cevabı verir. Nemrud bir putun bu fiilden aciz olduğunu söyleyince Hz. İbrahim, aciz bir putun ilah edilmemesi gerektiğini söyler. Nemrud kibirlenerek Hz. İbrahim'i önce hapse atar ardından yakmaya karar verir. Dağın eteklerine odun yığıdırır. Odun ateş almayınca İblis'in heybesinden çıkardığı putların parçalarıyla ateşi yakarlar. Fakat ateş etrafa tesir etmez. Bunun üzerine parçalanmış putlarla çok şiddetli bir ateş yakarlar. Bir mancınık hazırlayarak Hz. İbrahim'i buradan ateşe atarlar. Cebrail ve diğer melekler Allah'ın izniyle onu kurtarıp kavmini helak etmek için Hz. İbrahim'den izin isterler fakat Hz. İbrahim yalnız Allah'a iltica edeceğini bildirir. Bunun üzerine ateş Hz. İbrahim'e zarar vermez. Her taraf bir gül bahçesine döner. Esere göre Hz. İbrahim bu hal içerisinde bir hafta kalır. Nemrud bu durum üzerine hayretler içerisinde kalarak onu ateşten çıkarıp özür beyan eder. Allah'a kurbanlar kesmek isteğini belirtir. Hz. İbrahim bunun için şirkten kurtulup İslam'ı benimsemesi gerektiğini bildirir. Nemrud buna yanaşmayınca Hz. İbrahim, Babil'den Şam'a hicret etmeye karar verir. Kardeşinin oğlu Lut ve amcasının kızı olan eşi Sare ile birlikte önce Kufe yakınlarındaki Güvasa'ya ardından Hamun ve Harran'a gelirler. Azer oğlunun peşine Harran'a gider ve orada ölür. Hz. İbrahim ve yanındakiler Harran'dan Balbek'e giderler. Burada Sare yaşlı olup çocuktan kaldığı için cariyesi Hacer'in, kocası Hz. İbrahim'le evlenmesini ister. Hz. İbrahim bu teklifi kabul edince Allah'a salih bir evlat vermesi için duada bulunur. Allah Hz. İbrahim'in duasını kabul eder ve Hz. İsmail'i evlat olarak verir. Balbek'ten ayrılarak Şam'a doğru hareket ederler. Bu arada Hz. Lut, Ardun'da kalır. Hz. İbrahim ve diğerleri Filistin'e (Vadi'ül-Seb') yerleşir. Burada Sare'de Hacer'e karşı kıskançlık belirtileri görülür. Durumu Hz. İbrahim'e arz edip ya onun ya kendisinin kalmasını ister. Hz. İbrahim Sare'ye sabırlı olmasını tavsiye eder. Hz. İbrahim hanesindeki huzursuzluk üzerine Allah'tan gelen vahiy doğrultusunda ailesiyle birlikte Mekke'ye geçer. Cebrail yolculuk esnasında Burak'ı Hz. İbrahim'e getirir. Hz. İbrahim, Allah'ın emriyle eşini ve çocuğunu Mekke'de bırakarak Şam'a hareket eder. Kıssada Cürhümîlerden iki gencin

kaybolan develerini aramak için yola çıkınca Hacer'e rastlamaları ve Hacer'in zemzem kuyusunu bulması olayına da değinilir. Bunun üzerine Zemzem kuyusunun etrafına yerleşen kavmin kadınlarıyla Hacer'in ünsiyet kurması; oğlu Hz. İsmail'in bu kavmin çocuklarından Arapça öğrenmesi gibi detaylar da anlatılır. Hz. İbrahim, Şam'a varınca oğlunun hasretine dayanamayıp arasına Mekke'ye seyahatler gerçekleştirir. Bir gece Hz. İbrahim rüyasında oğlunu kurban etmesini isteyen bir ses duyar. Ertesi gece de aynı rüyayı görünce bunun Rahmanî bir emir olduğunu anlar. Sabah vakti Hacer'e bir dostun davetine Hz. İsmail ile beraber gideceğini söyleyerek bir ip ve hançerle beraber oğlunu hazırlamasını ister. Yola çıkınca Şeytan bu işten Hz. İbrahim'i vazgeçirip Allah'a asi olmasına neden olmak için yaşlı bir derviş kılığında Hacer'e gelip bu olayı haber verir. Fakat Hacer bu işin Allah'ın emriyle olduğunu anlayınca şeytanı huzurundan kovar. Bunun üzerine şeytan Hz. İsmail'e, babasının kendisini kurban edeceğini söyleyerek bundan vazgeçmesini ister. Hz. İsmail de bu işin Allah'ın emri olduğunu anlayınca Şeytan'ı kovar. Şeytan bu kez Hz. İbrahim'e gelerek gördüğü rüyanın Şeytanî olabileceğini söyleyip onu vazgeçirmeye çalışır. Fakat Hz. İbrahim'den de aynı karşılığı alır. Hz. İbrahim kurban mahalline gelince oğluna niyetini söyler. Hz. İsmail babasına Allah'ın emrini yerine getirmesini söyleyerek teslimiyet içerisinde hareket eder. Babası oğlunu İlahî emir doğrultusunda alnı üzre yere yatırır. Ellerini ve ayaklarını sıkıca bağlar. Hançeri oğlunun boynuna vurur fakat hançer kesmez. Öfkeyle taşa vurduğu hançer taşı ikiye böler fakat yine oğluna zarar vermez. Hançer dile gelerek Allah'ın emri doğrultusunda hareket ettiğini bildirir. Bu esnada Cebrail cennetten getirdiği bir koyunu kurban etmesini isteyerek Hz. İsmail'i serbest bırakmasını söyler. Hz. İbrahim Cebrail'in isteğini yerine getirir. Baba oğul eve dönerler. Hz. İbrahim bundan sonra Şam'a döner. Hz. İsmail annesi ile birlikte Mekke'de Cürhümîlerle beraber kalır. Gençlik çağına erişince bu kavim içerisinde Samîlere mensup Rale ile evlenir. Bu evlilikten Kayzer dünyaya gelir.

Tarihi kaynaklarda bildirildiğine göre Kayzer'in savaşçılık, güreşçilik, ok atıcılık, avcılık, binicilik gibi birtakım meziyetlerinin yanında yüzünde Hz. Peygamber'in nuru bulunurdu.³⁷⁰ *Vahdetnâme*'de Kayzer'in bu özelliklerinden yalnızca sonuncusundan bahsedilerek Hz. Peygamber'in kıssasına geçiş yapılır.

³⁷⁰ Köksal, s. 236.

Ra'leye ictimā' olub hāşıl
Oldı nūr-ı Muḥammedī ḥāmil

Ya'nī naql eyleyüb aña ol nūr
İtdi devrān ḥazīneye gencūr

Müddet-i ḥamlin eyleyüb itmām
Geldi andan vücūda merd-i benām

Ya'nī Kayzer dilr-i şāhib-i dīn
Pehlüvān-ı adū-şikār-ı güzīn

Cebhesi nūr-ı Aḥmede maṭla'
Zāt-ı pāk-ı Muḥammede menba' (2043-2047)

Vahdetnâme'de bundan sonra Hz. Peygamberin nesebi Kayzer'e kadar; Hamel, Nebt, Elhamyesa, Aded, Adnan, Muadd, Nizar, Muzarr (Mudar), Elyase, Müdrike, Huzeyme, Kinane, Nazr, Malik, Fihri, Galib, Lüvayy, Ka'b, Mirre, Kilab, Kusayy, Abdimenaf, Haşim şeklinde sıralanır.

2.5.6.4. Hz. Muhammed Kıssası

Hz. Peygamberin nesebi, doğumu, mucizeleri, hicreti, gazaları gibi konular İslam tarihinde teferruatıyla işlenmiştir. Klasik Türk şiirinde de en çok edebi tür Hz. Peygamber etrafında teşekkül etmiştir. Arap edebiyatında önceleri *sire* veya *siyer* adı altında Hz. Peygamber'in hayatını anlatan müstakil tür, sonraları ayrı ayrı işlenerek yeni türlerin doğmasına kaynaklık etmiştir.³⁷¹ *Vahdetnâme*'de bu türlerin hemen hepsine örnek teşkil edecek beyitler bulunmakla birlikte biz burada, Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili bilgileri eserde yer alan şekliyle ve gerektiğinde tarihi kaynaklara göndermeler yapmak suretiyle özetlemeye çalıştık.

³⁷¹ Hz. Peygamberi öven, vafeden, ona duyulan sevgiyi dile getiren şiirler *na't*, doğumunu anlatan eserler *mevlid*, isim ve sıfatlarını konu alan eserler *esma-yı nebi*, miracını anlatanlar *miraciye/miracname*; savaşlarını anlatanlar *gazavat-ı nebi*; *gazavat-ı Resulullah*; fizyonomisini anlatanlar *hilye* veya *şemal*; hicretini anlatanlar *hicretname/hicriye*; ahrette şefaatinin talep edildiği eserler *şefaatname* olarak adlandırılmıştır (Kurnaz, 1997, s. 278-279).

Vahdetnâme'de Hz. Peygamberin kıssası Haşim'in evliliği ve Abdulmuttalib'in (Şeybe) doğumuyla başlatılır. Bu epizod *Vahdetnâme*'de şu şekilde yer almaktadır: Haşim, Mekke'de (Tihame) büyümüş ve ticaretle uğraşmıştır. Ticaret için Mekke ile Şam arasında gidip gelmektedir. Böyle bir seferde Şam'a giderken Yesrib'de Amr'ın kızı Selma'yı görür. Selma, dul bir kadındır. Haşim, babasından Selma'yı ister ve onunla evlenir. Daha sonra tekrar Şam'a hareket eder. Gazze şehrine geldiğinde hastalanır ve vefat eder. Selma zamanı gelince Şeybe'yi dünyaya getirir. Şeybe yedi yaşındayken Harisî oğullarından biri³⁷² Yesrib'de rastladığı bu çocuğun Haşim'in oğlu olduğunu öğrenince Mekke'ye giderek Şeybe'nin amcası Muttalib'e haber verir. Muttalib, Yesribe gelerek Şeybe'yi bulur. Mekke'ye döndüklerinde Şeybe'yi önce herkes Muttalib'in kölesi zanneder.³⁷³ Fakat zamanla işin aslı anlaşılır. Şeybe'yi burada Muttalip büyütür.³⁷⁴

Vahdetnâme'de Abdulmuttalib'le ilgili tarihi kaynaklarda yer alan; Cürhüm kabilesi tarafından kapanan Zemzem kuyusunun tekrar açılması, oğlu Abdullah'ı adak üzerine kurban etmek istemesi gibi bölümlere yer verilmemiş;³⁷⁵ kıssa Abdulmuttalib'in evliliği ile devam ettirilmiştir: Abdulmuttalip gençlik çağına gelince Amr'ın kızı Fatma ile evlendirilir. Bu evlilikten birçok çocuk dünyaya gelir. Bunlar içerisinde Abdullah en küçüğüdür. Abdullah'ın doğumuyla ilgili Şam'da bulunan bir manastırdaki Hz. Yahya'nın cübbesiyle ilgili bir rivayet de *Vahdetnâme* 'de yer almaktadır. Rivayete göre üzerinde Hz. Yahya'nın kurumuş kan lekeleri olan bu cübbedeki kanlar Abdullah'ın doğumuyla birlikte akmaya başlamıştır. Şam'da bulunan Yahudî din adamları bu hali görünce son peygamberin babasının doğduğunu anlamışlardır. Bir zaman sonra Şam uluları Mekke'de alında nur olan bir çocuğun dünyaya geldiği haberini alırlar. Yahudî din adamları dinlerinin yok olacağı düşüncesiyle bu haberi gizlerler. Dahası Abdullah büyüyüp gençlik çağına gelince Mekke'ye casus göndererek ava çıkacağı bir günü haber alıp onu öldürmeyi planlarlar. Zaman gelince eli kılıçlı yetmiş kişi av sırasında Abdullah'ı öldürmeye çıkar. Fakat Abdullah, Vehb b. Abd-ı Menaf'la birlikte bu tuzaktan kurtulur. Vehb, Abdullah'ın yiğitliğini görünce kızı Amine'yi Abdullah'la

³⁷² *Vahdetname*'de ismi anılmayan bu kişinin Hasan b. Sabit'in babası Sabit b. Münzir olduğu rivayet edilmektedir. (Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, Ter. Ahmet Asrar, İstanbul 2010, s. 546.)

³⁷³ Şeybe bu yüzden Abdulmuttalib ismiyle anılmıştır.

³⁷⁴ Krş. İbnü'l-Esir, II, 17-18.

³⁷⁵ Bu bölüm için bk. İbn-i Hişam, I, 196-201; 206 ; İbnü'l-Esîr, II, 13-14; 19-21; Taberi, III, 52; Mevdudi, s. 547-548.

evlendirmek ister. Abdullah otuz yaşına varınca Amine ile evlenir. Recep ayının birinci Cuma gecesi Amine hamile kalır. Amine'nin hamile kalmasından iki ay sonra alışveriş için Şam'a giden Abdullah dönüşte hastalanır ve Medine'de kalarak burada vefat eder.

Hz. Peygamberin doğumundan önce gerçekleşen Fil vakası onun ihtiramına ve peygamberliğine bir delil olarak gösterilmiş; Allah bu olayla Kabe'yi müşriklerden temizlemiştir. Hz. Muhammed, en son gönderilen peygamber olmasına rağmen önceki peygamberlere göre daha üstün ve seçkindir. O, gönderilmeden önceki bütün semavî kitaplar onun geleceğini haber vermiş; bütün peygamberler de ona tabi olmuştur. *Vahdetnâme*, Hz. Muhammed'in Tevrat ve İncil'de yer alan isimlerine de yer vermiştir. Tevrat'ta Ahyed³⁷⁶, İncilde Farkalita³⁷⁷ olarak belirtilmiştir. Ahmedî, Hz. Peygamberin Kur'an-ı Kerim'deki isim ve sıfatlarını da zikretmiştir:

Ahmed ü hem Muḥammed ü Dā'ī

Şāhid ü pes Muşaddık u Hādī

Ḥātemü'l-enbiyā resūl u nezīr

Raḥmet ü ni'met ü nebiyy vü beşīr

Hem sirāc-ı münīr ü Ḥaḳk-ı mübīn

Münzīr ü daḫī Ṭaha vü Yasin

Didi müzemmil ü ra'ūf u raḥīm

Pes müzekkir mübeşşir ile kerīm

³⁷⁶ Ahyed, Ahîd, Uhîd şeklinde de okunan bu isim hakkında İbn-i Abbas'tan rivayet edilen bir hadise göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Benim ismim Kur'an'da Muhammed, İncil'de Ahmed, Tevrat'ta Ahyed'dir. Ben Ahyed ismiyle, cehennem ateşini ümmetimden başka tarafa çevireceğim için isimlendirildim." El-İmam Muhammed el-Mehdî bin Ahmed bin Ali bin Yusuf el-Müteveffa, *Metâli'ül Meserrât Bicilâi Delâilü'l Hayrât*, Beyrut 2005, s. 88.

³⁷⁷ Farkalita olarak okunan kelime Yuhanna İncilinde *Parakletos* olarak geçer. İslam alimleri tarafından bu ismin, Kur'an-ı Kerim'de belirtilen (es-Sâf, 61/61) müjdeye delalet ettiği ileri sürülmüştür. İslami kaynaklarda Faraklit şeklinde yer alan kelimenin aslı Grekçe'dir. Latince'ye "Paracletus" olarak geçen kelime "parakalo" fiilinden gelmektedir ki "yanına çağırma" demektir. Kilise dilinde ise teselli etmek anlamında kullanılmıştır. Parakletos da "yardıma çağırılan, müdafaa eden, şefaathçi", kilise dilinde teselli veren gibi anlamlar taşımaktadır (Mehmet Aydın, "Faraklit", *DİA*, XII, 165.) İbn-i Hişam'ın "Baraklidis" şeklinde aktardığı Farkalita (Faraklit) hak ve batılı bir birinden ayıran anlamına da gelmektedir (bk. İbn-i Hişam, s. 309).

Gāh müddeşir ile kıldı nidā

Gāh ‘Abdullah ile luṭf-ı edā (2282-2286)

Bu sebebdan aña kitāb-ı mecīd

Gāh şāhid didi vü gāhī şehīd (2381)

Hz. Muhammed Rebiülevvel ayının 12. gecesı olan Pazartesi gecesı dünyaya gelmiştir. Ahmedî, Hz. Peygamberin doğum tarihini başlangıcı M.Ö. 311’le tarihlenen Selevkos takvimi (Süryani takvimi)’ne göre verir.³⁷⁸ Aşağıdaki beyitte şairin kodladığı ضفب kelimesinin ebced hesabıyla karşılığı olan 882’den bu takvimin başlangıcı olan 311 çıkarılınca Hz. Peygamberin doğum yılı olan 571 yılı çıkmaktadır:

Sāl-ı İskenderī olunsa şümār

Geçdi andan ‘aded-i ضفب miḳdār (2302)

Hz. Peygamberin doğumu esnasında meydana gelen bazı mucizelere de eserde yer verilmiştir. Kabe’de yer alan büyük putlardan Hübel parçalanmıştır. Binlerce yıldır yanmakta olan Farisî ateşi sönmüş, Kisra’nın (Nuşirevan) yirmi yedi şerefeli sarayının on dört şerefesi yerlebir olmuştur. Bu olay Hz. Peygamberin doğumunu müjdeleyen mucizeler olmakla birlikte aynı zamanda tevhide karşı fikirlerin Allah tarafından cezalandırılmasıdır. Bir başka mucize de Kum ve Hemedan şehirleri arasında yer alan Save gölünün yok olmasıdır.

Hz. Muhammed’in nübüvvetine işaret eden vücudundaki ben de peygamber tavsifinde yer almıştır. Bu ben nübüvvetin sonuna atılmış bir mühür ve imza olarak değerlendirilmiştir.

Hüccet-i Haḳ dinilse aña sezā

Aña şāhid o mührile imzā

³⁷⁸ M.Ö. 311 yılında, Suriye hükümdarlarından ve Selevkler hanedanının kurucusu olan I. Selevkos’un Gazze tarafındaki başarısı takvim başlangıcı ve sene başı Tesrîn-i Evvel olarak kabul edildi. Böylece Suriye taraflarında bu takvim (Selevkos Takvimi ya da Süryanî Takvimi) kullanılmaya başlandı. (Yavuz Unat, “İslam’da ve Türklerde Zaman ve Takvim”, *Türk Dünyası, Nevruz Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Editör: Öcal Oğuz, Ankara 2004, s. 7)

İtdi ĥatm-ı nübüvveti iş‘ār
Yitdi pāyāna ya‘nī ol tūmār (2377-2378)

Hz. Peygamber, ümmi idi Fakat bu haliyle Allah onu vahye mazhar kılmış, ona bilmediğini öğretmiştir. Hz. Peygamber, gayb ilminden haberdardır. Gerçi kalem tutmamıştı ama levh ü kalem onun elinde idi.

Ümmī ıtlākın itme istiğrāb
Pīş-gāhında anuñ ümm-i kitāb

Āstīnindedür şahife-i gayb
Ezberinde cerīde-i lā-reyb

Defter-i levħden sebağ-ħāndur
Ĥāne-i ĳuds aña debistāndur

Anda üstād-ı عَمَّ الْإِنْسَانَ
İtdi ta‘līm-i ĥikmet ü tibyān

Ĥāme destiyle olmayub hem-dem
Zīr-i destinde idi levħ ü ĳalem

Nesh idüb nüshasını edyānuñ
Ĥükmüni şebt iderdi Ķur’ānuñ (2393-2398)

Hz. Peygamberin gölgesinin bulunmaması; güneşten korunması için başı üzerinde bir bulutun sürekli gölge etmesi; şakk-ı kamer hadisesi; parmaklarından su akıtması gibi hadiseler eserde yer alan diğer mucizelerdir. Bu mucizeler Hz. Peygamberin tebliğ ettiği dinin benimsenmesine vesile olması bakımından önemlidir:

Geldi şāhib-vefā vü ehl-i vifāk
 Kaldı şāhib-şekā vü ehl-i şikāk

Düşdi maṣmüre-i ʿināda ḥasūd
 Çıkdı maṣmüre-i Ḥaḳka behbūd

Telḥ-kāmān-ı küfr-i bed-āyīn
 Şehd-i eşhedle oldı leb-i şīrīn

Vaḥdet-i Ḥaḳkı itdiler ikrār
 Ketm olunmaz bu maʿnī Allah var (2427-2430)

Hz. Muhammed'in gazvelerinden Bedir savaşı kıssada yer alan konulardan biridir. Bedir savaşında Hz. Peygamberin İlahî yardımla muzaffer olduğu konunun temel fikridir:

Şāh-ı encüm-sipāh-ı dīn-perver
 Düşmen-i Bedri itdi zīr ü zeber

Rezm-gāhına geldi ehl-i fesād
 Yir ü gök virdi ḥazrete imdād

Bir yanından yelān-ı bā-şemşīr
 Bir yanından firiştegān-ı dilīr

İki başlı bir ejder oldı kemān
 Tīr-i peykānı āhenīn dendān

Gerd-i heycāda nīze-i dildüz
 Her taraf çün şihāb-ı şeytān-süz

Bedreka oldu lem^{ca}-ı şemşîr
Nice Bū Cehle tā derūn-ı sa^{ca}îr

Sepdi dest-i şabā-yı nuşret-kār
^{ca}Ayn-ı a^{ca}dāya müşt müşt ğubār (2433-2439)

Hz. Peygamberin şemailine dair anlatımlarda ise güzel ahlakı, hikmetli ve fasih konuşması, her sözünün adeta Kur'ân'dan bir bölüm olması; gülüşünün mutluluk verşi, ter kokusunun güzelliği, hilale benzeyen kaşının güzelliği, boyunun düzgünlüğü, saçlarının kokusunun güzelliği yer almaktadır:

Dürc-i lâ^{ca}lini itse gevher-bār
Derc ider bir suhanda biñ esrār

Sīne-i tāb-nākı deryādur
Sāhili ol leb-i güher-zādur

Her kelāmı şavāb u faşl-ı hıṭāb
Her hıṭābı Kelāmdan bir bāb

Nükte-dān u daķıķa-senc ü faşîh
Cünbişi dil-firîb ü vaz^{ca}ı melîh

Ḥandesi ğam-zidā-yı maġmūmān
Şādmānî-resān-ı mehmūmān

Ḥūy-çîn olsa idi rüyından
Gül-i şerm-nāk olurdı büyından

Rā-yı ebrūlarına ehl-i feraḥ
Raḥmete dāll dir çü kavı-ı kuzah

Gülbün-i ḳaddi eyledikce ḥırām
Gerd-i rāhı olurdu gāliye-fām

Şāne-zed itse gīsūvānın eger
Nāfe-i Çīn olurdu ḥün-be-ciger (2445-2455)

Hz. Peygambere dair anlatımlar şairin şefaata talebiyle son bulmaktadır. Şefaata, birinin suçunun affedilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için yapılan aracılık anlamına gelmektedir. Klasik Türk şiirinde Hz. Peygamber vasfında yazılan şiirlerin dua mahiyetindeki bölümleri şafa'at konusunu işlemektedir.³⁷⁹ *Vahdetnâme*'de Hz. Peygamberin övgüsü dile getirildikten sonra şefaata olması istenir. Şair, önce günahlarının çokluğu dolayısıyla mahcubiyetini dile getirir. Ardından Hz. Peygamberin keremine güvenerek şefaatinin ümid eder. Oldukça samimi duyguların yer aldığı bu bölüm sade bir dille kaleme alınmıştır.

Olmadum gerçi ḥidmete ḳā'im
El benümdür etek senüñ dā'im

Rūz-ı ferdāda ey ḥuceste-liḳā
Ḥān-ı iḥsāna eyledikde şalā

Ben gedāya şefā'at iḥsān it
Rīze-i ḥānuñile şādān it

Eyle ebr-i şefā'atüñ rīzān
Tā ki maḥv ola nāme-i 'işıyān

³⁷⁹ Akkuş, 2006, s. 234.

Yohsa bir bir su'âl olursa eger
Çok kopar başuma kıyâmetler

Olduğuñ dem şefâ'ate me'zûn
Baña luţf eyle eyleme maħzûn

Mücrimân itmesün baña ħande
Ehl-i 'işyândan itme şermende

Bâb-ı iħsândan eyleme nevmîd
Eyle şeyn-i şefâ'atüñi kilîd

Luţfuñı ben faķîre hemdem it
Şefķatüñ sînesine merhem it

Oldı cürmüm kıyâsdan bîrûn
Ĥadd u ħaşr u ħesâbdan efzûn

Şeşder-i dehrde bu ħâţır-ı zâr
Ĥiç olmaz mı ber-güşâde-düçâr (2486-2496)

Vahdetnâme 'de peygamber kıssalarının ardından bir münacat yer almaktadır.³⁸⁰

Münacatlar, Allah'a yakarış, yalvarma, af dileme ve dua içerikli metinlerdir. Kulun güçsüzlüğü ve yetersizliği karşısında yaratıcının mutlak güç sahibi oluşunu ve üstünlüğünü vurgular. Konu işlenirken kulun yetersizliği, yaratıcının hakimiyetini bildiren ayet ve hadislere telmih yoluyla göndermelerde bulunulur ve veya bunlar iktibas edilir. Münacatların başlangıcında veya redif olarak *İlahi*, *Hudaya* gibi seslenişler yaygın üslup özelliği olarak kullanılır.³⁸¹ Bu bölümde yer alan tevbe içerikli ve sakiye hitaben yazılmış nasihat içerikli beyitlerde şair, günahların dile getirip

³⁸⁰ Bu bölüm eserde 2497- 2677. beyitler arasında bulunmaktadır.

³⁸¹ Akkuş, 2006, s. 174.

sonunda Allah'ın affına sığınmıştır. Bu bakımdan bu tür beyitler münacat ile iç içe işlenmiştir.

Şair, hasbihal tarzıyla elli yaşını geçtiğini, gençliğini eğlence meclislerinde gaflet içinde yaşadığını, ibadeti ve özellikle namazlarını ihmal ettiğini; yaptığı az ibadetinde huşu ve huzu değil riya bulunduğunu; ramazan ayını mey hasretiyle geçirdiğini ve pişmanlığını ifade eder. Bu bölümde özellikle musiki aletleri ve meclislerine yönelik eleştiri dikkat çekicidir. Münacatlarda yaygın olarak görülen konuyu ayet veya hadis metinleriyle desteklemek yerine Ahmedî, sade dil ve samimi bir üslupla Allah'a yakarmıştır. Şair bu bölüme pişmanlık ve hüznün ifade eden “ah” nidasıyla başlar.

Āh bilmem nice olur aḥvāl

‘Uḳdeye düşse rişte-i āmāl

Āh nitsem bu derd-i cān-gāha

Ḳaldı kārüm benüm bir Allāha

Tiġ-i işyānile dil-efgārım

Mücrim ü ‘āşī vü güneh-kārım

Oldı reh-zen baña hevā vü heves

Nāle itsem ‘aceb mi hemçü ceres

Yā İlähī menem o nāme-siyāh

Kār u bārüm hemīşe cürm ü günāh

Ey dirġā ki ben baña itdüm

Āh inşāfa gelmedüm gitdüm

Ayaġum aldı elli yaş benüm

Lerze-nāk oldı dest ü pā vü tenüm (2497-2503)

Tevbe bölümünde özellikle şairin içkiye karşı takındığı tavır öne çıkmaktadır. İçki ve musiki meclislerinde vakit geçiren şair İlahî yardım ile nefsinin kötülüklerinden haberdar olur. Bundan sonra şairin bu meclislere bakışı tamamiyle değişmiştir:

Mest-i şahbâ-yı bezm-i ğaflet idim
Ser-girân-ı mey-i ferâgat idim

Âb-ı tevfiķ idüb beni bîdâr
Nefs-i bed-kârı eyledim inkâr

Nâdim oldum egerçi kârımdan
Yere geçdim hayâ vü ʿârımdan

İtdigüm işlere peşimânım
Âteş-i hasretile sūzânım (2545-2548)

Ahmedî sakiye hitaben yazdığı beyitlerden sonra yeniden ve bu kez Hz. Peygamber, ailesi ve ashabı; dört halife ve din büyükleri hürmetine Allah'a günahlarının affı için münacatta bulunur:

Yâ İlahî be-ħaķķ-ı peygâmbere
Aħmed-i mürsel-i hüdâ-rehber

Çâr-yâr-ı güzîn hürmetine
Çâr-dîvâr-ı dîn hürmetine

Âl u eşhâb u aşfiyâ ħaķķı
Dîn-penâhân u etķiyâ ħaķķı

İtme maḥşerde Aḥmedîyi ḥacil

Eşk-i çeşmile itme pā-der-gil (2637-2640)

2.5.7. Kalemîyye

Klasik Türk şiirinde *kalemîyye* nesib bölümünde kalem ve özelliklerini anlatan kasidelere verilen addır.³⁸² Nesib bölümü olmayan kasidelerde “kalem” redif olarak kullanılmışsa bu şiirler de *kalemîyye* olarak adlandırılmaktadır.³⁸³ Kalemîyyeler hem nesib bölümünde kalemden bahsedilmesi dolayısıyla hem de kalem kelimesinin redif olarak kullanılmasından dolayı bazı kasidelere isim olmuşlardır. Sairler yazdıkları ve bir büyüğe sundukları bu kasideler sayesinde hem kalemle ilgili birçok hususu dile getirmişler hem de kasideler karşılığında bugünün telif ücreti olarak adlandırabileceğimiz caizeler almışlardır.³⁸⁴

Dikkat edilirse bu tanımlar Klasik Türk edebiyatı nazım türlerini tanımlarken yalnızca kasidelerin nesib bölümlerini dikkate alan bir anlayışın ürünüdür. Ancak kasideler dışında aynı muhtevaya sahip olan ve genellikle mesnevi nazım biçimiyle yazılan daha hacimli eserler de vardır. Mesnevi nazım biçimiyle yazılan bu tür eserlerin varlığı³⁸⁵ ve kalem redifli diğer nazım biçimleriyle yazılan şiirler *kalemîyyenin* sadece kasidelere özgü bir tür olmadığını ortaya koymaktadır. Klasik Türk şiirinde hacimli şiirlerin adlandırılmasında Farsça bir isim olan ve *mektup* anlamının yanı sıra *kitap*, *mecmua*, *risale* anlamlarına da gelen “name” kelimesinin kullanıldığı dikkate alınırsa kalemin şekli, yapısı, rengi, ucu, açılışı, mürekkebi, çıkardığı ses gibi anlatımların yer aldığı nispeten daha hacimli müstakil eserler *kalemname* olarak adlandırılabilir. Bu şiirler divanlarda ve daha ziyade kasidelerde şairler tarafından *kalemîyye* olarak

³⁸² Mermer-Keskin, s. 55.

³⁸³ TDEKTS, IV, 27.

³⁸⁴ Necdet Şengün, “Klasik Türk Şiirinde Kalem Kasideleri”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/4, Summer 2008, s. 737.

³⁸⁵ Ruşenî (ö. 1486-1487), ye ait *Kalemname*, çeşitli nüshalarda “Der-Beyân-ı Sıfat-ı Kalem Gûyed”, “Der-Beyân-ı Sıfat-ı Kalem ki Murâd Kâlem Evvel Mâ Halekallahü'l Kalem ki Hakikat-ı Muhammedî” başlıklarla yer alan eser “Der-Beyân-ı Sıfat-ı Kalem” başlığıyla bir lisansüstü çalışması olarak hazırlanmıştır. (Semra Aydemir, *Dede Ömer Rûşenî (Hayatı, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), SÜ, SBE, Konya 1990, s. 99-109; Ruşenî ve *Kalemname'si* için ayrıca bk. Orhan Kemal Tavukçu, *Dede Ömer Rûşenî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Erzurum, 2006.) *fâi'latün/ fâi'latün/ fâi'lün* vezniyle yazılan eser 99 beyitlik bir mesnevidir. Eserin özellikle ilk 78 beytinde şair kalemin şekli ve işleviyle ilgili beyitlere yer verir. Bu bölümde sözü edilen kalem daha ziyade yazı aracı olmakla birlikte uluhiyet aleminde nesne ve olayların kaydeden araçla da ilgilidir.

adlandırılmışlardır. Genel itibariyle kalem tariflerinin yapıldığı bu şiirlerde kalem, duygu ve düşünceleri ifade etmeye yarayan bir vasıta olarak düşünülür; kalemin işleviyle ilgili ayrıntılara yer verilir.

Kalemiyye, “Hitab be Kalem” olarak başlıklandırılan Türkçe bir bölümle başlar.³⁸⁶ 2648-2677. beyitler arasında yer alan bu kısımda kalemin şekli ve rengi gibi özellikleri çeşitli benzetmelerle dile getirilir; duyguları dile getirmedeki hüneri vurgulanır:

Ey zebān-āver-i suḥan-perver

Tercümān-ı zamīr-i dāniş-ver

Āb-ı çeşmüñ hizāb-ı pā-yı suḥan

Ġıbṭa-fermā-yı āhuvān-ı Ḥoten

Sensiz ey cürre-bāz-ı dest-āmūz

Şayd olunmazdı kebk-i deşt-i rumūz

Żabṭ idüb vaḥşī-i mezāyāyı

Қayd idersin tezerv-i ma'nāyı (2655-2658)

2678-2737. beyitler arasında yine Türkçe yazılan bir kaside yer alır. Kasidenin özellikle 2678-2695. beyitlerinde kalem konu edinilirken 2696-2737. beyitlerinde şairin felekten şikayeti ve şiirdeki mahareti dile getirilir. Şairin şikayeti devrinde hüner ehlinin kıymetinin bilinmemesi üzerine yoğunlaşmıştır:

Çek çevir bir hoş eyleyüb hareket

Zahm-ı çeşm-i felekden eyle hāzer

Bu ğalaṭ-baḥş-kār-ı dīrīne

Ehl-i dil-ḥāre heft-ser ejder

³⁸⁶ *Kalemiyye* eserin 2648-2921. beyitler arasında yer almaktadır.

Cāhilān-dūst u hūner-düşmen
Kec-‘aṭā bed-nihād u kīn-āver

Bī-ma’ārif-perest ü sifle-nevāz
Kār-perdāz-ı merdüm-i ebter

Ma’rifet-küş hünerverān-āzār
Ya’nī gerdün-ı dūn-ı dūn-perver

‘Arifān-ı zamāne devrinde
İtdi zehr-āb-ı ğuşşa der-sāgar

Nāķışān hemğü gāv-pervārı
Kişt-zārında kāmīlān lāgar (2695-2701)

Bu başlık altında son olarak şair 2713-2737. Beyitler arasında fahriye bölümüne yer vererek kendi şiirini över.

2738-2770 beyitlerde “Hitab be Devat” başlığı altında devattan bahsedilirken tabii olarak devatın kalemle ilişkisi üzerinde durulmuştur. Devat, daha ziyade hokkayı da içindire bulunduran yazı takımının adı olarak bilinmekle birlikte tek başına hokka yerine kullanılmıştır. Şair aşağıdaki beyitlerde kalemin dilinden hokkaya övgüde bulunur. Aşağıdaki beyitlerde ise hokkanın içinde mana ve mazmunları barındırdığı, şairin bunlara kalem vasıtasıyla erişebileceği ifade edilmiştir:

Ey midāduñ seḫāb-ı ma‘nā-rīz
Baḫr-ı pür-cūş-ı dürr-i maẓmūn-ḫīz

Sensin ol çeşme-sār-ı feyż-āver
Ḥuşk-sāl-ı hūnerde ābişḫor

Hişşe-yâb eyleyüb nevâlûnden
 Kilke vir reşha-ı zülâlûnden

Ki olsun ol nev-nihâl-i bâğ-ı hüner
 Nev-be-nev anda berg ü bâr-âver

Sen midâduñla kıl aña imdâd
 Eyleyem ben de andan istimdâd (2765-2769)

2771-2847. beyitlerde yer alan Farsça kaside muhteva olarak bir önceki bölüm gibi devat kalem ilişkisi üzerine olmakla birlikte şair yaşlılıktan şikayetini dile getirir. 2848-2868. beyitlerde kaleme kağıt ilişkisi bu kez “Hitab be Kağıd” başlıklı Türkçe bir bölümde işlenir. 2869-2921. beyitlerde yer alan Farsça kaside bir önceki bölüm gibi kağıdın özellikleri ve övgüsü üzerine kaleme alınmıştır. Bu Farsça kasidenin 2907-2921. beyitleri şeyhülislam Rami Mehmed Paşa’ya medhiyye mahiyetindedir.

2.6. DİLİ VE ÜSLUBU

Ahmedî, Arapça ve Farsça’yı bu dillerde eser yazacak ve tercüme yapacak derecede iyi kullanan alim bir şairdir. Şairin bu özelliklerinin eserinin diline ve üslubuna tesir etmesi son derece doğal karşılanmalıdır. Zira, *bir eserin muhtevası ve şairin konumu üslubu belirleyen iki önemli unsurdur. İlmi bir gözlem, bir ölüm haberi, ölümün sebep olduğu matemî konu alan yazı, aynı ölüm olayı ilgili doktor raporu farklı kelime ve kuruluşlarla ifade edilir. Ayrıca, yazar veya şairin mizacı, kültürü, içinde bulunduğu ruh hali, niyeti, alıcı durumundaki insan ve insanlarla ilişkisi onun, dilin sunduğu imkanlar arasından yapacağı seçimi etkiler.*³⁸⁷

Vahdetnâme’de Farsça yazılmış iki kaside yer almaktadır. Kasidelerin dışında zaman zaman karşımıza çıkan Farsça ve Arapça beyitler, bu dillerin gramer kurallarına göre düzenlenen tamlama ve sıralı cümleler şairin bu dillere vukufunu gösterir Ahmedî’nin, tevhid fikrini işleyen ve klasik Türk edebiyatı içerisinde dini-didaktik eserler içerisinde kabul edilen kısas-ı enbiya türünde bir eser yazması ise onun dünya

³⁸⁷ Şerif Aktaş, *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*, Ankara 2002, s. 39.

görüŖü, yetiŖme tarzı, aldığı eğitim vb. sebeplerle ilgilidir. Ŗairin bazen bir vaiz edasıyla yaptığı nasihatler peygamberler kıssası etrafında tevhid fikrini iŖlemek; kendi dünya görüŖü etrafında okuyucuya telkinlerde bulunmak amacına yöneliktir. Bu nedenle eserin genelinde bir nasihat üslubu kendini hissettirmektedir. AŖađıdaki örnek beyitlerde de görüleceği gibi *bakma, olma, itme, getürme; ol, eyle, it* vb. emir kipleriyle çekimlenmiŖ yasaklama ya da telkin bildiren fiillerin çokluğu Ŗairin hayat tarzıyla ilgili bilgiler vermekle birlikte eserin dini-didaktik yönüyle de ilgilidir:

Olma hem-kāse ecnebiyle müdām

Duğter-i rez dağı olursa ĥarām

Kendü z̄ulmet-serāyın it r̄uŖen

İtme her semte gözleriñ revzen

Bāđ-ı çeŖmüñe girmesün nādān

Ĥār u ĥasdan getürme aña ziyān

Göz tiküb her ĥasīseye çün zen

İtme her tārā çeŖmüñi sūzen (705-708)

Ŗābit ol rāh-ı Ĥađda çün ‘ar‘ar

Tā ziyān itmesün saña ŖarŖar

Rūz-ı ferdāyı eyle endīŖe

Nağl-ı ‘ömre toğunmadan tīŖe

Raĥmet-i Ĥađdan olmayub me’yūs

Ol hemīŖe rızāsına me’nūs (569-571)

Eserin dili beyitlerin muhtevasına göre deđiŖmektedir. Eserin baŖlangıç beyitleri olan besmele beyitlerinde Arapça kelime ve tamlamalarla oluŖturulmuŖ üç beyit yer

almaktadır. Bunun nedeni şüphesiz beyitlerin içeriği ile ilgilidir. Beyitlerdeki muhteva bağlı olarak eserin başlangıcında bir ihtişam yansıtılmaya çalışılmış bir nevi teşrifatla esere başlanmıştır.

ابتدى باسم من له الاسما
باهر اللطف و ظاهر النعما

منشئ الخلق و رافع الخضرا
مبدع الكون و خافض الغبرا

واجب الذات لاله سواه
واحد لا شريك له والله

Bunun gibi metin içerisinde de Allah'ın isim ve sıfatlarının anıldığı beyitler Arapça ve Farsça tamlamalarla ya da bağlaçlarla oluşturulmuştur:

Ol Hudā-yı kerīm ü fāyız-i cūd
Māni^c ü mu^cī vü müfīz ü cūd

Ġayb-dān u mükerrerü'l-edvār
Merḥamet-kār u fā^cil-i muḥtār

Mesned-ārā-yı kürsī-i icād
Tuḥm-pāş-ı zemīn-i isti^cdād

Vāhid ü ferd ü mücidü'l-eşyā

Ders-āmūz-ı عَلمَ الأسماء (584-587)

Eserin tahkiye ağırlıklı bölümlerinde de özellikle Farsça beyitlere rastlanmaktadır. Bu tür beyitler tasvir niteliklidir. Aşağıdaki beyitte Şeytan'ın Hacer'le konuşmadan önce bir hile ile kıyafet değiştirdiği tasvir edilmektedir:

Ḥırğa-ber-düş u kuḥl-der-dīde

Riş-ber-sīne rüy-der-perde (1803)

Eserde gösterme tekniğine bağılı olarak gerçekleştirilen diyaloglarda doğal olarak dilin konuşma üslubundaki gibi sade ve samimi olması beklenir. Yukarıdaki beyitlerle kıyaslandığında sade bir dilin ve konuşma üslubunun varlığı hissedilse bile Hz. İbrahim'in babası Azer'le konuşmalarını içeren aşağıdaki beyitler zaman zaman tamlamalarla örülü ağır denebilecek bir dille kaleme alınmıştır. İlk beyitte yer alan *ey* nidası ve *sevdiğim baba* dışındaki ifadelerin dışında bu diyalogun baba oğul arasında gerçekleşecek bir konuşmadaki samimiyeti yansıtmaktan uzak olduğu söylenebilir:

Didi ey bîh-i şâh-ı nahl-ı vefâ
Merhamet kânı sevdiğim baba

Bunca şüret ki aña dest-i beşer
Çeşm ü ebrüyla virür ziver

Hîç yok anda reng-i gunc u delâl
Rûhı yok sâde bir qurı timsâl

Đarb-ı tîşeyle sũ-be-sũ efgâr
Ser-be-ser rics ü mũ-be-mũ murdâr

Eyleseñ anı tahte-i mübrez
Rũz u şeb sergüzeştini bilmez

Bir fũrũmãnde ebter ü nã-çiz
Zib-i abhãne ziver-i kãriz

Ser-fũrũ eyleyen aña taħkĩk
Mañide cehlını ider taşdık

Olsa ŧāhid metā^c-ı bāzārī
 Ākil olmaz anıñ ħırīdārı

İt ferāgat peder bu sevdādan
 Kıl teberrā büt-i teber-zādan (1204-1212)

Klasik Türk ŧiirinde bir beytin ya da bir dizenin hangi sözle başlayacağı dil bilgisi kurallarına göre değil, ŧiir sanatının inceliklerine göre belirlenir. Bir ŧair ya da yazar, kişisel, bilgisel, çağrışımıcı, inandırıcı, mantıksal, duygusal, sanatsal amaçlardan biri ya da birkaçı doğrultusunda dil gereçlerini kullanır; söz seçimi yapar ve bunlara bağılı olarak da en uygun bir cümle ögesini önceler.³⁸⁸ *Vahdetnâme*'de eserin tahkiye bölümlerinde genellikle yüklem öncelendiğini görmekteyiz. Tahkiye bölümlerinde yüklem öncelenmesi, bir yandan anlatılan olayı vurgularken bir yandan da tevhid mücadelesini ve buna karşı direnişin ŧiddetini göstermektedir.

İtdiler nice ħīle vü tedbīr
 Hīmeye āteş itmedi te'şīr

Her ne semte ki itdiler ilkā
Olmadı bir ŧerāresi peydā

Nār-ı efsürde itmedi tuğyān
Kaldılar deng ü vālih ü ħayrān

Geldiler cümleten gam-ālūde
İtdiler arza pīş-i Nemrūda

İtdi zenbūr-ı guşsa aña hücum
Oldı zehr-āb-ı gamla çün mesmūm

³⁸⁸ Cem Dilçin, "Stilistik Açıdan Öncelemeler ve Fuzulî'nin ŧiirlerinde Yüklem Öncelemesi", *Fuzulî'nin ŧiiri Üzerine İncelemeler*, İstanbul 2010, s. 221.

Bil ki tiğ-ı hacāletile dü-nīm
Şaldı endūha kār-ı İbrāhīm

Eserde başta Allah'ın isim ve sıfatlarının konu edildiği bölümler olmak üzere herhangi bir tasvir söz konusu olduğunda “ol” işaret sıfatı öncelenmiştir. “Ol” işaret sıfatı 43 beyitte Allah'ın isim ve sıfatlarının sıralandığı beyitlerde öncelenmiştir. Bu beyitlerin hepsinde “ol” ilk mısradaki yer almıştır. *Ol hudavend...*, *Ol hudavend-i*, *Ol Huda-yı*, *Ol ‘aziz ü...*, *Ol kerem-kar u...*, *Ol ‘amimü’n-neval-i...*, *Ol ‘ata-bahş-ı...*, *Ol berarende-i...*, *Ol şifa-bahş-ı...*, *Ol hata-puş-ı...*, *Ol semî’ ü...*, *Ol kerem-kanı...*, *Ol kerem-perver ü...* şeklinde başlayan beyitlerde ya tamamen Allah'ın isim ve sıfatları sıralanmış;

Ol Hudāvend-i mübdī vü muḫşī
Cāmi‘ü’n-nās u mübdī‘ ü muḫyī (860)

Ol Hudāvend-i kādīü'l-hacāt
‘Ālimü’s-sırr u kâbilü’d-da‘vāt (1064)

ya ilk mısradaki isim ve sıfatlar sıralandıktan sonra ikinci mısradaki bunlara uygun bir fiilden bahsedilmiş;

Ol hudāvend ü ḥākim ü ḥallāk
Minnet itmez virür ‘ale’l-ıtlāk (176)

Ol Hudā-yı cevād u berr ü kerīm
Ḥikmeti ḥāki eyledi zer ü sīm (527)

ya da ilk mısradaki sıralanan isimler beytin öznesi konumunda kullanılarak ikinci mısradaki bir iktibasa yer verilmiştir³⁸⁹

Ol Hudā-yı kavıyy-i bī-hemtā
Didi لَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَى (813)

³⁸⁹ Eserde bu şekilde öneleyle kurulan beyitler şunlardır: 117, 176, 187, 243, 245, 261, 266, 274, 284, 301, 314, 325, 362, 376, 396, 429, 434, 450, 462, 489, 494, 509, 527, 572, 578, 584, 675, 677, 710, 736, 765, 780, 813, 850, 860, 896, 963, 1064, 1082, 1436, 1568, 1874, 2406.

Burada bir üslup özelliği olarak dikkat çekecek bir sıklıkta kullanılan bu öncemenin anlam bakımından metne katkısı düşünüldüğünde; “ol” yani “o”, işaret sıfatının Arapça zamir karşılığı “hüve” akla gelmektedir. Hüve zamiri, Allah’ın bir niteliği olmayıp doğrudan doğruya bütün niteliklerini ifade eden “Allah” özel ismini simgelemektedir.³⁹⁰ Beyitler bu açıdan incelendiğinde öncelenen “ol” ifadesiyle “Allah” lafzının ima edildiği, daha sonra bu ismin niteliklerinin sıralandığı düşünülebilir. Aşağıdaki beyitte işaret sıfatı olarak kullanılan “ol”, işaret zamiri hüve”yi çağrıştıracak şekilde de kullanılmıştır.³⁹¹

Ol semîc ü başîr-i bî-noķşān
Ni‘met-i sem‘i eyleyen iħsān (675)

Eserde konuya baēlı olarak muhatap deēiřtikçe öncemenin de deēiřtiēi görölmektedir. Eserin *kalemiyye* bölümünde şair kalem, kaēıt ve devatın özelliklerini sıralarken ikinci tekil şahıs zamirini “*sensin ol...*” *sensiz...*, *sana*, *sendediür*, *sensin*, *seni*, *sen*, şekilleriyle önclemiştir:

Sensin ol reh-neverd-i çābük-pā
Müşg-pāř-ı řahīfe-i beyzā (2650)

Sensin ol dil-rübā-yı vāsıř-zād
Kařab-ı la’l-pūř-ı hūr-nijād (2652)

Metin içerisinde “ol”, Türkçe şahıs zamiri olarak ve özellikle “oldur” şeklinde çekimli haliyle 13 yerde tekrar edilerek hem metnin yapısına hem de beyitlerin anlamına katkıda bulunmuştur. şiirleri ele alan üslup incelemelerinde seslerden sözcüklere, sözcük öbeklerine, dize oluşturran tümcelere ve dize öbeklerine kadar dil öēelerinin bu şekilde tekrarlanarak kullanılması genellikle “yineleme” adını alır.

³⁹⁰ İsmail Karagöz, *Esmā-i Hüsnā, Ayet ve Hadislerin Iřıēında Allah’ın İsim ve Sıfatları*, Ankara 2007, s. 22.

³⁹¹ “Ol” ifadesinin zamir çağrışımı düşünüldüğünde Kur’an-ı Kerim’de yer alan هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (O, işitendir bilendir), En’am, 6/ 115; şeklindeki ifade ile beyit arasındaki ilişki dikkat çekmektedir.

Yinelemeler, ister bir ya da birden çok sözcükte, ister dizelerde, isterse dizelerin oluşturduğu öbeklerde görülsün şiiri okuyanda belli tasarımların, yarguların vurgulanmasını sağlarken bir yandan da belli bir ritmi meydana getirirler. Yinelemeler bu yönüyle şiirde, tıpkı kafiye gibi bir ses ögesi sayılabilirler.³⁹² Aşağıda art arda gelen iki beyitte “oldur” kelimesi birbiriyle kafiyeli iki kelimedenden sonra bir iç redif fonksiyonuyla bir ahenk meydana getirirken kendinden önceki kelimelerin anlamlarını da vurgulayıcı bir işleve sahiptir:

Ḥākim oldur ve ğayrılar maḥkūm
 ʿĀlim oldur ve cümle şey maʿlūm

Ḳādir oldur ve mā-ʿadā maḳdūr
 Āmir oldur ve mā-sivā me'mūr

Eserde, beyitlerin yapısını da belirleyen bir başka üslup özelliği, daha çok soru edatı “mı/mi” ile yapılan soru cümleleridir.³⁹³ Bu tür beyitlerde genellikle ilk mısradaki bir görüş dile getirildikten sonra ikinci mısradaki konu ile ilgili bir örnek, soru yöntemiyle ifade edilir. Bu kullanım eserin diyalog bölümlerinde bir soru-cevap şeklinde değil de bir fikri doğrulamak, fikre destek sağlamak amacıyla kullanılmıştır. *Vahdetnâme*'de bu fikir genellikle Allah'ın alem ve insan üzerindeki tasarrufunu teyit etmek için örnek getirmek şeklinde kendini göstermektedir:

İdemez vaḥdetinde kimse cedel
 Rūzı iki görür mi hıç aḥvel (17)

Olmasa ger irādet-i Yezdān
 Peşşe ḳādir mi ola per-cünbān (48)

³⁹² Doğan Aksan, *Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri*, İstanbul 2004, s. 48.

³⁹³ Soru edatı şu beyitlerde kullanılmıştır: 7, 17, 48, 85, 115, 116, 128, 133, 135, 173, 210, 216, 223, 224, 234, 256, 257, 280, 281, 294, 330, 331, 395, 461, 466, 626, 644, 652, 697, 732, 937, 946, 947, 1225, 1248, 1262, 1404, 1417, 1457, 1462, 1556, 1628, 1763, 1820, 1823, 1842, 1849, 1866, 1876, 1895, 2403, 2443, 2500, 2526, 2596, 2680, 2851, 2853, 2862.

Bazen beytin tamamını hem anlam hem yapı yönünden soru edatı belirler:

Hîç mektûb olur mı kâtibsiz
Kâr-hâne olur mı şâhibsiz (395)

Paralelizm, *Vahdetnâme*'de göze çarpan önemli dil kullanımlarından biridir. Paralelizm, şiir dilinde beyti oluşturan mısralar arasındaki benzer dil birliklerinin mütevazin kelimelerin anlamla bütünleşen sesin eşliğinde paralel olarak sıralanışını ifade eden bir terimdir. Dörtlü, beşli söz tekrarlarında görülen aynı kelimelerin beytin iki mısrasında da belli bir düzende tekrarlanmasına karşılık paralelizmde sadece aynı kelimelerin değil, ses, anlam ve vezin itibarıyla benzer kelimelerin tekrarı söz konusudur.³⁹⁴ Aşağıdaki beyitlerin ilkinde esma-ı hüsnadan aynı vezinde isimler seçilerek; bağlaçlarla sıralanmış, redifle ahenk tamamlanmıştır. İkincisinde bu kez Allah'ın sıfatları Arapça terkiplerle dile getirilmiş ve *oldur* redifiyle beyit tamamlanmıştır:

‘Ālim ü kâdir ü kâdīm oldur
Hâkim ü kâhir ü rahīm oldur (20)

Fâliķu'l-ħabb ve'n-nevâ oldur
Ĥâlîķu'l-arz ve's-semâ oldur (573)

Aşağıdaki beyitte *gıŝŝ* ve *gerd* kelimelerindeki vezin uyumsuzluğu dışında beytin bütün unsurları arasında bir paralelizm söz konusudur:

Şâfdur cûdı ğıŝŝ-ı minnetden
Pâkdur şunı gerd-i ĩlletden (22)

Aşağıdaki beyitte ise Türkçe belirtili isim tamlamasında bulunan iki öge; tamlayanla tamlanan her iki mısrada yer değiştirilmek suretiyle bir paralelizm sağlanmıştır.

³⁹⁴ Macit, s. 59.

Gerdişi āsumānîñ andandur

Cünbişi aḥterānîñ andandur (214)

Şiir dilinde şairlerin okuyucuda yeni tasarımlar oluşturarak çeşitli duygular uyandırmak, onları etkilemek için dilin bütün olanaklarından yararlandıkları bir gerçektir. Bunun yanı sıra şairlerin birtakım değişikliklere, dilde değişik kullanımlara yöneldikleri de görülmektedir. Dildeki öğeleri ses, anlam, biçim ve sözdizimi bakımından farklı duruma getiren şairler yeni türetmelere gidebilmekte, şiir diline özgü kullanımlar ortaya koyabilmektedirler. Bu tür örneklere sapma (deviation) adı verilmektedir.³⁹⁵ Şiir dilinde şairler tarafından yeni türetilen kelimelerin kullanılması kelime seviyesinde sapmaların en belirgin örneklerini verir. Olağan dilbilgisi ve sözcükbilgisi dışındaki kelimelerin şairler tarafından yeni biçimlerde yaratılması bu tür sapmalara örnektir. Kök ve ekler, yeni kökler ve eklerle birleştirilerek olağan dilde olmayan yepyeni kelimeler yaratmada kullanılır.³⁹⁶ *Vahdetnâme*'de aşağıya iktibas edilen beyitte *bi-bedellenmek* ve *güzellenmek* fiilleri kelime düzeyinde bir sapmaya örnek teşkil etmektedir.³⁹⁷

Ḳad u ḳāmetle bî-bedellenmiş

Gül gibi açılıb güzellenmiş (1747)

³⁹⁵ Aksan, s. 50.

³⁹⁶ Ünsal Özünlü, *Edebiyatta Dil Kullanımları*, İstanbul 2001, s. 146.

³⁹⁷ Benzer kullanımlara klasik Türk şiirinin önemli şairlerinde de rastlanmaktadır. 15. Yüzyılın büyük şairleri arasında yer alan Ahmet Paşa'nın bir gazelinden alınan aşağıdaki beyitler bu uygulamanın güzel örnekleri arasında gösterilmiştir (Turgut Karabey, "Dîvân Şiirinde "Sapma"lar", *AÜ, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.32, Erzurum 2007, s. 23).

Ârızun arz it güle, gülşende *zîbâlanmasun*;
Serve göster kaddüni, nâz ile *ra'nâlanmasun*

Ref' kıl cânâ! Cemâl-i dil-firûzundan nikâb,
Gün yüzün âyînesin görsün *mücellâlanmasun*.

Sür rakîbi, ravza-i kûyundan ey hûrî-likâ!
Bâğ-ı cennetdür anı kâfir *temâşâlanmasun*

Bülbül-i kudsî gibi medh ider Ahmed haddüni
Lâleler nazüglenüp güller *mutarrâlanmasun*
Nabî, Bakî ve Necatî'nin şiirlerinde görülen benzer sapmalar için bk. Karabey, s. 23-26.

Aşağıdaki beyitte ise şair *arak* hakkında daha önce tesadüf edilmeyen *ibn-i bint-i ineb* tamlamasını kullanarak anlam düzeyinde bir sapma örneği sergilemektedir:

Yok ʿaraḳda ḫayā vü şerm ü edeb
İbn-i bint-i ʿinebdür aña laḳab (771)

2.6.1. Atasözleri ve Deyimler

2.6.1.1. Atasözleri

1. Kılıç olmazsa intizam olmaz/Analar ağlamazsa mülk gülmez:

Tiğ olmazsa intizām olmaz
Analar ağlamazsa mülk gülmez (110)

2. Yazıcı kendisine kem yazmaz.³⁹⁸

Rāh-ı Ḥaḳdan ʿudül idüb azmaz
Yazıcı kendüsine kem yazmaz (153)

3. Sakalını değirmende ağartmış³⁹⁹

Āsiyāb-ı felekde bir bende
Gerçi ağartdı şaḳal degirmende (159)

4. Başına gün doğar⁴⁰⁰

Pertev-i luṭf-ı Ḥaḳ olub zāhir
Gün toğar başına şebūñ āḫir (449)

5. Altın işin bakır etme⁴⁰¹:

Kendü zuʿmınca ʿaḳd idüb sīm-āb
Altun adın baḳır ider ḳallāb (529)

³⁹⁸ E. Kemal Eyüboğlu, *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul 1973, I, 37.

³⁹⁹ Eyüboğlu, I, 37.

⁴⁰⁰ Eyüboğlu, I, 37.

⁴⁰¹ Eyüboğlu, I, 14.

6. Kavli fiiline uymaz⁴⁰²
 Kavli fi'line uymayan aḥmāk
 Dinse mecnūn 'aceb midür el-ḥak (673)
7. Gözliye gizli yoktur⁴⁰³:
 Görmeden bilmek oldu çünkü murād
 Gözliye gizli yok demiş üstād (702)
8. Bir yiyip bin şükretmek⁴⁰⁴
 Ağzuñı her dem eyle şekker-ḥā
 Bir yiyüb biñ şükür ider dānā (752)
9. Merd kişiye ölmek namerde muhtaç olmadan iyidir:
 Kūt için gayre olmadan muḥtāc
 Günde biñ kerre yigdür ölmek ac (758)
10. Söz güher(cevher)dir⁴⁰⁵:
 Pes suḥan dür şadefdür aña çü gūş
 Kuvvet-i sāmi'a ider mengūş (922)
11. Rehberi karga olan gümrah olur:
 Ne 'acebdür olursa ḥāli tebāh
 Reh-beri zāğ olan olur güm-rāh (1016)
12. Şeriatın kestiği parmak acımaz⁴⁰⁶:
 İtme engüşt-i ta'ni şer'e dirāz
 Şer' kesdügi barmağıñ acımaz (1021)

⁴⁰² Eyüboğlu, I, 14.

⁴⁰³ Eyüboğlu, I, 111.

⁴⁰⁴ Eyüboğlu, I, 46.

⁴⁰⁵ Eyüboğlu, I, 210.

⁴⁰⁶ Eyüboğlu, I, 219.

13. Eski köy yeni adet⁴⁰⁷:
 Didi ey da'vī eyleyen da'vet
 Esgi şehre kıoma yeñi bid'at (1242)
14. Zenci yüzü yıkamakla ağarmaz⁴⁰⁸:
 Güft u gū olmaz ol aşamma müfīd
 Şüst ü şū zengiyi ider mi sefīd (1248)
15. Akıllı kişi boş iş işlemez:
 Büt-perest olmadan nedür hāşıl
 Kār-ı bīhūde işlemez 'āqıl (1259)
16. Fırsat ganimettir⁴⁰⁹:
 Vaqt-i fırsat ki bir ğanīmetdür
 Anı fevt eylemek cehāletdür
17. Temelsiz bina tez yıkılır⁴¹⁰:
 Bī-esās olamaz binā pādār
 پای پست آمدست و پس دیوار (1607)
18. Davete icabet gerektir.⁴¹¹
 Var bugün bir maħalde da'vet-i dūst
 Vācib oldı bize icābet-i dūst (1772)
19. Kesilen baş yerine konmaz⁴¹²:
 Şoñra feryād u nāle sūd itmez
 Kesilen baş bir daħi bitmez (1868)

⁴⁰⁷ Eyüboğlu, I, 94.

⁴⁰⁸ Eyüboğlu, I, 251.

⁴⁰⁹ Eyüboğlu, I, 98.

⁴¹⁰ Eyüboğlu, I, 226.

⁴¹¹ Eyüboğlu, I, 63.

⁴¹² Eyüboğlu, I, 157.

20. On yaşında ya erde ya yerde⁴¹³:
 Bu meşel cārī oldı duḡterde
 On yaşında ya erde ya yerde (2007)
21. Acele işin sonu nedamet⁴¹⁴:
 Bī-te’ennī kişi olursa ‘acūl
 Olur elbette āḡirinde melūl
22. Taş yerinde aḡırdır(değerlidir):
 Ḥārdur milketinde ehl-i hüner
 Bī-behādur yirinde dürr ü güher (1626)
23. Gurbet meşakkat⁴¹⁵ / Seferde çok halet vardır:
 Bī-‘adeddür şedāyīd-i ḡurbet
 Līk vardur seferde çok ḡālet
24. Sükut ikrardandır⁴¹⁶:
 Her nice re’y iderseñ ol der-kār
 Ben ḡamūşam velī sükūt ikrār (2023)
25. Vakıt (fırsat) keskin kılıç gibidir:
 Fevt iderseñ bu fırsatı şad-ḡayf
 Bu meşeldür işit ki fırsat-ı seyf (2021)

⁴¹³ Bu atasözünü Güvâhî (ö. 1526), *Pendname* adlı eserinde *kız yedi yaşından sonra ya erde ya yerde* şeklinde kullanır:

igen hoşdur çıkarmak kızı irde

yedi yaşında ya erde ya yirde (Dilek Erenoğlu, “Güvâhî’den Günümüze Atasözleri ve Deyimler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 Fall 2007, s. 1159; Atasözü, *On beşindeki kız ya erde gerek ya yerde* şeklinde de bilinmektedir. (bk. Eyüboğlu)

⁴¹⁴ Eyüboğlu, I, 157.

⁴¹⁵ Eyüboğlu, I, 112.

⁴¹⁶ Eyüboğlu, I, 216.

26. Yerinde yeller eser⁴¹⁷:

Ser-keş olsaydı hükmine ger āb
Yil eserdı yirinde hemçü ħabāb (311)

Sāve şehrine cāyı oldı maḡar
Ḥāliyā şu yerinde yeller eser (2369)

27. El benimdir etek senin⁴¹⁸

Olmadum gerçi ħidmete kā'im
El benümdür etek senüñ dā'im

28. Dem bu demdir⁴¹⁹:

Dem bu dem gün bu gün diyü her-bār
Maḡlabım bāde idi hem ruḡ-ı yār (2551)

29. Pişmanlık (akçe), (para), (fayda) fayda vermez⁴²⁰:

Tā-be-key sende bunca nādānlıḡ
Sūd virmez saña peşimānlıḡ (2610)

⁴¹⁷ Eyüboḡlu, I, 244.

⁴¹⁸ Eyüboḡlu, I, 85.

⁴¹⁹ Eyüboḡlu, I, 266.

⁴²⁰ Eyüboḡlu, I, 209.

2.6.1. 2. Deyimler:

- Ağız eğmek (412)
- Ağza düşmek (1134)
- Ağzı açıklık (2757)
- Ağzı köpürmek (296)
- Ağzına almamak (929)
- Âhiret hakkını helâl etmek (1920)
- Aklı kaçmak (1833)
- Aklı kesmek (1821)
- Ak sakalı kızıl kan olmak (1836)
- Âlemi tutmak (1519)
- Âl ile kan içirmek (2599)
- Al kanlar dökülmek (431)
- Allâh var (2430)
- And içmek (423)
- Âr eylemek (413)
- Âteşe yakmak (530, 2597)
- Ayağını öptürmek (2550)
- Ayak üzre durmak (2595)
- Ayağı düz basmasın (2562)
- Ayazda kalmak (386)
- Az ile kanat etmek (755)
- Bakar kör (700)
- Baş belası (800)
- Baş gide yaka çak ola (2762)
- Baş göz etmek (2010)
- Başa çıkmak (2596)
- Başına dönmek (324)
- Başına kıyametler kopmak (2490)
- Başına soğuk geçmek (1833)
- Başını taşa vurmak (803)
- Başına tel takmak (103)
- Başıyla oynamak (2690)
- Bayram etmek [ıyd] (2536)
- Be-çeşm ü be-ser (baş göz üstüne)
(2010)
- Belini bükmek (447)
- Berbâd eylemek/etmek/kılmak (57, 649,
976, 991, 1139, 1155, 1267, 2504)
- Ber-murâd eylemek (454)
- Bir ayak üzre olmak (558)
- Bir nefesde (2252)
- Biraz zaman ister (1681)
- Bir içim su (310)
- Biri bir bilmek (696)
- Birine bin katmak (2759)
- Boyunu pergel etmek (2537)
- Burnuna kıl takmak (733)
- Burnuna tuzlu su kaçmak (300)
- Büyükük satmak (1321)
- Cân acısı (1910)
- Can acısıyla oynamak (300)
- Canı çıkmak (2534)
- Can u başile (1022, 1333)
- Can vermek (415, 2716)
- Cemaata rahmet (2525)
- Cetvel çekmek (390)
- Ciğer paresi (1814)
- Çekip çevirmek (2609, 2695)
- Çîn-seher (129)
- Dav etmek (2720)
- Deli etmek (2561)

- Devr etmek (142, 179, 488, 667, 2292, 2309)
- Devran etmek (144)
- Dile düşmek (1133)
- Diline dolamak (2758)
- Dillenmek (750)
- Dolu vurmuş gibi yatmak (2601)
- Düçâr olmak (1807)
- Dükkanı boş açıp boş kapamak (2643)
- Eksiğini tutmak (2631)
- El benimdir etek senin (2486)
- El çekmek (1315)
- Elden gitmek (2257, 2507)
- El ucuyla tutmak (651)
- El yumak (87)
- Elif çekmek (359)
- Emre râm olmak (113)
- Emrinden dönmemek (303)
- Eser eylemek (689)
- Etek öptürmek (323)
- Ettiğini bulmak (184, 2570)
- Faş etmek (528, 1526, 2764)
- Feryâd etmek/eylemek (671, 816, 833, 1551, 1921, 2573)
- Fırsat el verse (1291)
- Gecelemek (129)
- Gelmemiş dönme (277)
- Gerdenin [boynun] hükme teslim etmek (114)
- Gitdi elden (2507)
- Gönül (dil) vermek (2075)
- Görmesin gözüm/Gözüne görünmemek (1676, 2646)
- Görüp geçirmek (2583)
- Göz açtırmamak (201)
- Göz göre göre...(697)
- Göz karartmak (709, 2689)
- Göz kulak olmak (296)
- Göz dikmek (708)
- Göz ucuyla bakmak (654)
- Gün bu gün (2551)
- Hâk-ber-ser [Toprak başa] (2559)
- Hakkına kail olmak (106)
- Halkaya girmek (2593)
- Halt eylemek (858)
- Halt-ı kelam eylemek (2613, 2759)
- Haram olsun (2560)
- Hasret gitmek (201)
- Hasret yaşları dökmek (455)
- Hat çekmek (357)
- Her kafadan bir ses çıkmak (1279)
- Hikmet satmak (2563)
- Hoşnut olmak (1595)
- İhtiyatı elden bırakmamak (753)
- İkisi bir kapıya hizmet etmek (349)
- İmdat etmek (1814, 2769)
- İnsafa gelmemek (2502)
- İnsaf etmek (1416, 2732)
- İrşâd etmek (669, 1255)
- İstimdad eylemek/etmek (1545, 2405, 2769,
- İşi Allah'a kalmak (2498)
- İtten çok (1303)

- Kaddin nûn eylemek (403)
- Kadrini bilmek (2264, 2670)
- Kâm almak (658)
- Kan yalaşma (2592)
- Kanı kurumak (2534)
- Kanına girmek (2585)
- Kan yutturmak (169)
- Karalar giymek (313)
- Karalar bağlamak/bağlanmak (126, 368)
- Katl etmek (1811)
- Kıl kadar hata etmek (2758)
- Komşuluk hakkı (263)
- Kul olmak (107)
- Kulı kurbânı (1902)
- Lekelik eylemek (164)
- Lutf etmek/eylemek (1046, 1217, 2491, 2747)
- Meded etmek /eylemek/olmak (2485, 2641)
- Mekan tutmak (1582)
- Mest eylemek (2645)
- Meydana çıkmak (2614, 2760)
- Murâd almak (2107)
- Müşâr-ı benân [eylemek] (2661)
- Nadim olmak (2547, 2611)
- Neden sonra (2611)
- Ne yüzle (2528)
- Niyaz etmek/kılmak (453, 1553, 2182, 2622)
- Niyet etmek (namaza) (2521)
- Ocağına su koymak (252)
- Pul delmek (657)
- Red etmek/eylemek (456, 1018, 2183, 2485, 2630, 2641)
- Reng vermek (2511)
- Resm etmek (9, 665, 667, 2310)
- Revân olmak (2255, 2556)
- Rızasını gözetmek (104)
- Rıza vermek (1556, 1557)
- Sarf-ı nazar eylemek (2715)
- Selam eylemek (2747)
- Ser-fürû etmek/eylemek (1143, 1210, 1214, 1341, 1425, 1713, 2713)
- Ser-keş olmak (80, 155, 311, 328)
- Ser verip sır vermemek (526)
- Serzeniş etmek (2509)
- Şâd olmak (1923, 2057, 2186)
- Tâlân olmak (2255)
- Taşlara çalmak (538)
- Tayy-ı mekan eylemek (2661)
- Telâfi etmek (eylemek) (455)
- Teşrif etmek/eylemek (1738)
- Tohum azmak (1136)
- Topa tutulmuşa dönmek (202)
- Ukdeye düşmek (121, 1458, 1817)
- Varı terk etmek (2536)
- Vecde gelmek (294)
- Yakası dikiş tutmamak (197)
- Yakasını çâk etmek (374)
- Yelken açmak (280)
- Yere çalmak (200)
- Yere geçmek (2547)
- Yerli yerinde (144)
- Yıkılıp gitmek (2595)

- Yıl başı (482)
Yıldırım vurmuşa dönmek (1305)
Yıldızı düşkün olmak (208)
Yok yere (1598)
Yoluna kurbanlar kesmek (431)
Yolunu gözetmek (204)
Yüz çevirmek (2526)
Yüz karası (1018)
Yüz kızartmak (657)
Yüz sürmek/Çehre sürmek (2537, 2593)
Yüz vermek (2593)
Yüzi nûrlu (116)
Yüzü olmamak (Yok yüzüm) (2476)
Yüzü siyah olmak/karalanmak (426,
2767)
Yüzüne vurmak (2626)
Zayi olmak /itmek (453, 828, 2311,
2512, 2622)

2.6.2. Edebi Sanatlar

Diller de tıpkı insanlar gibi yaşayan, gelişen varlıklardır. Toplumdan topluma değişiklik gösterdiği gibi bir toplumda nesilden nesile de farklılıklar gösterebilir. Her nesil duygu, düşünce ve hassasiyetlerini kelimelere emanet eder. Nesiller kelimelere yeni yeni anlamlar yüklerler. Böylece kelimeler çok anlamlı olmaya başlar. Bu yeni anlamların büyük kısmı da mecaz ve edebi sanatlar yolu ile gerçekleşir. Zamanla bunlar yaygınlaşır, sanat olma özelliğini kaybeder ve o kelimenin aslî manası haline gelir. Deyimler ve atasözlerinin esasında da bu sanat ve mecaz mekanizması hakimdir. Teşbih, istiare, kinaye ve mecaz-ı mürsel yoluyla dil büyük mana zenginlikleri kazanır.⁴²¹

Klasik Türk şiirinde bir şairin ne söylediği kadar nasıl söylediği de önemlidir. Şairler sözü güzel ve etkili söylemenin kuramsal çerçevesini belagat kitaplarından; yolunu yordamını ise ustaların eserlerinden öğrenirlerdi. Eskiler sözü bir güzele benzetir, edebi sanatları da o güzelin süsü olarak değerlendirirlerdi. Klasik Türk şiirinde sanatsız şiir hemen hemen yok gibidir. Şairler sözü sanatlı söylemeye düşkün olduklarından bazen bir beyit içerisinde birkaç sanatı iç içe kullanmışlardır.⁴²²

Klasik Türk şiiri incelemelerinde edebi sanatlar, problemleri konulardan biri olarak görünmektedir. Bu başlık altında değerlendirilen sanatların çoğu belagat kitaplarında beyan ve bedî başlıkları altında birbirinden farklı değerlendirilmiş, teşbihten, istiareye, tezattan iştikaka kadar birçoğunun ne olup olmadığı konusunda edebiyat ve özellikle belagat ilmiyle uğraşanlar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.⁴²³ Konuyla ilgili bu problemler çalışmamızın amacını aşacağından edebi sanatların tanımı ve tasnifiyle ilgili ayrıntılara yer verilmemiş, önceki kaynaklardan da istifade ettikleri için konuyla ilgili son dönem kaynaklarından hareketle eserde öne çıkan sanatlar tanımlanmış ve örnekler verilmiştir.

⁴²¹ Kazım Yetiş, *Belâgattan Retoriğe*, İstanbul 2006, 480.

⁴²² Muhsin Macit-Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Ankara 2004, s. 51.

⁴²³ Fatih Köksal, "Belagat Kitaplarında İki Sanat: Tecâhül-i Ârif ve İstifhâm", *Klasik Türk Şiiri Araştırmaları*, Ankara 2005, s. 195.

2.6.2.1. Teşbih:

Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik kurulabilen iki şey veya şeylerden benzerlik itibariyle zayıf olanı kuvvetli olana benzetme sanatıdır. Teşbihin etkili olabilmesi için doğru, tabîî, açık ve münasebetli olması; zoraki, tiksindirici hayallerden uzak bulunması gereklidir. Bu haliyle teşbih üslubu güzelleştirici bir unsur olabilir. Aksi takdirde üslubu bozar.⁴²⁴ Teşbihin bütün unsurlarının; yani benzeyen, kendisine benzetilen, benzetme yönü ve benzetme edatının kullanıldığı teşbihlere *mufassal teşbih* veya *tam teşbih*, teşbihin iki temel ögesi benzeyen ve benzetilenin söylendiği teşbihlere *beliğ teşbih*; benzetme edatının söylenmediği teşbihlere *müekked*, *mucez* veya *muhtasar teşbih*, benzetme yönünün söylenmediği teşbihlere *mücmel teşbih* denilmiştir.⁴²⁵ Aşağıdaki beyitte benzetme yönü belirtilmemekle birlikte benzeyen (leyl ve nehar) ile benzetilenler (Hindî hizmetkâr, Rûmî hizmetkâr) arasında renk bakımından bir ilişki kendisini hissettirmektedir:

Bārgāhında oldı leyl ü nehār
Hindī vü rûmī iki hīdmetkār (470)

Edebi metinlerde bazen şair tasvirini genişleterek onu bir tablo haline dönüştürür. Böylece mürekkebe teşbih ortaya çıkar. Mürekkebe teşbih bir konunun birden fazla teşbihle anlatılması veya bir teşbihin başka ilgilerle geliştirilmesi suretiyle meydana gelen bir sanattır.⁴²⁶ Aşağıdaki beyitte Hz. Nuh'un gemisi çeşitli kanatsız bir ördeğe ve hilale benzetilmiştir:

Hemçü mürg-ābī līk bī-per ü bāl
Burc-ı ābīde şanki şekl-i hilāl

Benzetme yönü bakımından benzeyenin, kendisine benzetilenden üstün tutulduğu teşbihlere teşbih-i tafdil, maklub teşbih, makus teşbih adları verilmiştir. Benzetmede maksat benzeyenin anlatılması, övülmesi veya yerilmesidir. Bir kavramın

⁴²⁴ Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Ankara 1999, s. 28-29.

⁴²⁵ Menderes Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar*, İstanbul 2007, s. 45.

⁴²⁶ Coşkun, s. 49.

herhangi bir özellik bakımından meşhur olmuş bir kavramdan üstün tutulması ifadeyi daha çarpıcı hale getirir.⁴²⁷ Aşağıdaki beyitte Hz. Peygamber, klasik Türk şiirinde güzelliğin sembolü olarak bilinen “hurî”yi kışkandıracak şekilde tasvir edilmiştir:

Ya‘nî bir şeb o mäh-ı burc-ı yaķın
Reşk-endâz-ı bezm-i ħüru’l-în (2294)

2.6.2.2. İştikak:

İştikakın lügat manası türemedir. Aralarında mana ve terkiib itibariyle fark olmak kaydıyla bir kökten başka bir kelimenin kelimelerin türetilmesidir. Bu tür kelimelere müştak denir. Nazım veya nesirde ifadeye süs vermek maksadıyla müştak kelimelerin bir araya toplanmasından doğan sanata iştikak denir.⁴²⁸ Örnek beyitte vâsf, vassâf ve evsâf müştak kelimelerdir:

Nice vaşf eylesün anı vaşşâf
Vaşfı birün-ı perde-i evşâf (893)

Gerçekte bir köke bağlı olmadığı halde yazılış ve söylenişlerindeki benzerlikten dolayı bir köke bağlı gibi görünen kelimelerin bir araya getirilmesine şibh-i iştikak denir.⁴²⁹ Aşağıdaki beyitte habâb ve âb kelimelerinde böyle bir ilgi söz konusudur:

Rû-yı deryâda mişl-i cerm-i ħabâb
Peste gelmez mişâl-i noķta-ı âb (1107)

2.6.2.3. İstifham:

Bir şeyi öğrenmek, cevap almak için muhataba soru sormak sanat değildir. Ancak ifadeyi güzelleştirmek, bir fikri vurgulamak, söze nezaket, doğallık ve içtenlik katmak dikkat çekmek, bir fikrin muhatap tarafından düşünülmesini ve kabul edilmesini sağlamak gibi sebeplerle soru sormak bir sanattır. Bu sanata istifham veya taaccüb adı

⁴²⁷ Coşkun, s. 46.

⁴²⁸ Külekçi, s. 213.

⁴²⁹ Külekçi, s. 214.

verilmiştir. İstifhama başvuran kişi, bazen konuyu tam bilmeyen, onu anlamaya çalışan bir kişi hüviyetine bürünür. Bu bakımdan istifham tecahül-i arife yakalaşır veya onunla kesişir.⁴³⁰ Aşağıda, Hz. Nuh'un putlarla ilgili değerlendirmelerinde bulunduğu beyitlerde istifham sanatı anlatıma şekil verecek kadar ön plana çıkmaktadır.

Nice mümkün ki şüret-i bî-cân

Dest ü pā cünbişine bula tüvân

Bir ħired-mend *ider mi* anı ħayāl

Ola best ü şikeste anda mecāl

Büt *ne bilsün* rüsüm-ı serdārı

Tā ki aĥkāmın eyleye cārī

Hîç timsāl *olur mî* kār-güzār

Anda yok çünkü çeşm-i istibşār (1402-1407)

2.6.2.4. Tezat:

Anlam, anlam çerçevesi veya mesaj bakımından birbirinin zıddı olan kelime veya kelamın ifadeyi etkili ve güzel kılmak amacıyla bir arada ve birbiriyle ilişkili olarak söylenmesine tezat veya tıbak adı verilir. Tıbak sanatı, icab ve selb olarak ikiye ayrılmıştır. Tıbak-ı icâb, “safâ”, “belâ” gibi birbirinin zıddı olan iki kelimenin kullanılmasına tıbak-ı selb de bir fiilin olumlu ve olumsuz şekillerinin bir ifadede kullanılmasına denir.⁴³¹

Eşk-i ebrile eyledi zinde

Mürdegân-ı zemîni bir anda (377)

Girye-i ebri itdi ħande-güşā

Ĥande-i berķi kıldı girye-fezā (382)

⁴³⁰ Coşkun, s. 197. Bu iki sanatın belagat kitaplarındaki tanımı, mukayesesi ve örnekleri için bk. Köksal, s. 195-210.

⁴³¹ Coşkun, s. 151.

2.6.2.5. Teşhis ve İntak:

Teşhis kişileştirme, intak da konuşurma anlamındadır. Teşhis, insan dışı varlıklara kişilik veya ruh verilmesiyle veya insana ait özelliklerin insan dışı varlıklar için kullanılmasıyla meydana gelir. Teşhis örneklerinde kapalı istiare vardır. Ancak teşhisle kapalı istiare aynı sanat değildir.⁴³² Vahdetnâme 'de servin dilinden yapılan nasihatte teşhis ve intak sanatları hakimdir:

Servi gör Hakkı eyleyüb tevḥīd

Barmağın kaldurur ider tehdīd

Ki ey reh-i Hakkda kūr olan nādān

Tih-i 'işyānda zār u ser-gerdān (562-563)

2.6.2.6. İktibas:

İktibas kelimesinin lügat anlamı *ateş yakmak için bir yerden kor almaktır*. Edebiyatta manayı kuvvetlendirmek, söze güzellik kazandırmak maksadıyla bir şair veya yazarın eserine ayet, hadis ya da bunlardan parçalar almasıdır. İktibas ayet ve hadislerin aynen alınıp alınmamasına göre tam ve nakıs olmak üzere iki şekilde tanımlanmıştır. Buna göre söz içerisinde zikredilen ayet-i kerime veya hadis-i şerif tam bir mana ifade edecek şekilde alınmışsa tam iktibas; vezin ve başka sebeplerden dolayı artırma eksiltme yahut kelimelerin yerlerinde değiştirmeler yapılmışsa nakıs iktibas olarak tarif edilmiştir.⁴³³ Kelime zamanla intihal dışındaki bütün nakilleri ifade eden bir anlam kazanmıştır.⁴³⁴ Bu başlık altında yalnız Kur'ân-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerden yapılan alıntılar örneklendirilmiştir. Beyitlerden ilki tam ikincisi nakıs iktibas örneğidir:

Kesb-i mechūlden olub āgāh

Hakdur الكاسب حبيب الله (889)

⁴³² Coşkun, s. 75.

⁴³³ Külekçi, s. 172.

⁴³⁴ Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâğât)*, İstanbul 1989, s. 268. İktibas'ın kullanım alanları için bk. Selami Ece, "İktibas", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 19, Erzurum 2002, s. 39-53.

Vāhid ü ferd ü mūcidü'l-eşyā

Ders-āmūz-1 عَلمَ الأَسْمَاءِ (587)

2.6.2.7. Tazmin:

Bir şairin kendi şiirinde başka birisine ait bir mısra veya mısraları kullanmasına tazmin denilir. Alıntı yapılan mısraın kime ait olduğu okuyucu tarafından biliniyorsa şair, alıntı yaptığı mısraın şairinin adını zikretmeyebilir. Vezin zarureti gibi bazı endişeler, alıntının sahibinin belirtilmesini engelleyebilir. Tazminde şairin alıntı yaptığı şairin ismini söyleme zorunluluğu yoktur. Zaten tazminin kelime anlamı gizleme demektir. Tazmin intihalden çoğu kere niyet farkıyla ayrılır.⁴³⁵ Aşağıdaki beytin ikinci mısraı isim belirtilmeden Camî'nin bir şiirinden alınmıştır:

Bî-tereddüd hemān çü bād-ı şimāl

قم و سر نحو قبلة الامال

2.6.2.8. Telmih:

İfade içinde zikretmeksizin herhangi bir kıssaya geçmişteki bir olaya, meşhur hikayelere, efsanelere, malum bir şahsa, çeşitli inanışlara, ayetlere , hadislere ya da yaygın bir atasözüne işaret etmek sanattır. Telmih heyecana bağlı bir sanattır. Heyecanlar çağrışım yoluyla sanatkara başka şeyler hatırlatır. Sanatkarın heyecanına sebep olan şey ile bunun çağrıştırdığı şey arasında bir benzerlik alakası vardır.⁴³⁶ Örnek beyitte anasır-ı erbadan toprak unsurunun Allah'ın emri dışında hareket etmeyeceği vurgulanırken aksi bir durumda Lut kavminin başına gelenler hatırlatılmak suretiyle telmih sanatına baş vurulmuştur:

Nice hükmine olmasun münkād

Lūt kavmini eylemez mi yād (330)

Aşağıdaki beyitte ise rüzgar bir rahmet olarak tanımlandıktan sonra Araf suresinde yer alan “O, rüzgarları rahmetinin önünde müjde olarak gönderendir.

⁴³⁵ Coşkun, s. 178.

⁴³⁶ Külekçi, s. 165.

Nihayet rüzgarlar ağır bulutları yüklendiği vakit, onları ölü bir belde (yi diriltmek) için sevk ederiz de oraya suyu indiririz. Derken onunla türlü türlü meyveleri çıkarırız. İşte ölüleri de öyle çıkaracağız. Ola ki ibretle düşünürsünüz.”⁴³⁷ şeklindeki ayete göndermede bulunulur:

Bādbānını ʔoldurur da seḫāb
Mürde şehre ider mi idi şitāb (281)

Benzer bir yaklaşım “Şihāb” başlığı altında yazılan aşağıdaki beyitlerde de görülmektedir. Akan yıldız, kıvılcım, ateş gibi anlamlarıyla şihab gökyüzünde şeytanın ordusunu dağıtan birer ok gibi tasavvur edilmiştir. Bu beyitler Hicr suresinde yer alan “*Andolsun, biz gökte burçlar yaptık ve onu, bakanlar için süsledik. Onu kovulmuş şeytandan koruduk. Ancak kulak hırsızlığı eden olursa onu da parlak bir ateş takip etmektedir*”⁴³⁸ mealindeki ayetlere atıf niteliğindedir:

Cünd-i iblīsī ʔard için her bār
Eyledikce ḫarīm-i ḫāşa güzār

Ḳavs-ı gerdündan eyleyüb per-tāb
Atılır tīr-veş hemīşe şihāb

Tīrlerdür ki āteşin peykān
Her birine nişānedür şeyṭān

Anı atdıķca ol ķadar endāz
Ürküşür güyyiyā gürüh-ı gürāz

⁴³⁷ A’raf, 7/57.

⁴³⁸ Hicr, 15/16-18.

2.6.2.9. Tevriye:

Tevriyenin lügat manası bir şeyi arkaya atmak, örtmek demektir. Buna iham denildiği gibi tevcih ve tahyil adları da verilmektedir. Edebiyatta iki ya da daha fazla anlamı olan bir kelimenin yakın anlamını söyleyip uzak anlamını kastetmeye tevriye denilmiştir.⁴³⁹ Aşağıdaki beyitlerin ilkinde ayak kelimesinin; ikincisinde renk ve âl kelimelerinin uzak anlamları olan kadeh ve hile kastedilerek tevriyeli kullanılmışlardır:

Ayağūñla o halkaya girme
Çehre sür her birine yüz virme (2593)

Rengile virme bāde-ḥārāna
Āl ile ḳan içürme yārāna (2599)

Aşağıdaki beyitte ise sefine ve bahr kelimeleri tevriyeli kullanılmıştır:

Bir seffine ki bahrı nā-mevzūn
Ḳāfiye anda çarḥ-ı nālī-gūn (1101)

2.6.2.10. İrsal-i Mesel (İrad-ı Mesel):

Bir fikir veya mesajı anlaşılabilir kılmak ve muhatabı ikna etmek için doğruluğu herkesçe kabul edilen veya kabul edilebilecek bir örnek vermeye irsal-i mesel veya irad-ı mesel denir. İrsal-i mesel, atasözü kullanımıyla sınırlandırılmaz. Şairin tabiatından, günlük hayattan, edebiyattan veya tarihten aldığı bir bilgiyi mesel haline getirmesi atasözü kullanmasından daha makbuldür.⁴⁴⁰ İrsal-i meselde söylenen düşünce bir taraf, bu düşünceyi pekiştirmek amacıyla söylenen atasözü veya bu değerdeki söz de ikinci taraftır. İkinci taraf, birinci tarafı temsil yoluyla teyit eder.⁴⁴¹ Aşağıdaki beyitte birinci mısrada Allah'ın hikmetinin sonsuzluğu ikinci mısrada doğruluğu herkesçe bilinen, atasözü değerinde bir ifadeyle desteklenmiştir:

⁴³⁹ Külekçi, s. 80.

⁴⁴⁰ Coşkun, s. 172.

⁴⁴¹ Külekçi, s. 41.

Hikmeti şıgmadı bu nüh tākā
Hīç deryā şıgar mı bardaķa (256)

İrsal-i meselde söylenen düşünceyi pekiştirmek için alınan sözler Arapça, Farsça bir atasözü veya ünlü bir söz de olabilir.⁴⁴² Aşağıdaki beyitte ilk mısradaki fikri desteklemek için ikinci beyitte Farsça bir atasözü kullanılmıştır:

Bī-esās olamaz binā pādār
پای پست آمدست و پس دیوار (1607)

2.6.2.11. Nida:

Çok şiddetli his ve heyecanları ifade etmek için başvurulan bir sanattır. Bazen maddi ve manevi eşya ve hadisler karşısında şair veya yazar heyecan dolayısıyla onlara şahsiyet vererek içinde bulunduğu ruh halini nida sanatıyla dile getirir. Bundan dolayı nida sanatı çoğu zaman teşhis sanatıyla birlikte bulunur. Bazen de heyecanın doğurduğu sanatlardan istifham ile beraberdir. Çünkü her ikisinin de doğuşu sanatkarın şiddetli his ve heyecanın sonucudur.⁴⁴³ Aşağıdaki beyitte kaleme hitap söz konusudur:

Sensiz ey cürre-bāz-ı dest-āmūz
Şayd olunmazdı kebk-i deşt-i rumūz (2657)

2.6.2.12. Hüsn-i Talil:

Söze güzellik kazandırmak amacıyla herhangi bir hususu asıl sebebi dışında gerçek olmayan bir sebepten dolayı meydana geliyormuş gibi izah etmek sanattır. Hüsn-i tevcih adıyla da bilinen bu sanatta sebebin kesin hüküm şeklinde söylenmesi lazımdır. Sebebin zanna dayandığını gösteren bir söz bulunursa buna şibh-i hüsn-i talil denir.⁴⁴⁴ Tabii olayların doğal işleyişine şairane yorumların yapıldığı aşağıdaki beyitte gökkuşağı, yağmur oklarının atılacağı bir yaya benzetilmiştir:

⁴⁴² Külekçi, s. 41.

⁴⁴³ Külekçi, s. 135.

⁴⁴⁴ Külekçi, s. 118-119.

Tīr-i bārān atılmağa gūyā
Oldı kıavs-ı kıuzah mūnaķķaş yā (401)

2.6.2.13. Kalb:

Cinasa bağlı lafız sanatlarından sayıldığı için cinas-ı kalb, tecnis-i kalb veya maklub adlarıyla da anılır. Bir kelimedeki harflerin yerlerini değiştirmek suretiyle yapılan sanattır. Harflerin yerleri değiştirilirken araya başka bir harf ilave edilmez. Kalb sanatının makbul ve başarılı olabilmesi için ortaya çıkan yeni kelimenin anlamlı olması gerekir. Asıl kelime ile ortaya çıkan yeni kelime birbirine nazaran maklub sayılır.⁴⁴⁵ Aşağıdaki beyitlerde minhat/mihnet; kemal/kelam kelimelerinde kalb sanatı yapılmıştır:

İtmez iřsānı kimse minnetsüz
Hīç minħat olur mı miħnetsüz (173)

Her kelāmı kemāl fehm itme
Her maķāmı maķāl vehm itme (950)

2.6.2.14. Akis:

Bir cümle veya mısradaki kelimelerin yerlerini ya tamamen ya da kısmen değiştirmek suretiyle yeniden manalı bir ifade ortaya çıkarma sanattır. Kelimelerin sırası düzenli olarak değiştirilmişse tam akis, kelimelere birtakım ekleme veya çıkarmalar yapılmışsa nakıs akis olur. Akis sanatında önceki ifade ile aksi arasında hüküm ve manaca önemli bir fark bulunması şarttır. Bu fark ne kadar fazla olursa akis sanatı da o derece başarılı olur.⁴⁴⁶ Örnek beytin ikinci mısranda nakıs akis sanatı söz konusudur:

Ĥikmetiyle o řāni^c-i ķahhār
Nārı āb eyler ābı eyler nār (335)

⁴⁴⁵ Kūlekçi, s. 231.

⁴⁴⁶ Kūlekçi, s. 233-235.

2.6.2.15. Tecrid:

Kelimenin lügat manası *soyma, soyulma, ayırma, bir tarafta tutma*'dır. Edebî sanat olarak bir şairin kendini mücerred bir şahıs farz ederek, yani ayrı bir kimse gibi düşünerek hitapta bulunmasına tecrid denmiştir. Söz, başkasına sesleniyormuş görünümü verse de asıl hitap şahsın kendine yöneliktir.⁴⁴⁷ Aşağıdaki beyitte şair mahlasını zikrederek kendine seslenir:

Eyleme Aḥmedī ḥod-ārāyī
Saña çokdur bu lāf gayrı yeter (2726)

2.6.2.16. Tensik-i Sıfat:

Tensik kelimesinin lügat manası sıraya koymak, düzenlemek demektir. Manzum ya da mensur bir parçada isim, sıfat ve diğer gramer birliklerinin çeşitli biçimlerde düzenlenmeleri olan tensik-i sıfat, tefrih, taksim, cem, cem ma'at-tefrik, cem ma'at-taksim, cem ma'at-tefrik ve taksim, müzavece, leff ü neşr gibi sanatlar da bu çerçeveye girer.⁴⁴⁸ Vahdetnâme 'de tensik, Allah'ın isim ve sıfatlarının sıralandığı bölümlerde sıkça başvurulan bir sanattır:

Ḥükm-fermā-yı maḥfil-i melekūt
Ḥikmet-ārā-yı menzil-i ceberūt (861)

Münşī-i bī-melāl u 'ayy u fütür
Şāni'-i bī-zevāl u 'acz u kuşūr (968)

2.6.2.17. Aliterasyon ve Asonans:

Bir mısra veya ifadede aynı ünsüzü içeren kelimelerin kullanılmasına aliterasyon denir. Aliterasyon çoğunlukla aynı ünsüzle başlayan veya aynı ünsüzü içeren kelime ve eklerin bir ifadede kullanılmasıyla yapılır. İfadede aynı ünlüyü içeren kelimelerin

⁴⁴⁷ Külekçi, s. 154.

⁴⁴⁸ Külekçi, s. 188.

kullanılmasıyla ise asonans ortaya çıkar.⁴⁴⁹ Aşağıdaki beyitlerde “m” ünsüzü aliterasyon; ikici beyitteki “â” ve “e” ünlüleri ise asonans oluşturmaktadır:

Mālikü'l-mülk ü kâdir ü kayyūm
Cümle meçhūl ʿilmine maʿlūm (332)

Her kelāmı kemāl fehmi itme
Her maḳāmı maḳāl vehmi itme (950)

2.6.2.18. Mübalağa:

Sanatkarı heyecanlandıran hadisenin, heyecanın mahiyet ve şiddetine göre büyümesi veya küçülmesidir. Mübalağayı doğuran heyecanı sanatkar ya doğrudan büyütür ve küçültür veya ona uygun bir tedai ile teşbihde bulunarak mübalağa yapar. Bundan dolayı mübalağa teşbih ve istiare sanatlarıyla beraber bulunur.⁴⁵⁰ Vahdetnâme’de şair, Âzer’in put yapmadaki maharetini anlatırken mübalağaya başvurur:

Cevher-i ferdi itse der- erre
Bir nefesde iderdi biñ pāre (1170)

Şanʿat izhār idüb zarīfāne
Nīm-mūyı iderdi şeş-ḫāne (1174)

2.6.3 Anlatım Teknikleri:

2.6.3.1. Anlatma-Nakletme:

Anlatma-nakletme tekniğinde dikkatler mutlak anlamda anlatıcı üzerinde yoğunlaşır. Bu yöntemde anlatıcı hikayeyi sunuşuyla, sunuş sırasında yaptığı açıklama ve yorumlarıyla okuyucunun dikkatini metne değil kendi üzerine çeker.⁴⁵¹ Bununla birlikte anlatma tekniğinde hedef kitlenin anlayışı, zevki ve her türlü beklentisi de gözden uzak tutulmaz. Masal, destan, halk hikayesi, mesnevi, manzum hikaye, Avrupaî

⁴⁴⁹ Coşkun, s. 229.

⁴⁵⁰ Külekçi, s. 124.

⁴⁵¹ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı (Romanın Unsurları)*, İstanbul 2004, s. 190.

hikaye ve her türlü roman anlatmaya bağlı edebi metinler kümesini oluşturur.⁴⁵² *Vahdetnâme*, kıssas-ı enbiya örneği olması hasebiyle, anlatma tekniği temel sunuş biçimidir.

2.6.3.2. Gösterme:

Gösterme tekniğinde ise dikkatler hikayeciden çok hikaye üzerine çevrilir. Aslında gösterme yöntemi tiyatroya özgü bir yöntemdir. Tiyatroda seyirci, olaylar ve kişilerle her zaman yüzyüze gelmekte, sergilenen olaylara anında ve aracısız olarak tanık olmaktadır. Bu teknik romanda yer alan diyalog parçalarıyla uygulanır. Diyaloglar, olayların akışına göre ya sırf diyalog olarak, yahut konuşmaların arasına birtakım bağlantı cümleleri yerleştirilerek verilir⁴⁵³

Diyalog, kıssaların Kur'ân-ı Kerim'de yer alan şekillerinde de görülmektedir. *“Kur'ân'daki üstün belagatin gereği her şeyde olduğu gibi konuşma unsuruna da belli bir metod çerçevesinde yer verilmektedir. Buna göre bu unsur; kıssanın muhtevasında var olan bir konuşmayı hikaye etmek suretiyle muhatabı ikna etmek, ona karşı delil getirmek, dini bir meseleyi anlatmak olunca zikredilir. Bu gayeler çerçevesinde mücerred Kur'ân ayetlerinde görülen bazı üslup şekilleri, kıssalardaki konuşma unsurunda da kendini göstermektedir. Mesela, hiçbir münakaşa ve inkar kabul etmeyen –Allah'ın birliği, O'na ubudiyet ve şükür gibi açık meseleleri anlatma üslubu, bunlara delil getirme, nimetleri hatırlatma, azapla korkutma ve benzerlerini saymak mümkündür.”*⁴⁵⁴

Vahdetnâme'de, diyalog tekniği Kur'an-ı Kerim'deki kullanımına benzer şekilde, özellikle Hz. İbrahim ve Hz. İsmail kıssalarına şekil vermiştir. Bu bölümde Hz. İbrahim'in kavmini tevhide daveti (1256-1267), Nemrud'la konuşmaları (1375-1445; 1593-1615), Nemrud'un kavmiyle konuşması (1460-1473), Şeytan'la Nemrud'un konuşmaları (1493-1500), Hz. İbrahim'in Cebrail'le konuşması (1558-1559); Hz. İbrahim'in eşi Hacer'le konuşmaları (1771-1787); Şeytan'ın Hacer, Hz. İsmail ve Hz. İbrahim'le konuşmaları (1804-1881); Rale'nin annesiyle konuşmaları (2003-2223) diyalog tekniğiyle verilmiştir. Hz. İbrahim'in, babası Azer'i puta tapmaktan vazgeçirmek için yaptığı nasihatler ve babasının oğluna verdiği cevaplardan bir bölüm:

⁴⁵² Aktaş, 2009, s. 26.

⁴⁵³ Tekin, s. 193-194.

⁴⁵⁴ Şengül, s. 227.

Didi ey bîh-i şāh-ı nahl-ı vefā
Merhamet kânı sevdiğim baba

Bunca şūret ki aña dest-i beşer
Çeşm ü ebrūyla virür zīver

Hîç yok anda reng-i ğunc u delāl
Rūhı yok sāde bir kır timsāl (1204-1206)

Didi ey da'vī eyleyen da'vet
Esgi şehre kıoma yeñi bid'at

Ol suhanlar ki eyledüñ peydā
Binde birin işitmemiş ābā

Köhne dīni boza mı ğüfte-i nev
Nā-münāsibdür anda ğüft u şinev (1242-1244)

2.6.3.3. Tasvir:

Tasvir bir bakıma “tarif etme” sanatıdır. Ancak tasvir ile tarif arasında bazı farklar vardır. Tahirü'l-Mevlevî, tavsifle tasviri aynı anlamda kullanır ve “*bir şeyin sade olduğu gibi değil, biraz da şairce görüldüğü ve duyulduğu gibi anlatılmasıdır*” şeklinde tanımlar.⁴⁵⁵ “Tarif” mahiyeti icabı anlatma, tasvir ise gösterme ağırlıklıdır. Günlük hayatta sık sık başvuru alan tarif etme (tanımlama) işlemi metin düzeyinde gerçekleştirilmek istendiğinde tasvire (betimleme) başvurulur.⁴⁵⁶ Bir kişinin yüzünü, dış görünüşünü betimleyen metinlere fiziki portre; kişilik özelliklerini, ruhsal yapısını betimleyen metinlere ise moral portre denmektedir.⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lugati*, İstanbul 1994, s. 149.

⁴⁵⁶ Tekin, s. 200.

⁴⁵⁷ Ayşe (Eziler) Kıran-Zeynel Kıran, *Yazımsal Okuma Süreçleri*, Ankara 2003, s. 18-19.

Anlatıya dayalı metinlerde bir anlatım tekniği olarak kullanılan tasvir klasik Türk şiiri metinleri incelemelerinde *anlatım tarzı*, *anlatım biçimi* şeklinde de tarif edilmiştir.⁴⁵⁸

Tasvirî anlatım metodu Kur'ân'ın kıssa anlatımında kendini belirgin bir şekilde göstermektedir. Kur'ân, tasvir yöntemiyle evrensel mahiyetteki tarihî olayları ders ve ibret açısından, dinî irşad yönünden canlı ve hareketli bir şekilde muhataba sunmaktadır. Bu metodla sadece olayları ve hareketleri değil, birtakım zihni manaları, psikolojik halleri, insan tabiatındaki bazı duyguları ve hatta genel mahiyette insan tabiatı ve örneğini tabloda seyrettirir şekilde takdim etmektedir. Kur'ân olayları ve bazı gerekli teferruatı tasvir ederken, bazen muhatabı olayın vuku bulduğu zamana hayalen götürerek; bazen de muhatabın hayalinin önüne getirerek, canlı ve hareketli sahneler halinde ve sanki olay henüz yeni vuku buluyormuş gibi seyrettirmektedir.⁴⁵⁹

Vahdetnâme 'de; olay ve eşya tasvirleri; fiziki ve moral portreler eserin bütününde yeri geldikçe kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitler Nuh tufanını tasvir etmektedir:

Cüş idüb nāgehān çeh-i tennūr
Anda fevvāreler idince zuhūr

Āsumān eyledikde fetḥü'l-bāb
Oldı rüy-ı zemīn bütün ğarḫ-āb

Sū-be-sū çıkdı itdi tuğyānı
Tağları başdı aldı meydānı (1070-1072)

Hz. Nuh'un tufanda kullandığı geminin tasviri eşya tasvirine örnek teşkil eder:

Bir seffine ki bahrı nā-mevzūn
Kāfiye anda çarḫ-ı nīlī-gūn

⁴⁵⁸ Akkuş, 2006, s. 250; Tasvirin imge ve mazmun kavramlarıyla ilişkisi için bk. Menderes Coşkun, *Sözün Büyüsü, Edebi Sanatlar*, İstanbul 2007, s. 342-351.

⁴⁵⁹ Şengül, s. 247.

Menzil-i emn ü cāy-gāh-ı penāh
Nā-ḥudā anda feyż-i bismillāh

Gāh icrā idüb gehī irsā
Rūy-ı deryāyı gezdi ser-tā-pā (1101-1103)

Eserde Hz. İsmail'in fiziki portresi çizilirken klasik Türk şiirinde görülen sevgili tasvirinde kullanılan klişelere yer verilmiştir:

Ḳad u ḳāmetle bī-bedellenmiş
Gül gibi açılıb güzellenmiş

Kāküli pür-şiken zi-ser-tā-pā
Zülf-i pür-çini māye-i sevdā (1747-1748)

Hz. İbrahim'in yumuşak huylu, vakar, azamet ve ilim sahibi olduğunu söyleyen aşağıdaki beyit moral portre örneğidir:

Kūh-ı şāhib-şükūh-ı ḥilm ü vaḳār
Baḥr-ı 'ilme'l-yaḳīn-i gevher-bār (1190)

2.6.3.4. Montaj:

Montaj tekniği bir romancının genel kültür bağlamında bir değer ifade eden anonim, bireysel ve hatta ilahi nitelikli bir metni, bir söz veya yazıyı kalıp halinde eserinin terkibine belirli bir amaçla katması, kullanması demektir. Romancılar montaj tekniğinden eserin genel yapısını kurmak ve kompozisyonunu oluşturmak için faydalanırlar.⁴⁶⁰ Klasik Türk edebiyatında bu unsurları iktibas terimi karşılar. İktibas anlamı güçlendirmek ve estetik düzeyde güzelleştirmek bakımından da montaj tekniğiyle ortak bir işleve sahiptir. Manevi iktibas ise bazen bir metnin bütününe hakim bir kompozisyon oluşturabilir. Ayrıca, terbi, taştir, tahmis, tesdis vs. gibi alıntılanan

⁴⁶⁰ Tekin, s. 243-244.

manzumeleri yeniden yapılandırma anlamındaki nazım şekillerinin modern anlamda montaj tekniği ile örtüştüğü görülür. Anonim nitelikli montajlar klasik edebiyatta darb-ı mesel; ayet ve hadis montajları ise iktibas olarak kaydedilmiştir.⁴⁶¹

Aşağıdaki beyitlerden ilkinde yer alan atasözü anonim montaja; ikinci beyitteki iktibas ise ayet montajına örnek beyitlerdir:

Bu meşel cārī oldı duħterde
On yaşında ya erde ya yerde (2007)

Meş'al-efrūz-ı اتَّقُوا اللَّهَ dan
İtdi rāh-ı hidāyeti rūşen (1045)

2.6.3.5. Özetleme:

Özetleme tekniği gereksiz ayrıntıyı silen, esere derli toplu bir görünüm kazandıran bir yoldur. Bu yöntemle olaylar ve kişiler, bariz yön ve çizgileriyle tanıtılır, anlatılır. Bu şekilde sayfalar sürecekle tanıtma meselesi, birkaç satır veya paragrafta çözümlenmiş olur.⁴⁶²

Vahdetnâme'de bu teknik, kıssası anlatılan peygamberlerin dönemleri arasındaki zamanı ya da şahısların hayatında önemsiz ayrıntıları özetlemek suretiyle kullanılır. Aşağıdaki örnekte Hz. Peygamberin babası Abdullah'ın doğumundan gençliğine kadar geçen zaman özetlenmiştir:

İtdiler böyle fikr-i nā-fercām
Geçdi mābeynden nice eyyām

Çün şebāba yitişdi 'Abdullah
Çehre-efrūz olub çü meş'al-i māh (2154-2155)

⁴⁶¹ Selami Ece, *Manisalı Cami'nin Vamık u Azra Mesnevisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), AÜ, SBE, Erzurum 2002, s. 383-384.

⁴⁶² Tekin, s. 230.

2.6.3.6. Duraklama:

Duraklama anlatıda hiçbir olayın olmadığı, olayların akışını kesen anlatıcının yorumlamalarına ya da betimlemelerine yer veren bir bölümdür. Bu anlatım bir yavaşlamayı gösterir. Okur bazen öykü hiç ilerlemeden sayfalarca okuyabilir.⁴⁶³

Aşağıda, Hz. İbrahim'in ateşe atılıp zarar görmeden bir hafta bu ateşte kaldığı anlatıldıktan sonra öyküye ara verilerek alemdeki her şey gibi ateşin de Allah'ın emrine göre hareket ettiği vurgulanmış, ardından bir beyitle Nemrud'un tasvirine yer verilerek yeniden kıssaya dönmüştür:

Tutdı bir hafta gerçi anda mekân
Bir ser-i müyü olmadı piçân

Nür-ı nârı iderse ger me'vâ
Kâr-ı sūziş degül midür bîcâ

Ṭab^c-ı âteş egerçi sūzândur
Ḥazret-i Ḥaḫḫa bende-fermândur

Emri üzre ṭabâyî^c-i eşyâ
Gâh germâ vü gâhi de sermâ

Zîr-i ḥükmünde cümleten a^clem
Kendü mülkinde a^clem ü aḥkem

Ol ḥavâlîde merd-i Ḥaḫḫ bîzâr
Ya^{nî} Nemrūd-ı bed-dil ü bî-^câr

Seyr iderdi bu bü'l-^caceb kârı
Olmuşdı anîñ hevādârı (1579-1588)

⁴⁶³ Kıran- Kıran, s. 227.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VAHDETNÂME 'NİN TENKİTLİ METNİ

3.1. METİN TESPİTİ İLE İLGİLİ HUSUSLAR:

• Tenkitli metin oluşturulurken tespit edilebilen 16 nüshadan 12'si karşılaştırılmıştır.

• Nüshalar karşılaştırılırken elimizde bulunan iki müellif nüshasından, sonraki varyantlara kaynak teşkil eden nüsha (N1) esas alınmış, diğer nüshalardaki farklar dipnotta gösterilmiştir.

• Karşılaştırma yapılırken “a” ve “b” harfleriyle beytin birinci ve ikinci mısraı kastedilmiştir. Beytin tamamını ilgilendiren farklar söz konusu olduğunda “a” ve “b” harfleri bir arada verilmiştir. (Mesela, 1^{ab} beytin tamamını ilgilendiren bir farkı ifade etmektedir.)

• Metinde geçen ayet, hadis ve vecizelerin tam metinleri çalışmanın sonuna konan ekler bölümünde verilmiştir. Söz konusu ibareler ikinci kez kullanıldıklarında bu bölüme gönderme yapılmıştır.

• Eserde, müellif tarafından esere sonradan eklenen ve çalışmada *kalemiyye* olarak adlandırılan bölüm hariç nüshaların hiçbirinde başlığa yer verilmemiştir. Ancak müellif nüshaları da dahil olmak üzere 16 nüshanın 15'inde derkenarda eserin bölümlerini gösteren başlık mahiyetinde notlar düşülmüştür. Metin hazırlanırken derkenarda yer alan bu ifadeler metin içerisine ilgili başlıklar olarak yerleştirilmiştir. Başlık yerlerinin nüshalara göre farklılıklar göstermesi bu aşamada karşılaşılan en önemli problemdi. Bu nedenle derkenardaki başlıklar metne alınırken esas alınan müellif nüshasına uyulmuş başlıkların diğer nüshalardaki yerleri ve farklı şekilleri dipnotta gösterilmiştir.

• Karşılaştırma yapılırken birtakım işaretlerden faydalanılmıştır. Bu işaretlerden bazıları şunlardır: Yazma nüshalarda bulunmayan, beyit, mısra veya kelimeleri (-); Mükerrer olanları ise (+) işareti temsil etmektedir. Aynı kelime veya ekteki farklar gösterilirken (;) işareti; farklı kelimelerdeki farklar ise (/) işareti ile ayırt edilmiştir. Metinde mısralar ve beyitler arasındaki takdim tehirlere (↔) işareti ile; nüshalarda derkenarda yer alan başlıklar ise dipnotta {^{dk}} işareti içerisinde gösterilmiştir.

•Nüshalarda yazı karakterinden dolayı okunamayan kelimeler ilgili nüshadan olduğu gibi kopyalanmış; okunup anlam verilemeyen kelimeler ise Arap alfabesiyle tarafımızdan yazılarak gösterilmiştir.

•Metinde, Arap alfabesindeki harf ve sesleri karşılamak üzere, aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır:

Transkripsiyon sistemi:

آ	Ā,	Ā,
ا	A, E, Ī, U, Ū	a, e, i, u, ü
ث	Ṡ	s
ح	Ḥ	ḥ
خ	Ḫ	ḫ
ص	Ṣ	ṣ
ض	Ḍ, Ḍ̣	ḏ, ḏ̣
ط	Ṭ	ṭ
ظ	Ẓ	ẓ
غ	Ġ	ġ
ق	Ḳ	ḳ
ك	Ḳ̣	ḳ̣
و	V, Ū	v, ū
ي	Y, Ī	y, ĩ
Hemze	‘	
ع	‘	

3.2. VAHDETNÂME NİN NÜSHALARI:

3.2.1. Karşılaştırmada Kullanılan Nüshalar:

3.2.1.1. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Pertev Paşa, nr. 618 [P]

210 x 145 (180 x 85) ebadında, Ahmedî'nin bazı eserlerinin de bulunduğu bir mecmuanın 118^b-195^a varakları arasında yer alır. *Tevhidname* adlı tek nüshadır. Elimizde bulunan iki müellif nüshasından biri olmasına rağmen diğer nüshalardan oldukça farklıdır. Her halde müellif ilk olarak kaleme aldığı bu nüshayı daha sonra *Vahdetnâme* adıyla yeniden yazmış ve eser bu isimle yaygınlık kazanmıştır. 2606 beyit olan nüshanın sonunda *kalemiyye* bölümü bulunmamaktadır. Müellif bu nüshayı Bursa'da Gazi Hüdavendigâr medresesinde müderris iken kaleme almıştır. Talik hatla yazılmıştır. Her sayfada ortalama 17 satır bulunmaktadır. Ferağ kaydı:

قال المؤلف بانجام رسيد ترقيم توحيدنامه حامداً لله ميسر الاتمام و مستهل الاختتام و مصلياً على رسوله
خير الانام بدست ناظم الحروف افقر الورا احمدى الشهير بخواجه عفى عنه بدار الاقامه بروسا حميت عن
و كان وقتئذ مدرساً بمدرسة المرحوم غازى خداوندگار فى المحروسة المذكورة

Baş: ابتدى باسم من له الاسما
باهر اللطف و ظاهر النعما

Son: Devr-i 'ömrini eyle nîk-encâm
Ḥatm ola bi's-selâmi ve'l-ikrâm

3.2. 1. 2. Nuruosmaniye Yazma Eser Ktp., nr. 2649/1 [N1]

210 x 140 (135 x 75) ebadında bir kitaptır. Nüsha 93 varak; 2918 beyittir. Kırmızı cetvel içerisinde her sayfada ortalama 15 satır yer almaktadır. *Kalemiyye* bölümü ferağ kaydından sonra *Vahdetnâme âhirine yazıla* ibaresiyle esere sonradan ilave edilmiş ve 90^a-93^a'da dört sütun halinde yazılmıştır. Müellif nüshayı Bursada Gazi Hüdavendigâr medresesi müderrisi iken kaleme almıştır. Çalışmada tenkitli metni oluştururken esas aldığımız nüsha müellif nüshalarından biridir. Ferağ kaydı:

قال المؤلف الفخر الى رحمة ربه العزيز القدير احقر من مشى تحت الخضرا اضعف من نشا فوق الغبرا
احمدى الشهير بخواجه تمام شد وحدتنامة عالم انگيز بمددكارى عون خداوند رحمت ريز حامدآله و مصلياً على
نبيه و كانه وقتئذ مدرساً بمدرسة المرحوم غازى خداوندگار فى محروسة بروسه و حميت النحوسة

Baş: ابتدى باسم من له الاسما
باهر اللطف و ظاهر النعما

Son: ده خدائش سعادت دارين
بالنبى و اله الاخير

3.2.1.3. Nuruosmaniye Yazma Eser Ktp., nr. 4362/1 [N2]

71 varaktan oluşan bu nüshada her sayfada ortalama 19 satır yer almaktadır. 2608 beyitten oluşmaktadır. 43^b boş bırakılmış; nüshada 6 beyit mükerrer olarak yazılmıştır (506^{ab}, 962^{ab}-966^{ab}). İstinsah bilgileri eksiktir. Nesih hatla yazılan nüshadaki özensizlik dikkat çekecek seviyededir. *Kalemiyye* olarak adlandırılan bölüm ve diğer nüshalarda derkenarda bölümleri gösteren başlıklar bu nüshada yer almamaktadır.

Baş: ابتدى باسم من له الاسما
باهر اللطف و ظاهر النعما

Son: Devr-i 'ömrini eyle nîk-encâm
Ḥatm ola bi's-selâmi ve'l-ikrâm

3.2.1.4. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Halet Efendi, nr. 344 [S1]

Yaldız cetveli. Başlıklar kırmızı mürekkepli, talik hatla istinsah edilmiş. 99 varaktır. Her varakta ortalama 15 satır yer almaktadır. 2918 beyittir. Metinde 2647. beyitten sonra *Tamam-şod-ı Vahdetnâme* şeklinde eserin burada bittiği kaydedilmiş; buradan sonra *Hitâb bâ-kalem* başlığıyla *kalemiyye* bölümüne yer verilmiştir. Eser 16 Ramazan 1167/1753-1754 yılında *Ahmed bin el-hâc Muhammed* tarafından istinsah edilmiştir. Ferağ kaydı:

قد وقع الفراغ من تنميق هذه المنظومة فى اليوم السادس عشر من شهر رمضان لسنة سبع و ستين و مائة و
الف عن يد الفقير الى رحمة ربه القدير احمد بن الحاج محمد عفى عنهما العلى الكبير

Baş: ابتدى باسم من له الاسما
باهر اللطف و ظاهر النعما

Son: ده خدايش سعادت دارين
بالنبي و آله الاخير

3.2.1.5. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Ayasofya, nr. 4813/2 [S2]

Üzeri yeşil bez kaplı, miklepli cilt. 88 varak, 2903 beyittir. Her sayfada ortalama 17 satır bulunmaktadır. Derkenarda yer alan bilgiler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Müstensih ismi ve istinsah tarihiyle ilgili herhangi bir kayıt yoktur. Talik hatla istinsah edilmiştir.

Baş: ابتدی باسم من له الاسما
باهر اللطف و ظاهر النعما

Son: ده خدايش سعادت دارين
بالنبي و آله الاخير

3.2.1.6. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Esad Efendi, nr. 1799 [S3]

71 varaktır. Her sayfada ortalama 21 mısra bulunmaktadır. 2918 beyittir. Beyitler kırmızı mürekkepli çift cetvel içerisinde yer almaktadır. Derkenarda yer alan bölüm başlıkları da aynı mürekkeple yazılmıştır. Talik hatla istinsah edilen nüshada, istinsah kayıtları yoktur.

Baş: ابتدی باسم من له الاسما
باهر اللطف و ظاهر النعما

Son: ده خدايش سعادت دارين
بالنبي و آله الاخير
و اصحاب الايرار

3.2.1.7. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Esad Efendi, nr. 3536 [S4]

99 varaktır. Her sayfada ortalama 15 satır yer almaktadır. 2919 beyittir. Nüshanın sonunda 2907-2909. beyitler tekrar edilmiştir. Sadece 1^b-2^a'da altın yıldızlı cetvel

kullanılmıştır. Serlevha müzehhebtir. Derkenarda yer alan bölüm başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Talik hatla istinsah edilen nüshada istinsah bilgileri yoktur.

Baş: ابتدی باسم من له الاسما
باهر اللطف و ظاهر النعما

Son: گردن و گوش و دوش معنی را
داده زیور بکلک گوهر بار

3.2.1.8. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 880 [Ü1]

99 varak. Her varakta ortalama 15 beyit yer alıyor. 2905 beyittir. Son on beş beyit ve 2162. beyit eksiktir. 1^b-2^a,da yaldızlı cetvel diğer sayfalarda kırmızı cetvel kullanılmış. Dekenarda yer alan başlıklarda da kırmızı mürekkep kullanılmış. Serlevha müzehheb. Talik hatla yazılan nüshada istinsah bilgileri bulunmamaktadır.

Baş: ابتدی باسم من له الاسما
باهر اللطف و ظاهر النعما

Son: بزئم مهر بر دهان دویت
بشکنم خامه بحر آثار

3.2.1.9. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., nr. 1867 [Ü2]

64 varak. 2647 beyit. 21 satır. *Kalemiyye* olarak adlandırılan bölüm eksiktir. Beyitler yaldızlı cetvel içerisinde yer alıyor. Selevha müzehheb. Derkenardaki notlar kırmızı mürekkeple yazılmış. Nüsha talik hatla istinsah edilmiş. Nüshanın sonunda istinsah bilgileri bulunmamaktadır. Ancak 65^a,da *men ketebe el-fakîr el-Hac Muhammed Edîb* şeklinde bir ibare ve mühür yer almaktadır.

Baş: ابتدی باسم من له الاسما
باهر اللطف و ظاهر النعما

Son: Devr-i 'ömrini eyle nîk-encâm
 Hâtm ola bi's-selâmi ve'l-ikrâm

3.2.1. 10. Kahire Milli Ktp., nr. 61077 [K]

88 varaktır. Her sayfada ortalama 17 satır yer alıyor. Beyitler cetvel içerisinde yer alıyor. Tamamı 2921 beyit. Nüsha Ahmedî'nin oğlu Mahmud tarafından istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. Ferağ kaydı:

قال ابن المؤلف الفقير الى رحمته ربه العزيز القدير احقر من مشى تحت الخضرا و اضعف من نشا فوق الغبرا
 محمود الشهير بخواجه زاده تمام شد تحرير وحدتنامه عالم انگيز بمددكارى عون خداوند رحمت ريز حامداً له و مصلياً
 على نبیه

3.2.1.11. Avusturya Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, nr. 361 [V]

Sırtı yıldız işlemeli bordo deri cilt, ahşap desenli karton kapak. 99 varaktır. 2920 beyittir. Her sayfada 15 satır yer almaktadır. Cetvel ve derkenarda yer alan notlar kırmızı mürekkepli. 1112/1700-1701 yılında müellif hayattayken Mustafa b. Muhammed tarafından istinsah edilmiştir. Ferağ kaydı:

قال المؤلف الفقر الى رحمة ربه العزيز القدير احقر من مشى تحت الخضرا اضعف من نشا فوق الغبرا
 احمدى الشهير بخواجه تمام شد وحدتنامه عالم انگيز بمددكارى عون خداوند رحمت ريز حامدآله و مصلياً على
 نبیه وكانه وقتنذ مدرساً بمدرسة المرحوم غازى خداوندكار فى محروسة بروسه و حميت النحوسة ختمت هذا
 الرسالة النفيسة بعون الله الملك لسنة اثنى عشر و مائة و الف شهر ذى الحجة الشريفه اضعاف العباده مصطفى بن
 محمد

Baş: ابتدى باسم من له الاسما
 باهر اللطف و ظاهر النعما

Son: ده خدايش سعادت دارين
 بالنبى و آله الاخيار

3.2.1.12. Matbu Nüsha [M]

Vahdetnâme 'nin matbu nüshasıdır. Mekteb-i Sultanî Arapça muallimi Hafız Refî' tarafından, İstanbul Mahmud Bey Matbaası'nda 1302 yılında bastırılmıştır. 131 sayfadır. 2-8. sayfalar arasında Belîğ'in *Güldeste*'sinden alıntı yapılarak şairin hayatı

hakkında bilgi verilmiştir. Nüshanın 131. Sayfasında hata sevap cetveline yer verilmiştir. 2920 beyittir.

Baş: ابتدی باسم من له الاسما
باهر اللطف و ظاهر النعما

Son: ده خدايش سعادت دارين
بالنبي و آله الاخير

3.2.1. Karşılaştırmada Kullanılmayan Nüshalar:

3.2.1.1. Diyarbakır İl Halk Ktp., nr. 1591

160x110-105x50 mm ebadında. Yeşil renkli mukavva, sırtı yeşil pandizot cilt. Çift filigranlı kağıt. 124 varak, 2918 beyittir. Her sayfada 12 satır bulunmaktadır. Talik hatla istinsah edilmiştir. İstinsah kaydı yoktur. Nüshada, ıslanmadan kaynaklanan silinmeler okumayı engelleyecek seviyededir.⁴⁶⁴

Baş: ابتدی باسم من له الاسما
باهر اللطف و ظاهر النعما

Son: ده خدايش سعادت دارين
بالنبي و آله الاخير

3.2.1.2. Topkapı Sarayı Müzesi, Emanet Hazinesi Kitaplığı, nr. 1659

Şairin *Sandûkatu'l-Maârif* adlı eserinin de yer aldığı bir mecmuanın 1^b-89^b varakları arasında yer alır. Miklep ve şemseli koyu kahverengi deri cilt. Serlevha müzehhep, cetveller yaldızlıdır. 88 varak, 2919 beyittir. Talik hatla istinsah edilmiştir. İstinsah bilgileri bulunmamaktadır.⁴⁶⁵

Baş: ابتدی باسم من له الاسما
باهر اللطف و ظاهر النعما

⁴⁶⁴ Bu nüshanın tavsifinde yazmanın (https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=20824 06.07.2010) adresindeki bilgilerinden de yararlanılmıştır.

⁴⁶⁵ Bu nüshanın tavsifinde yazmanın (https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=117526 06.07.2010) adresindeki bilgilerinden de yararlanılmıştır.

Son: ده خدايش سعادت دارين
بالنبي و آله الاخيار

3.2.2.3. Kahire Milli Ktp., nr. 5064

Bir mecmua içerisinde 1^b-67^b varakları arasında bulunmaktadır. Her sahife 23 satır vardır. Talik hattıyla yazılmıştır. İstinsah bilgileri yoktur. Nüshaya bütün çabalarımıza rağmen ulaşamadık.

3.2.2.4. Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, nr. 6248/2

212 x 145 (150 x 72) ebadındadır. Eser kütüphane kayıtlarında *Kalemname* adıyla yer almaktadır. Sırtı bez kaplı, şirazesi dağınık, zencirekli, bordo meşin bir cilt içerisindedir. Üzüm filigranlı kağıt kullanılmıştır. Sözbaşları kırmızıdır, yapraklar rutubet lekeli. Eserin sadece kalem konulu son 275 beytini içeren nüsha şairin diğer eserlerinin de bulunduğu bir mecmuanın 86^a-93^a varakları arasında yer almaktadır. Talik hatla istinsah edilen nüshada İstinsah bilgileri yoktur.⁴⁶⁶

⁴⁶⁶ Bu nüshanın tavsifinde yazmanın https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=131471 06.07.2010) adresindeki bilgilerinden de yararlanılmıştır.

3.3. VAHDETNÂME'NİN TENKİTLİ METNİ

Fe'îlâtün Mefâ'ilün Fe'îlün

<p>P 1^b S1 1^b S2 1^b S3 1^b S4 1^b N1 1^b, N2 1^b M 1^b Ü1 1^b Ü2 1^b K 1^b V 1^b</p>	<p>1</p>	<p>ابتدى باسم من له الاسما باهر اللطف و ظاهر النعما</p> <p>منشئ الخلق و رافع الخضرا مبدع الكون و خافض الغبرا</p> <p>واجب الذات لاله سواه واحد لا شريك له والله</p>
		<p>Sen de ey hāme-i 'imāme-siyāh Zīb-i destāruñ eyle Bismillāh</p>
	<p>5</p>	<p>Ter-zebān ol bu ismile evvel Ḳonmasun dāmenüñe gerd-i kesel</p> <p>İbtidā anı mübtedā eyle Bildigüñ rāzdan haber söyle</p> <p>Evvelā olmaduḳca şekker-h'ār Ṭūṭī mümkin mi eyleye güftār</p> <p>Olmasa nām-ı pāki ser-nāme Tā ḳıyāmet yitişmez encāma</p>
<p>Ü1 2^a</p>		<p>Rūy-ı kāfūra resm idüb mıştar Müşg-i bī-būyı ḳıl aña ziver</p>
<p>S1 2^a K 2^a</p>	<p>10</p>	<p>Ṭurma ol şükr-i Haḳla şekker-hā Şaḥn-ı ḥamd-i Ḥudāda çābük-pâ</p>

⁴⁶⁷ M. لطف [و] ظاهر النعما: لطف و ظاهر النعما / P ظاهر اللطف و باهر النعما: باهر اللطف و ظاهر النعما

^{468ab} - P.

^{2b} الكون [و] خافض: الكون S1, S2, S3, S4, N1, N2, M, Ü1, K.

^{3a} P. مالک الملک: واجب الذات

^{6ab} ↔ ^{8ab} P.

^{6b} Bildigüñ: Bildigüñ P.

^{7ab} ↔ ^{6ab} P.

^{7a} şekker: sükker N2.

^{7b} mümkin mi eyleye: mümkin midür ki ide P.

^{9b} müşg: misk M.

	Māni ^c ü mu ^c ṭī vü ḥakīm oldur Ḥālīk u rāzīk u ^c alīm oldur
S2 2 ^a S4 2 ^a N1 2 ^a V 2 ^a N2 2 ^a M 2 ^a	Mümkināta viren libās-ı vüçüd Eyleyen cāme-i sipihri kebūd
	Sīne-rīṣāna luṭfıdur merhem Dād-ḥ ^ı āhāna kārı maḥz-ı kerem
Ü2 2 ^a	Raḥmeti ḥastegāna ^c ayn-ı şifā حسبى الله وحده و كفى
15	Ḥamd-i bī-ḥadd sipās-ı bī-encām Minnet-i bī-ḳıyās u bī-fercām
P 2 ^a S3 2 ^a	Olur ol vācibü'l-vüçüda sezā Ki oldı zāt-ı şerīfi bī-hemtā
	İdemez vaḥdetinde kimse cedel Rūzı iki görür mi hiç aḥvel
	Kesdi atdı nizā ^c ı ol āgāh Ḥaṇçer-i لا اله الا الله
	Allah Allah ne nām-ı zībādur Ḥırz-ı dil cāna rāhat-efzādur
20	^c Ālim ü ḳādir ü ḳadīm oldur Ḥākım ü ḳāhir ü raḥīm oldur
	Şāni ^c -i bī-şebīh ü bī-enbāz Mübdi ^c ü mücid-i nişīb ü firāz
	Şāfdur cūdı ğıṣṣ-ı minnetden Pākdur şun ^c ı gerd-i ^c illetden

11a ↔ 11^b P.

11a mu^cṭī vü ḥakīm: mu^cṭī [vü] ḥakīm S3.

12b cāme-i: ḥāme-i S1, N2.

14b [حسبى الله وحده و كفى]: *Yalnız Allah bana yeter, yetti de.* bk. Ekler: 1]

18b [لا اله الا الله]: *Allah'tan başka tapacak yoktur.* bk. Ekler: 2]

19ab - P.

20b - Fā'il-i mā yeşā' raḥīm oldur P.

21a bī-şebīh: bī-^cadīl P.

21b mücid-i: münşī-i P.

22a cūdı: vüçüdü V / ğıṣṣ-ı minnetden: ğıṣṣ u minnetden S3.

Ü1 2 ^b		Ebr-i کن atdı kaçre bārānı Kıldı ter çünkü rüy-ı imkānı
S1 2 ^b		Hufte-gān-ı ‘adem olub bīdār Vaḥdet-i Ḥaḫḫa itdiler ikrār
	25	Emr-i icād emr-i vāfīdūr Kāf u nūn kā’ināta kāfīdūr
S4 2 ^b N1 2 ^b K 2 ^b V 2 ^b		Perde-pūşīdegān-ı şahn-ı ‘adem Cilve-gāh-ı vücūda başdı ḫadem
		Oldı nüh kāne cilve-ger ābā Ya‘nī eflāk-ı tis‘ ser-i bālā
S2 2 ^b		Ṭālibān-ı ‘arūs-vār ṭolu Kīsesi sīm ü zer ile memlū
		Ümmehāt-ı ‘anāşıra kābīn Eyleyüb oldı çünkü ‘ādet-bīn
N2 2 ^b	30	Nuḫre-i aḫter ü zer-i mihri Eyledi fī’l-meşel anuñ mehri
		İzdivācuñ beḫāsı mehriledür Nev-‘arūsüñ vefāsı mihriledür
		Dest pür olsa dest-peymāndan Cān u baş ile raḡbet eyler zen
		Olmasa sīm ü zer eger dilbend Kimseye kimse eylemez peyvend

^{23ab} [کن : Ol. Bk. Ekler: 3]

^{24b} Vaḥdet-i Ḥaḫḫa itdiler: İtdiler vaḥdet-i Ḥaḫḫa P.

^{26a} şahn-ı: ketm-i P.

^{27b} ser-i bālā: ber-bālā K.

^{28b} sīm ü zer: sīm [ü] zer P.

^{29b} oldı çünkü: çünkü oldı N2.

^{30b} Eyledi fī’l-meşel: Güyiyā eyledi P.

^{31ab} ↔ 33^{ab} P.

^{32ab} ↔ 31^{ab} P.

^{32a} dest-peymāndan: dest-peymādan Ü1.

^{33a} dilbend: dülbend S1.

P 2 ^b M 2 ^b		Hem veleddür her izdivāca sebeb Yoḥsa yoḡ yire kim çekerdi ta ^c ab
Ü2 2 ^b	35	Bī-veled ḥāneler müşevveşdür Mīvesüz çüb zīb-i āteşdür Zen setervan olursa ef ^c īdür Zaḥm-ı ef ^c ī de bil ki def ^c īdür
S3 2 ^b		Olmasun kimse bed qarīne duçār وَقِنَّا رَبَّنَا عَذَابَ النَّارِ
Ü1 3 ^a		‘Ulvi vü süflīden toḡub evlād Kurretü’l-ayn-ı māder ü dāmād
S1 3 ^a		Her biridür ḥulāsa-ı a ^c yān Ma ^c den ü hem nebāt u hem ḥayvān
	40	Döndi ābā üzerlerine müdām Rüz u şeb terbiyetle itdi kıyām
S4 3 ^a N1 3 ^a V 3 ^a		Terbiyetdür pederleriñ şanı Ḥaḡ virtür gerçi ‘aql u iz ^c ānı Şanma dünyā işi sebebsüz olur Terbiyetsüz veled edebsüz olur
K 3 ^a		Terbiyetli olursa evlāduñ Zikr-i ḥayrile yād olur aduñ Zāhirā iden anı gerdündür Fī’l-ḥaḡīka Ḥudā-yı bī-çündür
S2 3 ^a	45	Ḥaḡ budur kim ḥakīm-i ‘ālem-sāz Kendü mülkünde istemez enbāz Ḳudreti zerre zerre şāmildür Zātı hem kāmil ü mükemmildür

^{34b} yoḥsa: yoḡsa N2.

^{37b} [وَقِنَّا رَبَّنَا عَذَابَ النَّارِ : *Rabbimiz bizi ateş azabından koru.* bk. Ekler: 4]

^{38b} dāmād: evlād S2, S3.

^{40b} Māh u sāl itdi terbiyetle kıyām P.

^{43a} Ger mü’eddeb olursa evlādıñ P.

^{45a} kim: ki P / ḥakīm-i: Ḥudā-yı N2.

			Fi'line gayrı eylemez işrāk Neye kâdir bu günbed-i eflāk
			Olmasa ger irâdet-i Yezdân Peşşe kâdir mi ola per-cünbân
N2 3 ^a			Yekke-tâz u hidîv-i bî-şânî Güy-ı gerdân esîr-i çevgâni
P 3 ^a	50		Şun ^ı nuñ hurdesine ʿaql irmez Harem-i hikmetine kes girmez
			Hâkim-i muṭlaḡ u ganiyyü'z-zât Bende fermâni cümle mevcûdât
			Hükmi cārî cemî'î eşyâya Luṭfî sārî nişîb ü bālâya
Ü1 3 ^b			Ḳudretidür faḡat iden te'sîr Buyruḡı ḡulıdur sipihr-i eşîr
S1 3 ^b			Râh-ı Hâḡdan şaḡın ʿudül itme Felsefî gitdüḡi yola gitme
	55		Ne bilür hikmetini her gevden Sözleri cümle yerden ü gökden
Felekü'l-eflāk			
S4 3 ^b N1 3 ^b Ü2 3 ^a V 3 ^b			Çarḡ-ı atlas didikleri ḡayrân O da bir bî-sitâre ser-gerdân
Felekü'l-burüc			
M 3 ^a			Çarḡ-ı heştüm de emrine münḡâd Yoḡsa eylerdi burcını berbâd

^{47a} Fi'line: Kârına P.

^{49a} Yekke-tâz u hidîv-i: Yekke-tâz [u] hidîv-i P.

^{51a} Kâdir-i muṭlaḡ u ḡadîmü'z-zât P / muṭlaḡ u: muṭlaḡ-ı S2, S3.

^{52b} Luṭfî sārî: luṭf-ı sārî S2.

^{54b} gitdüḡi: gitdüḡi S1.

^{56ab} {^{dk} Felekü'l-eflāk N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{57ab} {^{dk} Felekü'l-burüc N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

Ḥamel

S3 3^a Āteş-i ƣahrı berresin büryān
Eyleridi olaydı nā-fermān

Ṣevr

Çeşm-i ƣibretle ṣevr ƣünkü baƣar
Ki ne gūne ola ƣazā vü ƣader

K 3^b 60 Emr-i ƣālīye olmağın ƣā'il
Māh-ı tībāna itdi Ḥaƣ menzil

Cevzā

Ṭıfl-ı cevzā da oldı fermān-ber
Aña erzānīdür o tığ u kemer

Seretān

S2 3^b Ḥükmine rāzı oldı ƣün ḣarçeng
Baħr-ı nīlīyi eyledi evreng

İstikāmetle tutdı fermānın
Pīş ü pes nola itse cevlanın

Esed

Şīr eger olsa idi nā-fermān
Eyler idi künāmını vīrān

65 Ne zirā'ī ƣalur idi mebsūt
Ten ü ƣalbi olurdı nā-merbūt

^{58ab} {^{dk} Ḥamel N1, P, M, K, S2, S3, S4, Ü1, V; Burc-ı Ḥamel Ü2}

^{58b} Eyleridi: Eyleyeydi P.

^{59ab} {^{dk} Ṣevr N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{59a} Çeşm-i cān u dil ile gāv baƣar P.

^{60a} olmağın ƣā'il: oldı ƣün ƣā'il P.

^{60b} itdi: atdı P.

^{61ab} {^{dk} Cevzā N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{61a} da: aña P.

^{62ab} {^{dk} Seretān N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{62b} Baħr-ı: Taħt-ı P / nīlīyi: nīli ol M.

^{63b} nola itse: itse nola N2.

^{64ab} {^{dk} Esed N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{65a} ƣalur idi: olur idi P.

Meliki dinse albine ne aceb
āh-ı hūride oldu ho merkeb

Sūnbūle

- P 3^b Hūe emrine olmayadı refī
āsiyāb-ı felek iderdi daı
- N2 3^b Ū1 4^a Dānesin kim gōrürdi hırmeninūñ
Yil eserdi yerinde meskeninūñ
- S1 4^a āte-i ahr-ı hazret-i ahhār
Kıt-zārın iderdi āıa-zār

Mīzān

- 70 osa elden terāzūsin mīzān
Ne ekerdi gōreydi ol bir ān
- S4 3^b N1 4^a V 4^a Eksügin tıtsa idi ahr-ı ilāh
Mihr ü māhı iderdi tahta külāh
- Keffeteyni gūāde bir sā'il
Feyz-i Hādan daıaya ā'il

akreb

- Kejdümūñ em-i zāhiridür kūr
alb-i akreb velī olur pūr-nūr
- Savet-i Hāda ol da ācizdür
Geri uyrulı haylī yıldızdur
- 75 Buldı havf-ı Hūdādan ol behre
Zehrin izhāra anda yo zehre

^{66b} āh-ı rūz itdi anı ho merkeb P

^{67ab} {^{dk} Sūnbūle N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ū1, Ū2, V}

^{67b} iderdi: iderdi anı + S3.

^{70ab} {^{dk} Mīzān N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ū1, Ū2, V}

^{70b} gōreydi ol bir ān: olaydı nā-fermān P.

^{71a} Eksüginini bulaydı adl-ı ilāh P.

^{73ab} {^{dk} akreb N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ū1, Ū2, V}

^{73a} em-i: emi S3.

^{75a} Hūdādan: Hūdāda S3.

Ḳavs

		Ḳabza-ı Ḳaḫḫuñ oldı çün rāmı Ḳavse dinse ‘aceb midür rāmı
Ü2 3 ^b K 4 ^a		Ḳidmetinde idüb ḳadin pür-ḫam Pes keşākeşden olmadı derhem
		Rāst-revlükde hemçü tır olmış Ṭoğrı ḫidmet ider o pır olmış
S2 4 ^a S3 3 ^b		Nerm olub emre inḳıyād itdi Nereye çekdi ise ol gitdi
M 3 ^b	80	Saḫt u ser-keş olaydı nā-fermān Çekmez idi anuñ yayın devrān

Cedī

		Çıḳdı büzgāle bām-ı bālāya Şanki çıḳdı sekiz çerāğ pāye
		Kişt-zārında geşt ider dā’im Ḳükm-i Yezdānile olub ḳā’im
Ü1 4 ^b		Maṭlabı çün rızā-yı Ḳālıḳdur Bir çerāsız çerāya lāyıḳdur
P 4 ^a S1 4 ^b		Emre rām olmayaydı ger oğlaḳ Çoḳdan olurdu başına toprak
	85	Cānı mı var ki eylesün naḫvet Boynuzunu kırar anuñ ḡayret

Delv

N1 4 ^b N2 4 ^a V 4 ^b		Ḳidmete iḫtiyār idüb delvi İtdi menzilgehin anuñ ‘ulvı
--	--	---

^{76ab} {^{dk} Ḳavs N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V }

^{79a} Nerm: Rām P.

^{79b} Nereye: Her neye P.

^{80ab} Saḫt u ser-keşlik eyleyeydi kemān

Yayını çekmez idi devr-i zemān P.

^{81ab} {^{dk} Cedī N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, V }

^{86a} {^{dk} Delv N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V }

S4 4^b

Yüzi şuyı ile idüb hıdmet
El yudı ğayrıdan bilüb minnet

İtmese ger itā^cat-ı ma^cbūd
Uzadub ipini ider merdūd

Burc-ı ābīde ol iki māhī
Buldılar emr-i Hāğdan āgāhī

Hūt

90 Yirleri olmışıdı baħr-ı ^cadem
Mehd-i gerdānda oldılar tev'em

Yoğdur anlarda çün zebān-ı cedel
Yirleri gökler olur ise maħal

İtdiler Hāğ irādetiyle şinā
Baħr-ı sebz oldı anlara me'vā

Kevākib-i Seyyāre

Şabitāt ile heft seyyāre
Zīr-i hūkmünde cümle bī-çāre

K 4^b

Sa^cd sa^cd oldı feyż-i luğfindan
Naħs naħs oldı qahr u ^cunfindan

95 Ger murād eyler ise ol ma^cbūd
Sa^cd naħs u naħs olur mes^cūd

Züħal

S2 4^b

Dergehinde ğulāmıdur keyvān
Ki siyeh-çerde hindī bir oğlan

^{87a} idüb: eyleyüb P.

^{89ab} {^{dk} Hūt N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{90b} Mehd-i: cehd-i N2 / gerdānda: gerdūnda P.

^{93ab} {^{dk} Kevākib-i Seyyāre N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; - P}

^{94b} Naħs: naħs S1, S2, S3.

^{95b} naħs: naħs S1, S2, S3.

^{96ab} {^{dk} Züħal N1, P, M, K, S1, S2, S4, Ü1, Ü2, V; Keyvān S3}

^{96a} Dergehinde: N2.

Pāsbān eylemiş anı Mevlā
Bām-ı gerdūnı beklemez bī-cā

Ü1 5^a Ü2 4^a

Ṭab^cın itmiş Ḥudā anuñ menḥūs
Kār-ı Hindū belī olur ma^ckūs

S1 5^a

Olmasa emr-i mālīke nāzır
Müşterisi yanındadır ḥāzır

Müşterī

S3 4^a

100

Müşterī luṭfinuñ ḥırīdārı
Olduğıçün çıkardı bāzārı

P 4^b N1 5^a V 5^a

Oldı maḵbūl-ı ḥāzreti bī-şek
Kişiyе ḳutlu bir sitāre gerek

S4 5^a

Virdi sermāye-i sa^cādet āña
Geçdi dükkān-ı çarḥa bī-pervā

M 4^a

Çün Ḥudāvendī emrine baḳdı
Ṭaylasāndan başına tel ṭaḳdı

Ger rızāsın gözetmeyüb gitse
Ne alurdı şatardı seyr itse

N2 4^b

105

Ser-i mū ger ideydi inkārı
Boğazına geçeydi destārı

Ḥaḳḳına ḳā'il olmayaydı eger
Olur idi dükkānı zīr ü zeber

Mirriḥ

Dergehinde ḳul oldı çün Behrām
Destine virdi tiğ-i ḥūn-āşām

^{97b} Beklemez: eylemez N2.

^{98ab} {^{dk} Züḥal S3}

^{98b} belī: velī S2, S3.

^{100ab} {^{dk} Müşterī N1, P, M, K, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{103a} Ḥudāvendi: Ḥudāvendi N2.

^{103b} Ṭaylasāndan: Taylasāndan N2.

^{107ab} {^{dk} Mirriḥ N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{107b} ḥūn: çün S2.

Gırūdār ehline budur muᶑtād
Bāb-ı ᶑadlinde ola bir cellād

Olmayaydı meyānda ger ŧemŧŧr
Kim olurdı cihānda ᶑālem-gŧr

110 Tŧg olmazsa intizām olmaz
Analar ağlamazsa mŧlk gŧlmez

K 5^a Çŧn gŧzetdi hemŧŧe tađđirin
Bŧyŧk itdi Hŧdā da tedvŧrin

Aña nisbet mŧmessel-i Hŧrŧŧid
Kŧçŧk olduğın eyleme tebᶑid

S2 5^a Ũ1 5^b Emre rām olmasa eger Mirriğ
Yok ider anı ŧemŧŧir-i tevbŧđ

S1 5^b Gerdenin hŧkme itmese teslŧm
Tŧg-ı kağr eyler idi anı dŧ-nŧm

ŧems

115 Bende fermānı oldu çŧnki gŧneŧ
Karŧusına ŧurur mı cŧnd-i Hābeŧ

S4 5^b N1 5^b V 5^b Pertev-i luğf-ı Hāđđa mağhardur
Yŧzi nŧrlu ne pāk ađterdŧr

Ol Hŧdāvend-i fāliđŧ' l-eŧbāđ
Anı zev ile eylemiŧ miŧbāđ

P 5^a Bezm-i gerdŧnda eyleyŧb anı
Bir sŧyŧnmez çerāđ-ı nŧrānŧ

^{109a} ŧemŧŧir: ŧemŧŧir N2.

^{110a} Tŧg: Seyf P / olmazsa: olmasa N2.

^{111b} tedvŧrin: tedbŧrin M.

^{112b} eyleme: eylemez Ũ1.

^{113b} ŧemŧŧir: ŧemŧŧir S1.

^{114b} Tŧg-ı kağr-ı Hŧdā iderdi dŧ-nŧm P.

^{115ab} {^{dk} ŧems N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ũ1, Ũ2, V}

^{115b} Karŧu ŧurmaz aña sipāh-ı Hābeŧ P / Hābeŧ: Hābeŧ N1, N2 / ŧurur mı: ŧururdı N2.

^{116a} Pertev-i luğf-ı: Pertev-i luğfi S2, S3 / luğf-ı: nŧr-ı P.

^{116b} Yŧzi nŧrānŧ saᶑd-ı aŧđardur P / nŧrlu: nŧrlı: S1.

^{117b} zŧ: zŧ' M.

^{118a} eyleyŧb: eylemiŧ S3.

Ü2 4 ^b	Gāhī t̄utulduğına bakılmaz Çünkü nādir olur o t̄utulmaz
120	F'ıl-i H̄ağda hesāb pek çokdur H̄ikmeti olmaduğı iş yokdur
S3 4 ^b	Uđdeye d̄üşmesün efendi kişi Āfitāb olsa da kederdür işi Ruğın itdi çü s̄ude-i dergāh Nāmzed oldu aña h̄āverřāh Ma'nide zen velik merdāne H̄idmet eyler cihāna ferzāne
N2 5 ^a	Atı oynadıdur felekler anuñ Nāmı vardur hemān o p̄il-tenüñ
125	Muntazam sāyesinde leyl ü nehār Mu'terif luşfına řiđār u kibār
M 4 ^b	Olmasa ger cihāna nūr-efřān Karalar bađlanur meh-i tābān H̄alkı her řubh̄ eyleyüb b̄idār S̄ure-i Nūrı öğredür her-bār
Ü1 6 ^a K 5 ^b	H̄ükmini gör H̄udā-yı b̄i-çünüñ Zerrece var mı h̄ükmi gerdünüñ
S1 6 ^a	Çin-seher binse h̄ing-i çarha eger Mağrib-ābādda o gün giceler

^{119a} Gāhī: Gāh P.

^{119b} nādir olur: nādirdür K.

^{120a} Fi'l-i muhtārda hikem çokdur P / Fi'l-i H̄ağda: Fazl-ı H̄ağda N2 / hesāb: hesābı N2, M.

^{120b} iş yokdur: N2 / olmaduğı: olmadığı S3, K.

^{122a} Ruđın: Rūyın P.

^{122b} Nāmzed: Nām-zād S1.

^{123b} eyler: ider M / cihāna: cihānda K.

^{124ab} - P.

^{127a} şubh̄ eyleyüb: bāmdād idüb P.

^{128a} b̄i-çünüñ: b̄i-cünüñ M.

^{128b} var mı h̄ükmi: h̄ükmi var mı P.

- S2 5^b** 130 Merkeb-i afitāb-ı hoş-reftār
Emr-i Hāq kāmçısıyladur reh-vār
- S4 6^a N1 6^a V 6^a** Yimese tāziyānesin gerdūn
Yürümezdi qalur giderdi harūn
- Gün gibi emri aqla rüşendür
Hüküm anuñ olduğı mu‘ayyendür
- Āfitāb-ı irādetidür fāş
Cebrile gün görür mi çeşm-i huffāş
- Olmayaydı güneş de fermān-ber
Zerresinden görünmez idi eşer
- 135 Virmese cānın emr-i mevlāya
Hem-dem olur mıdı mesīhāya
- Zühre**
- P 5^b** Çıkmadı Zühre çünki dāireden
Oldı bezm-i felekde şāhib-fen
- Destine aldı çeng ü mızrābın
Tā ki vecde getüre erbābın
- Güşmāl ile eyleyüb āgāh
Perde-bīrūnluk itmeye nāgāh
- Rāst āgāzeye idüb āgāz
Oldı emr-i Hūdā ile dem-sāz
- Ü2 5^a** 140 İtdi Hāq çün maqāmını gerdūn
Nağme itmez muhālif-i kāmūn

^{130b} kāmçısıyladur: kāmçısıyladur M.

^{131b} harūn: harūn S4, Ü1.

^{132b} olduğı: oldığı K.

^{133a} irādetidür: hüviyyetidir P.

^{133b} huffāş: huffāş S2, S4, Ü2.

^{135a} cānın: cānı P.

^{136ab} {^{dk} Zühre N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{138a} eyleyüb: eyledi P.

^{139b} Hūdā ile: Hūdā-y-ile S2, S3, N2, Ü1.

^{140b} kāmūn: gerdūn S3.

		Rāh-ı uşşāka olıcağ çālāk Çenber itdi kadın toköz eflāk
S3 5 ^a		Devr idüb cümle ʿālem-i bālā Geldi hep kūçek ü büzürge nevā
N2 5 ^b Ü1 6 ^b		Kimi buldı nice nice derece Kimi yitdi hesābsız ferece
S1 6 ^b		Peyrev-i emr-i Hāğ olub her ān Yirlü yirinde itdiler devrān
K 6 ^a	145	Pes rızā-cū-yı Hāğ olub Nāhīd Buldı andan nevāziş-i cāvīd
S4 6 ^b N1 6 ^b V 6 ^b		Uydurub kārını irādetine Nā'il oldı nice kerāmetine
S2 6 ^a		Ger muḥālif olaydı edvārı Ne çalardı yanında evtārı
		Qalmaz idi yirinde hīç düzen Belki ḥāke olurdu zīr-efken

ʿUṭārid

M 5 ^a		Kātib-i ḥoş-nüvīs-i nüḥ-eflāk İtdi fermān-ı ḥālīkī idrāk
	150	İstikāmetle oldı çün rāmī Tīr olursa ʿaceb degül nāmı
		Kendü kūçek ü himmeti ʿālī Ekserī münşīnūñ budur ḥālī

^{146a} kārını: yārını S4.

^{147b} çalardı: calardı M.

^{148a} düzen: روزن Ü1.

^{149ab} {^{dk}ʿUṭārid N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{150b} ʿaceb degül: ʿaceb midür N2.

^{151a} kendü: kendi S4, N2, Ü2.

^{151b} münşīnūñ: münşīnūñ S1, S2, S3 / ḥālī: ʿālī N2 / ekserī: ekser M.

Cārīdür şöyle hāme-i taqdīr
Tīr dīvān-ı çarha ola debīr

P 6^a

Rāh-ı Hāğdan ʿudūl idüb azmaz
Yazıcı kendüsine kem yazmaz

Ser-keş olub olaydı ger gümrāh
Hāme-āsā olurdu rüyı siyāh

155 Hāmesinden çıkarısa harf-ı haṭā
Ḳahra çīn-i cebīn olub peydā

Gezlik-i hıṣmile olub maḥkūk
Tā kıyāmet olur idi meflūk

Ḳamer

Māh çün oldı bende-fermānı
İtdi Hāğ anı pīr-i nūrānī

Ü1 7^a

Dāğ urulmuş serine bir dededür
Güyyiā ol da bir felek-zededür

S1 7^a

Āsiyāb-ı felekde bir bende
Gerçi ağartdı şaḳal degirmende

160 Oldı çün emr-i mālīke münḳād
Olḳadar virdi aña istiḳdād

S4 7^a N1 7^a Ü2 5^b V 7^a

Cāme tebdīl olub gezer giceler
Atı oynadıdur anuñ bacalar

N2 6^a K 6^b

Gicelerde tutilur ol ammā
Yüz ḳarasından eylemez pervā

S3 5^b

Felek üstine döndügin bildi
Nice kerre tutildı şıyrıldı

^{152a} taqdīr: taqrīr Ü2.

^{152b} ola: oldı S1.

^{153b} Yazıcı: Yazıcı S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V, K.

^{154b} Hāme-veş çehresi olurdu siyāh P / Hāme olurdu rüyı gibi siyāh M / rüyı siyāh: rü-yı siyāh S3.

^{157ab} {^{dk} Ḳamer N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{160a} Emr-i Mevlāya oldı çün münḳād P.

S2 6^b		Lekkelük eylediginüñ eşeri Elleri qarasıyla yüzi kiri
	165	<p> Kırb-ı Hürşid-i vech-i ħirmānī Ne kadar dūr olursa nūrānī Böyledür ʿādet-i şehān-ı cihān Böyle kuruldı bu zemīn ü zemān Kimseler ğayra olmasun muĥtāc Geydirürlerse de murassaʿ tāc Çār-bāliş-nişīn-i şeh Hürşid Māhı luĥfindan eylemez nevmīd Ayda bir kerre eylese iĥsān Yuĥturur māha kāse kāse ħan </p>
P 6^b	170	<p> Māh-ı nev ħāline hele bir baĥ Ğarĥ-ı ĥūn eylemişdür anı şafaĥ Şu kadarca ruĥbetile hemān Gösterür birbirine pīr ü cevān </p>
M 5^b		<p> Merd ü zen cemʿ olub ider suĥre Ayı gelmiş şanur gören şehre </p>
Ü1 7^b		<p> İtmez iĥsānı kimse minnetsüz Hīç minĥat olur mı miĥnetsüz </p>
S1 7^b		<p> Līk perverdigār-ı bī-mānend Kār-sāz-ı umūr-ı pest ü bülend </p>
	175	<p> Eyler iĥsān-ı bīgerān mebzūl Kimi mes'ül u kimi nā-mes'ül </p>
S4 7^b N1 7^b V 7^b		<p> Ol ĥudāvend ü ĥākim ü ĥallāĥ Minnet itmez virür ʿale'l-ıtlāĥ </p>

^{164b} qarasıyla: qarası ile K.

^{168a} Çār-bāliş: cār-bāliş M.

^{169b} Yuĥdurur: Yutdurur M.

^{172b} şehre: sehere S1.

^{174a} perverdigār-ı: perverdür V / bī-mānend: bī-minnet P.

^{175a} iĥsān-ı: iĥsānı Ü1.

^{176a} ĥudāvend ü: ĥudāvend-i P, S1, S3.

Mihr olur kudreti ile meksūf
Māh olur kuvveti ile maḥsūf

Ger olursa irādet-i bī-çūn
Āsumān ḥāk u ḥāk olur gerdūn

K 7^a

Olmayadı irādet-i Yezdān
Devr ider miydi ḳubbe-i gerdān

180 Mihri raḥşende eyleyen oldur
Māhı tābende eyleyen oldur

N2 6^b S2 7^a

Dergehinde o māh-ı tābende
Oldı tā bende oldı tā bende

Ü2 6^a

Emr-i Ḥaḳdan olaydı gerden-tāb
Ḳahrı eylerdi anı ḥāne-ḥarāb

Menzilini iderdi baḥr-ı fenā
Bilki ḳalmazdı āsumān ber-pā

S3 6^a

Rāzı olmaya idi fermāna
İtdüğini bulurdı kettāne

185 Ḥāl var tīğ-ı ḳahr-ı ḥālıḳda
Ki ilişmez öküzde balıḳda

Milketi içre bu sipihr-i berīn
Göçer evli faḳīr-i ḥayme-nişīn

Şevābit

Ol Ḥudā-yı ḥidīv-i bī-hemtā
Naḳş-perdāz-ı günbed-i vālā

^{177a} meksūf: meḳşūf Ü2.

^{178a} Ger: Eger V.

^{179a} Eger emr itmeyeydi ol Yezdān P.

^{180a} mihri: mihr-i S2.

^{180b} māhı: māh-ı M.

^{181a} tābende: gerdende P.

^{184a} Rāzı: Yaʿnī P.

^{184b} itdüğini: itdğini M.

^{186ab} - P.

^{187ab} {^{dk} Şevābit N1, P, K, S1, S2, S3, Ü1, V; Kevāķib-i Şābite Ü2; - S4, M}

P 7^a Ü1 8^a		Nür-ı zātına mihr ü mäh girev Lem'asından bu kevn bir pertev
S1 8^a		Ḥāme-i sun'ı yazdı bī-minnet Çarḥ-ı heştümde bir nice şüret
	190	Her birisi egerçi bī-cāndur Bāb-ı ḥükmünde bende fermāndur
S4 8^a N1 8^a V 8^a		İtdi anlarla ḳudretin izhār Tā ki 'ibret ala ulū'l-ebşār
		Giderüb āsumānı ber-ḥuftān Şāhid itmiş vücūduna Yezdān
		Fülk-i gerdūnda şan ḳadem eridür Şābit olsa yirinde ḥoş yiridür
		Bir ḳarār üzre itdiler reftār Seyr iderler cihānı leyl ü nehār
M 6^a	195	Emre rām olmasa eger encüm Sebz-i mīnā olur çü ḥālī ḥum
K 7^b		Kürsīsin eylemezdi atlas-püş Lāne eylerdi burcını baygüş
		Sökilüb ḳahrı ile mınḫıḳası Tutmaz olur tikiş yeñi yaḳası
S2 7^b		Eyleyüb Kehkeşānını ber-bād Çivisini atardı çār evtād

^{189ab} Bu beyitten sonra P nüshasında, başka hiçbir nüshada yer almayan şu beyit yer almaktadır:

İḳtiżā itdi ḥikmet-i bī-çün

Döndügünce bile döne gerdün P.

^{190b} bāb-ı ḥükmünde: bāb-ı ḥikmetde: S1, Ü1.

^{192a} giderüb: gidürüb M.

^{193b} yirinde: felekde P / ḥoş-teridür M.

^{194a} itdiler: eyleyüb P.

^{195a} olmasa eger encüm: olmayaydı ḥayl-i nücüm P.

^{195b} Leşger-i ḳahr iderdi aña hücum P / sebz-i mīnā: sebze mīnā M.

^{195ab} Bu beyitten sonra P nüshasında şu beyit yer almaktadır:

Bād-ı ḥışm-ı Ḥudā idüb anı pest

Ḥum-ı gerdün olurdu ḥurd u şikest P.

^{196b} eylerdi: iderdi M.

^{197b} Beḥye tutmaz olur yeñi yaḳası P.

		<p>Ḳahrı ile o ḥālīḳu'l-ʿarṣuñ Öksüz olur benātı hep naʿṣuñ</p>
N2 7 ^a	200	<p>Ṭağıdub cemʿini Şüreyyānuñ Yire çalardı kūzesin anuñ</p> <p>Gözin açdurmayub ğumeydāya O da ḥasret giderdi şifrāya</p> <p>Dübb-i ekber çü ʿanter-i medḳūḳ Ṭopa tutulmışa döner ʿayyūḳ</p>
P 7 ^b Ü1 8 ^b Ü2 6 ^b		<p>Ṭoĝru gitdi reh-i Ḥaḳḳa iklīl Āb-ı rüyın bu yolda itdi sebīl</p>
S1 8 ^b		<p>Pāre pāre iderdi keşkülün Her seferde gözetmese yolın</p>
S3 6 ^b N1 8 ^b	205	<p>Nesr-i tā'irle mākiyān u ʿuḳāb Per ü bālin dökerdi hem-çü ğurāb</p>
S4 8 ^b V 8 ^b		<p>Seng-i ğayret ezerdi tinnīni Nār-ı saṭvet yaḳardı dülfīni</p> <p>Rāmiḥüñ nīzesin alub evvel Eyler idi anı daḫi aʿzel</p> <p>Aʿzeli daḫi eyleyüb maʿzül Yılduzı düşĝin olur idi çü ğül</p> <p>Ḳudretine irādetine İlāh Āsmān u zemīni itdi ğüvāh</p>

^{199a} Ḳahrı: Ḥıṣmı P.

^{199b} Öksüz olurdı kızları naʿṣuñ P / benātı hep: hep benātı V.

^{200a} Ṭağıdub: Dağıdub S4, Ü2.

^{200b} çalardı: vururidi P.

^{201a} ğumeydāya: ğumeydāna M.

^{201b} O da ḥasret giderdi : Tā ki ḥasret gideydi P.

^{203a} toĝru: toĝrı P, S2, S3, Ü2, M.

^{206b} yaḳardı: baḳardı M / delfīni: zülfīni S2.

^{207b} Eyler idi: Eyleyeydi P.

^{208b} Yılduzı: yıldızı M /

- 210 Ğayrı Kādir cihānda kimse mi var
ليس في الدار غيره ديار
- Ancağ oldur mü'eşsir-i muṭlağ
ليس في النشأتين غير الحق
- Ḥākim oldur ve ğayrılar maḥkūm
Ālim oldur ve cümle şey ma'lūm
- K 8^a**
- Kādir oldur ve mā-^cadā maḥdūr
Āmir oldur ve mā-sivā me'mūr
- Gerdışı āsumānuñ andandur
Cünbişi aḥterānuñ andandur
- S2 8^a**
- 215 Heft seyyāre ile seb^c-i şidād
Oldılar cümle ḥükmine münḩad
- Ba^cz-1 Evzā^c-1 Kevākib**
- Emri olmaya idi ger sārī
Hīç kevkeb olur mıdı cārī
- İtmez idi kırān-ı ^culviyyin
Şayḩalar eyleyüb ğurābu'l-beyn
- Ü1 9^a M 6^b**
- Cem^c idemezdi bir yire gerdūn
İctimā^c için itse biñ efsūn
- S1 9^a N1 9^a N2 7^b**
- Evce oldur viren yüce pāye
Hem ḩazīzi iden fūrümāye
- P 8^a**
- 220 Kevkebe istiḩāmet andandur
Ric^cat u hem iḩāmet andandur

^{210a} Ğayrı: ğayr-ı S1 / Kādir: Ḥākim P.

^{210b} [ليس في الدار غيره ديار]: *Evde (kainatta) ev sahibinden (Allah'tan) başkası yoktur.* bk. Ekler: 5]

^{211b} [ليس في النشأتين غير الحق]: *Allahtan başka yaratıcı yoktur.*

^{215b} cümle ḥükmine: ḥükmine anıñ P.

^{216ab} {^{dk} Ba^cz-1 Evzā^c-1 Kevākib N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V}

^{216a} Olmasa emri anlara sārī P.

^{217a} İtmez idi: Eylemezdi P.

^{217b} eyleyüb: idüb M.

^{220ab} {^{dk} Ba^cz-1 Evzā^c-1 Kevākib Ü2}

S4 9 ^a V 9 ^a		Genc-i mihr ü mehi idüb mestür Mār-ı cūzehri eyleyen gencür
		Oldı emrile anda re's ü zeneb Mihr ü māhuñ ũutulmasına sebeb
		İtmese ger irādetin der-kār ‘Uḡdelerden çıkar mıdı seyyār
Ü2 7 ^a		Pertev-i luṭfı olmasa lāmi‘ Hıç kevkeb olur mıdı ṭālī‘
	225	Kevkebün baḡtı olsa nā-mes‘ūd Bir nazarla ider anı bihbūd
S3 7 ^a		Olmasa ger kilīd-i emr-i İlāh Feth-i bāb olmayadı gāh-be-gāh
		Andan almış sa‘ādetin Bercīs Gāh terbi‘ ider gehī tesdīs
		Luṭfıdur hep sa‘ādet ü iḡbāl Ḳahrıdur hep nuḡūsetile vebāl
		Ḳudretiyle olur řu‘ūd u hūbūṭ Ḳuvvetiyle olur ‘urūc u suḡūt
K 8 ^b	230	Māhı ol eyledi miḡāḡa esīr Mihri ol itdi iḡtirāḡa dilīr
		Ḳükm anuñ ḡükmi emr anuñ emri Neye ḡādir olur anuñ ḡayrı
		‘Anāřır-ı Ḳehār-gāne
S2 8 ^b		Kā’inātı çü eyledi İcād Üstüḡuřsāta virdi kevn ü fesād

^{221b} eyleyen: eyledi P.

^{222a} re's ü zeneb: re's [ü] zeneb Ü1.

^{224a} luṭfı olmasa: luṭfın itmese P.

^{225b} ider: iderdi Ü2.

^{227b} terbi‘: teřlīs P.

^{230b} mihri: mihr S2.

^{232ab} {^{dk} ‘Anāřır-ı Ḳehār-gāne N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; ‘Anāřır-ı Erba‘a P}

^{232b} Üstüḡuřsāt: Üstüḡusāt S1, V.

Ü1 9^b Hāme-i şun^c ʿunsuri haqqā
Eyledi her mürekkebe eczā

S1 9^b N1 9^b Hāne bünyādın istese mi^cmār
Yapmadıkça olur mı dört dīvār

235 Tār u pūd olmasa eger nessāc
Nice mümkün ki toquya dībāc

Nār

S4 9^b V 9^b Āteşi ol hakīm-i dāniş-kār
Bāğ-ı şun^cında itdi bir gül-nār

P 8^b Eyledi pāyesin anuñ berter
Āb-gün çarḫa eyleyüb hem-ser

N2 8^a Tāb^cını itdi çün ḫafīf ü laṭīf
Ne ʿaceb olsa āsumāna ḫarīf

Anı Ḥaḫ ḫayyizine vaż^c itdi
Āteş ü ābı şun^cı cem^c itdi

240 Āsumān ile nār-ı sūzānı
Şīşe-ḫāne şanur gören anı

M 7^a Gül-i rüyına virdi sünbül-dūd
Göklerüñ çehresini itdi kebūd

Ayağı altında aḫker-i sūzān
Nice tursun bu çarḫ-ı ser-gerdān

Ol Ḥudā-yı hakīm kim āteş
Ḥikmeti maṭbahında heyzüm-keş

^{234a} Hāne bünyādın: Hāneyi yapmak P.

^{234b} dört dīvār: çār dīvār S3.

^{235a} Tār u pūd: tārpūd S1, Ü2.

^{235b} toquya: nesc ide P.

^{236ab} {^{dk} Nār N1, S2, S3, Ü1, K, V; Āteş P, S1; - S4, Ü2, M}

^{237a} Eyledi: Eyleyüb P.

^{237b} eyleyüb: eyledi P.

^{238b} Nola gerdünla olursa ḫarīf P / olsa āsumāna: āsumāna olsa S1.

^{239a} Ḥaḫ: pes P.

^{242a} Ayağı altında: zīr-i pāyında P.

		Emrinüñ muḳtezāsıdır kārı Ḥükminüñ mücibince eṭvārı
Ü2 7 ^b	245	Ol Ḥudāvend-i kār-sāz-ı cihān Āteş-efrüz-ı meş'al-i gerdān Ḥālıḳ-ı nār u nūr olan oldur Rāzıḳ-ı mār u mūr olan oldur
S3 7 ^b K 9 ^a		Nārı hengāme germ iden oldur Ḥuşk iken ṭab'ı nerm iden oldur
Ü1 10 ^a		Luṭfinuñ zerresin idüb izhār Nār-ı Nemrüdı eyledi gülzār
S1 10 ^a N1 10 ^a S2 9 ^a		Kār-fermā olursa ger ḳahrı Bir şererle yaḳardı ḥuşk u teri
	250	Āteş emri ile fūrüzāndur Şubḥ-ı maḥşer olunca sūzāndur
S4 10 ^a V 10 ^a		Ḥalıḳı ḥidmetinde fermān-ber Olmayadı olurdu ḥākister Ger ḳabül itmeyeydi ol emri Ocaḡına şü ḳordı Ḥaḳ ḳahrı Ḥükmini tutmaz ise Mevlānuñ Menzilin neysitān ider anuñ
P 9 ^a		O 'alīm ü semī' ü ḥayy u ḳadīr Bī-'adīl ü şebīḥ ü cins ü nazīr
	255	Ḳudreti ḳulzümüne gāyet yok Ḥikmeti baḥrine nihāyet yok

^{245a} kār-sāz-ı: sāz-kār-ı K.

^{246b} Ḥuşk iken ṭab'ı nerm iden oldur Ü2.

^{247ab} - Ü2.

^{249a} olursa: olaydı P.

^{251b} ḥākister: ḥākister S2.

^{252b} şü ḳordı: şoḳardı M.

^{253a} ḥükmini: ḥikmeti M / tutmaz ise: tutmasaydı P.

^{253b} Neyistānlar olur yiri anıñ P.

^{254a} O: Ol P, Ü2, K, V.

^{254b} Bī-'adīl ü şebīḥ: Bī-şebīḥ ü 'adīl P.

Hikmeti şıgmadı bu nüh tākā
Hīç deryā şıgar mı bardaқа

N2 8^b

İdemez kudretini ʿaql izʿān
Zerre hūrşide hīç olur mı mekān

ʿĀlim-i ber-kemāl ü nīgū-kār
Pertev-i mihri itdi āteş-bār

Ahzar olan şecerde ol bārı
İtdi icād-ı mīve-i nārı

260 Kudretiyle o ʿālimü'l-esrār
Sengden āteş eyledi izhār

Hevā

Ol Hūdāvend-i mübdiʿü'l-eşyā
Pāye-efrāz-ı kubb-e-i vālā

Hayme-i bādı kurdı bālāya
Āteşe itdi anı hem-sāye

Ü1 10^b

Olmağıla anuñ hevādārı
Komşuluk haqqını ider cārı

S1 10^b N1 10^b M 7^b

Güyyā olmayaydı bād-ı vezān
Dil-füsürde olurdu nār u duḡān

265 Tācını āteş itdi keşşini āb
Nār u mā beynine yaratdı hicāb

S2 9^b S4 10^b V 10^b

Ol ʿazīz ü kavīyy ü berr ü kerīm
Hākim ü qāhir ü ʿaliyy ü ḡalīm

^{257a} idemez: iremez M.

^{258a} ber-kemāl ü: ber-kemāl-i S2 / pür-kemāl-i P.

^{259a} şecerde: şecerden P.

^{261ab} {^{dk} Hevā N1, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; Bād P; - M}

^{261a} vālā: mīnā P.

^{262a} kurdı: çekdi P.

^{262b} itdi: atdı S2.

^{263a} Olmağıla: Olduğıçün P.

^{263b} komşuluk: komşuluk S3.

^{264a} olmayaydı: olmuşıdı S2, S3.

^{266a} Ol: O S1.

Ü2 8 ^a	Bir nefesde eger iderse murād Āsumān u zemīn olur ber-bād
S3 8 ^a	Ger eserse nesīm-i ihsānı Seng-i hārā dahı bulur cānı Ger ğazab eylese ma‘āz-Allāh Kāinātı ider hārāb u tebāh
	270 Şarşar-ı kahrını idüb işāl İtdi kavm-i Semūdı istişāl
P 9 ^b	Emrinüñ rāmı olmayaydı hevā Bād-ı hışmı iderdi anı hebā Ne şabādan kalurdi hiç eşer Hem iderdi debūrı zīr ü zeber Hem şimāl ü cenūb olmazdı Rūzigār içre nāmı kıalmazdı Ol kerem-kār u fāyüzü'l-hayrāt Merhamet-pişe vü ğaniyyü'z-zāt
	275 Pākdür zātı gerd-i noķşandan ‘Ārīdür ihtiyāc u imkāndan
N2 9 ^a	Şurta-ı luḫfı ile fülk-i cihān Lenger-endāz-ı sāhil-i imkān Ger eserse semūm-ı kahrı hemān Gelmemişe döner bu kevn ü mekān
Ü1 11 ^a	Hīç andan ‘abeş zuhūr itmez Hikmetinsiz bir iş şudūr itmez
S1 11 ^a N1 11 ^a	‘Āleme bād-ı nuşret andandur Feyz-i rīh-i vilādet andandur

^{266b} hākım ü: hākım [ü] N2 / hālīm: ‘alīm S2/ ‘aliyy ü hālīm: ‘aliyy [ü] ‘alīm S3 / kahir: ‘alim; hālīm: ‘azīm

P.

^{269b} hārāb: hārāb S2.

^{270a} işāl: irsāl P.

^{277a} eserse; olursa; hemān: vezān P.

^{278b} hikmetinsiz: hikmetsiz M.

^{279b} rīh-i: S3 / feyz-i rīh-i: feyz-i rūh-ı N2.

280 Esmese ger nesāyim-i bī-çün
Yilkenini açar mıdı gerdün

S4 11^a K 10^a V 11^a

Bādbānını tōldurur da seḫāb
Mürde şehre ider mi idi şitāb

Kār-sāz-ı mükevvenāt oldur
Ḥālīk-ı cümle kâ'ināt oldur

S2 10^a

Bir iş olmaz cihānda fermānsuz
Hīç bir çüb kımıldamaz ansuz

Āb

Ol Ḥudāvend-i mūcidü'l-ekvān
Rabb-ı erbāb-ı ʿālem-i imkān

285 Āb-ı cūdıyla zindedür her şey
و من الماء كل شيء حيّ

Ebr-i cūdını feyż-bār itdi
Kaṭresinden şuyı da var itdi

M 8^a

Emri üzre vücūda geldi biḫār
Yirleşüb yiryüzünde itdi qarār

P 10^a Ü2 8^b

Hükm-i mevlāya itdi çün taʿzīm
Düşdi payına bunca dürr-i yetīm

S3 8^b

Şuyını buldurub zemīne Ḥudā
Āb u ḫāk oldılar ʿaceb hemtā

290 Bir yire geldiler iki sākin
ʿĀdetā cemʿi çün degül mümkin

^{281a} tōldurur da: tōlçurur da: S2, N2, Ü1, Ü2; طوبوروده M.

^{281b} Mürde bir şehre eylemezdi şitāb P.

^{284ab} {^{dk} Āb N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, V}

^{285a} cūdıyla: feyziyle P.

^{285b} [و من الماء كل شيء حيّ: *her şeyi sudan meydana getirdiğimizi...* bk. Ekler: 6]

^{286ab} {^{dk} Āb Ü2}

^{286a} ebr-i cūdını: āb-ı cūdını S3.

^{287a} üzre: ile P, N2.

^{287b} itdi: kıldı P.

		<p> udretiyle Şuya virüb hareket Anda halk eyledi nice bereket </p>
		<p> Mevcden yazdı anda nice huŐuŐ Kimi menķuŐ u kimi nā-menķuŐ </p>
Ü1 11 ^b		<p> Oldı her saŐrı udretine delil Görmez anı egerçi çeşm-i alil </p>
S1 11 ^b N1 11 ^b		<p> Őāf-dil itdi çün anı Mevlā Vecde gelse aceb midür deryā </p>
N2 9 ^b	295	<p> Hızb-i baħr olmağıla evradı İztirābına oldı ol bādī </p>
S4 11 ^b V 11 ^b		<p> K�pürüb ağızı oldı çün pür-kef G�z kulaķ oldılar habāb u Şadef </p> <p> Oldı dīvāne-veş hevāya esir Ne aceb ger olursa der-zencir </p>
K 10 ^b		<p> Kimse a�maz selāsilin anuñ Dāmenin biñ gez �pse Őaħrānuñ </p> <p> Rūzigāruñ Őedāyid ü cevri Telħ-kām eylemiŐ meger baħrı </p>
S2 10 ^b	300	<p> Burnına tuzlu Şu koyub ummān Turmaz oynar cān acısıyla hemān </p> <p> Ol amimü'n-nevāl-i bī-hemtā atredür baħr-ı ilmine deryā </p> <p> Hālīķ-ı baħr ü ber olan oldur Mālik-i huşk u ter olan oldur </p>

^{292a} anda nice: gūne gūne P.

^{293b} Görmez anı: Anı görmez P.

^{295a} Hızb-i: Hız-ı P.

^{296a} ağızı oldı: oldı ağızı N2.

^{297b} Ne aceb ger: Ne acebdür P.

^{299b} eylemiŐ meger: itdi gūyiyā P.

^{300a} Tuzlu tuzlu Şular yuŐub ummān P.

- Git didügi yire gider girdāb
Dönmez emrinden eylemez ser-tāb
- Cezr ü meddile kılzüm-i zehhār
Hükmi üzre gider gelür her-bār
- P 10^b** 305 Cüş idüb emri ile çāh-ı tenür
Huşk iken andan itdi āb zuhūr
- Ebr-i qahrını eyleyüb rīzān
Aldı saḥ-ı zemīni hep tūfān
- Qavm-i Nūḥ olmağıla gerden-tāb
Qahr-ı Haq itdi anları garq-āb
- Ü1 12^a** Ejder-i qahrı oldı dendān-ḥā
Qavm-i Firāvnu yutdı hep deryā
- S1 12^a N1 12^a Ü2 9^a** Virdi āb-ı zülālī sıbtīye
Şundı kāseyle ḥūni kıbtīye
- S3 9^a M 8^b** 310 Heft deryā nice uymasun emre
Bir içim şu kadar degül qahra
- S4 12^a V 12^a** Ser-keş olsaydı hükmine ger āb
Yil eserdi yirinde hemçü ḥabāb
- İtmese ger itāat-ı fermān
Ḥıṣm-ı Yezdān ider yirin nīrān
- Tünd-bād-ı gāzab idüb eşeri
Mātem için geyerdi qaraları

^{303a} didügi: didigi K, M.

^{304b} Hükmi üzre gider gelür: Emri üzre gelür gider P.

^{306a} ebr-i qahrını: āb-ı qahrını S3.

^{306b} hep tūfān: - P.

^{307b} anları: ser-be-ser P.

^{308a} Ejder-i: Ejderī S2.

^{309b} ḥūni: qanı P.

^{311a} hükmine: emrine P / ger āb: girdāb S1.

^{312a} fermān: Yezdān P.

^{312b} Yezdān: Mevlā P.

Hāk

- N2 10^a Ol ‘atā-baḥş-ı zü’l-celāl-ı kādīm
Müsteḥakḳ-ı sitāyiş ü ta‘zīm
- K 11^a 315 Mesned-ārā-yı Kibriyā vü celāl
Kār-fermā-yı ḥaşmet ü iclāl
Vāsī‘ü’l-mülk kim zemīn ü zemen
Ḥırmen-i ḥikmetinde bir erzen
- S2 11ª Şāmilü’l-ḳudredür ki bu yedi yemm
Bāğ-ı şun‘ında ḳatre-i şebnem
Ḥikmetiyle yaratdı çün ḥāki
Sāye-bān itdi aña eflāki
Derc idüb ḥilḳatinde biñ nükte
On iki nūna kondı bir noḳta
- 320 Ḥāceti yoḳ egerçi hencāra
Ālet-i gūnyā vü fercāra
Ḳubbe-i çarḫı eyledikde binā
Arzı şāḳülī eyledi gūyā
Dār-ı dünyāyı çün yaratdı ḥüb
Beyt-i ma‘mūra aşdı gūyā toḅ
- P 11^a Ü1 12^b Çün muṭī‘c oldı emr-i mevlāya
Öpdürür dāmenini deryāya

^{314ab} {^{dk} Hāk N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V}

^{314a} zü’l-celāl-ı kādīm: zü’l-celāl u kerīm P.

^{315a} celāl: cemāl P.

^{315b} ḥaşmet: ḥaşmet S3.

^{316b} ḥikmetinde: ḥükmünde M.

^{317a} Şāmilü’l-ḳudredür: Kāmiliü’l-ḳudredür P.

^{317b} Gülşen-i şun‘ında bir şebnem P / Bāğ-ı şun‘ında: Bāğ-ı ḥüsnünde N2.

^{319a} ḥilḳatinde: fiṭratında P.

^{320b} fercāra: pergāra P; fercāna N2; fercāma Ü2.

^{321ab} {^{dk} Hāk Ü2}

^{322a} çün yaratdı ḥüb: itdi ḥāne-i ḥüb P.

^{322b} gūyā: yerden P.

^{323a} Çün: Yir P.

S1 12 ^b N1 12 ^b		Merkezinden ırılmadı çü zemīn Başına döndi bu sipih-r-i berīn
	325	Ol Ĥudāvend-i ĥālīķu'l-āfāk Nār-ı ķahrını gördi çün toprak
S4 12 ^b V 12 ^b		Topa döndi şıklıdı ĥavfindan Derleyüb şular aķdı cevfinden Gözlerinden aķıtdı Nīl ü Fırat Nice cūlar mişāl-i āb-ı ĥayāt Emrine ser-keş ola idi türāb Ĥışm-ı ķahhār iderdi anı ĥarāb Serzenişler idüb yed-i tevbiĥ Tağlar başına olur gülmīĥ
S3 9 ^b Ü2 9 ^b	330	Nice ĥükmine olmasun münķād Lūt ķavmini eylemez mi yād Ĥahrı ile nice ıoldı bī-çünüñ Yirini görmedi mi Ĥārünüñ
K 11 ^b		Mālīķü'l-mülk ü ķādir ü ķayyūm Cümle mechül ıilmine ma'lım
N2 10 ^b M 9 ^a		Kā'ini fāsıd eyleyen oldur Rāyici ķāsıd eyleyen oldur
		İnkılābāt-ı ıAnāşır
S2 11 ^b		İnkılāb-ı ıanāşır andandur Ĥem şebāt-ı cevāhir andandur

^{324b} Başına: Üstüne P.

^{325a} ĥālīķu'l-āfāk: ĥālīķu'l-eflāk K.

^{325b} Gördi nār-ı celālını toprak P / Nār-ı ķahrını: tā ķahrını M.

^{327a} Nīl ü Fırat: Nīl [ü] Fırat Ü1.

^{328a} ola idi: olsa idi P.

^{328b} ķahhār iderdi anı: ķahhārile olurdu ĥarāb P.

^{330a} ĥükmine: emrine P / ĥükmine olmasun: olmasun ĥükmine S4.

^{332ab} {^{dk} İnkılābāt-ı ıAnāşır S3, M}

^{334ab} {^{dk} İnkılābāt-ı ıAnāşır N1, P, K, S2, S4, Ü1, Ü2; İnkılābāt-ı ıAnāşır S1, V}

^{334b} şebāt-ı: şiyāb-ı S1.

335 Hıkmetyyle o ŧāni'-i řahhār
Nārı āb eyler ābı eyler nār

Bādı hāk eyler eyledikde murād
Āteŧi hāk ü hāki eyler bād

Kā'ine şuvveti olub menŧe
Fāsıde şudreti olur mebde

İnficār-ı 'Uyūn

Ü1 13^a

İnficār-ı 'uyūn anuñ kārı
Emri üzre ŧular olur cārı

S1 13^a N1 13^a

Sürme-i luşfını ider der-kār
Yoşsa gözden çıkardı hep enhār

Zelzele

340 ŧarŧar-ı şahrı ile 'ālem-i hāk
Deprenüb yaşasını eyler řāk

P 11^b S4 13^a V 13^a

Yir yir endāmını idüb ifgār
Eyler anuñla şuvvetin iřhār

Tā ki 'ibret alub ulu'l-ebŧār
Diyeler ربنا هو القهار

^{335a} řahhār: muřtār P.

^{335b} nārı: nār S2.

^{336ab} - P.

^{336a} bādı: bād S3.

^{337b} şudreti olur mebde: şuvveti olur menŧe P; olur mebde: olub mebde S1.

^{338ab} {^{dk} İnficār-ı 'Uyūn N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; - P}

^{339ab} {^{dk} Enhār P}

^{340ab} {^{dk} Zelzele N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{340a} şahrı ile: şahr ile S2.

^{340b} eyler: ider S3.

^{341a} Yir yir: bir bir S1, M.

^{341b} şuvvetin: şudretin P.

^{342a} 'ibret: şayret M.

^{342b} [ربنا هو القهار : *Rabbimiz çok kahredendir.*]

Kā'ināt-ı Cev

Қудretiyle Һудā-yı ferd-i vedūd
Kā'ināt-ı cevi idüb mevcūd

Ҳānesinde sipihr-i Һādīše-zā
Şan çerāġānlar eyledi peydā

345 Bunca eşkāl ile nice қандīl
Rūġanı yok hemān ki sāde fitīl

Қат қат üstünde var egerçi fener
Bād-ı Һükm-i Һudā esende söner

Necm-i Gīsūdār

Bāb-ı Һükmünde necm-i gīsū-dār
Gūyiyā bir zülüfli Һidmet-kār

Dāmen-i āsumānı terk itmez
Kendü başına bir yire gitmez

K 12^a

İkisi bir қапuya Һidmet ider
Her ne semte gider anuñla gider

Necm-i Dümdār

S2 10^a

350 Necm-i düm-dārı eyleyüb mengüş
İtdi dehrüñ 'arūsına der-güş

Şihāb

S2 12^a

Cünd-i iblīsı җard için her bār
Eyledikce Һarīm-i Һāşa güzār

^{343ab} {^{dk} Kā'ināt-ı Cev N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; Kā'inātü'l-Cev Ü2}

^{343a} ferd-i vedūd: ferd ü vedūd S3.

^{344a} Һādīše-zā: Һādīše-rā S1:

^{344b} çerāġānlar: çerāġlar V / eyledi: eylemiş P.

^{345a} Nice eşkāl ile yaқub қандīl P.

^{345b} hemān ki sāde: қuruca P / hemān ki: hemān M.

^{347ab} {^{dk} Necm-i Gīsūdār N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{347a} Һükmünde: 'adlinde P.

^{349ab} - N2.

^{350ab} {^{dk} Necm-i Dümdār N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{351ab} {^{dk} Şihāb N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

Ü2 10 ^a	avs-1 gerdündan eyleyüb per-tāb Atılır tır-veş hemişe ŝihāb
N2 11 ^a Ü1 13 ^b	Tırlerdür ki āteŝin peykān Her birine niŝānedür ŝeytān
S1 13 ^b N1 13 ^b	Anı atdıķca ol adar endāz Ürküşür güyiyā gürüh-1 gürāz
	355 Böyle güstāh u ebter ü nādān ŝeytanet-pişe mel‘anet-‘unvān
M 9 ^b S4 13 ^b V 13 ^b	Ne işi bār-gāh-1 nüzhetde Kārı ne cilve-gāh-1 hikmetde
	a çeküb ber-niŝān ider devrān Geçmesün tā derūnına ŝeytān
P 12 ^a	Barmağını dırāz ider gayret Kür ola eŝm-i dıv-i pür-nekbet
	Bir elifdür çekildi udretten arf güyā kitāb-1 vağdetden
	360 Lafzatullah yazar ŝanub mel‘ün İtdi avf-1 Celālī anı zebün
	Nice şabr eylesün aña iblīs Kim yaar anı āteŝ-i tadīs

Sehāb

Ol udā-yı müfettihi‘l-ebvāb
Meramet-kār u āfız u vehhāb

^{352a} per-tāb: ber-tāb M.

^{354b} gürüh-1: گرده M.

^{355a} güstāh u: güstāh-1 N2, M.

^{356b} kārı: kār S2.

^{357a} ber-niŝān: برنسان M.

^{357b} Geçmesün: Girmesün P.

^{358a} ider: idüb S1, D / ola: olur: S1 / barmağını: parmağını; pür-nekbet: ber-nekbet M.

^{360a} ŝanub: şanur M.

^{362ab} {^{dk} Sehāb N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{362b} āfız u vehhāb: āfız [u] vehhāb P.

Rāz-dān-ı bevātin-ı lāhūt
Kām-baḥş-ı sevākin-i nāsūt

Kaṭreler ebr-i feyzinüñ eşeri
Zerreler naḥl-ı cūdınüñ şemeri

365 Āferīnende-i cihān oldur
Kār-fermā vü kār-dān oldur

K 12^b Kaṭre-rīz olmasaydı iḥsānı
Kim görürdi cihānda bārānı

Bāde çün vārid oldı Ḥaḫ emri
Mürde bir şehre sevḫ ide ebri

S2 12^b Ü1 14^a Mātemīler gibi varub anda
Ḳaralar bağlanub ṭurub anda

S1 14^a N1 14^a Şulaya göz yaşıyla mevtāyı
Seyr ide anda şun^c-ı Mevlāyı

370 Emr-i Mevlāya oldı çün münḳād
Der-miyān itdi dāmenini bād

S3 10^b S4 14^a V 14^a Yükleüb ebri kıldı ‘azm-i sefer
Bār-gīrini sürdi şām u seher

N2 11^b Ol metā‘ile oldı sevdā-kār
R^cad hem-rāh u berḫ meş‘al-dār

Bārān

Ü2 10^b Çünki ser-menzile yitişdi şehāb
Ağlayub dökdi gözlerinden āb

Çāk idüb yaḫasını itdi enīn
Hep şadāsın işitdi ehl-i zemīn

^{366a} olmasaydı: olmayaydı P.

^{367b} ide: ider S2, S3.

^{369b} ide: - P; ider N2.

^{371a} yükledüb: يولدوب M.

^{373ab} {^{dk} Bārān N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; - Ü2}

^{374ab} {^{dk} Ra^cd P}

P 12^b375 Āteşin nevhalar idüb bünyād
Tağlara şaldı nāle vü feryādOl Ĥudā-yı kādīr ü ferd ü ‘azīm
Zinde-sāz-ı hezār ‘azm-ı remīmEşk-i ebrile eyledi zinde
Mürdegān-ı zemīni bir andaNe ‘acebdür iderse rüz-şumār
Ĥufte-gān-ı k̄ubūrı da bīdārM 10^aİdemez kudretini ‘aql idrāk
Ne kadar olsa çābük ü çālāk**Şā‘ıka**380 Bādı eyler hevāda ebr-engīz
Ebri eyler zemīne şā‘ıka-rīz**Berķ**Berķi ebr içre eyleyüb pinhān
Āteşi penbelerde itdi nihānGirye-i ebri itdi ĥande-güşā
Ĥande-i berķi kıldı girye-fezā**Ra‘d**Ü1 14^b K 13^aRa‘dı tesbīhine ider güyā
Na‘reler itdügi degül bī-cā

376b ‘azm-ı remīm: ‘azīm-ı remīm S1, S2; ‘azm u remīm M.

377a Eşk-i ebrile: eşk-i ebri ile M.

378a ‘acebdür: ‘acebdür ger + P.

378b k̄ubūrı da: N2.380ab {^{dk} Şā‘ıka N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}380a hevāda: S2.381ab {^{dk} Berķ N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}383ab {^{dk} Ra‘d N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; - P}383a güyā: M.

Keyfiyyet-i Nüzül-ı Berf ü Tegerg

- S1 14^b N1 14^b Mūcid-i germ ü serd ü şayf u şitā
Mübdi^c-i bī-şerīk-i arz u semā
- S2 13^a 385 Ebri itdi çü kāse-i ser-şār
Teşne-gān-ı zemīne ide nişār
- S4 14^b V 14^b Suyı ile ƣalub ayazda seħāb
Mūncemid oldu hep içindeki āb
- Kāsesi pārelendi sermādan
Ĥurde ĥurde dōkūldi bālādan
- Yaĥ-e vū berfi eyleyūb rīzān
Şafħa-ı ĥāki itdi sīm-efşān
- Ĥāme-i şun^cı ile ol ĥallāk
Sebzelerden yazub nice evrāk
- 390 Sū-be-sū çekdi cedvel-i enhār
Ser-suħanlardur anda hep ezhār

Şebnem

- Vaz^c idūb anda noĥta-ı şebnem
İtdi ekşer ĥurūfını mu^ccem
- P 13^a N2 12^a S3 11^a Kimi merfū^c olub kimi menşūb
Ĥāki itdi cerīde-i mergūb
- İtdi her ĥarfını ƣavī bürhān
Vaĥdet ü ƣudretine ol Yezdān
- Ü2 11^a Bunca ʿāyātı oĥuyan ʿāķil
Rabbisinden nice olur ģāfil

^{384ab} {^{dk} Keyfiyyet-i Nüzül-ı Berf ü Tegerg N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; Fürū āmeden-i Berf ü Tegerg Ü2; Berf ü Tegerg P}

^{384a} şayf u şitā: şayf [u] şitā N2 / serd [ü] şayf M.

^{385b} ide: itdi S2, S3.

^{389b} evrāk: varāk P.

^{390b} ser-suħenlerdür: her suħenlerdür M / anda hep: heb anda hep Ü.

^{391ab} {^{dk} Şebnem N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{391b} ĥurūfını: şükūfeyi: S1, S4, N2, Ü2.

395 Hiç mektüb olur mı kâtibsüz
Kâr-ḥāne olur mı şāhibsüz

Ol berārende-i zemān u zemīn
Bī-şerīk ü nazīr ü yār u muḥīn

Ḥālīḳ-ı ʿālem ü ḡaniyyü'z-zāt
Aña muḥtāc cümle mevcūdāt

Ü1 15^a

Tīr-i fermānidur ḥaḫādan dūr
Şanḥatı kimseye degül maḫdūr

S1 15^a N1 15^a

Ebrden ḫatreler ider rīzān
Sūrḥat ü keşretine yoḫ pāyān

K 13^b

400 Birbirine anı ḫoḫundurmaz
Hiç birin birine ḫondurmaz

Ḳavs-ı Ḳuzah

S4 15^a V 15^a

Tīr-i bārān atılmaḫa ḫüyā
Oldı ḫavs-ı ḫuzah münakḫaş yā

S2 13^b M 10^b

Emr-i Ḥaḫḫile oldı çün muḫkem
Bir kemāndur ki çikemez Rüstem

Geydirür çün libās-ı ḫün-ā-ḫün
Ol da şükrāne ḫaddin eyler nün

Zāhirā āfitāba mā'ildür
Līk maḥnide Ḥaḫḫa ḫā'ildür

405 Olmadıḫca murād-ı nūr-ı mecīd
Pertevin aña şalamaz ḫürşīd

^{396a} zemān u zemīn: zemān [u] zemīn Ü1.

^{396b} Bī-şerīk ü nazīr ü yār: Bī-şerīk [ü] nazīr [ü] yār N2 / nazīr: zāhīr P.

^{397a} Ḥālīḳ-ı ʿālem: Ḥālīḳ u ʿālim N2.

^{398a} ḫaḫādan: ḫitābdan S1.

^{399a} ider: idüb P, N2.

^{399b} Sūrḥat ü keşretine: keşret ü sūrḥatine P.

^{400a} ḫoḫundurmaz: ḫoḫandurmaz S2.

^{400b} birin: birini S3.

^{401ab} {^{dk} Ḳavs-ı Ḳuzah N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{404a} Zāhirā: Şüretā P.

^{405a} nūr-ı mecīd: ḫayy u mürīd P.

Hükm-i hālîkda eyleyeydi nizâc
 Kapusını yaqardı tîr-i şu'âc

Hâle

İtdi ol hâzret-i 'azîmü'ş-şân
 Hâleyi sîm-taşlı bir kalkan

Zahm-ı engüşt-i meh-şikâf-ı resûl
 Şakq idüb mâhı eylemişdi melûl

Var derûn-ı kamerde andan eser
 Ne 'acebdür yüzine çutsa siper

P 13^b 410 Yâ bir âyînedür ki aña kamer
 Laqvesin def^c için nazâr eyler

N2 12^b Olmasa ger 'inâyet-i şâfî
 Âyîne aña olamaz kâfî

Ṭalib olsaydı nûr-ı cāvîde
 Ağız egmezdi nûr-ı hûrşîde

S3 11^b Ü1 15^b Mazhar-ı feyz-i fâ'izü'l-envâr
 Nûr deryüzesinden eyler 'âr

S1 15^b N1 15^b Ğayrınıñ luṭfı pîş-i ehl-i kabûl
 Nûrdan olsa da degül maqbûl

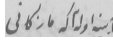
Ü2 11^b 415 Virse biñ cānı zerre minnetle
 Yigdür ölmek hezâr miḥnetle

S4 15^b V 15^b Luṭf anuñ luṭfidur ki bî-pâyân
 Kullarına ider anı iḥsân

^{407ab} {^{dk} Hâle N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{409b} 'acebdür: 'aceb ger P.

^{411a} 'inâyet-i şâfî: 'itâ'at-ı şânî M.

^{411b} N2 / Âyîne aña olamaz: Olamaz âyîne aña P.

^{412a} olsaydı: olsa idi M.

^{412b} Ağız egmezdi: Âḥir egürmezdi V / egmezdi: egürmezdi S1, N2.

^{413b} feyz-i: nûr-ı P.

^{413b} deryüzesinden: deryüzesinde M.

^{414b} olsa da: olsa M.

K 14ª Eyler in‘āmı eylemez minnet
Düşmenine daği virür ni‘met

Düstına iderise ger ikrām
‘Aķıbet eyler anı hoş encām

S2 14ª Düşmene geydirür muraşsa‘ tāt
LİK ihsānı aña istidrāc

Şubh-ı Şādık

420 Kim ki rāh-ı Hudāda şādıkdur
Pertev-i nūr-ı feyze lāyıkdur

Şubh-ı sānī çü oldı rāst-peyām
Oldı āfāk içinde şādık-nām

Pertev-i luţfına olub mazhar
Oldı zerrīn ‘alemlı bir ser-ver

Ser-firāz eyleyüb anı Yezdān
And iķer başına anuñ Furķān

Şıdkı ser-riştesin ķomaz elden
Ėayt-ı ebyaz dimek aña rüşen

Şubh-ı Kāzib

M 11^a 425 Evvelīñ olmağıla kārı dürüg
Pāyidār olmadı yüzünde fūrüg

Ėalmadı ķehresinde zerrece nūr
Ėaralandı yüzi çü şāhid-zūr

^{420ab} {^{dk} Şubh-ı Şādık N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; Fecr-i Sānī P}

^{420a} kim ki: her ki P; kim N2.

^{421a} çü: ki P.

^{421b} oldı: ola S1.

^{422b} zerrīn: altun P.

^{424b} Ėayt: Ėayt N2.

^{425ab} {^{dk} Şubh-ı Kāzib N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; Fecr-i Evvel P}

^{425a} olmağıla kārı: kārı olmağıla P.

^{426b} çü: N2.

Oldı ey rāst-kār-ı bā-āgāh
Şöhret-i kâzibe belâ-yı siyâh

Işılār gerçi meş'al-i maqşūd
Rūzigār eyler anı tîz nâbūd

Şafaq

P 14^a S1 16^a

Ol Hudā-yı qadīm ü rabb-i فلق
Kırmızı noqta āyetine şafaq

N2 13^a Ü1 16^a

430

Eyleyüb anı nūr-ı zātına dāll
Şāhid-i fecre itdi zer-ħalħāl

Ṭulūc-ı Āfitāb

S4 16^a N1 16^a V 16^a

Şāh-ı hāver yolına qurbānlar
Kesdi gerdün dökildi al qanlar

Semt-i maşriqda oquyub efsūn
Mağribīler gibi bulur altun

Gāh vişāli ile olur şādān
Geh firākı ider anı sūzān

Nehār

S3 12^a

Ol Hudā-yı ħakīm-i bī-pervā
Rūzdan bir beyāz idüb peydā

435

Rište-i fecri itdi şīrāze
Kıldı devrin 'ufuqla pervāze

427ab - P.

428ab - P.

428a gerçi: egerçi V.

428b nâbūd: ber-bād Ü2.

429ab {^{dk} Şafaq N1, P, M, S1, S2, S3, S4, Ü2, V; - Ü1, K}

429a [فلق : yaratılıp vücuda getirilmiş olan şeylerin... bk. Ekler: 7]

430b Şāhid-i: şāh-ı M.

431ab {^{dk} Ṭulūc-ı Āfitāb N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; - P}

432b bulur: بور K.

433a Gāh: Geh K.

433b sūzān: giryān P.

434ab {^{dk} Nehār N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

434a Ol Hudā-yı ħakīm-i: Ol Ĥakīm ü qadīr ü P.

435b devrin: devr-i P.

S2 14^b Ü2 12^a

Virdi anı çü zer-keş-i şubha
Eyledi şemsi aña ser-levha

Ebr-i feyzini itdi pertev-bār
Emri üzre vücūda geldi nehār

Lūle-i şun^ımı idüb feyyāz
Āyete hikmet ile taldı beyāz

Ḳudreti ʿāleme olub rüşen
Vaḥdetin bildiler zemīn ü zemen

440 Hükminüñ rāmı olmağın her rüz
Ṭālī^ın eyledi anuñ firüz

Zamān

Emri üzre zamān olur seyyāl
Māzi vü ḥāl u ān u istiḳbāl

Ḳudretiyle muḳaddirü'l-ācāl
Āfitāba virür gurūb u zevāl

Evvel oldur ve کل کون ثان
Aḥir oldur ve کل شیء فان

S1 16^b

Şāh-ı rüz itse mağribe riḥlet
Geydirür leyle mātēmī ḥilʿat

^{436b} şemsi aña: aña şemsi P.

^{438a} Lūle-i: Ḥāme-i P.

^{438b} āyete: āyet-i P, N2, M.

^{440a} olmağın: oldı çün P.

^{440b} Ṭālī^ın eyledi: eyledi ṭālī^ın P.

^{441ab} {^{dk} Zamān N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{441a} olur: olub K.

^{441b} ḥāl u ān: ān u ḥāl P.

^{442b} virür: virüb S1.

^{443a} کل کون ثان : *Bütün oluşlar ikincidir* [کل کون ثان : ثان P / شیء : کون

^{444b} کل شیء فان : *Her şey yok olacaktır.* bk. Ekler: 8] [کل شیء فان : ثان K; فان N2; فانی P / کون : شیء

^{444b} ḥilʿat: ḥilʿat N2, S3.

Leyl

Ü1 16 ^b	445	Zîr-i hâk eyledi Hudâ mihri Leyli mecnûn ider anuñ hicri
P 14 ^b S4 16 ^b N1 16 ^b V 16 ^b		Çehresin hasretiyle kıldı hırâş Sînesin lâne itdi bûm u huffâş Şubha dek eşk-i encümi dökdi Giryesi gökleriñ bilin bükdi
M 11 ^b		Bir gün olur ki girye-i şeb-gîr Eyler elbette ‘âkıbet te’şîr
N2 13 ^b		Pertev-i luğf-ı Hağ olub zâhir Gün toğar başına şebüñ âhir
	450	Oı Hudâvend-i kâdiü’l-hacât Merhamet-pîşe vü kerîmü’z-zât
K 15 ^a		İtse bir bendesin eger giryân Çok da geçmez ider anı handân Luğfı kahrı ile olub tev’em Handeye giryeyi ider hem-dem
S2 15 ^a		Dergehinde iderse bende niyâz Zâyi ^c olmaz o deñlü süz u güdâz Ber-murâd eyler eylemez maħrûm Girye vü zârile kıomaz mağmûm
S3 12 ^b	455	Eşk-i hasret dökerse ger gözden Luğfı eyler telâfi bir yüzden

^{445ab} {^{dk} Leyl N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; Şeb P}

^{445a} eyledi: eylese P.

^{445b} anuñ: anı M.

^{446b} itdi: kıldı N2.

^{448b} eyler: ider S3.

^{450b} kerîmü’z-zât : ganiyyü’z-zât M.

^{454b} zârile: zâr ile S1, S3.

^{455b} eyler: ile S3.

		Ağlayan bendesini red itmez Göz yaşın ekmedikce iş bitmez
Ü2 12 ^b		Göz yaşı dānedür taḥammül dām Murğ-ı maṭlab bunıñla olur rām
		Sīne çāk itmedikce vaqt-i seḥer Āfitābı ŧeb idemez der-ber
S1 17 ^a		Vaḳti ile ider anı memnūn كل شئ لوقتہ مرهون
Ü1 17 ^a	460	Eylese nāleler hezār hezār Bir gül açılmaz olmadıkca bahār
S4 17 ^a N1 17 ^a V 17 ^a		Zulmet āfākı tutsa ser-tā-ser Gün toğar mı açılmadııkca seḥer
		Ol berārende-i ŧeb-i yeldā Ḳubbe-efrüz-ı ḥāne-i bālā
P 15 ^a		Tesliyet-baḥş-ı ḥātır-ı müştāk Nūr-perdāz-ı cümle-i āfāk
		Merḥamet-kār u bī-niyāz oldur Derd-mendāna çāre-sāz oldur
	465	Ḳahrıdur gāhī eyleyen mehcūr Luṭfidur ŧoñra eyleyen mesrūr
		Ḳahrına luṭfını ider rūr-püş Nīşe ŧabr itmeyen bulur mı nüş
		Nūruñ itdi maḳāmını zulemāt Zulmet içre yaratdı āb-ı ḥayāt

^{456ab} - N2 / bendesini: ḳularlını P.

^{458a} Sīne: Yaḳa P.

^{458b} idemez: eylemez N2.

^{459b} لوقتہ : كل شئ لوقتہ مرهون M; [وقتہ : لوقتہ : *Her şeyin belirli bir vakti vardır.* bk. Ekler: 9]

^{460a} hezār hezār: hezār u hezār S2, S3.

^{463a} müştāk: uşşāk S2; مشاك S3.

^{463b} cümle-i: zulmet-i P.

^{465ab} Luṭfidur gāhī eyleyen mesrūr

Ḳahrıdur gāhī eyleyen mehcūr P.

^{466a} Ḳahrına luṭfını: Ḳahrını luṭfına P.

K 15 ^b		Nürda z̄ulmet itdüğine nihān يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ niṣān
N2 14 ^a		Ḳudretidür ūebi iden deycūr Luṭfidur rūzı eyleyen pür-nūr
S2 15 ^b	470	Bārgāhında oldı leyl ü nehār Hindī vü rūmī iki ḥidmetkār
M 12 ^a		Emr-i Ḥaḳ üzre çeşme-i ḥūrşīd Eyler ol bende-i siyāhı sefīd Birbirinden egerçi ayrılmaz İkisi bir maḥalde cem ^c olmaz

Ṭül u Ḳaşr-ı Şeb ü Rüz

Geh berāber olub sefīd ü siyāh
Geh dırāz u gehī olur kütāh

Laṭīfe

S1 17 ^b		Aḳdeñizle Ḳaradeñiz gūyā Bir yire geldiler olub hem-tā
Ü1 17 ^b	475	Bād-ı emr-i Ḥudā ile her-dem Ceẓr ü medd eyler anları derhem
S3 13 ^a S4 17 ^b N1 17 ^b V 17 ^b		Gāh andan buña vü bundan añā Nūrı lā-yenḳati ^c ider icrā Tā-be-maḥşer bu tarzā rüzile şeb Çār-faşıla olur medār u sebeb

^{468b} [يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ] : ...geceyi gündüzün içine sokar. bk. Ekler: 10]

^{469a} ūebi: şey'i M.

^{473ab} {^{dk} Ṭül u Ḳaşr-ı Şeb ü Rüz N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; Dırāzī vü Kütāhī-i Şeb Ü2}

^{473a} Geh: Gāh P.

^{473b} Geh: Gāh P.

^{474ab} {^{dk} Laṭīfe N1, S1, S2, S3, S4, Ü2, V; Nükte-i Laṭīfe M; - P, Ü1, K}

^{474b} hem-tā: hem-pā S3.

^{475b} ceẓr: ceẓr N2.

^{476a} vü bundan: **وَدُنْ** S1.

^{477a} tarzā: tarz K.

^{477b} medār: midād S1, M.

Füṣûl-ı ErbaʿaÜ2 13^a

Ḥükm-i ʿālem muṭāʿ-ı Yezdānī
Vācibü'l-ittibāʿ-ı subḥānī

Ḥurde-dān-ı daḳāyık u sâʿāt
Nükte-dān-ı نُفُصِّلُ الْآيَاتِ

P 15^b

480 Oldı cārī şu resme kim ḥürşid
Devr-i yeksâlesin idüb tesvîd

Bir kitâb-ı ʿacîb ide terkîb
Çâr faşl üzre eyleye tertîb

Her faşıl daḳı yaza üç bāb
Yıl başında tamām ola bu kitâb

Emri üzre çü eyledi maşṭūr
Tâ kıyâmet ider anı destūr

Ḳudret-i Ḥaḳ bilinmege taḳvîm
Ḥükmi bâḳī esâs u üssi ḳavîm

K 16^a

485 Oldı her noḳtası çü nükte-fezâ
Rûz-nâme dinilse aña sezâ

Kevn ṭurduḳca ol da ḳâ'imdür
Devr olduḳca devr-i dâ'imdür

NükteS2 16^a

Şeş-der-i dehr içinde leyl ü nehâr
Kaʿbeteyn oldı güyiyâ her-bâr

^{478ab} {^{dk} Füṣûl-ı Erbaʿa N1, P, M, K, S1, S2, S4, Ü1, Ü2, V; - S3 }

^{479b} [نُفُصِّلُ الْآيَاتِ : ...āyetleri böyle ayrı ayrı açıklıyoruz. Bk. Ekler: 11] Nükte-dān-ı: Nükte-rân-ı P, Ü2.

^{480b} idüb: ider S3.

^{482a} daḳı yaza: yaza daḳı N2, Ü1, K, M / yaza: yazub P.

^{484a} Ḳudret-i: Ḥikmet-i P.

^{485a} Oldı: Anda P.

^{486a} ṭurduḳca: durduḳca M.

^{486b} devr-i: devr ü K.

^{487ab} {^{dk} Nükte N1, M, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; Latîfe der-çehâr şuden-i fuşûl P; - K. }

^{487a} dehr: devr Ü1.

N2 14^b Dest-i kudretten atılır yek yek
Nice devr itmesün fuşülî felek

Rebî^c

S1 18^a Ol Hudāvend-i naqş-bend-i bedî^c
Kudretinden numüne vaqt-ı rebî^c

Ü1 18^a 490 Hükminüñ mûcibince ebr-i bahār
Hāk-i mevtāya eyledikce güzār

S4 18^a N1 18^a V 18^a Emri üzre şabā idüb ta^ccîl
Nefh olur şanki şūr-ı İsrāfîl
Kudretiyle o bā^cişü'l-emvāt
Mürde-gān-ı zemîne virdi hayāt

Şayf

Haste olsa kişi çıķarsa çiçek
Ādetā h̄^cāb-gāhı ıssı gerek

M 12^b Ol şifā-bağş-ı hayl-ı bīmārān
Germ-sāz-ı hevā-yı tābistān

495 Hikmeti kıldı şayfı çün hāmmām
Tā zemīn anda eylesün ārām

Harîf

İtidāl oldı çün pesendide
Mihri mizānda kıldı sencide

P 16^a S3 13^b Kudretin kıldı Āleme izhār
Yeñi başdan yaratdı köhne bahār

^{488a} atılır: atılıb S4, V.

^{488b} devr: derd S4; دور P, Ü1, Ü2, K, V.

^{489ab} {^{dk} Rebî^c N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{490ab} {^{dk} Şayf S3}

^{491b} Nefh olur şanki: Şanki nefh oldı P.

^{493ab} {^{dk} Şayf N1, P, M, K, S1, S2, S4, Ü1, Ü2, V}

^{494b} hevā-yı: M.

^{496ab} {^{dk} Harîf N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{497b} yeñi: yiñi Ü2, K, M.

Ḳudretiyle vücūda geldi ḥarīf
İtdi faşl-ı rebī'e anı ḥarīf

Şitā

- Ü2 13^b Her ne emr itdi ḥazret-i Mevlā
Yek-be-yek itdi ḥāk anı ber-cā
- 500 Varını hep çıkardı meydāna
Bezl-i 'ām itdi anı merdāne
- Ḳalmanı kīsesinde ser-māye
Ḥāşılın virdi cümle yağmāya
- K 16^b Her neye eylemişdi Ḥaḳ me'mūr
Aña şarf itdi sa'ı idüb maḳdūr
- Çün zemīn itdi ḥidmetini tamām
Lāzım oldı aña biraz ārām
- S1 18^b S2 16^b Cüş idüb baḥr-ı cūd-ı Yezdānī
Ḳışla virdi aña zemistānı
- Ü1 18^b 505 Ḥil'at-ı ebri eyleyüb der-düş
Berfden itdi anı ḳāḳum-püş
- S4 18^b N1 18^b N2 15^a V 18^b Toldurub sīm-i yaḥla dāmānın
Şöyle tecdīd ḳıldı fermānın
- Ya'ni ola birāz zamān āzād
Bula evvel bahāra isti'dād
- Ola nev-rūzda yine ḥāzır
Ḥidmetine şürū' ide bir bir

^{499ab} {^{dk} Şitā N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{499b} Ḥāk idüb anı yek-be-yek ber-cā P.

^{501b} ḥāşılın: ḥāşılın S4.

^{502b} şarf itdi sa'ı idüb: sa'ı itdi şarf idüb S1 / sa'ı: bezl P.

^{503a} ḥidmetini; ḥidmetini N2 / ḥidmetini tamām: ḥidmetin itmām P.

^{503b} aña biraz: biraz aña S3.

^{504a} baḥr-ı cūd-ı Yezdānī: cūd-ı baḥr-ı Yezdānī S3.

^{505a} ḥil'at-ı ebri: ḥil'at-ı ebr S2 / der-düş: ber-düş P.

^{506a} yaḥla: naḥla S2, S3.

^{506ab} + N2.

^{508b} ḥidmetine: ḥizmetine S3.

Mevālid-i Şelāse

Ol Hudā-yı mükerrirü'l-edvār
 Kādir ü ferd ü bāhirü'l-āşār

510 Mübdi^c-i nüh revāk u faşl-ı çehār
 Mūcid-i şeş-cihāt u heft-seyyār

Ḳudretidür hisābdan bīrūn
 Ḥikmetidür kıyāsdan efzūn

Zāt-ı pāki ne cismdür ne ʿarāz
 ʿArız olmaz işine gerd-i ğarāz

Ḳādir-i muṭlaḳ olduğına ilāh
 يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ güvāh

P 16^b

Dest-i şun^cı ne eylese ifrāz
 İtmez engüşt-i ʿa^cnı kimse dırāz

515 Zīr-i destindedür cihān dā'im
 كِي يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

Gāh terkīb ider gehī ifrād
 Gāh vīrān ider gehī ābād

M 13^a

Eyledikde ʿanāşırı peydā
 Tā mevālīde eyleye eczā

S3 14^a

Eyledi ol muḥavvilü'l-aḥvāl
 ʿUnşur-ı ḥāki merkez-i işḳāl

S1 19^a K 17^a

Mādan itdi biraz yirin mekşūf
 Rub^c-ı meskūnile budur ma^crūf

Ü1 19^a Ü2 14^a

520 Tā mevālīd ide anı mesken
 Nāṭıḳ u şāmīte ola me'men

^{509ab} {^{dk} Mevālid-i Şelāse N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; Mürekkebāt P; Mevālid-i se-gāne Ü2}

^{510b} mūcid-i: موجه M.

^{513b} [يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ : *Allah dilediğini yapar.* bk. Ekler: 12]

^{515a} zīr-i destindedür: zīrā üstindedür M.

^{515b} [يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ : *Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir.* bk. Ekler: 13]

^{519b} meskūnile: meskūn M.

S2 17^a S4 19^a N1 19^a V 19^a

Virmek için mürekkebâta revâc
Cem'-i ezdâd idüb yaratdı mizâc

Ma'deniyyât

Çıldı kibrît ü zıbaķı taş'îd
Heft-güne cevâhir itdi pedîd

Emr-i کان kânı eyleyüb icâd
Bu cevâhirle eyledi dil-şâd

Vârid oldı zemîne fermânı
Hırz-ı cân gibi hıfz ide kânı

N2 15^b

525 Şağladı sînesinde çün esrâr
Kimseye râzın eylemez izhâr

Böyledür böyle resm-i kîmiyâ-ger
Ser virür sırrını nihân eyler

Ol Hudâ-yı cevâd u berr ü kerîm
Hikmeti hâki eyledi zer ü sîm

Kimse vâķıf degüldür esrâra
Fâş itmez bu sırrı aġyâra

Kendü zu'mınca ʻağd idüb sîm-âb
Altun adın baķır ider ķallâb

530 Yok yire âteşe yaķub varı
Âhen-i serd dögmedür kârı

P 17^a

Her ne yazdıysa hâme-i taķdîr
Bozamaz anı hîle vü tedbîr

^{522ab} {^{dk} Ma'deniyyât N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; Mevâlid-i se-gâne P}

^{522b} itdi bedîd: N2 / pedîd: bedîd S1.

^{523a} [کن : Ol. Bk. Ekler: 3]

^{524b} kânı: anı Ü2, M / hırz-ı: hırz-ı S2.

^{525a} şağladı: şaldı N2.

^{526a} böyledür böyle: böyle böyle S3.

^{530a} âteşe: N2.

^{530b} âhen-i serd: âhen ü ser N2.

^{531b} hîle vü tedbîr: gizlik-i tedbîr P.

		<p>Ḥikmet-i Ḥaḫḫa eyleyen taḫlīd Bulur elbette nekbet-i cāvīd</p> <p>Dest-i iflās idüb anı maḡlūb Fāḫa vü faḫrile olur menkūb</p>
S1 19 ^b		<p>Hem nuḫūset tutub girībānın Ḥasret ü derdile virür cānın</p>
Ü1 19 ^b	535	<p>Şaḡiken ḫalmaz anda ʿizz ü vaḫār Öldürür āḫirinde semmü'l-fār</p>
S4 19 ^b N1 19 ^b K 17 ^b V 19 ^b		<p>Her ne deñlü iderse de iḫfā Büy-ı kibrīt anı ider rüsivā</p> <p>Ḳalb-zenlikde olsa da üstād Zikr-i ḫayrile kimse itmez yād</p>
S2 17 ^b		<p>Ḥāşılını iderse der-bāzār ʿİrzını taşlara çalar ʿayyār</p>
S3 14 ^b		<p>Ḥazret-i zü'l-celāl ve'l-ikrām Ḥalk içinde ider anı bed-nām</p>
M 13 ^b	540	<p>Ḥikmetin kimse eylemez ʿizʿān Ḳudreti ḫulzümüne yoḫ pāyān</p>
Ü2 14 ^b		<p>Mālikü'l-mülk-i bī-naẓīr oldur Şāh-ı şāhān-ı bī-vezīr oldur</p> <p>Ḥilʿat-ı feyzine olursa sezā Seng-i ḫārā daḫi geyer ḫārā</p> <p>Eyler esrār-ı ḫikmetin rüşen Āsumāndan inen çıkan yirden</p>

^{534a} Hem: Pes P.

^{534b} ḫasret ü derdile: ḫasret-i derdile N2; ʿusret ü derdile M.

^{535a} ʿizz ü vaḫār: ʿizz-i vaḫār N2.

^{536b} büy-ı: küy-ı N2 / anı ider: ider anı S1, S2, S3.

^{538b} taşlara: taşlar N2.

^{541b} Şāh-ı şāhān-ı: Şāh-ı şāhān u S3, S4, Ü1.

Nebātāt

N2 16 ^a		<p>Ḳudretiyle vüçüda geldi nebāt Kökleşüb yiryüzünde buldı şebāt</p>
	545	<p>Ebr-i luḡfı çü oldı feyż-nümā Virdi her bir nebāta neşv ü nemā</p> <p>Güyyiā itdi sünbül-i nev-ḡiz Ḥālıķı ḡamdına zebānını tiz</p> <p>İçlerinde yaratdı mihr-giyā Sebzeler dil-nişin olursa nola</p>
P 17 ^b		<p>Āşinādur nemāda ḡayvāna Ḥiç sebze olur mı biḡāne</p>
S1 20 ^a		<p>Bilki baḡzında ḡükm-i Yezdānī Vazḡ ider nice ḡiss-i ḡayvānī</p>
Ü1 20 ^a	550	<p>Beñzer insāna şüretā yabrūḡ Cismine gerçi nefḡ olunmadı rūḡ</p>
S4 20 ^a N1 20 ^a V 20 ^a		<p>Ḥiss-i naḡl u kedū nümāyāndur Pençe-i rez dıraḡta piçāndur</p> <p>Sūsen eyler sipāsını ezber Şanki bir şāḡir-i zebān-āver</p>
K 18 ^a		<p>Dergehinde benefşe bir bende Ḳad-ḡamīde daḡi ser-efkende</p>

^{544ab} {^{dk} Nebātāt N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2; - V }

^{545b} her bir: her S2.

^{547a} mihr-giyā: mehr-giyā N1.

^{547b} sebzeler: sebze-i S2, S3, M.

^{550ab} ↔ ^{551^{ab}} P.

^{550a} yabrūḡ: bī-rūḡ S1, M.

^{550b} rūḡ: şür S1.

^{551a} naḡl u: naḡl-ı S1, S2, S3.

^{551b} piçāndur: bī-cāndur M.

^{552b} Şanki bir: Güyyiā P / şāḡir-i: sāḡar-ı M.

^{553b} Ḥam-zede ḡāmet ü ser-efkende P / ḡad-ḡamīde: ḡad-ḡamīde S4, N2.

Bāğda var idüb gül-i sūrī
 ̖udretidür belī kulī şehri

S2 18^a

555 Neşr-i ʿıtrile hikmetin izhār
 Eyledi gülşen içre hep ezhār

Sebzeler gerçi oldılar bī-sāk
 İtdiler hizmetinde şedd-i niṭāk

Dergehine koyub ruḥ-ı ihlāş
 Buldılar her birisi nice havāş

Bir ayak üzre cümleten eşcār
 Bārgāhında oldı hizmet-kār

Oldılar çünkü s̄ābitü'l-aqdām
 Hılʿat-ı sebzile ider ikrām

S3 15^a

560 Ger şecer olmasa yirinde muḳīm
 Erre-i ḳahr iderdi anı dü-nīm

Reh-revān-ı hidāyete Yezdān
 İtdi her bir dıraḥtı seng-i nişān

Naşihat ez zebān-ı serv

Ü2 15^a

Servi gör Ḥaḳḳı eyleyüb tevḥīd
 Barmağın ḳaldurur ider tehdīd

N2 16^b, M 14^a

Ki ey reh-i Ḥaḳda kūr olan nādān
 Tīh-i ʿişyānda zār u ser-gerdān

S1 20^b

Tā-be-key bunca ḡaflet ü idbār
 Nice bir böyle bī-hüde reftār

^{554a} gül-i: naḥl-ı V.

^{554b} kulī: gül-i S1, S3, Ü2.

^{555a} hikmetin: ḳudretin P.

^{558a} ayak: ayag Ü2.

^{560b} anı: - N2.

^{561b} her bir draḥtı: هر بر شئی S3 / her bir: her M.

^{562ab} {^{dk} Naşihat ez zebān-ı serv N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V }

^{562a} Ḥaḳḳı: Ḥaḳḳa Ü1 / tevḥīd: temcīd P.

^{562b} barmağın: parmağın M.

^{564b} Nice bir: Tā-be-key P / bī-hüde: bī-hüde S3.

- P 18^a Ü1 20^b 565 Yeter olduñ yeter hevāya esīr
Bād-peymālīk eyledi seni pīr
- S4 20^b N1 20^b V 20^b Mū-yı ser çün şükūfe-i bādām
Yekser-i mūy sende yok ārām
- Bu tezelzül seni ider ber-bād
Sūd virmez şoñunda biñ feryād
- Ƙad u Ƙāmet çeküb çenar-āsā
Ĥāşılıñ ellerüñde cümle hevā
- Şābit ol rāh-ı Ĥağda çün ‘ar‘ar
Tā ziyān itmesün saña şarşar
- K 18^b 570 Rūz-ı ferdāyı eyle endīşe
Nağl-ı ‘ömre toğunmadan tīşe
- Rağmet-i Ĥağdan olmayub me’yūs
Ol hemīşe rızāsına me’nūs
- S2 18^b Ol ĥağā-püş u ferd ü ĥayy u şamed
Eylemez muğlişanı şıfru’l-yed
- Fāliķu’l-ğabb ve’n-nevā oldur
Ĥālīķu’l-arz ve’s-semā oldur
- Ĥāk u eflāki eyleyen tertīb
Mā vü tıyna odur viren terkīb

Ĥayvānāt

- 575 Ƙudretiyle yaratdı ĥayvānı
Žamm idüb birbirine erkānı
- İtdi ĥassās anı daği nāmı
Hem irādetle Ƙıldı ikrāmı

^{566a} çün: حون M.

^{568b} cümle: N2.

^{570b} toğunmadan tīşe: toğunmasun pīşe S3.

^{571b} Ol hemīşe: Rūz u şeb ol P.

^{572a} ĥağā-püş u ferd: ĥağā-püş [u] ferd S3 / ferd ü ĥayy: ĥayy ü ferd P.

^{575ab} {^{dk} Ĥayvānāt N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; Ĥayvān P}

		İtdi nev ^c in Hūdā-yı bī-enbāz Bu fuşūlile ğayrıdan mümtāz
		Ol Hūdāvend-i bī-şebīh ü ^c adīl Rāzıķ-ı mār u mūr u peşşe vü pīl
S1 21 ^a		Herkesüñ rızķın eyleyüb taķdīr Hilķatin şoñra eyledi taşvīr
Ü1 21 ^a	580	Rızķı vaķtı ile ider īşāl Sūd-mend olmaz aña isti ^c cāl
N1 21 ^a S3 15 ^b S4 21 ^a V 21 ^a		Rūzı maķsūmdan mezīd olmaz Sa ^c y u ğūşış aña müfīd olmaz
P 18 ^b N2 17 ^a		Yoķ iken anı var iden Mevlā Kesmez anuñ kifāfını kaçā
Ü2 15 ^b		Süfre-i hāki eyleyüb mefrūş Āsumān oldı aña bir ser-pūş
		Hilķat-ı Ādem ^caleyhisselām
		Ol Hūdā-yı kerīm ü fāyız-i cūd Māni ^c ü mu ^c ṭī vü müfīz ü cūd
	585	Ğayb-dān u mükerrerü'l-edvār Merḥamet-kār u fā ^c il-i muḥtār
M 14 ^b		Mesned-ārā-yı kürsī-i īcād Tuḥm-pāş-ı zemīn-i isti ^c dād

^{578b} mūr u peşşe: mūr [u] peşşe M.

^{579a} rızķın eyleyüb: rızķını idüb P.

^{579b} eyledi: eyleyüb N2 / şonra eyledi: şonra eyledi şonra + S2 / Hilķatin: Hilķatin S2.

^{581a} Rūzı: Rūz-ı S3.

^{583b} Eyledi çarḥı ğūyiyā ser-pūş P.

^{584ab} {^{dk} Hilķat-ı Ādem ^caleyhisselām N1, M, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; Āferīden-i Ebu'l-beşer Ādem ^caleyhisselām Ü2; Şıfat-ı Ādem ^caleyhisselām K}

^{584a} Māni^c ü mu^cṭī: Māni^c [ü] mu^cṭī S3 / fāyız-i cūd: fāyız ü cūd S4.

^{584b} ↔ 585^a N2.

^{585a} Ğayb-dān u mükerrerü'l-edvār: Ğayb-dān [u] mükerrerü'l-edvār Ü1.

K 19 ^a	Vāhid ü ferd ü mücidü'l-eşyā Ders-āmūz-ı عِلْمَ الْأَسْمَاءِ
	Ser-be-ser mümkināt aña maqđūr كُنْتُ كَنْزًا hazīne ol gencūr
S2 19 ^a	Ḥazret-i bī-niyāz u pür-ikrām Şāmilü'l-luṭf u kāmilü'l-in'ām
590	İtdi ḥayvānı zübde-i a'yān Oldı insān-ı 'ayn aña insān
	Dest-i şun'ıyla ol ḥakīm ü ḳadīr Tıynet-i Ādemi idüb taḥmīr
	Tā ki vaḳ'ını fehm ide 'ālem Didi طينة آدم
	Nefḥ-i rühile eyleyüb berter İtdi tāc-ı ḥilāfeti ber-ser
S1 21 ^b	Ḥikmet-ārā-yı جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ Ḳıldı ḥayl-i melā'ike anı 'arż
595	اسْجُدُوا emri ile ḳıldı ḥiṭāb Tāḳ-ı ebrūsın eyleyüb miḥrāb
	Secde-borden-i Melāike
S4 21 ^b v 21 ^b	Piş-gāh-ı şafīye nāşıye-sā Oldılar cümle şāfiyān-ı semā

587a ferd ü: فرود M.

587b [عِلْمَ الْأَسْمَاءِ : ...isimlerini öğretti. bk. Ekler: 14]

588b [كُنْتُ كَنْزًا: Ben bir hazine idim. bk. Ekler: 15]

589ab - P, N2, Ü1.

589a bī-niyāz u: bī-niyāz-ı S1.

590ab - P, N2, Ü1.

591ab {^{dk}Ḥilkāt-ı Ādem 'aleyhisselām P}

592b [خمرت طينته آدم : Ādem'in çamurunu yoğurdu. bk. Ekler: 16]

594a [جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ : Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım. bk. Ekler: 17]

594b İtdi ḥayl-ı sürüşa anı 'arż P.

595a ↔ 595^b P.

595a [اسْجُدُوا : Secde ediniz. bk. Ekler: 18]

595b eyleyüb: eyledi S2.

596ab {^{dk}Secde-borden-i Melāike N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; Secde-borden-i Firişteğān P; Secde-kerden-i firişteğān mer Ādem rā Ü2}

Secde nā-kerden-i Şeytān

Ü1 21 ^b	İtdi Şeytān ibā vü istikbār Bir bahāne خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ
N1 21 ^b	Ebter ü cāhil olmağıla la'īn Arza kıldı خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ Bir işe lāhik olsa hükm-i ezel İtirāza qalur mı hiç maḥal
600	Her neye şadır olsa emr-i Hudā Anda 'özü ü bahānedür bī-cā
P 19 ^a	Kāf-ı kāfir gibi olub ser-keş Aşlı nār oldu āhiri āteş
S3 16 ^a	Olmuşiken yiri behişt-i berīn Çıkdı اَخْرُجْ du'āsı ile la'īn
N2 17 ^b	Menzil-i kurbdan olub maṭrūd Tā-be-maḥşer recīm ü hem merdūd
Ü2 16 ^a K 19 ^b	Kibr ü 'ucb itdi anı nā-fermān Yoq 'aceb dinse nāmına Şeytān
605	Kimde kim olsa zerre deñlü gurūr Olur elbette 'ākıbet maḥhūr
S2 19 ^b	Ādem oldur ki ola ḥāk-nihād Ādem olmaz iderse kibr ü 'inād

^{597ab} {^{dk} Secde nā-kerden-i Şeytān N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; Secde nā-kerden-i İblīs P}

^{597b} [خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ : ... *beni ateşten yarattın*. bk. Ekler: 19]

^{598b} [خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ : *Onu ise çamurdan yarattın*. bk. Ekler: 19]

^{599ab} ↔ 600^{ab} P.

^{599a} Bir işe: Her neye P.

^{600a} Her neye: Bir işe P.

^{601b} āhiri: اٰخِرِيْنَ S2.

^{602b} [اَخْرُجْ : *Hemen çık!*/bk. Ekler: 20]

^{603a} kurbdan: kudsden P.

^{603b} recīm ü hem merdūd: recīmdür merdūd P.

^{606b} Dīvdür şāhib-gurūr u 'inād P.

Ḥākī olmağla ādem-i muhtār
Ḥāk-pāyını kıldı nāşiye-zār

İtdiler hep firiştegān tekrīm
Cān u başile secde-i taʿzīm

Hubūt-ı Ādem ʿaleyhisselām

S1 22^a M 15^a

Ḥāzret-i zū'l-celāl-i bī-hemtā
Didi zürriyetine كَرَّمْنَا

610 Şānını yek-be-yek idüb tafsīl
İtdi cümle melā'ike tafđīl

S4 22^a V 22^a

Ḳıldı tā ḳadri olmaya pinhān
Āsumān u zemīni bir mīzān

Ü1 22^a

Ādemüñ ḳadri olmağıla füzūn
Ḳaldı aʿlāda keffe-i gerdūn

N1 22^a

Keffe-i ḥākde idüb ārām
Yaʿnī şahn-ı zemīni tutdı maḳām

İndi Ādem şafī ʿaşā der-kef
Līk oldı hübūtı aña şeref

615 Zāhirā āsumāndan itdi nüzül
Maʿnīde lā-mekāna buldı vuşül

Meskeni oldı gerçi menzil-i üns
Pīş-gāhında cümle maḥfil-i ḳuds

^{608a} firiştegān: firiştelar P.

^{609ab} {^{dk} Hubūt-ı Ādem ʿaleyhisselām N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; Hubūt-ı Ādem-i Şafī ez Āsumān
be zemīn Ü2}

^{609b} [كَرَّمْنَا : ... üstün kıldık. bk. Ekler: 21]

^{610a} tafsīl; tafđīl N2, M.

^{610b} cümle: ḥayl-i P.

^{612a} olmağıla: oldı ḳünkü P.

^{612b} aʿlāda: bālāda P.

^{613b} İtdi şahn-ı zemīni yaʿnī maḳām P.

^{614a} İndi: İtdi K / ʿaşā-der-kef: اصادد كوت N2.

^{615b} vüşül: fuşül N2.

- Ḥāşıl olduḡda ḡurb-ı rūḡānī
Māni^c olur mı bu^d-ı cismānī
- P 19^b** Āfitāb-ı hüviyyet-i Yezdān
Dūr u nezdīke oldu nūr-efşān
- Cümle eşyā aña mazāhirdür
Nūr-ı ḡūr zerre zerre zāhirdür
- 620 Bil ki nūrı düşer keşife mezīd
Bedr olur meh güneşden olsa ba^cīd
- K20^a** Āfitāb u ḡamerden añla mişāl
Hīḡ yeksān olur mı bedr ü hilāl
- N2 18^a** Şuretā eyledikde nez^c-i libās
İtdi tāc-ı ḡilāfeti ilbās
- S2 20^a S3 16^b** Cevher-i ‘aḡla eyleyüb me’nūs
Ḳıldı aña meşā^ciri cāsūs
- S1 22^b** Tā ki mechūlı ide isti^clām
Lezzet-i ‘ilmile ola ḡoş-kām
- Ü2 16^b** 625 Ehl-i dāniş olur olan insān
Cāhilüñ nāmına dinür ḡayvān
- S4 22^b V 22^b** ‘Āḡile bes degül mi ‘ār tamām
Ḥırsile ḡükile ola hem-nām

Ḳuvvet-i Sāmi^ca

- Ü1 22^b** Ḳudretiyle yaratdı ālet-i ḡuş
Ḳuvve-i sem^ci eyleyüb mengüş

^{617a} ḡurb-ı rūḡānī: ḡurb-ı raḡmānī N2.

^{617b} Māni^c: Reh-zen P.

^{618b} Dūr u nezdīke: Dūr [u] nezdīke S2, M.

^{622a} eyledikde: gerçi itdi P.

^{622b} İtdi: Ḳıldı P / ilbās: libās N2.

^{623b} Ḳıldı: İtdi P.

^{624b} ‘ilmile ola ḡoş-kām: dānişile şīrīn-kām P.

^{626b} ḡükile: S3.

^{627ab} {^{dk} Ḳuvvet-i Sāmi^ca N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V }

^{627b} eyleyüb: eyledi P / mengüş: der-ḡuş S1

Keyfiyyet-i şünüden

N1 22^b

Ḳar^c u ḳam^cile şavt olub ḥāşıl
Sem^ca olur hevā ile vāşıl

Ḳuvvet-i sāmi^ca olub çālāk
Pīş ü pesden ider anı idrāk

630 Şeş-cihet aña oldı çün yeksān
Cümleden berter eylemiş Yezdān

İtdi bākī ḥavāsdan a^clem
Ḥiss ider ‘ilm ü ḥikmeti her dem

M 15^b

‘İlmi efzūn olan muḳaddemdür
Baḳ ḥavās içre gūş aḳdemdür

‘İzzet-i sem^ce bir ḳavī bürhān
Gel işit anı eyle hem ‘iz^cān

Ger aşamm olur ise māder-zād
Ebkem olmaḳ olur aña mu^ctād

P 20^a

635 Ḥikmet-i Ḥaḳ ile olan ebkem
Zāhirā oldı ‘illet aña şamem

Ser-be-ser ger olursa gurbe seffīd
Sem^cden oldaḥi olur nevmīd

Ger olursa bir iki mūyı siyāh
Şavtı idrāk idüb olur agāh

K 20^b

Oldı her bābda sūtūde-kemāl
İştihāra sebebdür istikmāl

^{628ab} {^{dk} Keyfiyyet-i şünüden N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; Keyfiyyet-i şünüden-i aşvāt Ü2; - P}

^{629a} olub: olur P.

^{630a} aña oldı çün: oldı çün aña P.

^{631a} bākī: sā’ir P.

^{631b} Ḥiss: Fehm P / ‘ilm ü ḥikmeti: ‘ilm [ü] ḥikmeti S2, S3.

^{632a} ‘ilmi: ‘ilm-i M.

^{632b} aḳdemdür: muḳaddemdür S3.

^{635b} şamem: aşamm S1 / oldı ‘illet: illet oldı S2, S3, K.

^{636a} ger olursa: olursa ger P / ger: - S2, S3.

^{638b} iştihāra: استهاده N2.

S1 23 ^a		<p> ̖uvve-i sem^{ci} olmağın ekmel ̖rad اسمع من قراد oldu meşel </p>
S2 20 ^b	640	<p> Ni^cmet-i Hađđa Őukr vācibdür HāŐa sem^{ca} dağı münāsibdür </p>
S4 23 ^a N2 18 ^b		<p> Ni^cmet-i sem^{ca} kim olur kāfir H^{ar} u Şağır olur dem-i āđır </p>
Ü1 23 ^a		<p> GūŐmāle sezādur ol nādān Ni^cmet-i sem^{ci} itmeye iz^{an} </p>
N1 23 ^a V 23 ^a		<p> İstimā^c itmeyüb dürtüst ü Őavāb GūŐ ide nađmehā-yı çeng ü rebāb </p>
S3 17 ^a		<p> Hāne-i sem^{cini} ider mi ğayūr Pür-hevā hemçü kāse-i řanbūr </p>
	645	<p> Hep hevādur Őadā-yı mūsīķār Diñlemez anı merd-i dāniŐkār </p>
Ü2 17 ^a		<p> Őüretā gerçi hāne-i zenbūr Bī-halāvet derūnı tobtolu Őūr </p> <p> Maⁿide olsa Őāhibü'l-edvār Važ^c u řavrı hele degül hemvār </p> <p> Zīr ü bem itse nađmesin řavvāl Geh řabā eyleyüb gehī ^cuzzāl </p> <p> Ney gibi kārını ider berbād Bī-nevālīđdan olamaz āzād </p>

^{639a} olmağın: oldu P.

^{639b} قراد : قراط P, S1, S2, S3, S4, N2, Ü1, V, M; [اسمع من قراد : *Maymundan dinle*. bk. Ekler: 22]

^{641a} sem^{ca}: gūŐa; olur: ola P.

^{641b} H^{ar} u Şağır: H^{ar} [u] Şağır S4.

^{643a} itmeyüb: eyleyüb N2.

^{643b} çeng ü rebāb: çeng [ü] rebāb M.

^{644a} sem^{cini}: gūŐını P.

^{646a} zenbūr: řenbūr M.

^{647a} Maⁿide olsa: Olsa maⁿide P.

^{647b} Važ^c u: řarz u P.

^{649b} Bī-nevālīđdan: Bī-nevālīđda K.

- 650 Düşmeye kısmetine habbe-i sîm
Bir nefesde iderse biñ taqsîm
- El ucıyla tutar neyi neyzen
Eylemez anı gerçi zir-efken
- P 20^b Râst-hemdem degildügin iş'âr
Eylemez mi nigâhı düşmen-vâr
- Bî-meâl olduĝın zarîfâne
Gösterür barmaĝıla yârâna
- S1 23^b Göz ucıyla baĝub ider iĝmâz
Cünbişi ĝod 'alâmet-i i'râz
- M 16^a K 21^a 655 Aşlı yoĝdur uşülüñ eyleme şek
Şu'belerdür ki baĝlamış tablek
- S4 23^b Meclise her kaçan iderse ĝudüm
Zaĝmesi şüm u ĝarbesidür şüm
- S2 21^a Ü1 23^b Yüz kızardur su'al için deffâf
Her sözünde hezâr kizb ü ĝilâf
- N1 23^b V 23^b Kendü zu'mınca ĝayli kâm almış
Şeş-der-i dehr içinde pül delmiş
- Deffin eyler yüzine hemçü niĝâb
Ya'nî kâr-ı bedinden itdi ĝicâb
- N2 19^a 660 Ğarb-ı destile eyledikce su'al
Âb-ı rüyına def olur ĝırbâl

^{650a} düşmeye: düşmese M.

^{653a} olduĝın: olduĝın K.

^{653b} barmaĝıla: parmaĝıla M.

^{654ab} P nüshasında bu beyitten sonra aşıĝıdaki beyit yer almaktadır:

Anladı olduĝımı bî-ĝâşıl

Terk iderdi velî elinde degül P.

^{655b} tablek: taplek S4.

^{656ab} - P.

^{656b} şüm u ĝarbesidür: şüm [u] ĝarbesidür S2.

^{659a} yüzine: S2.

Perde perdāz olanda sanṭūrī
Mātem eyler bulunduđı sūrı

Hezl idüb ehl-i meclisi her bār
Herkesē şanṭatıyla tahta çalar

Başladıqda nevāzişe ṣavvād
Ḥayli naqş-ı ğarīb ider bünyād

Ṣömr-i zāyiṣ-şude gelüb yāda
Hem telef-kerdedür hevā-dāda

S3 17^b

665 Resm idüb ṣūda bir nice mıştar
Zāyiṣatını tā ide defter

Ḥāme-veş destine alub mızrāb
Ḍarb u taqşımı ile ide ḥisāb

Ü2 17^b

Bir eli resm ider birisi şumār
Devr idüb dem-be-dem kıllur tekrār

Gördi kārını perdeden bīrūn
Zāyiṣatı ḥesābdan efzūn

P 21^a S1 24^a

Ey dirīğā diyü idüb feryād
Maṣnīde ṣāqılı ider irşād

670 Muṭrib alsa kenārına ḵānūn
Dīv-i fersā gibi olur mecnūn

S4 24^a

Elleri mū-be-mū olub lertzān
Gāh feryād ider gehī efgān

^{661a} olanda: olinca N2.

^{661b} bulunduğı: bulundığı K.

^{664b} kerededür hevādāda: kerde der-hevā-dāda Ü1, Ü2 / hevā-dāda: hevāda P.

^{665b} tā ide: yād ide M / defter: ezber P.

^{666b} Ḍarb u taqşımı: Ḍarb [u] taqşımı: S1.

^{667a} ider: idüb Ü1.

^{667b} idüb: ider P.

^{668a} Gördi kārını: Yoqladı kārı P.

^{669a} diyü: deyü Ü2.

^{670a} alsa: olsa S1.

^{671a} olub: olur S1.

Ü1 24 ^a K 21 ^b	Çehresini hırās ider anuñ Müyımı şan tırās ider anuñ
N1 24 ^a V 24 ^a	Qavli fiçline uymayan aḥmāk Dinse mecnūn ‘aceb midür el-ḥak
S2 21 ^b	Qavl-i sāzendeyi iden ıŝgā Sem‘inüñ ḥükmin eylemez icrā
675	Ol semī ^c ü baŝīr-i bī-noqŝān Ni‘met-i sem‘i eyleyen iḥsān Gūŝı ḥalq itdi cümleden aqdem Tā ki gūŝ idesin ‘ulūm u ḥikem

Quvvet-i Bāŝıra

	Ol Ḥudā-yı baŝīr-i bī-ālet Kār-sāz u ḥidīv-i bī-‘illet
M 16 ^b	Nūr-baḥŝende-i dil-i bīnā Meŝ‘al-efrüz-ı qubbe-i mīnā
N2 19 ^b	Reh-nümāyende-i ulū’l-ebŝār ‘İbret-endūz-ı çeŝm-i istibŝār
680	لنُ تُرَانِي serā-yı Tūr-ı kelīm Nūr-gerdān-ı nār-ı İbrāhīm انظروا senc-i ālem-i bālā Sürme-sāyende-i dil-i a‘mā Quvve-i bāŝıra idüb iḥsān Ādemi kıldı zübde-i a‘yān Yazdı gūyā ki ḥāme-i ĩcād Bir elif üzre ser-nigūn iki ŝād

^{675a} baŝīr-i bī-noqŝān: baŝīr ü bī-noqŝān N2, Ü2

^{676a} Rütbe-i gūŝı eyledi aqdem P.

^{677ab} {^{dk} Quvvet-i Bāŝıra N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{677b} kār-sāz u: kār-sāz-ı S3, S4.

^{679a} ulū’l-ebŝār : uli’l-ebŝār S2, N2 / reh-nümāyende-i: rü-nümāyende-i M.

^{680a} [لنُ تُرَانِي : *Bana (kendini) göster.* bk. Ekler: 23]

^{681a} [انظروا : *bakın.* bk. Ekler: 24]

Keyfiyyet-i dīden

S1 24 ^b	Karşusunda olursa ger mabşar Tīr-āsā çıkub şu ^c ā ^c -ı başar
685	Bī-tevaqquf ider anı āmāc Hissī ya ^c ni teķābüle muhtāc
P 21 ^b S3 18 ^a S4 24 ^b	Der-miyān olmadıkca ber-şeffāf Bī-gümān nūr-ı dīde olmaz şāf
Ü1 24 ^b	Olsa manzūr olan göze nezdīk Dīde idrākden olur tārīk

İhtilāc-ı dīde

N1 24 ^b Ü2 18 ^a V 24 ^b	Dīde şebbāz-veş olur perrān Oldı şebbāli fi'l-meşel müjgān
---	---

Sebeb-i zaḥm-ı çeşm

K 22 ^a	Ger ta ^c accüble vāqī ^c olsa nazar Mubşara göz diküb eşer eyler
690	‘Aynı ile o tīr-i āteş-gün Bir nazarla bunu ider ma‘yün
S2 22 ^a	Ḳuvvet-i rūḥdan olunca bu ḥāl Ne ‘acebdür dinilse ‘ayn-ı kemāl
	‘Ayn-ı Ḥaḳ olduğına oldu güvāh Güfte-i ḥazret-i ḥabīb-i İlāh

^{684ab} {^{dk} Keyfiyyet-i dīden N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; Keyfiyyet-i dīden-i çeşm P; Keyfiyyet-i dīden-i dīde Ü2}

^{685b} Hissī ya^cni: Ya^cnī ḥissī P.

^{686ab} {^{dk} Keyfiyyet-i dīden-i çeşm P}

^{687a} olan göze: dīdeye P.

^{687b} Dīde: anı P.

^{688ab} {^{dk} İhtilāc-ı dīde N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; Perrān-i çeşm Ü2; - P}

^{688a} Perrān: بران M.

^{688b} müjgān: N2.

^{689ab} {^{dk} Sebeb-i zaḥm-ı çeşm N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{690b} bunu: büyü S2 / bunu ider: ider anı P.

^{691a} rūḥdan: nefsdan P.

^{692a} olduğına: olduğuma K.

Görinür fi'l-ḥaḳīḳa re'yü'l-ʿayn
Kāh-ı teṣrīḥ-i mecma'ü'n-nüreyn

Vaḥdet-i mubṣara bu oldı mu'īn
Çeşm iki olsa da olur yek-bīn

695 Kec-naẓar çeşmine elif bādır
Rāst-bīn dīdesinde yek-tādır

Biri bir bilmedür ṣaḥīḥ idrāk
Biri iki gören ider iṣrāk

Ni'emetüñ şükrini iden ʿāḳil
Göz göre bundan ola mı ğāfil

N2 20^a Baḳmaḳ için yaratdı Ḥaḳ dīde
Līk bī-cā degül pesendīde

S1 25^a Dīdesiyle egerçi ğāv baḳar
Fā'ide ne bulunmadıḳca şemer

700 Maḳşadı olmağıla āb u giyā
Bir baḳar kör dinür aña meşelā

S4 25^a M 17^a Baḳmadan ʿibret almadur maḳşūd
Çıḳsun ol dīde kim ola bī-sūd

Ü1 25^a Görmeden bilmek oldı çünkü murād
Gözliye gizli yoḳ dimiş üstād

P 22^a N1 25^a V 25^a Aç gözüñ bir hoş eyle hem iz'ān
Oldı her zerre āfitāba nişān

Baḳma nā-maḥreme şaḳın zīnhār
Maẓhar-ı ḳahr ider seni ḳahhār

^{695b} dīdesinde: dīdeside M.

^{697ab} {^{dk} Naşīḥat u pend P}

^{699b} şemer: eşer K; beşer M.

^{700a} āb u giyā: āb [u] giyā M.

^{702b} gözliye gizli: gözliye gizlü S2; gözliye: gözliye S3, S4, K.

^{703a} Aç: N2.

^{704a} zinhār: zīnhār S1.

705 Olma hem-kāse ecnebiyle müdām
Duĥter-i rez daĥi olursa ĥarām

K 22^b

Kendü ẓulmet-serāyuñ it rüşen
İtme her semte gözlerüñ revzen

S3 18^b

Bāġ-ı çeşmiñe girmesün nādān
Ĥār u ĥasdan getürme aña ziyān

S2 22^b Ü2 18^b

Göz tiküb her ĥasīseye çün zen
İtme her t̄ara çeşmiñi sūzen

Mīl-veş göz qarardub eyleme tār
Sürme daĥi olursa eyle firār

Ḳuvvet-i Şämme

710 Ol Ḥudāvend-i bī-zevāl u qādīm
‘Āmmü’l-lutf ve’n-nevāl u kerīm

Nāfe-perdāz-ı āhuvān-ı Ḥoten
‘İtr-āmīz-i gonçehā-yı çemen

Āteş-efrüz-ı micmer-i ĥürşīd
‘Ūd-süz-ı bezim-geh-i Nāhīd

Aĥker-endāz-ı kāse-i gerdün
Bū-şināsende-i meşāmm-ı derün

S1 25^b

Āferīnende-i şemāme-i gül
Ġāliye-sā-yı turre-i sünbül

715 Müşg-sāz-ı hevā-yı bād-ı şabā
Eyledikde dimāġ-ı laĥlaĥa-sā

^{705a} olma: oldı S1.

^{706a} it: - K.

^{707a} çeşmiñe: çeşmile S3.

^{708b} t̄ara: nāra M.

^{709a} qarardub: qararub M.

^{710ab} {^{dk} Ḳuvvet-i Şämme N1, P, M, K, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; Ḳuvvet-i Sāmi‘a S1}

^{710a} bī-zevāl: N2.

^{711b} gonçehā-yı çemen: gonçe-i gülşen P

^{715b} laĥlaĥa: faĥlaĥa S1, N1; naĥnaĥa N2.

S4 25 ^b		<p>Ḳuvvet-i şāmme idüb in‘ām Ādemi kıldı mazhar-ı ikrām</p> <p style="text-align: center;">Keyfiyyet-i bû-giriften</p>
N2 20 ^b Ü1 25 ^b		<p>Beyni içre yaratdı şun‘-ı ġarīb İki ḳuvvet ki tā dimāğa ḳarīb</p>
N1 25 ^b V 25 ^b		<p>Her biri başka çün ser-i pistān Şekl ü uslûb u vaz‘da yeksān</p> <p>Bār-ı bûya hevā olub ḥammāl Āḥir ol ḳuvvete ider İşāl</p>
P 22 ^b	720	<p>Kār u bārın hevā idüb itmām Ḥiss idüb ḳuvvet eyler istişmām</p> <p>Her ne deñlü olursa rāyiḥa-rīz Derk ider buyını ḳılır temyīz</p> <p>Şāmme ile olur be-vech-i ḥasen İntizām u nizām-ı mülk-i beden</p>
K 23 ^a		<p>Büyı hoş şey’e eyleyüb raġbet Eyler anı bahāne-i şihḥat</p>
M 17 ^b		<p>Büy-ı mekrūhdan ider perhīz Olmaya tā bedende şūr-engīz</p>
S2 23 ^a	725	<p>Nā-muvāfiḳla olamaz me’nūs İtdürür girye nāle aña ‘aṭūs</p>

^{716a} şāmme: şāmmeyi S1; şammei S2.

^{716b} kıldı: itdi P.

^{717ab} {^{dk} Keyfiyyet-i bû-giriften N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{717b} tā: - M / tā dimāğa: birbirine P.

^{720a} Kār u bārın çün ide itmām P / Kār u bārın: Kār-ı bārın S4.

^{720b} Ḥiss idüb: Derk idüb P.

^{721b} Ḥiss ider yek-be-yek idüb temyīz P.

^{722ab} {^{dk} Lüzüm-i Şāmme P}

^{722b} İntizām u nizām: İntizām [u] nizām S2, S3.

^{723a} Çünkü hoş büya eyleye raġbet P.

^{724a} Büy-ı: Büyı S2, V / mekrūhdan ider: nā-ḥoşdan eyleyüb P.

^{724b} Olmaya tā: İtmez anı P.

^{725ab} {^{dk} Nükte P}

Büy-1 gülden dimāğ olur mesrūr
Tuzlu şular töker velī bī-şūr

Ağladursa zükām-ı muṭādī
Giryesi līk girye-i şādī

S3 19^a Ü2 19^a

Şerbet-i büy-1 gülle şaḥş-ı dimāğ
Eyler ekşer ruṭūbet istifrāğ

S1 26^a

Rāyiḥa ger ola keşīr ü ḳalīl
Ḥālīḳı ḳudretine oldı delīl

730

Sünbül ü gül ki oldılar hem-bāğ
Būlarından bulur çü şemme dimāğ

S4 26^a

Her birinden zuhūr iden her büy
Benzemez birbirine yek ser-i mūy

Ü1 26^a

‘Anber ü ‘ūdı eyleseñ tebḥīr
Büy-1 ‘ūda uyar mı büy-1 ‘abīr

N1 26^a V 26^a

Māye-i nāfe oldı ḥūn-ı ciger
Ḳıl taḳar burnına anuñ ‘anber

Olmasa ger irādet-i muḥtār
Hīç olur mıydı muḥtelif āşār

735

Cümlesi şun^c-ı zāt-ı aḳdesdür
Şemme-i luṭfı ‘āleme besdür

Ḳuvvet-i zā’iḳa

N2 21^a

Ol Ḥudā-yı ‘azīz-i bī-hem-tā
Ḥālīḳ-ı bī-şebīh-i arz u semā

P 23^a

Lezzet-efzā-yı ḥāṭır-ı āgāh
Telḥ-kāmī-resān-ı her güm-rāh

^{726b} tuzlu: tuzlu S4 / töker: döker M, S3.

^{727b} Giryesi līk: Līk ol girye P.

^{730a} Sünbül ü gül : سنبل دكل M.

^{732a} eyleseñ: itseler P.

^{736ab} {^{dk} Ḳuvvet-i zā’iḳa N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{736a} ‘azīz-i: ḳaviyy-i P; ‘azīz ü S3.

^{736b} Bāhirü’l-luṭf u şāmilü’l-ālā P.

Zevk-bahş-ı derûn-ı dânişver
Çâşnî-rîz-i kâ-m-ı şehd ü şeker

Eyleyen şükri şekkerin helvâ
Eyleyen küfri semm ü renc ü anâ

K 23^b 740 Kând iden gâhî mîve-i şabrı
Nüş-ı dârû iden gehî zehri

Şerbet-i kahrıdur kerem-âmîz
Dârû-yı luţfidur şifâ-engîz

S2 23^b Kuvvet-i zâ'ikâ idüb a'câ
Âdemi itdi şükri gūyâ

Keyfiyyet-i çâşnî-giriften

Çün mezûkât ide dehânda karar
Eyler aña ruţubetin îşâr

S1 26^b Bedreka eyleyüb lu'abı aña
Gavr ider ka'rına dilüñ gūyâ

745 Çâşnisini zevk idüb kuvvet
Hiss ider ta'mını o dem elbet

S4 26^b Nüş u zehri ki eyleye iz'an
Farq ider her ne ise sūd u ziyân

M 18^a Ü1 26^b Sūd-mend olanı ider muhtâr
Pes muzırrdan kaçub olur bîzâr

N1 26^b V 26^b Çün zebân zevkile kıılır ülfet
Düşmüş efvâha kesb idüb şöhret

^{738b} Çâşnî-rîz-i : Çâşnî-zîr-i M / kâ-m-ı: gâ-m-ı Ü1.

^{739a} şükri şekkerin : N2.

^{740b} Nüş-ı dârû: Nüş-dârû Ü2.

^{743ab} {^{dk} Keyfiyyet-i çâşnî-giriften N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; Keyfiyyet-i zevk P }

^{743a} dehânda: dehende P.

^{744b} ka'rına: umkına P.

^{745b} ta'mını: S3.

^{746ab} {^{dk} Lüüzüm-ı zâ'ikâ P }

^{746a} nüş u zehri ki: nüş-ı zehri çü S1 / nüş u zehri: nüş-ı zehri N2.

^{746b} ider: - S2, S3 / ise: olsa P.

^{747a} ider: idüb P.

S3 19^b Ü2 19^b

Böyle bir zevk kim ola tenhā
Dil diker ağza eylesün iḥfā

750 Her ne zevk eylese ide tecvīz
Dillenür belki eylesün perhīz

Eyler āḥir Ḥakīm anı inkār
Haẓm olunmaz bu vaż^c-ı nā-hem-vār

Ağzuñı her dem eyle şekker-ḥā
Bir yiyüb biñ şükür ider dānā

Gerçi kütiledür kıvām-ı beden
İhtiyātı şaşın koma elden

Oldı ḥimye çü re's-i küll-i devā
Tuḥmedür tuḥm-ı derd ü māye-i dā

P 23^b

755 Az ile it kanā^cat eyleme āz
Kıl ḥelāli ḥarāmdan mümtāz

N2 21^b

Gör ki ğırbāl olur ḥarīf-i temiz
Āsiyānuñ başı olur kārīz

K 24^a

Nān-ı ḥuşkile dīde-i giryān
Berr ü bahre ider seni sulṭān

Ḳūt için ğayre olmadan muḥtāc
Günde biñ kerre yıgdür ölmek ac

S1 27^a S2 24^a

Münkatı^cdur saḥā-yı merd-i le'īm
Ġayr-ı memnūndur ʿaṭā-yı kerīm

760 Āb-ı Hızır için olma minnet-dār
Öldürür minnet ādemi her-bār

^{749b} diker: diler S1, S4, N2, K.

^{751ab} {^{dk} Naşihat P}

^{752a} eyle: eyler M.

^{752b} dānā: ı S1.

^{754ab} - P, N2, Ü1.

^{756ab} - P.

^{757a} ḥuşkile: ḥuşkile N2.

- S4 27^a** Hālîk-ı bî-zevâl-ı pür-in^câm
Râzîk-ı bâ-nevâl u bâ-ikrâm
- Ağzı halk eyleyen Hudâ-yı cevād
Herkesüñ rızqını idüb icād
- Ü1 27^a** Āb u dāne virür aña turmaz
Yoq yire kimse āsiyā qurmaz
- N1 27^a V 27^a** Şükrini kılmalıdur in^cāmuñ
Qadrini bilmelidür ikrāmuñ
- 765 Ol Hudâ-yı laţîf ü bî-pervā
Luţfile ābı eylemiş peydā
- Tā ciger-teşneler idüb aşām
Göstere her nefesde şükre kıyām
- Şerr-i āb oldı maⁿide bāde
Virme ʿaqluñ şarābile bāde
- Alma nāmın daĥi zebāna müdām
Girmesün ağzuña o nām-ı ĥarām
- Fikrini it ĥayālden bîrūn
Mey-kede olmasun anuñla derūn
- S3 20^a M 18^b Ü2 20^a** 770 Neş'e-i bādeden idüb zinhār
Qalbüñi eyle maĥzenü'l-esrār
- Yoq ʿaraqda ĥayā vü şerm ü edeb
İbn-i bint-i ʿinebdür aña laqab
- Hem ĥarām-zāde hem edebsüzdür
Māderi ĥod ĥabīse bir kızdur
- P 24^a** Bir ocaq oĥlıyam diyü mel^cūn
Çoqları kendüye ider meftūn

^{761a} bî-zevâl-ı: bî-zevâl u S3.

^{765a} Hudâ-yı: Ĥabîr ü P.

^{765b} ābı: anı N2, M / eylemiş: eyledi P.

^{770a} Neş'e-i: Neşve-i; zinhār: zînhār S1.

^{770b} maĥzenü'l: maĥzenü'l N1 / Qalbüñi: فلكى M.

^{772b} ĥod: خو Ü2.

^{773a} oĥlıyam: oĥluyam S4, K.

S1 27 ^b K 24 ^b		Kim görürse çeker soñunda keder Mübtelâsı dañi ta‘abbüs ider
N2 22 ^a	775	Düşmen-i ‘aqla ‘âkil itmez meyl Çatresinden çıkar anuñ biñ seyl
S2 24 ^b S4 27 ^b		Mâl-ı eytāmı ekl iden ebter Fî’l-ḥaḳīḳa o âteş ekl eyler Gör ne dir ḥaḳlarında ḥükm-ārā يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا
Ü1 27 ^b		Dañi لا تَقْرُبُوا diyü tehdīd İtdi ol Ḥazret-i ‘azīz-i mecīd
N1 27 ^b V 27 ^b		Rāzıḳuñdan ḥelāl iste ḥelāl Oldı zīrā ḥarām ‘ayn-ı vebāl

Ḳuvvet-i lāmise

780	Ol Ḥudāvend-i bā‘iṣü’l-emvāt Mübdī‘ ü Münşī vü Ğaniyyü’z-zāt Ḳābız u Bāsīṭ ü Semī‘ ü Başīr Ḥāfız u Rāfi‘ ü Laṭīf ü Ḥabīr Ḥayy u Ḳayyūm u Evvel ü Āḫir Birr ü Tevvāb u Bāṭın u Zāhir Tāmmü’l-ḳudredür ki nüḥ ḳubbe Ḥırmen-i şan‘atında bir ḥabbe
-----	--

^{777a} dir: - S1 ; der Ü1.

^{777b} [يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا] : ...karınlarını doldurasiya ateş yemiş olurlar. bk. Ekler: 25]

^{778a} Dañi: Vaḫy-i M; [لا تَقْرُبُوا] : ...yaklaşmayın. Ekler: 26]

^{778b} ‘azīz-i mecīd: ‘azīz ü mecīd S2, S3.

^{780ab} {^{dk} Ḳuvvet-i lāmise N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{780b} Münşī vü Ğaniyyü’z-zāt: Münşī-i ḥuceste-şıfat P.

^{781b} Laṭīf ü Ḥabīr: ‘Aliyy ü Ḳadīr P.

^{782ab} - S1.

^{782a} Ḳayyūm u Evvel: Ḳayyūm [u] Evvel S3.

^{782b} Birr ü Tevvāb: Birr [ü] Tevvāb S3.

^{783a} Tāmmü’l-ḳudredür: Tāmmü’l-ḳadrdur Ü2.

^{783b} şan‘atında: milketinde P.

		Mīve-bağşende-i dıraht-ı ümīd Luţfıdur kufl-ı müşkilāta kilīd
	785	Bāğ-ı iqbāli eyleyen pür-bār Ṭavḳ-ı idbārı eyleyen zünnār
		Mevsim-i ābı eyleyüb germā Ṭab ^c -ı kânūnı eyleyen sermā
		Ḳuvvet-i lāmise idüb ĩcād Ādemi itdi luţfile dil-şād
		Ekşer a ^c zāya eyledi taḫşīş Germ ü serdi budur iden teşḫīş
		Līk a ^c zā içinde ^c uzv-ı çehār Lāmise yoḳdur anda ḥikmeti var
P 24 ^b S1 28 ^a	790	Bögreg u riyye vu siporz ü ciġer Germ ü serd eylemez bu dörde eşer
S3 20 ^b S4 28 ^a Ü2 20 ^b K 25 ^a		Ḥissini itdi ol Ḥudā-yı ^c alī Re's-i sebbābe-i yemīnde ḳavī
		Oldı bu ^c uzv cümleden çālāk Cünbiş-i nabzı ḥoş ider idrāk
S2 25 ^a M 19 ^a Ü1 28 ^a		Olmayadı bedende lems eger Mess iderdi aña ne deñlü zarar
N1 28 ^a N2 22 ^b V 28 ^a		İhtirāz itmezidi āteşden Berde tutmazdı cāmeden cevşen

784a dıraht-ı: dil-i Ü1.

784b müşkilāta: müşkilāt-ı S1.

785a pür-bār: pür-pār S1.

785b idbārı: iqbāli S1.

786a eyleyüb: eyleyen P.

788a eyledi: eyleyüb P.

789a çehār: çehārlar M.

792b ḥoş: cüş S3.

793ab {^{dk} Lüzüm-ı lāmise P}

794b Berde: Perde N2, M.

- 795 Tut kulağünü fehm idüb ħurde
جبت البرده جنت البرد
- Ĥarr u berdün çü oldı def'i ehem
Gelmesün tā ki ʿuzva andan elem
- Luṭfı ile yaratdı melbūsāt
Germ ü serde siper ola ƣat kat
- Cāmeler niʿmet üzre niʿmetdür
Şükriñi eylemek saʿadetdür
- Ƙadr-ı ĥacetden olmasun efzün
Yoĥsa eyler ƣabāsı kibre zebün
- 800 Mūy-ı jülīde kele pūş yeter
Baş belāsı ʿimāme-i vāfir
- Mūy-ı ser oldı tāc-ı māder-zād
Gel tıraş eyle bundan añla murād
- Saç u tāc oldı veznde hem-reng
Baş u taş oldı şüretā hem-seng
- Şaçunu tāca eyleme tebdīl
Başını taşa vurma olma zelīl
- Ehl-i tecrīde bir küleh besdür
Bī-külāh olsa daĥi enfesdür
- S1 28^b 805 Ƙıvrılıb pīç pīç olur destār
Oldı her tārı gūyiyā bir mār
- S4 28^b Kīş ü semmūr u ƣāƣum u sincāb
Kibr ü ʿucebe ʿaceb olur esbāb

795b جنت البرده : جبت البرده جنت البرد [Kumaştan yapılma cübbe soğuşu keser. Bk. Ekler: 27]

جبت البرد Ü1.

796a oldı def'i: def'i oldı S2.

796b Gelmesün: Gelmeye P.

798ab {^{dk} Naşīhat P}

798b ƣabāsı: kıyāsı M.

802a Saç u tāc: Tāc u sāç Ü1; Sac [u] tāc N2.

805a Ƙıvrılıb: Ƙıvrılıb S1, N2.

805b her: - N2.

806b Kibr: N2; olur: ƣavī P; oldı M.

P 25 ^a		Olmaz ol pīş-i beyn-i merd-i gayūr Cāme-i müste‘ārile mağrūr
Ü1 28 ^b K 25 ^b		Yek-be-yek hālını tedebbür ider Evvelin āhirin tezekkür ider
N1 28 ^b V 28 ^b		Evveli habs-gāh-ı kundağdur Āhiri tengnā-yı ıtoprağdur
S2 25 ^b	810	Pūşışi evvelinde oldı palās Āhırinde kefendür aña libās Bir iki gün geyüb haz u hārā Ĥāk-ber-ser geyerse de dībā
S3 21 ^a Ü2 21 ^a		Eyle taqvā libāsını der-ber Budur ancak maşāff-ı haşre siper
N2 23 ^a		Ol Ĥudā-yı kavıyy-i bī-hemtā Didi لَكِنْ بِنَالِهِ التَّقْوَى Yoħsa dünyā libāsıdur fānī Çāk olur dāmen ü girībānı
	815	Her ne deñlü olursa da zībā Eyler andan bürehne dest-i każā
M 19 ^b		Germ ü serd-i kıyāmeti yād it Nīm-şeb ıurma āh u feryād it Her zamān cāme-pūş-ı tāt ol Her nefes mażhar-ı ‘ināyet ol

^{807b} müste‘ārile: müste‘ār ile S1, S3.

^{808a} tedebbür: tefekkür P.

^{808b} Evvelin āhirin: Evvel ü āhirin P.

^{809a} kundağdur: konağdur Ü2.

^{811a} giyüb: giynüb N2.

^{811b} dībā: dünyā N2.

^{813a} Ĥudā-yı kavıyy-i: Ĥakīm ü ‘azīz ü P.

^{813b} [لَكِنْ بِنَالِهِ التَّقْوَى] : *Ancak ona ulaşacak takvanızdır.* bk. Ekler: 28]

^{814b} dāmen ü girībānı: dāmen [ü] girībānı N2.

^{816b} āh u feryād: āh [u] feryād N2; ıurma kałk feryād S2; ıurma feryād S3.

^{817a} pūş: + pūş S2.

Olma fermān-ı hālīka ser-keş
Tā ki mess itmesün saña āteş

Şun^c-ı İzid yaratdı çün lemsi
İtdi kāmīl meşā'ir-i hamsi

S1 29^a 820 Bunları zāhire idüb ta'yīn
Eyledi her birini hisse mu'īn

Ḥavās-ı hams-e-i bātına

S4 29^a Līk ol ḥazret-i 'alīm ü ḥakīm
Şāni'-i bī-zevāl u ḥayy u ḫadīm

Enderūn-ı dimāğa beş kuvvet
Vaz'ını iktizā idüb ḥikmet

Ü1 29^a Bunları daḥi eyleyüb terkīb
Mağz-ı ādemde eyledi tertīb

Ḥiss-i müşterek

P 25^b N1 29^a V 29^a Evvelā ḥiss-i müşterek ki anı
İtdi ol ḥālīk u ra'ūf u ḡanī

K 26^a 825 Beñzer ol ḥavza kim olur memlū
Aña beş lūleden aḫa beş şu

Her ne şūret ki derk ider zāhir
Āb-veş ḥavza şabb olur bir bir

Ḥayāl

S2 26^a İzdiḫām itmegile anda şuver
Lāzım oldı aña ḥazīne meger

^{818b} saña: baña N2.

¹¹⁷⁶ {^{dk} Ḥavās-ı hams-e-i bātına Ü2}

^{820a} zāhire: zāhirā S1 / zāhire idüb: itdi zāhire P / ta'yīn: yaḫīm N2.

^{821ab} {^{dk} Ḥavās-ı hams-e-i bātına N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; - P}

^{824ab} {^{dk} Ḥiss-i müşterek N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{825b} aḫa: aḫub P.

^{826b} ḥavza şabb olur bir bir: aña şabb olur āḫir P.

^{827ab} {^{dk} Ḥayāl N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V}

^{827a} izdiḫām: izdiḫām N2.

^{827b} ḥazīne: ḥazīne N2.

Ḥıfz için tā ki olmaya zāyī^c
İktizā itdi ḥikmet-i şānī^c

Ḳudretiyle ḥayālī var itdi
Anı ol gence genc-dār itdi

830 Eyley ol cümlesini zīr-nigīn
Lāzım olduḡda tā ide tebyīn

Olmayaydı ḥayāl eger ber-pā
Ḥiss-i zāhir olurdu cümle hebā

N2 23^b

Ḥātıra düşmeyeydi bir āvāz
Unıdulurdu büy-ı müşg ü piyāz

S3 21^b Ü2 21^b

Çehre-i yārı eyleyüb der-yād
‘Aşık itmezdi nāle vü feryād

Zaḥmet-i nīş ü lezzet-i nūşı
Añmaz idi idüb ferāmūşı

Vehm

S1 29^b

835 Ba^cde ol ḳadīr-i ḥikmet-kār
Ḥayy u ḳayyūm u ‘ālimü’l-esrār

S4 29^b

Rabb-i zū’l-‘arş u müstedām u ḳadīm
Mālikü’l-mülk ü bī-zevāl u kerīm

Derk-i ba‘z-ı me‘ānīye ālet
Olmağičün yaratdı bir ḳuvvet

Ü1 29^b

Oldı bu ism-i vehmile mevsūm
Ba‘z-ı mechül anuñladur ma‘lūm

829ab {^{dk} Ḥayāl P, Ü2}

830b Lāzım olduḡda: vaḳt-ı ḥācetde P.

831a Olmayaydı: Olmasaydı P.

832a düşmeyeydi: gelmeyeydi P.

832b Unıdulurdu: Unıdurlardı S3, Ü2, M.

834b Añmaz idi: Anmazıdı M.

835ab {^{dk} Vehm N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

836a zū’l-‘arş u müstedām: zū’l-‘arş [u] müstedām Ü1 / müstedām u ḳadīm: müstedām [u] ḳadīm M.

836b bī-zevāl u kerīm: lā-yezāl u ḳadīm P.

838b Olmağičün: Olsuniçün P.

N1 29^b M 20^a V 29^bMa'nî-i cüz'îyi ider idrāk
Ya'ni külliye olamaz derrāk

840

Hâtemüñ cūdına olur dānā
Eş'asıñ hırşımı bilür meşelāP 26^aHükmi cārī dimāğa ser-tā-ser
Gāhi 'aqla daḡi tasalluḡ iderK 26^bMeyyit olsa kişiyile hem-āgūş
Anı biñ ḡavfile ider medhūşMuḡtezā-yı ḡired budur ki cemād
Hiç andan zarar degül mu'tādS2 26^bHükmi-i 'aqlı vehm idüb taḡfif
Canlanur belki dir ider taḡvif

845

Hükmini mülk-i serde itdi revān
Bu sebebden aña dinür sulṡān**Hāfıza**Vehm hengāme-germ olub herān
İtdi şad-güne ma'nîyi iz'ānLāzım oldı aña daḡi gencür
Tā ki ma'nālar olmaya mestürKuvvet-i ḡāfıza idüb icād
ḡifziçün virdi aña isti'dādḡāfıza olmayaydı ger peydā
ḡāṡıra gelmeyeydi bir ma'nā839a ↔ 839^b P / cüz'îyi: cüz'î N2.840b Eş'asıñ: N2.

842a hem-āgūş: der-āgūş P.

844b taḡvif: taḡvif N2 / ider: irer M.

845a serde: şerde M.

846ab {^{dk} Hāfıza N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

846b ma'nîyi: ma'nî S2; ma'nüi S3.

847a aña daḡi: daḡi aña S3.

848b ḡifziçün virdi aña: ḡifz-ı ma'nāya virdi P.

849a ḡāfıza: ḡāfızı S3.

849b bir: bu S3.

Müfekkire

- S1 30^a 850 Ol Hudā-yı Müheymin-i bī-^çayb
Mü^çmin ü Bārī vü velī bī-reyb
- S4 30^a N2 24ª Mālik-i milket-i kazā vü kader
Hākim ü hālīk-ı kuvā vü kader
Mağzda başka kuvvet itdi pedīd
Yapdı vehm ü hayāle sedd-i sedīd
- Ü1 30ª Başı aña ayağı buña hemān
Muhtelis kirme beñzer ol fettān
- S3 22^a N1 30^a Ü2 22^a V 30^a Nāmı bu kuvvetüñ müfekkiredür
Kendü zu^çmınca bir muşavviredür

Ezgāş-ı ahlām

- 855 Çünki vehm ü hayāle nāzırdur
Hīle fenninde hayli mähirdür
Gāh andan buña ider īşāl
Gāh bundan aña ider idhāl
Şüret ü ma^çnīyi ider tafşıl
Gāh terkīb ider gehī taḥlīl
Gāh biri birine ḥalt eyler
Gösterür dürlü dürlü vaqı^çalar
- P 26^b K 27^a Olduğıçün bu deñlü bī-ārām
Gördüğü ḥ^çab cümleten ahlām

850ab {^{dk} Müfekkire N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

851b hālīk-ı: şāni^ç-i P; hālīk u S3, Ü2.

852a pedīd: bedīd S1.

853b Muhtelis: Munḳabız P / kirme: girme S2, S3.

855ab {^{dk} Ezgāş-ı ahlām N1, P, M, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; Ezgāş u ahlām K}

856a andan buña: bundan aña P.

856b bundan aña: andan buña P.

857a ma^çnīyi: ma^çnī S3.

858b dürlü dürlü: S4.

859a Gāh-ı ḥ^çab oldı çünki bī-ārām P.

Akl

	860	Ol Hudāvend-i mübdī vü muḥṣī Cāmi‘ü’ n-nās u mübdī‘ ü muḥyī
S2 27^a		Ḥükm-fermā-yı maḥfil-i melekūt Ḥikmet-ārā-yı menzil-i ceberūt
M 20^b		Zāti idrāk-ı ‘aqlıdan ‘ālī Vaşmet-i naḫş u cehliden ‘ārī
		Ḥikmetinden ḥired degül āgāh Dest-i idrāk aña olur kütāh
		Bārgāh-ı celālī bī-teşvīş Ḥayret-efzā-yı vehm-i dūr-endīş
S1 30^b	865	Ḥüsrev-i ‘aqlı eyleyüb ĩcād İtdi her meş‘arı aña münḳād
S4 30^b		Şāh-ı ‘aqlı oldı anlara serdār Cümleten bunlar aña ḥidmetkār
		Her ne fermān iderse ol server Bī-bahāne muṭī‘ u fermān-ber
Ü1 30^b		Böyle bir şāh-ı ma‘delet-‘unvān Ḥükm ü fermānı vācibü’l-iz‘ān
N1 30^b V 30^b		Böyle bir pādīşāh-ı şāḥib-rāy Pāy-ı fikretle āsumān-peymāy

^{860ab} {^{dk} ‘Akl N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{860ab} ↔ ^{861^{ab}} S1.

^{860b} Cāmi‘ü’ n-nās u mübdī: Cāmi‘ü’ n-nās [u] mübdī S3.

^{862a} Zāti: Zāt N2.

^{862b} Vaşmet-i: vasmē-i S1; Vaşmet ü S3 / naḫş u cehliden: naḫş-ı cehliden S1.

^{863b} idrāk aña olur: idrāk-ı vehm aña P / aña olur: olur aña S3.

^{864b} vehm-i: zihn-i P.

^{865a} Ḥüsrev-i: Ḥüsrev-i S2.

^{866a} anlara: anlar N2.

^{866b} Cümleten: Yek-be-yek P.

^{869a} rāy: re’y S2, Ü1, M.

^{869b} āsumān-peymāy: āsumān-peymā S4.

- N2 24^b** 870 Şāh-ı evreng-i milket-i dil ü cān
 Hākīm-i merzubūm-ı emn ü emān
 Hük̄m-i ʿālem muṭāʿı sārīdür
 Hūn gibi mülk-i tende cārīdür
 Sākinān-ı beden añā bende
 ʿĀmilān-ı kuvā ser-efkende
 Sāye-i ʿadli olmasa memdūd
 İntizām-ı beden olur nā-būd
 Mülk-i ten ʿadli ile bī-şer ü şūr
 Tīġ-ı kahrıyla ser-keşān maḫhūr
- S3 22^b Ü2 22^b** 875 Böyle bir pādīşāh-ı ʿālem-rām
 Olmasa ʿadl ü dād olur kem-nām
- P 27^a K 27^b** Vāki ʿ olsa ḫalem-revine ḫalel
 Yā gelürse kuvāya zaʿf u kesel
 Anı taşhīḫ ile ider ıslāḫ
 Rāy-ı şāyible her birin iflāḫ
 Her ser-engüşt-i rāyı ʿuḫde-kesil
 Fikr ü tedbiri ḫall-i şad-müşkil
 Mūcib-i ḫall ü ʿaḫd-i istidlāl
 Bāʿiṣ-i imtiyāz-ı ḫaḫḫ u ḫalāl
- S1 31^a** 880 Cümle girdārı maşlahat-āmīz
 Ḥayr u şerri dürüst ider temyīz

^{870b} merzubūm: merzbūm S1.

^{874a} ʿadli ile: reʿyi ile P.

^{876a} ḫalel: ḫalel S2, S3.

^{876b} zaʿf: ʿacz P.

^{877a} taşhīḫ ile: tedbīr ile P.

^{877b} Rāy-ı: Reʿy-i S2, S3, Ü1, M / iflāḫ: ıslāḫ M.

^{878ab} - S2.

^{878a} rāyı: reʿyi S3, M.

^{879ab} - S2.

^{879a} ʿaḫd-i: ʿaḫd ü P.

^{880ab} - S2.

^{880a} Cümle girdārı: Cünbiş ü kārı P.

S4 31 ^a	Reh-nümā-yı tarīḫa-ı bürhān Zīver-efzā-yı şafḥa-ı imkān
	Evvelīn nükte-i kitāb-ı ḥudūs Evvelīn ḥarf-ı faşl-ı bāb-ı ḥudūs
Ü1 31 ^a	Yekke-tāzende-i felek-meydān Bir adımdur aña zemān ü zemān
N1 31 ^a V 31 ^a	Esb-i fikri iderse germ-ligām Lā-mekāndur aña mekān u maḳām
M 21 ^a	885 Mümkini eyledikde zīr-i ḳadem Cilve-gāhı olur vücüb u ḳidem
	Aña hem-vāre maḳlab-ı a ^c lā İttılā ^c -ı ḥaḳāyık-ı eşyā
	Ḥadd-ı zātında ^c aḳl cevherdür Bil ki bir ḥançer-i mücevherdür
	Her ne müşkil ki olmaya münḥall Bir naẓarla virür aña fayşal
N2 25 ^a	Kesb-i mechūlden olub āgāh Ḥakdur الكاسب حبيب الله
	890 Mümkināt içre ^c aḳl a ^c lemdür İlm ü ḥikmet aña müsellemdür

881ab - S2.

882ab - S2.

883ab - S2.

884ab - S2.

884b maḳām: zemān M / aña mekān u: ḳarār-gāh u P.

885ab - S2.

886ab - S2.

887ab - S2.

888ab - S2.

889ab - S2.

889a olub: olur P.

889b [الكاسب حبيب الله : *Çalışan Allah'ın dostudur.* bk. Ekler: 29]

890ab - S2.

890b İlm ü ḥikmet: İlm [ü] ḥikmet N2.

‘Aql sermāye-i sa‘ādetdür
Reh-ber-i serhad-i hidāyetdür

Kimse qadrini idemez tavşif
Kendü kendin meger ide ta‘rif

P 27^b K 28^a

Nice vaşf eylesün anı vaşşāf
Vaşfı birün-ı perde-i evşāf

Nice ta‘rifini ider tertib
Cins ü faşlile olmamış terkib

Nuṭṭ

S1 31^b S2 27^b

895 Fī’l-ḥaḳīḳa añā bu rutbe yeter
Ki oldı anuñla vücüd nuṭṭ-ı beşer

S3 23^a S4 31^b
Ü2 23^a

Ol kerem-kānı Ḥāzret-i Ḳuddūs
Ma‘den-i luṭf u merḥamet-me’nūs

أَحْكُمُ الْحَاكِمِينَ -i ḥayl-i ‘ibād
أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ -i yevm-i tenādd

Ü1 31^b

Zāt-ı pāk-i ḳadīmi bī-kem ü keyf
Feyz-i cūd-ı ‘amīmidür bī-ḥayf

N1 31^b V 31^b

Zerre luṭfı cihāna vāfīdür
Kāf u nün kā’ināta kāfīdür

900 Kāf u nünü iderse ger hem-dem
Ḳāfdan Ḳāfa var olur ‘ālem

891ab - S2.

892ab - S2.

892b Kendü kendin: Kendü nefsin P.

893ab - S2.

894ab - S2.

895ab {^{dk} Nuṭṭ N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; Ḳuvvet-i nāṭıḳa P}

896a Ḥāzret-i Ḳuddūs: merḥamet-me’nūs P.

896b merḥamet-me’nūs: Ḥāzret-i Ḳuddūs P.

897a [أَحْكُمُ الْحَاكِمِينَ : *hüküm verenlerin en iyi hüküm vereni*. bk. Ekler: 30]

897b [أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ : *hesap görenlerin en hızlısı*. bk. Ekler: 31]

898b ‘amīmidür: ‘amīmi ḥod P.

899a vāfīdür: kāfīdür N2.

900a iderse ger: eger ide P.

Olmayaydı cihānda nuṭḡ u beyān
Gelmeyeydi vücūda kevn ü mekān

Ḳavl ü fi^{ci}li hemīşe pür-ḡikmet
Her kelām-ı ḡadīmi bī-ālet

Eyledikde tekellüme āġāz
Ḳarf u şavt anda olamaz dem-sāz

Luṭfi āsāyiş-i dil-i mecrūh
Ḳahrı āşūb-ı ^{ca}ql u āfet-i rūḡ

905 Ādeme nuṭḡı eyleyüb in^{ca}m
Ḳıldı anuñla anı şīrīn-kām

Ḳikmetiyle olub zimām-ı suḡan
Beste-i kūşe-i ḡarīm-i dehen

Oldı dil-bestesi zebān gūyā
Ḳükmini her nefes ider icrā

N2 25^b M 21^b

Nuṭḡdur luṭf-ı ḡāş-ı Yezdānī
Mā-bihi'l-ımtiyāz-ı insānī

Eyledikde me^{ca}niyi dil-bend
Nuṭḡkuñ āvāzesini ḡıldı bülend

S1 32^a K 28^b P 28^a

910 Nuṭḡdur cālib-i sūrūr u elem
Nuṭḡdur mūcib-i saḡā vü kerem

S4 32^a

İtdürür gāhī girye geh ḡande
Oldı bi'l-ḡāşşa çü seng-i yede

S2 28^a

Berḡ-āsā gehī idüb ḡandān
Ebr-sān gāhī de ider giryān

^{903b} olamaz: olmaya S1.

^{904a} Luṭfi: cūdı P.

^{907b} ider: ide S2.

^{910a} cālib: N2.

^{911a} itdürür: İtdür[ür] S1 / geh: gāh P.

^{911b} seng-i yede: seng-i dīde M.

^{912a} gehī idüb: idüb gehī P.

- Ü1 32^a Nükte-rān-ı kitāb-ı fażl u hüner
Tercümān-ı zamīr-i dāniş-ver
- N1 32^a V 32^a Ni‘met-i ercümend-i hāşşü’l-hāş
Bahır-ı pür-gevher-i dile gavvāş
- 915 Ma‘nī bir gevher-i girān-māye
Lafz aña hoqqa-ı şadef-pāye
- Cevher-i ‘aqlı eyleyen efser
İtdi dürc-i dehānı pür-gevher
- S3 23^b Ü2 23^b Mūyduṛ lafz u şānedür dendān
Aña meşşāta oldı şaḥs-ı zebān
- Tā ki ol mūyı kıla ser-tā-ser
Nev-‘arūs-ı me‘āniye zīver
- Ḥacle-i dilden eyledikde birün
Geydirür şad libās-ı gūn-ā-gūn
- 920 Vefk-i dil-h‘āh idüb anı tezyīn
Bī-tegāfūl ider kecāve-nişīn
- Ya‘nī eyler hevā-yı bī-ārām
Aña beytü’l-‘arūs-ı gūşı maqām
- Pes suḥan dūr şadefdür aña çü gūş
Ḳuvvet-i sāmī‘a ider mengūş
- Ma‘nīde olmağıle dūr-i hoş-āb
Ḳurṭa-ı dil ider ulū’l-elbāb

^{913a} Nükte-rān: Nükte-dān: S1, S2 / fażl: faşl N2.

^{915a} Ma‘nī: Ma‘nisi N2.

^{915b} şadef-pāye: şadef-pāre S4.

^{916a} Cevher-i: Gevher-i P.

^{916b} pür-gevher: bir gevher S1.

^{917a} lafz u şānedür: lafz [u] şānedür S2.

^{919a} ḥacle-i: ḥacle-i S3; ^ه M.

^{921b} gūşı: gūşıñı S2.

^{922a} süḥan dūr: süḥandur Ü2.

^{922b} ḳuvvet-i: ḳuvve-i M.

^{923ab} {^{dk} Naşīḥat P}

- 924a ehl-i dil: ehl N2.
 925a bā-ḥuşuş: bā-ḥuşül M.
 928b Ehl-i dil: Ol dil Ü1.
 929a ser ü bün: ser ü ben S4.
 931b zer-süzen: zer-süden S1.
 932b Herze-günüñ: Herze-güyuñ Ü1.
 935a eyle: itme S1 / sırrı: setri M.
- 925 Bā-ḥuşuş ol suḥan ki maʿnīdār
 Ola kim ḳadrini ider inkār
- S1 32^b
- S4 32^b
- Nüktesüz her suḥan olur bī-sūd
 Nā-münāsibdür anı güft u şünūd
- P 28^b N2 26^a K 29^a
- Olmasa bir suḥanda ger hencār
 Andan ulı olur nehīḳ-i ḥimār
- Ü1 32^b
- Lafz-ı bī-maʿnī olsa āb-ı zülāl
 Ehl-i dīl gūşın itmez aña sıfāl
- S2 28^b N1 32^b V 32^b
- Bir suḥan ki ında olmaya ser ü bün
 Ağzına almaz anı ehl-i seḥun
- 930
- Her suḥan ki ı olmaya dürüst ü şavāb
 Gūş-ı ehl-i dile olur sīm-āb
- M 22^a
- Ger zuhūr ide māh-rūlardan
 Çeşm-i cāna olur çü zer-süzen
- ʿĀḳilūñ güft u gūyı mevzūndur
 Herze-günüñ bir adı mecnūndur
- Zīkr-i ḥayra lisānuñ eyle süvār
 Herze-tāz itme anı mecnūn-vār
- Zāhiri bātın ile ḳıl yeksān
 Maʿnīde bir gerek dil ile zebān
- 935
- İctiyād eyle sırrı ketmāna
 İctirā itme kızb ü bühtāna

924a ehl-i dil: ehl N2.

925a bā-ḥuşuş: bā-ḥuşül M.

928b Ehl-i dil: Ol dil Ü1.

929a ser ü bün: ser ü ben S4.

931b zer-süzen: zer-süden S1.

932b Herze-günüñ: Herze-güyuñ Ü1.

935a eyle: itme S1 / sırrı: setri M.

		Kesr-i ʿarż için eyleme düşnām İtme ol efʿiye dehānı künām
		Kızbe dinse ʿaceb mi mār-ı gezān Bağ ki hem-rengdür yılan u yalan
S3 24 ^a Ü2 24 ^a		Hāme-veş eyleme zebānı dırāz Yaʿnī her ferde olma ḥarf-endāz
		Zāde-i ṭabʿuñ olsa bir güftār Eyleme anı şāhid-i bāzār
S1 33 ^a	940	Bikr-i fikrini eylemez üstād Bī-maḥal nevʿarūs-ı her dāmād
		Hīç fark itmez ehl-i dāniş ü fen Bint-i fikrini bint-i bikrinden
S4 33 ^a		İtme nādāna ʿarż-ı fażl u hüner Gevher ü dürri kıılma ṭuʿme-ı ḥar
Ü1 33 ^a		Maʿrifetdür hümā-yı devlet-dār Āşiyān olmaz ana her ser-i ḥār
K 29 ^b		Kendü kesr-i vaḫārın itdi ḳabūl Cerr için ruḳʿasın iden keşkül
	945	Eylemez rifʿat isteyen dānā Ḥarf-ı cerrī lisānına icrā
P 29 ^a S2 29 ^a N1 33 ^a V 33 ^a		Çün mürüvvet degül hicā-ı kerīm Andan eşnaʿ degül mi medḥ-i leʿīm

936ab ↔ 937^{ab} V.

936a ʿarżiçün: ʿırziçün Ü2.

937^{ab} - P, S4, N2.

937a gezān: girān Ü2.

939a ber-güftār: pür-güftār S2, S3.

941^{ab} - P, N2.

942a ʿarż-ı: ʿarż u S3.

942b dürri: zeri S1.

943a hümā-yı: hemān S1; hevā-yı S3.

944b iden: ider S2, S3.

946a mürüvvet: mürüʿet S1, S4, N1, N2, Ü1, Ü2, V, P.

		Dürr ü gevher olursa şad ħarvār Güşvāre ider mi anı ħimār
N2 26 ^b		Ƙadrini gevherüñ çü itmedi pās Bari şun añā rīze-i elmās
		Gerçi hem-ħarfdür kelām u kemāl Gerçi hem-rengdür maƘām u maƘāl
	950	Her kelāmı kemāl fehm itme Her maƘāmı maƘāl vehm itme
		Ser-be-müħr-i süküť olan güftār Fī'l-ħaƘīƘa odur dür-i şehvār
		Dürr-i yekdāne zīb-i efser-i ser Oldı ħarmühre zīnet-i düm-i ħar
		Diñleriseñ güvāh-ı daʿvī-i hüş İki şahid iki leb-i ħāmüş
M 22 ^b		Nüzhet ü bû nasībe-i güldür Süz u nāle sezā-yı bülbüldür
S1 33 ^b	955	Bil ki nuťƘ u beyāndan maƘşüd Şükr-i inʿām-ı ħazret-i maʿbūd
		Şükrile ol hemīşe şekker-ħā Tā zebān ola loƘma-ı ħelvā
S4 33 ^b		Niʿmet-i ĦaƘ ki oldı bī-pāyān Dilde yoƘ şükre añā tāb u tūvān
Ü1 33 ^b		ʿÖmr olursa eger hezārān sāl Her nefes hem hezār şükre mecāl

^{947a} Dürr ü gevher: S2; Dürr [ü] gevher Ü2.

^{948a} Ƙadrini gevheriñ: gevheriñ Ƙadrini P / çü: çün S3.

^{949b} hem-rengdür: yek-rengdür Ü1.

^{952a} zīb-i efser-i ser: zīver-i efser P.

^{952b} ħarmühre: N2.

^{954b} Süz u nāle: Süz [u] nāle S4, N2.

^{955a} nuťƘ u beyāndan: nuťƘ [u] beyāndan Ü2 / beyāndan: beyāndur S3, N2.

^{956b} loƘma-ı: S3.

^{957b} añā: anda S3; anuñla N2.

S3 24^b Ü2 24^bNice mümkün edā'-ı şükr ü sipās
Biñde birine bundan eyle kıyās

960

Şükr hōd kendü ni'met-i 'uzmā
Şükre şükr eylemek de oldı revāN1 33^b K 30^a V 33^bŞükr hālını añlar ehl-i suhan
ما شكرناك حق شكرک den'Acz-i şükr oldı şükriyle hem teng
Şükre hem-sengdür hemān leb ü seng**Tenāsül-i Ādem 'aleyhisselām**P 29^b S2 29^bOl Hudā-yı muşavvir-i bī-'ayb
Naqş-perdāz-ı şafha-ı lā-reybKādir-i bī-şebīh ü ferd ü şamed
الذى لم يلد ولم يولد

965

Vāhid-i zü'l-celāl-ı bī-şānī
وحده لا شريك له şānıHākim-i 'adl-i rüz-ı lā-ensāb
Mübdī'-i bī-naẓīr-i ümm-i kitābN2 27^aGevher-efrüz-ı dürc-i raḥm-ı şadef
Zikr-i bāķī-nümā-yı ḥayr-ı ḥalefMünşī-i bī-melāl u 'ayy u fütür
Şānī'-i bī-zevāl u 'acz u kuşūr

^{959a} edā'-ı: edā-yı S4 / şükr ü sipās: şükr [ü] sipās S1.

^{961a} [ما شكرناك حق شكرک : *Sana hakkıyla şükredemedik*. bk. Ekler: 32]

^{962ab-966ab} + N2 vr. 27^a

^{963ab} {^{dk} Tenāsül-i Ādem 'aleyhisselām N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V}

^{963b} Naqş-perdāz-ı: Naqş-pirā-yı P.

^{964a} bī-şebīh ü: bī-fütür u P.

^{964b} [الذى لم يلد ولم يولد : *O doğurmadı ve doğrulmadı*. bk. Ekler: 33]

^{965b} [وحده لا شريك له : *O Allah birdir, onun ortağı yoktur*. bk. Ekler: 34]

^{967a} dürc-i raḥm-ı: raḥm-ı dürc-i P.

^{968a} 'ayy u fütür: 'ayy [u] fütür S2.

S1 34 ^a		Māye-sāz-ı uşūl-ı مَاءٍ مَّهِينٍ Ḥālīk-ı مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ
	970	Fāyız-i bī-dirīg-ı cūd-ı ʿamīm Cedvel-ārā-yı أَحْسَنُ تَقْوِيمٍ
S4 34 ^a		Naḥl-bend-i ḳad-i elif-şūret Mużhir-i sırr-ı nükte-i vaḥdet
Ü1 34 ^a		Feyz-i rühını eyleyüb nāzil Bint-i ʿİmrānı eyleyen ḥāmil Mīve-çin-i püser iden pederi Cā-nişin-i peder iden püseri Ādemüñ çün tenāsülini murād Eyledi ol ḥakīm ü rabb-i ʿibād
N1 34 ^a V 34 ^a	975	Tā ki olduḳca ʿālem-i fānī Pāyidār ide nevʿ-i insānı
M 23 ^a		İtse dest-i ḳazā anı berbād Aña ḳā'im maḳām ola evlād
K 30 ^b		ʿÖmr-i deh-rūze-i serāy-ı sipenc Bī-ḥalef ser-be-ser meşakḳat u renc Bīd-i bī-ḥaşıl olmağın her ān Oldı hem ser-nigün u hem lertzān
S2 30 ^a S3 25 ^a Ü2 25 ^a		Eyledikde vedāʿ-ı dār-ı gurūr Ḥayfdur nāmı olmamaḳ mezkūr
P 30 ^a	980	Olsa ʿömrüñ piyālesi ser-şār Aña devr-i püser olur ḡam-ḥʿār
N2 27 ^b		Ser-nigün olsa ger dıraḥt-ı vüçüd Nāmı bī-tuḥm olur anuñ nā-büd

^{969a} [مَاءٍ مَّهِينٍ : *değersiz bir su*. bk. Ekler: 35]

^{969b} [مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ : *süzülmüş çamurdan*. bk. Ekler: 36]

^{970b} [أَحْسَنُ تَقْوِيمٍ : *en güzel biçimde*. bk. Ekler: 37]

^{976a} ḳazā: ecel P.

^{978ab} ↔ 979^{ab} P.

^{978b} ser-nigün u hem: ser-nigün [u] hem Ü2.

- Zübde-i cism ü cān olur evlād
Nūr-ı çeşm-i cenān olur evlād
- Mīve-i hoş-güvār-ı naḥl-ı ümīd
Bācīş-i zıkr ü ni‘met-i cāvīd
- S1 34^b** Hāşıl-ı ‘ömr-i māder ü dāmād
Kurretü’l-‘ayn u berg ü bār-ı fu’ād
- 985 Her ki ḥayr-ı ḥalef iderse veled
Yok ‘aceb dinse zinde-i sermed
- S4 34^b** Oldı dünyā çü ḥayme-i şeb-bāz
Āmed ü şüd degüldür anda dırāz
- Ü1 34^b** Cünbiş ü güft ü gūyı cümle ḥayāl
Yekser uđḥūke bī-şebāt u me’āl
- Çünkü hengāme-çīn ola nāgāh
Dest-i kudret olur aña kūtāh
- Olma naqş u nigārına meftūn
Zehr-i ef‘ī ider seni mağbūn
- N1 34^b V 34^b** 990 Ger ḥayātuñ olursa şāḥ-ı nebāt
Kaṭ‘ ider anı kātı‘ü’l-lezzāt
- Oldı sūdı ziyānile hem-zād
Ḥırmen-i ‘ömr-i merg ider berbād
- Gerçi mātem çekerler ihvānuñ
Çāk iderler senüñ girībānuñ
- Fırşatı bil ḡanīmet itme telef
Ḥayr ile zıkrı eyle ḥayr-ı ḥalef

^{982a} cism ü: çeşm ü Ü2. / cism ü cān: cism [ü] cān Ü1.

^{984a} Hāşıl-ı: Hāşılı; bār-ı fu’ād: bār u fu’ād N2.

^{987a} Cünbiş ü güft: Cünbiş [ü] güft S3.

^{988a} hengāme-çīn: çīn S3.

^{988b} olur aña: aña olur P, S1.

^{990a} şāḥ-ı: şāḥ-ı S4.

^{992a} çekerler: iderler N2.

^{993a} telef: نكف M.

^{993b} zıkrı: zıkr N2.

K 31 ^a		İktizā itdi hikmet-i mevlā Ādemüñ neslin eyleye ibkâ
P 30 ^b	995	İtdi Havvāyı Ādeme hem-ser İkisinden vücūda gele beşer
S2 30 ^b		İtdiler birbiri ile peyvend Oldı hāşıl nice nice ferzend Düşdi burc-ı şerefde çünki kırān Oldı t̄ālī ^c iki meh-i t̄ābān Baṭn-ı vāḥidde ya ^c nī ümm-i beşer Vaz ^c iderdi hemīşe mādē vü ner
S1 35 ^a M 23 ^b		Yüz yigirmi baṭında pes Havvā İtdi bu vaz ^c ı ser-be-ser icrā
S3 25 ^b N2 28 ^a Ü2 25 ^b	1000	Ḥaşr-ı evlād u ihtilāf-ı buṭūn Oldı ḥadd-ı şumārdan bīrūn
S4 35 ^a		Ādemüñ şer ^c i üzre caḡd-i zevāc Bulmuşıdı şu resme ḥüsn-i revāc
Ü1 35 ^a		Baṭn-ı evveldeki olan tev'em Baṭn-ı şānī ile ola hem-dem Evveli şānīye iderdi refīk Şānīye evvele iderdi şefīk Birbiriyle idüb anı hem-ber Duḡterine püser ola şevher

^{994b} neslin eyleye: neslini ide P.

^{995b} gele: geldi S1, S2 / beşer: püser S3.

^{997a} Düşdi: Oldı; çünki: sa^cd-ı P.

^{997b} Oldı: Geldi P.

^{999ab} {^{dk} cAded-i buṭūn P}

^{999a} pes: çün S3.

^{999b} vaz^cı: vaz^c S2.

^{1000a} Ḥaşr-ı: / ihtilāf-ı: ihtilāf u M.

^{1000b} bīrūn: efzūn P.

^{1001a} caḡd-i: ḥük-m-i P.

Ḳatlı-ı Ḳābil Hābil rā**N1 35^a V 35^a**1005 Toğdı İklīmyā ile Hābīl
Hem Layūzā ile ma'an ḲābīlŞer'-i Mevlāyı eyleyüb inkār
İtdi Ḳābīl ibā vü istikbārḤüsn-i hem-zādını görüb Ḳābīl
İtdi dīv-i ḥased anı taḥvīlḲatlı-i Hābīle eyleyüb iḳdām
Oldı rüz-ı cezāya dek bed-nāmBīst-sāle cevān iken Hābīl
Pençe-i gürge düşdi oldı zelīl1010 Böyledür böyle 'ādet-i iḥvān
Yūsufuñ ḥāli bir ḳavī bürhān**K 31^b**Kim ki olsa ḥasedle ālūde
Tā dem-i aḥir olmaz āsūde**P 31^a**Zerrece olsa sīnede kīne
Cāy-ı ef'ī olur hemān sīne**S2 31^a**Bir marāzdur ki def'i müşkildür
Miḥnet-i cān u āfet-i dildür**S1 35^b**Eyledikde birāderin küşte
Oldı 'ālemde zār u ser-geşte1015 Bed-du'ā'-ı pederle ḥāne-ḥarāb
Oldı cismi siyāh hemçü gurāb**S4 35^b**Ne 'acebdür olursa ḥāli tebāh
Reh-beri zāg olan olur güm-rāh^{1005ab} {^{dk} Ḳatlı-ı Ḳābil Hābil rā N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; Küşten-i Hābil Ḳābil rā Ü2}^{1005a} Hābil: Ḳābīl P.^{1006b} ibā: ibā' M.^{1008b} bed-nām: ند نام K.^{1010a} böyle: böyledür Ü2.^{1011a} Kim ki: Kim S2.^{1015a} Bed-du'ā'-ı: Ber-du'ā'-ı K / ḥāne-ḥarāb: ḥāli ḥarāb P.^{1016a} Ne 'acebdür olursa: Yoḳ 'aceb oldı P.

- Ü1 35^b İnkisār-ı peder olub peyvest
Oldı cām-ı hayātı hürd u şikest
- Yüz qarasına bā^cış oldı hased
Dergehinden Hudā da eyledi red
- N2 28^b Şer^c-i Mevlādan olmayan hoşnūd
Hak̄k u halk̄ı ider anı merdūd
- N1 35^b V 35^b 1020 Ehl-i dīn emr-i şer^ce tābi^cdür
Şer^cüñ iğmāzı şerre rāci^cdür
- S3 26^a Ü2 26^a İtme engüşt-i ta^cmı şer^ce dırāz
Şer^c kesdügi barmağūñ acımaz
- M 24^a Her ne fermān ide saña şāri^c
Cān u başıla ol aña tābi^c
- Her ne emr eylerise itme ibā
Abde lāzım iṭā^cat-ı Mevlā
- Bākī olduḡca Ādem ü Havvā
İtdiler bu şerī^cati icrā
- 1025 Şulbī evlāddan nebīre zuhūr
Eyledi müddet-i sinīn ü şühūr
- Vefāt yāftēn-i Ādem ‘aleyhisselām**
- Nühşad u sī ki geçdi ‘ömründen
İtdi terk-i libās-ı teng-i beden
- Mürğ-ı cānın kafesden itdi rehā
Küngür-i ‘arşı eyledi me’vā
- K 32^a Geldügi semte eyleyüb pervāz
Kudsıyānıla oldı hem dem-sāz

^{1020a} emr-i şer^ce: ehl-i şer^ce K.

^{1022a} ide: ider P.

^{1023b} lāzım: lāzım olan S3.

^{1024b} icrā: ber-pā P.

^{1025ab} ↔ 1029^{ab} P.

^{1025a} Şulbī: Şulb-i S2, S3.

^{1026ab} {^{dk} Vefāt yāftēn-i Ādem ‘aleyhisselām N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü2, V; - Ü1}

^{1028a} semte: yire M.

P 31^b S1 36^a		Ādem itdükte ʿazm-i dār-ı karar Cümle nesli bulundu çihl-hezār
S2 31^b	1030	Şit olmağla cümleden mih-ter Bī-gümān oldu cā-nişin-i peder
S4 36^a		İtdi dārū-yı merg anı medhūş Oldı kâ'im-mağāmı oğlu Enūş
Ü1 36^a		Kıldı dest-i kazā anı vīrān Oldı hayr-ı halef aña Kaynān
		Ol da itdi mekānını tebdīl Yirine geldi oğlu Mihlāyīl
		Bāğ-ı ʿuqbāya eyledi çü hırām Oğlu Yezd itdi menzinde kıyām
N1 36^a V 36^a	1035	Defter-i ʿömri oldu çün mensūh Geldi anuñ yirine oğlu Hanūh
		Yaʿnī İdrīs kim o zāt-ı şerīf Āsumānı çü eyledi teşrīf
		Göklere ref ^c olındı ʿİsī-vār Metuşalaḥ yirinde itdi karar
N2 29^a		Sāğar-ı merg anı da itdi ḥarāb Oğlu Lāmaḥ mağāmın itdi me'āb
		Oldı bāb-ı ʿadem aña meftūh İtdi me'vā yirini ḥazret-i Nūh

^{1031b} oğlu: oğlu K.

^{1033a} Ol da itdi: Eyledikde P.

^{1033b} oğlu: oğlu K.

^{1034a} hırām: hırām N2.

^{1034b} Oğlu: Oğlu K / Yezd: Yerd M.

^{1035b} oğlu: oğlu K.

^{1036a} zāt-ı şerīf: zātı şerīf S4, N1, Ü1, Ü2, K, M.

^{1037b} itdi: kıldı P.

^{1038b} Oğlu: Oğlu K.

^{1039b} me'vā: menzil P / yirini: yirine M.

Da'vet-i Nüh 'aleyhisselām

- 1040 Devr-i Nūḥa yitişdi çün nevbet
Destine aldı sāgar-ı ḥikmet
- İtdi t̄ac-ı nübüvveti der-ser
Dürr-i yektā-yı da'veti zīver
- S3 26^b Ü2 26^b Nāzil olduḡda vaḥy-i Yezdānī
Yaḡdı Ḥaḡdan çerāḡ-ı nūrānī
- Tā ki güm-geştegān-ı rāh-ı ḡalāl
Tīh-i 'işyānda olmaya bed-ḡāl
- S1 36^b İtdi ḡabl-i metīni bī-pervā
Çāh-ı üftādegān-ı küfre rehā
- M 24^b K 32^b 1045 Meş'al-efrūz-ı ائفوا الله dan
İtdi rāh-ı hidāyeti rüşen
- P 32^a S4 36^b İtdi tevḡide ümmetin terḡīb
Gāh luḡf eyleyüb geḡī terḡīb
- S2 32^a Ü1 36^b Eyledi her birine Ḥaḡḡı beyān
Ḥüsn-i İmān u ḡubḡ-ı küfri 'ayān
- Açdı dükkān serā-yı şad-ḡikmet
Ḥaste-i şirke tā vire şerbet
- N1 36^b Kāfirūn derdini idüb temyīz
Aña emr itdi şirkden perḡiz
- V 36^b 1050 İtdi mu'cizle Ādem-i şānī
Zāf-ı ḡalbe 'ilāc-ı rūḡānī
- Gördi şiryān-ı 'itiḡādı zebūn
Cünbişin nā-muvāfiḡ-ı ḡānūn

^{1040ab} {^{dk} Da'vet-i Nüh 'aleyhisselām N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, V; Peygamber şuden ü da'vet-nümüden-i

Nüh 'aleyhisselām Ü2; - Ü1 }

^{1040b} sāgar-ı ḡikmet: sāgarı ḡikmet S4.

^{1042b} Yaḡdı: باقى M.

^{1043b} 'işyānda: tuḡyānda P.

^{1045a} [ائفوا الله : *Allahtan korkun.* bk. Ekler: 38]

^{1047a} Eyledi: Kıldı P / her birine Ḥaḡḡı: Ḥaḡḡı her birine N2.

^{1049a} temyīz: temeyyüz S2, S3.

Tenğiye hükmin eyledi fermān
Tā fużül-ı ‘inād ola rīzān

Olmadı dest-i da‘vetile müfīd
Südde-i küfre nīşter-i tehdīd

Bulmadı çün zevāli heyza-ı Şek
Didiler yek-zebān اَنُؤْمِنُ لَكَ

1055 Küfr ü tuğyāna eyleyüb ıŐrār
NuŐ u pendini itdiler inkār

Eyledi bağı vü kibr ü ‘ucb u gurūr
Rāh-ı Hağdan hezār merħale dūr

Zecr ü tevbīħe itdiler āğāz
Oldılar Nūħa seng-i ta‘n-endāz

N2 29^b

ĀteŐ-i kīne eyleyüb sūzān
Sīne-i rīŐin itdiler büryān

S1 37^a

Bir yanından hücum-ı Şad-a‘dā
Bir yanından ‘itāb u istihzā

1060 Tīr-i cevri ü eziyyet-i ağıyār
Cāna kār eyledikte āħir-kār

S4 37^a

İtdi dest-i du‘āyı ber-bālā
İtdi ħavmüñ helākin istid‘ā

Ü1 37^a K 33^a

Nevħa-senc itdi Nūħı cevri ü sitem
Sīne-rīŐ itdi zehr-i ħahr u elem

^{1052b} fużül-ı: fuŐül-ı K.

^{1054b} yek-zebān: bir-zebān S1; [اَنُؤْمِنُ لَكَ : *biz hiç sana inanır mıyız?* bk. Ekler: 39]

^{1056a} Eyledi: Eyleyüb Ü2 / bağı vü kibr: küfr ü bağı P.

^{1057b} Nūħa: aña P.

^{1058b} rīŐin: Nuħı P / büryān: پريان M.

^{1059a} Bir: Her S1, S2, S3, N1, N2, Ü2, K, M / yanından: yanında M.

^{1061ab} {^{dk} Bed du‘ā-kerden-i Nūħ mer ħavm-i ħod rā Ü2}

^{1061b} ħavmiñ: ħavmin N2.

^{1062b} zehr-i: zehr ü M.

P 32^b S3 27^a N1 37^a
Ü2 27^a

Oldı sūz u güdāzile nālān
Şıdķile رَبِّ لَا تُؤْرَ gūyān

S2 32^b

Ol Ĥudāvend-i ķāđiü'l-ĥācāt
Ālimü's-sırr u ķābilü'd-da'vāt

V 37^a

1065 Merĥāmet-pişe-i dil-efgārān
Mekremet-riz-i ĥün-ı dil-ĥ'ārān

Kām-baĥŝ-ı derün-ı ĥācet-mend
Dest-gır-i fütāde-ender-bend

İtdi Nūĥuñ du'āsını maķbül
Oldı her ĥ'āhiŝine ĥüsn-i ķabül

M 25^a

Şurĥa-ı raĥmetini itdi vezān
اصْنَعُ الْفُلْكَ emri oldı revān

Vaşf-ı Tūfān

Nālesin itdi ebr-i raĥmet-riz
Giryesi āĥir oldı tūfān-ĥiz

1070 Cūŝ idüb nāgehān ĥeh-i tennūr
Anda fevvāreler idince zuhūr

Āsumān eyledikde fetĥü'l-bāb
Oldı rüy-ı zemīn bütün ġarķ-āb

Sū-be-sū çıkdı itdi tuġyānı
Taġları başdı aldı meydānı

Bād-ı ķahr olmaġıla mevc-efken
Oldı her seyli māha sīlī-zen

^{1063b} [رَبِّ لَا تُؤْرَ : *Rabbim! Bırakma*. bk. Ekler: 40]

^{1064a} Ĥudāvend-i: Ĥudāvend ü N2.

^{1064b} Ālimü's-sırr u: Ālimü's-sırr -ı S3.

^{1065b} dil-ĥ'ārān: dil-ĥūrān S1, M.

^{1067b} Oldı: İtdi N1.

^{1068b} revān: vezān N2; [اصْنَعُ الْفُلْكَ : *gemiği yap*. bk. Ekler: 41]

^{1069ab} {^{dk} Vaşf-ı Tūfān N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, V; Vaşf-ı Tūfān-ı Nūĥ Ü2; - Ü1 }

^{1071b} rüy-ı: zır-i M.

^{1072a} itdi: itdi + N2.

^{1072b} Taġları: Taġlar M.

^{1073a} olmaġıla: oldı ĥünki P.

S1 37 ^b		Güyyiā itdi şāhbāz-ı sefīd Zīr-i bālinde beyzasın nā-dīd
	1075	Āb āteş nişān-ı pür-māye Çarḥ-ı nīliye oldı hem-sāye
S4 37 ^b		İtdi küffāre münhī-i idbār Ḳavl-i AİNَ الْمَعْرُ i bes tekrār
N2 30 ^a Ü1 37 ^b		Müntaḳımdür Ḥudā-yı düst-nevāz Dest-i ḳahrın ider ‘adüyā dırāz
N1 37 ^b		Raḥmeti merhem-i dil-i şad-rīş Ḥışmı cāngāh-ı merdüm-i bed-kīş
K 33 ^b		Luṭfı āb-ı zülāl-i dil-teşne Ḳahr-ı cān-süzı āteşin deşne
P 33 ^a V 37 ^b	1080	Ḥāne-bizār-sāz-ı ehl-i fesād Ḥān u mān-süz-ı ehl-i küfr ü ‘inād
S2 33 ^a		Şiḥḥat-endüz-ı ḥātır-ı ḥaste Ḥaste-gerdān-ı baḥt-ı ber-geşte
		Raḥmetin düsta iden taḥşīş Mekr-i düşmenden eyleyen taḥlīş
		Ebr-i iḥsānın eylese rīzān Ḳaṭresinden olur nice ‘ummān
S3 27 ^b Ü2 27 ^b		Ejder-i ḳahrı olsa dendān-ḥā Aña bir loḳmadur bu arz u semā
	1085	Ḳaṭre-i luṭfı baḥr-ı bī-pāyān Reşḥa-ı kūze-i ḡāzab-ı tūfān

^{1076b} [AİNَ الْمَعْرُ : *kaçılacak yer neresidir*. bk. Ekler: 42]

^{1078a} şad-rīş: pür-rīş P.

^{1079b} Ḳahr-ı cān-süzı: Ḳahrı cān-süz-ı S3 / cān-süzı: dil-süzı P.

^{1080b} Ḥān u mān-süz-ı: Ḥānmān-süz-ı N2.

^{1081b} ber-geşte: ser-geşte N2,Ü1.

^{1083a} rīzān: bārān P.

^{1084a} Ejder-i: Ejderi S1 / ḳahrı: ḳahrı + S3.

Evlād-ı Nūḥ ʿaleyhisselām

Kāmilinde buyurdu ibn-i Eṣṣīr
Nūḥuñ evlādını idüb taḥrīr

Çār-ferzendi olmışıdı benām
Yāfeṣ ü Sām u Ḥām u hem daḥi Yām

S1 38^a

Nūḥ evlādı Ḥaḫḫa sevḫ itdi
Yām ĩmāna gelmedi gitdi

Nā-sütüde olub ḫamu fiʿli
Didi ḫaḫḫında لَيْسَ مِنْ أَهْلِ i

S4 38^a M 25^b

1090 Ehl-i küfrile oldı hem-mezheb
Ṭutmadı emr-i يَا بُنَيَّ ارْكَبْ

Ü1 38^a

Kendü zuʿmınca kūhı ḫıldı penāḥ
Kāhdur kūh pīṣ-i أَمْرُ اللَّهِ

N1 38^a

Āb-ı ḫahr oldı çünki āteṣ-bār
Ṭaḡlara düṣdi Yām mecnūn-vār

İtiṣām itdi rifʿat-ı kūha
Fikr-i bāṭıl düṣürdi endūha

V 38^a

Vazʿ-ı Yām itdi Nūḥı bes dil-teng
Maʿnide zāhir oldı ũṣṣe vü seng

N2 30^b K 34^a

1095 Aldı keṣṭiye sāʿir evlādın
Añmadı bir daḥi anuñ adın

^{1086ab} {^{dk} Evlād-ı Nūḥ ʿaleyhisselām N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, V; Zıkr-i evlād-ı Nūḥ ʿaleyhisselām Ü1;

Ferzendān-ı çehār-gāne-i Nūḥ ʿaleyhisselām Ü2}

^{1087b} Ḥām : Ḥām S2, S3 / daḥi: daḥi S4, N2.

^{1089a} Nā-pesend olmaḡıla her fiʿli P.

^{1089b} [لَيْسَ مِنْ أَهْلِ : *senin ailenden deḡildir*. bk. Ekler: 43]

^{1090a} Ehl-i küfrile: Ehl-i iṣrāke P.

^{1090b} [يَا بُنَيَّ ارْكَبْ : *Ey oḡlum! bin*. bk. Ekler: 44]

^{1091a} kūhı ḫıldı: ḫıldı kūhı S1 / ḫıldı: itdi P.

^{1091b} [أَمْرُ اللَّهِ : *Allah ın emri*. bk. Ekler: 45]

^{1094b} Maʿnide: معينه M.

Vaşf-ı keştî

	İtdi ezvâcî yek-be-yek idhâl Oldı baṭn-ı sefîne māl-â-māl
P 33 ^b S2 33 ^b	Fülk-i meşhûnı itdiler me'men Câriye oldı şanki âbisten Oldı tûfân-ı âba sedd-i sedîd Anda her tahta pâre levḥ-i ümîd Şaḥn-ı âb üzre kal'a-ı çüpîn Lenger-endâz-ı sâhil-i temkîn
1100	Şüretâ oldı gerçi mehd-i ecel Aña tâbüt-ı zinde dinse maḥal Bir sefîne ki bahrı nâ-mevzûn Kâfiye anda çarḥ-ı nîlî-gûn Menzil-i emn ü cây-gâh-ı penâh Nâ-ḥudâ anda feyz-i bismillâh
S1 38 ^b	Gâh icrâ idüb gehî irsâ Rüy-ı deryâyı gezdi ser-tâ-pâ
S3 28 ^a Ü2 28 ^a	Sâyıki oldı kâyid-i iqbâl Meymene meysere kamu hoş-ḥâl
S4 38 ^b	1105 Kûh-veş mevc içinde bî-pervâ Rüz u şeb bî-t'ab iderdi şinâ
Ü1 38 ^b	Hemçü mürg-âbî lîk bî-per ü bâl Burc-ı âbîde şanki şekl-i hilâl

^{1096ab} {^{dk} Vaşf-ı keştî N1, M, K, S1, S3, S4, V; Zîkr-i Tûfân u sefîne-i Nûḥ aleyhisselâm Ü1; Vaşf-ı keştî-i Nûḥ Ü2; - S2, S3}

^{1097ab} {^{dk} Vaşf-ı keştî P}

^{1100a} oldı gerçi: gerçi oldı P.

^{1101a} bahrı: baḥr-ı N2, Ü2.

^{1102b} Nâ-ḥudâ: Nâ-ḥudâ da S1.

^{1103a} Gâh: Gâhî Ü2 / icrâ: ircâ S3.

^{1104a} Sâyıki: سائیکي; kâyid-ı: kâ'id-i S3.

^{1104b} kamu: olub P / hoş-ḥâl: hoş-ḥâl M.

^{1106b} şanki şekl-i hilâl: gūyiyâ ki hilâl P.

- N1 38^b** Rū-yı deryāda mişl-i cerm-i ḥabāb
Peste gelmez mişāl-i noḡta-ı āb
- Gitdi bī-bādbān u bī-lenger
Tā ki Cūdīde tıtdı cā vü maḡar
- V 38^b** Āb-ı bī-sāḥil-i ʿadū düşmen
Ḳulzüm-i hevl-nāk u küfr-efgen
- 1110 Baḡr-ı kāfir-rübā-yı bī-ārām
Kār-ı aʿdāyı eyledikde temām
- Bīrūn şuden ez keştī**
- Geldi tuḡyān u keşretine fütür
Keştiden çıkdılar olub mesrūr
- K 34^b** Āb gerd-i ʿadūyı itmiş pāk
Dönmiş āyīneye şafīḡa-ı ḡāk
- M 26^a** Ḳalmamış taḡtasında naḡş-ı vüçüd
Şüst ü şūyıla eylemiş nā-būd
- P 34^a S2 34^a N2 31^a** Gitmiş andan nişāne-i aḡyār
ليس فى الدار غيره ديار
- 1115 Oldı ehl-i sefīne ḡurrem ü şād
İtdiler cümle tarḡ-ı nev-bünyād
- Şuya düşmekle defter-i ensāb
Oldı ekser ḡurūfı ḡarḡa-ı āb

^{1107a} cerm-i: cirm-i Ü1.

^{1107b} noḡta-ı: beste-i M.

^{1108a} Gitdi: Kendi M / bī-bādbān u bī-lenger: bī-bādbān [u] bī-lenger M, Ü2.

^{1108b} Cūdīde tıtdı: Cūdīyi itdi P.

^{1109ab} {^{dk} Ḥurūc ez keştī P}

^{1111ab} {^{dk} Bīrūn şuden ez keştī N1, M, K, S1, S2, S3, S4, V; Bīrūn şuden-i Nūḡ ez keştī Ü2; - P, Ü1}

^{1111a} tuḡyān u keşretine: tuḡyān [u] keşretine S1.

^{1111b} Keştiden çıkdılar: Çıkdılar keştiden P.

^{1112b} şafīḡa-ı: şaḡīfe-i N2 / صحفية M.

^{1113a} taḡtasında: çehresinde P.

^{1113b} nā-būd: نود M.

^{1114b} [ليس فى الدار غيره ديار]: *Evde ev sahibinden başkası yoktur.* bk. Ekler: 46]

^{1115ab} {^{dk} Nükte P}

^{1115a} ḡurrem: ḡurrem S4.

^{1115b} cümle: yine P.

Laṭīfe

Yine ebcedden itdiler āġāz
Oldılar ʔarḥ-ı nesl-i nev-endāz

S1 39^a

Oldı ol derse Nūḥ ser-mekṭeb
Ādem-i ṣānī dinse itme ʕaceb

Yaʕnī rū-yı zemīndeki insān
Nesl-i Nūḥ olduğına itme gümān

Evlād-ı YāfeṣS4 39^a

1120 Yāfeṣe müstenid olan ensāb
Ḳavm-i Yeʕcūc u Türk ü hem Sıḳlāb

Evlād-ı ḤāmÜ1 39^a

Ḥāmdan Zengibār itdi ḳıyām
Daḫi Firʕavn-ı Mıṣr u Cābir-i Ṣām

Evlād-ı SāmN1 39^a

Ḥām neslinden oldı ʕĀd u Semūd
Sāmdan neṣʕet itdi Ṣāliḫ u Hūd

Sāma mensūbdur nice Sāmān
Ekṣer evlādı zübde-i aʕyān

V 39^a

Fāris ü Rūm ile ʕArab yekser
Sāmdur her birine aṣl u peder

^{1117ab} {^{dk} Laṭīfe N1, M, K, S1, S2, S3, S4, V; - P, Ü1, Ü2}

^{1118ab} {^{dk} Tesmiyye-i Nūḥ be-Ādem-i ṣānī P; Vech-i tesmiyye-i Ādem-i ṣānī mer Nūḥ aleyhisselām rā Ü1}

^{1118b} Ādem-i: Ādemi S2, S4.

^{1119b} olduğına: olduğına S4, M, Ü1.

^{1120ab} {^{dk} Evlād-ı Yāfeṣ N1, P, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü2, V; - Ü1}

^{1121ab} {^{dk} Evlād-ı Ḥām N1, P, M, S1, S2, S3, S4, Ü2, V; Evlād-ı Sām Evlād-ı Ḥām M; - Ü1}

^{1121b} cābir-i: cānib-i M.

^{1122ab} {^{dk} Evlād-ı Sām N1, P, K, S2, S3, S4, Ü2, V; - Ü1}

^{1124ab} {^{dk} Evlād-ı Sām S1}

^{1124a} ʕArab: ʕAcem P.

^{1124a} Rūm: Rum N2.

^{1124b} her birine: cümlesine P.

S3 28^b Ü2 28^b

1125 Sāma Ezfaḥşed oldu şulbī veled
 Toğdı andan nebīreler bī-ḥad

İhtilāf-ı elsine der-zemān-ı Ergavā bin Fālīg

İbn-i Fālīg vücūda başdı ḳadem
 Nuḥuñ evlādı oldılar derhem

Oldılar birbiriyle müşt ü direfş
 Tīğ-ı kīn itdi dillerinde dirahş

İtdi mecmū^casın hevā ber-bād
 Kesdi şīrāzesini tīğ-i fesād

P 34^b K 35^a

Rub^c-ı meskūnı itdiler taḳşīm
 Her biri bir zemīnde oldu muḳīm

1130 İhtilāf-ı luğāt olub peydā
 Güft u gū düşdi ḥalkā bī-pervā

S2 34^b

İtdi her fırḳa bir lisān izḥār
 Oldı ma^cnī çü şāhid-i bāzār

Ḳıldı herkes zebānın aña dırāz
 Her ṫarafda çoğaldı ḥarf-endāz

S1 39^b N2 31^b

Dillere düşdi şāhid-i ma^cnā
 Oldı güft u şünūdile rüsvā

İhtilāf-ı kelāma oldu sebeb
 Kimseler ağza düşmesün yā Rab

^{1125a} Ezfaḥşed: Ezfaḥşed S1, S3; Erfahşed N2, Ü1; Erfahşez M; Ezfaḥşez S4, Ü2, K.

^{1126ab} {^{dk} İhtilāf-ı elsine der-zemān-ı Ergavā bin Fālīg N1, M, K, S1, S2, S3, S4, V; İhtilāf-ı elsine der-zemān-ı Ergav bin Fālīg P, Ü2; Sebeb-i ihtilāf-ı elsine Ü1 }

^{1128ab} {^{dk} Perīşān şuden-i evlād-ı Nūḥ P }

^{1129ab-1134ab} ↔ 1135^{ab}-1140^{ab} P.

^{1130a} olub: idüb N2 / luğāt: luğat S2, M.

^{1131a} fırḳa bir lisān: fırḳa-ı lisān M.

^{1131b} ma^cnī: ma^cnī S1.

^{1132b} ṫarafda: ṫarafdan N2.

^{1133b} şünūdile rüsvā: şünūdile S3 / güft u şünūdile: güft [u] şünūdile S4.

^{1134a} kelāma: luğata P.

^{1134b} Kimseler: Kimse S1.

- S4 39^b 1135 İtdi evlād-ı Nūhı bāz-ı ğurūr
Pāre kende çü peççe-i ‘uşfūr
- Ü1 39^b Pīr-i dihķān egerçi cān ezdi
Kışt-zār-ı zemīnde tuħm azdı
- N1 39^b M 26^b Her biri bir mekānda oldı mekīn
İhtirāc eyleyüb nice āyīn
- V 39^b Ekşeri çün kemān olub bed-kīş
Hāne-i dīne şaldılar teşvīş
- Tīr-veş her kim oldı rāst-nihād
Keşmekeş eyledi anı berbād
- 1140 İhtiyār itdi her biri bir dīn
Kūşe kūşe quruldı bed-āyīn
- Gerden-efrāz u zālīm ü hūn-h‘ār
Secde-i bütde oldı hıdmet-kār
- Ser-fürū itmeyen elif-āsā
Pīş-gāh-ı şanemde oldı dü-tā
- Şāni‘-i bī-zevāl u bī-mānend
Hep anuñ şun‘ıdur bu pest ü bülend
- Seng ü çūpi odur iden mevcūd
Cism-i bī-cān nice olur ma‘būd
- 1145 Nefy-i aġyārı eyleyüb tertīb
Gösterür resm-i lāyı şekl-i şalīb

^{1136a} egerçi: eger S3.

^{1137a} mekīn; muķīm S3.

^{1137b} İhtirāc: S1.

^{1138ab} {^{dk} Büt-perest şuden-i evlād-ı Nūh P}

^{1139a} her kim: kim ki P.

^{1140b} bed-āyīn: bir āyīn Ü1.

^{1141a} zālīm ü hūn-h‘ār: zālīm [ü] hūn-h‘ār S3 / Gerden-efrāz u zālīm: Gerden-efrāz [u] zālīm; hūn-h‘ār: bed-h‘ār N2.

^{1143b} Heb: Hep N1.

^{1144a} Seng ü çūpi: Seng ü çūpi S2 / çūpi: çūbi S3 / odur iden: iden odur S4.

^{1144b} Cism-i: Cism ü Ü1.

S3 29^a Ü2 29^a K 35^bLā vü illāyı itmeyen hem-ser
Nefy ü işbātı idemez ezberDās-ı lām eyledikde ğayrı direv
Kaṭṭ ider cümle bīḥ-i köhne vü nevP 35^a S1 40^a S2 35^aKalmaz illā elif ki yektādur
Yaṣnī maṣbūd be-ḥaḫḫı MevlādurKūr-ı fehmāna bir ṣaceb tehdīd
Oldı illāda erre-i teşdīdS4 40^a1150 Āsumān u zemīn ü mā-fīhā
Dest-i ḫudretle oldılar ber-pāÜ1 40^aHāşelillah ki bir nice timsāl
Zāt-ı pāk-i Ḥudāya ola mişāl**Vilādet-i Āzer**N1 40^a N2 32^aGeçdi bu tarzta bir nice müddet
Devr-i Nāḫūra geldi çün nevbetGeldi Nāḫūrdan daḫi bir er
Nāmı Tāraḫ u şöhreti ĀzerV 40^aBüt tırāş itmegidi muṣṭādı
Olmuşıdı bu fennüñ üstādı

1147a Dās-ı: Re's-i S2 / ğayrı: ğayr-ı M.

1147b Kaṭṭ-ı cümle-i bīḥ-i köhne vü nev S1.

1149b illāda: ilā S3.

1152ab {^{dk} Büt tırāşiden-i Āzer P}1152ab {^{dk} Vilādet-i Āzer N1, M, K, S1, S2, S4, V; Zikr-i Āzer Ü1; Vilādet-i Āzer peder-i İbrāhīm

ṣaleyhisselām Ü2; - P, S3}

1152ab P, S2, N2, Ü1, Ü2, K nüshaları hariç diğerk nüshalarda der-kenarda mensur olarak yer alan aşığıdaki ibare M nüshasında bu beyitten önce, bir beyit halinde kaydedilmiş:

وكان نأهور حين اولد تارح فى سن تسعه
و عشرين كذا وجدته فى التوريه

1152a Geçdi: Giçdi S3.

1152b Nāḫūra: Nāḫūra S1.

1153a Geldi: Toğdı P / Nāḫūrdan: Nāḫūrdan S1, S4.

Büt tırāşiden-i Āzer

1155 Hāne-i dīni eyleyüb berbād
Nice büt-hāne eyledi ābād

Destine alsa deste-i teberin
Naḥl-ı şer'üñ keserdi berg ü berin

İtdi dendān-ı erresin gūyā
Şirk ü küfr ü ḍalāla ʿuḳde-güşā

Kār-sāz itse taḥtaya hencār
Rāst-ḳānūn-ı küfre eyler tār

Oldı destinde deste-i sūhān
Sürme-sā-yı gelū-yı dīn-dārān

M 27^a

1160 Tökdi şaçdı tırāşe-i minşār
Çeşm-i Ḥaḳ-bīne müşt müşt gubār

Pāy-ı çüpīn-i bütle ḳıldı şikest
Mağz-ı dīn-i mübīn-i Ḥaḳ peyvest

Dest-res bulsa naḥl-ı Tübāya
Taḥta-püş eyleye kilīsāya

S1 40^b K 36^a

Olsa da şāḥ-ı kebş-i İsmā'īl
Anı büt-hāneye ider ḳandīl

P 35^b

Ger ʿaşā-yı kelīme bulsa zafer
Sūmnāta iderdi taḥta-ı der

S2 35^b S4 40^b

1165 Ger yetişseydi desti gerdūna
Şad muḳarnes açardı şad-gūne

^{1155ab} {^{dk} Büt tırāşiden-i Āzer N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü2, V; - Ü1}

^{1156ab} {^{dk} Vaşf-ı üstādī-i ü der büt trāşī Ü2}

^{1157b} Şirk ü küfr: Şirk [ü] küfr N2; Küfr ü şirk P.

^{1158b} tār: nār M.

^{1161a} bütle: بؤتله M.

^{1163ab} P nüshasında bu beyitten sonra diğەر nüshalarda yer almayan şu beyit bulunmaktadır:

Bulsa yol beyza-ı fūrüzāna

Eyler āvīze-i şanem-hāne P.

^{1163a} şāḥ-ı: şāḥ-ı Ü2 / İsmā'īl: İsmā'īl S2.

^{1164ab} P nüshasında bu beyitten sonra beyitler 167^{ab}, 169^{ab}, 170^{ab}, 165^{ab}, 166^{ab}, 168^{ab} şeklinde sıralanmıştır.

^{1164b} Sūmenāta: Sūmenāta Ü2.

- Ü1 40^b Destine alsa mişkabin güstāh
Dīv-pā tārına açar sūrāh
- S3 29^b N1 40^b Ü2 29^b Şanʿatında o deñlü māhir idi
Günde biñ büt trāşa qādir idi
- Hĩç pergārın itmese der-müşť
Kār-ı pergār ider iki engüşť
- V 40^b Tiz-kārīde yekke-i devrān
Tahta-bend oldu dest-i neccārān
- 1170 Cevher-i ferdi itse der- erre
Bir nefesde iderdi biñ pāre
- N2 32^b Hürde-kārıyla dürr-i nā-süfte
Bir şadef-kārī hüb pīş-tahta
- Gözi görse eger şuʿāc-ı başār
Tarfetü'l-ʿayn içinde tahta biçer
- Beyremin eyledikde kār-efgen
Çeşm-i mūra açardı şad revzen
- Şanʿat izhār idüb zarīfāne
Nīm-mūyı iderdi şeş-hāne
- 1175 Şöyle germ olmuşıdı bāzārı
Merd ü zen kārınuñ hürīdārı
- Halk içinde yürütdi evşānı
Nevbete bindi şonra dükkānı
- Mülk-i Bābilde bī-ʿaded büt-ger
Balta vurdı ayağına yekser

1166ab - P.

1166b Dīv-pā tārına: Dīv bāzārına M / Dīv-pālarına K.

1168a itmese: itmeye K.

1169a yeke-i: ىكئ M.

1171b hüb : - S3 / pīş-tahta: pīş-tahta M.

1174a izhār: icrā M.

1175a Şöyle: سويله S1.

1176b bindi şonra: binmişıdı P.

- S1 41^a** Büt tırāş itmegile çok meh ü sāl
Sāde-levhānı eyledi idlāl
- Nā-sipās olmağın o bed-encām
Oldı aña dūrūd-ger qurı nām
- Vilādet-i İbrāhīm ‘aleyhisselām**
- S4 41^a** 1180 Geldi şulbünden anuñ iki püser
Biri Hārān ki Lūta oldı peder
- Vaşf-ı İbrāhīm ‘aleyhisselām**
- P 36^a S2 36^a N1 41^a
Ü1 41^a** Biri ol zāt-ı vācibü’t-ta‘zīm
Ya‘nī maḳbūl-ı ḫāzret İbrāhīm
- M 27^b** Ol Ḥudā-yı ḫakīm-i nīgū-kār
Nūrı zulmetden eyleyen izhār
- V 41^a** İtdi zulmet-serā-yı Āzerden
يُخْرِجُ الْحَيَّ nüktesin rüşen
- Başdı şaḫn-i vücūda yümni-i ḫadem
Dikdi meydān-ı şer‘e tuğ u ‘alem
- 1185 İtdi her semte sāyesini dırāz
Düst-dārı anuñ nişīb ü firāz
- Rāst-girdār u hādī-i ser-i rāh
Ḥaḳ-şināsende vü Ḥalīlullah
- S3 30^a Ü2 30^a** Māh-ı tābende-i şeb-i deycūr
Ḥān-ı yağmā-yı cūd u māye-i nūr

^{1180ab} {^{dk} Vilādet-i İbrāhīm ‘aleyhisselām N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü2, V; Laṭīfe P; Zikr-i İbrāhīm ‘aleyhisselām Ü1 }

^{1180a} püser: بسر M.

^{1181ab} {^{dk} Vaşf-ı İbrāhīm ‘aleyhisselām N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; Zikr-i Ḥāzret-i İbrāhīm ‘aleyhisselām P; Sitāyiş-i Ḥāzret-i İbrāhīm Ü2 }

^{1181b} İbrāhīm: İbrahīm: S1, S4, N2.

^{1183a} zulmet-serā-yı: vaḫşet-serā-yı P / Āzerden: Āzerden S2.

^{1183b} [خُرْجُ الْحَيِّ : *diriyi çıkarır*. bk. Ekler: 47]

^{1184b} meydān-ı: - N2.

^{1185a} sāyesini: سابه سينى M.

^{1185b} anıñ: - S2.

^{1186a} Rāst-girdār: Dost-girdār S3.

^{1186b} Ḥaḳ-şināsende vü: Ḥaḳ-şināsende-i S2.

- Nür-1 ʿālem-fürūğ-1 çeşm-i yaq̄īn
Pīşvā-yı tarīk-i millet ü dīn
- N2 33^a** Tarḥ-endāz-1 naqş-1 istidlāl
Ḥānumān-sūz-1 küfr ü şirk ü ḍalāl
- 1190 Kūh-1 şāhib-şükūh-1 ḥilm ü vaq̄ār
Baḥr-1 ʿilme'l-yaq̄īn-i gevher-bār
- أفيلين düşmen ü Ḥudā-bende
Bende-fermān-1 zāt-1 pāyende
- S1 41^b** Muḳtedā vü sūtūde-zāt u güzīn
Yaʿnī şāhib-lisān-1 şıdḳ-1 pesīn
- Çengelistāndan o pāk-revān
Buldı neşv ü nemā çü serv-i revān
- Daʿvet-i İbrāhīm ʿaleyhisselām**
- Oldı nāgeh hümā-yı vahy-i ḳadīm
Sāye-endāz-1 fark-1 İbrāhīm
- S4 41^b** 1195 Kıldı taḥt-1 nübüvvete iclās
İtdi tāc-1 risāleti ilbās
- N1 41^b Ü1 41^b K 37^a** Ḥilʿat-1 feyzile idüb mesrūr
Dīne daʿvetle eyledi me'mūr
- Reh-nümā ola ḥayl-i güm-rāha
Göstere yol Cenāb-ı Allāha

^{1189b} küfr ü şirk: şirk ü bağī P.

^{1190a} ḥilm ü: ʿilm ü Ü1.

^{1191a} Ḥudā-bende: N2; [أفيلين]: *batanları*. bk. Ekler: 48]

^{1192a} sūtūde-zāt: sūtūde-kār P.

^{1192b} şāhib-lisān-ı: şāhib-lisān u S3.

^{1194ab} {^{dk} Daʿvet-i İbrāhīm ʿaleyhisselām N1, S1, S2, S3, S4, V; Mürsel şuden-i ü P; Daʿvet-i İbrāhīm Āzer rā K, Ü1, M; Daʿvet kerdn-i İbrāhīm Āzer rā Ü2}

^{1194a} vahy-i ḳadīm: vahy u ḳadīm M.

^{1194b} İbrāhīm: İbrahīm S1, S4.

^{1195a} taḥt-ı: N2.

^{1196a} Ḥilʿat-ı: Ḥilḳat-ı S4 / idüb: olub K / mesrūr: mebrūr P.

^{1197a} ḥayl-i: ḥayli N2.

P 36^b S2 36^b V 41^b

Şirkden cümlesin ide bîzâr
Vaḥdet-i Ḥaḳḳa ideler ikrâr

Dürr-i tevḥîd-i şâni'î der-güş
Dîn-i İslâm-ı Ḥaḳḳı zîver-i hüş

1200 Tâ leked-küb-ı küfre vire şifâ
Süde-i mûmiyâ-yı âmennâ

Bildi emr-i Ḥudâyı çünki Ḥalîl
Reh-nümâyende-i sevâ'-ı sebîl

Eyledi sâḳ-ı da'veti teşmîr
Şarf-ı himmetde itmedi taşşîr

Âzerüñ gördi kârını rüsvâ
Ḳand-ı pend ile oldu şekker-ḥâ

Didi ey bîḥ-i şâḥ-ı naḥl-ı vefâ
Merḥamet kânı sevdigüm baba

M 28^a

1205 Bunca şüret ki aña dest-i beşer
Çeşm ü ebrüyla virür zîver

Hîç yok anda reng-i ğunc u delâl
Rûḥı yok sâde bir ḳurı timşâl

Ḍarb-ı tîşeyle sū-be-sū efgâr
Ser-be-ser rics ü mū-be-mū murdâr

S1 42^a S3 30^b N2 33^b
Ü2 30^b

Eyleseñ anı taḥte-i mübrez
Rüz u şeb sergüzeştini bilmez

Bir fürümânde ebter ü nâ-çîz
Zîb-i âbhâne zîver-i kârîz

^{1198a} cümlesin ide: ḳavmini idüb P / ide: idüb S4.

^{1200b} Süde-i: Süre-i M.

^{1203ab} {^{dk} Da'vet kerdem-i Âzer rā P}

^{1205b} Çeşm ü ebrüyla: Çeşm [ü] ebrüyla S4.

^{1207ab} - S1.

^{1207b} rics ü mū-be-mū: rics [ü] mū-be-mū Ü1.

^{1209a} ebter ü nâ-çîz: ebter [ü] nâ-çîz N2.

- S4 42^a** 1210 Ser-fürü eyleyen aña taḥkīḳ
Maʿnīde cehlını ider taşdıḳ
- N1 42^a Ü142^a** Olsa şāhid metāʿ-ı bāzārī
ʿĀḳil olmaz anuñ ḥırīdārı
- İt ferāgat peder bu sevdādan
Ḳıl teberrā büt-i teber-zādan
- K 37^b V 42^a** Anda yoḳ çün ʿalāmet-i behbūd
İttiḥāz eyleme anı maʿbūd
- Pīş-gāhında itme ḳaddüñi dāl
Ser-fürü itmek aña ʿayn-ı vebāl
- P 37^a S2 37^a** 1215 Secde itme önünde aşnāmuñ
Ḥāk-ber-ser ʿadū-yı bed-kāmuñ
- Eyle āteşgede kilīsāyı
Aña āvīze it çelīpāyı
- Bütten enʿām u luḡ iden ümīd
Olur elbette ḥāyib ü nevmīd
- İtse biñ yıl perestiş aña kişi
Āḥirinde olur nedāmet işi
- Neye ḳādir olur ḥaşeb-pāre
ʿÜddan olsa da sezā nāre
- 1220 Ḥayr u şerrini eyleyen idrāk
Zehr-i efʿīden istemez tiryāk
- Kendü destüñle yapıḡuñ timsāl
Ḥayf u şad-ḥayf ide seni pāmāl

^{1210b} Maʿnīde: معینده M.

^{1213b} İttiḥāz: İttiḥād M.

^{1215a} itme: itmek N2 / aşnāmuñ: hem anuñ S1; hem-tānuñ N2, M; hem-sānuñ S4.

^{1215b} bed-kāmuñ: bed-kānuñ S1, M; nā-kāmuñ S2, S3.

^{1218b} Āḥir olur nedāmet anıñ işi Ü1 / olur nedāmet: nedāmet olur S2.

^{1219b} olsa da: olsa K.

^{1221a} yapıḡuñ: yapıḡuñ N2.

^{1221b} Ḥayf u şad-ḥayf: Ḥayf [u] şad-ḥayf S1, S2.

		Hĩç lāyık mıdur ki rīṣ-i sefīd Ola cārūb-ı secde-gāh-ı pelīd
S1 42 ^b		Cem ^c idüb ‘aqluñı it endīṣe Rūz u ṣeb fikri kendüñe pīṣe Hĩç dīvār olur mı bī-bünyād Kār-ḥāne olur mı bī-üstād
S4 42 ^b	1225	Āsumān u zemīne bir mi ^c mār Olmayaydı olur mıdı pā-dār
N1 42 ^b Ü1 42 ^b		Ḥālīk-ı kâ’ināta it ta ^c zīm Ana eyle perestiṣ ü tekrīm
N2 34 ^a		Ṭutma rāhını nice gümrāhuñ Dāmen-i luṭfını ṭut Allahuñ
M 28 ^b V 42 ^b		Bende olma bir iki maḡbūna Bende ol zāt-ı pāk-i bī-çūna
S3 31 ^a Ü2 31 ^a		‘Ālim ü ḥākīm ü ḥakīm oldur Ḳādir ü ḳāhır ü ‘alīm oldur
K 38 ^a	1230	Aña vā-beste ḳuvvet ü ḳudret Aña ṣāyestedür ‘ubūdiyyet Āsitānında ma ^c zeret maḳbūl Bār-gāhında maḡfıret mes’ül
P 37 ^b S2 37 ^b		Bāb-ı ‘ālem-me’ābı bī-derbān Dergehi melce-i ḥaṭā-kārān Olsa bir bende çirk-i cürm-ālūd Āb-ı tevbe ider anı nā-būd Her ne deñlü olursa nāme sıyāh Rū-sefīd eyler anı ‘afv-ı ilāh

^{1222b} cārūb: çārūb S2, S3.

^{1230b} ṣāyestedür: سايسته S2.

^{1231b} mes’ül: mebzül P.

^{1232a} ‘ālem-me’ābı: ‘ālem-tābı N2.

1235 Terk idüb kār u bār-ı aşnāmı
İhtiyār eyle dīn-i İslāmı

Piş-i evsānda olma ser-cünbān
Cünbiş eyle sū-yı reh-i İmān

Hāḡ-perest ol şanem-perest olma
Zir-i pā-yı şanemde pest olma

S1 43^a

Gitme rāh-ı ḡalālete güm-rāh
Söyle gel لا اله الا الله

İbā kerden-i Āzer

Güş idüb pendı ol siyeh-nāme
Başladı dürlü dürlü düşünāma

S4 43^a

1240 Tīre-dil çehresini itdi kebūd
Āteş-i kīne eyledi pür-dūd

N1 43^a Ü1 43^a

Sırr-ı الحق مر oldı pedīd
İtdi zehr-āb-ı cevriye tehdīd

Didi ey da'vī eyleyen da'vet
Esgi şehre ḡoma yeñi bid'at

V 43^a

Ol suḡanlar ki eyledüñ peydā
Binde birin işitmemiş ābā

Köhne dīni boza mı güfte-i nev
Nā-münāsibdür anda güft u şinev

1245 Şīve-i büt-perestī 'ādetdür
Terk-i 'ādet nice sa'ādetdür

^{1235a} kār u bār-ı: kār [u] bār-ı S4; kār u bān-ı Ü2.

^{1236b} sū-yı: rū-yı M.

^{1238b} [لا اله الا الله] : *Allah'tan başka tapacak yoktur*. bk. Ekler: 2]

^{1239ab} {^{dk} İbā kerden-i Āzer N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; İcābet nā-kerden-i Āzer P; Ḳabül nā-kerden-i Āzer dīn-i İbrāhīm rā Ü2}

^{1241a} [الحق مر] : *Hak cıdır*. bk. Ekler: 49]

^{1242b} bid'at: 'ādet S1, S2, S3.

^{1244a} boza mı: bozar mı P, Ü2.

^{1244b} Nā-münāsibdür: Kār-ı bī-hüde P.

N2 34 ^b		Secde-gāh-i şanemden olmağ dūr Ser giderse daği degül mağdūr
K 38 ^b		Bildi ol Hādī-i hüdā reh-ber Heyzüm-i terde āteş itmez eşer Güft u gū olmaz ol aşamma müfīd Şüst ü şū zengiyi ider mi sefid
P 38 ^a S2 38 ^a		Bir suhan olsa şehd-i pend-āmīz Telḡ-kāmāna zehr-i şūr-engīz
S3 31 ^b Ü2 31 ^b	1250	Her ne deñlü olursa āteş-nāk Seng-dil eylemez anı idrāk
M 29 ^a		Olmaz üftāde-i çeh-i taqlīd Nerdübān-ı hidāyetile reşīd Meyl-i cehlile olsa nā-bīnā Virmez āyīne āna reng-i şafā

Daʿvet kerden-i İbrāhīm mer ḡavm rā

S1 43 ^b		Hakkı Āzer çü itmedi izcān Oldı andan Ḥalīl rū-gerdān Dīde-i daʿvetin idüb rüşen Kuḡl-i yā ḡavm-i ائفوا الله dan
S4 43 ^b	1255	Ḳıldı ḡān-ı hidāyet āmāde Ḳavmini daʿvet itdi irşāda
N1 43 ^b Ü1 43 ^b		Didi ey sālīkān-ı semt-i ʿinād Rāh-ı güm-kerde-gān-ı şirk ü fesād

^{1247a} hüdā: Ḥudā S3.

^{1247b} hīzem-i: Hīz S4.

^{1248b} rengini: zengīyi S1, S4.

^{1249a} suhan: suhan S4.

^{1249b} Telḡ-kāmāna zehr-i: Telḡ-kām-ı dālāle P.

^{1252b} reng-i şafā: reng ü şafā S3, N2.

^{1253ab} {^{dk} Daʿvet kerden-i İbrāhīm mer ḡavm rā N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, V; Daʿvet-i İbrāhīm mer ḡavm rā P; Daʿvet kerden-i İbrāhīm ḡavm-i ḡod rā Ü2}

^{1253b} Ḥalīl: ḡayl-i N2.

^{1254b} [ائفوا الله : Allah'tan korkun. Bk. Ekler: 38]

- Tā-be-key bunca baġī vü ġayy u ɗalāl
Tā-be-key renc-i saʿy-i cürm ü vebāl
- V 43^b Süddan ħālī olsa dād u sited
İhtirāz eyler andan ehl-i ħired
- Büt-perest olmadan nedür ħāşıl
Kār-ı bīhūde işlemez ʿāqıl
- 1260 Bir ʿibādet ki aña ola meʿāl
Bunda ħaybet ü anda nār u nekāl
- Maġz-ı ħüsrān u ʿayn-ı cürm ü ħaṭā
Aña iḳdām ider mi şāhib-rā
- Yapduñuz nice şüret-i bī-cān
Maʿnīde bilki efʿī-i piçān
- Zāde-i destüñüz bilüb maʿbūd
İtdüñüz anı kıble-i maḳşūd
- K 39^a Bu cehāletki sizden itdi zühür
Ĥande eyler size vuḫuş u tıyūr
- N2 35^a 1265 Bir ħaşeb pāresin idüb teklīl
Oldıñuz secdesinde zār u zelīl
- P 38^b S2 38^b Çeşm ü ġuşını itdiñüz tezyīn
Gevher ü laʿli zīver-i serḳīn
- Açdıñuz aña çeşm-i istimdād
ʿĀr u nāmūsı kıldıñuz berbād
- S1 44^a Ĥazret-i bī-niyāz u bī-mānend
Dil-nevāz-ı zaʿīf-i ħācet-mend

^{1259a} ↔ ^{1259b} P.

^{1260a} ki: + ki Ü1. / aña ola: ola aña P.

^{1260b} nekāl: vebāl P.

^{1261a} ħüsrān: ħüsrān N2.

^{1262b} Maʿnīde: معنده M.

^{1265a} teklīl: tebcīl M.

^{1265b} Oldıñuz: Olduñuz Ü2 / zār u: ħār u P.

^{1266b} serḳīn: sirḳīn Ü2, K.

^{1267b} kıldıñuz: itdiñüz P; kılduñuz M.

- Kirdigār u Hıdīv ü Hestī-i kār
Merhamet-baḥş-ı ḥātır-ı efgār
- S4 44^a 1270 Ser-be-ser ʿālemi iden peydā
Virmez ol nā-sutūde-kāra rızā
- S3 32^a N1 44^a Ü1 44^a
Ü2 32^a Şāniʿ ü Hıyy u bī-zevāl oldur
Kādir ü Berr ü bī-mişāl oldur
- Baḥr-ı cūd u ʿaḫāsı bī-pāyān
Āsitānında bendeler şāhān
- V 44^a Hıān-ı ʿafvı nevāle-rız-i kerem
Luḫfı tiryāk-ı zehr-i renc ü elem
- M 29^b Tevbe-kārānı eylemez merdūd
Ġayrı yoḫdur hemān odur maʿbūd
- 1275 Vaḫdetine anuñ idüb iḫrār
Secde-i bütten eyleñ istiḡfār
- Şirk ü aşnāmdan olub yeksū
لا إله إلا هو Söyleyiñ
- Ḳavm-i bed-dil çü şaḫre-i şammā
İtmediler naşihatın ışḡā
- Ḳavl-i tevḫīdi olmayub ḳā'il
Söyledi ḫaḫ işitdi biñ bātil
- Her ḳafadan zuhūr idüb āvāz
Eylediler zebān-ı ḫaʿmı dırāz
- 1280 Didiler ey ḫarīf-i daʿvā-dār
Dīn-i pīşīneyi iden inkār

^{1269a} Kirdigār u: Kirdigā vü K / Hıdīv : Hıdīv S4 / Hıdīv ü Hestī-i kār: Hıdīv [ü] Hestī-i kār S2.

^{1270b} nā-sutūde-kāra: nā-sūde-kāra N2.

^{1273b} zehr-i: zehr ü S3.

^{1274b} hemān: faḫaḫ P.

^{1275a} anuñ idüb: idüb anuñ P.

^{1276a} Şirk ü: Şirk-i S3, M.

^{1276b} [لا إله إلا هو] : *O'ndan başka ilah yoktur.* bk. Ekler: 50]

^{1277ab} {^{dk} İbā kerdem-i ḳavm ez daʿvet-i ü Ü1; İcābet nā-kerdem-i ḳavm P; İbā kerdem-i ḳavm S3}

^{1280b} idem: itdin N2.

K 39^b Dīn-i nev-ḥīz ü nā-şinīde suḥan
Olmaz esbāb-ı terk-i dīn-i kühen

Secde-i büt sirişt-i ābādur
Terk-i ser terk-i bütten evlādur

İbā kerden-i ḳavm

P 39^a S1 44^b S2 39^a Ḳavminüñ gördi çünki ısrārın
Güne güne cefā vü āzārın

N2 35^b Eylemezler tarīḳ-i Ḥaḳḳa ḳıyām
Sedd-i rāh olmuş anlara aşnām

‘Azīmet-i şikesten-i aşnām

S4 44^b 1285 Gözlerin kūr idüb nice ḥāşāk
Eylemezler kelām-ı Ḥaḳ idrāk

N1 44^b Ü1 44^b Olmaz āyīn-i bed-şükün derhem
Tāki ref^c olmaya nizām-ı şanem

Ḥār-ı bütten çü vāḳi^c oldı sebel
Dīde-i dillerine geldi ḥalel

V 44^b Çāre oldur ki anı meyl-i teber
Eyleye ḥikmetile zīr ü zeber

Gitmeye tāki perde bī-kem ü kāst
Gözlerine görünmeye reh-i rāst

1290 Şöyle fikr itdi ol şavāb endīş
Vire bütḥāneye ‘aceb teşvīş

Fırşat el virse ola çābük dest
İde aşnāmı anda ḥurd u şikest

^{1281a} nev-ḥīz ü nā-şinīde: nev-ḥīz [ü] nā-şinīde M.

^{1282a} sirişt-i: سرست S2, S3, N2.

^{1283ab} {^{dk} İbā kerden-i ḳavm N1, M, K, S1, S2, S4, Ü1, V; ‘Azīmet-i İbrāhīm şikesten-i aşnām rā P}

^{1283a} gördi çünki: çünki gördi Ü2.

^{1285ab} {^{dk} ‘Azīmet-i şikesten-i aşnām N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; ‘Azīmet kerden-i ü şikest-i bütḥā Ü2}

^{1285b} kelām-ı: rāh-ı P.

^{1286ab} ↔1290^{ab}: den sonra yer almaktadır.

^{1287a} sebel: sübel S4.

^{1288a} oldur ki: oldıki S1.

S3 32^b Ü2 32^b

Gördi bir gün ki hayl-i güm-rāhān
Geşt-i şahrāya oldılar pūyān

Merd ü zen gitdi cümle yābāne
Qaldı tenhā hemān şanem-ḥāne

Vaqt-i fırşat ki bir ganīmetdür
Anı fevt eylemek cehāletdür

1295 Semt-i nuşretten esdi bād-ı zafer
Destine aldı tīz tīz teber

Büt-gede cānibine oldu devān
Cüst ü çālāk-ter çü bād-ı vezān

M 30^a

Bāb-ı beytu's-şanemde kıldı karar
Gördi her mışraını bī-hencār

S1 45^a K 40^a

Anı taqtı ile idüb taqşım
İtdi her kıtasını daḥi dü-nīm

Ḥāşılı ḥāşıl oldu fethü'l-bāb
Berq-veş tā derūna kıldı şitāb

P 39^b S2 39^b S4 45^a

1300 Bī-muḥāba ki başdı anda qadem
Saḳf u ferş oldu gūyiyā derhem

N1 45^a Ü1 45^a

Bütlerüñ itirāza cānı mı var
Deng ü ḥayrān u püşt-ber-dīvār

Semt-i semtinde şaf-be-şaf aşnām
Ḥurd u büzürg turur gürüh-ı li'ām

N2 36^a V 45^a

Ḥadd ü ḥaşırına ḥod nihāyet yoq
Yañi her gūşesinde itden çoq

^{1292b} pūyān: būyān M.

^{1293a} gitdi cümle: cümle gitdi S1, S2.

^{1295b} tīz tīz: تیز تیز Ü1.

^{1296a} devān: revān S1, M.

^{1300a} başdı anda: anda başdı P.

^{1300b} Saḳf u ferş: Saḳf [u] ferş S2.

^{1303a} ḥod: bir P.

Naşb-ı nefis itdi kesr-i aşnāma
 Kıpdı büt-ḥāne içre hengāme

1305 Başlarına ḥavāle itse teber
 Yıldırım vurmaşa döner bütler

Her ne ʿuzva teber ide işāl
 Naş-ı kâṭıʿ gibi ider ibtāl

İtdi anda tırāşeler rīzān
 Oldı güyā dükān-ı ḥarrāṭān

Ḥurde ḥurde olub büt-i bed-fāl
 Oldı her pāresi çü çüb-ı ḥilāl

Līk var anda bir büt-i bed-kār
 Oldı güyā bütāna bir serdār

1310 Kām̄eti cümleden sūtürg ü dırāz
 Dir görenler aña şubān-ı gürāz

Büt-perestler aña idüb taʿzīm
 Eylemişlerdi rütbesin taḳdīm

Gerden ü çeşm ü gūşı pür-gevher
 Ser-be-pā ğarḳ-ı laʿl u dürr ü güher

S1 45^b S3 33^a Ü2 33^a

Dīn ulusı diyü aña her-bār
 Bezl iderlerdi sīm ü zer ne ki var

Tā ki vāḳiʿ olursa bir müşkil
 Aña ʿarzile olalar ḥoş-dil

S4 45^b K 40^b

1315 Geldi nevbet yetişdi aña revān
 El çeküb itmedi anı rīzān

N1 45^b Ü1 45^b

Didi ey reh-zen-i ʿibādullāh
 Düşmen-i Ḥaḳ-perest ü bī-āḡāh

^{1304b} hengāme: ḥengāme S1.

^{1306a} ʿuzva: semte Ü1 / teber ide: ide anı P.

^{1306b} ider: ider anı S3.

^{1307b} ḥarrāṭān: neccārān P.

^{1309a} bed-kār: murdār P.

^{1310a} sūtürg: سرک N2.

^{1312a} pür-gevher: pür-ziver P.

P 40 ^a S2 40 ^a		Ḳavm-i bed-kāra eyleyüb taşvīr Sergüzeşt-i bütānı it taḳrīr
V 45 ^a		Bir iki sīlī ile kıldı nevāht Zahm-ı tīşeyle itmedi perdāht Virdi destine deste-i teberi Yıgđı pīşine hep tırāşeleri
M 30 ^b	1320	Balta ile büt-i büzürg hemān Bir oḡun yarıcı delī ḳocaman Ol büyüklük şatan büt-i zer-pūş Oldı büt-ḥānede tırāşe-fürüş
N2 36 ^b		Nā ¹ -ı bāz-gūne çünki iş bitdi O degülnden gelüb çıkub gitdi Leb-be-mümr-i tegāfül ol dānā İtdi vaḥdet serāyını me'vā Zevḳ ü 'işretde ḥayl-i güm-rāhān Lehv ü lu ⁶ bile ḥurrem ü şādān
	1325	Ḥandeden her biri güşāde dehen Bī-ḥaber şīven-i şanem-gededen Āmeden-i ḳavm be-büthāne Devr-i 'işret yitişdi pāyāna Pes vedā ^c itdiler beyābāna

^{1318a} ile: aña; nevāht: nevāht M.

^{1318b} Eyleyüb itmedi anı perdāht P.

^{1319a} Virdi destine: Destine virdi P.

^{1319a} destine: düşına S1.

^{1320b} oḡun: odun S1, S2, S3.

^{1322a} Nā¹-ı bāz-gūne: Bāz-gūn-ı na¹ M / Na¹-ı: Fi¹-ı K.

^{1323b} me'vā: yağmā S3.

^{1324a} Zevḳ ü 'işretde: Zevḳ-i 'işretde M / 'işretde: 'işretle K / ḥayl-i: ḥayli N2.

^{1324b} Levh ü lu⁶bile: Levh [ü] lu⁶bile S3 / ḥurrem: ḥurrem S2.

^{1325a} Ḥandeden her biri: Her biri ḥandeden P.

^{1326ab} {^{dk} Āmeden-i ḳavm be-büthāne N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; - P; Āmeden-i ḳavm ez şahrā be-büthāne Ü2}

^{1326a} Devr-i: Rüz-ı S1.

Māh-veş tāze-rūy u hurrem-dil
Tā ki şehr içre ideler menzil

Zikr-i Nemrūd

- S1 46^a Var idi ol devirde bir merdūd
İbn-i Ken^ʿān ki nāmıdur Nemrūd
- Süst-re'y u pelīd ü Haḡ-bīzār
Ser-keş ü dil-dürüş ü bed-girdār
- S4 46^a 1330 Şirk-perver mu^ʿānid ü cābir
Bī-ḡired ya^ʿnī bir deli kāfir
- N1 46^a Ü1 46^a Çār-şad-sāl o merdüm-i güm-rāh
Oldı kavm-i Ḥalīle şāhenşāh
- K 41^a ʿĀķibet da^ʿvī-i rubūbiyyet
İtdi ol bī-temīz ü pür-nekbet
- V 46^a Hükmine bī-tereddüd ehl-i fesād
Cān u başile oldılar münḡād
- P 40^b S2 40^b S3 33^b Ü2 33^b İtdi hengām-ı da^ʿvet ol nādān
Ḳavm-i bed-kīşe yek-be-yek fermān
- 1335 Pīr ü bürnā vü merd ü zen yekser
Emr-i şāhīye ola beste-kemer
- Şehr-i dervāzesinde ehl-i şekā
فرق الله جمعهم ابدا
- Cem^ʿ olub zīverile her kec-dil
Ṭoḡrı büt-ḡāneyi ide menzil
- Kimse aşnāma olmadan ruḡ-sā
Girmeye ḡānesine bī-pervā

^{1327a} tāze-rūy u hurrem-dil: tāze-rūy [u] hurrem-dil S2 / hurrem-dil: hurrem-dil S4.

^{1328ab} { Zikr-i Nemrūd N1, M, K, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; Zikr-i Nemrūd bin Ken^ʿān P, Ü2 }

^{1329a} pelīd ü Haḡ-bīzār: pelīd [ü] Haḡ-bīzār S3.

^{1330a} Cābir: Cā'ir M.

^{1330b} deli: deni S2.

^{1332b} bī-temeyyüz ü pür-nikbet: bī-temeyyüz [ü] pür-nikbet N2.

^{1335a} yekser: نكر N2.

^{1336b} [فرق الله جمعهم ابدا] : Allah topluluklarını sonsuza kadar ayırsın]

- Emri üzre gürūh-ı bed-kīşān
İttifāķile oldı cümle revān
- 1340 Gördiler pāre pāre tahta-ı der
Eylemiş rīze rīze anı teber
- N2 37^a Ser-fürū eyledikleri eşkāl
Hürde mürde şikeste vü bed-hāl
- Balta līmānı eyleyüb tuğyān
Pārelenmiş sefīne-i ‘işıyān
- S1 46^b M 31^a Nā-hudāsı turur teber der-dest
Hayret-ālūde keştī buldı şikest
- Başladılar ğırīv ü efgāna
Oldı mātem-gede şanem-hāne
- S4 46^b 1345 Çıķdı andan şadā-yı vā-veylā
Kopdı feryād u zār u şad-ğavğā
- N1 46^b Ü1 46^b Ki ey dirīgā vü şad-hezārān āh
Düşdı nā-ħaķ yire şikest ü tebāh
- Āteş-i fitne oldı bālā-ğır
İtdi her cānibe ‘alev te’sīr
- V 46^b مَنْ فَعَلَ nağmesin idüb perdāz
Cüst ü cūyma itdiler āğāz
- K 41^b Atdılar ka‘beteyn-i endīşe
Güşe güşe bu naķşı teftīşe
- 1350 Fāl idüb āħirinde ķavm-i le’īm
Çıķdı ķur‘a benām-ı İbrāhīm

1341a Ser-fürū: Serd S1.

1342ab {^{dk} Laṭīfe P}

1343a der-dest: düriüst ? M.

1346ab {^{dk} Laṭīfe P}

1346a Ki ey: Key Ü2.

1348a perdāz: دیراز N2; [مَنْ فَعَلَ : kim yaptı?bk. Ekler: 51]

1349a endīşe: ایندیشه N2.

1350b İbrāhīm: İbrāhīm S1, S4, N2, Ü2.

P 41^a S2 41^a

Qaldı zīrā şehirde ten tenhā
Bā-ħuşuş oldı keydile gūyā

Bu űikest ü bu zed bu űerr ü bu űür
űübhe yoqđdur ki andan itdi zühür

Perde-dir oldı çarħ-ı lu^cbet-bāz
Düşdi efvāh-ı kavme bu endāz

Oldı zāhir cihāna re'yü'l-^cayn
Nükte-i سر جاوز الاثنین

S3 34^a Ü2 34^a

1355 Taşdı yayıldı seyl-i güft ü űünüd
Çıqđdı tā āsitāne-i Nemrūd

^cArza kāhīne itdiler inhā
Sergüzeűt-i bütānı ser-tā-pā

Cāy-ı taħmīn kim oldığını beyān
İtdiler ol la^cine bī-noqşān

S1 47^a

Āteű-i kīnesini ol dīn-süz
Eyledi her taraf űerāre-fürüz

İtdi dīvān o zālim-i ħün-ħ^cār
Cevr-i endiűe merħamet-bīzār

S4 47^a N2 37^b

1360 Oldı ħāzır gürüh-ı güm-rāhān
űaf űaf ĩstāde anda pīr ü cevān

N1 47^a Ü1 47^a

Dād-ħ^cāhān u mātem-ālūde
Toldılar bārgāh-ı Nemrūda

Merd ü zen anda cem^c olub yekser
Oldı dīvān nümüne-i maħűer

^{1351b} keydile: kendiyle M.

^{1352a} zed: zed ü S2.

^{1353a} lu^cbet-bāz: lu^cbet-nāz N2.

^{1353b} kavme: ħalka P / endāz: āvāz M.

^{1354b} [سر جاوز الاثنین: *sır ikiyi aştı*. bk. Ekler 52]

^{1355ab} {^{dk} ĩĥzār kerdn-i Nemrūd İbrāhīm rā P}

^{1356a} itdiler: atdılar Ü2.

^{1357a} oldığını: olduğını S2, S3, M, Ü2, K.

^{1357b} ol: o S1 / la^cine bī-noqşān: la^cineyi noqşān M.

^{1358b} Eyledi: Eyleyüb P / űerāre: serāre S2.

^{1362b} dīvān: meydān P.

İh̄zār kerdēn ve be-maḥbes firistāden mer İbrāhīm rā

V 47^a

Şöyle emr eyledi o nā-fermān
Vara sū-yı Ḥalīle serhengān

Baṭş u ḳahrile ideler ih̄zār
Tā bed-endīşe ide aḥz-ı demār

1365 Dūr-bāşān-ı pür cefā vü le'īm
Vardılar tā serāy-ı İbrāhīm

M 31^b K 42^a

Buldılar anı rüy der-miḥrāb
İtdiler aña dürlü dürlü 'ıtāb

Aldı eṭrāfını nice bed-kār
Ḳıldılar anı noḳta-ı pergār

P 41^b S2 41^b

Dest-i cevriile ehl-i şerr ü fücür
Tuḫdılar her ṭaraf çü kelb-i 'aḳūr

Kimi çāk eyledi girībānın
Kimi der-pençe ṭarf-ı dāmānın

1370 Eyledi ol tezerv-i bāğ-ı rıza
Gerdenin zīr-i dām-ı ḥükm-i ḳazā

Kām-ı māhīye düşse ger ḳullāb
İzṭırāb eyler anı daḫi ḥarāb

Rişte-der-pā olursa bir şehbāz
Cünbiş-i bī-hüde olur pervāz

S1 47^b

İtdiler sür'atile anı revān
Vardılar tā miyāne-i dīvān

^{1363ab} {^{dk} İh̄zār kerdēn ve be-maḥbes firistāden mer İbrāhīm rā N1, S1, S4, M, K, Ü1, V; İh̄zār kerdēn ve be-maḥbes firistāden mer İbrāhīm rā 'aleyhisselām S2, S3; Bīrūn kerdēn be-Nemrūd İbrāhīm rā ez 'ibādet-ḥāne ve be-maḥbes borden fermūden Ü2}

^{1364b} aḥz-ı demār : aḥz u demār S1.

^{1365b} İbrāhīm: İbrahīm S1, S4, N2.

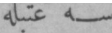
^{1368a} ehl-i şerr: ehl-i ser N2.

^{1369a} çāk: ḥāk N2.

^{1370a} tezerv-i: tezerv-i: S2, S3, Ü1, Ü2 / rıza: vefā P.

^{1371a} Kām-ı: Gām-ı N1, V, Ü1 / māhīye: māhī K.

^{1372b} bī-hüde: bī-hüde S3, S4.

^{1373a} sür'atile: M.

Pursīden-i Nemrūd ez büt-şiken

Piş-gāhına eyleyüb iḥzār
 Kahr u ḥiṣmile itdi istifsār

S4 47^b 1375 Didi aña ki ey esīr-i ʿitāb
 Saña lāzım suʿāle toḡrı cevāb

S3 34^b N1 47^b Ü2 34^b
 Ü1 47^b Kimdür iden bütāna bu kārı
 Kimden oldı bu mācerā cārī

Āb-ı rüyımı dökdı evşānuñ
 ʿİrzımı pāymāl idüb anuñ

V 47^b Zāhirā bütlere ḥıyānetdür
 Fīʿl-ḥaḳıḳa bize ihānetdür

N2 38^a Kim ki maʿbūdımız ider tedmīr
 Maʿnīde bizleri ider taḥḳīr

1380 Hāşılı saña itdiler taḥmīn
 Bil ki virdi ḳarīne ḥükm-i yaḳīn

**Cevāb dāden ve ilzām kerdn-i İbrāhīm
 mer Nemrūd rā**

Güş idüb sözlerini İbrāhīm
 Reh-nümā-yı sebīl-i dīn-i ḳavīm

Didi ey reh-ber-i ṯarīḳ-i ḳalāl
 Saña düşmez bu deñlü zūll-i suʿāl

K 42^b Bī-hüde pürsiş eylemez ʿāḳil
 Lafz-ı bī-maʿnīden nedür ḥāşıl

^{1374ab} {^{dk} Pursīden-i Nemrūd ez büt-şiken N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, V; Pursīden-i Nemrūd ez büt-şikesten K,
 M; Pursīden-i Nemrūd ez İbrāhīm ki büthā rā ḥurdmurd kerdeest Ü2; - P}

^{1376a} bu: ol P.

^{1378a} ḥıyānetdür: ihānetdür P.

^{1378b} ihānetdür: ḥıyānetdür P.

^{1381ab} {^{dk} Cevāb dāden ve ilzām kerdn-i İbrāhīm mer Nemrūd rā N1, S1, S2, S3, S4, K, M, Ü1; İlzām
 nümūden-i İbrāhīm Nemrūd rā P; Cevāb dāden ve ilzām kerdn-i İbrāhīm Nemrūd rā Ü2; Cevāb dāden ve
 ilzām kerdn-i İbrāhīm ʿaleyhisselām mer Nemrūd rā V}

^{1381a} İbrāhīm: İbrahīm S4, N2, Ü2.

^{1382b} düşmez: düşmez idi M.

^{1383a} Bī-hüde: Bī-hüde P, S3, S4.

- Bî-ḥıredlük nişānıdır iksār
Ġayrıdan eyle anı istifsār
- P 42^a S2 42^a** 1385 Bende olmaḡ ḡarīne bî-cādur
Çünkü beytü'ş-şanemde ber-pādur
- Anda zīrā büt-i teber-der-dest
Bilki itmişdür anı ḡurd u şikest
- Şadr-ı büt-ḡānede olan ser-dār
Zīr-i ḡükmünde bunca ḡidmetkār
- S1 48^a** Yok 'aceb leşkerine ser-'asker
Çekse vaḡt-i ḡāzabda tīḡ u teber
- M 32^a** Şöyle ma'ḡlüm olur ki hep evşān
Oldılar cümle māye-i tuḡyān
- S4 48^a** 1390 İḡtizā itmiş anları te'dīb
Ḳatlı-i 'āmīle eylemiş ta'zīb
- N1 48^a Ü1 48^a** Böyle olmaḡ gerek ḡaḡīḡat-ḡāl
Da'vet it anı andan eyle su'āl
- Ġayra nisbet iderse ol kārı
Eyle yine siyāsetüñ cārī
- V 48^a** Hıfz-ı leşkerde eylemiş taḡşīr
Aña lāzım degül midür ta'zīr
- Şaḡn-ı büḡḡāneye düşe āşüb
Ḥura anda çü merdüm-i maşlüb
- 1395 Bir niḡebān ki eyleye iḡmāz
Andan evlādur eylemek i'cāz
- Bir şubān olsa gelleden ḡāfil
Gürg-i ḡün-ḡāre dir aña 'āḡil

^{1384b} eyle anı: anı eyle S3.

^{1386a} zīrā: ki ol M.

^{1389b} cümle māye-i: cümle-i nāye-i ? S3.

^{1390a} anları: anlar N2.

^{1394b} maşlüb: maḡlüb M.

^{1395ab} ↔ 1396^{ab} P.

^{1396b} Gürg-i: Gürg-i S2.

S3 35 ^a Ü2 35 ^a		Çünkü ol hādī-i zafer-encām Bu suhanlarla itdi hatm-i kelām
N2 38 ^b		Hişm-nāk ol şeh-i serir-i ʿinād Virdi tīr-i ʿitāba yine güşād Didi ey merdüm-i suhan-peymā Nazm-ı güftāruña nedür maʿnā
K 43 ^a	1400	Bunca sözler ki söyledüñ mevzün Biñde birini söylemez mecnün Bütde idrāk u kudret-i efʿāl Gün gibi āşikāre emr-i muḥāl
P 42 ^b S2 42 ^b		Şübhe yoқdur bu fitne-i pür-şūr Ḥayl-ı aşnāma olamaz maқdūr
S1 48 ^b		Nice mümkin ki şüret-i bī-cān Dest ü pā cünbişine bula tüvān Bir ḥired-mend ider mi anı ḥayāl Ola best ü şikeste anda mecāl
S4 48 ^b	1405	Hīç ʿaқl eylemez anı tecvīz Cism-i cāmidde ola derk ü temīz
N1 48 ^b Ü1 48 ^b		Büt ne bilsün rüsüm-ı serdārı Tā ki aḥkāmın eyleye cārī Hīç timşāl olur mı kār-güzār Anda yoқ çünkü çeşm-i istibşār
V 48 ^b		İftirādur aña bu darb u şikest Olsa farzā daḥi teber der-dest

^{1398ab} {^{dk} ʿİtirāz kerdn-i Nemrūd P}

^{1398b} tīr-i: teber M.

^{1399a} ey: ol S3.

^{1400a} söyledüñ: eyledüñ P.

^{1405b} derk ü temīz: derk [ü] temīz M.

^{1408b} daḥi teber: teber daḥi S1.

- Dest-i bī-cānda ol teber deste
Püşt-i aşnāmi eylemez haste
- 1410 Olsa bir kimsede nişān-ı kesel
Oldı büt aña turfe darb-ı meşel
- Eyleme eyleme büte bühtān
Anda yoq böyle kāra tāb u tüvān
- M 32^b**
- Fīl-i dānāyī cāmide isnād
‘Ayn-ı cehl oldı bilki maḥz-ı ‘inād
- Çün Ḥalīl itdi sözlerin iz‘ān
Kıldı raḥş-ı cevābı der-meydān
- Didi ey kevden-i muḥāl-endīş
Merdüm-āzār u bed-dil ü bed-kīş
- 1415 Server-i eblehān-ı pür-āşüb
İtdügün müdde‘ā hüve’l-maḥlūb
- ‘Acz-i aşnāmi eyledün ikrār
Eyle inşāf ve itme istikbār
- N2 39^a K 43^b**
- Şaḥş-ı ‘aciz olur mı hīç ilāh
Hīç dānā ider mi aña penāh
- S1 49^a S3 35^b Ü2 35^b**
- Ḥayr u şerrini itmeye teşḥīş
‘Ākil itmez perestişe taḥşīş
- P 43^a S2 43^a**
- Serzeniş eylese ne deñlü teber
Celb-i nef‘ itmeye vü def‘-i zarar
- S4 49^a**
- 1420 Çüb-pāre nice olur ma‘būd
Vehm bīzār u ‘aql nā-ḥoşnūd

^{1409b} Püşt-i: Pest-i M.

^{1410b} turfe: - S3.

^{1413ab} {^{dk} Cevāb dāden-i İbrāhīm ‘aleyhisselām P}

^{1413b} Kıldı: İtdi P / raḥş-ı: raḥş-ı M.

^{1416b} ve: - S3.

^{1417b} dānā: ‘ākil P.

^{1419b} zarar: mużırr Ü1.

^{1420b} ‘aql: ‘aql u Ü2.

N1 49^a Ü1 49^a

Vaqt-i hâcetde merdüm-i dānā
Eylemez anı çüb-ı istincā

Şāşe ile gülābı fark itmez
Başını kesse bir kadem gitmez

V 49^a

Çünkü yok anda cünbiş-i a^czā
Aña bustān oyuğı dinse sezā

Arz olunsa behāyime evşān
Ūrker andan ve itmez istihsān

1425 Anlara ser-fürü iden bī-^cār
İtmesün bārī iddi^cā-yı vaķār

Kendü zu^cmınca ola şāhib-i hūş
Ola efgende-i büt-i medhūş

Kūr-dil Hāķķı eylemez idrāk
Rāh-ı büt-hāneye olur çālāk

Nūr-ı Hāķķile merd-i rūşen-dil
Bütgede içre eylemez menzil

Çünkü ol hāne cā-yı evşāndur
Āteşe girmegile yeksāndur

1430 Mazhar-ı luţf-ı hāzret-i bī-çün
Ehremen eylemez anı meftün

Vahdet-i zātını ider taşdıķ
Bī-şerīk olduğın kıılır taķķīķ

Mümteni^cdür ki mümkün-i bed-hāl
Ola hem-tā-yı vācib-i müte^cāl

^{1423a} Çünkü yok anda: Anda yok çünkü P.

^{1424b} ve: hiç M.

^{1425ab} {^{dk} Nükte-i ta^crīz P}

^{1425a} ser-fürü: سروفر S3.

^{1426a} Kendü: Kendi S2.

^{1431a} ider: idüb P.

^{1431b} olduğın: oldığın Ü1, K, M / kıılır: ider P, S4.

^{1432ab} - P.

S1 49 ^b		Ḥālīk-ı bī-naẓīr-i şīb ü firāz Kendü mülkünde istemez enbāz
K 44 ^a		Olsa bir milkete iki mālīk İştirākı ider anı hālīk
S4 49 ^b M 33 ^a	1435	Zāt-ı bī-çūna olsa ger hem-tā Pāydār olmaz idi arz u semā
S2 43 ^b N2 39 ^b Ü1 49 ^b		Oı Ḥudāvend-i kār-sāz u ra'ūf Nīk-girdār u müstedām u 'aṭūf
P 43 ^b N1 49 ^b		Bende-perver ḥidīv-i bī-ḥācet Kām-baḥş u veliyy-i her ni'met
V 49 ^b		Luṭfı ḥadden birün u baṭşı şedīd Ḥ'āst-gārāmı eylemez nevmīd
S3 36 ^a Ü2 36 ^a		Südde-i cūdı merci'ü'l-āmāl Bārgāhında bendeler ḥoş-ḥāl
	1440	Büt-perestāna sākī-i ḳahrı Kāse kāse virür nice zehri
		İttiḥāz eyleyen anı ma'bud Pādişāh olsa da olur merdūd
		Gīrudār ehline olur mı sezā Bī-ser ü pā ide anı rüsvā
		Seçmeye nāşirin mehīninden Bī-ḥaber kāsir ü mu'īninden

^{1433a} şīb ü: nişīb ü S4.

^{1436a} kār-sāz u ra'ūf: kār-sāz [u] ra'ūf S1 / ra'ūf: رآوف S4, N1, N2.

^{1437ab} ↔ 1438^{ab} P.

^{1437b} Kām-baḥş u veliyy-i: Kām-baḥş [u] veliyy-i K.

^{1438a} u: - M.

^{1439b} Bārgāhında: Āsitānında P.

^{1441a} Bütleri ittiḥāz iden ma'bud P.

^{1442a} sezā: revā P.

^{1442b} ide anı: anı ide Ü2.

^{1443ab} - P, N2.

^{1443a} Seçmeye: Seçmeyen M.

^{1443b} kāsir ü: kāsid ü S2, S3 / kāsir ü mu'īninden: kāse-i dāmīninden M.

Anda yoq iktidār-ı redd-i cevāb
فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ

1445 Hāşılı ey gürüh oluñ āgāh
Bir fürümānde ʿāciz olmaz ilāh

Şīve-i büt-perestī dīn-i tebāh
حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ سِوَاهُ

Be-maḥbes firistāden ve cem^c-i hīzem fermūden

Buldı şestin çü tīr-i güft ü şinīd
Zaḥm-ı hūrde-gürāza döndi pelīd

S1 50^a Gözleri hışmile olub pür-hūn
Bī-şuʿūr oldı çün seg-i mecnūn

Pençe penç oldı bāzū-yı ilzām
Rezm-gāh-ı suḥanda çekdi ligām

S4 50^a 1450 Geldi tīr-i cevābına noqşān
İtdi tīğ-ı tecebbürī ʿuryān

Ü1 50^a K 44^b Virdi esb-i tekebbüre mihmīz
Oldı meydān-ı qahra gerd-engīz

Olsa bir ḥasm eger siper-endāz
Bī-hüde her ṭaraf ider tek ü tāz

S2 44^a V 50^a Pes Ḥalīl-i Ḥudāya ol düşmen
Eyledi ḥabs-gāhımı mesken

N1 50^a N2 40^a Buldı maḥbes vücūdı ile şeref
Oldı gūyā dūr-i yetīme şadef

^{1444ab} - P, N2.

^{1444b} [فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ : *perde arkasından sorun.* bk. Ekler: 53]

^{1445ab} ↔ 1443^{ab} S1.

^{1446a} Şīve-i: شِيء M / büt-perestī: perestī S1.

^{1446b} [حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ] : *Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur.* bk. Ekler: 54]

^{1447ab} {^{dk} Be-maḥbes firistāden ve cem^c-i hīzem fermūden N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Fermān kerden-i Nemrūd cem^c-i hīzem Ü2}

^{1449a} penç: piç P.

^{1449b} ligām: licām P.

^{1452b} Bī-hüde: Bī-hüde S3.

^{1453a} düşmen: دوشمن S4.

- 1455 Olsa da rūḥ-ı pāke ḥabs-i beden
Lā-mekān seyrine degül rehzen
- P 44^a Māh-ı tābān olursa ender-çāh
Gelmeye pertevine naḡş u tebāh
- Taḥta-bend olsa pā-yı serv-i revān
Rif'at-ı şānına gelür mi ziyān
- M 33^b Uḡdeye düşse tıḡ-i mihr-i münīr
Zerre deñlü olur mı raḡne-pezir
- Ḳavmi semtine oldı gerden-tāb
Ḳıldı her birine şalā-yı ḥiṡāb
- S3 36^b Ü2 36^b 1460 Didi ey bende-gān-ı ḥāş-ı veşen
Reh-neverdān-ı sūmnāt-ı kühen
- Düst-dārān-ı millet-i ābā
Kīne-verzān-ı dīn-i nev-peydā
- Gördiñüz mi ne söyler İbrāhīm
Ḥāne-berbād-sāz-ı kīş-i ḳadīm
- S1 50^b Nabz-ı ḡayret bugün gerek cünbān
Yoḡsa fāsıd olur mizāc-ı bütān
- Olmadan seyl-i fitne bālā-gīr
Aña mümkin ki sedd ola tedbīr
- S4 50^b 1465 Nāgehānī iderse ger tuḡyān
Aña ḥā'il olur mı kūh-ı girān
- Ü1 50^b Tutsa meydānı ger ḥas u ḥāşāk
Aḡıbet anı āteş eyler pāk
- Çāre oldur ki merd-i nev-güftār
Bāḡ-ı ālemde ola mīve-i nār
- K 45^a V 50^b İtmedükce anı gül-i āteş
Serv-veş bī-gümān olur ser-keş

^{1462a} Gördiñüz mi: Gördüñüz mi S4 / İbrāhīm: İbrāhīm N2, S4.

^{1463b} Yoḡsa: Yoḡsa S3.

- N1 50^b** Zahm-ı çeşmi bütāna virdi gezend
Anı yakmağ gerek çü tuhm-ı sipend
- S2 44^b** 1470 Rişte-der-pā iken eger ol bāz
Olmaya çün semender āteş-bāz

Dīn-i dīrīneñüz olur bātl
Dīn-i nev bütleri ider zā'il

Lāzım oldur ki hīme-i bisyār
Dāmen-i kūhda ola enbār
- P 44^b N2 40^b** Ğayret-i dīn çeken ğanī vü faķır
Cem^c-i heyzümde itmesün taķşır

Oldı zāhir nuḥūset-i fermān
Düşdi nekbetle mīşe-zāra kırān
- 1475 Şāḥ şāḥ itdiler dıraḥtānı
Laḥt laḥt oldı bīḥ ü aĝşānı

Şol kadar kesdiler kökin şecerüñ
Deste çūpin çıkardılar teberüñ

Kelle-pūşın çıkardı tell ü cebel
Ser-tırāş-ı teberle oldı keçel
- S1 51^a** Tīşe-kārān çü kātı^cu'l-lezzāt
Kaḥ^c iderdi bulaydı şāḥ-ı nebāt

Çarḥa vü dūki ile pīre-zenān
İtdi imdād-ı āteş-i sūzān
- S4 51^a** 1480 Kūdek-i ney-süvār-ı şāḥib-fen
İtdi her ^cuḳde-i neyi dem-zen
- S3 37^a M 34^a Ü1 51^a
Ü2 37^a** Rūz u şeb ol gürüh-ı nāme-siyāḥ
Çekdiler hīme müddet-i yek-māḥ

^{1471ab} {^{dk} Nükte-i tevriye P}

^{1472a} Lāzım: Vācib P.

^{1472b} enbār: der-enbār S3.

^{1478b} Tīşe-kārān çü: Tīşe-kārān-ı S1, M.

^{1480b} İtdi: Yapdı P / neyi: beyi S2; ney M.

^{1481ab} {^{dk} Āĝāz kerden-i kavm-ı Nemrūd be-āteş efrūhten Ü2}

^{1481a} Rūz u şeb: Rūz [u] şeb N2.

Hürmen-i heyzümi idüb enbār
Oldı hem-sāye-i ser-i kühsār

V 51^a

Ḳīr u neft̄ eyleyüb añā rīzān
Hīme-zār oldı ḳulzüm-i ḳaṭrān

Şürū^c der āteş efrūhten ve nā-sūhten-i āteş

N1 51^a

Āteş emrine oldılar çālāk
Her ṭarafdan ḳoyub ḥas u ḥāşāk

K 45^b

1485 İtdiler nice ḥīle vü tedbīr
Hīmeye āteş itmedi te'şīr

Her ne semte ki itdiler ilḳā
Olmadı bir şerāresi peydā

S2 45^a

Nār-ı efsürde itmedi tuğyān
Ḳaldılar deng ü vālih ü ḥayrān

Geldiler cümleten ğam-ālūde
İtdiler 'arza pīş-i Nemrūda

İtdi zenbūr-ı ğuşşa añā hücum
Oldı zehr-āb-ı ğamla çün mesmüm

P 45^a

1490 Bilki tīĝ-ı ḥacāletile dü-nīm
Şaldı endūha kār-ı İbrāhīm

**Ḥīle kerden-i İblīs der sūhten-i pārehā-yı aşnām ve
sūhten-i enbār-ı hīzem be-tedbīr-i ū**

^{1484ab} {^{dk} Şürū^c der āteş efrūhten ve nā-sūhten-i āteş N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, V, K, M; Sūhte nā-şuden-i āteş
Ü2; Şürū^c der āteş-i sūhten P}

^{1484b} ḥas u: ḥas u S4.

^{1485b} Hīmeye: Heymeşe Ü2.

^{1486ab} {^{dk} Te'şīr nā-kerden-i āteş der hīzem P}

^{1488a} cümleten: yek-be-yek P.

^{1489b} ğamla: ٱ M.

^{1490a} ḥacāletile: ḥacāletile S3, N2.

^{1490b} İbrāhīm: İbrahīm S1, S4, N2

		Nāgehān geldi māye-i telbīs Ya'nī ol düşmen-i Hūdā İblīs
N2 41 ^a		Şüret-i pīrde ʿaşā der-dest Koca ruhbān gibi çü itdi nişest
S1 51 ^b		Didi ey şehriyār-ı gerdün-fer Düşmen-i mülke bulasız keyfer
		Çehreñüzde olan nişāne-i gam İtdi bu kulların daḡi derhem
S4 51 ^b	1495	Eyleme kendüñi dil-āvāre Aña mümkindür eylemek çāre
Ü1 51 ^b		Böyle nārı bu ʿabd-ı dīrīn-sāl Nice biñ kerre eyledüm işʿāl
		Nice āteş-gede idüb ābād İtdi ednā işāretim İkād
V 51 ^b		Bir teber-rīze pāre-i evsān Eylemişdi meger ki der-enbān
N1 51 ^b		Didi ger bu olursa āteş-süz Vefk-i dil-ḡāh olur şerāre-fürüz
	1500	Aña besdür tırāşe-i yektā İstemez anda ḡayrı çün ü çerā
S3 37 ^b		Aldı Nemrūd olub anı memnūn Dīde-māl eyledi öpüp mecnūn
Ü2 37 ^b , K 46 ^a		Didi eyler bu āteşi pür-dūd Himmet-i pīr ü pāre-i maʿbūd

^{1491ab} {^{dk} Hīle kerdn-i İblīs der sūhten-i pārehā-yı aşnām ve sūhten-i enbār-ı hīzem be-tedbīr-i ü N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, V, K, M; Hīle-i İblīs der-fürūhten-i āteş pārehā-yı büthā-yı şikeste Ü2; Hīle kerdn-i İblīs der āteş süten - P}

^{1492b} çü: ki P.

^{1493a} gerdün: كرون N2.

^{1493b} bulasız: بوسز N2 / mülke: dīne Ü1.

^{1496b} işʿāl: işʿār M.

^{1499a} ger bu: bu ger S3.

^{1502b} pāre-i: pāye-i M.

		Pend-i pīrāne eyleyüb şeytān Dīdeden bī-tevaqquf oldu nihān
S2 45 ^b M 34 ^b		Re'y-i pīr üzre zümre-i bed-fāl Anı bir semte itdiler idhāl
	1505	Āteş ol cānibinde heyzüm-gīr Oldı eṭrāfa itmedi te'şīr Bir elif gibi çıkdı bālāya Gitmedi ya'nī sā'ir eczāya
P 45 ^b		Fī'l-meşel āteş-i tırāşe-nişīn Bir siyeh kūha yek ḥaṭ-ı zerrīn
S1 52 ^a		Sa'y-ı bīhūde itdiler izhār Ḥırmen-i heyzümini yaqmadı nār Āḥirü'l-emr o ḳavm-i bī-iz'ān Sū-yı büt-ḥāne oldılar pūyān
S4 52 ^a	1510	Her ne deñlü tırāşe vü ḥurde Olmışıdı teberle pejmürde
N2 41 ^b Ü1 52 ^a		Ser-be-ser cem' idüb nice ḥar-vār İtdiler pā-yı heyzüme īsār Ḥurdelerden yapup aña ḥalḥāl Her ṭaraf āteş itdiler iş'al
V 52 ^a		Ṭıtdı āteş çü dāmen-i enbār Ḥalḳa-veş yandı dā'iren-mādār
N1 52 ^a		İttiḥāz eyledikleri ma'bud Rīv-i dīvile oldı āteş-sūd

1509ab {^{dk} Sūhten-i ḳavm pārehā-yı aşnām rā P}

1509b büt-ḥāne oldılar: büt-ḥāneye olub M.

1510b pejmürde: بزمرد M.

1511a idüb: olub N2 / ḥar-vār: ḥar-vār S2

1512a Ḥurdelerden: Ḥurdeler; ḥalḥāl: N2

1513ab {^{dk} Sūhte şuden-i enbār-ı ḥaṭab P}

1514a İttiḥāz eyledikleri: ser-fürü eyledikleri P.

1514b Rīv-i: Dīv-i S1.

- 1515 Oldı her şū^{le}-i ‘alev-efrāz
 Hırmen-i kehkeşāna berķ-endāz
- Şanki mi‘mār-ı kec-nihād-ı felek
 Kūbbe-i köhnesine vurdı direk
- Üstüh^āndan hümā olub bīzār
 Oldı hemçün semender-i āteş-ḡ^{ār}
- Pertevinden zemīn-i Cābülkā
 Oldı rūşen çü ḡāk-i Cābülsā
- K 46^b** ‘Ālemi tūtdı reng-i dūd-ı siyāh
 Düşdı gūyā ḡusūfa meş‘al-i māh
- 1520 Cüz’ cüz’ çün tutuşdı her heyzüm
 Mevc-ḡīz oldı āteşīn ḡulzüm

Der-āteş endāhten-i İbrāhīm be-mancınıķ

- S2 46^a S3 38^a** Mancınıķ emrin itdiler tedbīr
 Tā ḡalīl ola anda āteş-gīr
- İtdi fermān ḡabīs-i bed-āyīn
 Seng-dil-i cev-r-pīşe-i merd-i la‘īn
- S1 52^b Ü2 38^a** Süst-re’y u pelīd ü zūlm-ālūd
 Ya‘nī serdār-ı gümrehān Nemrūd
- Sū-yı çāha varub nice mel‘ūn
 ‘Uḡdeden māhı ideler bīrūn
- P 46^a S4 52^b** 1525 Dest ü pā-beste ideler iḡzār
 Bāḡ-ı āteşde eyleye gūlnār

^{1517a} Üstüh^āndan: Üstüh^ān-ı S1.

^{1517b} hemçün: hemçü N2.

^{1521ab} {^{dk} Der-āteş endāhten-i İbrāhīm be-mancınıķ N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V}

^{1521a} emrin itdiler: emrini idüb P.

^{1523a} pelīd ü zūlm-ālūd: pelīd [ü] zūlm-ālūd S3.

^{1524a} varub: vara P / nice: biraz M.

^{1524b} ideler: eyleyen S2, S3.

^{1525b} eyleye: eylene S1; ideler S4.

Ü1 52 ^b		Vardılar aña bir iki evbāş Emr-i şāhīyi itdiler çün fāş
M 35 ^a		Kebk-i çāpük-ħırām-ı kūh-ı rızā Ya'ni ol ħazret-i Ĥalīl-i Ĥudā
V 52 ^b		Māh-ı Naħşeb gibi o 'ālī-şān Çāh-ı maħbesden oldı ruħ-tābān
N1 52 ^b		Geldi zulmet-serādan ol Nāhīd Gūyiyā çıķdı 'uķdeden ħūrşīd
N2 42 ^a	1530	Aldı pīrāmenin nice menħūs Raħm bīgāne vü cefā-me'nūs Oldılar reh-neverd-i zūd-ā-zūd Gıtdiler sür'atile tā Nemrūd Şöyle emr eyledi o sengīn-dil Āteşi māha ideler menzil İtdiler beste bir nice dejħīm Gerden ü dest ü pā-yı İbrāhīm Oldı ol ķumrī-i dıraħt-ı rızā Tavķ-ı zencīrile gelū-pīrā
	1535	Sīne olmağla maħzen-i pūr-nūr Mār olur gence 'ādetā gencūr
K 47 ^a		Dest-i deryā-nevāli ger derbend Olsa daħi yitişmez aña gezend

^{1527a} Kebk-i: Līk M / ħırām-ı: ħırām-ı N2 / kūh-ı: bāğ-ı P.

^{1530a} pīrāmenin: pīrāhenin M.

^{1531a} Oldılar reh-neverd-i: Gıtdiler sür'atile P / zūd-ā-zūd: روداد N2.

^{1531b} Gıtdiler sür'atile: Oldılar reh-neverd-i P.

^{1532ab} {^{dk} Der-āteş endāħten-i İbrāhīm 'aleyhisselām P}

^{1532b} māha: aña P.

^{1533a} dejħīm: derħīm M.

^{1533b} İbrāhīm: İbrahīm S1, S4, N2.

^{1534a} ķumrī-i: fāħte-i P / rızā: şafā S1

^{1535a} Sīne olmağla: Sīnesi oldı P / maħzen-i: maħzen-i S1, S2, S3, N2.

^{1536a} deryā-nevāli: دریای N2.

Bahr-ı bî-sâhil-i güher-meşhûn
Rişte-i mevcile olur mı zebûn

S1 53^a S2 46^b

Olsada pây-ı lâ-mekân-peymâ
Beste-i rîsmân-ı bend-i belâ

Seyr-i lâhûtı eylemez ibtâl
Taqsalar nice âhenin hâlhal

Münâcât-ı İbrâhîm ‘aleyhisselâm

S4 53^a

1540 İtdiler mancınıka çün taħmîl
Rüyını âsumâna tutdı Halîl

Ü1 53^a

Ḥazret-i Ḥaḳka eyleyüb zârî
Giryehîz itdi çeşm-i hûn-bârî

P 46^b S3 38^b

Didi ey çâre-sâz-ı dil-rîşân
Dil-nevâz-ı ğarîb ü bî-hîşân

V 53^a

Kâm-baḥşende vü kerîm ü raḥîm
Boynı bağlu kuluñdur İbrâhîm

N1 53^a Ü2 38^b

Dâmen-i luṭfuñı tutar desti
Ġayre yoğdur hemîşe pâ-besti

1545 Senden ister rızâ vü raḥmet ü dâd
Senden eyler recâ vü istimdâd

Merḥamet kânı zât-ı ekremsin
Şânuña lâyıķı sen a’lemsin

Oldı ol gevher-i girân-mâye
Keffe-i mancınıka pîrâye

^{1537ab} {^{dk} Münâcât-ı İbrâhîm ‘aleyhisselâm S3}

^{1539a} lâhûtı: لاهی S2.

^{1539b} Taqsalar: Taḳsa K.

^{1540ab} {^{dk} Münâcât-ı İbrâhîm ‘aleyhisselâm N1, S1, S2, S4, Ü1, K, M, V; Münâcât-ı İbrâhîm be-dergâh-ı
ḳâzîü’l-ḥacât Ü2; - P}

^{1541ab} {^{dk} Niyâz-ı melâ’ike ez-ḥazret-i Ḥaḳ S3}

^{1541b} Giryehîz: Giryehîz S1.

^{1542a} çâre: câh N2.

^{1542b} ğarîb ü bî-hîşân: ğarîb [ü] bî-hîşân S3.

^{1543a} Kâm-baḥşende: Kâh baḥşende S2; Kâr-baḥşende M.

^{1543b} İbrâhîm: İbrâhîm S1, S4, N2 / Boynı: Boynu S3.

- Buldurub tengini kemān-āsā
Zih gibi virdiler güşād u rehā
- N2 42^b** Atılıb zūrī ile oldı perān
Hemçü tīr-i du‘ā’-ı mazlūmān
- M 39^b** 1550 Ber-hevā çıkdı eyleyüb per-tāb
Gūyiyā āsumānda medd-i şihāb
- Niyāz-ı melā’ike ez-ḥazret-i Ḥaḳ**
- Tengden çün Ḥalīle geldi güşād
İtdi ḥayl-i firiştegān feryād
- Pür-ğırīv oldı bezm-gāh-ı sürüş
Āsumān u zemīne düşdi ḥurüş
- S1 53^b K 47^b** Kıldılar bārgāh-ı Ḥaḳḳa niyāz
Ki ey kerīm ü ḥıdıv-i ‘ālem-sāz
- Emr-i ‘ālem muṭā‘ olursa eger
Bendeler yekser aña fermān-ber
- S2 47^a S4 53^b** 1555 İdelüm ḳavme ḳahr u istīlā
Āb-ı luṭfuñla āteşi itfā
- Ü1 53^b** Vārid oldı nidā-yı rabb-ı celīl
Bildinüz mi rızā virür mi Ḥalīl
- Evvelā kendüye idüb inhā
Siz bilürsüz virürse aña rızā

^{1548a} Buldurub tengini: Tengini buldurub P / tengini: tengi S1.

^{1548b} gibi: - S1.

^{1549b} du‘ā’-ı: du‘ā-yı S3.

^{1550b} āsumānda: āsumāna K.

^{1551ab} {^{dk} Niyāz-ı melā’ike ez-ḥazret-i Ḥaḳ N1, S1, S2, S4, Ü1, K, M, V; Niyāz kerdn-i firiştegān ez Ḥaḳ te‘ālā Ü2; Niyāz-mendī-i melā’ike ez Ḥudā P}

^{1551a} güşād: kesād M.

^{1551b} firiştegān: melā’ike P.

^{1553b} kerīm ü ḥıdıv-i: ḥıdıv ü kerīm -i P; kerīm [ü] ḥıdıv-i M.

^{1554b} Bendeler: Bende S2.

^{1556a} Vārid oldı: Oldı vārid P / celīl: Ḥalīl S1.

**Āmeden-i Cebre'il be-meded kerden
ve nā-ḥāsten-i İbrāhīm**

V 53^b Ber-hevā geldi didi Cebra'ıl
Bize ḥidmet ne ise söyle Ḥalīl

P 47^a N1 53^b İtdi redd-i cevāb o rūşen-dil
Ḥācētüm var velīk ḡayre degül

1560 Bendesin bende eyleyen ilķā
Kendü a'lemdür eyler ise rehā

Fürüd āmeden der-āteş

Mancınıķ itdi rütbesin 'alī
O tevāzu'da bildı iķbālī

Evcden ol meh-i bülend-i cenāb
İtdi sū-yı ḥazīze meyl-i şitāb

S3 39^a Fī'l-meşel çekdi devr-i bī-pergār
Ber-hevā bir müşelleş-i hemvār

Gūşe-i nārı ķā'ime-güster
İtdi dıl'-ı şu'üdü aña veter

Ü2 39^a 1565 Aşdı mi'mār-ı dehr-i vaķt-i nüzül
Ḷubbe-i çarḥa nürdan şāķül

Oldı vāķi' miyāne-i aḥker
Ḥırmen-i la'le düşdi bir gevher

Şāh-ı dīn-perver-i rızā-me'nūs
Ḷıldı evreng-i āteşine cülūs

^{1558ab} {^{dk} Āmeden-i Cebre'il be-meded kerden ve nā-ḥāsten-i İbrāhīm N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V;

Āmeden-i Cebre'il be-meded kerden ve nā-ḥāsten-i ü Ü2; - P}

^{1561ab} {^{dk} Fürüd āmeden der-āteş N1, S1, S2, S4, Ü1, Ü2, K, M, V; - P}

^{1563ab} {^{dk} Fürüd āmeden der-āteş S3}

^{1564a} güster: güster M.

Berd ü selām şuden-i āteş

S1 54 ^a N2 43 ^a		Ol ħudāvend-i ʿālim ü vehhāb Āb-pāş-ı derūn-ı āteş-tāb
		Erĥamu'r-rāĥimīn-i bī-mānend Ekremü'l-ekremīn-i nīrūmend
S4 54 ^a K 48 ^a	1570	Bende-i ĥāşını iden mesrūr Dūdmān-ı dili kılan pūr-nūr
Ü1 54 ^a		Āteşe vārid oldı fermānı Ĥırz-ı cān gibi ĥıfz ide anı
S2 47 ^b		Oldı miĥmān aña Ĥalīlullāh Eyleye dest-i cevri ni kūtāh
V 54 ^a M 36 ^a		Mīz-bānāne eyleyüb ikrām Sū-be-sū ola aña berd ü selām
N1 54 ^a		Yekser mūyın itmeye pūr-tāb Olmaya mazĥar-ı ʿitāb u ʿiķāb
	1575	Āteş ol emre oldı fermān-ber Yek-be-yek eyleyüb anı ezber
P 47 ^b		Dest ü pāyından oldı buse-rübā Belki her müşkiline ʿuķde-güşā
		Bendden yaʿnī eyleyüb āzād Ĥidmetinde bulındı ĥurrem ü şād
		Ferş-i ĥākisterini bī-tef ü tāb Eyledi aña maķʿad-ı sencāb

^{1568ab} { ^{dk} Berd ü selām şuden-i āteş N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Berd ü selām şuden-i āteş mer ü rā
Ü2 }

^{1568a} ĥudāvend-i: ĥudāvend ü S1; ĥudāvende Ü2 / ʿālim ü: ķādir ü P.

^{1570b} kılan: iden P.

^{1573b} berd: ber N2.

^{1575b} eyleyüb anı: anı eyleyüb S3.

^{1576a} rübā: riyā M.

^{1576b} Bil ki: Yaʿnī N1, N2 / her: zehr M

^{1577a} Bendden: Benden S2, S4, N2 / yaʿnī: - N2.

Oldı her cānibinde şad-gülzār
Çıkdı andan cedāvil-i enhār

1580 Aḥkeri āteşin gül-i ra^cnā
Dūd-ı mūdārı sünbül-i zībā

Şahn-ı zerrinde sebzeler rüyān
Güşe güşe benefşe vü reyḥān

Tutdı bir hafta gerçi anda mekān
Bir ser-i müyü olmadı pīçān

S1 54^b Nūr-ı nārı iderse ger me'vā
Kār-ı sūziş degül midür bīcā

S3 39^b Ṭab^c-ı āteş egerçi sūzāndur
Ḥazret-i Ḥaḫḫa bende-fermāndur

S4 54^b 1585 Emri üzre ṭabāyī^c-i eşyā
Gāh germā vü gāhī de sermā

N2 44^{a*} Ü1 54^b Ü2 39^b Zīr-i ḥükminde cümleten 'ālem
Kendü mülkinde a'lem ü aḥkem

Bīrūn kerden ez āteş ve pūziş ḥ'āsten

K 48^b Ol ḥavālīde merd-i Ḥaḫḫ bīzār
Ya^cnī Nemrūd-ı bed-dil ü bī-^cār

V 54^b Seyr iderdi bu bü'l-^caceb kārı
Olmuşıdı anuñ hevādārı

S2 48^a N1 54^b Kūr-dil-i çeşm-i zāhirile temām
Baḫdı ḥāl-i Ḥalīle tā encām

^{1579b} andan: her sū P.

^{1580a} Aḥkeri: Aḥker-i S3.

^{1582a} gerçi anda: anda gerçi S1, S3.

^{1582b} pīçān: bīcān M.

* N2[']de 43^b boş bırakılmış. Metin 44^{a*}dan itibaren devam ediyor.

^{1586a} cümleten: ser-be-ser P.

^{1587ab} { ^{dk} Bīrūn kerden ez āteş ve pūziş ḥ'āsten N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Bīrūn kerden ez āteş ve da'vet kerden-i Nemrūd ü rā P; Bīrūn kerden-i Nemrūd İbrāhīm ez āteş ve pūziş ḥ'āsten ezvey Ü2 }

^{1587b} Nemrūd-ı: Nemrūd u S2, S3 / bed-dil ü: bed-dil-i S1.

^{1589a} temām: 'ayān P.

^{1589b} tā encām: bī-noḫşān P / nā-encām S3, M.

- 1590 Kendü fi^linden oldı şermende
 Hayret-ālūde vü ser-efgende
- Emr idüb kavmine o tīre-derūn
 Nārdan itdiler anı bīrūn
- Bezmin aġyārdan idüb halvet
 Pīşgāhına eyledi da^{vet}
- P 48^a** Gösterüb aña şūret-i tekrīm
 ‘Özr-ḡāhān didi ki İbrāhīm
- İtdi ma^būdīññ kemālī zuhūr
 Kudret ü kuvveti degül mestūr
- 1595 Olsa benden daḡı eger hoşnūd
 Nice kurbān olurdı hūn-ālūd
- M 36^b** Ger kabūl eyleyüb ola hoş-dil
 Eyleyem aña nice biñ Bismil
- Didi ol pīşvā-yı Haq peyvend
 Olmaz ol fi^l-i nā-sütūde pesend
- S1 55^a** Şirkden itmedikce kalbiñi şāf
 Yoq yire itme varuñı itlāf
- Büt-perest olmaġıla Haq-bīzār
 Küştesi lāşe kendūdür murdār
- S4 55^a** 1600 Zāt-ı bī-çūna olmaz erzānī
 Müşriküñ kendüsi vü kurbānı
- Ü1 55^a** Pāke şāyeste pāk-ı Haq-bīndür
 الخبيئاتُ للخبيئين dūr

^{1590a} fi^linden: fi^linde S2, S3.

^{1591b} Nārdan itdiler: İtdiler nārdan P.

^{1591b} itdiler: atdılar S3.

^{1593b} ‘Özr-ḡāhān: ‘Özr-ḡāhāna P, S1 / ki: - P / İbrāhīm: İbrahīm N2, S4.

^{1597a} Haq: - N2.

^{1601b} [الخبيئاتُ للخبيئين] : *kötü kadınlar kötü erkeklerle*. bk. Ekler: 55]

	Dīn-i İslāmı itmedikce abūl Her ne ayr eyleseñ degūl mabūl
V 55 ^a	Terk idūb dīn-i bāılı yekser Eyle īmāmı kendūñe zīver
N1 55 ^a K 49 ^a	Vadet-i Őāni'i idūb iz'ān Aña Őūkrāna kes nice urbān
S3 40 ^a N2 44 ^b	1605 Őirkle ayr u bezl-i māl u menāl Fī'l-meŐel āb u kūze-i ırbāl
S2 48 ^b	Vadet-i aı itmedikce esās Kār-ı bīhūde itmez ehl-i Őinās
Ü2 40 ^a	Bī-esās olamaz binā pādār پای پست آمدست و پس دیوار Eyler ol urde-bīn-i Őāib-i hūŐ نکته‌سین دیرغوش Őirkdūr cālīb-i 'azāb u nekāl Őirkdūr bā'is-i Őeā vū dālāl
	1610 Őirkdūr mūcib-i 'itāb u 'iāb انقوا الله یا اولی الألباب
P 48 ^b	azret-i vācibū'l-vücūd-ı adīm Bī-niyāz u aniyy ü ferd ü kerīm Őāni'-i bī-zevāl ü nīrūmend ādir-i bī-miŐāl u bī-mānend

^{1603b} kendūñe: M. کدوکا

^{1605a} bezl-i māl u menāl: bezl ü menāl N2.

^{1605b} āb u: āb-ı N2 / kūze-i: kūze vü S3.

^{1607b} [پای پست آمدست و پس دیوار] : *önce temel ardından duvar.* bk. Ekler: 56]

^{1608ab} - P, N2.

^{1608a} urde: urde S1.

^{1608b} [نکته‌سین دیرغوش] : *tavamı taspit et...* bk. Ekler: 57]

^{1610b} [انقوا الله یا اولی الألباب] : *Ey temiz özü, düşünen beyni olanlar ! Allah'tan korkun.* bk. Ekler: 58]

^{1611a} vācibū'l-vücūd-ı: vācibū'l-vücūd-ı Ü1.

^{1611b} aniyy ü ferd: aniyy [ü] ferd S2.

^{1612a} bī-zevāl ü nīrūmend: bī-zevāl [ü] nīrūmend: S4.

S1 55^b Z̄atı noqşandan mu‘arrādur
Mülki enbāzdan müberrādur

واحد ليس مثله موجود
انه الحق و انه المعبود

Hicret-i İbrāhīm ez Bābil be-Şām

- S4 55^b 1615 Çünki ol mürşid-i reh-i taḥkīḳ
Hādī-i güm-rehān-ı bī-tevfīḳ
- Ü1 55^b Bu suḥanlarla oldı şekker-ḥā
Telḥkām-ı ḍalāle bī-pervā
- V 55^b İtmedi çeh fütāde-i tuḡyān
Hīç sem‘-i ḳabūlile iz‘ān
- M 37^a Penbe-der-gūş-ı ḡafleti āḡāh
İtmek olmaz olunca nāme-siyāh
- N1 55^b İtse de çüb-ı ḥuşkı bārān-ter
Eylemez anı berg ü ber-āver
- K 49^b 1620 Merd-i sengīn-dil ü naşīḥat-ı pīr
Fī’l-meşel kuḥl u çeşm-i kūr-ı ḍarīr
Ger suḥan olsa da dūr-i şehvār
Saḥt-dil ‘aksini ider izḥār
- S2 49^a Kūha redd-i şadā muḳarrerdür
Bil ki güft ü şünūde mużtarrdur
Āḥir ol ḥazret-i Ḥudā-me’nūs
Ḳavm ü Nemrūddan olub me’yūs
- N2 45^a Şöyle ‘azm eyledi o Ḥaḳ ḥoşnūd
Mīlket-i Bābile ide bedrūd

^{1615ab} { ^{dk} Hicret-i İbrāhīm ez Bābil be-Şām N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Hicret nümūden-i İbrāhīm ez Bābil be-Şām Ü2 }

^{1617b} Hīç sem‘-i: S2.

^{1619b} ber-āver: bār-āver P.

^{1620b} kuḥl u: kuḥl-ı M. / kūr-ı: kūr u S3.

^{1621a} Ger: Ki M.

^{1622b} güft ü şünūde: güft [ü] şünūde Ü2.

^{1623b} Ḳavm ü: Ḳavm-i S1, M / me’yūs: me’nūs N2.

- S3 40^b** 1625 Şām semtine bend idüb maḥmil
Māh-veş anda eyleye menzil
- Ḥārdur milketinde ehl-i hüner
Bī-behādur yirinde dürr ü güher
- S1 56^a Ü2 40^b** La^l kânında pāre-i sengdür
Tāc-ı şāhīde zīb-i evrengdür
- P 49^a** Bīşeden çıkmadıka nerre-şīr
Pençesine düşer mi bir naḥcīr
- Ger dıraht itmese yirinde qarār
Zaḥm-ı erre ile olmayaydı figār
- S4 56^a** 1630 Gerçi terk-i vaṭan degül āsān
Līk müşkildür olmaḥ anda muhān
- Ü1 56^a** Ḳurre-i dīde iken ehl-i kemāl
Zufretü'l-‘ayn dir aña cühhāl
- V 56^a** Bī-‘adeddür şedāyīd-i ğurbet
Līk vardur seferde çok ḥalet
- Gezmese ger hilāl şehr-be-şehr
Olmaya şubḥ-ı maḥşere dek bedr
- Rif‘at-ı āsumāna eyle nazār
Virmiş aña ‘ulüvv-i şānı sefer
- 1635 Ḥāk olmağla merkezinde muḳīm
Pāy-māl olmadan olur mı selīm

^{1625a} semtine: himmetine N2.

^{1626a} Ḥārdur: Ḥārdur Ü2.

^{1628a} Bīşeden: Mīşeden S1 / Pīşeden: S4, N2 / çıkmadıka: çıkmadıka S3.

^{1628b} düşer mi: girer mi P.

^{1629b} Zaḥm-ı: Zaḥm-ı N2 / erre ile: erreyle: S2.

^{1630b} olmaḥ anda: anda olmaḥ Ü2.

^{1631ab} - P, N2.

^{1632a} şedāyīd-i: şedā’īd-i M.

^{1633ab} - P, N2.

^{1634b} şānı: şanlı M.

N1 56^a Hāşılı ol şeh-i bülend-mesāk
Hicrete eyledikde şedd-i niṭāk

K 50^a Hāzret-i Lūṭı yaʿnī ibn-i aḫī
İtdi hem-rāh u zevcesini daḫi
Yaʿnī Sāre ki bint-i ʿemmī idi
Mūnis ü hemdem ü ehemmi idi

S2 49^b Kūfe kıurbında kıarye-i Güvaşā
Bunlara oldu melce vü me'vā

1640 Nīm-şeb kıaryeden olub bīrūn
Pāfeşār oldılar sū-yı Hāmūn

Be-Ḥarrān āmeden

M 37^b Bād-veş düşdiler beyābāna
Geldiler āḫirinde Ḥarrāna

S1 56^b Başdılar anda çünki yūmn-i kıadem
Kaldılar ḫayli müddet anda behem

Küfrile pey-siper olub Āzer
Çekdi Ḥarrāna anı şevķ-i püser

Vefāt yāften-i Āzer der Ḥarrān

Naķd-ı ʿömrine geldi anda nefād
Buldı kālā-yı zindegīsi kesād

S4 56^b N2 45^b 1645 Bād-ı merg oldu çün ser-āverde
İtdi şemʿ-i ḫayātını mürde

^{1636a} ol: o M / bülend-mesāk: bülend-siyāk P.

^{1636b} eyledikde: ایلدکدا M.

^{1637b} u: o M; - S2 / zevcesini: zevcesi N2.

^{1639b} Güvaşā: Gevaşā S1.

^{1641ab} { ^{dk} Be-Ḥarrān āmeden N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Be-Ḥarrān āmeden-i ü Ü2 }

^{1643a} pey-siper: bī-ser N2.

^{1644ab} { ^{dk} Vefāt yāften-i Āzer der Ḥarrān N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Morden-i Āzer der Ḥarrān P, Ü2 }

^{1644a} anda: çünki K / nefād: neķķād S2.

^{1644b} zindegīsi: zinde kışı M / kesād: güşād M, D.

**Be-Baʿlbeḳ āmeden ve cevr dīden
ez mülk-i Baʿlbeḳ**

S3 41^a Ü1 56^b

Hicrete yine bend idüb maḥmil
Baʿlbeḳ oldu bunlara menzil

P 49^b V 56^b

Ṭutdılar anda bir zamān ārām
Dil-ḥırāş itdi ğadr u cevr-i li'ām

Mālik şuden-i Sāre be Hācer

Ü2 41^a

Ḍulm ile oldılar dil-āvāre
Hācere mālik oldu pes Sāre

**Baḥşīden-i Sāre Hācer rā be-İbrāhīm
‘aleyhisselām**

Sāre gerçi ḥüsünde bī-mānend
Ḥulḳ u ḥalkile ser-be-pā dil-bend

1650 Līk evlāddan olub nevmīd
Ye'sile eylemişdi ḳat'ı ümīd

N1 56^b

Zevcine eyledi anı mevhüb
Hemfirāş olmasın bilüb mergüb

İttihāb eyledikde İbrāhīm
‘Arza-ġāh-ı du‘āda oldu muḳīm

İtdi dest-i du‘āyı büġşāde
Pīş-i feyż-i ‘amīm-i Mevlāda

^{1646ab} { ^{dk} Be-Baʿlbeḳ āmeden ve cevr dīden ez mülk-i Baʿlbeḳ N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Be-Baʿlbeḳ āmeden P; Be-Baʿlbeḳ āmeden-i ü Ü2 }

^{1646a} yine: بینه M.

^{1646b} bunlara: anlara M.

^{1647ab} { ^{dk} Cevr dīden-i işān ez mülk-i Balbek P }

^{1647a} Ṭutdılar: Buldılar P.

^{1648ab} { ^{dk} Mālik şuden-i Sāre be Hācer N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; - P; Mālik şuden-i Hācer Sāre rā Ü2 }

^{1649ab} { ^{dk} Baḥşīden-i Sāre Hācer rā be-İbrāhīm ‘aleyhisselām N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Be-İbrāhīm dāden Hācer mer Sāre rā Ü2 }

^{1649b} Ḥulḳ u ḥalkile: Ḥulḳ [u] ḥalkile S4 / ḥalkile: ḥalkı ile P.

^{1651a} Zevcine eyledi: Eyledi zevcine P.

^{1652a} İbrāhīm: İbrāhīm S4.

^{1653a} büġşāde: بکشاده M.

- K 50^b** رَبِّ هَبْ لِي 'yle oldu nağme-serā
İtdi ferzend-i şālih istidā
- 1655 Düşdi burc-ı şerefde sa^cd-ı kırān
Oldı tāli^c yakīn-i meh-tābān
- S2 50^a** Oldı tīr-i du^cā muşīb-i hedef
Geldi āhīr vücūda ḥayr-ı ḥalef
- Vilādet-i İsmā'īl 'aleyhisselām**
- S1 57^a** Kurretü'l-^cayn u nūr-ı çeşm-i Ḥalīl
Ya^cnī zāt-ı şerīf-i İsmā'īl
- Şādıku'l-va^cd u pīşvā-yı hüdā
Bīḥ-i naḥl-i şafā vü aşl-ı vefā
- Ba^clbekden daḥi idüb nehzet
İtdiler mülk-i Şāma dek rıḥlet
- Be-vādīü's-seb^c resīden**
- S4 57^a** 1660 Lūṭı Ārdünde eyleyüb iskān
Vādī'ül-Seb^ce kendü oldı revān
- Ü1 57^a** Ya^cnī itdi Filişṭīni mesken
Eyledi ol ḥavālīde me'men
- V 57^a** Sāreyi muḳtezā-yı ṭab^c-ı zenān
Āteş-i ḡibṭa eyledi sūzān

^{1654a} [رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ : *Rabbim! Bana ihsān et.* bk. Ekler: 59]

^{1656b} ḥalef: ḥalef S3.

^{1657ab} {^{dk} Vilādet-i İsmā'īl 'aleyhisselām N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V; Zāden-i Ḥazret-i İsmā'īl 'aleyhisselām P}

^{1657a} Kurretü'l-^cayn u: Kurretü'l-^cayn-ı S1.

^{1658a} Şādıku'l-va^cd u: Şādıku'l-va^cd-ı S2.

^{1659a} nehzet: nühzet Ü2.

^{1659b} mülk-i: - N2.

^{1660ab} {^{dk} Be-vādīü's-seb^c resīden N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Be-vādīü's-seb^c resīden-i İbrāhīm Ü2}

^{1660a} Ārdünde: Ārdünde S3.

^{1660b} kendü: kendı S4.

^{1661a} Filişṭīni: Filişṭīni S2, S4.

^{1661b} ḥavālīde: ḥavālīyi P.

Reşk burden-i Sāre mer Hācer rā

	Reşkden piç ü tābile Sāre Sīnesini iderdi şad-pāre
P 50 ^a N2 46 ^a M 38 ^a	Ki _{ey} dirīgā zamāne-i ğaddār İtdi naḥl-ı vüçüdümü bī-bār
1665	Hācerüñ çeşmini idüb rüşen Bī-niyāz eyledi ḥalāyıkdan
N1 57 ^a	Böyledür tā qadīmī reşk-i nisā Ḥārdur gözlerinde ḥayl-i imā
S3 41 ^b	Bā-ḥuşuş olur ise ümm-i veled Müşta ^c ıldür miyānda nār-ı ḥased
	Ḥānede keş-me-keş olub ekser Her tarafdan sitem çeker şevher
Ü2 41 ^b	Sāre İbrāhīme idüb ibrām Ki _{ey} Ḥalīl-i celīl ü nīk-encām
1670	Ṭafrası ol bürīde ğīsūnuñ Mātemidür derün u bīrünüñ
K 51 ^a	Ḥamlini vaż ^c idelden oldı belā Vaż ^c ına yoq taḥammülüm aşlā
S1 57 ^b	Şekl-i dendānı olsa ḥande-ġüşā Fī'l-meşel naḥl-ı 'ömre erre-nümā
S2 50 ^b	Dil-pesend olsa da saña farzā Bende yoq qadr-ı zerre aña rızā

^{1663ab} {^{dk} Reşk burden-i Sāre mer Hācer rā N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Reşk burden-i Sāre mer Hācer rā
P; Reşk burden-i Hācer Sāre rā Ü2}

^{1664a} Ki_{ey}: Ey Ü2.

^{1666b} Ḥārdur: Ḥārdur Ü2.

^{1668ab} {^{dk} Teqāzā-yı Sāre be-İbrāhīm aleyhisselām P}

^{1668a} Ḥānede : Ḥāne S2 / olub: olur M.

^{1669a} İbrāhīme: İbrāhīme S1.

^{1669b} celīl ü: celīl-i S1, S4.

^{1670b} Mātemidür: Āfetidür P / derün u bīrünüñ: derün [u] bīrünüñ S4.

Yā o ʔursun bu ḥānede yā ben
Çāresi her ne ise gör irken

S4 57^b 1675 Zer-i ḥarīde kenīzek ḥod rā
Olsa ḥūrī-nijād u ḡilmān-zā

Ü1 57^b İstemem görmesün gözüüm anı
Destime ger gire girībānı

Sevgend ḥorden-i Sāre

V 57^b Birkaç aʕzāsını be-ḥakk-ı Ḥudā
Ṭuʕme-i ḥançer eylerem kaʕā

Eyleye āḥir ey kavī bürhān
Destimi ḥünī pençe-i mercān

Ḥışmını gördi çünki İbrāhīm
Oldı teşvīşden derūnı dü-nīm

1680 Didi ey bānū-yı enīs ü şefīk
Dār-ı ḡurbetde hem celīs ü refīk

P 50^b N1 57^b Her ne dirseñ belī be-çeşm ü be-ser
Līk aña biraz zamān ister

Bir iki gün virüb baña fırsat
Eyle taḥmīl-i minnet-i mühlet

N2 46^b Tā ki ḥük-m-i ilāhī ide zuhūr
Baʕde bezl olına her maḡdūr

Eyle şabr eyleme hele taʕcīl
Şābire vaʕd olındı ecr-i cezīl

1677ab {^{dk} Sevgend ḥorden-i Sāre N1,P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Sevgend ḥorden-i Hācer Ü2}

1679ab {^{dk} Bāre şuden-i Hācer Ü2}

1679a İbrāhīm: İbrahīm S1, S4.

1680a enīs ü şefīk: enīs [ü] şefīk S2.

1680b hem celīs ü: hem-nişīn ü P.

1681a dirseñ: virseñ M / be-ser: pe-ser ? S2.

1683a ḥük-m-i: vaḥy-i P.

1684b olundı ecr-i cezīl: S3.

Bā reh şuden-i Sāre be-fermān-ı İbrāhīm

1685 Hem yeminüñde olmayub hānis
Ol huzūr-ı derūnuma bā'is

Olsa Hācer bu bābda gūstāh
Eyle sözünle gūşına sūrāh

S1 58^a M 38^b

Ĥatneden hūnī ile ol pür-müşť
Tā ki ĥinnā-zed ola her engüşť

S3 42^a K 51^b

Ķıl ser-i zūlfini bürīde-i tīg
Olmasun perde māha pāre-i mīg

Āmil ol sözlerümle ey Sāre
Birr-i sevgendüñe budur çāre

S2 51^a S4 58^a
Ü2 42^a

1690 Sāre bu sözlerle itdi Āmel
Ķıldı Āqd-ı yemīnini münĥal

Ü1 58^a

Līk ĥālī degül teĥāzādan
Ĥāne āşüb u şūr u ġavġādan

Hicret-i İbrāhīm be-Mekke

V 58^a

Nāgehān nāzil oldu vaĥy-i Ĥudā
Ķıey Ĥalīl-i Ĥudā-yı bī-pervā

Bī-tereddüd hemān çü bād-ı şimāl
قم و سر نحو قبلة الامال

Eyle ferzend ü māderin hem-rāh
Tā size Mekke ola cāy-ı penāh

^{1685ab} {^{dk} Bā reh şuden-i Sāre be-fermān-ı İbrāhīm N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Keffāret kerden P}

^{1687a} pür-müşť: der-müşť P.

^{1688b} mīg: tīg S2, S3.

^{1689a} Āmil: Ĥāmil M / sözlerümle: sözlerle S2, S3, M.

^{1689b} Birr-i: Tīr-i M / sevgendüñe: sevgendüñe S4.

^{1691a} ĥālī: ĥālī M.

^{1692ab} {^{dk} Hicret-i İbrāhīm be-Mekke N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, V; Be-Mekke borden İbrāhīm Hācer ü ferzend rā P; Hicret-i İbrāhīm be-Mekke şerefehu allāhü te'alā Ü2; - M}

^{1693b} [قم و سر نحو قبلة الامال : *Kalk ve emeller kiblesine yürü.* Bk. Ekler: 60]

^{1694b} size: - D / Mekke ola: ola Mekke P, S3.

- 1695 Kūdek-i şīr-ḥāre-i yeksāl
Ḥacr-i Hācerde māh ü hāle-mişāl
- N1 58^a** Nevbetile olurdı zīver-i dūş
Faşş u ḥātem gibi gehī āgūş
- Rāh-ı yek-rūze gitdi çünki Ḥalīl
Āsumāndan nüzūl idüb Cibrīl
- P 51^a** Şol Burāķı getürdi aña revān
Ḥātemü'l-enbiyā vü faḥr-ı cihān
- Zīr-i rān eyleyüb şeb-i İsrā
Olur anuñla āsumān peymā
- 1700 Eyledikde Ḥalīli aña süvār
İtdi ferzendi āgūşında karar
- Oldı güyā Burāķ baḥr-ı ḥafīf
Ne 'aceb Hācer anda olsa redīf
- S1 58^b N2 47^a** Fī'l-meşel Cebre'īl-i vaḥy-āşār
Mışra^c-ı çārüm-i rübā'ī-vār
- Bedreķa oldı bī-vuķūf u direng
Ma'nīde ol kaçāra pīş-āheng
- Ṭarfetü'l-ʿayn içinde bī-ārām
İtdiler Mekke menziline maķām
- S4 58^b K 52^a** 1705 Cebre'īl eyledi Ḥalīle beyān
Ka'be vü mevķi'ini bī-noķşān

^{1695b} Ḥacr-i: Hicr-i N2.

^{1596a} zīver-i: N2.

^{1596b} Faşş u ḥātem: Faşş-ı ḥātem S1, S3, Ü1, Ü2, M.

^{1597b} Cibrīl: Cebra'īl N2.

^{1701b} Yok 'aceb anda Hācer olsa redīf P.

^{1702a} Cebre'īl: Cibrīl Ü2.

^{1703a} bī-vuķūf u direng: bī-vuķūf [u] direng N2, M.

^{1705ab} - S3.

S2 51 ^b Ü1 58 ^b		Anda cā-yı iḳāmetin tefhīm Eyledikde didi ki İbrāhīm
V 58 ^b		Hācer ü oĝluña budur mesken Eylesünler bu hıttıa içre vaṭan Buḳ ^c ası gerçi çengelistöndur Her ṭaraf ḥanzal u muĝaylāndur Ola yümn-i ḳademle sünbül-zār Nesl ü zürriyetüñle reşk-i diyār
S3 42 ^b M 39 ^a	1710	Bunda eyle ıyālüñi iskān Sü-yı Ḥaḳdan budur saña fermān
N1 58 ^b Ü2 42 ^b		Ḥükm-i Mevlāya eyleyüb iḳrār İtdiler mevzi ^c -i Ḥacerde ḳarār Pes Ḥalīl eyleyüb hevādārı Sāye-bān eyledi ḥas u ḥārı Şām semtine oldu maḥmil-bend Ḳaldılar anda māder ü ferzend Ne enīs ü ne yār u ne hemdem Kürbet-i ğurbetile dil-i derhem
P 51 ^b	1715	Ḳüt-ı rüzīsi sine-i büryān Küze-i ābı dīde-i giryān Giryesi āḥir oldu zemzem-ḥız Dūd-ı āhı seḥāb-ı raḥmet-rız

^{1706ab} İtdi cā-yı iḳāmetin tefhīm
Didi luṭfile aña İbrāhīm S1, S4, N2, Ü2.

^{1706a} İtdi: anda P.

^{1706b} İbrāhīm: İbrahīm S1, S4.

^{1707a} oĝluña: oĝluña S3, K.

^{1709b} reşk-i diyār: reşk ü diyār P, N2.

^{1711b} Ḥacerde: Ḥicirde Ü2, K.

^{1712a} hevādārı: hevadārı S3.

^{1712b} ḥas: ḥas N2.

^{1713b} māder: Hācer P.

^{1714b} Kürbet-i: Kürbet ü S1.

^{1715a} büryān: püryān N2, M.

Be-ķabīle-i Cürhüm peyvesten-i İřān

- S1 59^a** Ol ĥavālīde ķavm-i Cürhümden
Bir ķabīle bir iki gün mesken
- Eylemişlerdi andan iki cevān
Nāķa-güm-kerde oldılar cūyān
- Bunları gör ki sāyīķ-i taķdīr
Hācerüñ semtine idüb teřmīr
- S4 59^a N2 47^b
Ü1 59^a** 1720 Gözleri añā oldu ķünkü düķār
Ĥayret-ālūde itdiler güftār
- V 59^a K 52^b** Ki ey meh-i burc-ı āsumān-ı şafā
Merve ĥaķķı nedür bu renc ü ‘anā
- S2 52^a** Fehm olur bu ki nāz-perversin
Böyle tenhā mekānda neylersin
- Vaĥřet-ābāddur bu vādī-i řūr
Bā-ĥuřuřā zenāna nā-maķdūr
- Vardılar güft u gūyī ile yaķīn
Gördiler çıķmış anda mā’-ı mu‘īn
- N1 59^a** 1725 Şordılar bu ne sırdur ey bānū
Şüre-zār içre böyle řīrīn şu
- Bu zamāna gelince hīķ der-ĥāb
Görmemiş kimse anda ķatre-i āb
- Sergüzeştin beyān idüb Hācer
Evvel ü āĥirini virdi ĥaber
- İtdiler ķün ķabīleye iĥbār
Ķondılar anda dāiren-mādār

^{1717ab} {^{dk} Be-ķabīle-i Cürhüm peyvesten-i İřān N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Peyvesten-i İřān be-ķabīle-i Cürhüm P; Peyvesten-i İřān be-ķavm-i Cürhüm der-Mekke-i mükerreme Ü2}

^{1719b} teřmīr: řemřīr S3, M.

^{1720a} ķünkü: - S3.

^{1723b} Bā-ĥuřuřā zenāna: Ĥāřřa ĥayl-i zemāna Ü1, K, M; Ĥāřřa ĥayl-i zenāna S2, S3, Ü2.

^{1725b} böyle: bu S1.

^{1726a} der-ĥāb: der-cevāb N2.

		İtdi bunlarla Hācer ünsiyyet Eyledi zenlerle hem ülfet
S3 43 ^a	1730	Ṭıflı eṭfāle oldı hem-bāzī Eyledi pes taʿallüm-i tāzī
S1 59 ^b Ü2 43 ^a		Az zamānda o ṭıfl-ı nev-reste Ol lisānile oldı dil-beste
P 52 ^a		Kūdekān eyleyüb aña tevķīr Dil-nevāzı idi şağır ü kebīr
M 39 ^b		Dem vurub rütbe-i belāğatdan Nazm iderdi feşāhatile suḥan
		Olma ġāfil budur kelām-ı dürüst Tāzīyi ol tekellüm itdi nuḥust
S4 59 ^b Ü1 59 ^b	1735	Yaʿnī Tāzīye virdi zīb ü bahā اول من تكلم معنا
		Maʿnā-yı evvelü men tekelleme bi'l-ʿArabiyyeti İsmāʿīl
V 59 ^b		Yohsa Cürhümden öğrenüb evvel Oldı ḥüsn-i edā ile ekmel
		Eyledikde tekellüme āğāz ʿAql-ı pişīn ile olur dem-sāz

^{1729a} İtdi bunlarla Hācer: İtdiler birbiriyle P.

^{1729b} hem: pes P.

^{1752ab} ↔ ^{1753ab}

^{1733a} vurub: urub M.

^{1735a} zīb ü bahā: zīb [ü] bahā M.

^{1735b} اول من تكلم معنا: *Anlamlı söz söyleyen ilk kişi oldu*

^{1736ab} {^{dk} Maʿnā-yı evvelü men tekelleme bi'l-ʿArabiyyeti İsmāʿīl N1, P, S1, S2, S4, Ü1, Ü2, K, V; Evvelü men tekelleme bi'l-ʿArabiyyeti İsmāʿīl ʿaleyhisselām S3; Maʿnāhu evvelü men tekelleme bi'l-ʿArabiyyeti İsmāʿīl M}

^{1736a} Yohsa: Yoksa S3.

**Bāz āmeden İbrāhīm be-dīden-i İsmā'īl
be-Mekke ve kışşa-ı Zebh**

- K 53^a** Çün Hālī-i Hudā o zātı şerīf
Milket-i Şāmı eyledi teşrīf
- S2 52^b N1 59^b N2 48^a** Anda haylī zamān idüb ārām
Ser-firāz oldı maqđemi ile Şām
- 1740 Līk gāhīce anı şevk-i püser
Mekke semtine itdirürdi sefer
- Rū-yı ferzend ile olub hoş-dil
Yine Şāmı iderdi ol menzil
- Āmed ü şüddan olmayub hālī
Olmuşıdı bu gūne āhvālī

Bāz āmeden-i İbrāhīm be-Mekke

- Ādeti üzre ol şeh-i hoş-nām
İştıyāk-ı püserle itdi hırām
- Ṭayy idüb vādī vü beyābānı
Mekkenüñ āhır oldı mihmānı
- S1 60^a** 1745 Rūy-ı ferzend ile olub mesrūr
İtdi vaşlıyla dīdesin pür-nūr

Vaşf-ı İsmā'īl ʿaleyhisselām

Gördi ol naḥl-ı bāğ-ı ḥüsn ü bahā
Yāzdeh-sāle ʿarʿar-ı bālā

^{1738ab} {^{dk} Bāz āmeden İbrāhīm be-dīden-i İsmā'īl be-Mekke ve kışşa-ı Zebh N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Bāz āmeden-i Hālī be-dīden-i İsmā'īl be-Mekke P; Kışşa-ı zebh-i İbrāhīm püser-i ḥod rā Ü2}

^{1738a} zātı: zāt-ı S1, S3, M.

^{1739a} haylī: hayl-i S4.

^{1740a} püser: beşer S1.

^{1741b} Şāmı eylerdi mäh-veş menzil P.

^{1743ab} {^{dk} Bāz āmeden-i İbrāhīm be-Mekke N1, S1, S2, S4, Ü1, K, M, V; - P, S3, Ü2}

^{1744a} vādī vü beyābānı: vādī [vü] beyābānı N2.

^{1746ab} {^{dk} Vaşf-ı İsmā'īl ʿaleyhisselām N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Sitāyiş-i İsmā'īl ʿaleyhisselām Ü2}

Ḳad u ḳāmetle bī-bedellenmiş
Gül gibi açılıb güzellenmiş

Kāküli pür-şiken zi-ser-tā-pā
Zülf-i pür-çini māye-i sevdā

P 52^b Ü1 60^a

Gīsuvānı girih-güşā-yı derūn
Ebruvānı çü nūn-ı ‘anber-gūn

Nükte

S3 43^b S4 60^a V 60^a

1750

Zīr-i ebrūda çeşm hemçün şād
Āyet-i hüsne naşş dimiş üstād

Ü2 43^b

‘Ārızı gülşeninde gül-rüste
İki gül ortasında bir piste

Piste-i ḥande-nāk u ḳand-āmīz
Ḥoḳḳa-ı la‘l-fām u şekker-rīz

Ol dehān içre rüste-i dendān
Jālelerdür ki gonçede pinhān

N1 60^a K 53^b

Ṭavr-ı Tāzī ile idüb güftār
Ḥarf ḥarf ol luğatle gevher-bār

M 40^a

1755

Cünbiş ü güft ü güyü dil-peyvend
Ḥāşılı her ḥuşūşda dil-bend

S2 53^a

Çeşm ü rüyından oldı buse-rübā
İtdi icrā’-ı ‘ādet-i ābā

1749ab {^{dk} Nükte S3}

1750ab {^{dk} Nükte N1, S1, S2, S4, Ü1, V; نکت M; Laṭīfe Ü2; - P, K}

1750a hemçün: hemçü S4, N2.

1751a gül-rüste: gül-deste S1.

1751b piste: beste S1; püste P, Ü2, K.

1752a Piste-i: Püste-i Ü2 / ḥande-nāk: ḥande-tāk S1.

1753a rüste-i: deste-i S1.

1753b Jālelerdür: Jāledür N2.

1754a Tāzī: nāzī M.

1755a güft ü güyü: güftgüyü Ü1.

1755b her: ol M.

1756a Çeşm ü rüyından: Çeşm [ü] rüyından N2.

1756b icrā’-ı: icrā-yı Ü2.

Ol da tekrîmine idüb āġāz
Oldı pāy-ı pederle ser-efrāz

N2 48^b

كديو مرچبا diyü senā itdi
Bu reviş üzre bir zamān gitdi

Ḥāb dīden-i İbrāhīm ‘aleyhisselām

Ḥābda bir gice Ḥalīl-i Ḥudā
Reh-nümāyende-i tarīķ-i hüdā

S1 60^b

1760 اذبح ابنك şadāsını der-güş
Oldı itdükde vālih ü medhüş

Ḥābdan bāmdād olub bīdār
Fikrile itdi sīnesin efgār

Tā be-şām oldı ḥayretile düdil
Pes bu emrile qaldı pā-der-gil

Vaḥy-i raḥmānī mi ‘aceb āyā
Yā ki telbīs-i dīv-i herze-derā

Ü1 60^b

Bu taḥayyürle kıldı yine menām
Yine ‘ayniyle böyle geldi peyām

S4 60^b V 60^b

1765 Bildi raḥmānī olduġın rü’yā
Buldı teşvīşden derūnı rehā

P 53^a

Oldı cāzim ki ola fermān-ber
Zebḥ-i ferzende itdi şedd-i kemer

^{1757b} pāy-ı: - N2.

^{1758a} [مرچبا بك: *Hoş geldiniz.*]

^{1759ab} {^{dk} Ḥāb dīden-i İbrāhīm ‘aleyhisselām N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Ḥāb dīden-i İbrāhīm Ü2}

^{1760a} [اذبح ابنك: *Oğlunu boğazla.* Bk. Ekler: 61]

^{1760b} vālih ü medhüş: vālih [ü] medhüş M.

^{1761a} bāmdād: مامداد N2.

^{1761b} itdi sīnesin: sīnesin eyledi S3.

^{1762b} qaldı: oldı P.

^{1763ab} {^{dk} ‘Azīmet kerdin-i İbrāhīm zebḥ-i İsmā‘īl rā S3}

^{1763b} herze-derā: herze-dā S2.

^{1764a} kıldı yine: yine kıldı P.

^{1764b} peyām: kelām S3.

^{1765a} olduġın: olduġın Ü1, K.

‘Azîmet kerden-i İbrâhîm zebh-i İsmâ‘îl rā

		Şubh-dem âfitâb-ı ‘âlem-gîr Şarkdan destine alub şemşîr
N1 60^b		Eblâk-ı âsumâna oldı süvâr Toldı hûn-ı şafaqla şahın u kenâr Der-niyâm itdi hañçerin zâbiḥ Kıldı işkeste nîzesin rāmiḥ
S3 44^a K 54^a	1770	Oldı çün çeşm-i merdüm-i mehcür Giryeden dîde-i kevâkib kûr
Ü2 44^a		Hâcer-i sîne-şafa didi Ḥalîl Baña hemreh gerekdür İsmâ‘îl
S2 53^b		Var bugün bir maḥalde da‘vet-i düst Vâcib oldı bize icâbet-i düst Câme-i sebzın eyle zîver-i dūş Serve lâyıkdur olmaḥ aḥzar-pūş
S1 61^a		Sünbül-i tâb-dârını meftûl Nergis-i pür-ḥumârını mekḥûl
	1775	Ṭâk-ı ebrûlarını vesme-tırâz Tâc-ı zerdûzın eyle ser-endâz
N2 49^a		Güllerine gül-âbı it şebnem Gîsuvânını ‘ıtrile hemdem
M 40^b		Gerden ü gūşına virüb zîver Mû-miyânına ṭâk niṭâk-ı kemer
Ü1 61^a		Dest ü pâyını eyleyüb tezyîñ Zîb-baḥş eyle ḥâtem ü na‘lin

^{1767ab} {^{dk} ‘Azîmet kerden-i İbrâhîm zebh-i İsmâ‘îl rā N1, S1, S2, S4, Ü1, K, M, V; Azîmet kerden-i İbrâhîm İsmâ‘îl rā be-ḳurbân-gâh P; ‘Azîmet kerden-i ü be-zebh-i püser Ü2}

^{1769a} Der-niyâm: Der-miyân P, S3, K.

^{1773b} Serve: Serde M.

^{1774a} tâbdârını: tâbdârâni Ü2.

^{1777b} niṭâk-ı: niṭâk u P, Ü2.

Hācer ol emri eyleyüb itmām
İhtimāmile oldı nīk-encām

Resen ü hañcer ḥāsten ez Hācer

S4 61^a V 61^a

1780 Dil-nevāzāne didi ey Hācer
Hem-reh it bir resenle bir hañcer

Tā ki lāzım olursa best ü bürīd
Ġayrıdan itmeyem anı ümmīd

Didi Hācer ki ey Ḥalīl-i Ḥudā
Daʿvet-i dūsta olur mı sezā

P 53^b N1 61^a

Ālet-i kaṭc u bend olan esbāb
İttiḥād üzredür kamu aḥbāb

Olsa ger infişāl-ı rūḥānī
Rīsmān nice bend ider anı

1785 İttişāl-ı derūn olursa eger
Nice mümkin ki kaṭc ide hañcer

Didi olmaz bu ḥāhişüm bī-cā
İḥtiyāṭ için istesem meşelā

K 54^b

İktizā itse bismil-i ḳurbān
Bī-mühimmāt olur mı hīç āsān

İmtişāl itdi emrine Hācer
Virdi bir rīsmān u bir hañcer

^{1779b} emri: emr S2.

^{1780ab} {^{dk} Resen ü hañcer ḥāsten ez Hācer N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V; Ḥāsten-i resen ü hañcer ez

Hācer P}

^{1782ab} - M.

^{1782b} sezā: revā P.

^{1783b} Lāyıḳ olmaz miyāne-i aḥbāb P.

^{1785b} ide: ider S3.

^{1786a} ḥāhişim: ḥāhişim S2; خواهسم S3.

^{1787b} olur mı: اولو مى Ü1.

^{1788a} itdi: idi N2.

^{1788b} Eyledi ḥāhişin aña hem-ber P.

S1 61 ^b S2 54 ^a	Haçeri sūde-i fesān itdi Ya'nī ser-tīz ü hūn-feşān itdi
1790	Eyledi rīsmānı bend-i miyān Oldılar sū-yı mīşe-zāra revān
S3 44 ^b	İtdi hūrşīd-veş o cānibe meyl Sāye-vār oldı tıflı aña tufeyl
Ü2 44 ^b	Her ne yirden ola kadem ber-dār Anda ferzend olurdu pāy-güzār
Ü1 61 ^b	Ol sehī-kaç cevān-ı serv-endām Haṭve-rīz eyledikce anı hırām Gülbünün eyler idi şebnem-bīz Kebkeb-i keşī hāki kevkeb-ḥīz
S4 61 ^b N2 49 ^b V 61 ^b	1795 Şahn-ı şahrāda şanki serv-i revān Naşş-ı pāyile oldı gül-efşān Zülf-i müşgīnine toḡunsa şabā Kūh u deşte olurdu nāfe-güşā Sāye-i gīsuvān çün anber Ḥāke pür-ḥalka şad-zirih-güster
N1 61 ^b	Ṭurma gitmekde ol iki server Biri peyrev ü birisi rehber

^{1789a} Haçeri: Haçer-i N2.

^{1790a} rīsmānı: rīsmān-ı S2, S3.

^{1791b} Sāye-vār: Sāye-dār M; Sāye-veş P, Ü1

^{1792A} ola: ki_ola Ü1.

^{1793a} cevān-ı: çevān-ı M.

^{1794a} şebnem-bīz: şebnem-ḥīz S2, S3; şebnem-tīz M.

^{1794b} Kebkeb-i: Kebk-i S3, S4.

^{1795a} şahrāda: şahrāya P.

^{1796a} müşgīnine: müşgīne N2.

^{1796b} nāfe-güşā: nāme-güşā M.

^{1797a} gīsuvān: gīsuvānı S2, S3.

^{1797b} Ḥāke: Ḥāke S1 / ḥalka: ḥalka S2, S3, S4, N1.

Āmeden-i İblīs be-vesvese-i Hācer

		Oldı āgeh bu kārđan Şeytān Mār-ı ser-kūfte-veş olub pīçān
P 54^a	1800	Çāre-cū oldı men ^c -i kurbāna Tā peder ‘āşī ola fermāna
M 41^a		Başladı dürlü dürlü tedbīre Girdi ol demde şūret-i pīre
		Ṭavr-ı şeyhāne elde sebz-‘aşā Cünbiş ü vaz ^c ı cümle mekr ü riyā
		Ḥırka-ber-düş u kuḥl-der-dīde Riş-ber-sīne rüy-der-perde
S1 62^a K 55^a		Şūret-i ḥīle eyleyüb tertīb Subḥasın elde itdi dām-ı firīb
	1805	Hū-keşān Hācere gelüb mel‘ün Tā ki bu bābda ide efsūn
S2 54^b		Didi ey bānū-yı ḥaṭā-endīş Miḥnet ü derd-i hicrile dil-rīş
		Yolda ferzendüñe düçār oldum Oldum ammā ki sügvār oldum
Ü1 62^a		Tāb-ı ḥürşīdile olub bī-tāb Pür-ğubār olmuş ol gül-i sīr-āb
		Gerd-i rāh itmiş anı pejmürde Mū-be-mū sünbülünü efsürde
S4 62^a V 62^a	1810	Teşnelik la‘lin eylemiş bī-fer Ābile pāyımı da ğarq-ı güher

^{1799ab} { ^{dk} Āmeden-i İblīs be-vesvese-i Hācer N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V }

^{1799b} ser-kūfte-veş: ser-kufte-veş Ü2.

^{1800a} Çāre-cū: Çāre-çū M.

^{1802a} sebz: sebze M.

^{1803b} Riş-ber-sīne: Riş-der-sīne P.

^{1806b} Miḥnet ü derd-i hicrile: Miḥnet-i hicr ü derdile P.

^{1806b} hicrile: baḥrile M.

^{1808b} sīr-āb: sir-āb M.

	Bārī katl itmeyeydi anı peder Kılmayaydı cüdā serin hañçer
S3 45 ^a	Peççe-i nev-resīdesin ol pīr Zebḥ ider zebḥ ider gibi naḥcīr
N1 62 ^a Ü2 45 ^a	Ḥayfdur ol cevān-ı nev-reste Zīr-i hañçerde olmadan ḥaste
N2 50 ^a	Ol ciger-pāresine it imdād Çıkmadan āsumāna şad-feryād
1815	Olmadan cismi ḥāk u ḥūn-ālūd Ṭurma menʿ eyle anı zūd-ā-zūd
	Yoḥsa elden gider o pāre-i cān Sūd virmez şoñunda biñ efgān
P 54 ^b	ʿUḳdeye düşmeden o māh-ı münīr Eyle taḥlīşine anuñ tedbīr
	Eylemezseñ kelāmıma bāver İki şāhid yeter resen hañçer
S1 62 ^b	Hācer itdi kelāmını işgā Didi ey ḥayr-ḥāh-ı şeyḥ-i liḳā
1820	Bu ne sözdür ki söyledüñ ezber Oğlını katl ider mi hīç peder
K 55 ^b	Kesmedi ʿaqlum ey fesāne-güzār Oğlınıñ başını kese hüşyār

^{1812b} naḥcīr: naḥcīr N2.

^{1814a} ciger: - S2; چكر M.

^{1815a} cismi: جسمى S1 / ḥāk u: ḥāk-ı N2.

^{1815b} zūd-ā-zūd: زدازود K.

^{1816a} Yoḥsa: Yoḥsa S4 / gider: كيد S1.

^{1816b} biñ: şad S3.

^{1819ab} {^{dk} Cevāb dāden-i Hācer P}

^{1819b} ey: - S3 / ḥayr-ḥāh-ı: ḥayra ḥāh-ı S2, S3.

^{1820a} sözdür: سؤدر S1.

^{1820b} ider mi: ider N2.

		Zebh olunmaq olursa İbrāhīm Kendüyi oğluna ider taqđım
S2 55 ^a Ü1 62 ^b		Ĥazret-i Ĥađ virtür mi añā rızā ‘Ömrinüñ ĥāşılını ide hebā
M 41 ^b		Bā-ĥuşuş ol Ĥalīl-i Mevlādur Bende-fermān-ı Ĥađ-te‘ālādur
S4 62 ^b V 62 ^b	1825	Bī-sebeb zebĥe ictirā itmez İctihādında ĥod ĥađā itmez Pīr esb-i cevābı der-meydān Eyledikde didi ki ey nādān Kendü zu‘mınca Ĥađ idüb fermān Didi gūyā ki oğluñ it ĥurbān
N1 62 ^b		Böyle fāsīd ĥayālile ‘āķil Kendü ferzendin eylemez bismil
Cevāb dāden-i Ĥācer		
		Didi Ĥācer añā ki ha şöyle Söyler iseñ baña bunı söyle
	1830	Vārid olmuşsa añā emr-i Ĥudā Anı lāzımdur eylemek icrā Ey ĥađā-kār-ı pīr-i nā-bāliĝ Ol bu güft ü şünüddan fāriĝ Emr-i Ĥađdur dise ger İbrāhīm Zebĥe ben kendümi idem teslīm
S3 45 ^b N2 50 ^b		‘Aķluñ ey şeyĥ-i nāsere ĥaçmış Var başuña senüñ şovuk ĥeçmiş

^{1822a} İbrāhīm: İbrahīm S1, S4.

^{1829ab} {^{dk} Cevāb dāden-i Ĥācer N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Cevāb-dāden-i Ĥācer mer İblīs rā Ü2}

^{1829a} şöyle: سويله M.

^{1830a} Vārid: وادر N2.

^{1832a} İbrāhīm: İbrahīm S1, S4.

^{1832b} kendümi: kendimi N1, P, M, Ü1, Ü2.

P 55^a S1 63^a Ü2 45^b

Bir bunamış kocaya beñzersin
Bulduğunu nā-sezāyı söylersin

1835 Cümle nirenge beñzer ey zerrāk
Sözlerüñde olan siyāk u sibāk

Rengdür her kelām-ı pür-fitenüñ
Aķ şaķaluñ kızıl ķan ola senüñ

Rīsmān ola gerdenüñde ridā
Pāre pāre başuñda sebz-i ʿašā

Ü1 63^a K 56^a

Yeter itdüñ bu bābda efsün
Çık boğazında çıkacaķ melʿün

Gördi Şeytān ki itdügi efsün
İtmedi ķalb-i Hāceri meftün

**Āmeden-i İblīs be-vesvese-i
İsmāʿīl ʿaleyhisselām**

S2 55^b S4 63^a
V 63^a

1840 Vardı ol reh-nümā-yı sūʿ-ı sebīl
Pīç ü tābile tā be-İsmāʿīl

Didi āna uğurla ey maḥdüm
ʿAzmüñüz ķanķı semtedür meczüm

Böyle germā hevāda böyle şitāb
ʿĀķil eyler mi anı istişvāb

N1 63^a

Pür-ḥaṭardur bu rāh-ı āteş-nāk
Bā-ḥuşuş ola anda bīm-i helāk

1834ab ↔ 1835^{ab} P.

1834a bunamış: bunanmış S1.

1834b Bulduğıñ: Buldığıñ Ü1, M.

1835b siyāk u sibāk: siyāk [u] sibāk N2.

1837a ridā: revā M.

1838b boğazında: boğazından Ü2.

1839a itdügi: itdigi Ü1 / efsün: tezvīr P.

1839b Ķalb-i Hācere itmedi teʿşīr P.

1840ab {^{dk} Reften-i İblīs be-pīş-i İsmāʿīl N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, V; Āmeden-i İblīs be-vesvese-i İsmāʿīl ʿaleyhisselām P; Āmeden-i İblīs be-İsmāʿīl ʿaleyhisselām Ü2; Defter-i İblīs be-pīş-i İsmāʿīl M}

1840b İsmāʿīl: İsmāʿīl S1, S3, M

1841b ķanķı: ķanğı M.

1842a hevāda: sevāda M.

Zebh içündür seni bu semte sefer
 Hayfdur sen pederden eyle hazer

1845 Sū'-i qaşdından ol hele āgāh
 Eyle cāy-ı gürizi cāy-ı penāh

Naḥl-ı 'ömrüñden olmadan bir ḥ'ār
 Zaḥm-ı ḥaṇçer seni ide ḥün-bār

Cevāb dāden-i İsmā'īl

M 42^a Didi ey pīr-i nā-şavāb-endiṣ
 Ne iḳtiżā itdi eylemek teftiṣ

Ḳatlı bābında itdigüñ güftār
 Ḥükm-i vehm ü 'aḳl ider inkār

S1 63^b Kimse taşdıḳ ider mi anı peder
 Zebh-i ferzend için çeke ḥaṇçer

1850 Didi ey nev-civān-ı bī-ārām
 Emr-i Ḥaḳdur diyü ider iḳdām

P 55^b Kimse itmez bu ma'nīyi tecvīz
 Böyle vehm eyleye anı ḥün-rīz

N2 51^a Ḥayr-ḥ'āhāna eyledüm inhā
 Sūd virmez şoñunda vāveylā

Ü1 63^b Dīv-i pīre didi behey ma'tūh
 Mekr ü rīv ile sözlerüñ mekrūh

S3 46^a Emr-i Mevlā baña sa'ādetdür
 Zebh iderlerse cāna minnetdür

S4 63^b K 56^b Ü2 46^a 1855 Vālidüm eylesün anı icrā
 Emr-i Ḥaḳқа şıḡar mı çün ü çerā

^{1845b} gürizi: gürize S4.

^{1846a} Naḥl: Naḥl S4.

^{1846b} ḥün: حون N2; hoş M.

^{1847ab} {^{dk} Cevāb dāden-i İsmā'īl N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Cevāb dāden-i İsmā'īl mer İblīs rā Ü2}

^{1848b} Ḥükm-i vehm ü 'aḳl: Ḥükm-i 'aḳl ü vehm P / ü: daḫi M.

^{1851a} ma'nīyi: ma'nī N2.

^{1852a} inhā: ihşā M.

^{1853b} Mekr ü: Mekr -i S4 / Mekr ü rīv ile: Mekrdür böyle S3, M.

- Ger beni ide lāyık-ı kırbān
Olmuşam aña bende-i fermān
- S2 56^a** Bismil içün olursa emr-i ilāh
Hāzıram aña işte Bismillah
- Reften-i İblīs pīş-i İbrāhīm**
- N1 63^b** Nā-ümīd oldı anda da Şeytān
İtdi sū-yı Hālīle şarf-ı ʿinān
- Pīşgāhında eyleyüb ārām
T̄arz-ı pīrāne virdi aña selām
- 1860 Didi ey hādī-i Hūdā-rehber
Raḫmet-i Hāḫka olasız mazhar
- Vāzʿuñuzdan baña olur maʿlūm
Zebḫ-i ferzend ola size meczūm
- Gerçi ey rehnümā-yı dīn-i mübīn
Şūḫ-ı çeşmānedür size telḫīn
- H̄ʿāb hükminde eyleme taʿcīl
Bil ki Şeytāndur eyleyen tesvīl
- S1 64^a** Mekk-i İblīs olursa ol rü'yā
Anuñ ile ʿamel olur mı revā
- 1865 Sūgvār eyleyüb peşimānī
Şād idersin anuñla Şeytānı
- Hīç lāyık görir mi merd-i ğayūr
Dūst mātem ide vü düşmen sūr
- Bī-te'ennī kişi olursa ʿacūl
Olur elbette āḫirinde melūl

^{1856b} fermān: kırbān M.

^{1858ab} {^{dk} Reften-i İblīs pīş-i İbrāhīm N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Āmeden-i İblīs be-İbrāhīm ʿaleyhisselām Ü2}

^{1859b} pīrāne virdi aña: bīgāne aña virdi S1.

^{1860b} olasız: olasın N2, M, Ü1.

^{1865b} idersin: idersiz P / anuñla: eşkile M.

^{1866b} vü: - S1, M.

Ü1 64 ^a		Şoñra feryād u nāle sūd itmez Kesilen baş bir daħi bitmez
P 56 ^a		Böyle bir ħ̣āb ile olur mı sezā Ĥūn-ı ferzendi eylemek icrā
S4 64 ^a M 42 ^b V 64 ^a	1870	Şöyle bir nāzenīn sāye-niṣīn Zīr-i ħ̣ançerde ide āh u enīn
N2 51 ^b		Ey kerem-kār u merḥamet-pīṣe Sen daħi eyle bārī endīṣe
Cevāb dāden-i İbrāhīm		
K 57 ^a		Bildi Şeytān idügin İbrāhīm Didi ey ħ̣īle-sāz-ı dīv-i recīm
N1 64 ^a		İtdigün ħ̣īle kār-ger olmaz Māni ^c -i bismil-i püser olmaz
S2 56 ^b		Ol Ĥudā-yı ^c azīm-i bī-hemtā Şāni ^c -i bī-fütür-ı arz u semā
S3 46 ^b	1875	Her ne fermān iderse emri mutā ^c Bende-i muḥliṣ itmez anda nizā ^c
Ü2 46 ^b		Ĥātıruñda degül mi emr-i sücūd Ṭutmaduñ eyledi seni merdūd Ĥükm-i Mevlāya oluram tābi ^c ^c Ālem ol emre olamaz māni ^c Eylemem ey la ^c īn-i mekr-endüz Āteṣ-i ħ̣ıṣmını şerāre-fürüz

^{1869a} sezā: revā P.

^{1869b} ferzendi: ferzenden Ü1.

^{1871a} kerem-kār u merḥamet-pīṣe: kerem-kār [u] merḥamet-pīṣe S3.

^{1872ab} { ^{dk} Cevāb dāden-i İbrāhīm N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Cevāb dāden-i İbrāhīm mer İblīs rā
Ü2 }

^{1872a} İbrāhīm: İbrahīm S1, S4, Ü2.

^{1872b} ey: - Ü2 / ħ̣īle-sāz-ı: ħ̣īle-sāz u Ü1.

^{1874a} ^cazīm-i: ^cazīm ü S1.

^{1875a} emri: ħ̣ükmī P.

^{1876a} sücūd: سجود M.

S1 64^b

Hāşelillah ki idesin iğfāl
Zebh-i ferzendi eyleyem ihmāl

1880 Kār-ı bismilde gitse de başum
Kān da ağlarsa çeşm-i hūn-pāşum

Eyleyüb sāk-ı himmeti teşmīr
Yekser-i müy eylemem taqşīr

Me'yūs şuden-i İblīs

Oldı İblīs-i mel'ānet-me'nūs
Her birinden kemālile me'yūs

Ü1 64^b

Olmaz ol āhuvān-ı deşt-i vaķār
Dām-ı tezvīri ile bend ü şikār

Hufyeten kıddini idüb pergār
Ortadan taşra çıķdı çizdi kenār

V 64^b S4 64^b

1885 Gitdi andan o hīle-cū mel'ūn
Bād-der-dest ü hāyib ü mağbūn

Reften-i peder ü püser be-ķurbān-gāh

P 56^b

Kūh-ı semtine ol iki server
Reh-neverd oldılar pederle püser

Sa'y idüb bezl-i vūs^c u mağdūra
Vardılar tā maħall-i me'mūra

N1 64^b

Oldılar ol maķāma çünki muķīm
İtdi fetħ-i kelām-ı İbrāhīm

^{1879a} Hāşe-lillah: Hāşe-lillah N2.

^{1880b} ağlarsa: ağlarsa Ü2 / hūn-pāşum: hūn-bāşum M.

^{1882ab} {^{dk} Me'yūs şuden-i İblīs N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Nevmīd şuden-i İblīs Ü2}

^{1882a} İblīs-i: Şeytān-ı P.

^{1885a} hīle-cū: çāre-cū K.

^{1885b} Bād-der-dest ü hā'ib: Bād-der-dest [ü] hāyib S3 / mağbūn: mel'ūn S3 / mağbūn: maħzūn P.

^{1886ab} {^{dk} Reften-i peder ü püser be-ķurbān-gāh N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V; Be-cāy-ı zebh resīden-i peder ü püser P}

^{1886a} ol: ارل M.

^{1887a} vūs^c u mağdūra: vūs^c [u] mağdūra S2, N2.

^{1888a} ol maķāma çünki: çünki ol maķāma Ü1.

^{1888b} İbrāhīm: İbrāhīm S1.

K 57^b		Ki _ı ey ciger-gūşe-i vefā-pīrā Nūr-ı çeşm-i Ḥalīl-i dil-fersā
N2 52^a	1890	Ṭalʿatuñ merhem-i dil-efgār Güft ü gūyuñ şafā-yı ḥātır-zār
S2 57^a		Baḥşiş-i cūd-ı lem-yezelsin sen Ḥāşıl-ı ʿömr-i bī-bedelsin sen
		Bende yođ hicriñe egerçi tüvān Līk rü'yāda oldı baña ʿayān
M 43^a		Oldum ey şādī-i dil-i mehcūr Emr-i Ḥaḳḳile zebḫüñe me'mūr
S1 65^a		Ḥāşılı böyledür baña fermān Ḥaḳ yolına seni idem ḳurbān
	1895	Sen ne dirsın bu derd-i cān-gāha Var mıdır çāre ḥükm-i Allāha
S3 47^a		Ḳurʿa-ı fikrūñ eyleyüb der-kār Eyle naḳş-ı zamīrūñi izḥār
Ü2 47^a		Çünki ferzend işitdi güftārın Ḳand-rīz eyledi şekker-bārın
Ü1 65^a		Ki _ı ey kerem-kār u merḥamet-temkīn Rāst-girdār u şıdḳ u Ḥaḳ-āyīn
		Bendeñüzden budur me'āl-i cevāb Eyleñ icrā-yı emr-i Ḥaḳḳa şitāb

^{1890b} Güft ü gūyuñ: Güft [ü] gūyuñ N2.

^{1891b} Ḥāşıl-ı: Ḥāşılı S1.

^{1892a} hicriñe egerçi: gerçi firḳatine P.

^{1892b} oldı baña: baña oldı P.

^{1893a} ey: ol S4.

^{1894b} seni idem: idem seni S2, S3.

^{1895a} dirsın: dirsīñ S3.

^{1898a} kerem-kār u merḥamet-temkīn: kerem-kār [u] merḥamet-temkīn S3.

^{1898b} şıdḳ u Ḥaḳ-emīn: şıdḳ [u] Ḥaḳ-emīn N2.

^{1899a} me'āl-i: me'āl ü S2, S3.

- V 65^a S4 65^a 1900 Her ne yüzden ki emri itdi zühür
Her ne vechile oldıñuz me'mür
- Rāzıyam rāzıyam be-ķalb-i selīm
İşte tıg işte gerden-i teslīm
- Her nice oldı ise fermānı
Emrinüñ ben de ķulı ķurbānı
- P 57^a N1 65ª Var ümīdüm ki ol ķarīb ü mucīb
Vire ben bendesine şabr u şekīb
- Vaşıyyet kerdem-i İsmā'ıl**
- Līk ey mihribān-ı nīk-endīş
Eyleyem kaç vaşıyyeti der-pīş
- 1905 Luţfuñuzdan budur niyāz u ricā
Anları cümle idesiz ber-cā
- K 58^a Ey peder eyle ħaçeri ser-tīz
Tā ki bir def'ada ola ħün-rīz
- Dest ü pāyumı bend idüb muĥkem
İztırābile olmayam derhem
- S2 57^b Cān 'azīz olduğı mu'ayyendür
Cünbüş-i nīm-ķüşte rüşendür
- S1 65^b N2 52^b Ħaçeri eyledikde gerden-sūd
Dāmen-i pāk olursa ħün-ālūd
- 1910 Cān acısı beni idüb ğaltān
Pāyuñ āgeşte itse ķatre-i ķan
- Bilki āzürde olasın nāğāh
Ben olam lāyık-ı 'itāb-ı İlāh

^{1900b} vechile: vechile ki P / oldıñuz: oldıñuz S2, S3.

^{1902b} ķulı ķurbānı: ķul u ķurbānı S1 / ķurbānı: fermānı M.

^{1904ab} {^{dk} Vaşıyyet kerdem-i İsmā'ıl N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Vaşıyyet kerdem-i İsmā'ıl 'aleyhisselām P; Vaşıyyet kerdem-i İsmā'ıl be-se çiz Ü2}

^{1906b} def'ada: ħamlede P.

^{1907a} Dest ü pāyumı: Dest [ü] pāyumı S4.

^{1908a} olduğı: olduğı P, Ü1, K.

^{1910b} āgeşte: اغشته M.

		Çehremi daħi eyleyüb mestür Ruħlarum olmasun saña manzür
Ü1 65 ^b		Bilki rüyuma eyledikde ñazar Tır-i müjgānum ide saña eṣer
		Reng-i gīsüm ide seni meftün Ola pür-merḥamet derün u birün
S4 65 ^b V 65 ^b	1915	Şefkatüñ eyleye seni bed-ḥāl Ḥükm-i Mevlāyı idesin ihmāl
M 43 ^b		Māder-i nā-murāda eyle selām Sergüzeṣtümü yek-be-yek i'lām
S3 47 ^b		Tesliyyet-baḥş olub o nā-kāma Olmasun ğamla germ-hengāme
N1 65 ^b Ü2 47 ^b		Çehresi firḳatümle nāḥun-zār Ḥaṇçer-i ḥasretümle sīne-figār
		Aña pīrāhentüm idüb īṣāl Eylesün anuñ ile def-i melāl
P 57 ^b	1920	Girye itdikce dīde-māl itsün Āḥiret ḥaḳḳını ḥelāl itsün
		Rüy-ı gül-fāmumı idüb der-yād İtmesün bülbülān gibi feryād
		Hem ḥayālümle eylesün ülfet Ḳaldı rüz-ı cezāya dek ḥasret
K 58 ^b		Tā ki şād ola cān-ı nā-şādum İde ḥayr-ı duā ile yādum

^{1913a} eyledikde: eyledikce P.

^{1913a} Bilki: بلكي M.

^{1914b} derün u birün: derün [u] birün S3.

^{1915b} Ḥükm-i: Emr-i P.

^{1916b} yek-be-yek: eyleyüb P.

^{1918a} firḳatümle: ḥasretümle P.

^{1922a} ḥayālümle: ḥayālümle S3.

^{1922b} rüz-ı: - N2.

Şürûc der-zebh

- S1 66^a** Eyledi çün vaşiyeti itmām
 ʿArza-gāh-ı pederde itdi kıyām
- S2 58^a** 1925 Kiçey peder geldi çün zamān-ı firāk
 Zebhüm emrine eyle şedd-i niṭāk
 Hāşelillāh zamān-ı bismilde
 İztırābumla vaqt-ı hā'ilde
 Nā-sezā vażʿum eylerise zuhūr
 Dāmen-i ʿafvuñile kıl mestūr
- N2 53^a Ü1 66^a** Eyleyüb birbirini der-āğüş
 Ṭās-ı çarḥ oldı pür-ğıriv ü ħurüş
 Giryeden seyl-ħız olub vādī
 Şaldılar kūha āh u feryādı
- S4 66^a V 66^a** 1930 Vālid-i pür-belā vü sīne-figār
 Çeşm ü rüyına oldı büse-güzār
 Bismili içün oldı āmāde
 Kıldı pehlüsü üzre üftāde
 ئىدیۇر ئىچىن لىچىن diyü iḥbār
 İtdi furқан-ı şadıķu'l-aḥbār
- N1 66^a** Eyledi rīsmānı pes der-dest
 Dest ü pāyını itdi muḥkem best
 Ser-be-pā ol resenle ḳadd-i cevān
 Serve mār oldı gūyiyā pīçān
 1935 Hānçer-i cān-güdāzı eyledi tīz
 Kiçide mīnā-yı gerdenin gül-rīz

^{1924ab} {^{dk} Şürûc der-zebh N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, V; Şürûc der-emr-i zebh Ü2; Nazm-ı kışsa-ı zebh, müşādif-i şeb-i ʿıyd-ı aḥḥā şud, fesubhānū'l-ḳādir M }

^{1924a} vaşiyeti: vaşiyetin P.

^{1927a} eylerise: eyler ise S4.

^{1928b} çarḥ: حرج N2 / ħurüş: ħurüş S2.

^{1931ab} {^{dk} Şürûc der-esbāb-ı zebh P }

^{1932a} [ئىدیۇر ئىچىن لىچىن: *alni üzre*. bk. Ekler: 62].

Nā-büriden-i hançer

		Ḥazret-i zü'l-celāl u ḥayy-ı celīl V ^c ad iden şābirine ecr-i cezīl
P 58^a		Ṭāqat-endüz-ı sīne-i mecrūḥ Ḥikmet-āmūz-ı ḥāṭır-ı meşrūḥ
S3 48^a		İtdi ḥayl-i melā'ike fermān Tā bu aḥvāli ideler iz ^c ān
S1 66^b Ü2 48^a M 44^a		Oldı ebvāb-ı āsumān meftūḥ Bula bu ma ^c nī yanlarında vuzūḥ
K 59^a	1940	Emr-i Mevlāya inḳıyād-ı Ḥalīl Ḥükm-i Allāh-ı şabr-ı İsmā ^c īl Ḥançeri itdi çünki gerdēn-sā Ehl-i gerdūna düşdi vāveylā
S2 58^b		Şaf be-şaf giryeye idüb āğāz İtdiler āsumānı nevhā-ṭırāz
Ü1 66^b		Pīş ü pes āb-ı ḥançeri imrār Eyledi olmadı gelü gülzār Her ne deñlü ki eyledi ibrām Cidd-i tāmile eyleyüb iḳdām
S4 66^b V 66^b	1945	Şadme-i ḥançerile ol mīnā Reşḥa-rīz olmadı velī ḳaṭ ^c ā Baḥr-ı gerdende mevce-i ḥançer Cezr ü meddile oldı zīr ü zeber

^{1936ab} {^{dk} Nā-büriden-i hançer N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V}

^{1936a} u ḥayy-ı celīl: ve'l-ikrām P / ḥayy-ı celīl: ḥayy u celīl S3 / celīl: ḥalīl M.

^{1936b} V^cad: V^cadin S3 / ecr-i cezīl: ecr-i temām P.

^{1941a} itdi çünki: çünki itdi P.

^{1943ab} {^{dk} Nā-büriden-i hançer P}

^{1943a} imrār: imrāz N2.

^{1843b} gelü gülzār: gelü-yı güzār M.

N2 53^b

Ġāyete yitdi şūriş-i deryā
Olmadı āhırinde mercān-zā

N1 66^b

Kesmedi ya'nī gerdenin sikkīn
Eylemişdi egerçi pek keskin

Be-seng zeden-i hañçer

Ĥayret-ālūd olub bu ma'nāya
Pür-ğazāb çaldı seng-i ĥārāya

1950 Ġarb-ı vaĥdetle senge kıldı güzār
İki laĥt itdi anı hemçü ĥıyār

Didi ey nābekār-ı şūr-engīz
Güşť kaçını itmeyüb tecvīz

Pīş-gāhuñda şaĥre-i şammā
Pāre pāre olur penīr-āsā

Oldı ĥañçer suĥanla tīz-zebān
Açdı pīş-i Ĥalīle rāz-ı nihān

P 58^b S1 67^a

Didi ben bende daĥi me'mūram
Zīr-i ĥükm-i kaçāda maĥhūram

1955 Kaç'a fermān ider egerçi Ĥalīl
Men' ider ĥazret-i Ĥudā-yı celīl

Ĥükm-i Mevlāyı eylerem icrā
'Abde lāzım itā'at-ı Mevlā

K 59^b

Pes bu ešnāda eyleyüb ta'cīl
Oldı nāzil şu resme Cebrā'īl

^{1946b} CeZR ü meddile : CeZR [ü] meddile M.

^{1947a} yitdi: düşdi S3.

^{1949ab} {^{dk} Be-seng zeden-i ĥañçer N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Be-ĥışm āmeden-i İbrāĥīm ve be-seng-zeden-i ĥañçer Ü2}

^{1949a ↔ 1949b} P.

^{1950b} itdi: eyledi S4.

^{1951b} Güşť: Güş S3.

^{1952a} şaĥre-i: şaĥre-i S4.

^{1956b} lāzım: vācib P.

Fürüd âmeden-i Cebre'il be-kebeş

- Ü1 67^a Hurrem ü şād u pür-sürür u beşüş
Eylemiş kebeş-i cenneti ber-düş
- S2 59^a S3 48^b Didi ol hazret-i 'aliyy ü 'azîm
Eyledi sen Halîlini tekrîm
- S4 67^a Ü2 48^b 1960 İtdi zātuñ selāmile teşrîf
V 67^a Kıldı şānuñ kemālile tavşîf
Âferîn âferîn ü şad taḥsîn
Emri icrāya oldı dāmen-çîñ
- M 44^b Pes ki rüyāsın eyleyüb taşdıķ
Hük-m-i Mevlāsın eyledi taḥķîķ
- N1 67^a İtdi zebḥ-i 'azîmi de ihdā
Hün-ı ferzende eyle anı fedā
'Uķdeden servi eyleyüb āzād
Kāmetile hemîşe ol dilşād
- 1965 İt püser yirine anı ķurbān
Şükr-i in'ām-ı Hāķķı vird-i zebān

Rehā kerden-i İbrāhîm mer püser rā ez bend

- N2 54^a Çünki ferzenden eyledi itlāk
Çıķdı bāng-ı sürür tā nüh-ṭāk
Sāye-veş pest iken o ķadri bülend
Kad-ı firāz eyledi serv-mānend

^{1958ab} {^{dk} Fürüd âmeden-i Cebre'il be-kebeş N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Fürü âmeden-i Cebre'il be-kebeş P; Fürüd âmeden-i Cebre'il be-kebeş-i ķurbānı Ü2}

^{1958a} Hurrem: Hurrem N2.

^{1960a} selāmile teşrîf: kemālile tavşîf P.

^{1960b} tavşîf: teşrîf P.

^{1961b} icrāya: Mevlāya S3.

^{1964ab} {^{dk} Rehā kerden-i püser rā ez bend Ü2}

^{1966ab} {^{dk} Rehā kerden-i İbrāhîm mer püser rā ez bend N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; - P}

^{1967a} ķadri bülend: ķad-i bülend S2; ķadr-i bülend S3, M.

- Gerd-i gīsūsın eyledikce feṣān
Müṣg-rīze olur yere rīzān
- S1 67^b** Ger ʿaraḡ-çīn olaydı rūyından
Ḥāk gül-būy olurdu būyından
- 1970 Nūn idüb ḡāmet-i ḥurāmānın
Vālidūñ öpdī ṭarf-ı dāmānın
- P 59^a** Būse-zār itdi cebhesini peder
Oldılar birbiri ile hem-ber
- Emri imzāda itmeyüb taḡṣīr
Kebṣi zebḥ itdiler bilā-te'ḥīr
- Ü1 67^b** Ḥurrem ü tāze-rūy u dil-ṣādān
Ṣūkr-gūyān-ı niʿmet-i Yezdān
- K 60^a** Döndiler andan ol iki server
Ḥāne-i Hācer oldı cā vü maḡar
- S4 67^b V 67^b** 1975 Çün Ḥalīl itdi bir zamān ārām
Oldı ṣoḡbetleriyle ṣīrīn-kām

Zen kerden-i İsmāʿīl Raʿle bint-i Mezāz rā

- S2 59^b** Āḡir ol āfitāb-ı ʿālem-i gerd
Ṣām ʿazmiyle oldı maḡmil-bend
- N1 67^b** Lāne-i Mekkede püser māder
Cürhümīlerle ḡaldılar hemper

^{1968a} eyledikce: eyledikde Ü1.

^{1969a} olaydı: olursa P.

^{1970b} Vālidūñ: Vālidin S1, S2, S3 / ṭarf-ı: ṭarf u S3.

^{1971b} hem-ber: hem-ser M.

^{1972a} Emri: Emr-i S1 / taḡṣīr: te'ḥīr P.

^{1972b} te'ḥīr: taḡīr P.

^{1973a} rūy: روی M.

^{1974b} Geldiler tā ki ḡayme-i Hācer P / cā vü maḡar: cāy-ı maḡar S1 / cāy u maḡar S2.

^{1975ab} {^{dk} Bāz reften-i İbrāhīm be-Ṣām P}

^{1976ab} {^{dk} Zen kerden-i İsmāʿīl Raʿle bint-i Mezāz rā N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Zen kerden-i İsmāʿīl ʿaleyhisselām P}

^{1977b} hemper: hember S1, K; hemser M.

		Buldı ol peççe-i tezerv-i vefā Gülsitān-ı kabīle içre nümā
		Māh-ı burc-ı şeref gibi bundan İrtifā ^c a yitişdi gün günden
S3 49 ^a Ü2 49 ^a	1980	Sāz-kār oldı āb u hāk-ı Hicāz Çekdi mānend-i Tūbī kıdd-i firāz
		Hurd u büzürg esīr-i reftārı Merd ü zen kıddinüñ hevākārı
		Ārzū-yı liķāsı hep der-dil Mübtelā-yı hevāsı pā-der-gil
S1 68 ^a		Vāz ^c u şavrına cümle dil-dāde Sāye-veş cünbişine üftāde
N2 54 ^b M 45 ^a		Zāde-i tab ^c ı olsa bint-i şefe Mehri bā ^c iş olurdı tāb u tefe
	1985	Eyleyüb hüsüne nice taḥsīn Her zen eylerdi kendüyi tezyīn
		Mi ^c razında iderdi ^c arż-ı cemāl Kār-ger ola tā niyāz-ı vişāl
Ü1 68 ^a		Şaf-be-şaf rāhı üzre perdegıyān Rū-güşāde olurdı cāme-derān
P 59 ^b		Līk ol kebk-i kılle-i ^c işmet Hoş hıramende-i reh-i ^c ıffet
V 68 ^a		Dām-ı mekr ile olmazıdı şikār Olsalar her ne deñlü dāne-güzār

^{1978a} tezerv-i vefā: تزرو فا S3.

^{1981b} hevākārı: hevādārı S1, S2; hevadārı S3.

^{1987a} rāhı: rāh S2 / perdegıyān: perde-künān S1, S3, N2.

^{1987b} Rū-güşāde: رورکشاده S3 / cāme-derān: cāme-dirān P.

^{1988a} kılle-i: kıble-i S2, S3.

^{1989b} Olsalar: Olsa ger N2.

Vaşf-ı Ra'le-i zevce-i ü

- S4 68^a K 60^b** 1990 Kāvım-ı Cürhümde bir dūr-i Sāmī
Ra'le bint-i Mezāz idi nāmı
- Zühre-pīşānī vü hilāl-ebrū
Teşne-i vuşlata bir içim şū
- N1 68^a** Ğışmetile ser-āmed-i devrān
Hüsñ ü behcetle yekke-tāz-ı cihān
- S2 60^a** Şöyle bir āfitāb-ı hayme-nişīn
Olmamış sāye daği aña qarīn
- Görse āyīne içre 'aksi anı
Tīr-bārān iderdi müjgānı
- 1995 H'āb için dīde eylemez berhem
Belki rü'yāda göre nā-maħrem
- Gözlerin görse sürme ahyānā
Mīl-i çüp andan olsa buse-rübā
- Mīl-i çüpü iderdi ender-i çāh
Sürmeyi daği keşmekeşle siyāh
- S1 68^b** Güşmāl eyleridi mengüşın
İtse āzürde gerden ü dūşın
- Bilki ber-dār idüb ayağından
Eyler āvīze şol u şağından
- 2000 Böyle nā-süfte bir dūr-i şehvār
Var ħırīdār aña hezār hezār

^{1990ab} {^{dk} Vaşf-ı Ra'le-i zevce-i ü N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Vaşf-ı Ra'le-i zevce-i İsmā'īl P; Sitāyiş-i Ra'le-i ħalīle-i ü Ü2}

^{1992b} Hüsñ ü behcetle: Hüsñ [ü] behcetle S3 / yekke-tāz-ı: teke-tāz-ı S1, N2; yekke-nāz-ı K / cihān: zemān P.

^{1903a} Şöyle: Böyle; hayme: sāye P.

^{1903b} sāye daği: sāyesi de P.

^{1995a} berhem: derhem Ü1.

^{1998b} dūşın: güşın P, S2, S3, Ü2.

^{2000b} hezār hezār: hezār u hezār S3.

S3 49 ^b Ü2 49 ^b		Meyl ideydi zevāca ger bir ān Dest-peymān olurdu tuḥfe-i cān
Ü1 68 ^b		Olsa ʿaḳd-i nikāḫa ruḥṣat-bīn Naḳd-i ʿömr aña kemterīn kābīn
N2 55 ^a		Māder-i mihribānı bir gün aña Didi ey duḫter-i revān-āsā
V 68 ^b		Duḫterān-ı kabīle vü ḫıṣān Kimi senden küçük kimi aḳrān
P 60 ^a S4 68 ^b	2005	Her biri zīb-i ḫayme-i şevher Rüz u şeb şoḫbetile ʿayş eyler Naḳd-i ʿömrüni eyledüñ tārāc Sende yoḳ hiç meyl-i cüft ü zevāc
N1 68 ^b M 45 ^b K 61 ^a		Bu meşel cārī oldı duḫterde On yaşında ya erde ya yerde Kethudālandı cümle oḫlan uşaq Oldılar cüft ü kimse ḳalmadı tāk Ḫāl u şānuñ senüñ niçün böyle Ḳāmetüñ gibi toḫrusın söyle
S2 60 ^b	2010	Meylüñ olursa izdivāca eger Baş göz itmek seni be-çeşm ü be-ser Söyle rāzı olursañ ey dil-bend Bir civān ḳocaya idem peyvend İrḳı tāhir ola şaḫīḫ-neseb Nīk ḫūy u selīm ü ehl-i ḫaseb

^{2001b} olurdu: olur mı S1.

^{2005b} Rüz u şeb: Rüz [u] şeb N2.

^{2006a} ʿömrüni: ʿömrini M.

^{2006b} hiç: - N2, Ü2.

^{2007b} ya erde ya yirde: ya evde ya yārda S1.

^{2009a} Ḫāl u şānuñ: Ḫāl [u] şānuñ N2.

^{2009b} toḫrusın: toḫrusun S3; toḫrusun Ü1.

^{2010b} be-ser: püser S2, N2.

^{2011b} Söyle: Şöyle V.

S1 69 ^a		Ola sizden nebireler peydā İnqı̄tā ^c -ı nesil olur mı revā
		Var kabīle içinde merd-i cevān Şāmdan gelme bir meh-i tābān
	2015	Rūy-ı zībāsı maṭla ^c u'l-envār Sīne-i şāfı maḥzenü'l-esrār
		Müşterisi nücūmdan çokdur Līk bir ferde rağbeti yoқdur
Ü1 69 ^a		Ger şikār olsa ol tezerv-i hırām Olsa mümkün ki ola fütāde-i dām
		Rište-i devleti idüb der-kef Zikr-i bākī olurdu ḥayr-ı ḥalef
V 69 ^a		Gel gözüm nūrı ol baña kā'il Kendüni it sa'ādete nā'il
S4 69 ^a	2020	Rāzı olursañ eylerem ta ^c cīl Anı 'avn-ı Ḥudā ile taḥşīl
		Fevt iderseñ bu fırsatı şad-ḥayf Bu meşeldür işit ki fırsat-ı seyf
P 60 ^b S3 50 ^a N1 69 ^a N2 55 ^b Ü2 50 ^a		Çün işitdi kelāmını duḥter Şermile söyledi ki ey māder
		Her nice re'y iderseñ ol der-kār Ben ḥamūşam velī süküt ikrār
		Be-dāmādī ḥ'āsten māder-i Ra'le mer İsmā'īl rā ez Hācer
K 61 ^b		Māder ol kışşadan olub şādān Hāceriñ ḥaymesine oldu revān

^{2015b} Sīne-i şāfı: Sīne-i şāfı vü S3 / maḥzenü'l-esrār: maḥzenü'l-esrār S4, N1.

^{2020b} Ḥudā ile: Ḥudā ide S2.

^{2023a} re'y: emr S3, K.

^{2024ab} {^{dk} Be-dāmādī ḥ'āsten māder-i Ra'le mer İsmā'īl rā ez Hācer N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Be-dāmādī ḥ'āsten māder-i Ra'le İsmā'īl rā ez māder-i ü Ü2}

^{2024b} Hāceriñ: Hācerin M.

- 2025 Didi ey bānū-yı şafā-tıynet
Bir nihānī kelāma vir ruḥṣat
- Piṣ-gāhuñda ‘arz idem anı
Çıkmasun ğayra sırr-ı pinhānı
- S2 61^a** Ol fidānuñ ki hıfz ide Mevlā
Bāğ-ı hicrūñde buldı neṣv ü nemā
- S1 69^b** Hāḳ mu‘ammer ide yigit olmuṣ
Nev-civānlıkda meblağın bulmuṣ
- Anı bu vaḳte dek niçün ihmāl
Eyledüñ olmadı ḳarīn-i ‘ıyāl
- M 46^a** 2030 Bārī şimden girü ever anı
Ḥaymeñ itsün ‘arūs nūrānī
- Aña bir duḫter-i nigū-fercām
Ola esbāb-ı ḫüsnü cümle temām
- Ü1 69^b** ‘İşmet ü nüzhetile reşk-i sürüş
Hem ḫasīb ü nesīb ü şāḫib-i hüş
- Ḥ‘āstgār olmada olub ḫoş-kār
Cüst ü cū ḳıl bulunmayanda ne var
- V 69^b** Evvelā ol ḳabīleye nāzır
Cāriyeñ Ra‘le soñra ḫod ḫāzır
- S4 69^b** 2035 Ger murāduñ olursa bu duḫter
Belki eylerse ḫıtbe anı püser
- Bī-dirīğ olduğı muḳarrerdür
Bī-tereddüd murād-ı māderdür

^{2025a} ey: ol S3.

^{2026b} sırr-ı: sırta M.

^{2027b} hicrinde: hicrinde S3

^{2032b} nesīb ü şāḫib-hüş: nesīb [ü] şāḫib-hüş S3.

^{2033a} ḫoş-kār: der-kār P.

^{2035a} bu: bir S4.

^{2035b} Belki: Ya‘nī P.

^{2036a} olduğı: olduğı S4, Ü1, K.

Rāzı şuden-i Hācer

N1 69^b Hācer ol emre viridi çünki rızā
İtdi İsmā'ile anı inhā

Ol daħi oldı mādere teslīm
خطبة emrini itdiler taqđīm

Tezevvüc-i İsmā'ıl

P 61^a H̄'āstgār oldı Ra'leye ol ān
Zühre vü māha vāqı'c oldı kırān

2040 H̄āşıl olmağla ittişāl-ı su'ūd
Her tarafda bulundı şad behbūd

N2 56^a K 62^a Hoqqa-ı la'ı olub güşāde-derūn
Aqđı şengerf-i āli hep bīrūn

Sīm enbūbeyi idüb rīzān
Oldı ol hoqqa dürc-i gevher-dān

S1 70^a S3 50^b Ü2 50^b Ra'leye ictimā'c olub h̄āşıl
Oldı nūr-ı Muḥammedī h̄āmil

S2 61^b Ya'ñī naql eyleyüb aña ol nūr
İtdi devrān ḥazīneye gencūr

2045 Müddet-i ḥamlin eyleyüb itmām
Geldi andan vücūda merd-i benām

Vilādet-i Qayzer

Ü1 70^a Ya'ñī Qayzer dilīr-i şāhib-dīn
Pehlüvān-ı 'adū-şikār-ı güzīn

^{2037ab} {^{dk} Rāzı şuden-i Hācer N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; - P; Rāzı şuden-i Hācer be-dāmādī-i püser-i ü
Ü2}

^{2038a} Ol daħi mādere olub teslīm P.

^{2038b} [خطبة : *evlenme hususundaki düşüncelerinizi*. bk. Ekler: 63]

^{2039ab} {^{dk} Tezevvüc-i İsmā'ıl N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Tezevvüc kerd-en-i ü Ü2; - P}

^{2040a} olmağla: olduqda P.

^{2044b} ḥazīneye: ḥazīneye N2.

^{2045b} benām: nām S2; temām S3; بام M.

^{2046ab} {^{dk} Vilādet-i Qayzer N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Vilādet-i Qayzer bin İsmā'ıl Ü2; Silsile-i pāk-ı
fahır-ı 'ālem sallallahu'aleyhite'ālāvesellem P}

Cebhesi nūr-ı Aḥmede maṭla^ç
Zāt-ı pāk-ı Muḥammede menba^ç

Ḥamel

V 70^a

Bir veled viridi añā ʿazze ve cell
Maḫhar-ı nūr-ı pāk u nāmı Ḥamel

Nebt

Añā daḫi virüb Ḥudā ferzend
İsmi Nebt u firişte-veş dil-bend

Elhamyesa^ç, Aded

S4 70^a

2050 Oldı Elhamyesa^ç da añā veled
Çeşmin anuñ da rüşen itdi Aded

Adnān, Mu^çadd

N1 70^a

İtdi hoş-dil anı daḫi ʿAdnān
Toğdı andan Mu^çadd-ı pür-iz^çān

Nizār, Mużar

M 46^b

Geldi andan daḫi vücūda Nizār
Anuñ oğlu Mużar-ı zī-miḫdār

Elyāse, Müdrike

Dürr-i Elyāse ol da oldı şadef
Müdrikedür añā da ḫayr-ı ḫalef

^{2047b} pāk-ı: pākı S3.

^{2048ab} {^{dk} Ḥamel N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; - P, Ü2}

^{2048b} pāk: bāk M.

^{2049ab} {^{dk} Nebt N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; - P, Ü2}

^{2049b} virüb Ḥudā: Ḥudā virüb S2, S3, Ü2.

^{2050ab} {^{dk} Elhamyesa^ç, Aded N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; - P, Ü2}

^{2051ab} {^{dk} ʿAdnān, Mu^çadd N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; - P, Ü2}

^{2051a} daḫi: daḫi N2.

^{2052ab} {^{dk} Nizār, Mużar N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; - P, Ü2}

^{2053ab} {^{dk} Elyāse, Müdrike N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; - P, Ü2}

^{2053a} ol da oldı: oldı ol da S1, S2 / şadef: veled S2.

Ḥuzeyme, Kenāne

Pes Ḥuzeyme anı idüb şādān
Aña daḡi Kināne pāre-i cān

Naẓr, Mālik

2055 Naẓr idince anı da şīrīn-kām
Geldi andan veled ki Mālik nām

Fihr

P 61^b Fihr ile ol daḡi olub mesrūr
Fihrdür pes Kureyş ile meşhūr

Ġālib, Lūvayy

S1 70^b K 62^b Ol da şād oldı çünki Ġālibden
Pes Lūvayy itdi anı dil-rūşen

Kaʿb, Mirre

Anı da Kaʿb idüb feraḡ-encām
Mirre itdi anı da ḡoş-fercām

Kilāb, Kūşayy

N2 56^b Mirreden daḡi geldi çünki Kilāb
İtdi anı Kūşayy bülend-i cenāb

2054ab {^{dk} Ḥuzeyme, Kenāne N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; - P, Ü2}

2054a Ḥuzeyme: Ḥureyme M.

2055ab {^{dk} Naẓr, Mālik N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; - P, Ü2}

2055a da: - S2.

2056 {^{dk} Fihr N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; - P, Ü2}

2056b pes: پیش S2.

2057ab {^{dk} Ġālib, Lūvayy N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, V; - P, Ü2; Ġālib, كوی M}

2058ab {^{dk} Kaʿb, Mirre N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; - P, Ü2}

2059ab {^{dk} Kilāb, Kūşayy N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; - P, Ü2}

2059b İtdi anı: Anı itdi P.

Abd-i Menāf, Hāşim

S2 62^a 2060 Oldı aña netice Abd-i Menāf
 Toğdı andan da Hāşim-i dil-şāf

Zen kerden-i Hāşim

Ü1 70^b Nevbet-i Hāşimī ki itdi zuhūr
 Tal'atı kıldı cālemi pür-nūr

S3 51^a Ü2 51^a V 70^b Terbiyetle o aşl-ı naḥl-ı şafā
 Çekdi bāğ-ı Tihāmede bālā
 Eyledikde temiz-i sūd u ziyān
 İtdi dād u sitāde bend-i miyān

S4 70^b Kıldı ya'nī ticārete āğāz
 Oldı bey^c ü şirāya tarḥ-endāz

N1 70^b 2065 Hıttā-ı Şāma hemçü māh-ı temām
 Oldı āmedşüdüle germ-ligām

Mekmeden Şāma eyleyüb rıḥlet
 Şāmdan Mekkeye idüb nehzet

Her umūrına ol bülend-makām
 Virdi emr-i ticāret ile niżām

Birgün ol māh-ı evc-i istiğnā
 Şām cāzmiyle oldı reh-peymā

Şām semtine itdi cātf-ı c'inān
 Tā ki menzil be-menzil ola revān

^{2060ab} {^{dk} Abd-i Menāf, Hāşim N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; - P, Ü2}

^{2060a} Oldı aña: Aña oldı P.

^{2061ab} {^{dk} Zen kerden-i Hāşim N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V}

^{2062a} aşl-ı naḥl-ı şafā: naḥl-ı bāğ-ı şafā P.

^{2063a} Eyledikde: Eyledi çün P.

^{2063b} İtdi: Kıldı P.

^{2063b} dād u: دادر M.

^{2064a} Kıldı: İtdi P.

^{2065b} āmedşüdüle: āmed ü şüdüle S3.

^{2067b} emr-i: kār-ı P.

^{2068a} evc-i: evç-i M.

2070 Yeşribi eyledikde cā-yı qarār
Oldı bir şīve-kāra çeşmi düçār

Vaşf-ı Selmā-ı zevce-i Hāşim

S1 71^a Kaddi ra^cnā vü hüsni bī-hemtā
Duğter-i ‘Amr u nāmı ħod Selmā

Ĥayy-ı neccārdan idüb neş’et
İşmet ü nüzhetile pür-şöhret

P 62^a K 63^a Tīr-i müjgānı eyleyüb te’şīr
Hāşimi zülfi itdi der-zencīr

M 47^a Gevher-i şāygān velī süfte
İtdi cism-i nizārını rişte

Ü1 71^a 2075 Virdi dil sünbül-i dil-āvīze
Mürde-şevher degüldi düşīze

S2 62^b Gitdi nağd-ı qarār u tākāt u hüş
Gitdi nef^c-i ħarīd ü sūd-ı fūrüş

N2 57^a V 71^a Şām-ı gīsūların bilüb mağşūd
Didi budur ticāret-i pür-sūd

Ĥāşılı ‘Amrdan idüb ħıtbe
Oğudılar nikāh için ħıtbe

S4 71^a Şulb-ı Hāşimde važ^c olan gevher
Dürc-i Selmāyı itdi cā vü mağar

N1 71^a 2080 Leyletü’l-vaşlda olub ħāmil
Her biri oldı mağlaba nā’il

^{2071ab} {^{dk} Vaşf-ı Selmā-ı zevce-i Hāşim N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Sitāyiş-i Selmā-ı ħalīle-i Hāşim

Ü2; - P}

^{2071b} ħod: hem S2.

^{2073b} zülfi itdi: itdi zülfi S1.

^{2074ab} ↔^{2075^{ab}} P, M.

^{2074b} rişte: reste N2.

^{2076ab} P nüshasında bu beyitten sonra aşağıdaki beyit yer almaktadır:

Reh-zeni oldı cünd-i ‘aşğ u hevā

Bir belādur hevā vü ‘aşğ belā P.

^{2076a} Gitdi nağd-ı: Virdi sabr u P; Virdi نغف M.

Hāşim itdükde pes kaçā'-ı vatar
Eyledi yine Şāma 'azm-i sefer

Didi Selmā vü 'Amra vaqt-i vedā'
Eylemeñ bu seferde lecc ü nizā'

S3 51^b Ü2 51^b

İqtizā itdi Şāma çün rihlet
Hağ müyesser ide yine 'avdet

Naql idüb Mekkeye be-'avn-i İlāh
Eyleyem sizleri daği hem-rāh

2085 Çıkdı Yeşribden oldı rāhile-rān
'Azm-i iqlīm-i Şāma germ-'inān

Vefāt yāften-i Hāşim der-Ğazze

S1 71^b

Ğazze şehrine oldı çün dāhil
İnhirāf-ı mizāc idüb hāşıl

Bir iki gün turub 'alīl ü saķīm
Cānı cān-bağşa eyledi teslīm

İtdi Hāşim vedā'-ı dār-ı sipenc
Çekdi Selmā hezār mātem ü renc

Vilādet-i Şeybe bin Hāşim

P 62^b

Müddet-i hamline gelüb encām
Toğdı andan gulām-ı hoş-fercām

Ü1 71^b K63^b

2090 Cebhesinde nümüne-i iķbāl
Çehresinde nişāne-i iclāl

Şekl ü vaż'ı şifā-yı kalb-i 'alīl
Tavr u tarzı siyādetine delīl

^{2081a} kaçā'-ı: kaçāya M.

^{2081b} yine Şāma: Şāma yine S2, S3.

^{2084b} Eyleyem: Eylerem Ü1.

^{2085a} rāhile-rān: dāhil-rān M.

^{2086ab} {^{dk} Vefāt yāften-i Hāşim der-Ğazze N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V; - P}

^{2089ab} {^{dk} Vilādet-i Şeybe bin Hāşim N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Vilādet-i Şeybe-i veled-i Hāşim Ü2}

^{2088a} Hāşim: هاشم M.

- V 71^b Nesli pāk u ḥasīb ü hem ṭāhir
Ṭrḳ-ı ṭāhirden olduğı zāhir
- S2 63^a Şeybe ismiyle itdiler mevsüm
İtdi herkes bu nāmile maḥlüm
- S4 71^b Ḥacr-i māderde ol bülend-aḥter
Perveriş buldı çün meh-i enver

Sebeb-i tesmiyye-i Şeybe be-Ḥabdu'Imuṭṭalib

- N1 71^b 2095 Müddet-i ʿömri oldı seb^c-i sinīn
Buldı lu^cb u tenāzüle temkīn
- N2 57^b Kūdekān-ı ḳabīle ile temām
Tīr-bāzī iderdi bī-ārām
- M 47^b Bir benī ʿü'l-Ḥārişī ki anda meger
Yeşribe eylemişdi seyr ü sefer
- Gördi bir yirde cem^c olub eṭfāl
Birbiriyle ider sibāk u nizāl
- Bir gulām içlerinde beste-kemer
Güyyiā encüm içre şekl-i ḳamer
- 2100 Her kaçan eyledikce tīr-endāz
Bu suḥanla olur terāne-nevāz
- S1 72^a والدى هاشم ابن عبد مناف
قلت قولاً وليس فيه خلاف
- Ḥārişī çün işitdi güftārın
Mekkeye sürdi esb-i rehvarın

^{2092a} Nesli: Nesl-i S1, S2 / pāk u ḥasīb: pāk [u] ḥasīb N2.

^{2092b} ṭāhirden: ṭāhir Ü1 / olduğı: olduğı S2, Ü1, K, M.

^{2093ab} {^{dk} Vilādet-i Şeybe ez Selmā P; Sebeb-i tesmiyye-i Şeybe be-Ḥabdu'Imuṭṭalib Ü2}

^{2095ab} {^{dk} Sebeb-i tesmiyye-i Şeybe be-Ḥabdu'Imuṭṭalib N1, S1, S2, S3, S4, K, M, V}

^{2095b} lu^cb u tenāzüle: lu^cb [u] tenāzüle N2.

^{2097b} {^{dk} Vech-i tesmiyye-i Şeybe be-Ḥabdu'Imuṭṭalib P}

^{2097b} seyr ü sefer: rāhı güzër P.

^{2101a} ابن: N1, N2, P, K, S1, S2, S4, Ü1, Ü2, M, V.

^{2101b} [قلت قولاً وليس فيه] : *İçinde hilaf olmayan bir söz söyledim*

		Muṭṭalib Hāşime birāder idi Bil ki cānı ile berāber idi
S3 52 ^a Ü2 52 ^a		Aña naql eyleyüb bu aḥvālī Şevḳ-i Şeybeyle eyledi mālī
Ü1 72 ^a	2105	Muṭṭalib gūş idüb bu peygāmı Gıtdi dilden şikīb ü ārāmı
P 63 ^a		Raḥşına oldı ol nefesde süvār Yeşribe dāḥil oldı Rüstem-vār
K 64 ^a V 72 ^a		Cā-yı bāzī-i küdekāna vüşül Buldı aldı murād u kıldı ḳufül
		İtdi tıflı ḳafasına irkāb Mekke semtine ʿazm ü ḳarb-ı rikāb
S4 72 ^a		Şeybe-i nāzenīn-i küçek-sāl Gerd-i rāh eyledi anı bed-ḫāl
S2 63 ^b N1 72 ^a	2110	ʿAmmuñ itmiş niṭāḳını der-dest Türk ü tāz-ı feresle olmaya pest
		Cem ^c -i eşrāf olub güzergāhı Gördiler çün bu vaz ^c -ı nāgāhı
		Didiler Muṭṭalib gulām almış Zer virüb bende-i benām almış
		Buldı şöhret bu lafz-ı bī-ma ^c nā Merd ü zen oldılar anı gūyā
		İtdiler ʿabd-ı Muṭṭalib ıtlāḳ Oldı pür bu nevāyile āfāḳ
N2 58 ^a	2115	Bildiler şoñra hep şağır ü kebır Aşl u neslini itdiler tevḳır

^{2106a} oldı ol nefesde: ol nefesde oldı P, Ü1.

^{2107b} murād u: murāda M.

^{2109b} eyledi: eyleyüb Ü1 / bed: - S2.

^{2111b} nāgāhı: bī-gāhı P; cān-gāhı Ü1.

^{2114b} nevāyile: nevā ile S1, Ü1; nevā K; peyām ile M.

**Vaşf-ı ‘Abdu’lmuṭṭalib-i cedd-i ḥazret-i
risālet-penāh**

S1 72 ^b	<p>Muṭṭalib terbiyet idüb anı İtdi her luṭfin aña erzānī</p> <p>Gülşen-i Mekke içre Ṭubī-vār Oldı başına fā‘il-i muḥtār</p> <p>Oldı cūd u keremle çün yektā Didiler muṭ‘im-i tuyūr-ı semā</p> <p>Bī-bedel bezl-i māl u iḥsānı Luṭf u in‘āmı dād-ı sübhānī</p>
Ü1 72 ^b M 48 ^a	<p>2120 Müstecābü’-d-du‘ā vü ḥoş-ḥaşlet Ḥayr-ḥ‘āh u veliyy-i her-ni‘met</p> <p>Rāfid-i zāyirān-ı beytullah Mün‘im-i bī-dirīğ u kār-āgāh</p>
V 72 ^b	<p>Bīḥ-i şāḥ-ı dıraḥt-ı ‘izz ü vaḳār ‘İrḳ-ı naḥl-i serāmed-i pür-bār</p>
P 63 ^b	<p>Seyyidü’l-ḳavm-i yekke-i devrān Cedd-i şāḥib-temīz-i faḥr-ı cihān</p>

Zen kerden-i ‘Abdu’lmuṭṭalib Fāṭıma rā

S4 72 ^b K 64 ^b	<p>Buldı naḳd-ı kemālī çünki revāc Fāṭıma bint-i ‘Amra itdi zevāc</p>
S3 52 ^b N1 72 ^b Ü2 52 ^b	<p>2125 Bānū-yı nīk-ḥüy u ḥür-āsā Ḥayy-ı Maḥzūmī-zād u büm u nemā</p>

^{2116ab} {^{dk} Vaşf-ı ‘Abdu’lmuṭṭalib-i cedd-i ḥazret-i risālet-penāh N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; - Ü2}

^{2119b} Luṭf u in‘āmı: Baḥşış ü cūdı P.

^{2120b} veliyy-i her-ni‘met: saḥīyy ü pür-ni‘met P.

^{2121a} Rāfid-i: Vāfid-i P.

^{2122b} pür-bār: pür-pār S2.

^{2123a} Seyyidü’l-ḳavm-i: Seyyidü’l-ḳavm ü P.

^{2124ab} {^{dk} Zen kerden-i ‘Abdu’lmuṭṭalib Fāṭıma rā N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, V; Zen kerden-i ‘Abdu’lmuṭṭalib P; Zen kerden-i Fāṭıma rā M; Zen kerden-i ‘Abdu’lmuṭṭalib mer Fāṭıma rā Ü2}

^{2125a} nīk-ḥüy u ḥür-āsā: nīk-ḥüy [u] ḥür-āsā S3.

^{2125b} maḥzūmī-zād: ı maḥzūmī-zāde M.

Cedde-i hazret-i habīb-i İlāh
Maḥzen-i nūr u ümm-i ʿAbdullāh

S2 64^a

Fāṭıma şevhere idüb peyvend
Geldi dünyāya bir nice ferzend

Vilādet-i ʿAbdullāh

Āḫir ʿAbdullaha olub ḥāmil
İtdi emr-i vilādeti kāmīl

Şüretā oldı cümleden kihter
Līk maʿnīde efḍal u mihter

2130 Böyle cārīdür ittifāk-ı ʿuḳūl
Mıṣraʿ-ı çārümīn olur maḳbūl

S1 73^a

Ezber eylerler anı ehl-i şinās
Anı beytü'l-kaşīde eyle kıyās

Çün qarīb oldı vażʿ-ı ʿAbdullah
Ehl-i Şām oldı yek-be-yek āgāh

Hikāyet

N2 58^b

Var idi anda deyr-i pür-eḫbār
Vāḳıfān-ı daḳāyıḳ-ı aḫbār

Ü1 73^a

Deyrde daḫi bir büyük ḳubbe
Anda āvīze idi bir cübbe

2135 Cübbe pür-ḫūn-ı hazret-i Yaḫyā
Ḥuşk u efsürde çün gül-i ḫamrā

^{2126b} Maḥzen-i: Maḥzen-i: S1, S3, N2, M.

^{2128ab} {^{dk} Vilādet-i ʿAbdullāh N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Vilādet-i ʿAbdullāh-ı peder-i hazret-i risālet-penāh Ü2}

^{2128b} emr-i: kār-ı P.

^{2129a} oldı: gerçi Ü1.

^{2131a} eylerler: eyler M.

^{2133ab} {^{dk} Hikāyet N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V; Hikāyet-i eḫbār-ı Şām P}

^{2133a} eḫbār: eḫbār M.

^{2134a} daḫi: daḫi M.

^{2136b} Ḥuşk u efsürde: Ḥuşk [u] efsürde S4 / ḫamrā: ḫamrā' M.

- V 73^a İttifak eylemişdi hep a'clām
Eylemişler kütübden isti'clām
- Her kaçan kaçtre-rîz olursa bu hūn
Dürçden çıka ol dür-i meknūn
- Gele dünyāya ya'ni 'Abdullah
Vālid-i ḥazret-i ḥabīb-i İlāh
- S4 73^a N1 73^a Olmuşıdı bu ma'ni şöhret-yāb
İntizārile ehl-i Şām bi-tāb
- P 64^a K 65^a 2140 Bir gün ol hūn-ı huşk-ı cübbe-nišan
Kaçtre kaçtre zemīne oldı çekān
- Gördiler çün bu bü'l-aceb-kārı
İtdiler āh u nāle vü zārī
- M 48^b Ki ey dirīgā ki toğdı 'Abdullah
Oldı zāhir 'alāmet-i cān-gāh
- S2 64^b Vālid-i mürsel-i pesīndir bu
Mazhar-ı nūr-ı yā vü sīndir bu
- Deyr-i dirīneler gide elden
Pāy-māl ola sūmnāt-ı kühen
- S1 73^b S3 53^a 2145 Geçdi bir kaç bu ḥālile eyyām
Ü2 53^a Mekkeden Şāma geldi şöyle peyām
- Bir veled eyledi yakında zuhūr
Māh-veş cebhesinde var bir nūr
- Nūr-ı hūrşīdden nümüne-güzār
Görmemiş mişlini ulü'l-ebşār
- Hem ḥasīb ü nesīb ü hem dil-bend
Yetmeye çeşm-i bedden aña gezend

^{2138b} ḥabīb-i İlāh: ḥabībullah N2.

^{2143a} pesīndir: peşindir S4.

^{2144a} Deyr-i: Dīn-i M / gide: gider S1, N2; giden Ü1.

^{2145b} geldi şöyle: şöyle geldi P, Ü1 / şöyle: - S3.

^{2148b} gezend: كوزند S4.

Ü1 73 ^b	Bu kelâmı işitdiler eḥbār Fikr-i bîhūde itdiler ızmar
2150	Şöyle fikr itdiler gürūh-ı ḡavī Tā ki ‘Abdullah ola şābb u ḡavī
V 73 ^b	Çıka şayd u şikāra ten tenhā İde seyr ü sülūkı bī-pervā
N2 59 ^a	Gönderüb Mekkeye nice cāsūs Raḥm bīḡāne vü cefā me’nūs Vaḡt-ı fırşatda eyleyüb tedbīr İdeler anı tu‘me-i şemşīr
S4 73 ^b N1 73 ^b	İtdiler böyle fikr-i nā-fercām Geçdi mābeynden nice eyyām

Sebeb-i tezevvüc-i ‘Abdullāh mer Āmine rā

2155	Çün şebāba yitişdi ‘Abdullāh Çehre-efrüz olub çü meş‘al-i māh
K 65 ^b	Pertev-endāz-ı nūr-ı pīşānī Yoḡ ‘aceb dinse Yūsuf-ı şānī
P 64 ^b	Cān u dildāde ḡüsnine nisvān ‘Aşḡ u sūzı ile Züleyhā sān Sāye-āsā fütāde-i rāhı Zerreden çoḡ idi hevā-ḡ‘āhı

^{2149b} Fikr-i: Mekt-i Ü1.

^{2150a} itdiler: eyledi P.

^{2150b} şābb u ḡavī: şābb [u] ḡavī S2, M.

^{2151a} şayd: seyr P.

^{2151b} Eyleye Türk ü Tāzī bī-pervā P / seyr ü: seyr-i Ü2.

^{2154a} İtdiler: Kıldılar P.

^{2154b} mābeynden: mābeyninden N2.

^{2155ab} {^{dk} Sebeb-i tezevvüc-i ‘Abdullāh mer Āmine rā N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V; Bā‘is-i tezevvüc-i ‘Abdullāh Āmine rā P; Zen kerd-i ‘Abdullāh Āmine rā māder-i resül-ı ekrem Ü2}

^{2157b} ‘Aşḡ u sūzı: ‘Aşḡ [u] sūzı Ü2.

^{2158b} hevā-ḡ‘āhı: hevā-dārı S2, S3; hevā-ḡ‘ārı N2.

S1 74^a S2 65^a

Gāhī¹ tenhā² çıķub o gevher-i pāk
Eyleridi ŧikārı der-fitrāk

2160 Oldı ŧāyi³ meger ki ʿAbdullah
ŧayd için deŧte ʿazm ider nāgāh

Kūh u ŧahrāya oldı tenhā-rev
ŧayd-ı āhū için ider tek u dev

Çün iŧitdi bu kıŧŧayı eħbār
Didiler geldi vaķt-i aħz-ı demār

Gönderüb Mekkeye nice cāsūs
Anı ķatlı ile ideler efsūs

M 49^a Ü1 74^a

ŧayd-gāhına varalar pinhān
Hīç kim itmeye anı iz⁴ān

S3 53^b Ü2 53^b

2165 Ķatlı emrinde olalar çālāk
Nāgehān ideler anı ihlāk

V 74^a

Bir gün ol āfitāb-ı ʿālem-gird
Sū-yı ŧahrāya oldı rāh-neverd

Mekr-i eħbārdan degüldi ħabīr
ŧayd-gāhında gördi bir naħcīr

S4 74^a N1 74^a

İtdi tīr ü kemānını der-dest
Tā ŧikārını eyleye der-ŧest

Ķayd-ı ŧayd eyleyüb anı ŧāgīl
Kendü ķaydından oldı pes gāfil

N2 59^b

2170 Vehb ʿAbd-ı Menāf ögünde meger
Olmuŧıdı ŧikāra beste-kemer

^{2159a} tenhā: yektā P.

^{2160b} deŧte: deste M.

^{2162ab} - Ü1

^{2162a} kıŧŧayı: kıŧŧa-ı S2 / kıŧŧayı eħbār: قصة اءار S3; قصة اءار K.

^{2162b} aħz-ı demār: aħz u demār S2.

^{2163b} Mekkeye nice: Mekke semtine M.

^{2164b} kim: kes Ü1.

^{2165b} anı: - N2.

^{2168a} tīr ü kemānını: tīr [ü] kemānını M.

^{2169b} Kendü: Kendi S1.

- Gördi yitmiş ʿaded kadar bed-ḥ^āh
Der-kemīn-i helāk-ı ʿAbdullah
- Hāle-veş der-miyān o māh-ı temām
Kendü kārına gösterir iḳdām
- K 66^a** Yaʿnī gāfil şikāre dil-dāde
Tīr-i bārāna ḥaşm-ı āmāde
- P 65^a S1 74^b** Anı taḥlīş için olub pūyān
Eyledi tīḡ-i ḥışmını ʿuryān
- 2175 Pīş-gāhına oldu çünki qarīb
Bī-mecāl itdi anı kār-ı mehīb
- S2 65^b** Gördi anda yelān-ı bā-şemşīr
Gūyiyā ejderān-ı merdüm-gīr
- Beñzemez merdümān-ı dünyāya
Şaf-be-şaf indiler o şahrāya
- Ḥayl-ı aʿdāya darb idüb şemşīr
Ḳatl-ı ʿāmmile itdiler tedmīr
- Ü1 74^b** Keyd-i düşmenden eyleyüb āzād
Gİtdiler yine sū-yı seb^c-i şidād
- 2180 Vehb bu ḥāli görđi ser-tā-pā
Ḳadr-ı ʿAbdullahı olub dānā
- V 74^b** Ḥayret-ālūde itdi terk-i şikār
Ḥāne-i ʿAbd-ı Muṭṭalibde qarār
- Didi ey server-i Tihāme saña
İzn olursa idem niyāz u recā
- S4 74^b N1 74^b** Var ümīdüm ki bula ʿizz-i ḳabūl
Redd olunmaz yanuñda her mes'ūl

^{2174b} Eyledi tīḡ-i ḥışmını: Tīḡ-i ḥışmını eyledi Ü1.

^{2177b} indiler: itdiler M.

^{2179a} düşmenden: aʿdādan P.

^{2183a} ki: - S3.

- Baňa ‘Abdullahı idüb dāmād
Bu recā-mendi eyle pes dil-şād
- 2185 Āmine ħod be-rabb-i ka‘be aña
Cāriye olmağa olursa sezā
- S3 54^a Ü2 54^a Anı ‘ağd-i nikāħa kı̄l tecvīz
Şād ola tā bu zerre-i nāçiz
- M 49^b Bir perestārdur hemān gūyā
Eylerem bendeñüz size ihdā
- Güş idüb ‘Abd-ı Muṭṭalib anı
Eyledi çün kabüle erzānī
- S1 75^a N2 60^a ‘Ağd-ı kābīne itdiler āgāz
Oldılar izdivāca tarḥ-endāz
- K 66^b 2190 Sürile ṭoldı günbed-i ḥaḍrā
Pür-sürür oldı şafḥa-ı gābrā
- P 65^b Merd-i sī-sāle iken ‘Abdullah
Me’men-i izdivācı itdi penāh
- Āmīne bint-i Vehbe oldı qarīn
Oldılar hep zenān-ı Mekke ḥazīn
- S2 66^a Her biri vaşlını iderdi ümīd
Qaldılar ḥasretile pes nevmīd
- Ü1 75^a Reşkden eyleyüb girībān çāk
Oldı üçyüz zen ol nefesde helāk
- 2195 Āmīne olmağile baḥt-āver
Nūr-ı müstevda‘a bu oldı maḥar

^{2186ab} {^{dk} ‘Ağd-ı Āmine ‘Abdullāh rā M}

^{2190b} şafḥa-ı: صفحه Ü1.

^{2192a} Vehbe: Vāhibe N2.

^{2192b} zenān-ı: zenāne M / ḥazīn: ḥazīn S4.

^{2193a} vaşlını: vuşlatı M.

^{2194b} Oldı: Buldı K.

Şeb-i ħaml-i Āmine Muḥammed
‘aleyhisselām rā

- V 75^a Leyle-i cum‘a-ı nuḥust-ı receb
Zühre āmāde itdi sāz-ı ʃarab
- N1 75^a Kākülin açdı şāhid-i devrān
Müşg-riz ile ʃoldı kevn ü mekān
- S4 75^a Nice şeb ʃurre-i ruḥ-ı meh ü sāl
Perde-i ḥacle-i ‘arūs-ı vişāl
- Merdüm-i dīde-i sipihr-i berīn
Sāye-i gīsuvān-ı ḥūru’l-īn
- 2200 Ğurre-i eblaḳ-ı felekde hilāl
Oldı gūyā nümüne-i iḳbāl
- Görünürdi sevābit ü seyyār
Na‘-i şebdīze mīḥ-i sīmīn-vār
- İtdi kilc-i ḳazā-nüvīs beyān
سر النور فى السوادى عيان
- Ol gice Āmine vü ‘Abdullah
İctimā‘ itdiler çü Zühre vü mäh
- S1 75^b İzn-i Ḥaḳ vārid oldı nūr-ı cebīn
Āminede ola muḳīm ü mekīn
- 2205 Buldı emr-i mübāşeret encām
Nūr naḳl itdi aña bī-ārām

^{2196ab} {^{dk} Şeb-i ħaml-i Āmine Muḥammed ‘aleyhisselām rā N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Şeb-i ābistenī-i Āmine mer ḥazret-i resül-i ekrem rā Ü2}

^{2196a} nuḥust-ı: nuḥust-ı S2.

^{2196b} sāz-ı ʃarab: sāz u ʃarab S1.

^{2197b} Müşg-riz ile: Müşg-rīze ile Ü1, Ü2 / kevn ü mekān: kevn [ü] mekān N2.

^{2198a} ruḥ-ı: ruḥ-ı N2.

^{2198b} ḥacle-i: ḥacle-i S4, N2.

^{2201a} ↔ ^{2201b} P.

²²⁰¹ Görünürdi: Görünürdi S1, S3, S4, M, Ü1.

^{2201b} sīmīn: sīmīn M.

^{2202b} [سر النور فى السوادى عيان] : *Nurun sırrı karanlıkta ayan olur*

^{2204b} Āminede ola: Ola Āminede P.

Cāy-ı haml-ı Āmine

S3 54 ^b Ü2 54 ^b K 67 ^a	Āmine hāmil oldu ya'ni ana Cāy-ı haml idi cemre-i vusṭā
N2 60 ^b	Oldı hayl-i firīştegān mesrūr Ṭoldı bezm-i felek sürūr u ḥubūr
P 66 ^a Ü1 75 ^b	Didiler māye-i beṣīr ü nezīr Raḥm-ı māderde oldu menzil-gīr

Vakāyi'-i ṣeb-i haml

S2 66 ^b M 50 ^a	Ālemi tutmuşıdı kaḥṭ u ğalā Ol gice ḥāşıl oldu ḥaşb u rehā
2210	Her zen ol ṣeb ki ola ābisten İtdi çeşmin püser anuñ rüşen
V 75 ^b	Başmamışken cihāna yümni-i ḳadem Luṭfını gördiler bütin ālem
N1 75 ^b	Rāḥm-ı māderde hem ğunūde iken Şādumān oldu hep zemīn ü zemen
S4 75 ^b	İtmeden bāğ-ı dehre daḥi ḥırām Sāye şaldı o naḥl-ı serv-endām

**Nükte-i küntü nebiyyen ve Ādemü
beyne'l-mā'i ve't-ṭīn**

Āb u gilde ḥamīr iken Ādem
Ālemüñ cāyı ḥāb-gāh-ı ādem

2206ab {^{dk} Cāy-ı haml-ı Āmine N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V; - P}

2206b idi: oldı P.

2209ab {^{dk} Vakāyi'-i ṣeb-i haml N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Veḳāyi'-i haml ve irhāşāt Ü2; - P}

2210a ola: oldı P.

2211a Başmamışken: Başmamışdır M.

2211b gördiler: gör K.

2212a hem: ḥod Ü1.

2214ab {^{dk} Nükte-i küntü nebiyyen ve Ādemü beyne'l-mā'i ve't-ṭīn N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V;

Nükte P}, [küntü nebiyyen ve Ādemü beyne'l-mā'i ve't-ṭīn: *Ādem su ile çamur arasında iken ben peygamberdim*. bk. Ekler: 64]

2214a gilde: gilden S2, S3.

2214b cāyı: cānı M.

- 2215 Giymemişken cihān libās-ı vüçüd
Şuffe-i kıudsde iderdi ğunūd
- İtdi nūrın Ğudā-yı ʿazze ve cell
Zīver-efzā-yı bezm-gāh-ı ezel
- Bu muqarrer ki her nebī vü rüsül
ʿĀlem-i ħāke bulmadıkca vuşül
- Giymedikce libās-ı cismānī
Daʿvet emrine olmaz erzānī
- S1 76^a** Lık ol zāt-ı zübde-i aʿyān
Ħātemü'l-enbiyā vü faħr-ı cihān
- 2220 Şāh-ı evreng-i milket-i daʿvet
Ħʿān-ı yaĝmā-güşā-yı şad ħikmet
- Meclis-ārā-yı maħfil-i lāhūt
Şadr-pīrā-yı mecmaʿ-ı ceberūt
- Şāfiʿ-ı ümmetān-ı pür-ʿişyān
sirā-yı ʿalem-i cān
- Ü1 76^a K 67^b** Evvelīn faşl-ı levħa-ı ervāh
Āħirīn ħarf-ı defter-i eşbāħ
- Lā-mekān-gird-i ʿālem-i bālā
Şemʿ-i pür-nūr-ı rüşd-i Ħaĝĝ u hüdü
- P 66^b** 2225 ʿĀlem-i ʿunşura o zātı şerīf
İtmemişken bu cismile teşrīf

2215^a Giymemişken: Giymemişdür M.

2215^b ğunūd: غنور M.

2216^a nūrın: nürdan N2, M.

2217^a muqarrer ki: مقرکه N2; muqarrerdür ki M.

2217^b bulmadıkca: itmedikce Ü1.

2219^a ol: on M.

2220^b şad: her S1.

2221^a Maħfil-ārā-yı meclis-i lāhūt P, Ü1.

2222^a [لى مع الله : *Benim Allah ile..* bk. Ekler: 65]

2224^a gird-i: نرد M.

2224^b rüşd-i: rüşd ü Ü1, Ü2.

2225^a ʿunşura: ʿunşurı P / zātı: zāt-ı S1.

S2 67^a N2 61^a V 76^a

Hayl-ı ervāhda o gevher-i pāk
Olmuşıdı nübüvvete çālāk

S3 55^a N1 76^a Ü2 55^a

Fazlınuñ güyiyā ki bir sebebi
Cism ü cān ʿāleminde oldı nebī

S4 76^a

Şūret-i ʿuñşurı idende kabūl
Āmine rahmi içre buldı vuşul

Anda ārām idüb dür-i meknūn
Oldı aşnām-ı Kaʿbe cümle nigūn

Vefāt yāftēn-i ʿAbdullāh

M 50^b

2230 Müddet-i hamlden çü geçdi dü māh
Mekmeden taşra çıkdı ʿAbdullah

İtdi sevdā-yı sūd-ı bey^c ü şirā
Hıttā-ı Şāma anı reh-peymā

Ki ulla dād u sitādile hoş-dil
Eyleye yine Mekkeyi menzil

S1 76^b

Hīn-i ʿavdetde inhirāf-ı mizāc
İtdi kālā-yı kuvvetin tārāc

Bī-mecāl itmegile zaʿf-ı beden
Tutdı āhir Medīnede mesken

2235 Kalmadı şedd-i rahla anda tüvān
Terk idüb anda gitdi hem-rāhān

Zaʿf-ı her rūze itdi anı tebāh
Cāme-ḥābını pister-i cān-gāh

Pençe-i merg oldı dāmen-gīr
Düşdi dām-ı belāya çün naḥcīr

^{2226a} gevher-i: cevher-i P.

^{2227a} Güyiyā fazlınuñ budur sebebi P.

^{2228b} Āmine: اهنه M.

^{2230ab} {^{dk} Vefāt yāftēn-i ʿAbdullāh N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Vefāt yāftēn-i ʿAbdullāh peder-i ān ḥāzret Ü2}

^{2234b} Tutdı: İtdi Ü1.

^{2235a} şedd-i: şedd ü S3.

^{2236a} itdi anı: anı itdi P.

Ü1 76 ^b		Göç kūsın ki vurdı dest-i kaçā Cānı cān-āferīne itdi edā
K 68 ^a		Raḥm-ı māderde ol dūr-i meknūn Bī-peder kaldı genc-veş maḥzūn
V 76 ^b	2240	Lik maʿnīde ol eb-i ümmet ʿĀleme oldı ser-be-ser raḥmet
N1 76 ^b		Tengnā-yı meşīmeden ol nūr İtmemişken henüz kendü zuhūr

Vakʿa-ı aşḥāb-ı Fīl

P 67 ^a S2 67 ^b		Oldı pūr-pertevile heft-ıtbāk Şarḫdan ğarba pūr-ziyā āfāk
S4 76 ^b		Bākī kalmışdı rüz-ı penceh ü penc Tā müşerref ola bu dār-ı sipenc
N2 61 ^b		İhtirāmına zāhir oldı delīl Vakʿa-ı cān-güdāz-ı kışsa-ı fīl
	2245	Ḥürmetine anuñ Ḥudā-yı kerīm Ḥāfız u ḥālīk u ʿaliyy ü ʿazīm
		İtdi bed-ḥāh-ı Kaʿbeyi maḫhūr Eyledi defʿ ü refʿ-i ehl-i şürūr
S3 55 ^b Ü2 55 ^b		Ebrehe leşkerini ḥār u zelīl Seng-sār-ı ḥicāre-i siccīl

^{2238a} vurdı: urdı M.

^{2239b} maḥzūn: maḥzūn S2, N2, M.

^{2241b} İtmemişken: İtmemişdür M / kendü: kendi: S1.

^{2242ab} {^{dk} Vakʿa-ı aşḥāb-ı Fīl N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V; Helāk şuden-i cünd-i Ḥabeş bereket-i ān ḥāzret P}

^{2243a} kalmışdı: kalmışdı Ü2 / rüzpençe vü penc: rüzpençe [vü] penc M.

^{2243b} dār-ı: rāz-ı S1.

^{2244b} kışsa-ı: vakʿa-ı S3.

^{2245b} ʿazīm: ʿalīm S1 / ʿaliyy ü ʿazīm: ʿaliyy [ü] ʿazīm S3.

^{2247b} ḥicāre-i: ḥiccāre-i Ü1.

- S1 77^a** Oldı cünd-i Habeş esîr-i helāk
 ʿAşf-ı meʿkûl-veş fütâde-i hāk
Nükte
- Bes ki ehl-i kitâb iken düşmen
 Ehl-i Mekke harîf-i şirk ü veşen
- 2250 Ola mağlûb u münhezim aʿdâ
 Müşrik olmaz bu ihtirâma sezâ
- Bilki bed-ḥʿâh-ı Kaʿbeyi tedmîr
 Kâtl-ı ʿâmm-ı cünûd-ı bed-tedbîr
- M 51^a** Murğ-ı seng-efken eyleyüb irsâl
 Eylemek bir nefesde istîşâl
- Ü1 77^a** Zâhirâ oldı hıfz-ı beytullâh
 Maʿnide ḥürmet-i ḥabîb-i İlâh
- Olmayaydı eger zuhûrı qarîb
 Zehre-i ḥalkı çāk iderdi nehîb
- 2255 Hân u mân-ı Kureyş olub tâlân
 Her taraf seyl-i ḥûn olurdu revân
- N1 77^a K 68^b V 77^a** Düşmen-i kîne-cû idüb yağmâ
 Âsumâna çıkardı vâveylâ
- Cümle elden giderdi mâl u menâl
 Pâymalı olurdu ehl ü ʿıyâl
- S4 77^a** Şübhe yokdur bu kâr-ı hoş-encâm
 Oldı ol ḥazrete hemân ikrâm
- P 67^b S2 68^a** Luṭfını gördiler ʿavâm u ḥavâş
 Yaʿnî oldı nübüvvete irhâş

^{2248b} hāk: çāk K.

^{2249ab} {^{dk} Nükte N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, M, V; - K}

^{2251b} tedbîr: tedmîr M.

^{2253a} Zâhirâ: Zâhir M.

^{2254b} Zehre-i: Zümre-i M.

^{2255b} ḥûn: ḥʿân Ü2.

^{2257b} olurdu: اولوری Ü2.

^{2258a} hoş-encâm: hoş-fencâm P.

- 2260 Nice ikrāma olmaz erzānī
Cümle ‘ālem anuñ senā-ḥ̄v̄ānı
- Nāmıdur nuql-ı bezmgāh-ı melek
Vird-i ḥayl-ı müsebbihān-ı felek
- Muntazır luṭfına zemīn ü zemān
Müfteḥir maḳdemiyle kevn ü mekān
- S1 77^b N2 62^a
- Āsumān ṭal‘atın ider ümmīd
İki dīde aña meh ü ḥūrşīd
- Ḳadrini bildi enbiyā-yı ‘azām
İtdiler nice müjde vü peygām
- 2265 Çün ebū’ n-nesl-i ḥazret-i Ādem
Oldı çāk-efgen-i ḥicāb-ı ‘adem
- Ḥil‘at-ı hestī eyledikde be-düş
İtdi dürr-i şenāsını mengüş
- Nūr-ı gerdün-firüz-ı bī-şānī
Ḳıldı pişānīsini nūrānī
- S3 56^a Ü2 56^a
- Ṭāḳ-ı ebrū vü nūr-ı ‘ālem-tāb
Mescid-i ḳudse meş‘al u miḥrāb
- Ü1 77^b
- Nā-ḥudā olmayaydı nūrı eger
Keştī-i Nūḥ olurdu zīr ü zeber
- 2270 Eylemişdür Ḥalīli vaḳt-i du‘ā
رَبَّنَا وَاجْعَلْ ile naḡme-serā
- N1 77^b V 77^b
- Şu‘le-efrūzı olmayaydı kelīm
Nār-ı Ṭūr eyleyeydi anı dü-nīm
- Olmasa Yūsuf aña nīk ḡulām
Olmayaydı ‘azīz-i Mışr-ı be-nām

2261^b müsebbihān-ı: müsebbihāna M.

2264^a enbiyā-yı: enbiyā’-ı S1.

2268^{ab} - Ü1.

2270^a Eylemişdür: Eylemişdi P, S2, S3, Ü1 / Ḥalīli: Ḥalīl N2, S2, M.

2270^b [رَبَّنَا وَاجْعَلْ : *Ey Rabbimiz! (bizi sana boyun eğenlerden) kıl.* bk. Ekler: 66] ربَّنَا وَاجْعَلْ P.

2271^a Şu‘le-efrūzı: Şu‘le-efrüz S1.

2271^b eyleyeydi: eyleridi Ü1.

- S4 77^b K 69^a** Söylemişdi Mesîh-i müjde-meded
يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ
- Soñra geldi egerçi ol server
Rütbesi lîk aqdem ü berter
- M 51^b** 2275 Mübtedâ olduğı muqarrerdür
Luṭfa taḥşîş için mu'ahḥardur
- P 68^a S2 68^b** Gelmeye tâ muqaddem ü tâlî
Zâhir olmaz netîce aḥvâli
- Her kitâb-ı semâvî bî-kem ü kâst
İtdi naṭın beyân u vaşfını râst

Nâm-ı ü der-Tevrît

- S1 78^a** Nâmı Tevrîtde olub meşṭür
Oldı lafz-ı *Uḥîz* ile meşḥür

Nâm-ı ü der-İncîl

- Nâmın İncilde idüb taqrîr
Fârkalîta diyü ider taḥrîr
- 2280 İtdi lafz-ı mürekkebe ile edâ
Rûḥ-ı Ḥaḥdur bu lafza bes maṅnâ

^{2273b} [يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ : *benden sonra gelecek Ahmed adında...* bk. Ekler: 67]

^{2275a} olduğı: olduğı S1, S3, Ü1, K.

^{2277b} naṭın beyân u vaşfını: vaşfın beyân u naṭını P.

^{2278ab} {^{dk} Nâm-ı ü der-Tevrît N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, V; Nâm âverd-i Tevrît M; Nâm-ı ân ḥazret der-tevrît Ü2}

^{2278a} Tevrîhde: Tevrîh S2 / meşṭür: mezkür P.

^{2278b} uḥîz: uḥîd Ü1, Ü2, K; meşḥür: mezkür P, Ü1.

^{2279ab} {^{dk} Nâm-ı ü der-İncîl N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, V; Nâm âverd-i İncîl M; Nâm-ı kirâmî-i ü der-İncîl Ü2}

^{2279a} İncilde: İçinde N2 / idüb: eyleyüb Ü2 / taqrîr: - S3; taḥrîr P; tenvîr S4.

^{2279b} taḥrîr: taqrîr P.

Nām-ı ü der-Ḳur'ān

		Nām-ı pür-ihtirāmını Ḳur'ān Eyledi yek-be-yek şu resme beyān
N2 62^b		Ahmed ü hem Muḥammed ü Dā'ī Şāhid ü pes Muşaddıḳ u Hādī Ḥātemü'l-enbiyā resül u nezīr Raḥmet ü ni'emet ü nebiyy vü beşīr
Ü1 78^a		Hem sirāc-ı münīr ü Ḥaḳk-ı mübīn Münzir ü daḡi Ṭaha vü Yasin
	2285	Didi müzemmil ü ra'ūf u raḥīm Pes müzekkir mübeşşir ile kerīm
N1 78^a V 78^a		Gāh müddeşir ile kıldı nidā Gāh 'Abdullah ile luṭf-ı edā Baḡr-ı imkānda āsumān u zemīn Bir şadef ḡazret anda dürr-i semīn
S4 78^a		Zīb-i evreng-i milket-i icād Zīver-i tāc-ı şaḡş-ı isti'dād
Şeb-i vilādet-i ḡazret-i faḡr-ı cihān		
S3 56^b Ü2 56^b		Geldi çünki vilādeti nezdīk Oldı rüşen bu 'ālem-i tārik
K 69^b	2290	Ümmehāt-ı çehār u nüh ābā 'Ulvi vü süflī ya'ni rükn ü semā

^{2281ab} {^{dk} Nām-ı ü der-Ḳur'ān N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, V; Nām āverd-i Ḳur'ān M; İsm-i şerīf-i der-Ḳur'ān Ü2}

^{2281a} pür-ihtirāmını: bā-ihtirāmını Ü1.

^{2282b} Muşaddıḳ u Hādī: Muşaddıḳ [u] Hādī S2.

^{2284a} Ḥaḳk-ı mübīn: Ḥaḳk u mübīn S3, M.

^{2285a} ra'ūf u raḥīm: ra'ūf [u] raḥīm M.

^{2285b} müzekkir mübeşşir ile: mübeşşir müzekkir ile P.

^{2287b} anda: aña Ü1.

^{2288b} şaḡş-ı: taḡt-ı P.

^{2289ab} {^{dk} Şeb-i vilādet-i ḡazret-i faḡr-ı cihān N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Şeb-i vilādet-i ān ḡazret sallallahu'aleyhivesellem Ü2; - P}

^{2290b} rükn: arz P, Ü1 / rükn ü semā: rükn [ü] semā S3.

- Böyle hayr-ı halef idince zühür
İctimāc itdiler sinin ü dühür
- S1 78^b S2 69^a Devr ide devr ide sipihr-i nigün
Sa^cyile itdi t̄ālīc'in meymün
- P 68^b İntizār eylemişdi çeşmini çār
Kurretü'l-^caynı buldı aḥir kār
- Ya^{nī} bir şeb o mäh-ı burc-ı yaḫīn
Reşk-endāz-ı bezm-i ḥūru'l-īn
- 2295 Nice şeb şāh-ı beyt-i nazm-ı zemān
Bilki şemsü'l-ḫılāde-i devrān
- Ḳadri rüz-ı vişālden efzūn
Leyle-i ḳadr aña nümüne-nümün
- M 52^a Şahn-ı gerdūnda ḫayme-i müşḡīn
Reşk-rīz-i derūn-ı nāfe-i Çīn
- Ü1 78^b Tehniye bezmine yaḫub ^canber
Tās-ı çarḫ oldı gūyiyā micmer
- N1 78^b Şeb külāhın giyüb şeh-i encüm
Ḥ^cāb-gāh-ı ufuḫda olmuş güm
- N2 63^a V 78^b 2300 Ḥaclet-efzā-yı cā-yı āb-ı ḫayāt
Dir görenler Muḫammede şalavāt

Zāyīçe-i vaḫt-ı vilādet-i ān ḫazret

İtdi şehr-i rebī^c-i evveli zeyn
On ikinci gece şeb-i işneyn

^{2291b} dühür: şühür P, Ü1.

^{2293b} Kurretü'l-^caynı: Kurretü'l-^cayn S2, N2.

^{2294b} ḥūru'l-īn: ḥūru'l-īn S3.

^{2296a} Ḳadri: Ḳadr-i M.

^{2296b} Leyle-i ḳadr: Leyletü'l-ḳadr Ü1 / nümüne-nümün: nümüne-i nün Ü2.

^{2297a} Şahn-ı: Şadr-ı S3.

^{2300a} cā-yı: cā-yı ne M.

^{2301ab} {^{dk} Zāyīçe-i vaḫt-ı vilādet-i ān ḫazret N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, V; Zāyīçe-i şeb-i vilādet P; Zāyīçe-i vilādet-i ḫazret-i resūl-ı ekrem Ü2}

^{23001a} rebī^c-i evveli: rebī^c-i evveli Ü2.

- S4 78^b Sāl-ı İskenderī olunsa şumār
Geçdi andan ʿaded-i ضفب miqḍār
- Ṭālīʿ-i vaqt o vażʿ-ı hoş-fāle
Bīstüm-i cüzʿ-i burc-ı büzgāle
- Burc-ı ʿaḳrebde müşteri keyvān
Eylemişlerdi birbiriyle kırān
- 2305 Hānesinde bulundı hem Behrām
Şems burc-ı ḥamelde tutdı maḳām
- Zühre vü tīr-i mähīde tābān
Menzil-i mäh-ı evvel-i mīzān
- S1 79^a K 70^a Tevʿemān idi reʿse cā-yı qarār
Hem zeneb rāmīde iderdi medār
- Her biri pūr-şeref ḳaviyyüʿl-ḥāl
Hep delīl-i saʿādet ü iḳbāl
- S2 69^b S3 57^a Böyle bir vażʿ-ı dil-nişīni sipihr
Görmeye devr iderse de biñ dehr
- P 69^a Ü2 57^a 2310 Resm idem dirse çarḫ-ı pergārī
Böyle zāyiçe-i şeref-dārı
- Yoḳ yere vaḳtin itmesün zāyiʿ
Baḫt-ı ḥālīdür öyle bir ṭālīʿ
- Hāmesin pīr-i dehr idüb der-kār
Bīhüde gūşiş itse leyl ü nehār
- N1 79^a Ü1 79^a Ṭās-ı gerdūnda kaʿbeteyn-i nücūm
Eyledikce nuḳūşını mersūm

^{2302a} olunsa: olursa S2, S3.

^{2303a} hoş-fāle: hoş-ḥāle Ü2.

^{2304a} ʿaḳrebde: kejdümde Ü1.

^{2306a} tīr-i: تير M.

^{2308a} pūr-şeref: berr-şeref M.

^{2310a} idem: idüb S3, M.

^{2311b} öyle: ola S2; eyle S3.

^{2312b} Bīhüde: Bihüde Ü2.

^{2313b} mersūm: maʿlūm Ü1.

Şafha-ı kehkeşāna tökse nuqāt
Gāh işbāt idüb gehī isķāt

V 79^a 2315 Böyle bir naķş-ı hūb u ferruḥ-fāl
Tā-be-maḥşer olur ḥayāl-ı muḥāl

Ṭālī^c-i ḥatm-ı enbiyādur bu
Baḥt-ı serdār-ı aşfiyādur bu

S4 79^a Ḥāşşa vaż^c-ı şeb-i vilādetdür
Vaķt-i iķbāl-i yümn-i devletdür

Böyle bir şeb ki nūra maṭla^cdır
Bil ki āb-ı ḥayāta menba^cdır

**Vuķū^c-ı vilādet-i der-şülüs-i āḫir-i şeb
şallallāhu^caleyhivesellem**

N2 63^b Şülş-i şālīşde ol bülend-aḫter
Ġıbṭa-fermā-yı āfitāb u kamer

M 52^b 2320 Māye-i şādmānī vü dil-bend
Mefḥar-ı sākīnān-ı pest ü bülend

Ḥoş-nişīn-i erīke-i لولاک
Bā'is-i āferīniş-i eflāk

S1 79^b Merdüm-i çeşm-i dīde-i a'yan
Ya'nī peygamber-i pesīn-i zemān

^{2314a} kehkeşāna: kehkeşānda S3 / tökse: dökse P, Ü1.

^{2315a} bir: pür S1.

^{2315b} Tā-be-maḥşer: Tā kıyāmet P.

^{2317b} iķbāl-i yümn-i: iķbāl ü yümn ü P.

^{2318a} nūra: nüş M.

^{2319ab} {^{dk} Vuķū^c-ı vilādet-i der-şülüs-i āḫir-i şeb şallallāhu^caleyhivesellem N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M,

V; - P}

^{2319b} Ġıbṭa-fermā-yı: Ġayret-efzā-yı P.

^{2321a} [لولاک : *Sen olmasaydın...* bk. Ekler: 68]

**Vilâdet-i mübâreke-i fahr-ı ʿâlem güzîde-i
benî Âdem şallalâhu teʿâlâ ʿaleyhivesellem**

		İtdi yümn-i kudûmın erzânî Eyledi şarq u ğarbu nûrânî
K70^b		Çıkdı âhîr şadefden ol gevher Virdi dünyâya zîb ü zînet ü fer
	2325	Toĝdı hürşîd-i âsumân-ı şafâ Enbiyâ aña nisbetile sühâ
S2 70^a		Fahr-ı ʿâlem netîce-i îcâd Merdüm-i çeşm-i nesl-i Âdem-zâd
P 69^b		Şadr-pîrâ-yı bezm-gâh-ı melek Yiridür hâke reşk iderse felek
N1 79^b		Ṭâḳ-ı ebrûsı kıble-i ebrâr قَابَ فَوْسَيْنِ aña nümüne-güzâr
Veķâyi-ı hîn-i vilâdet		
Ü1 79^b		Cevher-i hâk-pâyı bî-taḳşîr Tîre-ķalbâna mâye-i iksîr
S3 57^b V 79^b	2330	Bildiler olduĝın idince berüz Berķ-i müşrik-güdâz-ı düşmen-süz

^{2323ab} {^{dk} Vilâdet-i mübâreke-i fahr-ı ʿâlem güzîde-i benî Âdem şallalâhu teʿâlâ aleyhivesellem N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, V; Vilâdet-i fahr-ı cihân ve müşerref şuden-i zemîn ü zemân bereket-i kudûm-ı ân şallalâhuʿaleyhivesellem P; Vilâdet-i mübâreke-i fahr-ı ʿâlem şallalâhuʿaleyhi ve ʿâlâ âlihi Ü2; Vilâdet-i mübâreke-i fahr-ı ʿâlem güzîde-i benî Âdem ʿaleyhisselâm M}

^{2325b} sühâ: شها S2.

^{2326b} Merdüm-i çeşm-i: Kurretü'l-ʿayn-ı P / nesl-i: - S1.

^{2327b} Yiridür hâke: Yiridür ki hâk M.

^{2328b} [قَابَ فَوْسَيْنِ : *iki yay aralıĝı kadar...* bk. Ekler: 69]

^{2329ab} {^{dk} Veķâyi-ı hîn-i vilâdet N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Veķâyi-ı şeb-i vilâdet P; Veķâyi-ı der-vaḳt-i vilâdet Ü2}

^{2330a} Bildiler: Bildirür S2 / olduĝın: olduĝın Ü1 / berüz: bürüz Ü2.

**Şikeste şuden-i Hübel ki bütî büzürg büd
der-Ka'be**

Ü2 57 ^b	Çeşm-i işrâke vâki ^c oldı sebel Çäh-ı bi-ğavr-ı zülle düşdi Hübel
S4 79 ^b	Mevc-i deryâ-yı da'veti evvel Sevret-i nâr-ı şirke virdi hâlel

Küşte şuden-i âteş-i Fâris

Âteş-i fârisi hezârân-sâl
Dest-i küfr eyleyüb anı iş'âl

Bir nefes olmamışdı efsürde
Oldı ol demde küşte vü mürde

2335 Döndi beytü'r-remâda beytü'n-nâr
Serd ü yağ-beste çün dil-i küffâr

Münhedim şuden-i Tâğ-ı Kısra

S1 80 ^a	Kâh-ı Nüşîrevân-ı şeb-i mîlâd Hem-ser-i kaçır-ı cennet-i Şeddâd
--------------------	--

N2 64 ^a	Oldı zâhir çü ol ref'ü'ş-şân Yerlere geçdi şermden eyvân
--------------------	---

Ser çeküb âsumâna ol gurfe
Bîst ü heft idi aña şürfe

^{2331ab} {^{dk} Şikeste şuden-i Hübel ki bütî büzürg büd der-Ka'be N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Şikeste yâften-i Hübel Ü2; Ser-nigün şuden-i büt-i büzürg P}

^{2331ab} Çeşm-i işrâke vâki^c oldı sebel

Sevret-i nâr-ı şirke virdi hâlel K.

^{2332ab} Çäh-ı bi-ğavr-ı zülle düşdi Hübel

Mevc-i deryâ-yı da'veti evvel K.

^{2333ab} {^{dk} Küşte şuden-i âteş-i Fâris N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Şikeste yâften-i Hübel Ü2; Ser-nigün şuden-i büt-i büzürg P}

^{233b} küfr: şirk P.

^{2335b} Serd ü yağ-beste: Serd [ü] yağ-beste S3.

^{2336ab} {^{dk} Münhedim şuden-i Tâğ-ı Kısra N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Münhedim şuden-i Tâğ-ı eyvân-ı Kısra Ü2}

^{2336a} Nüşîrevân: Nüş-ı revân S4.

^{2337b} şermden: şerefden N2.

^{2338a} gurfe: عرفه S2, S3.

- Çārdeh şürfesi olub vīrān
Dest-i qahr itdi hākile yeksān
- 2340 Birbirine girüb der ü dīvār
Şahnına düşdi fitne vü peygār
- K 71^a** Küngüri tāķına olub düşmen
Saķfı ferşine oldı seng-efgen
- S2 70^b N1 80^a M 53^a** Çīn-i ebrū-yı Kisrī idi meger
Tāķ-ı eyvānı oldı zīr ü zeber
- Tār u mār oldı gerçi eyvānı
Fī'l-haķīķa bozuldı ʿunvānı
- P 70^a Ü1 80^a V 80^a** Zāhirā vāķi^c oldı tākā şikest
Maʿnīde geldi tūmturāķa şikest
- 2345 Āyet-i devletini eyledi nesh
İtdi zehr-āb-ı ğuşşa ʿıyşını telh
- S4 80^a** Hāşılı hedm ü kesri qaşırnuñ
Kesr-i ʿırz u vaķarı Kisrīnüñ
- Olsa bir pādişāh hāne-ħarāb
ʿĀķil itmez bu fālı istişvāb

Nükte

- Çārdeh-i küngüre muʿammādur
Müddet-i devletine ĩmādur
- Yaʿnī on dörde bāliĝ olsa şehān
Münķarız ola devlet-i ĩrān
- S3 58^a** 2350 Çün yitişdi şumāre itmāma
Devlet-i Kisrī yitdi encāma

^{2341b} ferşine: فرسنه K.

^{2342b} eyvānı: eyvān N2.

^{2343a} Tār u mār: Tārmār N2, M.

^{2344a} Zāhirā: Zāhir M.

^{2346a} hedm: - S3.

^{2347b} fālı: fānī M; reʿyi Ü1.

^{2348ab} {^{dk} Nükte N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, M, V; Nükte-i münhedim şuden-i çārdeh-i Küngüre P; - K}

^{2350b} encāma: انهامه N2.

S1 80^b Ü2 58^a

Pes ki naql eyleyüb ekāsireden
Fārise ğayrı oldı nevbet-i zen

Böyledür böyle ‘ādet-i devrān
Kimi ḥandān olur kimi giryān

Gāhī eyler muḥavvilü’l-aḥvāl
Bendeyi şāh u ḥusrevi pā-māl

Fürū reften-i deryāçe-i Sāve

Ḥazret-i zü’l-celāl-i nikū-kār
Nūrı zulmetden eyleyen izhār

N2 64^b

2355 Ḥālīk-ı bī-zevāl u nīrūmend
Ḳudretine nümüne pest ü bülend

N1 80^b

Ḳadrini ol şebüñ idüb berter
İtdi vaḳt-i ḳudūm-ı peygamber

K 71^b

Nice peygamber eyledikde zuhūr
Bildiler maḳdem-in vuḥūş u tuyūr

S2 71^a Ü1 80^b V 80^b

Oldı pür müjdesiyle kevn ü mekān
Ḥayr-ı maḳdem-nevāsı ile cihān

Oldı ṭālī^c egerçi bir meh-i nev
Şaldı āfāḳa ser-be-ser pertev

S4 80^b

2360 Ḳāfdan Ḳāfa āfitāb-āsā
Ṭal‘at-ı rüyı ile virdi ziyā

P 70^b

Zulmet-i şebde ol ḥuceste şıfāt
Oldı zāhir mişāl-i āb-ı ḥayāt

^{2351a} eyleyüb: eyledi Ü1.

^{2353b} Bendeyi pādişāh şehi bed-ḥāl P.

^{2354ab} {^{dk} Fürū reften-i deryāçe-i Sāve N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, V; Fürū ḥorden-i zemīn-i deryāçe-i Sāve rā Ü2; فرور ختن دریاچه ساوه M}

^{2355a} Ḥālīk-ı: Mübdi^c P / bī-zevāl u nīrūmend: bī-zevāl [u] nīrūmend Ü1, Ü2.

^{2356a} Ḳadrini: Ḳudreti M.

^{2356b} ḳudūm-ı: ḳudūmı M.

^{2357b} vuḥūş u tuyūr: vuḥūş [u] tuyūr Ü2.

^{2359a} ṭālī^c: - S3.

- Pertev-i rûyî düşdi her sūya
Tā ki maşrîk zemīnde bir şuya
- Şehr-i Kumla miyāne-i Hemedān
Varidi bir buhayre kulzüm-sān
- M 53^b** Umkı bes dūr u ʿarzı pehnāver
Tūlî ḥadd-i kıyāsdan berter
- 2365 Āb-ı Sāve diyü olub meşhūr
Mümkin andan seffīne ile ʿubūr
- S1 81^a** Bir nefesde bu āb olub nā-būd
Ḥāke ğavr eyledi şeb-i mevlūd
- Batdı kaʿr-ı zemīne ol deryā
Kaṭresinden nişāne nā-peydā
- İtdi her mevcesin yed-i taqdīr
Merkez-i ḥāke beste-ber-zencīr
- Sāve şehrine cāyı oldı maḡar
Ḥāliyā şu yerinde yeller eser
- S3 58^b** 2370 Fikr iden bu veḡāyîʿi bir ān
Vaḡcın ol ḥazretüñ ider izʿān
- N1 81^a, Ü2 58^b** Fehm iden rütbesini evvel-i ḥāl
Āḡirin andan eyler istidlāl
- İbtidā-ı tūlūʿı demdeme-ḡīz
Zerre zerre cihāna şaʿşaʿa-rīz

2365ab {^{dk} Fūrū reften-i deryāçe-i Sāve be-zemīn P}

2362a rûyî: nūrî M.

2363a Kumla: مم له M.

2366a sāve: sāde N2.

2366b ğavr: ʿavn N2.

2367a kaʿr-ı: kaşr-ı S2.

2368b Merkez-i: هرکز M.

2369ab {^{dk} İnʿidām-ı baḡr-ı Sāve M}

2369a cāyı: cālî S2 / oldı: - S3.

2370ab veḡāyîʿi: veḡāyıkı Ü1.

2370a veḡāyîʿi: deḡāyıkı S1.

2371a Fehm: Fikr Ü2.

2371b eyler: ider S2.

Ü1 81 ^a V 81 ^a	Şarḫ u ğarba ḳudūmı velvele-zā İtr-ı enfāsı dehre laḫlaḫa-sā
N2 65 ^a K 72 ^a	Evvelinde bu olsa tarḫ-ı esās Rifʿat-ı şānın añlar ehl-i ḳıyās
S2 71 ^b S4 81 ^a	2375 Ḥātimü'l-enbiyā'-ı bī-şānī Ḥātem-i faşş-ı cūd-ı sübhānī Merkez-i devr-i āsumān-ı vücūd Miḫver-i çarḫ-ı daʿvet-i behbūd

Mihr-i nübüvvet ber-püşt-i mübārek-i ü

	Ḥüccet-i Ḥaḳ dinilse añā sezā Añā şāhid o mührile imzā
P 71 ^a	İtdi ḫatm-ı nübüvveti işʿār Yitdi pāyāna yaʿnī ol tūmār Bilki ḳāḏī-i ʿadl-ı rüz-ı cezā Zeyl-i menşūra nāmını imlā
	2380 İtdi tā enbiyāya rüz-ı şumār İde mażmūn şehādetin izḫār
S1 81 ^b	Bu sebebden añā kitāb-ı mecīd Gāḫ şāhid didi vü gāhī şehīd Enbiyāya odur sıpeh-sālār Eyler ol şāha cümle istizḫār Maʿnīde ol ḳaṭāra pīş-āheng İtdi teşrīfde egerçi direng

^{2375b} faşş-ı: naşş-ı M.

^{2377ab} {^{dk} Mihr-i nübüvvet ber-püşt-i mübārek-i ü N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V; Mihr-i nübüvvet ber-püşt-i ān ḫāzret P}

^{2379b} Zeyl-i: Zeyl-i S4 / menşūra: tūmāra Ü1.

Neyāmeden-i Cibrīl be-zemīn ba'd ezān ḥazret

- Nice biñ kerre ḥazret-i Cibrīl
Geldi gitdi bu ʿāleme tebdīl
- 2385 Āsumāndan zemīne āmed ü şūd
Cüst ü cūyı merām idi lā-būd
- N1 81^b** Oldı āḥir murādına nā'il
Ḥākpāyına ḥazretüñ vāşıl
- M 54^a** Ḥidmetin itdi çāpük ü çālāk
İtmedi bir daḥi tenezzül-i ḥāk
- Ü1 81^b V 81^b** Buldı dergāhına olan ruḥ-sā
Kīmiyā-yı saʿādet-i ʿuzmā
- Şāh-ı evreng-i ḳurb-ı Yezdānī
Faḥr-ı ʿālem yazıldı ʿunvānı
- S4 81^b** 2390 Şuffe-pīrā-yı devḥa-ı iḳbāl
Çār-bāliş-nişīn-i ʿilm ü kemāl
- S3 59^a K 72^b** Nüktedān-ı defātir-i lāhūt
Dāniş-āmūz-ı mekteb-i nāsūt

Ümmī şuden-i ān ḥazret

- S2 72^a Ü2 59^a** Hādī-i güm-rehān-ı bī-ser ü pā
Reh-nümāyende ümmī vü dānā
- N2 65^b** Ümmī iṭlāḳın itme istiḡrāb
Pīş-gāhında anuñ ümm-i kitāb

^{2384ab} { ^{dk} Neyāmeden-i Cibrīl be-zemīn ba'd ezān ḥazret N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Nükte-i dīger bār neyāmeden-i Cibrīl be-zemīn ba'd ezān ḥazret Ü2; Nükte-i dīger fūrū nāmeden-i Cibrīl be-zemīn ba'd ezān ḥazret P }

^{2385b} cūyı: cūy S3, S4, N1, N2, Ü2, K, M.

^{2386a} Oldı āḥir: Āḥir oldı P.

^{2387a} çāpük ü çālāk: çāpük [ü] çālāk S2, M.

^{2389a} ḳurb-ı: ḳarīb-i N2, M.

^{2392ab} { ^{dk} Ümmī şuden-i ān ḥazret N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, V; Nükte-i ümmī şuden-i ān ḥazret P;

Ümmī ve a'lem şuden-i ān ḥazret M }

^{2392a} Hādī-i: Bādī-i S1.

^{2392b} Reh-nümāyende: Reh-nümāyende-i S1, S2 / ümmī vü dānā: ümmī-i dānā S1; ümmī [vü] dānā N1, N2, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K.

- Āstīnindedür şahife-i gayb
Ezberinde cerīde-i lā-reyb
- P 71^b** 2395 Defter-i levhden sebağ-ḥāndur
Ḥāne-i quds aña debistāndur
- S1 82^a** Anda üstād-ı عِلْمَ الْإِنْسَانِ
İtdi ta'lim-i ḥikmet ü tibyān
- Ḥāme destiyle olmayub hem-dem
Zir-i destinde idi levḥ ü qalem
- Nesh idüb nüshasını edyānuñ
Ḥükümüni sebt iderdi Qur'ānuñ
- Nola müştile olmadıysa nedīm
İşbr^c-ı sādīs oldı 'ayb-ı 'azīm
- 2400 Müsteḥaḳdur iderse bizārī
Nūra lāyık degül siyeh-kārī
- N1 82^a** Bā'is-i ser-firāzī iken aña
Ser-nigün eylemek olur mı revā
- Ḳudsiyānile oldı çün hem-rāz
Anda maḥrem olur mı ḥarf-endāz
- Ü1 82^a V 82^a** Dest-i deryā-nevāl-i gevher-bār
Ṭutsa ḥaşākden 'aceb mi kenār
- Ol ki eyler dil-i siyāhı sefid
Aña şāyeste ola mı tesvid
- S4 82^a** 2405 Āb-ı ḥayvāna eyleyen imdād
Çāh-ı zulmetden itmez istimdād

^{2394b} cerīde-i: şahife-i P.

^{2395b} debistāndur: dibistāndur N1, N2.

^{2396a} [عِلْمَ الْإِنْسَانِ: *insana öğretendir*. bk. Ekler: 70]

^{2396b} ḥikmet ü tibyān: ḥikmet [ü] tibyān S2, S3.

^{2398a} müştile: destiyle P.

^{2402b} maḥrem: maḥrüm S3.

^{2405b} Çāh-ı: Cāh-ı M.

Bī-sāye şuden-i ān ḥazret

		Ol kerem-perver ü sūtüde-ḥişāl Zīr-i destānı eylemez pā-māl
K 73^a		Bī-bedel luḫ u cūd u in‘āmı Cünbüşi dil-nişīn ḥoş-ārāmī
S2 72^b		Şem‘-i pür-nūr-ı bezm-gāh-ı şafā Şem‘ile sāye olamaz hem-pā
M 54^b		Kimseler aña idemez taḫlīd Sāye-düşmen degül midir ḥürşīd
S1 82^b	2410	Düşse farzile zıllı zulmānī Peyrevi olmağile nūrānī
S3 59^b N2 66^a		Sāye ḳaddine olmamaḳ hem-rāh Bī-mişāl olduğına ‘adl-i güvāh
P 72^a		Püşt-i pāyile ḫard olub ağyār Sāye de düşdi tā pes-i dīvār
Ü2 59^b		Ser-be-pā cismi bir mücessem nūr Nūr u zulmet hezār merḫale dūr Yoḳ ‘aceb gölgesini sünbül-vār Şāh-ı rüz itse zīnet-i destār

Sāye-bān şuden-i ebr ber-ser-i ān ḥazret

N1 82^b	2415	Tā ki şems itmeye nigāhını tīz Āsumān itdi ebrī çeşm-āvīz
--------------------------	------	--

^{2406ab} {^{dk} Bī-sāye şuden-i ān ḥazret N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Bī-sāye şuden ḳāmet-i ḫübī ḫırām-ı ān ḥazret Ü2}

^{2407a} cūd u in‘āmı: cūd [u] in‘āmı S3.

^{2408b} Şem‘ile: سمعیله M.

^{2409b} düşmen: düşmen S1.

^{2411b} olduğına: olduğına Ü1.

^{2412a} Püşt-i: Püşt ü S1, S3; pest-i M / ağyār: غیار M.

^{2412b} Sāye de düşdi tā: Düşdi sāye daḫi P.

^{2414a} gölgesini: sāyesini P, Ü1.

^{2414b} zīnet-i destār: zīver-i destār P / zīnet ü destār S1.

^{2415ab} {^{dk} Sāye-bān şuden-i ebr ber-ser-i ān ḥazret N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Sāye-bān şuden-i ebr P; Sāye-bān şuden-i ebr ber-ser-i mübārek-i ü Ü2}

^{2415a} nigāhını: nigāhı S2.

Şakınurdı gözünden anı felek
Bendelik aña işte böyle gerek

Ü1 82^b V 82^b

Sāye-bān eyleyüb aña ebri
Çarḥ-ı pīr oldı mihter-i çetri

Şakḳ-ı kamer

Süfre-i da^cvetinde mäh-ı münīr
Gūyiyā iki pāre nān-ı faṭīr

Bir nemek-dāndur āfitāb-ı zerrīn
Çarḥ işi taştur sipihr-i berīn

Āb-ı revān şuden-i ez-engüştān-ı ū

S4 82^b

2420 Dest-i cūd-āşināsı baḥr-ı ^camīḳ
Var kenārında beş gümüş ibriḳ

Her ser-engüşti gūyiyā mīzāb
Nice dil-teşneyi ider sīr-āb

Ḳatre-i feyzin eyleyüb ümmīd
Gösterir kāse çeşme-i ḥürşīd

Cūy-ı cūdın zemīne itse revān
Reşḥasından olur nice ^cummān

K 73^b

Cür^casın āsumāna kılsa nişār
Cām-ı mīnāsın eyleye ser-şār

S1 83^a S2 73^a

2425 Ḥ^cān-ı yaǧmā-yı da^cveti memdūd
Anda her bir nevāle nūş-ālūd

Ferş olunduḳda süfre-i pehnā
Eyledi cümle ins ü cinne şalā

Geldi şāḥib-vefā vü ehl-i vifāḳ
Ḳaldı şāḥib-şeḳā vü ehl-i şikāk

^{2418ab} {^{dk} Şakḳ-ı kamer N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V; Şakḳ'ul-kamer Ü2}

^{2420ab} {^{dk} Āb-ı revān şuden-i ez-engüştān-ı ū N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; Revān şuden-i āb ez engüştān-ı ū Ü2}

^{2425a} yaǧmā-yı: نعمای N2, M / da^cveti: devleti S3.

^{2427a} vü ehl-i: واهل و N2.

		Düşdi maṭmüre-i ʿināda ḥasūd Çıkdı maṣmüre-i Ḥaḳḳa behbūd
P 72 ^b		Telḥ-kāmān-ı küfr-i bed-āyīn Şehd-i eşhedle oldı leb-i şīrīn
N1 83 ^a N2 66 ^b	2430	Vaḥdet-i Ḥaḳḳı itdiler ikrār Ketm olunmaz bu maṣnī Allāh var
		Kim ki tevbīḥe eyledi āgāz Serzeniş itdi şeş-per-i iṣcāz
S3 60 ^a M 55 ^a Ü1 83 ^a V 83 ^a		Çok zeber-dest ü ser-keş-i pür-ḥayf Geldi inşāfa līk tahtü's-seyf

Ġazve-i Bedr

		Şāh-ı encüm-sipāh-ı dīn-perver Düşmen-i Bedri itdi zīr ü zeber
Ü2 60 ^a		Rezm-gāhına geldi ehl-i fesād Yir ü gök virdi ḥazrete imdād
S4 83 ^a	2435	Bir yanından yelān-ı bā-şemşīr Bir yanından firiştegān-ı dilīr
		İki başlı bir ejder oldı kemān Tīr-i peykānı āhenīn dendān
		Gerd-i heycāda nīze-i dildüz Her taraf çün şihāb-ı şeytān-süz

^{2428a} ʿināda: ʿināna S2.

^{2430a} Vaḥdet-i: Vaḥdeti; itdiler: eyleyüb Ü1.

^{2431a} ki: - ; tevbīḥe: M.

^{2432a} ser-keş-i: ser-keş ü S3.

^{2432b} inşāfa: ĩmānā Ü1.

^{2433ab} {^{dk} Ġazve-i Bedr N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V}

^{2433a} sipāh-ı: sipās-ı S3.

^{2433b} zeber: زير M.

^{2434ab} - S3.

^{2434b} Yir ü gök: Yir [ü] gök N2.

^{2435a} bā: yā M / bā-şemşīr: düşmen-gīr P.

^{2437a} heycāda: هنجاده M.

- Bedreka oldu lem^{ca}-ı şemşīr
Nice Bū Cehle tā derūn-ı sa^{ir}
- Sepdi dest-i şabā-yı nuşret-kār
^{ca}Ayn-ı a^dāya müşt müşt ğubār
- S1 83^b K 74^a** 2440 Ola hemvāre çeşm-i düşmen kūr
Ehl-i dīn ğālib ü ^{ca}adū maḡhūr
- S2 73^b** Çıksun ol dīde kim ola kec-bīn
Tā emīn ola rāstān āmīn
- Ḥāşelillāh olursa dil a^{ma}
Kuḡl-ı pend eylemez anı bīnā
- Her ne deñlü iderse bārān-ter
Çüb-ı huşkı ider mi bār-āver
- Ba^z-ı evşāf-ı ḡamīde-i ān ḡazret**
- N1 83^b** Ol ḡabīb-i Ḥudā ki şām u seḡer
Ḥüsn-i aḡlāḡına iki defter
- Ü1 83^b V 83^b** 2445 Dürc-i lā^{cl}ini itse gevher-bār
Derc ider bir suḡanda biñ esrār
- Sīne-i tāb-nākı deryādur
Sāḡili ol leb-i güher-zādur
- P 73^a N2 67^a** Her kelāmı şavāb u faşl-ı ḡiḡāb
Her ḡiḡābı Kelāmdan bir bāb
- Nükte-dān u daḡıḡa-senc ü faşīḡ
Cünbişi dil-firīb ü vaz^cı melīḡ

^{2438a} Bedreka: Bedriḡa; lem^{ca}-ı: lüm^{ca}-ı Ü2.

^{2438b} Bū Cehle: bu vechle S3.

^{2440a} hemvāre: civāre N2.

^{2441a} kec-bīn: ج^c zemīn N2.

^{2441b} āmīn: āyīn S2, S3.

^{2443ab} - P.

^{2444ab} {^{dk} Ba^z-ı evşāf-ı ḡamīde-i ān ḡazret N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, V; Ba^z-ı evşāf-ı ḡamīde-i ān ḡazret sallallāhu^caleyhivesellem M; Berḡī ez evşāf-ı sūtüde-i ü Ü2; zikr-i berḡī ez evşāf-ı ḡamīde-i ü P}

^{2444a} şām u seḡer: şām [u] seḡer N2.

^{2448a} Nükte-dān u daḡıḡa-senc: Nükte-dān [u] daḡıḡa-senc Ü1.

^{2448b} dil-firīb: dil-nişin P.

- Handesi ğam-zidā-yı maġmūmān
Şādmānī-resān-ı mehmūmān
- S4 83^b 2450 Hūy-çīn olsa idi rüyından
Gül-i şerm-nāk olurdu büyüandan
- Rā-yı ebrūlarına ehl-i ferah
Raḡmete dāll dir çü kavı-ı kuzah
- S3 60^b M 55^b Gülbün-i ḡaddi eyledikce hırām
Gerd-i rāhı olurdu ġāliye-fām
- Şāne-zed itse ġīsūvānın eger
Nāfe-i Çīn olurdu hūn-be-ciger
- S1 84^a Böyle bir zāt-ı bāhirü'l-āyāt
Rehnümā-yı hüdā sūtūde-şifāt
- Ü2 60^b 2455 Naḡl-ı pür-bār-ı bāġ-ı luḡf u kerem
Serv-i bālā-yı büstān-ı İrem
- K 74^b Şāh-ı mülk-i mekārim-i aḡlāk
Hādī-i ġüm-rehān-ı 'ale'l-ıtlāk
- S2 74^a Meş'al-efrüz-ı reh-revān-ı hüdā
Rehber-i kār-vān-ı kūy-ı vefā
- N1 84^a İtdi emr-i risāleti itmām
Buldı bīşet anuñla ḡatm u ḡitām

İsticlāb-ı şefā'āt ez ḡazret-i kān-ı mürüvvet

- Ü1 84^a Ey şifā-sāz-ı sīne-efġārān
Merhem-i ḡaḡır-ı ciger-ḡārān

2451ab - P.

2451a Rā-yı: Re'y-i M.

2451b dāll dir: dālldır S2, S3.

2453b hūn be-ciger: hūn-ı ciger S1.

2454b hüdā: Hüdā S1.

2455a pür-bār-ı bāġ-ı: pür-bāġ-ı K.

2455b büstān-ı: ġülistān-ı P.

2459ab {^{dk} İsticlāb-ı şefā'āt ez ḡazret-i kān-ı mürüvvet N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, M, V; İsticlāb-ı şefā'āt ez
ān kān-ı mürüvvet Ü2}

2459a sāz-ı: ساز M.

- V 84^a** 2460 Rūz-ı ferdāda germ-hengāme
Rū-sefīdī-i her siyeh-nāme
- Mazhar-ı rahmet-i ezelsin sen
Maşdar-ı nūr-ı lem-yezelsin sen
- Şāh-ı evreng-i ʿizz ü rifʿatsın
Hüsrev-i milket-i nübüvvetsin
- P 73^b** Hāk-pāyuñı leyle-i miʿrāc
İtdi kerrūbiyān zīver-i tāc
- S4 84^a** Hāk-ı rāhuñı buse şām u seher
Bir gelür bir gider şeh-i hāver
- N2 67^b** 2465 Merķaduñ ravza-ı behişt-i berīn
Çarḥ u mihr anda sünbül ü zerrīn
- Zāyir-i türbetüñ gürūh-ı sürüş
Fevc-der-fevc ü düş-ender-düş
- Ṭavf-ı küyuñ hevāsı ile felek
Gird-i ʿālemde çok tolansa gerek
- S1 84^b** Gördi anda ne yer ne nevbet var
Hayret-ālūde döndi āḫir-kār
- ʿĀkıbet kıddini idüb çenber
Hāk-būsuña nevbetin gözler
- 2470 Āsiyā-yı sipihilde ʿİsā
Nevbetin bekler olmağa ruḥ-sā
- Zātiñuñ vaşfin ey ḥamīde-ḫışāl
Biñde birini yazmaḥ emr-i muḥāl

^{2460b} Rū: Rū-yı S2, S3, S4, N2 / sefīdī-i: sefīd-i S2, S3.

^{2462b} milket: مکت M.

^{2463a} Hāk-pāyuñı: Hāk-i pāyuñı S3.

^{2465b} Çarḥ u mihr: Çarḥ [u] mihr N2, M.

^{2466b} fevc ü düş: fevc [ü] düş S3.

^{2467b} tolansa: dolansa S2, S3.

^{2468b} ālūde: āverde N2.

^{2469b} Hāk-būsuña: Hāk-būsıla S2, K.

S3 61^a N1 84, K 75^a		Şeb midād olsa şafhalar eyyām Sebzeler hāme zerreler ressām
S2 74^b		Āsumān hoşka vü şafağ şengerf Tā kıyāmet yazılmaya bir harf
M 56^a Ü1 84^b		Yā şefī‘ü’l-‘uşāt-ı yevm-i cezā Dest-gīr-i za‘īf-i bī-ser ü pā
Ü2 61^a V 84^b	2475	Ser-be-pā ğarķ-ı çirk-i ‘işyānım Nefs-i bed-kāma bende-fermānım Yok yüzüm ey hıdīv-i ser-efrāz Eyleyem hāk-i pāya ‘arz-ı niyāz Gerçi küstāhum ey bülend-cenāb Eylerem cürmümi şumāre hicāb Dil siyeh rü siyāh u rīş sefīd Ben ne yüzle idem şefā‘at ümīd
P 74^a S4 84^b		Şer‘iññūñ hükmin ey habīb-i Ğudā Biñde birini itmedüm icrā
	2480	Līk sen bir kerīm ü ekremsin Hem kerem kānı hem mükerremsin Cürmüm ol deñlüdür ki rüz-ı cezā Eylerem mücrimāndan anda hayā
S1 84^a		Zāhir ü bātınumda tāt yok Görinürden dağı görünmez çok
N2 68^a		Sāye-i luţfuñ olmasa ber-ser Teng olur başuma benüm maşşer Asitānuñda ey kerem kānı Eylerem seg mişāli der-bānī

^{2474b} za‘īf-i: za‘īf ü S3.

^{2476b} hāk-i pāya: hāk-pāya S1, S3, Ü1, Ü2.

^{2477a} küstāhum: küstāhım S1.

^{2477b} hicāb: ‘ucāb N2.

^{2478a} rü: rüy M.

^{2480a} kerīm ü ekremsin: şeh-i mu‘azzamsın P.

^{2483a} ber-ser: ber-ter M.

- 2485 Bārgāhuñdan eyleme beni red
Senden olur baña olursa meded
- N1 85^a** Olmadum gerçi h̄idmete k̄ā'im
El benümdür etek senüñ dā'im
- Rūz-ı ferdāda ey h̄uceste-lik̄ā
H̄ān-ı ihsāna eyledikde şalā
- Ü1 85^a K 75^b** Ben gedāya şefā'at ihsān it
Rīze-i h̄ānuñile şādān it
- S2 75^a** Eyle ebr-i şefā'atüñ rīzān
Tā ki maḥv ola nāme-i 'iṣyān
- V 85^a** 2490 Yoḥsa bir bir su'āl olursa eger
Çok kıpar başıma kıyāmetler
- Olduḡuñ dem şefā'ate me'zūn
Baña luḡf eyle eyleme maḥzūn
- S3 61^b** Mücrimān itmesün baña ḡande
Ehl-i 'iṣyāndan itme şermende
- Bāb-ı ihsāndan eyleme nevmīd
Eyle şeyn-i şefā'atüñi kilīd
- S4 85^a** Luḡfuñı ben faķīre hemdem it
Şefkatüñ sīnesine merhem it

Münācāt be-dergāh-ı k̄āḡīü'l-ḡacāt celle zātuhü

- M 56^b** 2495 Oldı cürmüm kıyāsdan bīrūn
Ḥadd u ḡaṣr u ḡesābdan efzūn
- S1 85^b Ü2 61^b
P 74^b** Şeşder-i dehrde bu ḡāḡır-ı zār
Hīḡ olmaz mı ber-ḡüṣāde-düḡār

^{2487b} ihsāna: ihsān M.

^{2488a} ebr-i: ابر M.

^{2492b} 'iṣyāndan: maḡşerden P.

^{2493a} ihsāndan: ḡufrāndan P.

^{2494a} faķīre: ḡarībe P.

^{2495ab} {^{dk} Münācāt be-dergāh-ı k̄āḡīü'l-ḡacāt celle zātuhü N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, V; Münācāt be-dergāh-ı k̄āḡīü'l-ḡacāt celle şānuhü M; Münācāt be-dergāh-ı k̄āḡīü'l-ḡacāt P, Ü2}

^{2496a} dehrde bu: dehr içinde P.

Āh bilmem nice olur aḥvāl
 ʿUḫdeye düşse rişte-i âmāl

Āh nitsem bu derd-i cān-gāha
 ẖaldı kārüm benüm bir Allāha

Tiğ-ı işyānile dil-efgārım
 Mücrim ü ʿaṣī vü güneh-kārım

N1 85^b 2500 Oldı reh-zen baña hevā vü heves
 Nāle itsem ʿaceb mi hemçü ceres

N2 68^b
Ü1 85^b Yā İlahī menem o nāme-siyāh
 Kār u bārüm hemīşe cürm ü günāh

Ey dirīgā ki ben baña itdüm
 Āh inşāfa gelmedüm gitdüm

K 76^a V 85^b Ayağum aldı elli yaş benüm
 Lerze-nāk oldı dest ü pā vü tenüm

S2 75^b Naḫd-ı ʿömrümi eyleyüb berbād
 Geldi kālā-yı iḫtidāra kesād

2505 Mīve-dār olmadum çenār-āsā
 Ḥāşılum ellerümde bād-ı hevā

ẖaddümi zūr-pençe-i ʿişyān
 Pīç ü tāba düşürdi hemçü kemān

Gitdi elden ḫumāş-ı bürnāyī
 Sūd-mend olmadı tüvānāyī

S4 85^b Geldi hengām-ı pīrī ben bī-huş
 Penbe-i ğaflet eyledüm dergüş

Serzeniş itdi gitdi dest-i şebāb
 Oldı mü-yı sefīd bālīş-i ḫʿāb

^{2501a} menem: benim S3, N2.

^{2504b} iḫtidāra kesād: iḫtidār-ı güşād M.

^{2505b} bād-ı hevā: bād u hevā Ü1.

^{2507a} bürnāyī: پرنایى S1; پرنایى S3, M.

^{2509a} gitdi: kendi; şebāb: şitāb M.

^{2509b} sefīd bālīş-i ḫʿāb: sefīde baş-ı ḫʿāb N2.

S1 86^a	2510	Geçdi ħ ^ʿ āb-ı girānile eyyām Kām-yāb oldı nefis-i bed-fercām
P 75^a S3 62^a		Reng virdi baña bu nefis-i dağal Tā beyāzum siyāha oldı bedel Bīhüde zāyi ^c oldı evķātum Lu ^c b u lehvile geçdi sā ^c ātum Bir ^c amel itmedüm ki rüz-ı cezā Ĥazretüñde ola ķabüle sezā
N1 86^a M 57^a		Ĥār-ı cürmile eyledüm Şeb ü rüz ĀteŐ-i ħıŐmuñı Őerāre-fürüz
	2515	Bīm-i düzaĥla olmadum sūzān Sīne-i rīŐi itmedüm büryān
Ü1 86^a		Rāh-ı emrūñe olmadum çālāk İtmedüm řā ^c atuñ keselden pāk
Ü2 62^a		Őaldı āvāz-ı ^c ūd u çeng ü rebāb Her nefes sem ^c üme benüm sīm-āb
V 86^a		Ger mü ^c ezzin vireydi bāng-ı ezān Nağme-i bezm iderdüm anı gümān
N2 69^a		Āb-ı desti aķıtmadum yüzden Murğ-ı ħ ^ʿ ābı uçurmadum gözden
K 76^b	2520	Āb-ı rüyın döker dil-i bed-ĥū İtmez āb-ı vuzūyı zīver-i rü
S2 76^a		Niyyet itsem namāz için meŐelā Bend ider ellerümi dest-i riyā Mescide girmek olsa aĥyānā Ney be-nāĥun olur ĥaŐır baña

^{2512a} Bīhüde: Bīhüde S4.

^{2513a} Bir ^camel itmedüm: İtmedüm bir ^camel P.

^{2517a} ^cūd u çeng: ^cūd [u] çeng M / çeng ü rebāb: çeng [ü] rebāb S2, S3, S4, N2, M.

^{2517b} Her nefes: Rüz u Şeb P / nefes: - S2.

^{2520a} dil-i: - N2.

^{2521b} ider: - N2.

- S4 86^a** Olsun için gürīze cāy-ı mecāl
Eylerem secde-gāhı şaff-ı ni‘āl
- Çīn-i ebrū-yı būriyā gūyā
Gelme başma diyü ider ĩmā
- S1 86^b** 2525 Söylesünler cemā‘ate rahmet
Tırdugum gördilerse bir sā‘at
- Eyledikde namāza bend-i kıyām
Yüz çevirse ‘aceb mi benden imām
- Güft u gūyına uymaz aqvālüm
Beñzemez birbirine ef‘ālüm
- Üft ü hīzüm benüm hemān taqlīd
Ben ne yüzle idem şevāb ümmīd
- P 75^b** Dilde yok zerrece hużū‘ u huşū‘
Lu‘bile eylerem sücūd u rükū‘
- N1 86^b** 2530 Penc-vaqt-i namāz-ı leyl ü nehār
Penc-dendāna āhenīn minşār
- Ü1 86^b** Āh u efgān bu nefis-i nā-ħürsend
Rište-i hırşı itdi baña kemend
- S3 62^b v 86^b** Tıtayum yılda bir gelür ramazān
Baña her rūzı ‘ömrile yeksān
- Eyledikce hilāl-i rūze bürüz
Görinür baña ħançer-i dil-düz

^{2523b} secde-gāhı: gāhī N2.

^{2524ab} - P, S4.

^{2525b} Tırdugum: Tırtugum S1, N1, M, Ü1, Ü2, K.; Tırdıgım S3; Dırtugum S4.

^{2526ab} - M.

^{2528a} benüm: نيم M.

^{2528b} idem şevāb: şevāb idem Ü2.

^{2529ab} P nüshasında bu beyitten sonra 2537. beyit yer almaktadır.

^{2529a} Dilde yok zerrece: Zerrece dilde yok P / yok: - S1.

^{2529b} sücūd u rükū‘: rükū u sücūd‘ S1.

^{2530a} namāz-ı: namāz u S1, S4, N2, M, K.

^{2531a} ħürsend: خورشند N2.

^{2532b} rūzı: rüz S1.

		Ḥasret-i meyle kuryub kanum Ay çıkınca çıkar benim cānum
	2535	Nice günler çeküb cefā vü sitem Ay çıkanda ʿaceb mi ʿıyd itsem
K77^a		Çāre oldur ki terk idüb varı Dergeh-i Ḥaḫḫa eyleyem zārī
S2 76^b N2 69^b M 57^b		Yiridür kāmētüm idüb pergār Yüzümü yirlere sürem her-bār
Ü2 62^b		Ki ey ḫaḫā-pūş-ı mağfıret-ʿunvān Dergehüñ melce-i güneh-kārān
S1 87^a S4 86^b		Raḫmetüñ bābı ʿaleme meftüh Senden ister devā dil-i mecrüh
	2540	Seyyi'ātum kıyāsdan çokdur Saña lāyık ʿibādetüm yokdur
		Sen gāfūr u raḫīm ü ekremsin Şānuña lāyıkı sen aʿlemsin
		Ben nice olmayam perīşān-ḫāl Baña cemʿıyyet-i derün muḫāl
		Dāmen-ālūd-ı çirk-i ʿışyānum Nefsile pençe vü girībānum
N1 87^a		Bir zamān eyleyüb beni iğfāl İtdi mekr-i hevāyile işğāl
Ü1 87^a	2545	Mest-i şahbā-yı bezm-i gāflet idüm Ser-girān-ı mey-i ferāgat idüm

^{2534a} kuryub: kuryub S1, S4; kuridub S3.

^{2535b} Ay çıkanda: Çıkdığında P.

^{2536b} eyleyem: eylesem M.

^{2538a} ḫaḫā-pūş-ı: ḫaḫā-pūş u S1.

^{2538b} güneh-kārān: ḫaḫā-kārān P.

^{2540a} kıyāsdan: ḫesābdan P.

^{2541a} raḫīm: رَحِيم N2.

^{2544b} mekr-i: mekr ü S4 / hevā ile: hevāyile S1, S3, S4, N1, N2.

- P 76^a** Āb-ı tevfiķ idüb beni bīdār
Nefs-i bed-kārı eyledüm inkār
- V 87^a** Nādim oldum egerçi kārımdan
Yire geçdüm hayā vü ʿārumdan
- İtdigüm işlere peşimānum
Āteş-i ḥasretile sūzānum
- İzhār-ı tevbe kerden ez kirdār-ı ḥıṣ**
- Geçdi ol dem ki pīr-i meyḥāne
Desti ile şunardı peymāne
- 2550 Muğbeçe eyledikce istignā
Ayağın öpdürtürdi gāh-be-gāh
- Dem bu dem gün bu gün diyü her-bār
Maṭlabum bāde idi hem ruḥ-ı yār
- S3 63^a K 77^b** Ḥalkā-ı meyde kāse-i ser-şār
Devr-i āḥirde virdi baña ḥumār
- S1 87^b S2 77^a S4 87^a** Meclis-i bādede o cūş u ḥurūş
Eyledi ʿāķibet beni medhūş
- Bezm-i meyde şalā-yı mestāne
Oldı güyā dūrüg u efsāne
- N2 70^a** 2555 İçdigüm cürʿa cürʿa bāde-i nāb
Ḥāne-i ʿömre oldı biñ seylāb
- Şadr-ı ḥum-ḥānede o rıṭl-ı girān
Kāse kāse gözümde oldı revān

^{2546b} bed-kārı: ḥod-kāmı P.

^{2549ab} {^{dk} İzhār-ı tevbe kerden ez kirdār-ı ḥıṣ N1, S1, S2, S3, S4, Ü1, K, V; İzhār-ı tevbe ez kirdār-ı ḥıṣ P; İzhār-ı tevbe ān kirdār-ı ḥoş M; İzhār-ı nedāmet ez kirdārḥā-yı bed-i ḥod Ü2}

^{2549a} ki: - N2.

^{2550b} öpdürtürdi: اوپدورودوی N2.

^{2551ab} - P.

^{2553a} cūş u ḥurūş: cūş [u] ḥurūş S4, M.

^{2554b} Oldı: اولدی M.

^{2555b} ʿömre: ʿömr M.

Duhter-i rezle olduğum hemdem
İtdi bezm-i vişāle nā-maḥrem

Dāfi-i ğam olan mey-i gül-gūn
Gözlerümden aķıtdı çeşme-i ḥūn

N1 87^b M 58^a Ü1 87^b
Ü2 63^a

Ḥāk-ber-ser şurāḥī-i çīnūñ
Seng-der-pā züçāc-ı rengīnūñ

2560 Meclis-i bāde telḥ-kām olsun
Duhter-i rez baña ḥarām olsun

V 87^b

Açmasun mey-fürüş dükkānı
Şerbetile deli itdi yārānı

Başmasun düz ayağı mey-ḥāruñ
Kāsīd olsun metāı ḥammāruñ

P 76^b

Olmazuz anuñile hem-şoḥbet
Almazuz şatmasun bize ḥikmet

Şaḥn-ı ḥum-ḥāneye düşüb āşüb
Ser-nigūn ola cām u ḥum menküb

2565 Zarf-ı lağv ola sāğar-ı mīnā
Şişeler hemçü lafz-ı bī-maı nā

Murğ-ı dem-beste gibi bülbüleler
İtmesün birbiriyle kulkuleler

Eylesün bād-ı fitne ḥāne-ḥarāb
Açmasun gözlerini bir de ḥabāb

^{2557a} olduğum: olduğım S1, S3.

^{2559a} ser: - N2 / şurāḥī-i: şurāḥī-i S1, S2.

^{2560a} telḥ-kām: telḥ-kām S2.

^{2561b} Şerbetile: Şerbet ile P.

^{2562a} mey-ḥāruñ: mey-ḥoruñ N2.

^{2563b} şatmasun: şatmasın S2.

^{2564a} Şaḥn-ı: Şaḥn-ı N1, N2.

^{2566a} dem-beste: دمبسته N2.

^{2567b} bir de: perde N2, K.

S1 88 ^a S4 87 ^b		Zevraḡ u baṭ ġarīk-i baḡr-ı ʿadem Ḥīk-i pür-bād ola kedū pür-ġam
K 78 ^a		Ḥasret-i bāde ile ser-ḥoşlar Gözlerinden aḡıtsun āteşler
S2 77 ^b	2570	Mey-gede ḥāşılı ḥarāb olsun Meste itdüklerini hep bulsun Ölçdi tökdi yeter ḥarīfāne Yeridür sürilürse peymāne Bezm-i mey-ḥānede töküldi çü mey Nīkrīz eylesün nevāsımı ney
S3 63 ^b		Gāḥ devr-i revān idüb bünyād Mātem-ālūde eylesün feryād
N1 88 ^a N2 70 ^b Ü1 88 ^a		Eylesün ḡāmetini çenber çeng Nāle itsün muḡālīf-i āheng
	2575	Āb-ı çeşmini tār idüb sanṡūr Meclis-i meyde itmesün mähūr
V 88 ^a		Erganün eyleyüb dil-efġarī Āḥ u süz ile eylesün zārī Müyını rüyına ṡaġıtsun ʿūd Eylesün biñ fiġān-ı derd-ālūd Kāsesin ṡaşlara çalub ṡanbūr Pārelensün çü kelle-i faġfūr Çünki encāma yitdi devr-i şarāb Aġlasun ince ince anda rebāb

^{2568a} Zevraḡ u baṭ: Zevraḡ [u] baṭ S1.

^{2568b} Ḥīk-i: Çeng-i S2, S3, M, V.

^{2571a} tökdi: dökdi S1, Ü1 / yiter: tır M.

^{2571b} sürilürse: söylerse N2.

^{2576b} Āḥ u süz: Āḥ [u] süz N2.

^{2577a} rüyına: yüzine Ü2.

^{2579b} anda: - S1.

Ü2 63 ^b P 77 ^a	2580	Murg-ı ʿiṣret çü olmaz aña şikār Kurmasun bir de yayını zinhār
		Tārını tahta-bend idüb k̄anūn İtmesün nağme-perdeden bīrūn
M 58 ^b		Dest-i ḥasretle saçların yolsun Nāle-sāz olmasun ḥamūş olsun
Ḥiṭāb be-sākī		
S1 88 ^b S4 88 ^a		Sende ey sākī gel ʿinād itme Gör geçür meclisi sürüb gitme
		Cām-ı billūrı eyleme k̄an-zil Dürd-i peymāna eyle pā-der-gil
	2585	ʿAqlın alma bir iki mağbūnuñ Girme k̄anına nice mecnūnuñ
K 78 ^b		Nice dīvāne olmasun mey-ḥ̄ār Ay başıdur piyāle-i ser-şār
S2 78 ^a		Māl-i ḥūlyā meʿāl-ı zevk-i kadeḥ Ḥāşılı ḥāşıl-ı ḥesāb-ı ferah
		Meclis-i bādede k̄arābe-i mey Ḥaṭṭ-ı cāmdan oqur ḥikāyet-i key
Ü1 88 ^b		Pey-be-pey ʿādetüñ egerçi ʿaṭā Çīn-i pīşānī mezhebūñde ḥaṭā

2580^b zinhār: zīnhār S1, S3.

2582^b Nāle-sāz: Nāle-zār M.

2583^{ab} {^{dk} Ḥiṭāb be-sākī N1, P, S1, S2, S3, S4, Ü1, Ü2, K, M, V}

2584^a k̄an- zil: k̄anzil S3.

2586^{ab} - P, N2.

2587^{ab} - P, N2.

2587^a Māl-i ḥūlyā: Mālḥūlyā S1, Ü2.

2587^b Ḥāşılı: Ḥāşıl-ı S2.

2588^{ab} - P, N2.

2589^{ab} - P, N2.

2589^a Pey-be-pey: پی به پی S3.

- 2590 Nehr-i sâ'il yanuñda ʿayn-ı ħarām
Ĥürmetüñ gördi rind-i dürd-āşām
- V 88^b Ğam-zidāyī saña ħabīʿatdur
Dil-nevāzī sirişť ü ħaşletdür
- Öz babañ da olursa pīr-i muĝān
Ķan yalaşma birāderüñ rindān
- N1 88^b Ayaĝuñla o ħalkaya girme
Ķehre sür her birine yüz virme
- S3 64^a Bāde-i telĥi itme der-sāĝar
Mey-perestāna türiş-rū göster
- 2595 Ayaĝ üzre turubda āĥir-kār
Yıķılıb gitme sende ʿālem-vār
- Nice bir ʿahd-ı cām u devr-i şarāb
Başa çıķmaz gider mi bāde-i nāb
- Mey ile yıķma ĥayl-ı rindānı
Āteşe yaķma dürd-mendānı
- S1 89^a Ü2 64^{a*} Bezm-i rindāna meşķ-i pür-bāde
Şanki ķundaķdur olmuş āmāde

2590ab - P, N2.

2590b rind-i: ne V.

2591ab - P, N2.

2591a Ğam-zidāyī: غمزدايي M.

2592ab - P, N2.

2593ab ↔ 2610^{ab} V.

2593ab - P, N2.

2594ab ↔ 2611^{ab} /- P, N2.

2595ab ↔ 2612^{ab} /- P, N2.

2595a turubda: durubda S2, S3.

2595b gitme sende: گتمسنده N1, S4, M; gitmesünde S1.

2596ab - P, N2.

2596a Nice bir: Nice Ü2 / cām u: cām-ı M.

2597ab - P, N2.

2597a ĥayl-ı rindānı: dürd-mendānı Ü2.

2597b dürd-mendānı: ĥayl-ı rindānı Ü2.

* {^{dk} 2598^{ab}-2609^{ab} Ü2 }

2598ab - P, N2.

- S4 88^b** Rengile virme bāde-ḥ̣ārāna
 Āl ile ḳan içürme yārāna
- 2600 Muğbeçe ḥürmet itmedi āḥir
 Mey-pereste acur gören kāfir
- Birbirinden cüdā ser ü destār
 Ṭolu vurmuş gibi yatur mey-ḥ̣ār
- Şerr ü şūrı meyüñ müdāmīdür
 Reh-zen-i ʿaql bir ḥarāmīdür
- K 79^a V 89^a** Şaḳla naḥcīr-i ʿaqlı leyl ü nehār
 Şīre-ber-şīrdür güsiste-mehār
- S2 78^b Ü1 89^a** Zīr-i zeyn eyleyüb o gülgünü
 Pāymāl itme nice maḡbūnı
- M 59^a** 2605 Eyleme bu metāʿı der-bāzār
 Aldı virdi yazıḳ yeter mey-ḥ̣ār
- Virme ser-meste bir daḥi tīz-āb
 Eridi şızdı hemçü laʿl-ı müzāb
- Zevraḳı ṭoldurub müşelleşden
 Ṭutma rıṭl-ı girān-keşāna dümen
- Ḥoş-nişīn-i şarāba itme hücüm
 Bozmasun lengerin üçerleme ḳum

2599ab - P, N2.

2599b içürme: içirme S2.

2600ab - P, N2.

2601ab - P, N2.

2602ab - P, N2.

2603ab - N2

2604ab - P, N2.

2604b maḡbūnı: mecnūmı Ü2.

2605ab - P, N2.

2605a metāʿı: metāʿ[ı] S2.

2606ab - P, N2.

2607ab - P, N2.

2607a ṭoldurub: ṭolṭurub N1, M, S4, Ü1, K.

2607b keşāna: gişāde M.

2608ab - P, N2.

2608b Bozmasun lengerin: lengerin bozmasun Ü2.

- Nice şuğl-ı kebāb u bāde-i şāf
Çek çevür kendiñi yeter inşāf
- 2610 Tā-be-key sende bunca nādānlık
Sūd virmez saña peşīmānlık
- Bildüm aḥvāli gerçi ben soñra
Nādīm oldum velī neden soñra
- Bīhüde geçdi gitdi ‘ömr-i ‘azīz
Elde yok zerre deñlü dest-āvīz
- S1 89^b** Hāḫıra geldügince neş’e-i cām
Eylerüm dürlü dürlü ḫalḫ-ı kelām
- S4 89^a** Rāz-ı mestāna döndi hep kārūm
Çıkdı meydāna ya‘nī esrārūm
- S3 64^b** 2615 Kātib-i ḫayrī şöyle zann iderem
İtmedi defterüme vaż‘-ı kalem
- Kātib-i seyyi’āt-ı bī-ārām
Rüz u şeb yazmağa ider iḫdām
- N2 71^a** Ser-be-pā gerçi cürm ü ‘işyānum
Müsteḫakk-ı ‘azāb-ı nīrānum
- Eldedür yine rişte-i ümmīd
‘Afv-ı Mevlādan olmazam nevmīd
- Ü1 89^b** Bār-ı cürmüm egerçi oldı girān
Bī-gerāndur hele yem-i ḡufrān
- K 79^b** 2620 Ğāfirü’z-zenbdür Ḥudā-yı kerīm
Ḳābilü’t-tevbdür ḡafūr u raḫīm

2609ab - P, N2.

2609a şāf: nāb S2.

2610ab - N1.

2611ab - N1.

2611a Bildim: Bildi M.

2612ab - N1.

2615b vaż‘-ı kalem: vaż‘ u kalem N2.

2616b Rüz u şeb: Rüz [u] şeb N2, M.

2617a cürm ü ‘işyānum: cürm [ü] ‘işyānum N2.

2620b ḡafūr u raḫīm: ḡafūr [u] raḫīm S2.

P 77^b S2 79^a V 89^b

Dergehi melce-i recā-mendān
Südde-i cūdı menba^c-ı ihsān

Şıdķile bendesi iderse niyāz
Zāyi^c olmaz yanında sūz u güdāz

Kaṭre-bār itse ebr-i ihsānı
Şüst ü şū eyler ehl-i 'işyānı

Reşha-rīz olsa baḥr-ı cūdı eger
Seyl-ḥīz ola 'arşa-ı maḥşer

Ü2 64^a

2625

Yā ilāhī be-ḥaḳḳ-ı zāt u şıfāt
Baş olunduḳda şafḥa-ı 'arāşāt

Cürmümi luṭfuñile vaḳt-ı su'al
Yüzüme vurma reng-i bāde-mişāl

S1 90^a N1 89^a M 59^b

'Afvuñı ben faḳīre it ihsān
Saña lāyık kerem baña 'işyān

S4 89^b

İtme vaḳt-i ḥesābda nevmīd
Defter-i seyyi'ātum eyle resīd

Ḳorḳuluḳdur pül-i şırāt baña
Dest-gīr ol olursa laḡziş-i pā

2630

İtme rüz-ı şumārda beni red
Varduḳumda ḥuzūra şıfru'l-yed

Keffe-i ḥayrı şöyle eyle girān
Eksigüm ṭutmasun benüm mīzān

Zerre-i luṭfuñ eyleseñ pā-seng
Ḳayruma şerrüm olamaz hem-teng

^{2621b} menba^c-ı ihsān: menba^cu'l- ihsān P.

^{2622a} iderse: ider N2.

^{2622b} yanında: yanında S2.

^{2623a} itse: itdi K.

^{3625ab} {^{dk} Tetimme-i münacāt Ü2}

^{2625b} Bast: بسط M.

^{2626b} Yüzüme: Yüzime Ü2.

^{2630b} Vardığımda: Varduğımda Ü1.

Ü1 90 ^a		Dāmenüm tütmasun zebānīler İtmesünler baña maqarrı saqar
		Anlara virmeyüb girībānum Çäk olunsun kitāb-ı ʿiṣyānum
S3 65 ^a N2 71 ^b V 90 ^a	2635	Biñ keşākeş olursa da hāşā Eylemem dāmen-i recāyı rehā
K 80 ^a		Eyleme menzilüm çeh-i nīrān Nāme-i seyyi'ātum it sūzān
P 78 ^a S2 79 ^b		Yā İlāhī be-ḥaqq-ı peygāMBER Aḥmed-i mürsel-i hüdā-rehber
		Çār-yār-ı güzīn ḥürmetine Çār-dīvār-ı dīn ḥürmetine
		Āl u eṣḥāb u aṣfiyā ḥaqqı Dīn-penāhān u etkiyā ḥaqqı
	2640	İtme maḥşerde Aḥmedīyi ḥacil Eşk-i çeşmile itme pā-der-gil
N1 89 ^b		Bārgāhuñdan eyleme anı red Her umūrında eyle aña meded
S4 90 ^a		Ḥ'āhişin kıl icābete maqrūn İtme redd-i niyāzile maḥzūn
S1 90 ^b		Destine şunmaz iseñ iḥsānı Boş açar boş qapar o dükkānı
Ü2 64 ^b		Nez'ci vaqtinde cānın it āgāh Virdini لا اله الا الله

2633b saqar: sefer M.

2637ab {^{dk} Ḥātīme-münācāt Ü2}

2638ab - S1.

2639ab - S1.

2640ab - N2.

2640a ḥacil: ḥacil S2.

2641a Bārgāhuñdan: باكار هكن M.

2642a kıl: it P.

2644b [لا اله الا الله : Allah'tan başka tapacak yoktur. Ekler: 2]

2645 Sāgar-ı ‘aşkuñı be-dest eyle
Anı ol demde şöyle mest eyle

Gözlerine görünmesün agyār
Şevküñi hem-dem itsün āhır-kār

Ü1 90^b M 60^a

Devr-i ‘ömrini eyle nīk-encām
Ḥatm ola bi’s-selāmi ve’l-ikrām

Ḥiṭāb be-Ḳalem

N1 90^a V 90^b

Dām-ı āsāruñ ey sūtüde ḳalem
Bārekallah zihī ḥuceste raḳam

Ḳumrī-i muḳrī-i nihāl-i benān
Bülbül-i nağme-senc-i ḥoş-elḥān

K 80^b

2650 Sensin ol reh-neverd-i çābük-pā
Müşg-pāş-ı şahīfe-i beyzā

Şāmdan Rūma tuḥfe āversin
Nefḥa-engīz-i ‘anber-i tersin

S2 80^a

Sensin ol dil-rübā-yı vāsıṭ-zād
Ḳaşab-ı la’l-pūş-ı ḥür-nijād

Naḥl-i pür-bār-ı gül-şen-i dilsin
Maḥrem-i rāz-ı merd-i kāmilsin

S3 65^b

Olmasañ ey nihāl-i bāğ-ı sefīd
Kimse görmezdi mīve-i ümmīd

S4 90^b

2655 Ey zebān-āver-i suḥan-perver
Tercümān-ı zamīr-i dāniş-ver

Āb-ı çeşmüñ ḥizāb-ı pā-yı suḥan
Ġibṭa-fermā-yı āhuvān-ı Ḥoten

^{2645a} be-dest: پدست M.

^{2648ab} {^{dk} Ḥiṭāb be-Ḳalem N1, S1, S2, S3, M, V}

^{2650b} pāş-ı: پاش M.

^{2651b} Nefḥa: Nefḥa S3.

^{2652a} vāsıṭ-zād: vāsıṭa-zād S1.

^{2656b} fermā-yı: fermān-ı M.

- S1 91^a** Sensiz ey cürre-bāz-ı dest-āmūz
Şayd olunmazdı kebk-i deşt-i rumūz
- Žabṭ idüb vaḥṣī-i mezāyāyı
Ḳayd idersin tezerv-i ma'nāyı
- Ey sebük-cünbiş-i serī'ü's-seyr
امس و اصبح ملا بسا بالخیر
- Ü1 91^a** 2660 Zülmet ü nūrı eyledüñ hem-pā
يُولِجُ اللَّيْلُ فِي النَّهَارِ nümā
- Eyledikce dü-esbe ṭayy-ı mekān
Eyler ehl-i hüner müşār-ı benān
- Nükte-sencāna ṭurfe-mīzānsın
Ḳod-fürüşāna mār-ı pīçānsın
- V 91^a** Hurde-bināna mu'temedsin sen
Hüş-mendāna müstenidsin sen
- Cünbişüñ vaḳti oldı bāng-ı şarīr
Ṭıfl-ı ma'nā ḳulağına tekbīr
- 2665 Bezm-i ma'nāda nīk-elhānsın
Nāy-ı Zennām u 'ūd-ı Bennānsın
- Raḫne-i şīşe-i derūna müdām
Ne 'acebdür lu'ābuñ olsa liḫām
- K 81^a** Zinde-sāz-ı dem-i Mesīhāsın
Ḳışşa-gū-yı 'aşā-yı Mūsāsın
- Ey sevād-ı ḫaṭuñ feraḫ-güster
Merdüm-i çeşm-i merd-i siḫr-āver
- S2 80^b M 60^b** Çehre-i bikr-i fikre noḳta-ı ḫāl
Pāy-ı ma'nāya 'anberīn ḫalḫāl

^{2658a} vaḥṣī-i: vaḥṣeti M / mezāyāyı: مزایای S3.

^{2658b} idersin: idersin S3 / ma'nāyı: معنای M.

^{2659b} [امس و اصبح ملا بسا بالخیر] *Hayırla gecele ve sabahla*

^{2660a} nūrı: nūr Ü1.

^{2660b} [يُولِجُ اللَّيْلُ فِي النَّهَارِ : geceyi gündüzün içine sokar. Ekler: 10]

^{2666b} 'acebdür: عجبدم M.

^{2669a} fikre: fikr K.

- S4 91^a** 2670 Ƙadrũni nice bilmez ehl-i suħan
Zāde-i leyle-i Ƙadirsin sen
- Ben ki ƙayd-ı cihāndan āzādım
Şohbetüñle hemīşe dil-şādım
- S1 91^b** Nükte-sencīde germ-i bāzāruz
Sen baña ben saña ‘aceb yāruz
- Lüleñi eyleyeñ senüñ feyyāz
Ṭab‘um itmiş benüm şüküfte-riyāz
- Eyleyen sözlertimi sihr-aşār
Eylemişdir seni de sihr-i nigār
- S3 66^a Ü1 91^b** 2675 Yār u hem-soħbet ü enīsümsin
Hem-dem ü hem-zebān celīsümsin
- Her ne rāzum olursa dilde nihān
Saña ‘ahd olsun eylemem pinhān
- Bāver itmezseñ ey suħan āyīn
İşte al bir ƙaşīde-i rengīn

Ƙaşīde

- V 91^b** Ƙabbezā hāme-i bülend-aħter
Müşteri-ṭal‘at u ‘Uṭārid-fer
- Bülbül-i nağme-senc-i şāħ-ı benān
Ṭūṭī-i hoş-keḷām-ı müşgīn-per
- 2680 Medd-i minḳārı süzen-i elmās
Süfte itse ‘aceb mi dürr ü güher
- Hinde çün ğazāl-ı sünbül-ħā‘r
Küh-ı beyzāda misk-i rümī-çer

^{2675a} Yār u hem-soħbet: Yār [u] hem-soħbet S3.

^{2677a} Bāver: Yāver M.

^{2677b} bir: - M.

Ƙaşīde: Ƙaşīde-i ra‘nā Ü1; - S1, S2, S3.

^{2678ab} {^{dk} Ƙaşīde M}

^{2681ab} sünbül-ħā‘r: sünbül-ħār S4.

^{2681b} rümī-çer: rümī-çehr S3; rühī-çer M.

- K 81^b** Şu içer unki āh-ı Bābilden
Ne ‘acebdür olursa sihr-eşer
- Ṭafrası hemçü ṭafrı-ı nezzām
Āteşin-pā velī siyāh şerer
- S4 91^b** Gāh destārı pāresin eyler
Cebhe-i ma’niye siyeh enber
- S2 81^a** 2685 Gāh mezāyāya ‘anberī ser-puş
Gāh mażmūn ‘arūsına āder
- S1 92^a** Rūy-ı kāfūra şasa müşt-i ğubār
Gāh reyhān gehī benefşe biter
- Nām-ı Īzid zihī ciger-dārī
Zulmete yek-tene dü-esbe gider
- Ü1 92^a** Kārı lā-yenķati^c o ser-bāzuñ
Olmaķ üftāde-i dem-i haņçer
- Göz ķarārdur girer miyān-ı maşāff
Görse şaff-ı ṭalī‘a-ı mıştār
- 2690 Ne ‘acebdür başıyla oynarsa
Ser-nüviştini eylemiş ezber
- M 61^a** Ey zebān-āver-i suḥan-ārā
Rāz-tāş-ı zamīr-i ehl-i hüner
- Zīver endūz-ı ehre-asfīdān
Zevķ-efzā mişāl-i ney-şekker
- V 92^a** Şāhibān-ı yemīne ‘aynı ile
Pāy-ı Tübīde eşme-i kevşer
- Bārekallah zihī hüner-mendī
Ḥāfızuñ ḥālķ-ı ķuvā vü ķadr

^{2683b} velī: دلّی M.

^{2685a} Gāh: Geh S1, K.

^{2686a} şasa: şaa S2.

^{2686b} biter: تیر M.

^{2687a} zihī: رهى M.

^{2689a} girer: girür S3.

^{2691b} Rāz: رانه M / Rāz-tāş: Rāz-pāş S2, S3.

Şikāyet ez-gerdūn

- S3 66^b** 2695 Çek çevir bir hoş eyleyüb hareket
Zahm-ı çeşm-i felekden eyle hāzer
- Bu ğalaṭ-baḥş-kār-ı dīrīne
Ehl-i dil-ḥāre heft-ser ejder
- Cāhilān-dūst u hüner-düşmen
Kec-‘aṭā bed-nihād u kīn-āver
- Bī-ma’ārif-perest ü sifle-nevāz
Kār-perdāz-ı merdüm-i ebter
- S4 92^a K 82^a** Ma’rifet-küş hünerverān-āzār
Ya’nī gerdūn-ı dūn-ı dūn-perver
- 2700 ‘Ārifān-ı zamāne devrinde
İtdi zehr-āb-ı ğuşşa der-sāgar
- S1 92^b** Nākışān hemçü gāv-pervārı
Kışt-zārında kāmīlān lāgar
- S2 81^b** Beste-esb-i mücellī der-āḥūr
Geşt ider murğ-zārı fiskil-ḥar
- Ü1 92^b** Ḥayl-ı zāgān hümā-şikār dirīg
Şāh-bāzān gusīḥte-i şeh-per
- Gül-i ḥod-rū ider ḥod-ārāyı
Eylemiş gonce ḥırkasın der-ber
- 2705 Zeymerān pāy-bend-i çāh-ı sıfāl
Gendnā ‘anber ile da‘vī-ger

^{2695ab} { ^{dk} Şikāyet ez-gerdūn N1, S1, S2, S3, S4, K, Ü1, V; Şikāyet ez-felek M }

^{2697a} dost u hüner: dost [u] hüner S2 / u: ذوی M / düşmen: düşmen Ü1.

^{2698b} perdāz-ı: پراز M.

^{2699a} āzār: ازاز M.

^{2702a} mücellī: مجالی M.

^{2703b} gusīḥte: gusiste-i M.

^{2704b} ḥırkasın: ḥırkasın S4.

- Lāle çün dīv-i ḥabs der-şīşe
Gül-şeni seyr ider gül-i kenger
- Loḳma-piç-i simātı nādānān
Kāmilāna nevāle ḥūn-ı ciger
- V 92^b** Vaz^c-ı nādīr-berāber-i gerdūn
Cāy-ı efsāre vaz^c ider efsar
- Şevk-i şekve ile eyleme ey dil
Ḥārḥār-ı derūnı daḫi beter
- 2710 Olma cevri-i sipihirden gile-mend
‘Āmmdur bu belāyı müstenkir
- Müstemirdür nuḥūseti gūyā
Erba‘ā-ı aḫīr-i şehr-i şafer
- Fi’l-i bārid aña cibillīdür
Böyledür böyle ṭab^c-ı nīlūfer
- Hele ben çerḥe ser-fürū itmem
Ḥāme-veş tīg olursa da ber-ser
- S4 92^b M 61^b** Bebr-ḡāb-ı kanā‘atem ki baña
Berre vü cedyi ‘arz iderse eger
- 2715 Himmetüm hemçü gürsine-çeşmān
Eylemez laḫza laḫza şarf-ı naẓar
- S1 93^a S3 67^a K 82^b** Teşne-leb cān virür nigāh itmez
Çeşme-i ḥūr olursa ābişḥor
- Şīr-i ḥ‘ābīde-pā gibi zihnum
Eyledi bīşe-i ferāḡı maḳar

^{2706a} çün: ḥūn V / cins M.

^{2706b} kenger: lenger S3.

^{2707a} simātı: simāṭ-ı S3 / nādānān: nādān S2.

^{2709b} derūnı: der derūnı S2.

^{2710b} belāyı: belā-yı S1, S3, S4, Ü1, K, M

^{2712b} Böyledür: Böyle S2.

^{2714a} ḡāb-ı: bāb-ı S3.

^{2716a} teşne: تشنه M.

^{2717b} bīşe-i: pīşe-i S4, M.

- Ü1 93^a Şāh-ı baħr u berim ki mülkümdür
Leb-i tefsīde ile dīde-i ter
- S2 82^a Baħrım ammā ki der-teh-i kūze
Āteşim līk zīr-i ħākister
- 2720 Mühre-bāzīde ṭab'um itse ḥaşal
Dāv ider ḥaşma taħta-i şeşder
- Ḳāfile ḳāfile mezāyāya
Şaħn-ı pehnā-yı ṭab'um oldı memerr
- Sāyık-i ceş-i ma'nīyem ki anuñ
Ḳāyidi ḥāme-i siyeh miğfer
- V 93^a Siħr-kārīde ḳādir-endāzem
Eylemezseñ bu ma'nīye bāver
- Naħl-i ḥuşke eger ser-engüştüm
Virse cünbiş döker hezār semer
- 2725 Reh-nümā feyz ü ḥızr olur hem-rāh
Zulmet-ābāda kilkümler itse sefer
- Eyleme Aħmedī ḥod-ārāyī
Saña çoğdur bu lāf ğayrı yeter
- Ṭotalum eldedür zimām-ı suħan
Zīr-i destüñde kilki-ı efsün-ger
- Gevher-i nazm u nazm-ı gevherüñe
Güş-ı rüḥ-ı Nizāmī reşk eyler
- S4 93^a Bī-naẓīr olsa da dūr-i nazmuñ
Ṭa'n ider yine düşmen-i a'ver

^{2718b} tefsīde: نفسیده M.

^{2719a} ki: - S3.

^{2720b} Dāv ider: Dād ider M / دواو ايدر K.

^{2722a} Sāyık-i: Sābık-ı M.

^{2724b} Virse: Dirse M.

^{2725a} ḥızr: ḥızr S2 / feyz ü ḥızr: feyz ü ḥızr S3 / olur: اويور M.

^{2729a} bī-naẓīr: bī-naẓar S2.

- 2730 Men ki rezm-i suḥanda ser-bāzım
Ḥāme vü kâğıdum sinān u siper
- S1 93^b** Ḥaşm-ı bed-dil degül çü merd-i neberd
Bağlasun cā-yı miğfere mi'cer
- Nice inşāf ider o sengīn-dil
Āteş-i kīne sīnede muzmer
- Ü1 93^b K 83^a** Derd-i reşk ile olsa dil pür-ḥün
Nevk-i kilkülüm olur qavī nişter
- Ḥaşm-ı kütēh-nazarla şır-i terüm
Fi'l-meşel āfitāb ile şeb-per
- 2735 Tā ki olduqca kilk-i çāpük-pā
Hindden Rūma ḥāce-i 'anber
- S2 82^b** Ola bāzār-ı dehrde dā'im
Ḥoş revā naqd-i ehl-i fazl u hüner
- S3 67^b M 62^a** Rütbe-i kem-ıyār olub sāfil
Pāye-i kāmیلān ola ber-ter
- Ḥiṭāb be-Devāt**
- V 93^b** Ḥām-destāna düşme ey ḥāme
Olma nākesle germ-hengāme
- Var ola başuñ ey suḥan peymā
Farquñ olsun hemişe ferqad-sā
- N1 90^b** 2740 Gerçi ey tıfl-ı nevres-i hoş-kār
Nidügüñ bildük itmezüz inkār
- Saña pistān-ı Meryem-i maḥber
Virdi şır-i midādı çün şekker

^{2730a} rezm-i: resm-i S3.

^{2733b} nişter: neşter S2, S3.

^{2735b} Hindden: هندن Ü1; هندن دن K.

^{2736b} ehl-i fazl u hüner: fazl-ı ehl-i hüner: S1..

^{2738ab} {^{dk} Ḥiṭāb be-Devāt S2, S3, Ü1, M; Āğāz-ı evşāf-ı devāt S1}

^{2739b} olsun: - K.

- Tā ki geh-vāre-i benānda hemān
Çün Mesīh eyledi güşāde zebān
- S4 93^b** Ser-be-müħr-i teġāfūl olsa devāt
Saña mesdūd olur reh-i zulemāt
- Kendi āb-ı ħayāta oldu maķar
Bendi sedd-i sedīd-i İskender
- S1 94^a** 2745 Bu ne sırdur ki olsa beste-dehān
Lāl olur ħāme-i bürīde-zebān
- Der-gehinde söz öğrenür gūyā
İtmez āmed-şüdi ķalem bī-cā
- Ü1 94^a** Luṭf it ey peyk-i kilk-i kebk-i ħırām
Bir varışda devāta eyle selām
- K 83^b** Di aña ey devāt-ı deryā-dil
Mā-ı ħayvān u zulmete menzil
- Maʿden-i mūmiyā vü dürc-i güher
Nāfe-i misk ü ħoķķa-ı ʿanber
- 2750 Āb-ı rü-yı suĥan-verānsın sen
Gīsuvān-bāf-ı dil-berānsın sen
- Vesme-i ebrū-yı mezāyāsın
Ġāje-i gül-ruĥān-ı maʿnāsın
- S2 83^a** İtdüñ efsūnuñıla celb-i ķulüb
Sendedür bū-yı dühn-i Bū Eyyüb
- V 94^a** Merdüm-i çeşmisin debīrānuñ
İbn-i Muķle senüñ şenā-ĥānuñ

^{2742a} geh-vāre-i: hem-vāre-i M.

^{2743b} reh-i: رز M.

^{2744a} oldu: ola S1.

^{2744b} Bendi: Bend-i S2.

^{2746b} āmed-şüdi: āmed-şüd-i S2, S3.

^{2747a} peyk-i: بيك M.

^{2747b} selām: es-selām M.

^{2749b} misk: müşg S1, Ü1.

^{2752b} dühn-i /zihni S2, S4.

- Murğ-ı ma'nā nice olmasun rāmuñ
Līka-ı kızz-şiken şiken-dāmuñ
- 2755 Levhaşallāh ki gāhī cāhil-ḥar
Saña dirse siyāh kāse eger
- Ḥātem-i ṭab'ūñ olmasun mağmūm
Ḥālī cehl-i mürekkebūñ ma'lūm
- S3 68^a** Sensin ehl-i dilile hem-esrār
Ağzı açıkluğ eyleme zinhār
- S4 94^a** Kıl kadar bir ḥaṭā iderseñ eger
Ṭurmaz anı kalem diline ṭolar
- M 62^b** Eyleyüb nice nice ḥalṭ-ı kelām
Birine biñ kıatar ider bed-nām
- S1 94^b** 2760 Seni de bil ki ideler taḥrīk
Çıka meydāna tıġ-ı sırr-ı bārīk
- Düşe şaff-ı ḥurūfa nice ḥurüb
Kimi mecrūḥ ola kimi maḍrüb
- Baş gide yaқа çāk ola nāgāh
Ḥarf-gīrūñ yüzi de ola siyāh
- Ü1 94^b** Gördiler şāhibān-ı sır birrūñ
Āh-ı sırr-ı zücācedür sırruñ
- Söylemezsüñ eger çi kimseye rāz
Fāş ider anı ḥāme-i ġammāz
- K 84^a** 2765 Ey midāduñ seḥāb-ı ma'nā-rīz
Baḥr-ı pür-cūş-ı dürr-i maẓmūn-ḥīz

^{2755a} ki: - K.

^{2756a} Ḥātem-i: Ḥātem-i S4, M.

^{2757b} zinhār: zīnhār S1, S2.

^{2758b} ṭolar: dolar S2, S3.

^{2760a} de: - S2.

^{2762a} yaқа: ۛا M.

^{2764a} Söylemezsüñ: Söylemezsın S4, M.

Sensin ol çeşme-sār-ı feyż-āver
 Hışk-sāl-ı hünerde ābişhor

Hışşe-yāb eyleyüb nevālūnden
 Kilke vir reşha-ı zülālūnden

V 94^b Ki olsun ol nev-nihāl-i bāğ-ı hüner
 Nev-be-nev anda berg ü bār-āver

S2 83^b Sen midāduñla kıl aña imdād
 Eyleyem ben de andan istimdād

2770 Dest-yārī ide baña zīrā
 Oldı lāyih bu maṭlaḥ-ı ğarrā

قصیده

سر مخار ای دوات لب بگشا
 چین بابر و چنین خطاست خطا

S4 94^b دیده واکن که این گران خوابی
 تیرگی درون فراست ترا

باز کن دیده را که باز نه ای
 چشم بردوختی چو باز چرا

S1 95^a پیش من این چنین دهان بندی
 باز گویم که هست نا بر جا

2775 کرد کیوان به چرخ فتح الباب
 تیر و مه را قران فتاد بسا

تا به کی مر ترا تن آسایی
 کلک و کاغذ زهم چراست جدا

2766^b hünerde: suḥanda S2, S3.

2767^b Kilke: گلکه S2.

2768^b berg ü bār-āver: berg [ü] bār-āver S2.

2769^b andan: anda S2, S3.

2771^a S1. یکتا: بگشا / M. بیار: مخار

2771^{ab} {قصیده^{dk} S2, S3, M; - Ü1}

2772^b M. فراست: فراست; دردن: درون

2773^b S1. بردوختی و: بردوختی

2775^b M. قرین: قران; تیر [و] مه: تیر و مه

2776^b Ü1, K. جدا: جدا

S3 68^b Ü1 95^a

پرده یکسو فکن ز آب حیات
بند بر کن ز بحر گوهر ز

پی به پی تابسر خورد غوطه
کلک بحر آشنای آتش پا

دُر نا سفته آورد به کنار
گوهر شایگان کند بالا

2780

این سبک دست و حقه باز قلم
می نماید به دنبه بازیها

N1 91^b M 63^a
K 84^b

دردهش مومیا که تا بکند
بر شکاف سرش به پیله طلا

V 95^a

گر نمالی ببینی تریاکش
باشد از خشکی مار دندان خا

تویی آن تیره چاه جادوخیز
سر زد از تو هزار سحرآرا

جادوانت چه طرفه جادویند
یک فسون و فریب صد دانا

S2 84^a

2785

تویی اورنگ خسرو واسط
کش قلمرو ز روم و چین و خطا

کاسه لیس و بند فغفوران
می ستاند خراج جابلسا

S4 95^a

ای شفاساز بو علی قانون
هر چه داری به من بیار و بیا

شکایت از پیری

2778a M. تاسر: تابسر

2780a S1. دست [و] حقه : دست و حقه

2782a S3. نمایی : نمالی / S1 نه : به

2782b V. دندان جا : دندان خا

2783b S2. سر د : سر زد

2784a M. جاده نید : جادویند

2785a S2. خسرو : خسرو

2785b S3. - : ز

2786a S4. نید : بند

2786b S1. مینماید : میستاند

2787ab { N1, S2, S3, Ü1, K, M, V; - S1}; S4'te başlık olarak metne dahil edilmiş.

2787b S1. - : چه

		زان مرکب که کحل نور فزاست آب خضرش ز کمترین اجزا
S1 95^b		گر فتادی به پنچه خورشید ذره زان سرمه ضیا افزا
	2790	می ندیدی ابد سبل ز کسوف چشم عقرب همی شدی بینا سوختم سوختم بمن رحمی ده به من ده به من بحق خدا
Ü1 95^b		تا که پیرانه سر بدیده تر درکشم زان سیاه کحل جلا زانکه چشم به خنجر پیری ابر شریان بریده شد گویا نی غلط کرده ام که دیده من خون بریزد چو ساغر صهبا
	2795	همچو آن شیشه کو خورد دیوار خیزدش سوبسو تراوشها روزی پرسیدم از کهن پیری بردم از چشم سست خود شکوی
V 95^b		گفتمش فر دیده ام خون شد خواند سالت به الا باطح را
S3 69^a K 85^a		زانکه پیری چه فتنه ها انگیخت ملک تن را فکند صد غوغا رخت مردم به شهر دریا بار جیش سیلش ببرد با یغما

2788^b M. رنکترین : ز کمترین

2790^a M. اید سبل : ابد سبل

2791^a V. نمی : بمن

2792^a V. فر : تر

2792^b K. میکشم : درکشم

2794^b K. صاغر : ساغر

2796^b S1. چشم خود همان : چشم سست خود

2797^a Ü1, K. چون : خون

- 2800 خون روان شد میان صف مژه
گشت طوفان دم بسی پیدا
چون نگریم که گاه برنایی
بود کار دلم شکار هما
- S2 84^b S4 95^b می نماید به چشم من اکنون
شکل دام و مگس به روی هوا
پیش از نیم نمودی در شب تار
در بزرگی چو عین ثور سها
- S1 96^a M 63^b گر به خط غبار در مهتاب
کرد می وصف گلر خان املا
- 2805 می نگشتی مژه ازو آگاه
هیچ خامه نمی شدش خوانا
می نیاید هنوز بی عینک
نیم روزم بدیده نور نکا
- Ü1 96^a رنگ ریشم فکنده عکس درو
شیشه ای دیده شد سفید نما
شاخ شاخست سینه چون شانه
از سفیدی موی عاج آسا
کی کند خون دیده اش رنگین
شست صبغ شباب دست قضا
- 2810 شد تنیده قماش عمر تمام
جای رو کار او زدش تمغا
هر دم از من هزار رنگ آرد
این سبز پا سفیدی بی جا

2800^a S4. چون : خون

2801^a M. بزنایی : برنایی ; تکریم : نکریم

2802^b S4. دام [و] مکس : دام و مکس

2804^a S4, M. جهتاب : مهتاب

2804^b S3. کرده : کرد

2805^b S3. بخ : S2; مخ : هیچ / M / خانا : خوانا

2806^b S2, S3. ندیده : بدیده

2807^a S3. ندیده : فکنده / S3 نیم : رنگ

2809^b K. ثبات : شباب

2810^b M. روز کار : رو کار

2811^b M. ابن : این

V 96 ^a	گرچه کردم هزار جر ثقیل می کشیدم هزار بار بلا	
	کرد قد مرا گرانی گوش تا به حد رکوع بس که دوتا	
	کردم از گریه سبحة مرجان مژه را همچو زاهدان ریا	
K 85 ^b	2815	شکوه از پیری کی توانم کرد شکوه از وی ننگدم بادا
		زانکه پیچد زبان بد ندانم گشت زیر و زیر چو دندانها
S4 96 ^a		ناطقه می خورد صد اسکندر شد دهانم چو ملک دارا
		هر طرف رخنه ها افتاده درو زیر و بالا شده چو کهنه سرا
N1 92 ^a S1 96 ^b S2 85 ^a S3 69 ^b	2820	صد شکست اوفتاد در شانه موی تعبیر بگسلد صد جا
		هم زبان جنبدم به زور نفس نبض نیم اوفتاده است گویا
		زانکه سستی تن به حدی شد گرو زد باد لرزدم اعضا
Ü1 96 ^b		چون کشم آه ترسمش که مرا بررباید زجا چو کاه ربا
		کر بیچم چو معنی باریک بر سر خامه می نلغزد پا

2813a ↔ 2814^a M.2814^b مژه: M.2816^b چو: S2, S3.2818^a M. رختها: رخنها2819^a Ü1. اوفتاد: اوفتاد2821^b M. ز باد: زد باد2823^a S1. ز: چو2823^b M. مین نلغزد: مینلغزد

- می نبیند کسی کدر از من
گر نشینم به خاطرش فرضا
- 2825 هیچ مردم نمی کند شکوه
گردرفتم بیدیه اش چو قذا
- گر گریزم ز جور نادانان
چشم مورم شود چو غار حرا
- M 64^a V 96^b** گر پناه آورم به جوهر فرد
زیر دامانش سازدم اخفا
- می شود وصف تن نزاری من
چون خیال دقیق شعرآرا
- طرفه ترآنکه با چنین حالت
سینه ام کان و خاطرمد دریا
- 2830 خواجه ام خواجه متاع هنر
شیرم و شیر غاب استغنا
- طبع من چون فرا فرازد دست
می رسد تا به سدره و طوبی
- S4 96^b K 86^a** نظم من زیور بنات النعش
سازدش زیب گوش خود عذرا
- گر به شعر ترم نمانستی
می نبستی نطق خود جوزا
- S1 97^a** شد شکاف میان اشعارم
جدول راستی ز آب بقا
- 2835 گر برآویزمش به چنگل ماه
بر سر طاق چارم مینا

2824a S1. کدر کسی : کسی کدر

2825a S2. هر دم : مردم

2825b S1. جریله اش : بیدیه اش

2816a S4. نادابان : نادانان

2826b S2, S3. مرا : حرا

2828b S3. چو : چون

2830a S1, S3, K. متاع و هنر : متاع هنر

2832a M. نبات : بنات

2833b M. مینستی : مینبستی

S2 85 ^b		عیسایش می کند به خود همدم با شدش آفتاب چون حربا
Ü1 97 ^a		آن قماش چنین که من دارم در کساد او فتاد در برسا کی شناسد قطیفه باف چند قدر زردوز و قیمت دیبا می نفرقد کسان بی دانش حلّه عیسی و جل خر را
S3 70 ^a	2840	بس کن ای خواجه و عنان برکش ایلق خامه را مکن ارخا بعد ازین لب ببند همچو دوات کز لب و سنگ کس نشد رسوا
V 97 ^a		تا که باشد دوات و خامه بهم از دل غمگسار ژنگ زدا تا که کاغذ بود چو چهره ماه پر کلف از خطوط غالیه سا باد یا رب به حق نون و قلم نقد اهل هنر همیشه روا
	2845	در چمن زار نامه چون بلبل خامه باد از صریر نغمه سرا نیکخواهان عزیز مصر وجود بد گمانان اسیر چاه فنا
S4 97 ^a		حاسدان کور و جاهلان مقهور اهل دل محترم به هر دو سرا

2839b V. جر: خر.

2840a S1. خواجه [و] عنان : خواجه و عنان

2841b S4. لب : لب و

2844a [71] *Nun ve kalem*. bk. Ekler:

2845a D, M. چو : چون

Hiṭāb be-kāğız

- S1 97^b, K 86^b** Merḥabā ey devāt-ı müşg-āğın
Āferin āferin ü şad taḥsın
- M 64^b** Saña baḥr-ı siyāh-veş her bār
Ṭurmaz işler bu kilik-i sevdā-kār
- 2850 Celb idüb tuḥfe-hā-yı nā-maḥşūr
Olur ānuñla Aḳdeñiz ma‘mūr
- Ü1 97^b** Der-miyān olmasa eger ḥāme
Böyle ābād olur mıdı nāme
- S2 86^a** Cāme-i ‘anberi ider ilbās
Ḥāmedür rü-sefidī-i kırtās
- Olmasa ḥāme nāmeye hem-ber
Naḥl-ı ḥāme olur mı bār āver
- Ḥāmedür kişt-kār-ı tuḥm-ı hüner
Nāmedür kişt-zār-ı ber-perver
- 2855 Merd-i ser-bāza olmasa meydān
Nice mümkin ki eylesün cevlan
- V 97^b** Olmayadı eger yed-i beyzā
Nice şu‘bān olurdu çüb-ı ‘aşā
- Sensin ey kāğıd-ı suḥan-pīrā
Maḫhar-ı sırr-ı leyle-i İsrā
- Hacle-i nev-‘arūs-ı ma‘nāsın
Maḫzen-i beste-i mezāyāsın
- Sensiz ey rıkk-ı müşteri-āşār
Ḥāme itmez metā‘ı der-bāzār

2848ab { ^{dk} Hiṭāb be-Kāğız S2, S3, Ü1, M; - Ü1 }

2848a müşg-āğın: müşg-āyın S1.

2852a Cāme-i: Ḥāme-i Ü1.

2854a kişt-kār-ı: kişt-gān-ı S1.

2858ab ↔ 2859^{ab} S1.

2858b Maḫzen-i: Maḫzen-i K.

- S3 70^b** 2860 Rūz u şeb oldı çün saña hem-dem
Baht-ı bû nāfi^c oldı baht-ı qalem
- N1 92^b, S4 97^b** Gerçi olmışdı lāl u bī-çāre
Sende meşq itdi hūsn-i güftāre
- S1 98^a** Sende itdi kelāmını tefhīm
Saña dinse ‘aceb mi Ṭūr-ı Kelīm
- Sen ki olduñ bu devlete bādī
Şöhretüñ oldı devlet-ābādī
- K 87^a** Āb u tābuñla māh-peykersin
Bil ki āyīne-i Sikendersin
- 2865 Sende zāhirdür ey safīha-ı sīm
Bāğ-ı mīnū vü birke-i tesnīm
- Ü1 98^a** Bir yere geldiñüz dü-rū dü-zebān
Naqş-ı nādīde gösterür devrān
- Gösterür yā füsün-ı gūn-ā-gūn
Eyler ānuñla ‘ālemi meftūn
- ‘Arz ider yā hünerverāna hūner
Yā ki bu maṭla^cı ider ezber

قصیده

- S2 86^b** حبذا كاغذی چو چهره یار
بر دمیده برو خط ژنگار
- V 98^a** 2870 دلفریبی تو فزون گردد
خالها چون فزایی بر رخسار

2860a Rūz u şeb: Rūz [u] şeb M.

2861a Gerçi: Her çi S4.

2863b olduñ: oldıñ V.

2865a safīha-ı: şaḫīfe-i K.

2866a dü-rū: درو M / dü-zebān: vü zebān S3 / dü-rū dü-zebān: dü-rū vü dü-zebān S4.

2867a Gösterür: Görsetür S1.

قصیده پچه : قصیده S4; - S2, S3, Ü1, V.

2869ab { dk قصیده M }

M 65 ^a	شد عطار د خجل ز حسن خطت آفتابت گرم ز تاب عذار	
	داغ بر دل ز روشنی تو ماه شرمناکست پیش تو گلزار	
	لوح سیمینی از پی تعویذ زد قلمکار خامه بر تو نگار	
	گلشنی پر ز سبزه نو خیز آبیارت دوات و خامه هزار	
S4 98 ^a	2875	راست خوانی و حافظ القرآن لوح محفوظ را تویی همکار
S1 98 ^b		تویی استاد هر هنر که همه از تو خوانده هنرور هشیار
		تویی گویا سماط گسترده پر نواله چنانکه خوان سالار
		بر تو پاشیده مسک ریزه به مشت زان شدی همچو طبله عطار
K 87 ^b		چون دمید از تو بوی ریحانی خون دل خورد نافه تاتار
Ü1 98 ^b	2880	گل ز رشک طراوت چمن مشت خون شد در اندرون بهار
S3 71 ^a		دیده چون سبزه های نورس تو بانگ زد خامه یا اولی الابصار
		بر گشایید چشم عبرت بین هان هان انظروا الی الآثار

2871b M. آفتابت : آفتابت

2873a Ü1. سیمینی; M لو حسیمینی : لوح سیمینی

2874a M. حیز : خیز

2874b S3. دوات [و] خامه : دوات و خامه

2876a S4. اوستاد : استاد

2876b S1, S3. خواند : خوانده

2878a S4, M, K, V. مشک : مسک

2878b M. شده : شدی

2880a S2. طروت : طراوت

این چه باغیست دلنشین پر بر
سبزه زاریست گرچه بی دیوار

ره نیابد به سوی او نادان
بی هنر را درو نباشد بار

V 98^b 2885 دست بیگانه زو بود کوتاه
ناقص ازوی نمی شود بر خوار

S2 87^a ای هوسکار سبزه زار سخن
بر بزن آستین و پا بفشار

کم رسد هر کمند اندیشه
بر فراز چنین بلند حصار

هست مشکل بسی سخن باقی
با خصوص آن سخن که معنی دار

هر سخن که اوفتاد بی سر و بن
بهتر از وی بود نهیق حمار

S4 98^b 2890 جان کند شاعر سخن پیمای
تا بر آرد دو حرف با هنجار

S1 99^a خرده بینی که زد درین ره کام
بایدش دیده ستاره شمار

تا که آینه نبودش زانو
نکته نمایدش به دل دیدار

ره نیابد به معنی باریک
تا نیچد بخود چو مو صد بار

M 65^b می نیارد به مصرع موزون
قامتش تا نمی کند پرگار

Û1 99^a 2895 نکته سنجان خورند خون جگر
بس ز داد و ستاد این بازار

2886b M. نقشار : بفشار / S1 - : و

2887a V. بهر ; S2, S3 بر : هر

2887b S2 خصار : حصار

2888b K. - : که

2889a S2 کوبتاد : که اوفتاد

2891b S4 پایدش : بایدش

2895a S4 خورد : خورند

K 88 ^a		آن سخنور که شد دلش پر ریش خون تراود چو کلکش از گفتار
		هر که زین باده یکدو ساغر خورد داند او نعره های سینه فکار
		هر سخن آشنا ازین دریا رخت خود را نمی برد به کنار
		خواجه ام گرچه من درین کالا گشتم از پر کسادیش بیزار
V 99 ^a	2900	آه ازین خاطر سخن معتاد سوختم ز آتش طبیعت زار
		دل نشینست این متاع بسی مفلسست این زمانه غدار
S3 71 ^b		بعدازین تابه کی شکیبایی گشت فرسوده این دل بیمار
S2 87 ^b		بگسلد شیر شرزّه طبعم از سرخشم آهنین مهار
N1 93 ^a		صد غریو افکند درین گنبد تا کشد زین سیاه کاسه دمار
S4 99 ^a	2905	نیستم مرد این گسل بزخم آتش دل به خرمن اشعار
S1 99 ^b		یا فرستم ورا به ملک دگر می سپارم به مرد دانشکار

رئیس الکتاب رامی را فرستاده شد

یعنی با آن رئیس اهل هنر

2896b M. تراود; S3 تراورد; S2 تراود: تراود

2897b S4. دند: داند

2899a S2. - : خواجه ام

2901a Ü1. ای: این

2901b M. مفلسست; Ü1, S3, S2 مفلسبست: مفلسست

2904b M. کاینه دار: کاسه دمار

2906ab Ü1. بزخم مهر بر دهان دویت / S2, S3, V -

بشکنم خامه بحر آثار

S2, S3, S4, K. - : رئیس الکتاب رامی را فرستاده شد

معدن حلم و کان عز و وقار

سینه تابناک وی دریا
گوهر فضل را دلش معیار

گردن و گوش و دوش معنی را
داده زیور به کلک گوهر بار

2910 نقطه ای گر چهد ز خامه او
بشکند رونق در شهوار

گر خرابی رسد به خانه عیش
نوک کلک ویش بود معمار

در هنرپروری نموده علم
همچو آن آتش فراز منار

K 88^b خدمتش رامیان بیستندی
تیر و مه گر شدندی طالع یار

هر سخنور که مدح او نکند
پشت در قبله شد نماز گذار

V 99^b 2915 هر سخن کز ستایشش خالیست
لفظ بی معنی و عبث انگار

انجم و چرخ تا که گردانند
بر مراد دلش کنند مدار

M 66^a باد از نخل عمر پیوسته
تا به روز شمار بر خوردار

پرتو لطف او بود شامل
همچو اشراق خور به روی نهار

این دعاها به استجباها
دست و گردن شوند بی انکار

^{2907b} S2, S3. علم : حلم

^{2909a} S3. گردن و دوش و هوش; S2. گردن [و] دوش و گوش : گردن و گوش و دوش

^{2910ab} { ^{dk} Re 'isü'l-küttāb Rāmī rā firistāde şud M }

^{2912b} S3. همچون : همچو

^{2913b} M. وار : یار

^{2914b} M. پشت : پشت

^{2915a} M. کر : کز

^{2916a} S4. انجم [و] چرخ : انجم و چرخ

S1 100^a S4 99^b 2920 زانکه خیزد یقین ز صدق درون
در نباشد به دور یار ابار

S288^a ده خدایش سعادت دارین
بالتبی و آله الاخیار *

2920^b ابار : S2, S3.

2921^{ab}

ده خدایش سعادت دارین
بالتبی و آله الاخیار
S3. و اصحاب الابرار

2921^a ریاست : S1, S4, V.

* S4'te bu beyti müteakib 2907-2909. Beyitler tekrar edilmiş. Bu beyitlerden yalnız 2907 bazı değişikliklerle yer almıştır: یعنی با عارف سخن آگاه

S4. منبع علم و حلم و کان وقار

EKLER

1. 1. حسبى الله وحده و كفى “*Yalnız Allah bana yeter, yetti de*”, Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, İstanbul, 1992, s. 63.
2. 2. لا اله الا الله “*Allah’tan başka tapacak yoktur.*”, Yılmaz, age., s. 102.
3. 3. وَالْأَرْضُ وَإِذَا قُضِيَ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ بَدِيعُ السَّمَوَاتِ : “*O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece “ol” der, o da hemen olur.*”, Bakara, 2/117. Ayrıca bk. Yılmaz, age., s. 98.
4. 4. الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّا أَمْنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ “(Bunlar), “*Rabbimiz, biz iman ettik. Bizim günahlarımızı bağışla. Bizi ateş azabından koru*” diyenler, Sabredenler, doğru olanlar, huzurunda gönülden boyun büküp divan duranlar, Allah yolunda harcayanlar ve seherlerde (Allah’tan) bağışlanma dileyenlerdir.” (Kur’ân-ı Kerim, Âl-i İmrân, 3/16 (meal:16-17).
5. 5. ليس فى الدار غيره ديار “*Evde (kainatta) ev sahibinden (Allah’tan) başkası yoktur.*”, Yılmaz, age., s. 114.
6. 6. وَالْأَرْضَ كَانَتْ رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيًّا أَفَلَا يُؤْمِنُونَ السَّمَوَاتِ “*İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?*”, Enbiya, 21/30
7. 7. قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ “*De ki: Felakın-yaratılıp vücuda getirilmiş olan şeylerin-Rabbine sığınırım*”, Felak, 113/1 (Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meâli Âlisi*, Akçağ, tarihsiz, s. 606.
8. 8. كل من عليها فان : (Yer) üzerinde bulunan her şey yok olacaktır., Yılmaz, age., s. 96.
9. 9. وكل أمر مرهون بوقته : Her şeyin belirli bir bakti vardır. krş. وكل أمر مرهون بوقته. (Fî-Zilâli’l-Kur’ân, Bab: 30, cüz: 6, s. 170)
10. 10. يُوَلِّجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُوَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ “*Allah geceyi gündüzün içine sokar, gündüzü de gecenin içine sokar. Güneşi ve Ay’ı da koyduğu kanunlara boyun eğdirmiştir. Her biri belirli bir vakte kadar akıp gitmektedir. İşte bu Allah’tır,*

Rabbinizdir. Mülk yalnızca O'nundur. Allah'ı bırakıp da ibadet ettikleriniz, bir çekirdek zarına bile hükmedemezler.”, Fatır, 35/13.

11. ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ أَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ “Allah size kendinizden şöyle bir örnek getirdi: Kölelerinizden, verdiğimiz rızıklarda sizinle eşit haklara sahip olan ve birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekindiğiniz ortaklarınız var mı? Düşünen bir topluluk için **āyetleri böyle ayrı ayrı açıklıyoruz.** Rüm, 30/28.

12. يُبَيِّنُ اللَّهُ لُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ “Allah, iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sabit bir sözle sağlaştırdır, zalimleri ise saptırır. **Ve Allah dilediğini yapar.**”, İbrâhim, 14/27.

13. إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَتَ فَإِنَّمَا يَنْكُتْ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَمَنْ يَسِيْرُهُ أَجْرًا عَظِيمًا “Sana bîat edenler ancak Allah'a bîat etmiş olurlar. **Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir.** Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir.” Feth, 48/10.

14. وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ “Allah Adem'e bütün **varlıkların isimlerini öğretti.** Sonra onları meleklerle göstererek, “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin” dedi.”, Bakara, 2/31.

15. كنت كنزاً مخفياً “Ben gizli bir hazine idim”, Yılmaz, age., s. 98.

16. خمرت طينته آدم بيدي اربعين صباحاً “**Ādem'in çamurunu kudret eliyle kırk sabah yoğurdu**” Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara 2009, s. 424.

17. وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نَعْلَمُونَ “Hani, Rabbin meleklerle, **“Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım”** demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.” demişler, Allah da, “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” demişti.” Bakara, 2/30.

18. اسْجُدُوا “Secde ediniz”, Yılmaz, age., s. 161. Kur'an-ı Kerim'de şu surelerde zikredilir: Bakara, 2/34; Araf, 7/11; İsrâ, 17/61; Kehf, 18/50; Taha, 20/116; Hac, 22/77; Furkân, 25/60; Fussilet, 41/37; Necm, 53/62.

19. *Allah, “Sana emrettiğim zaman seni saygı ile eğilmekten ne alıkoydu?” dedi. (O da) “Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten yarattın. Onu ise çamurdan yarattın” dedi.*, A’rāf, 7/12.

20. *Allah, “Şimdi in aşağı oradan. Çünkü senin orada büyüklük taslamak haddine değil! Hemen çık! Çünkü sen aşağılıklardansın” dedi.*” A’rāf, 7/13.

21. *وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا* *“Andolsun, biz insanoglunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın bir çoğundan üstün kıldık.”*, İsrā, 17/70.

22. *اسمع من قراد : Maymundan dinle.* (El-Hayvān, Bab: fī İhsāsi Ecnās-ı Hayvān, cüz.2 , s. 106.)

23. *وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرَاكَ فَإِنْ أَنْظُرْ مَكَانَهُ فَسَوْفَ نَرَاكَ فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ* *“Mūsa, belirlediğimiz yere (Tūr’a) gelip Rabbi de ona konuşunca, “Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım” dedi. Allah da, “Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.” dedi. Rabbi dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mūsā da baygın düştü. Ayılınca, “Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah’ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim” dedi.”* A’rāf, 7/143.

24. *انظروا : bakın,* bk. Āl-i İmran, 3/17; Yūnus, 10/101; Nahl, 16/36; Ankebut, 29/20.

25. *“Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak ve ancak karınlarını doldurmasıya ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir.”* Nisā, 4/10.

26. *لا تقربوا ...yaklaşmayın.* bk. Nisā, 4/43; En’ām, 6/151, 152; İsrā, 17/32, 34.

27. *جبت البرده جنت البرد : Kumaştan yapılmış cübbe soğuşu keser.* (Muallim Nāci, *Arap Edebiyatında Deyimler ve Atasözleri, Sānihātü’l-Arab*, haz. Ömer Hakan Özalp, İstanbul 2002, s. 320.)

28. لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومَهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ النَّفْسَى مِنْكُمْ كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ *“Elbette onların ne etleri, ne de kanları Allah’a ulaşır. Ancak ona ulaşacak olan, sizin takvanızdır. Size doğru yolu gösterdiğinden dolayı Allah’ı büyükleyesiniz diye onları böyle sizin emrinize sundu. Görvlerini güzel yapan Muhsinleri müjdele”*, Hac, 22/37

29. الكاسب حبيب الله : *Çalışan Allah’ın dostudur.* (Bedüzzaman Fürüzanfer, *Ehādīs ve Kısās-ı Mesnevī, Tercüme-i Kāmil ve Tanzīm-i Müceddid: Hüseyin Davudī*, Tahran 1381, s. 44.)

30. وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ *“Nuh, Rabbine seslendi ve şöyle dedi: Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum ailemdendir, senin vaadin elbette haktır. Sen, hakimler içinde en iyi hükmedenisin”*, Hūd, 11/45. Ayrıca bk. Tīn, 95/8.

31. ثُمَّ رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمْ الْحَقَّ وَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاكِمِينَ *“Sonra onlar gerçek koruyucuları olan Allah’a döbdürülürler. Bilin ki hüküm onundur. O, hesap görenlerin en hızlısıdır.”*, En’ām, 6/62.

32. ما شكرناك حق شكرناك يا مشكور : *Ey her dilde Meşkur (olan) sana hakkıyla şükredemedik.* <http://www.hikmet.net/content/view/56523/33/> (ET.18.10.2010)

33. الذى لم يلد ولم يولد *“O doğurmadı ve doğrulmadı”*, İhlas, 112/3.

34. وحده لا شريك له *“O Allah birdir, onun ortağı yoktur.”*, Yılmaz, age., s. 161.

35. ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ *“Sonra onun neslini, öz sudan, değersiz bir sudan yaptı.”*, Secde, 32/8. Ayrıca bk. Mürselāt, 77/20.

36. لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ *“Yemin olsun ki, Biz insanı süzülmüş çamurdan yarattık.”*, Müminün, 23/12.

37. لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ *“(Biz) insanı en güzel biçimde yarattık”*, Tīn, 95/4.

38. اتَّقُوا اللَّهَ *“Allahtan korkun”*, Kur’ān-ı Kerīm’de 24 yerde geçer. Mesela bk. Bakara 2/189, 194, 196, 203, 223, 231, 233; Āl-i İmrān, 3/130, 200....

39. قَالُوا أَنْتُمْ لَكُمْ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ *“Sana (toplumun) en değersizleri uymuşken, biz hiç sana inanır mıyız? dediler”*, Şu‘arā, 26/111.

40. وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذُرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا “Nuh (devamla) şöyle dedi: *Ey Rabbim! Sen yeryüzünde hiçbir kâfir bırakma*”, Nüh, 71/26.

41. وَأَصْنَعُ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبُنِي فِي الْذِينِ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُخْرَفُونَ “Bizim gözetimimiz ve vahyimiz altında **gemiyi yap**, zalimler hakkında Benden bir şey isteme. Çünkü onlar boğulacaklardır.”; Hüd, 11/37. Aynı anlam doğrultusunda ayrıca bk. Müminün, 23/27.

42. يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَقَرُّ “Göz şimşek çaktığında, ay tutulduğunda, güneş ve ay toplandığında, işte o zaman insan **kaçılacak yer neresidir** der.”; Kıyamet, 75/7-10.

43. قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ “Ey Nuh! O, **senin ailenden değildir**. Çünkü o, doğru olmayan bir iş yapmıştır. Bundan dolayı bilmediğin bir şeyi Benden isteme! Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim dedi.”; Hüd, 11/46.

44. وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَتَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْرَلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ “Gemi, içindekilerle birlikte dağlar gibi dalgalar içinde akıp gidiyordu. Nuh, ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna şöyle seslendi: **Ey oğlum! Gel, bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma**.” Hüd, 11/42.

45. قَالَ سَأُوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ “O, ben, beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım dedi. (Babası), bugün **Allah’ın emrinden Onun merhamet ettiği dışında, kurtulacak kimse yoktur dedi. Derken aralarına dalge giriverdi, o da boğulanlardan oldu**.”; Hüd, 11/43.

46. لَيْسَ فِي الدَّارِ غَيْرِهِ دِيَارٌ “Evde (kâinatta) ev sahibinden (Allah’tan) başkası yoktur.”; Yılmaz, age., s. 114.

47. إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذَلِكَمُ اللَّهُ فَأَنَا نُؤْفِكُونَ “Şüphesiz Allah, daneleri, çekirdekleri patlatandır. O ölüden **diriyi çıkarır**, diriden de ölüyü çıkarandır. İşte Allah budur. Nasıl da çevriliyorsunuz.”; En‘âm, 6/95. Ayrıca bk. Yûnus, 10/31, Rûm, 30/19.

48. فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْإِفْلِينَ “Üzerine karanlık basıp gece olunca, İbrahim bir yıldız gördü, Bu benim Rabbim dedi. Yıldız batıverince Ben böyle **batanları sevmem**” dedi.”; En‘âm, 6/76.

64. *Küntü nebiyyen ve Ādemü beyne'l-mā'i ve't-tīn: Ādem su ile çamur arasında iken ben peygamberdim.* (Yılmaz, age., s. 99.)

65. *لی مع الله وقت لا یسعی فیہ ملک مقرب ولا نبی مرسل* “**Benim Allah ile** öyle anlarım olur ki ne bir mukarreb melek, ne de gönderilmiş bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir”, Yılmaz, age., s. 115.

66. *رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمَنْ دُرَيْتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرْنَا مَا سَكْنَا وَتُبَّ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ* “**Ey Rabbimiz!** bizi sana boyun eğenlerden **kıl**, neslimizden sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi göster, tevbemizi kabul et; zira tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin.”, Bakara, 2/128.

67. *وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ* “**Hatırla ki Meryem oğlu İsa:** **Ey İsrailoğulları!** Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek **Ahmed** adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim, demişti. Fakat o, kendilerine açık deliller getirince: **Bu apaçık bir büyüdür dediler.**”, Saff, 61/6.

68. *لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتَ الْإِفْلَاقَ* “**Sen olmasaydın** felekleri (*kāinātı*) yaratmazdım.” (Yılmaz, age., s. 113.)

69. *فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى* “(Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralığı kadar**, yahut daha az oldu.”, Necm, 53/9.

70. *عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ* “O, kalemle yazmayı öğretendir, **insana bilmediğini öğretendir.**”, Alāk, 96/5.

71. *ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ* “**Nūn.** (Ey Muhammed) Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına ki, sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin.”, Kalem, 68/1.

SONUÇ

Ahmedî, 17. yüzyılda yaşayan önemli şair ve yazarlardan biridir. Asıl adı Şemseddin Ahmed'dir. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan Ahmedî, Aydın Güzelhisar yakınlarındaki Sobuca isimli köyde dünyaya gelmiştir. Sobuca köyü sakinlerinden Hayreddin Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini babası Hayreddin Efendi'den alan Ahmedî genç yaşında Şirvan'a gitmiş, burada beş yıl boyunca Nimetullahzade'den ilim tahsil ederek icazet almıştır. Irak'ta geçirdiği yıllar nedeniyle sonraki yıllarda Acem Ahmed Efendi diye anılmıştır. Daha sonra Bursa'ya gelmiş, burada Sultan III. Mehmed'in musahiplerinden İshak Efendi'ye hocalık yapmış; bu nedenle İshak Hocası olarak tanınmıştır.

Bursa'da bulunduğu dönemde Hüsn-i hat sanatına ilgi duyan şair sülüs ve nesih çeşitlerini Nefeszade Seyyid İsmail Efendi'den meşk etmiştir. Talik, tevki ve siyakat gibi hüsn-i hat çeşitlerinde de mahir olduğundan Sadrazam Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa'ya tezkireci olmuştur. Ahmedî, Bursa'da Halvetî tarikatının şeyhlerinden Niyazî-i Mısrî ile tanışmış ve ona intisab etmiştir. Ömrünün büyük bölümünü Bursa'da müderrislik yaparak geçiren Ahmedî, 1120/1708 yılında vefat etmiştir.

Türkçe şiirlerinde Ahmedî, Farsça şiirlerinde Hâce mahlasını kullanan şair, manzum ve mensur olmak üzere telif, tercüme birçok eser kaleme almıştır. Şairin edebi kişiliğinin belirgin hususiyetlerinden biri muamma ve lugaza karşı ilgisidir. Ahmedî, Camî ve Emrî gibi şairlerin muammalarıyla ilgili açıklamalar yazdığı gibi onun *Sandukatu'l-ma'arif* adlı eseri, muamma ve lugazın teorisine dair bir eser görünümündedir.

Ahmedî'nin en önemli eserlerinden biri de çalışmamızın konusunu oluşturan *Vahdetnâme*'dir. Yurt içi ve yurt dışındaki kütüphanelerde 16 nüshası tespit edilen *Vahdetnâme* hafif bahrinin *feilâtün mefâilün feilün* vezniyle kaleme alınan bir mesnevidir. Eser, tevhid fikrini ifade etmek maksadıyla kaleme alınan manzum bir kısas-ı enbiya hüviyetindedir. Ahmedî, eserini türün genel tertip özelliklerine bağlı kalarak oluşturmuş, eserine alemin yaratılışını anlatarak başlamıştır. Ardından peygamber kıssalarına yer veren şair, sırasıyla Hz. Adem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Muhammed kıssalarını anlatmıştır. *Vahdetnâme*'de, Hz. Adem'in kıssası anlatılırken tabî olarak Habil ile Kabil; Hz. İbrahim kıssası anlatılırken Hz. İsmail kıssalarına da yer verilmiştir.

Ahmedî, peygamber kıssalarının ardından eserine, muhteva bakımından kalem, kağıt, devat vb. yazı ve yazı malzemelerini konu alan bir bölüm eklemiştir. Klasik Türk şiirindeki örneklerinden hareketle çalışmamızda *kalemiyye* olarak adlandırılan bu bölümde aynı muhtevada biri Türkçe, diğerleri Farsça olmak üzere üç kaside de bulunmaktadır.

Eserde, 17. yüzyılda özellikle Nabî ve takipçilerinde hikemî şiire bağlı olarak sıkça görülen günlük konuşma diline ait unsurlara, atasözü ve deyimlere; günlük hayattan alınma adet ve geleneklere yer verildiğini görmekteyiz. Bunun gibi, adet ve geleneğe dair unsurlar, batıl inanışlar gibi dönemin sosyal hayatına ışık tutabilecek unsurlar da eserde yer almıştır.

SÖZLÜK

-A-

Ābā (A.) : 1. Gezegenler. 2. Babalar.

Āb-gūn (F.): 1. Mavi. 2. Gökyüzü. 3. Parlak [Kılıç vb.]

Ābhāne (F.): Tuvalet, hela.

Ābisten (F.): Hamile, gebe.

Ābişhor (F.): 1. Su içilecek yer. 2. Su kabı. 3. Azık, günlük yiyecek.

‘Acūl (A.): Aceleci, içi dar.

‘Ādet-bīn: Gelenek görmüş, bir geleneği yerine getiren.

Āferīnende (F.): Yaratıcı, yaratan.

Āferīniş (F.): Yaratış, yaratma.

Āgāhī (F.): 1. Haberdarlık, uyanıklık. 2. Haber.

Āgāze (F.): Melodiye giriş, başlangıç.

Āgeşte (F.): Bulanmış bulaşmış.

Ağsān (A.): Dallar, budaklar.

Āhen (F.): 1. Demir. 2. Katı. 3. Zincir.

Ahī (A.): Kardeş.

Ahker (F.): Kor, ateş kuru.

Ahlām (A.): 1. Rüyalar. 2. Açık saçık rüyalar.

Ahter (F.): Yıldız.

Āhūr (F.): Ahır, dam.

Ahvel (A.): Şaşı.

Ahyānā (A.): Zaman zaman, ara sıra.

Ahzar (A.): Yeşil. Ahzar-pūş: Yeşiller giyinmiş.

‘Akd (A.): 1. Kurma, oluşturma. 2. Akit. 3. Bağlama, düğümlenme.

‘Aķūr (A.): Kuduz, kuduruk, azgın.

A‘lām (A.): 1. Kabile başkanları. 2. Bayraklar, sancaklar. 3. Sınır işaretleri.

‘Ale’l-ıtlāk (A.): Genel olarak, rastgele.

‘Alīl (A.): 1. Kör. 2. Hasta, illetli.

Āmed ü şūd (F.): Gidiş geliş.

‘Amīk (A.): Derin.

‘Amīm (A.): Yaygın, genel.

‘Amm (A.): Amca.

‘Anā (A.): Sıkıntı, güçlük.

‘Anter (A.): ‘Anter (Antares) Akrepyüreği olarak da bilinen yıldız.

‘Araşāt (A.): Mahşer yeri, haşır ve neşir meydanı.

Aşamm (A.): Sağır; laf dinlemez.

‘Aşf (A.): Zulüm, haksızlık; can çekişme; kuvvetli esinti.

Aşfiyā (A.): 1. Kalbi temiz kişiler. 2. İçten dostlar.

Āsiyā/Āsiyāb (F.): Değirmen, su değirmeni.

Aşnām (A.): Putlar.

Āstīn (F.): Yen, giysi kolu.
Āṣām (F.): 1. İçen. 2. İçecek.
Āṣūb (F.): Kargaşa.
Aʿver (A.): Bir gözü kör, tek gözlü.
ʿAvvād (A.): Ud çalan, udī.
Aʿyān (A.): 1. Gözler. 2. İleri gelenler.
ʿAyy (A.): Güçsüz, kuvvetsiz, bitkin.
ʿAyyār (A.): Düzenbaz, dolandırıcı.
Ayyūḳ (A.): Ayyūḳ-ı Yüsrā, ‘Uyūḳ, Āyine, Rakibū’s-süreyyā olarak bilinen yıldızın ismidir.
Āz (F.): Hırs, açgözlülük, tamah.
Aʿzel (A.): Ayrık. **Simāk-ı Aʿzel:** Başakçı. Gökyüzünün kuzey yarımküresinde bulunan sünbüle (başak) burcunun en parlak yıldızı.
ʿAzm-ı remīm (A.): Çürümüş kemik.

-B-

Bādbān (F.): Yelken.
Bād-ı vezān (F.): Esen yel.
Bādī (A.): 1. Sebep olan. 2. Sebep, mūcip. 3. İlk, başlangıç.
Baġī (A.): Azgınlık, serkeşlik.
Baʿīd (A.): Uzak.
Bām (F.): 1. Dam, çatı. 2. Kubbe.
Bāmdād (F.): Sabah, sabah vakti.
Bārān (F.): Yağmur.
Bār-āver (F.): 1. Meyve veren, meyveli.
 2. Yararlı.

Bārgāh (F.): 1. Saray divanı. 2. İzinle girilen yüksek makam. 3. Otağ.
Bār-gīr (F.): 1. Yük tutan, yük taşıyan.
 2. At, beygir.
Bāşıra (A.): 1. Görme kuvveti, görüş, görme. 2. Göz.
Baṭş (A.): Sert tutuş.
Baṭ (A.): Kaz şeklindeki sürahi, su kabı; kaz.
Bebr (F.): Kaplan.
Bedrūd (F.): Veda, esenlik; veda etmek.
Behbūd (F.): Sağlık.
Behem (F.): Toplu, birarada, hep beraber.
Benāt (A.): kızlar. **Benātu’n-na’ş:** yedi kardeşler olarak bilinen takımyıldızının adı.
Benān (A.): Parmaklar; parmak uçları.
Bedreḳa (F.): Kılavuz, rehber.
Behāyim (A.): Dört ayaklı hayvan.
Behbūd (F.): Sağlık.
Berārende (F.): Üste getiren, üzerine getiren.
Berf (F.): Kar.
Berḳ (A.): Şimşek.
Berre (F.): Kuzu.
Berter (F.): Daha yüksek, daha üstün.
Berūz (F.): Savaş.
Beşūş (A.): Güleryüzlü, güleç.
Bevāṭın (A.): Gizli, kapalı şeyler.

Bey^c (A.): Satma, satış, satılma, satın alma. bey^c ü şirā: alım satım.

Beyrem (A.): Rende, kazma.

Beytü'l-kaşid (A.): Kasidenin en güzel beyti.

Bīd (F.): Söğüt.

Bīdār (F.): Uyanık, uyumayan; uykusuz.

Bīgerān (F.): Sonsuz, sınırsız.

Bīḡ (F.): Kök.

Bihār (A.): Denizler.

Bī-hemtā (F.): Eşsiz, benzersiz.

Bī-hūde (F.): Boşuna, boş yere, beyhude.

Bī-kem ü kāst: Tamı tamına, eksiksiz.

Bī-kem ü keyf: Eksiksiz, tam.

Bī-muḡāba (F.A.): Çekinmeden.

Birke (A.): Gölcük, gölet.

Birr (A.): İyilik, bağış yapma.

Bīstüm (F.): Yirminci.

Bīşe (F.): Koruluk, orman.

Bīzārī (F.): Bezginlik, bıkkınlık.

Bur'd (A.): 1. Uzaklık. 2. Boyut.

Buḡayre (A.): Göl.

Bū nāfi (A.): Sirke.

Buṡūn (A.): 1. Karınlar. 2. Kuşaklar, nesiller.

Büḡşāde (F.): Açmak; açık.

Būlbūle (A.): 1. Şarap. 2. Kadeh.

Būn (F.): Son; kök, esas, temel;

Būnyād (F.): 1. Temel. 2. Asıl, esas. 3. Bina, yapı.

Būrehne (F.): Çıplak, soyunmuş; yalın.

Būrīd (F.): Kesmek.

Būrīde (F.): Kesik, kesilmiş.

Būriyā (F.): Hasır.

Būrnā (F.): Genç, yiğit. būrnāyī: gençlik.

Būrūz (A.): Belirme, ortaya çıkma.

Büzgāle (F.): Oğlak, keçi yavrusu.

Büzürg (F.): 1. Klasik Türk müziğinde bir makam. 2. Büyük.

-C-

Cābir (A.): Zorlayan, zor kullan, cebr eden.

Cābūlkā (F.): Uzak doğuda bin kapılı efsanevi bir şehir.

Cābūlsā (F.): Uzak batıda bin kapılı efsanevi bir şehir.

Cāme-ḡāb (F.): Yatak.

Cārī (A.): Akan, yürüten; cerayan eden.

Cārūb (F.): Süpürge.

Cāzim (A.): Karar veren, kesip atan, cezm eden.

Ceberūt (A.): 1. Aşırı büyüklük. 2. Allahın büyüklüğü. Alem-i Ceberūt: İlahi kudret.

Cebīn (A.): Alın.

Cedde (A.): Büyükanne.

Cedy (A.): Oğlak, oğlak burcu.

Celīs (A.): Arkadaş, dost.

Cemād (A.): Cansız olan şey.

Cemre-i vustā: Mina'da şeytanın taşlandığı Cemerat diye anılan üç yerden biri. Cemre-i Vustā (Orta Cemre), Mekke yakınlarında Küçük Cemreden sonra 150 m. mesafede yer alır. Bu cemreye halk arasında "Orta Şeytan" da denir.

Ceres (A.): 1. Çan. 2. Çıngırak.

Cerīde (A.): 1. Gazete. 2. Tutanak, zabıtname.

Cerm (A.): Bir çeşit Arap kayığı.

Cerr (A.): Medrese öğrencilerinin din kurallarını uygulatmak üzere köylere dağılması ve karşılığında mal ve para toplaması.

Cevf (A.): 1. Boşluk, oyuk. 2. Yürek, kalp.

Cevşen (A.): Zırh, örgülü zırh.

Cevzā (A.): İkizler burcu.

Cevv (A.): Hava, boşluk.

Cibillī (A.): Yaratılıştan gelen.

Cūd (A.): Karşılık beklemeden vermek.

Cūzehr (F.): Ejderin başı ve kuruğu; kuyruklu yıldız. Ay küresinin etki alanında bulunduğu için cūzehr-i māh olarak da bilinir.

Cüft (F.): Çift.

Cünbiş (F.): Kımıldama, hareket etme.

Cünd (A.): Asker, ordu.

Cünūd (A.): Askerler, ordular.

Cürre-bāz (F.): Erkek şahin veya akdoğan; atmaca.

Cüst ü cū (F.): Arama, araştırma; sorup soruşturma.

-Ç-

Çābük-pā (F.): Ayağına çabuk, tezcanlı.

Çābük ü çālāk (F.): Seri, çevik.

Çār-bāliş-nişīn (F.): 1. Hükümdar veya büyüklerin üzerine oturdukları dört katlı yastık, taht, yüksek mevki, makam. 2. Dört unsurdan meydana gelen dünya.

Çarḥa (F.): Kankal dikenli veya konkal dikenli denen bir çeşit bitki; Kadınların bürünecek ve iplik eğirecek öreklerine de denir.

Çāşnī-rīz (F.): Tat veren, tat akıtan.

Çekān (F.): Damlayan.

Çelīpā (F.): Haç.

Çengelistān (F.): Orman, ormanlık bölge.

Çerā (F.): 1. Otlama. 2. Otlak.

Çetr (F.): 1. Gölge. 2. Şemsiye. 3. Çadır.

-D-

Dā (A.): Hastalık.

Dād-ḥāhān (F.) : Adalet isteyen, davacı.

Dād u sited (F.): Alışveriş.

Dağal (F.): 1. Hile, oyun. 2. Geçmez para.

Dā'iren-mādār (A.): Çepeçevre.

Daḳāyık (A.): İncelikler.

Dakīk (A.) : 1. Un. 2. İnce, hassas. 3. Dikkatli.

Dāll (A.): Delalet eden, gösteren, işaret eden.

Dāniş-āmūz (F.): 1. Bilim öğretene. 2. öğrenci.

Dārū (F.): 1. İlaç. 2. Zehir. 3. Şarap.

Dās (F.): Orak.

Dāv (F.): 1. Oyun sırası. 2. Oyunda sürülen para.

Debīrān (F.): Katipler, danışmanlar.

Debistān (F.): Okul.

Debūr (A.): Batı rüzgarı.

Dehr (A.): 1. Dünya. 2. Devir, çağ.

Dejhīm (F.): Zindan ve kale muhafızı; gardiyan.

Delfīn (A.): Yūnus takımyıldızı.

Delv (A.): 1. Kova. 2. Kova burcu.

Demār: Yok etme.

Deng (F.): Sersem, şaşkın.

Derc etmek: İçine almak, toplamak biriktirmek; yazmak, kaydetmek.

Derhem (F.): 1. Muztarib. 2. İncinme. 3. Karışık, karmakarışık.

Derk (A.): Anlama, kavrama, idrak.

Der-kār (F.): 1. Ortada, bilinen, söz konusu. 2. İş üzerinde, çalışan.

Der-kemīn (F.): Pusuda.

Der-miyān etmek: Ortaya koymak, öne sürmek.

Der-niyām (F.): Kında, kına sokulmuş.

Derrāk (A.): Çabuk anlayan, anlayışlı.

Deryāçe (F.): Gölet.

Deryūze (F.): Dilencilik.

Destār (F.) : 1. Sarık. 2. Mendil. 3. Bahşiş.

Deste (F.): Kabza, kulp; deste.

Dest-peymān (F.) : damadın geline verdiği mücevher, değerli eşya.

Deşne (F.): Kama, hançer.

Devān (F.): Koşan, koşarak.

Devḥa (A.): Ulu ağaç.

Deyr (A.): Manastır.

Ḍıl (A.): Kenar, kaburga kemiği.

Dībāc (A.): Çiçek desenli kumaş.

Dihkān (F.): 1. Köy ağası. 2. Köylü, çiftçi. 3. İranlı.

Dilīr (F.): Yürekli, cesur, yiğit.

Dimāğ (A.): 1. Beyin. 2. Bilinç, şuur.

Diraḥş (F.): Parlama, parıltı.

Direfş (F.): Sancak, bayrak.
Direng (F.): Bekleme; gecikme, tutma; istirahat.
Direv (F.): Biçme, biçen.
Dīrīn-sāl (F.): Eski, yaşlı.
Dūd mān (F.): Kabile, soy sop; aile.
Dūk (F.): İplik eğirmede kullanılan alete denir.
Dūbb-i Ekber (A.): Büyük Ayı, kuzey gökkürede bulunan bir takımyıldız.
Dü-esb (F.) İki at.
Dühūr (A.): Devirler, çağlar; dünyalar.
Dühn (A.): Yağ.
Düm (F.): Kuyruk.
Dü-nīm (F.): İki parça.
Dūr-bāşān (F.): Yasakçılar.
Dūşīze (F.): Kız, kızıoğlan kız, bakire.
Dürūd-ger (F.): Doğramacı, keresteci.
Dürüg (F.): Yalan, gerçek olmayan söz.
Düşnām (F.): Kötü söz, küfür, sövgü.

-E-

Eb (A.): Baba, ata.
Ebkem (A.): Dilsiz; ağzı var dili yok.
Eblāk (A.): 1. Alabacak at. 2. Alaca bulaca, rengarenk.
Ebr-sān (F.): Bulut gibi.
Ebter (A.): 1. Züriyetsiz adam. 2. Kuyruğu kesik hayvan. 3. Faydasız şey.

Ecr-i cezīl: Çok sevap; bol ecir.
Eczā (A.): Parçalar, cüzler. 2. İlaç yapımında kullanılan maddeler. 3. Ciltlenmemiş evrak.
Edvār (A.): 1. Musiki ilmi. 2. Devirler.
Edyān (A.): Dinler.
Efgende (F.): Yıkılmış, yıkık; düşkün, biçare.
Efī (A.): Engerek yılanı.
Efsār (F.): Yular.
Efser (F.): Tac.
Efsūs (F.): Yazık, vah vah; yazıklar olsun, eyvahlar olsun.
Efvāh (A.): Ağızlar.
Eḥbār (A.): Yahudilerin büyük din adamı.
Ehem (A.): En önemli.
Ehemmī (A.): Mühim, en mühim.
Ehremen (F.): Şeytan, dev; Zerdüştlerin inandıkları kötülük ve karanlık tanrısı.
Ekāsire (A.): Kisralar, Pers hükümdarları.
Emmī (A.): Amca.
Enbār (F.): Ambar, yığın.
Enbān (F.): Heybe, dağarcık.
Enbāz (F.): Ortak. **bī-enbāz:** ortağı olmayan, eşsiz. Allah hakkında kullanılmıştır.
Enbūbe (A.): 1. Boğum. 2. İnce boru.

Endüh (F.): Üzüntü, keder, gam.

Engüşť (F.): Parmak.

Erike (A.): Taht.

Erre (F.): Testere, bıçkı.

Erzānī (F.) : 1. Liyakat. 2. Ucuzluk. 3. Bolluk.

Erzen (F.): Kuş yemi, darı.

Eşhed (A.): Şahid tutmak, göstermek. Vahdetnāme de küfrün karşılığı olarak kullanılmıştır.

Eşna^c (A.): En çirkin, en iğrenç.

Evrād (A.): 1. Her zaman okunan dualar, virdler. 2. Her vakit söylenen sözler.

Evreng (F.) : 1. Taht. 2. Şeref. 3. Süs.

Evşān (A.): Putlar, haçlar.

Evtād (A.): Kazıklar, direkler.

Evtār (A.): 1. Kirişler. 2. Teller.

Eytām (A.): Yetimler, öksüzler.

Ezgās-ı ahlām: Karmakarışık rüyalar.

Ezhār (A.): Çiçekler.

-F-

Fāka (A.): Yoksulluk, ihtiyaç.

Fāsīd (A.): 1. Bozuk. 2. Fesat çıkaran, bozan.

Faşş (A.): Yüzük taşı.

Faşır (A.): 1. Bazlama. 2.

Olgunlaşmamış, kemale ermemiş.

Fayşal (A.): Kesin hüküm, karar.

Felsefī : filozof, felsefe ile ilgili.

Fercām (F.) : Son. bī-fercām/nā-fercām: Sonsuz.

Fercār (F.): Pergel.

Ferec (A.): 1. Rahatlama. 2. Zafer.

Feres (A.): At.

Ferķad (A.): Büyükayı yıldız kümesinde bulunan iki parlak yıldızdan her biri. ferķad-sā: ferkad yıldızı gibi.

Fersā (F.): Tüketen, bitiren.

Ferzāne (F.): 1. Bilge, hākim. 2. Bilgili.

Ferzend (F.): Evlat, çocuk, oğul.

Fesān (F.): Bileği taşı.

Figār (F.): Yara.

Firiştegān (F.): Melekler.

Fiskil-ħar (?): Yarışta sona kalan eşek.

Fitrāk (A.): At terkisi. Der-fitrak: terkiye atmak.

Fülk (A.): 1. Gemi. 2. Sandal, kayık.

Fürüd (F.): 1. Aşağı, aşağıya, alt. 2. İniş; **Fürüd āmeden:** İnmek.

Fürüg (F.): nur, ziya, ışık.

Fürümāye (F.): soysuz, aşağılık; sütü bozuk.

Fürüzān (F.): Parlatan, ışık veren; yakan.

-G-

Ġabrā (A.): Yeryüzü.

Ġaje (F.): Allık, düzgün.

- Ġalā (A.):** Pahalılık.
- Ġāliye-sā (A.F.):** Güzel kokular saçan.
- Ġam-zidāyī (F.):** Gami, kederi def etmek.
- Ġarḳ-āb (A.-F.):** Suyu batmış, suda boğulmuş.
- Ġāv (F.):** Öküz, sığır.
- Ġavī (A.):** Sapkın,yoldan çıkmış.
- Ġavr (A.):** 1. Derinlik, dip. 2. Asıl.
- Ġayb-dān (A.F.):** Gaybı bilen.
- Geh-vāre (F.):** Beşik.
- Gelle (F.):** Sürü, koyun, keçi ve sığır sürüsü.
- Gelū (F.):** Boğaz.
- Gencūr (F.):** Hazinedar, hazine bekçisi.
- Gendnā (F.):** Pırasa.
- Gerd (F.):** 1. Toz. 2. Keder.
- Gerden-tāb (F.):** Emir dinlemeyen, asi.
- Gerdiş (F.):** Dönme, dönüş; dolaşma.
- Germ/ Germā (F.):** 1. Sıcak. 2. Canlı, hareketli.
- Gevden (F.):** salak, ahmak, bön.
- Gezān (F.):** Isıran, ısırıcı.
- Gezend (F.):** Zarar, ziyan.
- Gezlik:** 1. Eğri kılıcın ağzı. 2. Kesici aletlerin keskin tarafı. 3. Kalemtırış.
- Ġırbāl (A.):** Kalbur, elek.
- Ġışş (A.):** aldatmak, kandırmak, dolandırmak.
- Gile-mend (F.):** Yakınan, sızlanan, şikayet eden.
- Girdār (F.):** Meşguliyet, iş.
- Girev (F.):** Rehin, ipotek.
- Girībān (F.):** Yaka.
- Ġılmān (A.):** Cennet uşağı; köle, carirye. Ġılmān-zā: Ġılman doğuran.
- Ġırīv (F.):** Bağırma, haykırma, çığlık atma.
- Ġirūdār (F.):** 1. Savaş. 2. Kavga, dövüş, kargaşa.
- Ġısuvān-bāf (F.):** Saçları ören.
- Ġül (A.):** Şeytan, hortlak.
- Ġül-i sūrī:** Kırmızı gül.
- Ġumeydā (A.):** Samanyolu'nun kuzeyinde yer alan bir yıldızın adıdır. Gözü mahmur, çapaklı olan kadın demektir.
- Ġunc (A.):** Cilve, kırıtma. Ġunc u delāl: cilve yapma işvelenme.
- Ġunūde (F.):** Uyumuş, uyuklamış.
- Ġünyā (F.):** Gönye.
- Ġurāb (A.):** Karga takımyıldızı; karga.
- Ġurābu'l-beyn (A.):** Alakarga.
- Gurbe (F.):** Kedi.
- Ġurfe (A.):** 1. Köşk, 2. Cumba. 3. Çardak.
- Ġurre (A.):** Aklık, parlaklık; atın alnındaki parlaklık.
- Gusīhte (F.):** Parçalanmış, kesilmiş.

Güşiş (F.): Çaba, gayret; çabalama, gayret etme.

Güşmāl (F.): Kulak bükme, cezalandırma.

Güşt (F.): Et.

Güşvāre (F.): Küpe.

Gūy (F.): 1. çevgan topu. 2. yer küre.

Gülmīh (F.): Kapı kanatlarına, dolap kapaklarına çivi altına konulan pul, kabara.

Gül-nār (F.): Nar çiçeği.

Güm (F.): Kayıp, kaybolmuş.

Günbed-i vālā (F.): Gökyüzü.

Gürāz (F.): Erkek domuz.

Gürg (F.): Kurt.

Güriz (F.): Kaçma.

Gürsine (F.): Aç.

Güsiste-mehār (F.): Salıverilmiş, gevşetilmiş yular.

Güvāh (F.): Şahit, tanık; delil.

Güzār (F.): geçme, geçiş.

-H-

Habāb (A.): Kabarcıklar.

Habişe (A.): 1. Kötü, fena. 2. Pis, alçak.

Hacālet (A.): Utanma, utanç.

Hacle (A.): Gelin odası.

Hacr (A.): Kucak.

Hādise-zā (A.-F.): Hadise doğuran, olay meydana getiren.

Hā'il (A.): Perde olan, engel.

Hākister (F.): Kül.

Hāk-nihād (F.): Toprak karakterli; alçak gönüllü.

Hālī (A.): boş.

Halīle (A.): Zevce, eş.

Halt eylemek: Karıştırmak.

Hamīde (A.): Övülmüş, beğenilmiş.

Hān-ı yağmā (F.): 1. Tabiatın ibtizal ettiği nimetler. 2. Yoksullara dağıtılan yemek.

Hāniş (A.): Sözünde durmayan.

Hanzal (A.): Portakal büyüklüğünde, meyvası çok acı olan bir bitki. Ebucehil karpuzu.

Hār (F.): Sefil, düşkün, hor.

Hārā (F.): 1. Üstü menevişli kumaş. 2. Granit, mermer. Seng-i hārā: Granit.

Harçeng (F.): 1. yengeç burcu. 2. Yengeç.

Harf-endāz (A.F.): Laf atan, sataşan.

Harf-gīr (A.F.): Kusur arayan.

Hārḥār (F.): 1. Sürekli üzüntü. 2. Sürekli istek. 3. Sürekli kaşıntı.

Harīd (F.): Satın alma. harīd ü fūrūş: alım satım.

Harīde (A.): 1. Delinmemiş inci. 2. Kızıoğlan kız.

Harīf (A.): 1. Meslektaş. 2. Aşığın rakibi, aynı sevgiliye aşık olan kişi.

3. Herif, kaba insan. 3. Teklifsiz dost, içki arkadaşı.
- Ḥarmühre (F.):** Katırboncuğu.
- Ḥarr (A.):** Kızgın, aşırı sıcak.
- Ḥarrāt (A.):** Çıkrıkçı, ağaç tornacısı.
- Ḥarūn (A.):** Yürümek istemeyen hayvan.
- Ḥaşb (?):**
- Ḥarvār (F.):** Eşek yükü.
- Ḥasīb (A.):** Saygın.
- Ḥasīse (A.):** Adi, soysuz kişi.
- Ḥāst-gārān (F.):** İsteyenler, isteyiciler.
- Ḥas u ḥāşāk (F.):** Çalı çırpı, çer çöp.
- Ḥaşeb-pāre (A.F.):** Odun parçası.
- Ḥaṭab (A.):** Odun.
- Ḥatne (A.):** Kayınvalide, kaynana.
- Ḥavāş (A.):** 1. Özellikler. 2. Seçkin kişiler, özel kişiler.
- Ḥavās (A.):** Duyular, duygular.
- Ḥāverşāh (F.):** Doğunun hükümdarı. Şāh-ı hāver.
- Ḥāyib (A.):** 1. Yoksun, mahrum. 2. Umutsuz, zarar gören.
- Ḥayṭ (A.):** 1. İplik, lif. 2. Tel. Ḥayṭ-ı ebyaz: Fecir zamanı ufukta beliren ve gittikçe artan sabah ağartısı.
- Ḥayy (A.):** 1. Kabile . 2. Diri. Ḥayy-ı Maḥzūmī-zād u būm: Maḥzūmī kabilesinde doğan.
- Ḥayyiz (A.):** 1. Yer, alan, mevki, meydan. 2. Her şeyin kenarı.
- Ḥaz (F.):** Bir tür keten kumaş.
- Ḥazīz (A.):** Ayın veya başka bir gezegenin yörüngesi üzerinde dünyaya an yakın mesafede bulunan nokta.
- Hedm (A.):** Yıkma, yıkım.
- Heft-gūne (F.):** Yedi çeşit.
- Heft-ṭbāk (F.A.):** Yedi kat gök.
- Hemfirāş (F.A.):** Aynı yatağı paylaşan, eş.
- Hemtā (F.):** 1. Eş, eşit. 2. Denk.
- Hemvār (F.):** 1. Düz, düzgün; yumuşak. 2. Tekdüze.
- Hem-vāre (F.):** Daima, her zaman.
- Hencār (F.):** 1. Yöntem, kural, tarz, biçim. 2. Yol, cadde.
- Her-bār (F.):** Her defasında.
- Herze-derā (F.):** Saçma sapan şeyler söyleyen.
- Herze-tāz (F.):** Saçma sapan konuşmak; boşa konuşmak.
- Hevā-dād (F.):** İsteklerine bağlı, arzulu.
- Hevādār (F.):** Eş, dost; havadar, rüzgarlı yer.
- Hevl-nāk (A.F.):** Korkunç, korku dolu.
- Heycā (A.):** Çarpışma, çatışma, savaş.
- Heyza (A.):** Kusma; kolera.

Heyzüm (F.): Odun. **Heyzüm-keş:** odun çeken, odun taşıyan.

Hinnā-zed (A.F.): Kına vurulmuş.

Hired (F.): Akıl.

Hiridār (F.): alıcı, müşteri.

Hirz (A.) : Sığınak. **Hirz-ı dil:** gönül sığınağı.

Hıtbe (A.): Görücüye çıkmış kız.

Hicā (A.): Yerme, hiciv.

Hicāre (A.): Taşlar.

Hidiv (A.) : padişah, emir; Mısır valisi.

Hik (F.): Tulum. **Hik-i şerāb:** şarap tulumu.

Himār (A.): Erkek eşek.

Hime (F.): Odun.

Himye (A.): Perhiz.

Hing (F.): Kır at.

Hirmān (A.): 1. Nasipsizlik, mahrumluk. 2. Mahrum olma.

Hizāb (A.): 1. Boya. 2. Kına.

Hizb (A.): 1. Hergün devamlı olarak okunan dua, āyet ve salavatlardan meydana gelen vird.

Hod-fürüşān (F.): Kendini methedenler, övünenler.

Hubūr (A.): 1. Sevinç. 2. Alimler, bilginler. 3. İsrailoğulları bilginler.

Huceste (F.): Uğurlu, kutlu.

Hudūş (A.): Sonradan peyda olma.

Hufte-gān (F.) : uykuda olanlar, ölümler.

Hufte-gān-ı ʿadem: yokluk uykusunda olanlar.

Hufyeten (A.): Gizlice.

Hük (F.): Domuz.

Hü-keşān (F.): Hu çekenler.

Hum (F.): 1. küp, şarap küpü. 2. Kümes.

Hür (F.): Güneş.

Hür-nijād (A.F.): Huri tabiatlı.

Hurde (F.): 1. Küçük, ufak. 2. Döküntü, kırıntı. 3. Nükte, hikmetli söz.

Hurüb (A.): Harpler.

Hüru'l-İn (A.): Kara gözlü, peri, cennet kızı.

Hüşe (F.) : 1. Başak. 2. Salkım.

Huşk (F.): 1. Kuru. 2. Tatsız, soğuk.

Hüş-mendān (F.): Akıl sahipleri, akıllılar.

Huşūc (A.): Gönül alçaklığı.

Huṭūṭ (A.): 1. Yazılar. 2. Çizgiler. 3. Yollar.

Hūy (F.): Ter. **Hūy-çin:** Ter akıtan, ter saçan.

Huzū (A.): Alçakgönüllülük, gönül alçaklığı.

Hübel (A.): Cahiliye devrindeki Arap putlarından biri.

Hübüt (A.): Aşağı inme, düşme.

-İ-

İşbr̄c̄ (A.): Parmak.

İşgā etmek: Söz dinlemek.

İtlāk (A.): 1. Anlam verilme, denilme.

2. Bırakma, salıverme. 3. Boşama.

İttılāc̄ (A.): Öğrenme, bilme, tanıma, haberli olma.

İzmār (A.): Saklama, gizleme.

-İ-

İbā (A.): 1. Gururlanma. 2. İtaatsizlik. 3.

Kaçınma, imtina.

İbād (A.): İbadet edenler, kullar.

İbrām (A.): Zorlama, üsteleme.

İclās (A.): Oturma, tahta geçme.

İctirā (A.): Cüret etme, cesaret etme, yeltenme.

İdbār (A.): 1. Talihsizlik. 2. Düşkünlük.

3. İşlerin ters gitmesi.

İfgār (F.): Yaralı.

İgmāz (A.): Göz yumma, görmezlikten gelme.

İhdā (A.): Hediye etme, doğru yola götürme.

İhfā (A.): Gizleme, saklama.

İhlāk (A.): Helāk ettirme, yok etme, öldürme.

İhtirāk (A.): Tutuşup yanma.

İhtirāz etmek: Sakınmak, çekinmek.

İk̄āb (A.): Azap, eziyet.

İk̄ād (A.): Aydınlatma, ateş yakma.

İklīl (A.): İklīl-i Şimālī, Fekke-i Şimālī,

Kāse-i Dervīşān, Kāse-i Şikeste

adları ile de bilinen bir takımyıldız.

İksār (A.): Çoğaltma. Tevhidin zıddı.

İlbās (A.): Giydirme, giydirilme.

İlzām (A.): Cevap veremez duruma getirme, sustı-urma.

İmā (A.): Cāriyeler.

İmāme (A.) : 1. Sarık 2. Tespih başlığı.

2. Sanat tarihinde imame biçimli motif.

İmrār (A.): Geçirme, geçirilme.

İnān (A.): 1. Dizgin. 2. İdare etme, yürütme. ʿaṭf-ı ʿinān: at koşturma.

İneb (A.): Üzüm.

İnficār (A.): 1. Yerden kaynar su fışkırması. 2. Çatlama, patlama. 3. Tan ağarması.

İnhā (A.): Yetiştirme, ulaştırma.

İnhirāf (A.): 1. Değişme. 2. Sapma, doğru yoldan çıkma.

İrāz (A.): 1. Yüz çevirme, başka tarafa dönme. 2. Çekinme, sakınma.

İrhāş (A.): Bir peygamber gönderilmeden önce beliren olağanüstü durum.

İrsā (A.): Demir atma.

İşkāl (A.): 1. Ağır yükletme. 2. Ağır yükletilme.

İşkāt (A.): 1. Düşürme. 2. Düşürülme. 3. Yok etme.

İsneyn (A.): 1. İki. 2. Pazartesi. Şeb-i isneyn: pazartesi gecesi.

İstāde (F.): Ayakta durmuş, dikilmiş.

İstibşār (A.): İleri görüşlü olma, basiret sahibi olma.

İsti'cāl (A.): Acele ettirme, hızlandırma.

İsti'dād (A.): 1. Yetenek. 2. Anlayış. 3. Alışkanlık.

İstidlāl (A.): Bir delile dayanarak bir şeyden bir netice çıkarmak.

İstidrāc (A.): Hakkı olmadığı halde talihin lutfuna uğrayıp, kaderi düzgün gitme.

İstifrāğ (A.): Kusma.

İstifsār (A.): Yorum isteme, açıklama bekleme.

İstiğrāb (A.): Garipseme.

İstihsān (A.): Müdafaa etme, savunma.

İstikbār (A.): Büyükleme, kibirlenme.

İstikmāl (A.): Tamamlama, bitirme; tamamlanma, bitirilme.

İsti'lām (A.): Haber alma, bilgi isteme.

İstimāc (A.): İşitme, dinleme.

İstincā (A.): Pislikten temizlenme.

İtişāl (A.): Kökünden sökme, kökünü kurutma.

İstizhār (A.): 1. Dayanma, sırtını dayama. 2. Güvenme. 3. Yardım isteme.

İşrāk (A.): Şirke düşme, Allah'a eş koşma.

İstişmām (A.): Koku alma, koklama.

İş'ār eylemek: Haber vermek, yazıyla bildirmek.

İşkeste (F.): Kırık, kırılmış.

İstihār (A.): Meşhur olma.

İtişām (A.): Sığınma, tutunma.

İstişvāb (A.): Doğru bulma, onaylama; beğenme.

İtiyād (A.): Adet edinme, alışkanlık haline getirme.

İttihāb (A.): Hibe kabul etme.

-K-

Ka'beteyn (A.): Tavla zarı.

Kābīn (F.) : damat tarafından gelene verilen ağırlık, mehir.

Kad-ḥamīde (A.F.): İki büküm olmuş boy.

Kāf u nūn: Arapça kāf ve nūn harfleri bir araya gelirse "kūn: ol" sözünü meydana getirir. Bakara/117; Āl-i İmrān/47; Meryem/35; Yāsīn/83; Mü'mīn/67. ayetlerde Allah'ın bir şeyin olmasını istemesi ve onun

hemen olması bu sözle bildirilmektedir.

Kāfūr (A.) : Önceleri Hint denizi sahillerinde, Çin dağlarında yetişen güzel kokulu bir çiçek. Zamk yapmada kullanılır. Önce kırmızı iken kurumaya başlayınca beyazlanır.

Kāh (F.): Saman, saman çöpü.

Kāḥ (F.): Köşk, kasır.

Ḳaḥṭ (A.): Kıtılık, kuraklık.

Ḳā'il (A.) : 1. İnanmış, kanmış 2. Razi olmuş, boyun eğmiş. 3. Söyleyen, diyen.

Kā'in (A.): Var olan, mevcut bulunan, olan.

Kālā (F.): Kumaş.

Ḳalb-zen (A.F.): Kalpazan.

Ḳalem-rev (A.F.): Bir hükümdarın veya hükümetin hükmünü yürüttüğü yer, ülke.

Ḳallāb (A.): Kalıptan kalıba sokan, değiştiren.

Ḳamʿ (A.): Ele geçirme, ezme.

Ḳan-zil: Geçkin, sarhoş, körkütük.

Ḳarʿ (A.): Sürekli ya da ses çıkarmak için vurma, zil çalma.

Ḳaʿr (A.): Derinlik, dip.

Ḳarābe (A.): 1. Kırba, büyük testi. 2. Büyük şişe.

Kār-dān (F.): İş bilir, işten anlar.

Kār-fermā (F.): İş veren, iş buyuran.

Ḳarīn (A.) : Bir durumla nitelenen, bir şeye eren, sahip olan. Bed-Ḳarīn: kötü huylu.

Kārīz (F.): Yer altı su yolu, kerhiz.

Kār-sāz (F.): 1. İş yapan, becerikli. 2. İşleri yoluna koyan.

Ḳaşab (A.): Kamış, saz; şeker kamışı.

Kāsīd (A.): Kesat, sürümsüz.

Kāsīr (A.): Kesreden, kıran.

Ḳazz (A.): Ham ipek. Ḳazz-şiken: kıvrılmış, bükülmüş ipek.

Kebkeb (F.): Ayak sesi.

Kebş (A.): Koç.

Kebūd (F.) : Mavi, lacivert.

Kecāve (F.): Deve üstüne konan bir tür tahtirevan.

Keçel (F.): Kel, dazlak.

Kedū (F.): 1. Kabak. 2. Şarap kabı.

Kef (F.): Köpük.

Keffeteyn (A.) : Terazinin iki gözü.

Kefş (F.): Ayakkabı.

Kehkeşān (F.): Samanyolu.

Kenger: Kenger otu. Asyanın çorak bölgelerinde yetişen, yaprağı ve çiçeği Tatar çiçeğine benzeyen bir bitki. Gül-i kenger: kenger çiçeği.

Kenīzek (F.): Cāriye, halayık.

Kerrūbiyān (A.F.): Büyük melekler.

Kesel/Kesil (A.) : Tembellik, gevşeklik, uyuşukluk.

Ketmān (A.F.): Sır saklayanlar.

Kettān (A.): Keten.

Kevden (F.): Ahmak, düşüncesiz.

Kevn ü fesād (A.): Var olma ve bozulma.

Keyd (A.): Hile, düzen.

Keyfer (F.): 1. Hisar üzerinde bulunan büyük kule ve yuvarlaklar. 2. Mükafat. İyilik ya da kötülük anlamında ceza.

Keyvān (F.): Saturn, Zuhal.

Ḳibtī (A.): Eski Mısır halkına mensup olan, bu halktan olan kimse.

Ḳılāde (A.): Gerdanlık, kolye.

Kibrīt (A.): Kükürt; Kimyā-yı bātıldā fevkalade bir kuvvete haiz mevhum bir cisim.

Kifāf (A.): Yaşayacak kadar rızık.

Kihter (F.): Daha küçük.

Kīne-verzān (F.): Kin güdenler.

Ḳīr (A.): Katran, zift.

Kirm (F.): Kurt, böcek.

Kiṣ (F.): 1. Din, mezhep 2. Adet, huy, töre. 3. Keten kumaş.

Kiṣt-zār (F.) : Tarla, ekin tarlası.

Ḳubūr (A.): Kabirler, mezarlar.

Kuçek (F.): 1. Klasik Türk müziğinde bir makam. 2. Küçük.

Kūdek (F.): Çocuk; küçük köle, iç oğlanı.

Ḳudsiyān (A.F.): Melekler.

Ḳufl (A.): Kilit.

Kūfte (F.): Dövülmüş, ezilmiş. ser-kūfte: başı ezilmiş.

Ḳufūl (A.): Yolculuktan dönme.

Ḳulḳule (A.): Bir şeyin hareketinden çıkan, deprenmesinden çıkan ses.

Ḳullāb (A.): Çengel, kanca.

Ḳulzüm (A.): Deniz.

Kurretü'l-ayn (A.) : Göz nuru.

Ḳurṭa (A.): Kadınların süs olarak kulaklarına taktıkları küpe.

Ḳūt (A.): Azık, yiyecek.

Kūn (A.) : “Ol” demektir.

Kūnām (F.) : 1. İn 2. Kuş yuvası. 3. Dinlenme yeri.

Kūngür (F.): Lerefe.

Kūrbet (A.): Gam, tasa, kaygı.

Kūṣte (F.): Öldürülmüş.

-L-

Lā-būd (A.): Mutlaka, muhakkak, elbette, şüphesiz; zorunlu olarak, çaresiz.

Laḡv (A.): 1. Boş. 2. Kaldırma, hükümsüz bırakma.

Lāhūt (A.): Uluhiyyet alemi.

Lāhiḳ (A.): Varan, yetişen, katılan.

Laḥlaḥa-sā (A.F.): Güzel kokular süren;
güzel koku saçan.

Laḥt laḥt olmak: Parça parça olmak.

La'īn (A.): Lanetlenmiş, istenmeyen;
Şeytan.

Laḫve (A.): Ağız çarpılması.

Lāmi' (A.): Parlayan, parıldayan;
parlak.

Lāmise (A.): Dokunma duyusu.

Lā-yenḳati' (A.): Ardı kesilmeksizin,
durmadan.

Lecc (A.): İnat etme, ayak direme.

Lehv (A.): Yararsız iş, zaman öldüren
oyun, eğlence.

Le'im (A.): Alçak, adi, aşağılık; pinti.

Leked-kūb (F.): Tekmeleyen, çifte atan.

Lem'a (A.): Parıltı.

Lems (A.): Dokunma, el sürme.

Li'am (A.): Alçaklar, adiler.

Lenger (F.): Gemi demiri, çapa. **Lenger-**
endāz: Demir atan.

Ligām (F.): Gem, dizgin.

Lu'āb (A.): Salya.

-M-

Mā-'adā (A.): -den başka.

Mā-bihi'l-ımtiyāz: İmtiyaza sebep olan.

Mabşar (A.): Bakılan, görülen yer.

Māde (F.): Dişi.

Maḡbūn (A.): Aldanmış, şaşkın.

Maḡribī (A.): Maḡripli. Fas halkından,
Mısır ötesi Kuzey Afrika halkından
olan kimse.

Maḡber (A.): Hokka, divit.

Maḡfil-i ḳuds: Kutsal ruhların
toplandığı yer, ruhlar meclisi.

Māhī (F.): Balık.

Maḡkūk (A.): Kazılarak oyulmuş,
hākkedilmiş.

Maḡşūf (A.): Gölgede kalmış,
gölgelenmiş.

Mākiyān (A.): Kuğu takımyıldızı.

Maşāff (A.): Savaş.

Mā-sivā (A.): Allah'ın dışındaki bütün
varlıklar. Dünyevi şeyler.

Maşlūb (A.): Asılmış, asılarak idam
edilmiş.

Maşriḳ (A.): Güneşin doğduğu yer,
doğu.

Maḡmūre (A.): Mahzen, yer altı deposu.

Ma'tūh (A.): Bunamış, bunak.

Ma'yūn (A.): Gürtünen.

Mebşūt (A.): Yayılmış, açılmış, yaygın.

Mebzūl (A.): Çok, bol.

Mecīd (A.): Şan ve şeref sahibi, ulu;
Allah'ın adlarındandır.

Medār (A.): 1. Yörünge. 2. Dönence.

Meflūk (A.): Zavallı, miskin.

Meftūl (A.): Kıvrılmış, bürülmüş, fitil
haline getirilmiş.

Mehd (A.): Beşik.

Mehîb (A.): Heybetli, görkemli.

Mehîn (A.): Hor, hakir; zayıf.

Mehmûmân (A.F.): Düşünceliler, kaygılılar.

Mehri (A.): nikah bedeli, mihir.

Meh-şikâf (F.): Ay yırtan, ayı yaran.

Mekârim (A.): 1. Cömertlikler. 2. İyi ahlaklar. Mekârim-i ahlâk: Güzel ahlak.

Mekhûl (A.): Sürmeli, sürme çekilmiş.

Mekîn (A.): Yerleşik, oturan.

Meksûf (A.): 1. Tutulmuş güneş. 2. Işığın kesilmiş.

Mekşûf (A.): 1. Keşfedilmiş. 2. Açık, aşikar, belli.

Melbûsât (A.): Giysiler, giyecekler.

Melekût (A.): 1. Ruhların ve meleklerin alemi. 2. Hükümdarlık, saltanat, azamet.

Melûl (A.): 1. Usanmış, bıkmış. 2. Mahzun.

Me'men (A.): 1. Güvenilir yer. 2. Sığınılacak yer, sığınak.

Memerr (A.): Yol, geçit.

Memlû (A.): Dolu, doldurulmuş.

Menâl (A.): 1. Sahip olunan, elde edilen. 2. Nail olma.

Mengüş (F.): Küpe.

Menhûs (A.): Uğursuz.

Menkûb (A.): Talihsiz, gözden düşmüş.

Menkûṭ (A.): Noktalı, noktalanmış.

Mensûb (A.): Bir kimseye, bir şeye nisbeti olan, bir şeye ilgisi bulunan. İsm-i mensûb: Gramerde kelimenin sonuna Türkçe'de li, Arapça ve Farsça'da kelime sonuna ĩ, yĭ, vĭ getirilerek yapılan sıfat.

Mensûr (A.): 1. Vezirlik ve müşirlik atama fermanı. 2. Yayılmış, dağılmış.

Merfû^c (A.): 1. Gramerde zamme (o,ö, u, ü) ile harekelenmiş harf. 2. Ref' olunmuş, kaldırılmış, yükseltilmiş.

Merg (F.): Ölüm.

Mersûm (A.): 1. Resmedilmiş. 1. Yazılmış, çizilmiş.

Merzubûm (F.): İklim.

Mesâk (A.): Sevk edilecek yer.

Mesdüd (A.): 1. Set çekilmiş. 2. Kapalı, kapanmış.

Mesmûm (A.): Zehirlenmiş, zehirli.

Mesned-ārâ (A.F.): Bulunduğu yeri süsleyen.

Mess etmek: Dokunmak, meydana gelme.

Meşâ'ir (A.): Duyular.

Meş'al-dâr (A.F.): Meşale tutan.

Meşâmm (A.): Burun.

Meş'ar (A.): Hasse, duyu.

Meşhūn (A.): Dolu.

Meşīme (A.): Dölyatağı, son.

Meşşāta (A.): Gelini süsleyen kişi.

Mevhūb (A.): Bağışlanmış, hibe edilmiş, karşılıksız verilmiş.

Mevsūm (A.): İsimlendirilmiş, adlandırılmış.

Meymene (A.): Sağ kanat, geminin sağ kanadı.

Meymūn (A.): Uğurlu, bereketli.

Meysere (A.): Sol kanat, geminin sol kanadı.

Mezāyā (A.): Meziyetler.

Mezūkāt (A.): Zevk veren şeyler.

Mıṣbāh (A.): Kandil, lamba.

Mi'cer (A.): Başörtüsü.

Midād (A.): 1. Mürekkep. 2. Kalem.

Mihāk (A.): Her Arabī ayının son üç gecesi. Ayın bu günlerde kaybolması.

Mihmīz (A.): Mahmuz.

Mihter (F.): Daha büyük.

Mihr-giyā (F.): Adamotu, kan kurutan oyu.

Minḥat (A.): 1. Bahşiş. 2. Bağış. 3. Vergi. 4. Hediye.

Minkār (A.): 1. Yırtıcı kuş gagası. 2. Taşçı kalemi.

Minşār (A.): Testere, bıçkı.

Mīnū (F.): Cennet.

Mi'raḥ (A.): Düğün elbisesi, gelinlik.

Misk-i rūmī-çer: Rum miskini otlayan, yiyen.

Mīzāb (F.): Oluk.

Mīz-bānāne (F.): Konuk sahipleri gibi; konuk sahibinin yaptığı gibi ikram etmek.

Mu'aḥḥar (A.): Sonraki; sonraya bırakılmış, ertelenmiş.

Mu'arrā (A.): Arınmış, temizlenme; Çıplak, soyulmuş.

Mubşar (A.): Bakılan, görülen.

Mu'cem (A.): Noktalanmış, noktalı; ebced hesabında noktalı harfler hesap edilerek düşürülmüş tarih.

Mūdār (F.): Saçlı; akıllı, çizgili.

Muğaylān (A.): Deve dikenli.

Muğbeçe (F.): 1. Mecusi çocuğu. 2. Meyhaneci çırağı.

Muhān (A.): İhanet olunmuş.

Muḥtelis (A.): İhtilas eden, çalan, çalıp çırpan.

Mu'īn (A.): Yardımcı.

Muḥrī (A.): Okuyan; Kuran okumasını öğreten veya ezberleten.

Mūmiyā (F.): 1. Her derde iyi geldiği söylenen masalımsı bir ilaç. 2. Mumya.

Mūr (F.): Karınca.

Muṭāc (A.): İtaat edilen, boyun eğilen.

Mużhir (A.): İzhar eden, gösteren.
Mużırr (A.): Zararlı, zarar veren.
Mużtarr (A.): Çaresiz kalmış, zorunda kalmış.
Mübrez (A.): Gösterilmiş, ibraz edilmiş.
Mü'essir (A.): Tesir eden, iz bırakan.
 Mü'essir-i muḥlaḳ: Allah.
Müfid (A.): Faydalı, yararlı.
Müfız (A.): Feyz veren, bereketlendiren, artıran. Allah'ın sıfatlarındandır.
Mühre-bāzīde (F.): Tavla oynayan; kumarbaz.
Mükevvenāt (A.): Varlık alemi, yaratılmışlar.
Mümesssel (A.): 1. Örnek getirilmiş. 2. Basılı, basılmış.
Mümteni° (A.): 1. İmtina eden, çekinen. 2. Olamaz.
Müncemid (A.): Donmuş, donan, donuk.
Münhī (A.): Haberci, haber getiren, ulak.
Mün°im (A.): Nimet veren, velinimet.
Münḳād (A.): Boyun eğen.
Münḳarız (A.): Çöken, dağılan, yok olan.
Münḳatı° (A.): 1. Kesik. 2. Sona eren, ardı arkası kesilen.

Mürekkeb (A.): 1. Birleşik madde. 2. Birleşik, mürekkeb.
Müsellem (A.): Teslim edilmiş, verilmiş.
Müstemir (A.): 1. Uzayan, uzayıp giden. 2. Sürekli.
Müstevda° (A.): Emanetçi, emanet kabul eden.
Müşār (A.): İşaret olunan, işaretle gösterilen. müşār-ı benān: parmakla gösterilen.
Müşg-āgīn (F.): Misk dolu.
Müşta°il (A.): Alev alan, tutuşan, parlayan.
Muḫ°im (A.): Yemek veren, doyuran.
Münhezim (A.): Bozguna uğramış, bozgun yemiş.

-N-

Nābūd (F.): Yok olan, bulunmayan; sonradan yok olan.
Nā-fermān (F.): Buyruğa uymayan.
Naḫcīr (F.): Av; av yeri avlak; yaban keçisi.
Nā-ḫudā (F.): Gemi kaptanı.
Naḫl (A.): 1. Hurma ağacı. 2. Süs ağacı.
Naḫs (A.): 1. Uğursuz. 2. uğursuzluk.
Nā-ḫürsend (F.): Aç gözlü, tamahkar.
Naḫvet (A.): Gurur, şişirme, böbürlenme.

Nāka (A.): Dişi deve.

Nakş-perdāz (A-F.): 1. Nakışçı, desen ustası. 2. Ressam.

Nāmzed (F.): 1. Aday. 2. Sözlü, nişanlı.

Nāsere (F.): Ayarı bozuk, dengesiz.

Nāşiye-sā (A.F.): Alın süren; secde eden.

Nāşiye-zār (A.F.): Secde yeri.

Nā-sipās (F.): Nankör, hak bilmez, hak tanımaz.

Nā-sütüde (F.): Kınanmış, yerilmiş.

Nāsüt (A.): İnsanlık, mahlukiyyet; insanlığa ait şeyler.

Nāṭıḳ (A.): 1. Konuşan, söyleyen. 2. İdrak eden, algılayan.

Nazīr (A.): Benzer, eş.

Neberd (F.): Savaş.

Nebire (A.): Kız torun, torun.

Neccār (A.): Marangoz, dülgere.

Necm-i gīsū-dār (A.F.): Kuyruklu yıldız.

Necm-i düm-dār (A.F.): Kuyruklu yıldız.

Nefād (A.): Bitme, tükenme.

Nehīb (A.): 1. Çapulcu, yağmacı. 2. Korku.

Nehik (A.): Eşek anırması.

Nehzet (A.): Hareket etme, yola çıkma.

Nekāl (A.): Azap, işkence.

Nekbet (A.): 1. Talihsizlik, bahtsızlık. 2. Düşkünlük.

Nemek-dān (F.): 1. Tuzluk. 2. Sevgilinin dudağı.

Ner (F.): Erkek, eril.

Nerre-şir (F.): Erkek arslan.

Nesh (A.): 1. Hükümsüz bırakma, kaldırma. 2. Kurandaki bir ayetin daha önceki ayetin hükmünü kaldırması.

Nesīb (A.): Soylu.

Nesr-i tā'ir (A.): Uçucu adıyla da anılan bir yıldız.

Nessāc (A.): Dokumacı.

Nevāht (F.): Okşama.

Nevha (A.): Ölüye sesle ağlama.

Nevmīd (F.): Ümitsiz.

Neysitān (F.): Sazlık, kamışlık.

Nez^c (A.): 1. Sökme, koparma. 2. Kaldırma, yok etme. 3. Can çekişme.

Nezdik (F.): Yakın. Dür u nezdik: Uzak ve yakın.

Ni'āl (A.): Nallar. şaff-ı ni'āl: Ayakkabıların bırakıldığı yer, ayakkabılık.

Nigū-kār (F.): İyi davranışlı, iyi amelli.

Nigūn (F.): Tersine dönmüş, altüst olmuş.

Nikāb (A.): Peçe, yüz örtüsü.

Nıkrız (F.): Türk müziğinde eski bir makam.

Nım-küşte (F.): Yarı ölü.

Nırān (A.): 1. Cehennem. 2. Ateşler. 3. Işıklar, aydınlıklar.

Nıreng (F.): Hile, düzen.

Nırūmend (F.): Zorlu, kuvvetli, güçlü.

Nisvān (A.): Kadınlar.

Nış (F.): 1. İğne. 2. Diken. 3. Zehir, ağı.

Nışest (F.): Oturma; oturan, oturmuş.

Nışīb (F.) : yokuş aşağı, iniş. **Nışīb ü firāz :** iniş çıkış. **nışīb ü bālā:** aşağı ve yukarı.

Nitāk (A.): Kuşak, kemer.

Nizāc (A.) : Kavga, çekişme.

Nizāl (A.): Mücadele, çekişme, dövüş.

Nize (F.): mızrak, süngü; kargı.

Nuḥūset (A.): Uğursuzluk.

Nuḥust (F.): İlk, birinci.

Nuḳl (A.): Meze, çerez.

Nuḳre (A.) : gümüş.

Nūh ṭāk (F.): Dokuz gök.

-P-

Pās (F.): 1. Saygı, hürmet. 2. Koruma, muhafaza.

Pāsbān (F.): Bekçi, muhafız.

Pā-seng (F.): Teraziyi denkleştirmek için kefesine konulan şey.

Pedīd (F.): Ortada, açık, görünen, belli.

Pehnā (F.): 1. Genişlik. 2. Geniş, engin.

Pehnāver (F.): Engin, çok geniş.

Pelīd (F.): Pis, murdar; alçak, rezil kimse.

Penceh (F.): Elli. Penceh ü penc: elli beş.

Per-cünbān (F.): kanat oynatan.

Perdāht (F.): Cila, cilalama.

Perde-bīrūnluḳ: Utanmayı bir yana bırakmak, Edepsizce konuşmak.

Perdegiyān (F.): Örtülü kadınlar.

Perde-pūşidegān (F.): perdeyle örtülmüş, gizlenmiş.

Perīden (F.): 1. Seğirmek. 2. Uçmak. 3. Atlamak, sıçramak.

Perrān (F.): Uçan, uçucu.

Per-tāb (F.): 1. Atılma, sıçrama. 2. Uzağa düşen ok.

Pervāze (F.): Altın ve gümüş yaprakların kırıntısı.

Perveriş (F.): 1. Beslenme; besleme. 2. İlerleme, büyüme.

Pesīn (F.): 1. Son. 2. Arka, arkadaki.

Peşşe (F.): Sivrisinek.

Peygār (F.): Savaş.

Peymāy (F.): Ölçücü, tartıcı.

Pey-siper (F.): Ayak altında kalmış, çiğnenmiş.

Peyvend (F.): 1. Varma, ulaşma. 2. İlgî, bağ.

Pīl-ten (F.): İri, fil gibi iri yapılı.

Pistān (F.): Meme.

Piste (F.): Fıstık. Piste-leb: fıstık gibi küçük dudaklı.

Pister (F.): Yatak, döşek.

Pīṣ-āheng (F.): Öne düşen, önde giden.

Pīṣānī (F.): Alın. Çīn-i pīṣānī: Alın kırışıklığı.

Pīṣ-tahta (F.): Küçük sandık, çekmece.

Piyāz (F.): 1. Soğan. 2. Zeytinyağlı ve sirkeli fasulye haşlaması.

Pül (F.): Köprü. pül-i şirāt: sırat köprüsü.

Pürsiş (F.): Soru; soru sorma.

Püyān (F.): Koşarak; koşan.

Pūziş (F.): Özür, mazeret; **pūziş hasten:** özür dilemek.

-R-

Rʿad (A.): Gök gürlemesi.

Rāfid (A.): Destek; destek veren.

Rāhile (A.): 1. Yük hayvanı. 2. yük devesi. 3. Göç eden. rāhile-rān: at veya deve sürmek.

Raḥne (F.): Gedik, yarık.

Raḥsende (F.): Parlak, parlayan.

Rāmī (A.): 1. Atan, atıcı. 2. Yay burcu.

Rāmih (A.): Süngü batıran, mızrak saplayan. Simāk-ı Rāmih: gökyüzünün kuzey yarım küresinde

bulunan el-Avvā burcunun en parlak yıldızı.

Rān (F.): Bacak, oyluk. zīr-i rān: altına almak, binmek.

Rāst-bīn (F.): Doğru gören, doğru görüşlü.

Rāst-peyām (F.): Doğru haber.

Rāst-revlük (F.): Doğru yolda gitmek.

Rāyic (A.): Yaygın olan, revaçta olan.

Rāz-dān (F.): Sır bilen, dost.

Rāz-tāş (F.): Sırdaş.

Recīm (A.): Taşlanmış, lanetlenmiş.

Reftār (F.): 1. Gidiş. 2. Davranış, hareket.

Reh-neverdān (F.): Yol tutan, yola çıkan, yolcu.

Reh-revān (F.): 1. Yolcular. 2. Dervişler, salıklar.

Reh-vār (F.): İyi giden at, rahvan giden at.

Remād (A.): Kül.

Re's (A.): 1. Baş, kafa. 2. Başkan. Re's ü Zeneb: Tepe ve kuyruk (düğümleri). Re's-i gurāb (karga başı), Re's-ül-esed (aslan başı), Re's-ül-tinnīn (ejderha başı) tamlamalarında olduğu gibi birer yıldız isimleri oluşturmaktadır.

Resīd (F.): 1. Yetiştirdi, erişti. 2. Hesabın kapatılması. 2. Alınan bir paranın

iadesiyle kaydının silinmesi; hesabın hükümsüzlüğüne dair edilen işaret.

Reşk (F.) Kıskançlık, haset. **Reşk burden:** kıskanmak.

Revzen (F.): Pencere.

Re'yü'l-ʿayn (A.): Kendi gözüyle görerek.

Ricʿat (A.): 1. geri dönme. 2. geri çekilme, kaçma.

Rics (A.): 1. Günah. 2. Pis, kirli.

Rih (A.): Rüzgar, esinti.

Rikāb (A.): Üzengi.

Rismān (F.): İp, halat.

Riṣ (F.): 1. Yara. 2. Sakal, kıl, tüy. rīṣ-i seffid: beyaz sakal.

Riv (F.): Düzen, oyun, hile.

Riyye (A.): Akciğer.

Rizān (F.): Dökülen, akan.

Rize (F.): Küçük parça, döküntü, kırıntı.

Rubʿ-ı meskūn: Dünyanın dörtte birini oluşturan kara parçaları, dünyadaki karalar.

Rūgan (F.): Yağ.

Rū-güşāde (F.): Yüzünü açan.

Ruḳʿa (A.): 1. Üzerine yazı yazılan kağıt, deri parçası. 2. Kısa mektup. 3. Yama. 4. Dilekçe.

Rüyān (F.): Biten, yetişen.

-S-

Şabb olmak: Dökülmek, boşaltmak.

Saʿd (A.): 1. Kutlu, uğurlu. 2. Kutluluk, uğurluluk.

Şafīha (A.): 1. Düz yüz. 2. Plaka, madeni levha.

Şahā (A.): Cömertlik.

Şahre (A.): Kaya, kayaç.

Şaht (F.): 1. Sert, katı, çetin. 2. Sağlam. 3. Zor, güç.

Sāk (A.): 1. Sap. 2.. Baldır, incik. **Bī-sāk:** Sapsız.

Sakar (A.): Cehennem.

Sakīm (A.): Hasta, hastalıklı.

Şāʿika-zār : Yıldırım tarlası.

Sakf (A.): Tavan, çatı.

Şalīb (A.): Haç.

Şamem (A.): Sağırlık.

Sāmiʿa (A.): İşitme duyusu.

Şāmit (A.): 1. Sessiz, suskun. 2. Cansız.

Şammā (A.): Sağır ve dilsiz.

Sān (F.): Gibi.

Sārī (A.): Bulaşan, bulaşıcı.

Şarīr (A.): Cızırtı, gıcırtı; Kalemin çıkardığı ses.

Şarşar (A.): Fırtına.

Satvet (A.): 1. Ezici kuvvet, zorluk.

Sāye-bān (F.): 1. Gölge. 2. Otağ, büyük çadır. 3. Koruyan, himaye eden.

Şāyib (A.): Yanlıssız, doğru, yanlışlık yapmayan.

Sāz-kār (F.): Uygun, yaraşır.

Sebak (A.): Ders. sebak-ḥ'ān: Ders okuyan.

Seb' -i şidād (A.): Yedi sağlam gök. İbare Kur'ān-ı Kerīm'de Nebe Sūresi 12. Ayette geçmektedir.

Sebbābe (A.): İşaret parmağı.

Sebel (A.): Göz perdesi, katarakt.

Şebt (A.): Tespit etme, kaydetme.

Sefīne (A.): Gemi.

Seg (F.): Köpek, it.

Seḥun (F.): Kavl, söz; suhan.

Selāsil (A.): 1. Zincirler. 2. Zincirleme olanlar. 3. Sıradağlar.

Sem' (A.): İşitme; dinleme.

Semer (A.): 1. Meyve, yemiş. 2. Mahsul, verim.

Semm (A.): Zehir.

Semmü'l-fār (A.): Sıçanotu.

Semūm (A.): Sam yeli, sıcak rüzgar.

Seng-efgen (F.): Taş atan.

Seng-i ḥārā (F.): Sert taş, granit.

Seng-i yede (F.): Yağmur yağdıran tılsımlı taş, yağmur taşı.

Sengsār (F.): Taşlık, taşlık arazi.

Ser-be-mühr (F.): Söylenmeyen, bilinmeyen; mühürlü.

Ser-efkende (F.): Başı önde, başı eğik.

Serhengān (F.): Çavuşlar, albaylar.

Ser-girān (F.): Çok sarhoş.

Serḳīn (A.): Gübre.

Ser-rişte (F.): İpucu.

Sermā (F.): Soğuk, kış.

Ser-firāzī (F.): Başı yücelik, onur, şeref.

Ser-suḥan (F.): söz başı, başlık.

Setervan (F.): kısır, meyvesiz.

Sevā' (A.): Beraberlik, eşitlik, denklik.

Sevākin (A.): Sakin olanlar, oturanlar.

Sevgend (F.) Yemin, ant.

Şevr (A.): Boğa, öküz, boğa burcu.

Sevret (A.): 1. Sertlik. 2. Tesir, etki. 3. Heybet.

Seyyār (A.): 1. Bir yerde sabit durmayıp yer değiştiren gök cismi. 2. Gezen, dolaşan.

Seyyi'āt (A.): 1. Suçlar, günahlar. 2. Fenalıklar, kötülükler.

Sıbtī (A.): Kabileye mensup olanlar. İsrailoğulları.

Şıfru'l-yed (A.): Elde sıfır.

Sibāk (A.): 1. Öne geçme, yarışma. 2. At yarışı.

Siccīl (A.): Balçık.

Sifāl (F.): Çanak, çömlek.

Sifle (A.): Alçak, adi, terbiyesiz.

Sikkīn (A.): Bıçak.

Sīlī (F.): Tokat, sille.

Sīm-āb (F.): Civa.

Simāt (A.): Sofra, yemek masası.

Sencāb (F.): Yeşillik.

Sīne-rīṣān (F.): Gönlü yaralı, āşık.

Sinīn (A.): Yıllar.

Sipās (F.): Şükretme, teşekkür etme.

Sipeh-sālār (F.): Ordu komutanı,
başkomutan.

Sipenc (F.): 1. Misafirhane. 2. Yolcu. 3.
Dünya.

Sipend (F.) Üzerlik tohumu.

Sipihr (F.): 1. Gökyüzü. 2. Felek.

Siporz (F.): Dalak.

Sīr-āb (F.): Suyu kanmış, taze, körpe.

Sirişt (F.): Yaratılış, huy tabiat.

Sitāre (A.): yıldız. **bī-sitāre:** yıldızsız.

Siyādet (A.): 1. Efendilik. 2. beylik. 3.
Hz. Hasan'ın soyundan gelme.

Siyeh-çerde (F.): Siyah renkli.

Siyeh-kārī (F.): Suçluluk, günahkarlık.

Şu'cban (A.): Büyük yılan, ejderha.

Sūde (F.): Sürmüş, sürülmüş.

Sūd-mend (F.): 1. Yararlı. 2. Karlı,
kazançlı.

Şuffe (A.): Sofa.

Sūgvār (F.): Acılı, kederli.

Sūhān (F.): Törpü.

Suḥre (A.): Alay, maskaralık.

Suḫūt (A.): Düşme, aşağı inme.

Sūmnāt (F.): 1. Puthane. 2. Kilise.

Sūrāḥ (F.): 1. Delik. 2. Gedik.

Şu'ūd (A.): Yukarı çıkma yükselme.

Sūzen (F.): İğne.

Sūdde (A.): Kapı, eşik.

Sūfre (A.): Sofra.

Sūfte (F.): Delinmiş, delikli. Nā-sūfte:
delinmemiş, işlenmemiş.

Sūhā (A.): Büyük takımyıldızının en
küçük yıldızı.

Sūrūş (F.): 1. Melek. 2. Cebrail.

Sütüde (F.): Övgüye değer, övülmüş.

Sütürg (F.): İri, büyük.

-Ş-

Şābb (A.): Genç, delikanlı.

Şāgil (A.): Meşgul eden.

Şāhid-zūr (A.F.): Yalancı şahit.

Şākülī (A.): Yer çekimi doğrultusunda
olan; düşey.

Şāmme (A.): 1. Koku alma duyusu. 2.
Koku alan, koklayan.

Şāne (F.): Tarak. Şāne-zed: Taranmış.

Şāri' (A.): Şeriat koyan, yasa hazırlayan.

Şāşe (F.): İdrar.

Şāygān (F.): 1. Layık, yakışır. 2. Ucuz,
bol. Genc-i şāygān: Husrev
Perviz'in hazinesi.

Şāyi' (A.): 1. Yaygın, duyulmuş. 2.
Bölünmemiş ortak hisse.

Şebāb (A.): Gençlik.

Şeb-bāz (F.): Karagöz ustası.

Şebdîz (F.): 1. Karayağız at. 2. Husrev Perviz'in atının adı.

Şebîh (A.): benzeyen, benzer. **bî-şebîh:** benzeri olmayan, eşsiz. Allah hakkında kullanılmıştır.

Şedâid (A.): Sıkıntılar, zor işler.

Şedd (A.): Sıkma, sımsıkı bağlama. Şedd-i niṭāk: kemer sıkma, kemer bağlama; emre ram olma.

Şedd-i niṭāk: Kuşak bağlamak; bir işe niyet etmek.

Şedd-i rahîl: Yola çıkma, yolcu olma.

Şefe (A.): 1. Dudak. 2. Kenar. Bint-i şefe: söz.

Şehbâl (F.): Kuş kanadının en uzun tüyü.

Şehd (A.): Bal.

Şekâ (A.): Talihsizlik, bedbahtlık.

Şekker-ḥ'ār/ şekker-ḥā (F.): Şeker gibi tatlı sözler söyleyen, şeker çiğneyen.

Şemāme (A.): Güzel koku; kırlangıç kavunu.

Şengerf (F.): Zincifre denilen boya.

Şermende (F.): Utangaç.

Şest (F.): Okçuların parmaklarına geçirdikleri yüksük.

Şeş-der (F.): Tavlada altı kapının da kapalı olması. taḥta-i şeşder: tavla tahtası.

Şeş-per (F.): 1. Altı kanatlı. 2. Altı dilimli topuz.

Şevher (F.): Koca.

Şeyn (A.): 1. Kusur. 2. Ayıp.

Şīb ü firāz (F.): İniş ve çıkış.

Şihāb (A.): 1. Kıvılcım. 2. Akan yıldız.

Şikāk (A.): Anlaşmazlık, uyuşmazlık.

Şikīb (F.): Sabır.

Şinā (F.): Yüzme.

Şirā (A.) Akyıldız, Şirā-yı Yemāni olarak bilinen yıldız.

Şiryān (A.): Atardamar.

Şiše-ḥāne (F.): Cam fabrikası.

Şitāb (F.): 1. Acele. 2. Koşu. 3. Hız.

Şubān (F.): Çoban.

Şūr (F.): 1. Şamata, gürültü, patırtı. 2. Tuzlu.

Şurṭa (A.): 1. yelkenli için uygun rüzgar. 2. Öncü asker, ön cephede savaşan asker.

Şühūr (A.): Aylar.

Şumār (F.): 1. Sayma, sayım. 2. Sayan, sayıcı. rüz-ı şümār: kıyamet günü.

Şumāre (F.): 1. Numara. 2. Sayı. 3. Not.

Şüre-zār (F.): Çorak yer.

Şürfe (A.): Şerefe.

Şürūr (A.): Kötü kişiler, şirretli insanlar; kötülükler, fenalıklar.

Şüst ü şū (F.): Yıkama.

-T-

Ta'ab (A.): 1. Yorulma, yorgunluk. 2. Zorluk, sıkıntı.

Ta'abbüs etmek: Somurtma, surat asma.

Tā-be-key (F.): Ne zamana kadar, nereye kadar.

Ṭablek (F.): Küçük davul.

Tafḍīl (A.): Üstün tutma.

Taḥmīr (A.): Yoğurma, yoğrulma.

Taḥvīf (A.): Korkutma.

Ta'm (A.): 1. Tat, lezzet. 2. Yeme.

Tenāzül (A.): Karşılıklı ok atma; mücadele, çekişme.

Tār (F.): 1. Dokuma ipliği. 2. Karanlık. 3. Bulanık, çamurlu. 4. Tepe.

Tārāc (F.): 1. Yağma, çapul. 2. Yağmalama.

Tarfetü'l-ʿayn (A.): Göz açıp kapatıncaya kadar geçen zaman.

Ṭarḥ-endāz (A.F.): 1. Temel atan, bina yapan. 2. Düzenleyen, tertip eden.

Ṭarīka (A.): Allah'a ulaşmak arzusuyla tutulan yol, tarikat.

Tār u pūd (F.): 1. Atkı, çözü. 2. Dokuma. 3. Asıl, esas, öz.

Tārīk (F.): Karanlık.

Taş'īd (A.): 1. Buharlaştırma, buharlaştırılma. 2. Kaldırma, yükseltme.

Ṭavḳ (A.): 1. Kolye, gerdanlık. 2. Halka, tasma. 3. Bazı kuşların boyunlarında görülen halka biçimli desen.

Ṭaylasān (A.): Sarığın sol yandan, bir ucunun sarığın yukarısından bırakılan sarılmayan kısmına denir.

Ṭayy (A.): 1. Dürüp bükme, dürülüp bükülme, sarma, katlama. 2. Atlama, üzerinden geçme. ṭayy-ı mekân: mekanı atarcasına geçme.

Tāzī (F.): Arapça; Arap.

Tāziyāne (F.): Kırbaç, kamçı.

Tebāh (F.): Mahvoluş, yok oluş; bozuk, harap.

Teber (F.): Balta.

Tebḥīr (A.): 1. Buharlaştırma. 2. Tütsüleme.

Teb'īd (A.): 1. Uzaklaştırma. 2. Sürgün etme, sürgüne gönderme.

Tecebbür (A.): Kibirlenme, büyüklenme.

Tedebbür (A.): 1. İleriyi düşünme. 2. Tedbirli olma.

Tedvīr (A.): 1. İdare etmek, yönetmek. 2. Döndürme. 3. Yuvarlaklaştırma, daire şekline getirme.

Tefsīde (F.): Hararetli; kızgın, sıcak.

Tegerg (F.): Dolu.

Teh (F.): Dip. .

Tehniye (A.): 1. Kutlama. 2. “Hoş geldin” deme.

Tekāzā (A.): Laf dokundurma, başa kakma.

Tekrīm (A.): Saygı gösterme, yüceltme.

Tek u dev (F.): Koşuşturma.

Telef-kerde (A.F): Telef olmuş, boşa gitmiş.

Telh-kām (F.): Acılı, kederli.

Tell (A.): Tepe, sırt.

Tenāsül (A.): Üreme, türeme.

Teng (F.): 1. Dar. 2. Yük dengi. 3. Tır-i ‘assārān; yani yağcı oku denilen ve hububat yığını çıkarmaya yarayan uzun ağaç.

Tengnā (F.): 1. Dar yer, dar mekan. 2. Darlık, sıkıntı.

Tenkiye (A.): Temizleme, kanal temizleme.

Tenūr (A.): Tandır.

Tergīb (A.): Rağbet ettirme, istek uyandırma.

Ter-zebān (F.) : 1. Hazırcevap. 2. Kalem.

Tesnīm (A.): Cennetteki ırmaklardan biri.

Tesvīl (A.): Fena bir şeyi güzel göstererek aldatma.

Teşmīr (A.): Sıvama, sıvanma.

Teşne-gān (F.): 1. Susamışlar. 2. İstekliler.

Tevbīh (A.): Azarlama, paylama.

Tev'em (A.): İkiz, benzer, eş.

Tevķir (A.): Güzel karşılama, ağırlama, ululama.

Tezerv (F.): Sülün.

Tezvīr (A.): Yalan dolan, hile hurda, bozgunculuk.

Tibyān (A.): Açıkça anlatma; açıkça bildirme.

Tīh (A.): 1. Çöl. 2. Sina Çölü.

Tinnīn (A.): Ejderha takımyıldızı.

Tīr-bāzī (F.): Okla oyun oynama, okçuluk.

Tīre-dil (F.): Kötü kalpli.

Tuħme (A.): Mide şişkinliği, hazımsızlık.

Tuħm-pāş (F.): Tohum serpen.

Ṭu'me (A.): Lokma; yem; yiyecek.

Ṭuyūr (A.): Kuşlar.

Tünd-bād (F.): Şiddetli rüzgar, fırtına, kasırga.

Tūrāb (A.): Toprak.

Türk ü tāz (F.): Hamle yapmak; şiddetle hücum etmek.

Türüş-rū (F.): Ekşi yüz, asık surat.

-U-

‘Ubūr (A.): Karşıya geçme, suyun karşı tarafına atlama.

Uđhūke (A.): Komedi.

◌**Uđūl itmek:** yoldan çıkmak, sapmak.

◌**Uķāb (A.):** Kartal takımıydızı.

◌**Uķde (A.):** Bir gezegenin yörüngesinin burçlar kuşağı üzerindeki iki ucundan her biri. **Uķde-i re's:** Bir gezegenin burçlar kuşağı üzerindeki yükselme noktası. **Uķde-i süflā:** Bir gezegenin burçlar kuşağı üzerindeki alçalma noktası.

◌**Ucb (A.):** Kendini beğenmişlik.

Ulū'l-ebşār (A.): Görüş sahipleri, ileri görüşlüler.

◌**Umķ (A.):** Derinlik.

◌**Unf (A.):** Şiddet, sertlik.

◌**Urūc (A.):** Yukarı çıkma, yükselme.

◌**Uşāt (A.):** Asiler.

◌**Uşfūr (A.):** Serçe.

◌**Uyūn (A.):** 1. Pınarlar. 2. Gözler.

◌**Uzmā (A.):** En büyük.

◌**Uzzāl (A.):** Türk müziğinde 10 basit makam.

-Ü-

Ūft (F): Düşüş, düşme. Ūft ü ħīz: Düşe kalka.

Ūmm (A.): Anne.

Ūmm-i kitāb: 1. Fatiha suresi. 2. Aklı-ı evvel. 3. Levh-i mahfuz.

Ūmmehāt (A.): 1. Anneler. 2. Esaslar.

Ūmmehāt-ı ʿanāşır: dört unsur: rüzgar, toprak, su, ateş.

Ūstüh ʿān (F.): Kemik.

Ūstūķuşāt: 1. Gök cisimleri. 2. Asıllar, cevherler.

-V-

Vā-beste (F.): - bağlı.

Vācibü'l-vücūd (A.): Varlığı gerekli olan. Varlığı kendi zatı sebebiyle olup, başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayan Cenāb-ı Allah.

Vāfī (A.): 1. Sözünde duran, vefalı. 2. Yeterli kāfī. 3. Doğru, tam.

Vāķc (A.): Yükselti, yüksek yer; ağırlık.

Vālih (A.): Şaşkın, hayret içinde.

Vaşmet (A.): Eksiklik, ayıp.

Vātar (A.): İş. kazā'-ı vātar: abdest bozma.

Vefķ (A.): Uyuma, uygun gelme. Vefķ-i dil-ķ ʿāh: Gönlün isteğine uygun.

Vesen (A.): Put.

Vesme-tırāz (A.F): Rastık çekilmiş, rastıkla süslenmiş.

Veter (A.): Tel, saz teli.

Vifāķ (A.): 1. Barış, uzlaşma, uzlaş. 2. Uygunluk. 3. Hemfikirlik.

Vuhūş (A.): 1. Vahşi hayvanlar. 2. Issız yerler.

Vuzū (A.): Abdest; abdest alma.

-Y-

Yā: Yay, ok; sevgilinin kaşu.

Yabrūh (A.): Rozet yapraklı, kazık köklü ve mavi çiçekli bir bitkidir. Meyveleri erik büyüklüğünde, sarı renkli ve hoş kokuludur. Kökü tedavide kullanılan zehirli bir bitkidir. Abdusselam otu, Ādem otu gibi isimlerle de bilinmektedir.

Yağ-beste (F.): Donmuş, buz tutmuş.

Yağ-çe (F.): Donmuş yağmur, yağın dolu.

Yek-bīn (F.): Bir gören.

Yekke-tāz (F.): Tek başına saldıran savaşçı.

Yek-tene (F.): Yalnız başına, تنها.

Yelān (F.): Yiğitler, usta savaşçılar.

Yeñ (T.): Giyeceklerin kol kısmı.

Yevm-i tenādd: Kıyamet günü.

-Z-

Zābiḥ (A.): Kesen, boğazlayan.

Zād u būm (F.): Doğum yeri.

Zaḥme (F.): Vuruş, vurma; darbe.

Zamm etmek: Eklemek.

Zāyiçe (F.): Yıldız durum cetveli.

Żāyiç-şude (A.F.): Zayi olmuş.

Zāyirān (A.F.): Ziyāretçiler.

Zebān-āver (F.): 1. Güzel konuşan. 2. Dile getiren.

Zebḥ (A.): 1. Boğazlama, kesme, keserek öldürme. 2. Kurban kesme.

Zecr (A.): Zorla yaptırma, zora koşma.

Zehḥār (A.): Çalkantılı, coşkun.

Zehre (A.): 1. Yiğitlik, cesaret. 2. Öd, safra.

Zeneb (A.): Kuyruk. Zeneb-i cedi (oğlak kuyruğu), Zeneb-üd-dücāce (tavuk kuyruğu), Zeneb-ül-erneb (tavşan kuyruğu), Zeneb-ül-esed (aslan kuyruğu), Zeneb-ül-hayye (yılan kuyruğu) vb. yıldız isimleridir.

Zenbūr (F.): Arı.

Zennām: Harun Reşid'in oldukça yetenekli olan neyzeni.

Żev (A.): Aydınlık, nur, ışık.

Żeymerān (A.): Reyhan, fesleğen.

Zīb (F.): Süs.

Zībaḥ (A.): Civa.

Zih (F.): Kiriş, yay kirişi.

Zimām (A.): Yular, hayvan yuları.

Zīr-efken (F.): 1. Aşağıya atılmış. 2. Klasik Türk musikisinde bir makam.

Zīr ü bem (F.A.): Kanun, tanbur gibi çalgılara takılan en ince ve en kalın tel.

Zūd-ā-zūd (F.): Aceleyle.

Zufretü'l-‘ayn: Göz tırnağı ?.

Zücāc (A.): Sırça, cam, şişe.

Zūkām (A.): Nezle.

KAYNAKLAR

- Abul, Yasemin, *Süleymân-Nâme-i kebir (47.cilt) metin tenkidi ve inceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), CBÜ, SBE, Manisa 2004.
- Akay, Asuman, *Firdevsi, Süleymân-nâme (44. Cilt), Metin ve Fiiller Üzerine Bir Deneme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İÜ, SBE, İstanbul 1990.
- Akbayar, Nuri, “Cizedarza Ahmed Baheddin Efendi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1977, II, 80.
- Akkaya, Hüseyin, “Süleyman”, *DİA*, XXXVIII, 61.
- _____, *Osmanlı Türk Edebiyatında Süleyman Peygamber ve Şemseddin Sivasi'nin Süleymâniyyesi*, Harvard 1997.
- Aksan, Doğan, *Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri*, İstanbul 2004.
- Aktaş, Hasan, *Çağdaş Türk Şiirinde Peygamberler*, Edirne 2006.
- Aktaş, Şerif, *Şiir Tahlili, Teori-Uygulama*, Ankara 2009.
- _____, *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*, Ankara 2002.
- Akkuş, Metin, *Divan Şiirinde İnsan I, Dini Kişilikler*, Erzurum 2000.
- _____, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebi Türler ve Tarzlar*, Erzurum 2006.
- Ali Şeyyâd, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*, İstanbul 1338.
- Altuntaş, Ramazan, *İslam Düşüncesinde Tevhid ve Estetik İlişkisi*, İstanbul 2002.
- Altuntaş, İhramcızade İsmail Hakkı, *Niyâzî-i Mısrî, Divan-ı İlâhiyyat ve Açıklaması*, Yayın yeri yok, 2010.
- And, Metin, *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*, İstanbul 2010.
- Aras, Yasin, *Ali Canip Yöntemin Eski Türk Edebiyatıyla İlgili Makaleleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜ, SBE, Erzurum 1999.
- Aşkar, Mustafa, *Niyâzî-i Mısrî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İstanbul 2004.
- Ata, Aysu, *Nasıruddin Bin Burhanüddin Rabguzi, Kısasü'l-Enbiya (Peygamber Kıssaları)*, Ankara 1997.
- Ata, Aysu, “Rabguzi”, *DİA*, XXXIV, 377-378.
- Atsız, Nihal, “İshak Hocası veya Ahmed Rızaî”, *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1972, XX, 232-233.
- Aydemir, Abdullah, *Tefsirde İsrailiyyat*, İstanbul 2000.

- _____, *İslami Kaynaklara Göre Peygamberler*, Ankara 1992.
- Aydemir, Semra, *Dede Ömer Rûşenî (Hayatı, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), SÜ, SBE, Konya 1990.
- Aydemir, Yaşar - Çeltik, Halil “Redife Farklı Bir Bakış: Divan Şiirinde Ön Kafiye ve Ön Redif”, *Bilig*, S. 46, (Yaz, 2008), s. 193-214.
- Aydın, Mehmet, “Faraklit”, *DİA*, XII, s. 165.
- Aydüz, Salim, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, I, 119-120.
- Aygün, Fatma, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. İbrahim ve İnsanlığa Mesajı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜ, SBE, İstanbul 2006.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2005.
- Ayyıldız, Emeti, *Vahdetnâme*, (Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi), CBÜ, FEF, Manisa 2001.
- Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü’l-Arifîn, Esmâü’l-Müellifîn ve Âsârü’l-Musannifîn*, İstanbul 1951.
- Baş, Mehmet Şamil, *Aşkî Mustafa Efendi’nin Vahdet-nâme Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), DEÜ, SBE, İzmir 2007.
- Başara, Erol, “Dânişzâde Şevket Gavsî’nin Musikimiz ve Taksimlerle İlgili Bir Makalesi”, *CÜ, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV/1, 2010, s. 125-131.
- Bedüzzaman Fürüzanfer, *Ehâdis ve Kısâs-ı Mesnevî, Tercüme-i Kâmil ve Tanzîm-i Müceddid: Hüseyin Davudî*, Tahran 1381.
- Beki, Kamil, *İbrahim Râkım Efendi, Vâkı’ât-ı Niyazî-i Mısrî, İnceleme-Metin*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), UÜ, SBE, Bursa 1997.
- Bilgegil, Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâğât)*, İstanbul 1989.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli Âlisi*, Ankara, tarihsiz, s. 606.
- Bolay, Süleyman Hayri, “Âdem”, *DİA*, I, 363.
- Bozkurt, Nizam, “Dörtlüklerle Peygamberler Tarihi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 28, 2003, s. 1-26.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri, I-III ve Ahmed Remzi Akyürek, Miftâhu’l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifîn Fihristi*, Ankara 2009.
- Canım, Rıdvan, *Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme*, Ankara 1998.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri-Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul 2004.

- Cemiloğlu, İsmet, *14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*, Ankara 2000.
- Coşkun, Menderes, *Sözün Büyüsü, Edebi Sanatlar*, İstanbul 2007.
- Çapan, Pervin, *Mustafa Safâ-yî Efendi, Tezkire-i Safâ-yî*, Ankara 2005.
- Çatıkkaş, M. Ata, *Şiirimizin Beyitler ve Mısralar Sözlüğü*, İstanbul 2009.
- Çavuşoğlu, Semiramis, “Kadızedeliler”, *DİA*, XXIV, 100-101.
- Çaycı, Ahmet, *Anadolu Selçuklu Sanatı'nda Gezegen ve Burç Tasvirleri*, Ankara 2002.
- [Çaylak], Mehmed Tefvik, *Kafîle-i Şuarâ*, İstanbul 1290.
- Çelebioğlu, Amil, *Türk Edebiyatında Mesnevi (XV. yy.'a kadar)*, İstanbul 1999.
- _____ “Türk Edebiyatında Manzum Dini Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1998.
- Çetindağ, Yusuf, *Ayna Kitabı*, İstanbul 2009.
- Dalkılıç, Emine, *Aşık Edebiyatında Peygamber Kıssaları*, Isparta 2010.
- Demir, Şehmus, *Mitoloji, Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, İstanbul 2003.
- Deniz, Sabahat, *16. Yüzyıl Bazı Dîvân Şâirlerinin Türkçe Dîvânlarında Kozmik Unsurlar (Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî Beğ, Nev'î, Yahyâ Beğ)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), MÜ, TAE, İstanbul 1992.
- Derviş Hayalî, *Ravzatü'l-envâr*, (haz. M. Fatih Köksal), İstanbul 2003.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 2004.
- Dilçin, Cem, “Stilistik Açıdan Öncelemeler ve Fuzulî'nin Şiirlerinde Yüklem Öncelemesi”, *Fuzulî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler*, İstanbul 2010.
- Dini Kavramlar Sözlüğü*, İstanbul 2009.
- Ebu Cafer Muhammed bin Cerir'üt-Taberî, *Tarih-i Taberî*, Ter. M. Faruk Gürtunca, İstanbul.
- Ebulfazl Musaffa, *Ferheng-i Istılâhat-ı Nücûmî*, Tahran 1388.
- Ece, Selami, *Manisalı Cami'nin Vamık u Azra Mesnevisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), AÜ, SBE, Erzurum 2002.
- _____, “İktibas”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 19, 2002, s. 39-53.
- El-Hayvân*, Bab: fî İhsâsi Ecnâs-ı Hayvân, cüz.2 (El-Mektebetü'ş-Şâmile)
- El-İmam Muhammed el-Mehdî bin Ahmed bin Ali bin Yusuf el-Müteveffa, *Metâli'ül Meserrât Bicilâi Delâilü'l Hayrât*, Beyrut 2005.

- Enverî, Hasan, *Ferheng-i Emsâl-i Suhen, İntişârât-ı Suhen*, Tahran, 1348.
- Erdem, Sadık, *Ramiz ve Âdâb-ı Zurafâsı*, Ankara 1994.
- Erdem, Mehmet Dursun, *Kitâb-ı Kıssanâme-i Süleymân Aleyhisselam Üzerine Söz Dizimi Çalışması, (Süleymânâme 74. Cilt)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), OMÜ, SBE, Samsun 2005.
- Erdem, Mustafa, *Hz. Adem (İlk İnsan)*, Ankara 2006.
- Erdoğan, Kenan, *Niyâzî-i Mısrî, Divânı*, Ankara 2008.
- Erenoğlu, Dilek, “Güvâhî’den Günümüze Atasözleri ve Deyimler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 Fall 2007, s. 1157-1161.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet, *Türk Şairleri*, I, 294.
- Erşahin, Seyfettin, *Siyer Yazıcılığı Üzerine*, Ankara 2004.
- Eyüboğlu, E. Kemal, *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul 1973.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, Ter. Faruk Meyan, İstanbul 1999.
- F. Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, İstanbul 2005.
- Firdevsî-i Rûmî, *Süleymân-nâme-i Kebîr*, (haz. M. Ata Çatıkkaş), Ankara 2009.
- Gelişli, Yücel “Siyasetnameler ve Eğitim”, *Milli Eğitim Dergisi*, S.141, 1999, s. 71-74
<http://w3.gazi.edu.tr/web/gelisli/siyas.htm> (E.T.21.10.2010)
- Genç, Gülnaz, *Firdevsi-i Rûmî, Süleymân-nâme, (25 ve 26. Ciltler)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), MÜ, SBE, İstanbul 1995.
- Gökalg Haluk, “Eski Türk Edebiyatında Edebi Türler”, *Başlangıçtan Günümüze Tür ve Şekil Bilgisi*, İstanbul 2009, s. 275-441.
- Gölpınarlı, Abdalbaki, *Mesnevî Tercümesi ve Şerhi*, İstanbul 1983.
_____, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, Ankara 1989.
- Gültaş, Ayhan, *Halilname*, Ankara 1996.
- Güzel, Abdurrahman, *Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Ankara 2006.
- Habîb, *Hatt u Hattâtân*, İstanbul 1302.
- Harman, Ömer Faruk, “İbrâhim”, *DİA*, XXI, 266-272.
_____, “Nûh”, *DİA*, XXXIII, 225-226.
- Hasan Enûşe, *Dânişnâme-i Edeb-i Fârisî (Edeb-i Fârisi der-Anatoli ve Balkan)*, Tahran 1383.
- Hüseyin Hıfzî, *Hulâsa-ı Târîh-i Enbiyâ*, İstanbul 1323.

- İhsanoğlu, Ekmeleddin, vd. *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*, İstanbul 1997.
- İnce, Adnan, *Tezkiretü's-şu'arâ*, Salim Efendi, Ankara 2005.
- İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı, Nazım Şekli ve Aruz*, İstanbul 1999.
- İsmail Belig, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefâyât-ı Dânişverân*, Bursa 1302.
- _____, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr*, (haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu), Ankara 1999.
- İsmail Hakkı Bursevî, *Kitâbü'n-Netîce*, İstanbul 1997.
- İlhama Jafarova, *Firdevsi-i Rumi'nin Süleymanname yazmasının (81. cilt, 54b-82a, 28 yk.) yayını ve üzerinde dil incelemeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, SBE, İstanbul 2003.
- _____, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleyman-Nâme-i Kebîr'i (63. cilt) inceleme-
metin-dizin*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), MÜ, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.
- Kara, İsmail, "Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa", *TDEA*, İstanbul 1982, V, 334.
- Kara, Mustafa, *Niyazi-i Mısri*, Ankara 1994.
- Karabey, Turgut, "Dîvân Şiirinde "Sapma"lar", *AÜ, TAED*, S.32, Erzurum 2007, s. 15-38.
- Karadağ, Özey, *Gubarî Abdurrahman ve Ka'benâmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), CÜ, SBE, Sivas 1999.
- Karagöz, İsmail, *Esmâ-i Hüsnâ, Ayet ve Hadislerin Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları*, Ankara 2007.
- Karahan, Abdülkadir, *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis (Tercüme, Toplama ve Şerhleri)*, İstanbul 1954.
- Karatay, Halit, *Hattat Divan Şairleri*, Ankara 2008.
- İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi, el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, Çev. Abdullah Köşe, İstanbul 1989.
- Katip Çelebi, *Mîzânü'l-Hakk fî İhtiyâri'l-Ehakk*, Ter. Orhan Şaik Gökyay/Süleyman Uludağ, İstanbul 2008.
- Kaya, Doğan, *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara 2007.
- Karpuz, Hacı Ömer, *Abdurrahim Karahisârî'nin Vahdetnâmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), AÜ, SBE, Erzurum 1991.

- Kaş, Özcan, *Osmanlı Döneminde Arapça Sözlük Çalışmaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜ, SBE, İstanbul 2007.
- Kemikli, Bilal, “Hüseyin Lâmekânî'nin İnsân-ı Kâmil Görüşü: Risâle-i Vahdetnâme”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S.3, (Temmuz 1997), s. 30-37.
- Kılıç, Müzahir, “Tâhirü'l-Mevlevî'nin *Mahfil* Dergisinin Birinci Cildinde Çıkan Şiirleri, *AÜ, Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*, S. 24, Erzurum 2004, s. 85-97.
- Kıran (Eziler), Ayşe – Kıran, Zeynel, *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Ankara 2003.
- Koca, Şevki – Gümüsoğlu, Dursun, *Ahmed Edib Harabi Divanı, Yaşamı ve Tüm Şiirleri*, İstanbul 2003.
- Konuk, Ahmed Avni, *Füsûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 2005.
- Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 2004.
- Köksal, Fatih, “Belagat Kitaplarında İki Sanat: Tecâhül-i Ârif ve İstifhâm”, *Klasik Türk Şiiri Araştırmaları*, Ankara 2005.
- Kurnaz, Cemal, “Dini Edebiyat Türleri ve Dini Edebiyatımızın Bugünü Hakkında Düşünceler”, *Divan Edebiyatı Yazıları*, Ankara 1997.
- Külekcî, Numan, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Ankara 1999.
- Külliyât-ı Dîvân-ı Câmî*, Tahran 1385.
- Levend, Agah Sırrı, “Dini Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, [1973] 1972, s. 35-80.
- Macit, Muhsin, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Ankara 1996.
- Macit, Muhsin – Soldan, Uğur, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Ankara 2004
- Manzum Şekliyle Peygamberler Tarihi ve Ahirete Ait Konular*, Manzum Hale Getiren: Faik Ersöz, İzmir 1992.
- Mehmed Rauf, *Manzume-i Zebh-i İsmail*, İstanbul 1325.
- Mehmet Rıfat, *Tuhfetü'l-İslâm*, İstanbul 1310.
- Mehmed Siraceddin, *Mecma'ü's-Şuârâ*, İstanbul 1325.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî, Osmanlı Ünlüleri*, (haz. Nuri Akbayar), İstanbul 1996.
- Mermer, Ahmet - Koç Keskin, Neslihan, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara 2005.
- Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, Ter. Ahmet Asrar, İstanbul 2010.

- Muhammed Fuad Abdulbaki, *Mucemü'l Müfehres Li Elfâzi'l-Kur'ânü'l-Kerîm*, Lübnan 2005.
- Mum, Cafer, "Sebk-i Hindî", *Türk Edebiyatı Tarihi*, XX, s. 389.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1995.
- Nuri Şeyda, *Mücmel Târîh-i Enbiyâ*, İstanbul 1315.
- Oğraş, Rıza, *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-endûzu, İnceleme-Metin*, Burdur 2001
- Onay, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, (haz. Cemal Kurnaz), Ankara 1992.
- Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006.
- Öngören, Reşat, "İshak Hocası", *DİA*, XXII, 533-534.
- Öz, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), AÜ, SBE, Ankara 2006.
- Özcan, Abdülkadir, "Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa", *DİA*, XXVI, 264-265.
- Özfirat, Bayram, *Tokatlı İshâk Efendi'nin Nazmu'l-ulûm, Nazmu'l-le'âlî ve Manzûme-i Keydânî adlı Mesnevileri, (İnceleme-metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), SÜ, SBE, Konya 2006.
- Özler, Mevlüt, *İslam Düşüncesinde Tevhid*, İstanbul 2005.
- Öztürk, Mustafa, "Arkaik Kültürden Kur'âna Habil-Kabil Kıssası", *Kıssaların Dili*, Ankara 2010.
- Özünlü, Ünsal, *Edebiyatta Dil Kullanımları*, İstanbul 2001.
- Özyıldırım, Ali Emre, "Sebk-i Hindî'nin Türk Edebiyatındaki Seyri Üzerine Notlar", *Sözde ve Anlamda Farklılaşma: Sebk-i Hindi (29 Nisan 2005 Bildiriler)*, (haz. Hatice Aynur vd.), İstanbul 2006, s. 142-154.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989.
- Pekolcay, Necla vd., *İslami Türk Edebiyatında Şekil ve Nevilere Giriş*, İstanbul 1996.
- Pultar, Mustafa, *Yıldız Adları Sözlüğü*, İstanbul 2007.
- Raşid, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, İstanbul 1323.
- Rızaî, *Manzûmetü'l-Le'âlî*, İstanbul 1268.
- Rif'at, *Târîh-i 'Âlî-i Enbiyâ*, İstanbul 1327.
- Schimmel, Annemarie, *Tanrının Yeryüzündeki İşaretleri*, İstanbul 2004.

- Seyyid Hüseyin Nasr, *İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş*, İstanbul 1985.
- Şîret-i İbn-i Hişâm (İslam Tarihi)*, (Ter. Hasan Ege), İstanbul 2006.
- Solmaz, Süleyman, “Divan Şiirinde Kelime Seçimini Etkileyen Faktörler”, *SÜ, TAD*, , S.15, (Güz 2004), s. 39-51.
- Solmaz, N. Mehmet-Çakan, Ömer Lütfi, *Kur’ân-ı Kerim’e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadeleleri*, İstanbul 2010.
- Soysal, M. Orhan, *Edebi Sanatlar ve Tanınması*, İstanbul 2005.
- Şafak, Yakup, *Aruz Terimleri*, Konya 2003.
- Şahin, M. Süreyya, “Kıyas-ı Enbiyâ”, *DİA*, XXV, 495-496.
- Şakar, Sezer Özyaşamış, *Firdevsi-i Rumi'nin Süleymanname Yazması'nın (81. cilt, 28 yk.) bilimsel yayını ve üzerinde dil incelemeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, SBE, İstanbul 2003.
- Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul 2004.
- Şener, Alim – Yıldız, İbrahim, *Türk İslam Edebiyatı*, İstanbul 2003.
- Şengün, Necdet, “Klasik Türk Şiirinde Kalem Kasideleri”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/4, Summer 2008, s. 730-758.
- Şevket Gavsî, *Manzum Târîh-i Enbiyâ*, İstanbul 1313.
- Şeyhi Mehmed Efendi, *Şakâyık-ı Numâniyye ve Zeylleri, Vakâyü'l-Fuzâlâ*, haz. Abdulkadir Özcan, İstanbul 1989.
- Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lugati*, İstanbul 1994.
- Taş, Hakan, “Klasik Türk Şiirinde Türkçe Sözcüklerde Med”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 19, İstanbul 2008, s. 143-156.
- Tavukçu, Orhan Kemâl, *Dede Ömer Rûşenî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Erzurum, 2006.
- _____, *Halîlî and Fûrkatnâme*, Harvard 2008.
- Tekeli, Hamdi, *Ahmed Gazzi'nin Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),UÜ, SBE, Bursa 1991.
- Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı (Romanın Unsurları)*, İstanbul 2004.
- Tökel, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Ankara 2000.
- Tuman, Mehmet Nail, *Tuhfe-i Nâilî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, (haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı), Ankara 2001.

- Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, IV, 132.
- Türkdoğan, Melike Gökcan, “Klâsik Türk Edebiyatında Kur’ân Kıssalarını Konu Alan Mesneviler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research*, Volume: 3 Issue: 15, s. 64-92.
- Uçar, Melike, *Klasik Türk Şiirinde Peygamberler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KSİÜ, SBE, Kahramanmaraş 2006.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2001.
- _____, “Halvetiyye”, *DİA*, XV, 394.
- _____, *İslam Açısından Müzik ve Sema*, İstanbul 2004.
- Unat, Yavuz, “İslam’da ve Türklerde Zaman ve Takvim”, *Türk Dünyası, Nevruz Ansiklopedisi*, (Editör: Öcal Oğuz), Ankara 2004, s. 15-24.
- Usluer, Fatih, *Hurufîlik, İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, İstanbul 2009.
- Usta, Halil İbrahim, *Firdevsi-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr, (İnceleme-Metin-Sözlük)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), AÜ, SBE, Ankara 1995.
- Ünver, İsmail, “Mesnevi”, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417, 1986, s. 441.
- Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, İstanbul 1997.
- Yananlı, H. Rahmi, *Hazret-i Dil-i Dâna, Oğlan Şeyh İbrahim Efendi Külliyyatı*, İstanbul 2008.
- Yanmaz, Eşref, *Vecdî, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜ, SBE, Erzurum 1995.
- Yetiş, Kazım, *Belâgattan Retoriğe*, İstanbul 2006.
- Yıldırım, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul 2008.
- Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara 2009.
- Yılmaz, Mehmet, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, İstanbul 1992.
- Yiğit, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul 2008.
- Yorulmaz, Hüseyin, *Divan Edebiyatında Nabi Ekolü, Eski Şiirde Hikemiyat*, İstanbul 1996.
- Örs, Yasemin, *Takımyıldızların Mitolojik Öyküleri*, AÜ, Fen Fakültesi, Astronomi ve Uzay Bilimleri, Ankara 2001, s. 41.
- <http://www.hikmet.net/content/view/56523/33/> (ET.18.10.2010)

NÜSHALARA GÖRE KONU BAŞLIKLARI

Konu Başlıkları	N1	P	S1	S2	S3	S4	N2	Ü1	Ü2	K	V	M
Flekü'l-eflāk	3 ^a	3 ^a	3 ^b	3 ^a	2 ^b	3 ^a	3 ^a	3 ^b	2 ^b	3 ^a	3 ^a	2 ^b
Felek'ül-burüc	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^a	2 ^b	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^a	3 ^a	3 ^b	3 ^a
Ḥamel	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^a	3 ^a	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^a	3 ^a	3 ^b	3 ^a
Cevzā	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^b	3 ^a
Sereṭān	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^b	3 ^a
Eed	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^b	3 ^a
Sübüle	3 ^b	3 ^b	3 ^b	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^b	3 ^a
Mīzān	3 ^b	3 ^b	4 ^a	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^b	4 ^a	3 ^a	3 ^b	3 ^b	3 ^a
‘Akrēb	4 ^a	3 ^b	4 ^a	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^b	4 ^a	3 ^a	3 ^b	4 ^a	3 ^a
Ḳavs	4 ^a	3 ^b	4 ^a	3 ^b	3 ^a	3 ^b	3 ^b	4 ^a	3 ^a	3 ^b	4 ^a	3 ^a
Cedī	4 ^a	3 ^b	4 ^a	4 ^a	3 ^b	3 ^b	3 ^b	4 ^a	3 ^b	4 ^a	4 ^a	3 ^b
Delv	4 ^a	4 ^a	4 ^b	4 ^a	3 ^b	3 ^b	3 ^b	4 ^b	3 ^b	4 ^a	4 ^a	3 ^b
Ḥūt	4 ^b	4 ^a	4 ^b	4 ^a	3 ^b	4 ^b	4 ^a	4 ^b	3 ^b	4 ^a	4 ^a	3 ^b
Kevākib-i Seyyāre	4 ^b	4 ^a	4 ^b	4 ^a	3 ^b	4 ^b	4 ^a	4 ^b	3 ^b	4 ^a	4 ^a	3 ^b
Zühāl	4 ^b	4 ^a	4 ^b	4 ^b	3 ^b	4 ^b	4 ^a	4 ^b	3 ^b	4 ^b	4 ^a	3 ^b
Müşteri	4 ^b	4 ^a	5 ^a	4 ^b	4 ^a	4 ^b	4 ^a	5 ^a	4 ^a	4 ^b	4 ^a	3 ^b
Mirriḥ	5 ^a	4 ^b	5 ^a	4 ^b	4 ^a	5 ^a	4 ^b	5 ^a	4 ^a	4 ^b	5 ^a	4 ^a
Şems	5 ^a	4 ^b	5 ^b	5 ^a	4 ^a	5 ^a	4 ^b	5 ^b	4 ^a	5 ^a	5 ^a	4 ^a
Zühre	6 ^a	5 ^b	6 ^a	5 ^b	4 ^b	6 ^a	5 ^a	6 ^a	4 ^b	5 ^b	6 ^a	4 ^b
‘Uṭārid	6 ^b	5 ^b	6 ^b	6 ^a	5 ^a	6 ^b	5 ^b	6 ^b	5 ^a	6 ^a	6 ^b	5 ^a
Ḳamer	6 ^b	6 ^a	6 ^b	6 ^a	5 ^a	6 ^b	5 ^b	6 ^b	5 ^a	6 ^a	6 ^b	5 ^a
Şevābit	7 ^b	6 ^b	7 ^b	7 ^a	6 ^a	7 ^b	6 ^b	7 ^b	6 ^a	7 ^a	7 ^b	5 ^b
Ba‘z-ı Evzā’-ı Kevākib	8 ^b	7 ^b	8 ^b	8 ^a	6 ^b	8 ^b	7 ^a	8 ^b	6 ^b	8 ^a	8 ^b	6 ^a
‘Anāşır-ı Çehār-gāne	9 ^a	8 ^a	9 ^a	8 ^b	7 ^a	9 ^a	7 ^b	9 ^a	7 ^a	8 ^b	9 ^a	6 ^b
Nār	9 ^b	8 ^a	9 ^b	8 ^b	7 ^a	9 ^b	7 ^b	9 ^b	7 ^a	8 ^b	9 ^b	6 ^b
Hevā	10 ^a	9 ^a	10 ^a	9 ^a	7 ^b	10 ^a	8 ^b	10 ^a	7 ^b	9 ^a	10 ^a	7 ^a
Āb	11 ^a	9 ^b	11 ^a	10 ^a	8 ^a	11 ^a	9 ^a	11 ^a	8 ^a	10 ^a	11 ^a	7 ^b
Ḥāk	12 ^a	10 ^b	12 ^a	10 ^b	9 ^a	12 ^a	10 ^a	12 ^a	9 ^a	10 ^b	12 ^a	8 ^b
İnḳılābāt-ı ‘Anāşır	12 ^b	11 ^a	12 ^b	11 ^b	9 ^b	12 ^b	10 ^b	12 ^b	9 ^b	11 ^b	12 ^b	9 ^a
İnficār-ı ‘Uyün	12 ^b	11 ^a	12 ^b	11 ^b	9 ^b	12 ^b	10 ^b	12 ^b	9 ^b	11 ^b	12 ^b	9 ^a
Zelzele	13 ^a	11 ^a	13 ^a	11 ^b	9 ^b	12 ^b	10 ^b	13 ^a	9 ^b	11 ^b	12 ^b	9 ^a
Kā’ināt-ı Cev	13 ^a	11 ^b	13 ^a	11 ^b	9 ^b	13 ^a	10 ^b	13 ^a	9 ^b	11 ^b	13 ^a	9 ^a

Konu Başlıkları	N1	P	S1	S2	S3	S4	N2	Ü1	Ü2	K	V	M
Necm-i Gîsüdâr	13 ^a	11 ^b	13 ^a	11 ^b	9 ^b	13 ^a	10 ^b	13 ^a	9 ^b	11 ^b	13 ^a	9 ^a
Necm-i Dümdâr	13 ^a	11 ^b	13 ^a	11 ^b	10 ^a	13 ^a	10 ^b	13 ^a	9 ^b	12 ^a	13 ^a	9 ^a
Şihâb	13 ^a	11 ^b	13 ^a	12 ^a	10 ^a	13 ^a	10 ^b	13 ^a	9 ^b	12 ^a	13 ^a	9 ^a
Sehâb	13 ^b	12 ^a	13 ^b	12 ^a	10 ^a	13 ^b	11 ^a	13 ^b	10 ^a	12 ^a	13 ^b	9 ^b
Bârân	14 ^a	12 ^a	14 ^a	12 ^b	10 ^b	14 ^a	11 ^b	14 ^a	10 ^b	12 ^b	14 ^a	9 ^b
Şâ'ika	14 ^a	12 ^b	14 ^a	12 ^b	10 ^b	14 ^a	11 ^b	14 ^a	10 ^b	12 ^b	14 ^a	10 ^a
Berk	14 ^a	12 ^b	14 ^a	12 ^b	10 ^b	14 ^a	11 ^b	14 ^a	10 ^b	12 ^b	14 ^a	10 ^a
Ra'd	14 ^a	12 ^b	14 ^a	12 ^b	10 ^b	14 ^a	11 ^b	14 ^b	10 ^b	13 ^a	14 ^a	10 ^a
Keyfiyyet-i Nüzül-ı Berf ü Tegerg	14 ^a	12 ^b	14 ^a	12 ^b	10 ^b	14 ^a	11 ^b	14 ^b	10 ^b	13 ^a	14 ^a	10 ^a
Şebnem	14 ^b	12 ^b	14 ^b	13 ^a	10 ^b	14 ^b	11 ^b	14 ^b	10 ^b	13 ^a	14 ^b	10 ^a
Ķavs-ı Ķuzah	15 ^a	13 ^a	15 ^a	13 ^a	11 ^a	14 ^b	12 ^a	15 ^a	11 ^a	13 ^b	15 ^a	10 ^a
Hâle	15 ^a	13 ^a	15 ^a	13 ^b	11 ^a	15 ^a	12 ^a	15 ^a	11 ^a	13 ^b	15 ^a	10 ^b
Şubh-ı Şadık	15 ^b	13 ^b	15 ^b	14 ^a	11 ^b	15 ^b	12 ^b	15 ^b	11 ^b	14 ^a	15 ^b	10 ^b
Şubh-ı Kâzib	15 ^b	13 ^b	15 ^b	14 ^a	11 ^b	15 ^b	12 ^b	15 ^b	11 ^b	14 ^a	15 ^b	11 ^a
ŞafaĶ	15 ^b	14 ^a	16 ^a	14 ^a	11 ^b	15 ^b	12 ^b	15 ^b	11 ^b	14 ^a	15 ^b	11 ^a
Ṭulû-ı Āfitâb	16 ^a	14 ^a	16 ^a	14 ^a	11 ^b	16 ^a	13 ^a	16 ^a	11 ^b	14 ^a	16 ^a	11 ^a
Nehâr	16 ^a	14 ^a	16 ^a	14 ^a	12 ^a	16 ^a	13 ^a	16 ^a	11 ^b	14 ^a	16 ^a	11 ^a
Zamân	16 ^a	14 ^a	16 ^a	14 ^b	12 ^a	16 ^a	13 ^a	16 ^a	12 ^a	14 ^a	16 ^a	11 ^a
Leyl	16 ^a	14 ^a	16 ^b	14 ^b	12 ^a	16 ^a	13 ^a	16 ^a	12 ^a	14 ^a	16 ^a	11 ^a
Ṭul u Ķaşr-ı Şeb ü Rüz	17 ^a	15 ^a	17 ^a	15 ^b	12 ^b	17 ^a	14 ^a	17 ^a	12 ^b	15 ^b	17 ^a	12 ^a
Latife	17 ^a	15 ^a	17 ^b	15 ^b	12 ^b	17 ^a	14 ^a	17 ^a	12 ^b	15 ^b	17 ^a	12 ^a
Füşül-ı Erba'a	17 ^b	15 ^a	17 ^b	15 ^b	13 ^a	17 ^b	14 ^a	17 ^b	13 ^a	15 ^b	17 ^b	12 ^a
Nükte	17 ^b	15 ^b	17 ^b	16 ^a	13 ^a	17 ^b	14 ^a	17 ^b	13 ^a	16 ^a	17 ^b	12 ^a
Rebîc	17 ^b	15 ^b	18 ^a	16 ^a	13 ^a	17 ^b	14 ^b	17 ^b	13 ^a	16 ^a	17 ^b	12 ^a
Şayf	18 ^a	15 ^b	18 ^a	16 ^a	13 ^a	18 ^a	14 ^b	18 ^a	13 ^a	16 ^a	18 ^a	12 ^a
Ķarîf	18 ^a	15 ^b	18 ^a	16 ^a	13 ^a	18 ^a	14 ^b	18 ^a	13 ^a	16 ^a	18 ^a	12 ^b
Şita	18 ^a	16 ^a	18 ^a	16 ^a	13 ^b	18 ^a	14 ^b	18 ^a	13 ^b	16 ^a	18 ^a	12 ^b
Mevâlid-i Şelâse	18 ^b	16 ^a	18 ^b	16 ^b	13 ^b	18 ^b	15 ^a	18 ^b	13 ^b	16 ^b	18 ^b	12 ^b
Ma' deniyyât	19 ^a	16 ^b	19 ^a	17 ^a	14 ^a	19 ^a	15 ^a	19 ^a	14 ^a	17 ^a	19 ^a	13 ^a
Nebâtât	19 ^b	17 ^a	19 ^b	17 ^b	14 ^b	19 ^b	16 ^a	19 ^b	14 ^b	17 ^b	19 ^b	13 ^b
Naşîhat ez zebân-ı serv	20 ^a	17 ^b	20 ^a	18 ^a	15 ^a	20 ^a	16 ^a	20 ^a	15 ^a	18 ^a	20 ^a	13 ^b
Ķayvânât	20 ^b	18 ^a	20 ^b	18 ^b	15 ^a	20 ^b	16 ^b	20 ^b	15 ^a	18 ^b	20 ^b	14 ^a
Ķilkât-ı Âdem 'aleyhisselâm	21 ^a	18 ^b	21 ^a	18 ^b	15 ^b	21 ^a	17 ^a	21 ^a	15 ^b	18 ^b	21 ^a	14 ^a
Secde-borden-i Melâike	21 ^a	18 ^b	21 ^b	19 ^a	15 ^b	21 ^b	17 ^a	21 ^a	15 ^b	19 ^a	21 ^b	14 ^b
Secde nâ-kerden-i Şeytân	21 ^a	18 ^b	21 ^b	19 ^a	15 ^b	21 ^b	17 ^a	21 ^b	15 ^b	19 ^a	21 ^b	14 ^b

Konu Başlıkları	N1	P	S1	S2	S3	S4	N2	Ü1	Ü2	K	V	M
Hubûṭ-ı Âdem ‘aleyhisselâm	21 ^b	19 ^a	22 ^a	19 ^b	16 ^a	21 ^b	17 ^b	21 ^b	16 ^a	19 ^b	21 ^b	15 ^a
Ḳuvvet-i Sâmi‘a	22 ^a	19 ^b	22 ^b	20 ^a	16 ^b	22 ^b	18 ^a	22 ^b	16 ^b	20 ^a	22 ^b	15 ^a
Keyfiyye-i şînüden	22 ^a	19 ^b	22 ^b	20 ^a	16 ^b	22 ^b	18 ^a	22 ^b	16 ^b	20 ^a	22 ^b	15 ^a
Ḳuvvt-i Bâsıra	24 ^a	21 ^a	24 ^a	21 ^b	17 ^b	24 ^a	19 ^a	24 ^a	17 ^b	21 ^b	24 ^a	16 ^a
Keyfiyye-i dîden	24 ^a	21 ^a	24 ^b	21 ^b	17 ^b	24 ^a	19 ^b	24 ^a	17 ^b	21 ^b	24 ^a	16 ^b
İhtilâc-ı dîde	24 ^b	21 ^b	24 ^b	21 ^b	18 ^a	24 ^b	19 ^b	24 ^b	18 ^a	21 ^b	24 ^b	16 ^b
Sebeb-i zaḥm-ı çeşm	24 ^b	21 ^b	24 ^b	21 ^b	18 ^a	24 ^b	19 ^b	24 ^b	18 ^a	22 ^a	24 ^b	16 ^b
Ḳuvvet-i Şâmme	25 ^a	22 ^a	25 ^a	22 ^b	18 ^b	25 ^a	20 ^a	25 ^a	18 ^b	22 ^b	25 ^a	17 ^a
Keyfiyyet-i bû-giriften	25 ^a	22 ^a	25 ^b	22 ^b	18 ^b	25 ^b	20 ^b	25 ^b	18 ^b	22 ^b	25 ^a	17 ^a
Ḳuvvet-i zâ’ika	26 ^a	22 ^b	26 ^a	23 ^a	19 ^a	26 ^a	21 ^a	26 ^a	19 ^a	23 ^a	26 ^a	17 ^b
Keyfiyyet-i çâşnî-giriften	26 ^a	23 ^a	26 ^a	23 ^b	19 ^a	26 ^a	21 ^a	26 ^a	19 ^a	23 ^b	26 ^a	17 ^b
Ḳuvvet-i lâmise	27 ^b	24 ^a	27 ^b	24 ^b	20 ^a	27 ^b	22 ^a	27 ^b	20 ^a	24 ^b	27 ^b	18 ^b
Ḥavâs-ı ḥamse-i bâṭına	28 ^b	25 ^a	29 ^a	25 ^b	21 ^a	29 ^a	23 ^a	28 ^b	21 ^a	25 ^b	28 ^b	19 ^b
Ḥiss-i müsterek	29 ^a	25 ^b	29 ^a	25 ^b	21 ^a	29 ^a	23 ^a	29 ^a	21 ^a	25 ^b	29 ^a	19 ^b
Ḥayâl	29 ^a	25 ^b	29 ^a	26 ^a	21 ^a	29 ^a	23 ^a	29 ^a	21 ^a	26 ^a	29 ^a	19 ^b
Vehm	29 ^a	25 ^b	29 ^b	26 ^a	21 ^b	29 ^a	23 ^b	29 ^a	21 ^b	26 ^a	29 ^a	19 ^b
Hâfıza	29 ^b	26 ^a	29 ^b	26 ^b	21 ^b	29 ^b	23 ^b	29 ^b	21 ^b	26 ^b	29 ^b	20 ^a
Müfekkire	29 ^b	26 ^a	30 ^a	26 ^b	21 ^b	29 ^b	23 ^b	29 ^b	21 ^b	26 ^b	29 ^b	20 ^a
Ezâs-ı aḥlâm	30 ^a	26 ^a	30 ^a	26 ^b	22 ^a	30 ^a	24 ^a	30 ^a	22 ^a	26 ^b	30 ^a	20 ^a
Aḳl	30 ^a	26 ^b	30 ^a	26 ^b	22 ^a	30 ^a	24 ^a	30 ^a	22 ^a	27 ^a	30 ^a	20 ^a
Nutḳ	31 ^a	27 ^b	31 ^a	27 ^a	22 ^b	31 ^a	25 ^a	31 ^a	22 ^b	28 ^a	31 ^a	21 ^a
Tenâsül-i Âdem ‘aleyhisselâm	33 ^b	29 ^b	33 ^b	29 ^b	24 ^b	33 ^b	26 ^b	33 ^b	24 ^b	30 ^a	33 ^b	22 ^b
Ḳatl-ı Ḳâbil Hâbil râ	34 ^b	30 ^b	35 ^a	30 ^b	25 ^b	35 ^a	28 ^a	35 ^a	25 ^b	31 ^a	34 ^b	23 ^b
Vefât yâften-i Âdem ‘aleyhisselâm	35 ^b	31 ^a	35 ^b	31 ^a	26 ^a	35 ^b	28 ^b	35 ^b	26 ^a	31 ^b	35 ^b	24 ^a
Da‘vet-i Nûḥ ‘aleyhisselâm	36 ^a	31 ^b	36 ^a	31 ^b	26 ^a	36 ^a	29 ^a	36 ^a	26 ^a	32 ^a	36 ^a	24 ^a
Vaşf-ı Tûfân	37 ^a	32 ^b	37 ^a	32 ^b	27 ^a	37 ^a	29 ^b	37 ^a	27 ^a	33 ^a	37 ^a	25 ^a
Evlâd-ı Nûḥ ‘aleyhisselâm	37 ^b	33 ^a	37 ^b	33 ^a	27 ^b	37 ^b	30 ^a	37 ^b	27 ^b	33 ^b	37 ^b	25 ^a
Vaşf-ı keşti	38 ^a	33 ^a	38 ^a	33 ^a	27 ^b	38 ^a	30 ^b	38 ^a	27 ^b	34 ^a	38 ^a	25 ^b
Bîrûn şuden ez keşti	38 ^b	33 ^b	38 ^b	33 ^b	28 ^a	38 ^b	30 ^b	38 ^b	28 ^a	34 ^a	38 ^b	25 ^b
Laṭîfe	38 ^b	34 ^a	38 ^b	34 ^a	28 ^a	38 ^b	31 ^a	38 ^b	28 ^a	34 ^b	38 ^b	26 ^a
Evlâd-ı Yâfeş	38 ^b	34 ^a	39 ^a	34 ^a	28 ^a	39 ^a	31 ^a	38 ^b	28 ^a	34 ^b	38 ^b	26 ^a
Evlâd-ı Hâm	38 ^b	34 ^a	39 ^a	34 ^a	28 ^a	39 ^a	31 ^a	39 ^a	28 ^a	34 ^b	38 ^b	26 ^a
Evlâd-ı Sâm	39 ^a	34 ^a	39 ^a	34 ^a	28 ^a	39 ^a	31 ^a	39 ^a	28 ^a	34 ^b	38 ^b	26 ^a
İhtilâf-ı elsine der-zemân-ı Ergavâ bin Fâlîg	39 ^a	34 ^a	39 ^a	34 ^a	28 ^b	39 ^a	31 ^a	39 ^a	28 ^b	34 ^b	39 ^a	26 ^a

Konu Başlıkları	N1	P	S1	S2	S3	S4	N2	Ü1	Ü2	K	V	M
Vilâdet-i Âzer	40 ^a	35 ^a	40 ^a	35 ^a	29 ^a	40 ^a	32 ^a	40 ^a	29 ^a	35 ^b	39 ^b	26 ^b
Büt tırâşden-i Âzer	40 ^a	35 ^a	40 ^a	35 ^a	29 ^a	40 ^a	32 ^a	40 ^a	29 ^a	35 ^b	40 ^a	26 ^b
Vilâdet-i İbrâhîm ‘aleyhisselâm	40 ^b	35 ^b	41 ^a	35 ^b	29 ^b	41 ^a	32 ^b	40 ^b	29 ^b	36 ^a	40 ^b	27 ^a
Vaşf-ı İbrâhîm ‘aleyhisselâm	41 ^a	36 ^a	41 ^a	36 ^a	29 ^b	41 ^a	32 ^b	40 ^b	29 ^b	36 ^a	40 ^b	27 ^a
Da‘vet-i İbrâhîm ‘aleyhisselâm	41 ^a	36 ^a	41 ^b	36 ^a	30 ^a	41 ^a	33 ^a	41 ^a	30 ^a	36 ^a	41 ^a	27 ^b
İbâ kerden-i Âzer	42 ^b	37 ^b	43 ^a	37 ^b	31 ^a	42 ^b	34 ^a	42 ^b	31 ^a	38 ^a	42 ^b	28 ^b
Da‘vet kerden-i İbrâhîm mer kavm râ	43 ^a	38 ^a	43 ^b	38 ^a	31 ^b	43 ^a	34 ^b	43 ^a	31 ^b	38 ^b	43 ^a	29 ^a
İbâ kerden-i kavm	44 ^a	38 ^b	44 ^a	38 ^b	32 ^a	44 ^a	35 ^a	44 ^a	32 ^a	39 ^b	44 ^a	29 ^b
‘Azîmet-i şikesten-i aşnâm	44 ^a	39 ^a	44 ^b	39 ^a	32 ^a	44 ^b	35 ^b	44 ^a	32 ^a	39 ^b	44 ^a	29 ^b
Âmeden-i kavm be-büthâne	45 ^b	40 ^a	45 ^b	40 ^a	33 ^a	45 ^b	36 ^b	45 ^b	33 ^a	40 ^b	45 ^a	30 ^b
Zıkr-i Nemrûd	45 ^b	40 ^a	46 ^a	40 ^a	33 ^a	45 ^b	36 ^b	45 ^b	33 ^a	40 ^b	45 ^a	30 ^b
İhâr kerden ve be-mahbes firistâden mer İbrâhîm râ	47 ^a	41 ^a	47 ^a	41 ^a	34 ^a	47 ^a	37 ^b	47 ^a	34 ^a	41 ^b	47 ^a	31 ^a
Pursîden-i Nemrûd ez büt-şiken	47 ^a	41 ^b	47 ^b	41 ^b	34 ^a	47 ^a	37 ^b	47 ^a	34 ^a	42 ^a	47 ^a	31 ^b
Cevâb dâden ve ilzâm kerden-i İbrâhîm mer Nemrûd râ	47 ^b	41 ^b	47 ^b	41 ^b	34 ^b	47 ^b	38 ^a	47 ^b	34 ^b	42 ^a	47 ^b	31 ^b
Be-mahbes firistâden ve cem‘-i hîzem fermüden	49 ^b	43 ^b	49 ^b	43 ^b	36 ^a	49 ^b	39 ^b	49 ^b	36 ^a	44 ^a	49 ^b	33 ^a
Şürû‘ der âteş efrûhten ve nâ-sûhten-i âteş	51 ^a	44 ^b	51 ^a	44 ^b	37 ^a	51 ^a	40 ^b	51 ^a	37 ^a	45 ^a	51 ^a	34 ^a
Hîle kerden-i İblîs der sûhten-i pârehâ-yı aşnâm ve sûhten-i enbâr-ı hîzem be-tedbîr-i ü	51 ^a	45 ^a	51 ^a	45 ^a	37 ^a	51 ^a	40 ^b	51 ^a	37 ^a	45 ^b	51 ^a	34 ^a
Der-âteş endâhten-i İbrâhîm be-mancınık	52 ^a	45 ^b	52 ^a	46 ^a	38 ^a	52 ^a	41 ^b	52 ^a	37 ^b	46 ^b	52 ^a	34 ^b
Münâcât-i İbrâhîm ‘aleyhisselâm	52 ^b	46 ^a	53 ^a	46 ^b	38 ^a	53 ^a	42 ^a	52 ^b	38 ^a	47 ^a	52 ^b	35 ^a
Niyâz-ı melâ’ike ez-hâzret-i Hâk	53 ^a	46 ^b	53 ^a	46 ^b	38 ^b	53 ^a	42 ^b	53 ^a	38 ^b	47 ^a	53 ^a	39 ^b
Âmeden-i Cebre’îl be-meded kerden ve nâ-h‘âsten-i İbrâhîm	53 ^a	46 ^b	53 ^b	47 ^a	38 ^b	53 ^b	42 ^b	53 ^b	38 ^b	47 ^b	53 ^a	39 ^b
Fürûd âmeden der-âteş	53 ^b	47 ^a	53 ^b	47 ^a	38 ^b	53 ^b	42 ^b	53 ^b	38 ^b	47 ^b	53 ^b	39 ^b
Berd ü selâm şuden-i âteş	53 ^b	47 ^a	54 ^a	47 ^a	39 ^a	53 ^b	43 ^a	53 ^b	39 ^a	47 ^b	53 ^b	39 ^b
Bîrûn kerden ez âteş ve pûziş h‘âsten	54 ^a	47 ^b	54 ^b	47 ^b	39 ^b	54 ^b	44 ^a	54 ^b	39 ^b	48 ^b	54 ^a	36 ^a
Hicret-i İbrâhîm ez Bâbil be-Şâm	55 ^a	48 ^b	55 ^b	48 ^b	40 ^a	55 ^b	44 ^b	55 ^a	40 ^a	49 ^a	55 ^a	36 ^b
Be-Harrân âmeden	56 ^a	49 ^a	56 ^a	49 ^b	40 ^b	56 ^a	45 ^a	56 ^a	40 ^b	50 ^a	56 ^a	37 ^b
Vefât yâftin-i Âzer der Harrân	56 ^a	49 ^a	56 ^b	49 ^b	40 ^b	56 ^a	45 ^a	56 ^a	40 ^b	50 ^a	56 ^a	37 ^b
Be-Ba‘lbeke âmeden ve cevri dâden ez mülk-i Ba‘lbeke	56 ^a	49 ^a	56 ^b	49 ^b	41 ^a	56 ^b	45 ^b	56 ^b	40 ^b	50 ^a	56 ^a	37 ^b
Mâlik şuden-i Sâre be Hâcer	56 ^a	49 ^b	56 ^b	49 ^b	41 ^a	56 ^b	45 ^b	56 ^b	41 ^a	50 ^a	56 ^b	37 ^b
Bahşîden-i Sâre Hâcer râ be-İbrâhîm ‘aleyhisselâm	56 ^a	49 ^b	56 ^b	49 ^b	41 ^a	56 ^b	45 ^b	56 ^b	41 ^a	50 ^a	56 ^b	37 ^b
Vilâdet-i İsmâ‘îl ‘aleyhisselâm	56 ^b	49 ^b	57 ^a	50 ^a	41 ^a	56 ^b	45 ^b	56 ^b	41 ^a	50 ^b	56 ^b	37 ^b
Be-vâdîü’s-seb‘ resîden	56 ^b	49 ^b	57 ^a	50 ^a	41 ^a	57 ^a	45 ^b	56 ^b	41 ^a	50 ^b	56 ^b	37 ^b
Reşk burden-i Sâre mer Hâcer râ	56 ^b	49 ^b	57 ^a	50 ^a	41 ^a	57 ^a	45 ^b	57 ^a	41 ^a	50 ^b	57 ^a	37 ^b
Sevgend horden-i Sâre	57 ^a	50 ^a	57 ^b	50 ^b	41 ^b	57 ^b	46 ^a	57 ^b	41 ^b	51 ^a	57 ^b	38 ^a
Bâ reh şuden-i Sâre be-fermân-ı İbrâhîm	57 ^b	50 ^b	57 ^b	50 ^b	41 ^b	57 ^b	46 ^b	57 ^b	41 ^b	51 ^a	57 ^b	38 ^a

Hicret-i İbrâhîm be-Mekke	57 ^b	50 ^b	58 ^a	51 ^a	42 ^a	58 ^a	46 ^b	58 ^a	42 ^a	51 ^b	58 ^a	38 ^b
Be-ķabîle-i Cürhüm peyvesten-i İşân	58 ^b	51 ^b	59 ^a	51 ^b	42 ^b	58 ^b	47 ^a	58 ^b	42 ^b	52 ^a	58 ^b	39 ^a
Ma'nâ-yı evvelü men tekelleme bi'l-ʿArabiyyeti İsmâ'îl	59 ^a	52 ^a	59 ^b	52 ^a	43 ^a	59 ^b	47 ^b	59 ^b	43 ^a	52 ^b	59 ^b	39 ^b
Bâz âmeden İbrâhîm be-dîden-i İsmâ'îl be-Mekke ve kışşa-ı zebħ	59 ^a	52 ^a	59 ^b	52 ^a	43 ^a	59 ^b	47 ^b	59 ^b	43 ^a	53 ^a	59 ^b	39 ^b
Bâz âmeden-i İbrâhîm be-Mekke	59 ^b	52 ^a	59 ^b	52 ^b	43 ^a	59 ^b	48 ^a	59 ^b	43 ^a	53 ^a	59 ^b	39 ^b
Vaşf-i İsmâ'îl ʿaleyhisselâm	59 ^b	52 ^a	60 ^a	52 ^b	43 ^a	59 ^b	48 ^a	59 ^b	43 ^a	53 ^a	59 ^b	39 ^b
Nükte	59 ^b	52 ^b	60 ^a	52 ^b	43 ^b	60 ^a	48 ^a	60 ^a	43 ^a	53 ^a	60 ^a	39 ^b
H'âb dîden-i İbrâhîm ʿaleyhisselâm	60 ^a	52 ^b	60 ^a	53 ^a	43 ^b	60 ^a	48 ^b	60 ^a	43 ^b	53 ^b	60 ^a	40 ^a
ʿAzîmet kerden-i İbrâhîm zebħ-i İsmâ'îl râ	60 ^a	53 ^a	60 ^b	53 ^a	43 ^b	60 ^b	48 ^b	60 ^b	43 ^b	53 ^b	60 ^b	40 ^a
Resen ü ħaçer ħ'âsten ez Hâcer	60 ^b	53 ^a	61 ^a	53 ^b	44 ^a	61 ^a	49 ^a	61 ^a	44 ^a	54 ^a	61 ^a	40 ^b
Âmeden-i İblîs be-vesvese-i Hâcer	61 ^b	53 ^b	61 ^b	54 ^a	44 ^b	61 ^b	49 ^b	61 ^b	44 ^b	54 ^b	61 ^b	40 ^b
Cevâb dâden-i Hâcer	62 ^b	54 ^b	62 ^b	55 ^a	45 ^a	62 ^b	50 ^a	62 ^b	45 ^a	55 ^b	62 ^b	41 ^b
Âmeden-i İblîs be-vesvese-i İsmâ'îl ʿaleyhisselâm	62 ^b	55 ^a	63 ^a	55 ^b	45 ^b	63 ^a	50 ^b	63 ^a	45 ^b	56 ^a	63 ^a	41 ^b
Cevâb dâden-i İsmâ'îl	63 ^a	55 ^a	63 ^a	55 ^b	45 ^b	63 ^a	50 ^b	63 ^a	45 ^b	56 ^a	63 ^a	42 ^a
Reften-i İblîs piş-i İbrâhîm	63 ^b	55 ^b	63 ^b	56 ^a	46 ^a	63 ^b	51 ^a	63 ^b	46 ^a	56 ^b	63 ^a	42 ^a
Cevâb dâden-i İbrâhîm	63 ^b	56 ^a	64 ^a	56 ^a	46 ^a	64 ^a	51 ^b	64 ^a	46 ^a	57 ^a	64 ^a	42 ^b
Me'yûs şuden-i İblîs	64 ^a	56 ^a	64 ^b	56 ^b	46 ^b	64 ^a	51 ^b	64 ^a	46 ^b	57 ^a	64 ^a	42 ^b
Reften-i peder ü püser be-ķurbân-gâħ	64 ^a	56 ^b	64 ^b	56 ^b	46 ^b	64 ^b	51 ^b	64 ^b	46 ^b	57 ^a	64 ^b	42 ^b
Vaşiyet kerden-i İsmâ'îl	65 ^a	57 ^a	65 ^a	57 ^a	47 ^a	65 ^a	52 ^a	65 ^a	47 ^a	57 ^b	65 ^a	43 ^a
şürü' der-zebħ	65 ^b	57 ^b	66 ^a	57 ^b	47 ^b	65 ^b	52 ^b	65 ^b	47 ^b	58 ^b	65 ^b	43 ^b
Nâ-bürîden-i ħaçer	66 ^a	57 ^b	66 ^a	58 ^a	47 ^b	66 ^a	53 ^a	66 ^a	47 ^b	58 ^b	66 ^a	43 ^b
Be-seng zeden-i ħaçer	66 ^b	58 ^a	66 ^b	58 ^b	48 ^a	66 ^b	53 ^b	66 ^b	48 ^a	59 ^a	66 ^b	44 ^a
Fürüd âmeden-i Cebre'il be-ķebř	66 ^b	58 ^b	67 ^a	58 ^b	48 ^a	66 ^b	53 ^b	67 ^a	48 ^a	59 ^b	66 ^b	44 ^a
Rehâ kerden-i İbrâhîm mer püser râ ez bend	67 ^a	58 ^b	67 ^a	59 ^a	48 ^b	67 ^a	54 ^a	67 ^a	48 ^b	59 ^b	67 ^a	44 ^b
Zen kerden-i İsmâ'îl Ra'le bint-i Mezâz râ	67 ^a	59 ^a	67 ^b	59 ^b	48 ^b	67 ^b	54 ^a	67 ^b	48 ^b	60 ^a	67 ^b	44 ^b
Vaşf-i Ra'le-i zevce-i ü	67 ^b	59 ^b	68 ^a	59 ^b	49 ^a	68 ^a	54 ^b	68 ^a	49 ^a	60 ^b	68 ^a	45 ^a
Be-dâmâdî ħ'âsten mâder-i Ra'le mer İsmâ'îl râ ez Hâcer	69 ^a	60 ^b	69 ^a	60 ^b	50 ^a	69 ^a	55 ^b	69 ^a	50 ^a	61 ^b	69 ^a	45 ^b
Râzî şuden-i Hâcer	69 ^b	60 ^b	69 ^b	61 ^a	50 ^a	69 ^b	55 ^b	69 ^b	50 ^a	61 ^b	69 ^b	46 ^a
Tezevvüc-i İsmâ'îl	69 ^b	61 ^a	69 ^b	61 ^a	50 ^a	69 ^b	55 ^b	69 ^b	50 ^a	61 ^b	69 ^b	46 ^a
Vilâdet-i Kayzer	69 ^b	61 ^a	70 ^a	61 ^b	50 ^b	69 ^b	56 ^a	70 ^a	50 ^b	62 ^a	69 ^b	46 ^a
Ĥamel	69 ^b	61 ^a	70 ^a	61 ^b	50 ^b	69 ^b	56 ^a	70 ^a	50 ^b	62 ^a	70 ^a	46 ^a
Nebt	69 ^b	61 ^a	70 ^a	61 ^b	50 ^b	69 ^b	56 ^a	70 ^a	50 ^b	62 ^a	70 ^a	46 ^a
Elhamyesa', Aded	69 ^b	61 ^a	70 ^a	61 ^b	50 ^b	70 ^a	56 ^a	70 ^a	50 ^b	62 ^a	70 ^a	46 ^a
Adnân, Mu'add	70 ^a	61 ^a	70 ^a	61 ^b	50 ^b	70 ^a	56 ^a	70 ^a	50 ^b	62 ^a	70 ^a	46 ^a
Nizâr, Muzar	70 ^a	61 ^a	70 ^a	61 ^b	50 ^b	70 ^a	56 ^a	70 ^a	50 ^b	62 ^a	70 ^a	46 ^b
Elyâse, Müdrike	70 ^a	61 ^a	70 ^a	61 ^b	50 ^b	70 ^a	56 ^a	70 ^a	50 ^b	62 ^a	70 ^a	46 ^b

Huzejme, Kenāne	70 ^a	61 ^a	70 ^a	61 ^b	50 ^b	70 ^a	56 ^a	70 ^a	50 ^b	62 ^a	70 ^a	46 ^b
Nażr, Mālik	70 ^a	61 ^b	70 ^a	61 ^b	50 ^b	70 ^a	56 ^a	70 ^a	50 ^b	62 ^a	70 ^a	46 ^b
Fihri	70 ^a	61 ^b	70 ^a	61 ^b	50 ^b	70 ^a	56 ^a	70 ^a	50 ^b	62 ^a	70 ^a	46 ^b
Ġālib, Lüvayy	70 ^a	61 ^b	70 ^a	61 ^b	50 ^b	70 ^a	56 ^a	70 ^a	50 ^b	62 ^b	70 ^a	46 ^b
Ka'b, Mirre	70 ^a	61 ^b	70 ^a	61 ^b	50 ^b	70 ^a	56 ^a	70 ^a	50 ^b	62 ^b	70 ^a	46 ^b
Kilāb, Kuşayy	70 ^a	61 ^b	70 ^a	61 ^b	50 ^b	70 ^a	56 ^b	70 ^a	50 ^b	62 ^b	70 ^a	46 ^b
Abd-i Menāf, Hāşim	70 ^a	61 ^b	70 ^a	62 ^a	50 ^b	70 ^a	56 ^b	70 ^a	50 ^b	62 ^b	70 ^a	46 ^b
Zen kerden-i Hāşim	70 ^a	61 ^b	70 ^a	62 ^a	50 ^b	70 ^a	56 ^b	70 ^b	50 ^b	62 ^b	70 ^a	46 ^b
Vaşf-ı Selmā-ı zevce-i Hāşim	70 ^b	61 ^b	71 ^a	62 ^a	51 ^a	70 ^b	56 ^b	70 ^b	51 ^a	62 ^b	70 ^b	46 ^b
Vefāt yāften-i Hāşim der-Gazze	71 ^a	62 ^a	71 ^b	62 ^b	51 ^b	71 ^a	57 ^a	71 ^a	51 ^b	63 ^a	71 ^a	47 ^a
Vilādet-i Şeybe bin Hāşim	71 ^a	62 ^b	71 ^b	62 ^b	51 ^b	71 ^a	57 ^a	71 ^a	51 ^b	63 ^a	71 ^a	47 ^a
Sebeb-i tesmiyye-i Şeybe be-‘Abdu’lmuţţalib	71 ^b	62 ^b	71 ^b	63 ^a	51 ^b	71 ^b	57 ^a	71 ^b	51 ^b	63 ^b	71 ^b	47 ^a
Vaşf-ı ‘Abdu’lmuţţalib-i cedd-i hāzret-i risālet-penāh	72 ^a	63 ^a	72 ^b	63 ^b	52 ^a	72 ^a	58 ^a	72 ^a	52 ^a	64 ^a	72 ^a	47 ^b
Zen kerden-i ‘Abdu’lmuţţalib Fāţıma rā	72 ^a	63 ^b	72 ^b	63 ^b	52 ^a	72 ^b	58 ^a	72 ^b	52 ^a	64 ^b	72 ^b	48 ^a
Vilādet-i ‘Abdullāh	72 ^b	63 ^b	72 ^b	64 ^a	52 ^b	72 ^b	58 ^a	72 ^b	52 ^b	64 ^b	72 ^b	48 ^a
Hikāyet	72 ^b	63 ^b	73 ^a	64 ^a	52 ^b	72 ^b	58 ^b	72 ^b	52 ^b	64 ^b	72 ^b	48 ^a
Sebeb-i tezevvüc-i ‘Abdullāh mer-Āmine rā	73 ^b	64 ^a	73 ^b	64 ^b	53 ^a	73 ^b	59 ^a	73 ^b	53 ^a	65 ^a	73 ^b	48 ^b
Şeb-i haml-i Āmine Muḥammed ‘aleyhisselām rā	74 ^b	65 ^b	75 ^a	66 ^a	54 ^a	74 ^b	60 ^a	75 ^a	54 ^a	66 ^b	75 ^a	49 ^b
Cāy-ı haml-i Āmine	75 ^a	65 ^b	75 ^b	66 ^a	54 ^b	75 ^a	60 ^a	75 ^a	54 ^b	67 ^a	75 ^a	49 ^b
Vaḳāyi‘-i şeb-i haml	75 ^a	66 ^a	75 ^b	66 ^b	54 ^b	75 ^a	60 ^b	75 ^b	54 ^b	67 ^a	75 ^a	50 ^a
Nükte-i küntü nebiyyen ve Ādemü beyne’l-mā’i ve’t-ṭin	75 ^b	66 ^a	75 ^b	66 ^b	54 ^b	75 ^b	60 ^b	75 ^b	54 ^b	67 ^a	75 ^b	50 ^a
Vefāt yāften-i ‘Abdullāh	76 ^a	66 ^b	76 ^a	67 ^a	55 ^a	76 ^a	61 ^a	76 ^a	55 ^a	67 ^b	76 ^a	50 ^a
Vaḳ‘a-ı aşḫāb-ı Fıl	76 ^b	66 ^b	76 ^b	67 ^a	55 ^a	76 ^a	61 ^a	76 ^b	55 ^a	68 ^a	76 ^b	50 ^b
Nükte	76 ^b	67 ^a	77 ^a	67 ^b	55 ^b	76 ^b	61 ^b	76 ^b	55 ^b	68 ^a	76 ^b	50 ^b
Nām-ı ü der-Tevrīt	77 ^b	68 ^a	78 ^a	68 ^b	56 ^a	77 ^b	62 ^a	77 ^b	56 ^a	69 ^a	77 ^b	51 ^b
Nām-ı ü der-İncİL	77 ^b	68 ^a	78 ^a	68 ^b	56 ^a	77 ^b	62 ^a	77 ^b	56 ^a	69 ^a	77 ^b	51 ^b
Nām-ı ü der-Ḳur‘ān	77 ^b	68 ^a	78 ^a	68 ^b	56 ^a	77 ^b	62 ^a	77 ^b	56 ^a	69 ^a	77 ^b	51 ^b
Şeb-i vilādet-i hāzret-i faḫr-ı cihān	78 ^a	68 ^a	78 ^a	68 ^b	56 ^b	78 ^a	62 ^b	78 ^a	56 ^b	69 ^a	78 ^a	51 ^b
Zāyīçe-i vaḳt-ı vilādet-i ān hāzret	78 ^b	68 ^b	78 ^b	69 ^a	56 ^b	78 ^a	63 ^a	78 ^b	56 ^b	69 ^b	78 ^b	52 ^a
Vuḳū‘-ı vilādet-i der-sülüs-i āḫir-i şeb şallallāhu‘aleyhivesellem	79 ^a	69 ^a	79 ^a	69 ^b	57 ^a	79 ^a	63 ^b	79 ^a	57 ^a	70 ^a	79 ^a	52 ^a
Vilādet-i mübāreke-i faḫr-ı ‘ālem güzide-i benī Ādem şallalāhu te‘ālā ‘aleyhivesellem	79 ^a	69 ^a	79 ^b	69 ^b	57 ^a	79 ^a	63 ^b	79 ^a	57 ^a	70 ^a	79 ^a	52 ^b
Veḳāyi‘-i ḫin-i vilādet	79 ^b	69 ^b	79 ^b	70 ^a	57 ^a	79 ^a	63 ^b	79 ^b	57 ^a	70 ^b	79 ^a	52 ^b
Şikeste şuden-i Hübel ki büti büztürg büd der-Ka‘be	79 ^b	69 ^b	79 ^b	70 ^a	57 ^b	79 ^a	63 ^b	79 ^b	57 ^b	70 ^b	79 ^b	52 ^b
Küşte şuden-i āteş-i Fāris	79 ^b	69 ^b	79 ^b	70 ^a	57 ^b	79 ^b	63 ^b	79 ^b	57 ^b	70 ^b	79 ^b	52 ^b
Münhedim şuden-i Ṭāḳ-ı Kisrā	79 ^b	69 ^b	80 ^a	70 ^a	57 ^b	79 ^b	63 ^b	79 ^b	57 ^b	70 ^b	79 ^b	52 ^b
Nükte	80 ^a	70 ^a	80 ^a	70 ^b	57 ^b	80 ^a	64 ^a	80 ^a	57 ^b	71 ^a	80 ^a	53 ^a

Fürü reften-i deryâçe-i Sâve	80 ^a	70 ^a	80 ^b	70 ^b	58 ^a	80 ^a	64 ^a	80 ^a	58 ^a	71 ^a	80 ^a	53 ^a
Mihr-i nübüvvet ber-püşt-i mübârek-i ü	81 ^a	70 ^b	81 ^a	71 ^b	58 ^b	81 ^a	65 ^a	81 ^a	58 ^b	72 ^a	81 ^a	53 ^b
Neyâmeden-i Cibrîl be-zemîn ba'd ezân hâzret	81 ^a	71 ^a	81 ^b	71 ^b	58 ^b	81 ^a	65 ^a	81 ^a	58 ^b	72 ^a	81 ^a	53 ^b
Ümmî şuden-i ân hâzret	81 ^b	71 ^a	81 ^b	72 ^a	59 ^a	81 ^b	65 ^a	81 ^b	59 ^a	72 ^b	81 ^b	54 ^a
Bî-sâye şuden-i ân hâzret	82 ^a	71 ^b	82 ^a	72 ^a	59 ^a	82 ^a	65 ^b	82 ^a	59 ^a	72 ^b	82 ^a	54 ^a
Sâye-bân şuden-i ebr ber-ser-i ân hâzret	82 ^b	72 ^a	82 ^b	72 ^b	59 ^b	82 ^a	66 ^a	82 ^a	59 ^b	73 ^a	82 ^a	54 ^b
Şakq-ı kamer	82 ^b	72 ^a	82 ^b	72 ^b	59 ^b	82 ^a	66 ^a	82 ^b	59 ^b	73 ^a	82 ^b	54 ^b
Âb-ı revân şuden-i ez-engüştân-ı ü	82 ^b	72 ^a	82 ^b	72 ^b	59 ^b	82 ^b	66 ^a	82 ^b	59 ^b	73 ^a	82 ^b	54 ^b
Gazve-i Bedr	83 ^a	72 ^b	83 ^a	73 ^a	60 ^a	82 ^b	66 ^b	83 ^a	59 ^b	73 ^b	83 ^a	55 ^a
Ba'z-ı evşâf-ı hamîde-i ân hâzret	83 ^b	72 ^b	83 ^b	73 ^b	60 ^a	83 ^a	66 ^b	83 ^a	60 ^a	74 ^a	83 ^a	55 ^a
İsticlâb-ı şefâ'ât ez hâzret-i kân-ı müriüvvet	84 ^a	73 ^a	84 ^a	74 ^a	60 ^b	83 ^b	67 ^a	83 ^b	60 ^b	74 ^b	83 ^b	55 ^b
Münâcât be-dergâh-ı kâdîü'l-hâcât celle zâtuhi	85 ^a	74 ^a	84 ^a	75 ^a	61 ^b	85 ^a	68 ^a	85 ^a	61 ^a	75 ^b	85 ^a	56 ^b
İzhâr-ı tevbe kerden ez kirdâr-ı h'îş	87 ^a	76 ^a	87 ^a	76 ^b	62 ^b	86 ^b	69 ^b	87 ^a	62 ^b	77 ^a	87 ^a	57 ^b
Hitâb be-sâkî	88 ^a	77 ^a	88 ^b	77 ^b	63 ^b	88 ^a	70 ^b	88 ^a	63 ^b	78 ^a	88 ^a	58 ^b
Hitâb be-Kâlem	90 ^a	78 ^a	90 ^b	79 ^b	65 ^a	90 ^a	71 ^b	90 ^b	64 ^b	80 ^a	90 ^b	60 ^a
Kaşîde	-	-	91 ^b	80 ^b	66 ^a	91 ^a	-	91 ^b	-	81 ^a	91 ^b	60 ^b
Şikâyet ez-gerdün	-	-	92 ^a	81 ^a	66 ^b	91 ^b	-	92 ^a	-	81 ^b	92 ^a	61 ^a
Hitâb be-Devât	-	-	93 ^b	82 ^b	67 ^b	93 ^a	-	93 ^b	-	83 ^a	93 ^b	62 ^a
Kaşîde	-	-	94 ^b	83 ^b	68 ^a	94 ^a	-	94 ^b	-	84 ^a	94 ^b	62 ^b
Şikâyet ez pîrî	91 ^b	-	95 ^a	84 ^a	68 ^b	95 ^a	-	95 ^a	-	84 ^b	95 ^a	63 ^a
Hitâb be-kâgîz	92 ^a	-	97 ^b	85 ^b	70 ^a	97 ^a	-	97 ^a	-	86 ^b	97 ^a	64 ^a
Kaşîde	92 ^b	-	98 ^a	86 ^b	70 ^b	97 ^b	-	98 ^a	-	87 ^a	97 ^b	64 ^b
Re'isü'l-küttâb Râmî rā firistâde şud	93 ^a	-	99 ^b	87 ^b	71 ^b	99 ^a	-	99 ^a	-	88 ^a	99 ^a	65 ^b

DİZİN

- Abdimenaf, 131
 Abdulhamid, 16, 17
 Abdullah, 9, 10, 30, 113, 132, 134, 180,
 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392,
 395, 400, 497, 501
 Abdulmecid Sivasî, 51
 Abdulmuttalib, 132
 Abdurrahim Karahisarî, 2, 4
 Abdurrahman Güzel, 2
 Abdülvasi Çelebi, 12
 Acem Ahmed Efendi, 23, 29, 465
 Ad, 97, 123, 124
 Aded, 131, 283, 378
 Adem, 7, 9, 10, 11, 16, 17, 18, 19, 20,
 21, 112, 113, 114, 115, 116, 117,
 119, 123, 458, 465, 500
 Adnan, 23, 31, 131, 501
 Afrodite, 82, 92
 Agah Sırrı Levend, 2
 Agenor, 74
 Ahîd, 133
 Ahmed b. Mehmed Emin, 14
 Ahmed Baheddin Efendi, 29, 497
 Ahmed Cevdet Paşa, 15
 Ahmed Gazzî, 25
 Ahmedî, VIII, IX, XI, 3, 7, 13, 23, 24,
 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 35, 37, 38,
 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 51, 53,
 54, 55, 56, 57, 58, 60, 68, 69, 70,
 109, 112, 133, 134, 140, 141, 145,
 185, 189, 462, 465, 466
 Ahmedî Daî, 13
 Ahmet Cemil Akıncı, 21
 Ahmet Paşa, 154
 Ahmet Talat Onay, 45
Ahsenü'l-Hadis, 32
 Ahyed, 133
Aksa'l-Areb fi-Tercemeti
Mukaddimeti'l-Edeb, 30
 Akşamseddin, 4
Akvemü'l-Vesa'il fi Tercemeti'ş-
Şema'il, 32
 Ali, 5, 8, 20, 26, 40, 76, 82, 133, 497,
 499, 503, 504
 Ali Şeyyad, 20
 Amfitrit, 94
 Amine, 132
 Ammon Ra, 73
 Amr, 10, 132, 381
 Anadolu, 10, 26, 57
 Anahita, 86
 Apis, 74
 Arabistan, 20
Araisü'l-Mecalis, 10
 Ardun, 129
 Aredvisur ab, 86
 Ares, 85
 Areş, 88
 Ariadne, 92
 Arkadya (Ayılar ülkesi), 92
 Arkas, 92
 Armia, 17
 Artemis, 87
 Ashab-ı Kehf, 7, 11
 Astraea, 78
 Aşık Paşa, 12
 Aşkî, 5, 6, 498
Aşkname, 6
 Athamas, 73
 Athena, 93
 Avac b. Annak, 11
 Avusturya, 57, 58, 189
 Aydın, 23, 133, 465, 498
 Aydınoğlu Mehmed Bey, 10
 Ayetullah Maraşî, 34
 Azer, 124, 125, 126, 128, 148, 176
 Baal, 72
 Babil, 126, 129
 Bakî, 154
 Balbek, 129, 341
 Baraklidis, 133
 Batlamyos, 71, 76
 Batum, 73
 Bayezid Beg, 12
 Bedir, 136
 Belgrad, 26, 57, 58
 Beliğ, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 36, 37, 38,
 55, 56, 57, 58, 189, 501
 Belkıs, 13, 14
 Beyoğlu, 45
 Beyzavî, 35
 Bıçakçızade Mustafa Efendi, 26, 57
 Bidil, 40
 Bişr, 21

- Böğürdelen Kalesi, 58
 Burak, 127, 129
 Bursa, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 57, 58,
 185, 465, 498, 501
 Camî, 33, 34, 46, 55, 465
Cavidaname, 4
 Cebrail, 126, 127, 128, 129, 176
 Cedda, 128
 Cengiz Han, 16
 Ceres, 77, 470
 Cevherî, 30
 Cevza, 75, 91
 Cidde, 116
 Cinanî, 45
 Cizyedarzade Mahmud Efendi, 29
 Cudi, 121, 123
 Cürhüm, 127, 132, 348
 Çanakkale Boğazı, 74
 Çelebi Mehmed, 12
 Çelebizade Mevlana Derviş Mehmed
 Efendi, 2
Da'ire-i Hendesiyye, 33
 Danyal, 17, 18, 19, 21
Dasitan-ı Hz. İsa (Cimcime Sultan), 14
 Davud, 7, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21
 Demeter, 77
 Derviş Hayalî, 2
 Deveciler, 27, 29
 Diana, 87
 Dicle, 93
 Dimma, 128
 Dionysos, 92
 Diyarbakır, 23, 190
Dörtlüklerle Peygamberler Tarihi, 21,
 498
 Ebu Ahmed, 10
 Ebu Temmam, 33
 Edib Harabî, 7
 Edirne, 8, 31, 58, 497
 el-Cezire, 121
 el-Esas, 30
 el-Faik, 30
 Elhamyesa, 131, 378
el-Kamusu'l-mugis, 30
 Elyasa, 17, 18, 19, 21, 131
 Emrî, 34, 46, 465
En Büyük Peygamberler Tarihi, 21
 Enuş, 119
 Eros, 82
 Eskişehir, 25
es-Sihah, 30
 Eş'îya, 17, 18, 19
 Eşmail, 19
 Eşrefzade Şeyh Ahmed Ziyaeddin, 29
*Eş-şemailü'n-nebeviyye fi Hasaili'l-
 Mustavafiye*, 32
 Eudoxus, 72
 Europa, 74
 Eyyub, 7, 14, 17, 18, 19, 20, 21
 Ezbül, 128
 Ezfahşed, 123
 Faik Ersöz, 21, 502
 Farabî, 24
 Faraklit, 133, 498
 Faris, 123
 Farkalita, 133
 Fatma, 125, 132, 498
 Fazıl Ahmed Paşa, 24, 32
 Fazıl Mustafa Paşa, 57, 58, 503
 Fazlullah, 4
 Fehim, 40
 Fenarizade Seyyid İbrahim Efendi, 26
 Ferištehoğlu, 4
 Fethülislam, 58
 Fihri, 131, 379
 Filistin, 126, 129
 Firavun, 99, 126
 Firdevsi-i Rumî, 12, 13
 Firuzabadî, 30
 Friksos, 73
Fürkatname, 2
 Gaia, 78
 Galib, 131
 Ganimede, 81
Garibname, 12
 Gazze, 132
 Gazzizade Abdullatif, 25
 Germiyan, 23
 Girit, 92
 Gubarî, 12, 501
 Gumeйда, 91
Güldeste, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 36, 38,
 55, 56, 57, 58, 189, 501
Gülistan, 12
Gülzar-ı Suleha ve Vefayat-ı Urefa, 29
 Güvahî, 158

- Güvasa, 129
 Güvercinlik, 58
 Güzelhisar, 23, 465
 Habeşizade Efendi, 46
 Habil, 11, 17, 19, 20, 116, 117, 119, 465, 503
 Hace, 54, 60, 465
 Hacer, 12, 126, 127, 129, 147, 176
 Hacezade Efendi, 29
 Hafız İshak Reis, 37
 Hakanî, 18, 33
 Halep, 29
 Halilî, 2
Halilname, 12, 500
 Halilullah, 19
 Haluk İpekten, 61
 Ham, 123, 480
 Hamdiyye (Siyer-i Enbiya), 12
 Hamel, 73, 74, 91, 131
 Hamun, 129
 Haran, 126, 128
 Harran, 126, 129
 Harun, 17, 18, 19, 20, 21, 496
 Harut, 11, 87
 Hasan b. Sabit, 132
 Haşim, 131, 132
Haşiye 'ala Tefsirü'l-Beydavî, 35
Haşiye-i Mir Ebu'l-Feth, 35
 Hatiboğlu, 12
 Hatifi, 33
 Havva, 7, 17, 19, 20, 115, 117, 119
 Hayreddin Efendi, 23, 465
 Hayyam, 33
 Hazkil, 21
Hediyetü'l-Arifin, 23
 Helen, 93
 Helle, 73
 Hellespontus, 74
 Hemedan, 134
 Hera, 75, 92
 Herakles, 76
 Herkül, 75, 76
 Hırsova, 58
 Hızır, 19, 21, 49
 Hicaz, 12
Hilye-i Enbiya, 12
 Hindistan, 116
 Hipparchus, 72
 Hud, 7, 17, 18, 19, 20, 21, 123, 124
Hulasa-ı Tarih-i Enbiya, 18
 Huldî, 27
 Huzeyme, 131
 Hübel, 134, 405, 477
 Hüseyin Lamekanî, 4
 Irak, 23, 465
Işkname, 4
 İblis, 19, 113, 129
 İbn-i Abbas, 133
 İbni Arabî, 1
 İbn-i Esir, 123
 İbn-i Falığ, 123
 İbn-i Hişam, 132, 133
 İbn-i Sina, 24
 İbnü'l-Esir, 113, 132
 İbrahim, 2, 4, 7, 9, 10, 12, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 71, 72, 73, 84, 95, 96, 97, 98, 100, 102, 103, 105, 106, 110, 111, 124, 125, 126, 127, 128, 148, 176, 179, 181, 461, 463, 465, 498, 500, 504, 505
 İbrahim b. Halef en-Nisaburî, 10
 İdra, 75
 İdris, 3, 7, 17, 18, 19, 20, 21, 119
 İklima (Aklima), 117
'İlm-i Tulsım ve Def'-i Ta'un, 33
 İlya, 126
 İlyas, 17, 18, 19, 20, 21
 İmam Ahmed İbni Hanbel, 21
 İmam Ali, 33
 İmam-ı Azam Ebu Hanife, 21, 23
 İmam-ı Şafi Muhammed İbni İdris, 21
İncil, 133
 İran, 33, 39, 54, 55, 66, 85, 86, 88
 İrmiye, 21
 İsa, 7, 9, 14, 18, 19, 20, 21, 69, 464
 İshak, VIII, XI, 7, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 37, 465, 497, 503
 İshak bin Tokadî, 23
 İshak Efendi, 24, 25
 İshak Paşa, 26
İshakiyye, 30
 İskender, 9, 441, 503
 İsmail, 7, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 34, 36, 38, 55, 56, 57, 58, 127, 128, 129,

- 151, 176, 179, 462, 465, 498, 501, 502, 505
- İsmail Beliğ, 26
- İstanbul, 1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 34, 37, 40, 45, 46, 53, 54, 58, 61, 64, 67, 69, 71, 73, 74, 87, 97, 99, 107, 113, 114, 125, 128, 132, 149, 152, 154, 155, 175, 177, 178, 188, 189, 457, 459, 462, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505
- İşmuil, 17
- İştar, 87
- Ka'b, 131
- Kabe, 12, 128, 133, 134
- Kabename*, 12
- Kabil, 11, 17, 19, 20, 21, 116, 117, 465, 503
- Kadı Beyzavî, 35
- Kadı İyaz, 35
- Kadı Muhammed Maksud, 34
- Kadızzade Mehmed Efendi, 51
- Kaf, 82
- Kafile-i Şuara*, 26
- Kalıp, 21
- Kallisto, 92
- Kamer Hatun Camii, 45
- Karaçelebizade Abdulaziz Efendi, 27
- Karda, 121
- Karun, 11, 100
- Katip Çelebi, 10, 53, 501
- Katt, 126
- Kavaid-i Farisiyye*, 32
- Kavaid-i Ressamiye*, 37
- Kaygusuz Abdal, 12
- Kaynan, 119
- Kayzer, 128, 130, 131
- Kayzuma, 128
- Kelim, 40
- Ken'an, 20
- Kıbtî, 99
- Kınalızade, 33
- Kısas-ı Enbiya, 9, 10, 11, 15, 16, 497, 499, 501
- Kıssadan Sekiz Hikaye*, 14
- Kıssa-ı Enbiya Tercümesi*, 11
- Kıssa-ı Süleyman Peygamber aleyhisselam*, 14
- Kıtt, 126
- Kilab, 131
- Kinane, 131
- Kisaî, 10
- Kisra, 134
- Kitab-ı Mukaddes*, 10, 113, 125, 498
- Kitabu Bed'i'd-dünya ve Kısasü'l Enbiya*, 10
- Kolkhis, 73
- Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa, 24, 465
- Köprülüzade Mustafa Paşa, 26
- Kudüs, 126
- Kufe, 129
- Kum, 33, 134
- Kur'an*, 3, 4, 8, 9, 12, 16, 21, 51, 68, 69, 97, 98, 113, 115, 116, 121, 122, 124, 125, 133, 137, 151, 176, 178, 458, 504, 505
- Kureyş, 128
- Kusayy, 131
- Lamah, 119
- Lebib, 45
- Leda, 93
- Letaifname*, 12
- Lokman, 19, 21
- Lubud, 117
- Lut, 7, 17, 19, 20, 21, 100, 126, 129
- Lüvayy, 131, 379
- Lykaon, 92
- Mahfil, 15, 502
- Mahmud Paşa, 4
- Malik, 131
- Manzum Şekliyle Peygamberler Tarihi ve Ahirete Ait Konular*, 21, 502
- Manzum Tarih-i Enbiya*, 17, 18
- Manzume-i Akaid*, 37
- Manzumetü'l-leali*, 37
- Marduk, 72
- Mars, 84, 85
- Marut, 11, 87
- Maşî, 128
- Mebşa, 128
- Medine, 133
- Mehlail, 119
- Mehmed, 2, 5, 10, 11, 14, 15, 16, 23, 24, 26, 27, 29, 34, 37, 51, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 145, 465, 498, 499, 502, 504

- Mehmed b. Çerkez, 10
 Mehmed b. Yusuf b. Mustafa
 (Çerkesoğlu), 11
 Mehmed Paşa, 24
 Mehmed Rauf, 14, 15, 502
 Mehmed Rıfat, 16
 Mehmed Siraceddin, 23, 24, 502
 Mehmed Şefik Efendi, 5
 Mekke, 121, 127, 128, 129, 132, 345,
 346, 348, 350, 384, 385, 389, 391,
 397, 470
Menâkıb-ı Gazzî, 25
 Menemen, 23
 Menteşe, 23
 Merve, 127, 348
 Meryem, 21, 69, 440, 464, 479
 Mescid-i Aksa, 13
 Mesihî, 45
Mesnevî, 5, 6, 18, 54, 99, 460, 498, 500
 Metuşalah, 119
 Mevlana, 2, 33, 99
Mevzû'âtu'l-'Ulûm, 30
 Mısır, 1, 25, 30, 31, 32, 34, 73, 126,
 127, 477, 481, 482
 Mikail, 88
 Minos, 92
 Minotor, 74
 Mir Ebu'l-Feth, 35
 Mirre, 131, 379
 Misme, 128
Mîzânü'l-Hakk fî İhtiyâri'l-Ehakk, 53,
 501
 Molla Celal, 35
 Muadd, 131
 Mudad b. Amr, 128
 Muhammed, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14,
 16, 17, 18, 19, 21, 28, 29, 32, 34,
 113, 114, 121, 125, 131, 133, 134,
 136, 186, 188, 189, 463, 464, 465,
 499, 503
 Muhammed Amr. b. Abdullah Yakubî,
 10
 Muhammed b. Abdulmelik el-
 Müsebbihî, 10
 Muhammed b. Hasan ed-Dandurmî, 10
 Muhammed b. Yusuf el-Garakî, 11
 Muhammed Efendi, 29
 Muhammed Fethül maarif, 6
Muhammediye, 2, 17
Mukaddimeti'l-edeb, 30, 31
 Mukimî, 4
 Murad, 13, 16, 26, 51
 Musa, 7, 9, 17, 18, 19, 20, 21, 99, 113
 Musul, 121
 Muttalib, 132
 Muzarr, 131
Mücmel Târîh-i Enbiyâ, 19, 503
 Müdrike, 106, 131, 378
Münşeat, 33
 Müverrih Raşid, 45
 Nabî, 40, 42, 45, 154, 466
 Nabit, 128
 Nahur, 128
 Nailî, 40
 Nasırüddin Tok Buğra Han, 11
Nazmu'l-Le'ali, 23, 37
 Nazr, 131
 Nebiru, 72
 Nebiş, 128
 Nebt, 131, 378
 Necatî, 45, 154
 Nedim, 40
 Nef'î, 33
 Nemesis, 93
 Nemrud, 12, 96, 125, 129, 176, 181
 Neşatî, 40
 Neşati Ahmed Dede, 12
 Nihal Atsız, 23
 Nil, 99
 Nimet, 87, 119, 485, 505
 Nimetullahzade, 23, 465
 Nisaburî, 10, 11
 Niş, 58
 Niyazî-i Mısrî, 7, 24, 25, 53, 54, 465,
 498
 Nizam Bozkurt, 21
 Nizamî, 54
 Nizar, 131
 Nud, 116
 Nuh, 7, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 99, 119,
 120, 121, 122, 123, 124, 178, 460,
 461, 465
 Nurî Şeyda, 19
 Nuşirevan, 134
 Ofiukus, 78
 Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi, 4

- Okçuzade, 32
 Olympos, 93
 Orhan, I, VIII, IX, XI, 2, 29, 30, 53, 142, 501, 504
 Orion, 78, 79
Osmanlı Müellifleri, 23, 33, 57, 498
 Pan, 80
 Paracletus, 133
 Parakletos, 133
 Pasarofça, 58
Pendname, 158
 Poseidon, 94
 Poti, 74
 Ptolemy, 72
 R. Jakobson, 64
 Ra'le, 128
 Rabguzî, 11
 Rale, 130, 176
 Raşid, 19, 20, 25, 31, 32, 503
Ravza-i Envar, 2
 Remle, 126
 Rızaî, 23, 37, 497, 503
 Rif'at, 20, 324, 503
Risale fi adabı hizmeti's-sultan, 37
Risale fi Tahkik-i Mana'l-Hidaye, 33
Risale fi'l-'Amel bi'r-Rub'i'l-Mukantar, 30
Risale-i Diger Muamma li-Camî-i Manzum, 34
Risale-i Farisî-i Lugaz-ı Mensur, 34
Risale-i İrtifa, 30
Risale-i M'amule fi Beyani'z-Zilli ve Tahdidi'l-Cihat ve Ta'yini Semti'l-Kible bi'd-Daireti'l-Hindiyye, 31
Risale-i Mu'amma li-Cami-i mensur-ı Farisî, 34
Risale-i Vahdet-i Vücut, 7
Risale-i Vahdetname, 4
 Rodos, 25
 Rum, 123, 294, 484
 Rumeli, 58
 Sa'd, 86, 128
 Sa'ib, 40
 Sa'lebî, 10
 Sabit, 45, 90, 132
 Sabit b. Münzir, 132
 Sadreddin Konevî, 1
 Safa, 127
 Safayî, 29, 35, 38, 57, 58
 Said b. Üsame, 128
 Salih, 7, 17, 18, 19, 20, 21, 123, 124, 125, 463
 Salim, 23, 26, 38, 46, 57, 58, 498, 501
 Sam, 123, 490
 Saman, 123, 480
 Samî, 45
 Samiri, 11
 Sandukatu'l-ma'arif, 33, 46, 190, 465
 Saray Hocası, 37
 Saray-ı Atik Muallimi, 37
 Sare, 12, 126, 127, 129
 Sava, 58
 Save, 134
 Sayda, 74
 Seb', 126, 129
 Seb'in, 1
 Sebe, 13, 97
 Sehl b. Abdullah et-Tüsterî, 10
 Selma, 132
 Semanin, 121
 Semendire, 58
 Semud, 20, 97, 123, 124
 Serendib, 116
 Seyyide, 128
 Sıbtî, 99
 Sıkılab, 123
 Sidon, 74
Silsile-i Fahr-ı Kainat, 33
 Sirozlu Sadî, 13
Siyer-i Enbiya, 12, 14
 Sobuca, 23, 465
 Sparta, 93
 Süheyl, 47, 91
 Süleyman, 7, 10, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 32, 53, 54, 60, 97, 117, 497, 498, 501, 504, 505
 Süleyman Uludağ, 54
Süleymanname, 12, 13
Süleymanname-i Kebir, 12, 13
 Şam, 17, 91, 126, 127, 129, 132
 Şamuyel, 21
 Şaye, 21
 Şehirköyü, 58
 Şemseddin Sivasî, 12, 13
Şerh-i Lugaz, 34
Şerh-i Lugaz-ı Farisî, 34

- Şerh-i Lugaz-ı Türki*, 34
Şerh-i Lügaz-ı Farisiyye, 34
Şerhu Da'ireti'l-Hindiyye, 33
 Şerif Aktaş, 60, 145
 Şevket, 17, 18, 40, 504
 Şevket Gavsî, 17, 18, 504
 Şeybe, 132, 382, 383, 384
 Şeyh Galib, 40
 Şeyh Nail, 45
 Şeyhi, 4, 13, 23, 24, 26, 504
 Şeyhoğlu, 13
 Şeytan, 107, 114, 115, 126, 127, 130, 147, 176, 470, 472, 474, 482
 Şi'b, 127
Şifa-ı Şerif, 35
 Şirvan, 23, 34, 465
 Şit, 7, 17, 18, 19, 20, 21, 119
 Şuayb, 17, 18, 19, 20, 21
 Taftazanî, 35
 Tahirü'l-Mevlevî, 15, 177
Takriz 'ala Şerhi'l-Muhammediyye el-Müsemma bi-Ferahi'r-Ruh, 33
Talikat-ı Envarü't-Tenzil, 35
Talikat-ı Şifa-yı Şerif, 35
Talikat-ı Tehzibü'l-Mantık, 35
 Talmud, 120
 Talut, 20
 Tarah, 128
Tarih-i 'Ali-i Enbiya, 20
Târîh-i Enbiyâ ve İslâm, 20, 497
Tavali'ul-envar fi'l-kelam, 35
 Tayma, 128
Tehzibü'l-Mantık, 35
 Tekvin, 112
Telhis-i Şerhü'l-Muammayat-ı Emrî, 34
Tercüme-i Hadis-i Erbain, 32
Tercüme-i İlahiname, 12
Tevhidname, 57, 185
Tevrat, 124, 133, 464
 Tihame, 132
 Tir (Teşter), 88
 Tirmizî, 32
Tuhfetü'l-İslâm, 16, 17, 502
 Tuna, 58
Türk Ansiklopedisi, 497
 Tyfon, 80, 82
 Ubur, 91
 Uhîd, 133
 Umare, 128
 Uzza, 87
 Ürdün, 126
 Üsküp, 58
 Üzeyir, 17, 21
Vahdetnâme, VIII, IX, XI, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 35, 38, 40, 43, 44, 47, 49, 51, 54, 55, 57, 58, 59, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 73, 74, 76, 78, 82, 83, 85, 86, 87, 89, 95, 96, 99, 101, 102, 103, 105, 106, 111, 114, 116, 117, 119, 122, 123, 124, 128, 130, 131, 132, 133, 138, 139, 145, 149, 152, 153, 154, 168, 174, 175, 176, 178, 180, 185, 186, 189, 465, 473, 498, 502
Vahdetname-i 'alem-engiz, 57
Vahdetname-i Fethü'lma'arif, 6
Vahdetname-i İlahî, 4
 Vakıf, 28, 29
 Vecdî, 36, 55, 505
 Vehb b. Abd-ı Menaf, 132
 Vehb. b. Münebbih, 10
 Vidin, 58
 Yafes, 123
 Yahya, 7, 12, 17, 18, 19, 20, 21, 66, 67, 132, 505
 Yahya Kemal, 66
 Yakub, 7, 17, 18, 19, 20, 21
 Yakup Şafak, 61
 Yam, 121, 123
Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, 23, 498
 Yatur, 128
 Yazıcıoğlu Mehmed, 2
 Ye'cuc, 123
 Yehuda, 20
 Yeni Kapı Mevlevihanesi, 17
 Yerd, 119, 286
 Yesrib, 132
 Yezid, 11
 Yuhanna, 133
 Yunus, 7, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 93
 Yusuf, 7, 9, 10, 11, 12, 17, 18, 19, 20, 21, 45, 499
 Yuşa, 11, 17, 18, 19, 20, 21
Zebh-i İsmail, 14
 Zekeriya, 7, 17, 18, 19, 20, 21
 Zemahşerî, 30

Zemzem, 127, 130, 132

Zeus, 74, 80, 81, 92, 93

Zübde-i Târîh-i Enbiyâ, 19, 20, 503

Zühre, 71, 83, 86, 87, 204, 373, 377,
392, 402

Zülkarneyn, 21

Zülkihl, 17, 18, 19, 21

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ahmet TOPAL
Doğum Yeri ve Tarihî	Erzurum-1980
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi
Doktora	Atatürk Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İletişim	
E-Posta Adresi	tahmet@atauni.edu.tr